

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MEHMET ALİ AĞAOĞULLARI

**FRANSIZ DEVRİMİ'NDE
SİYASAL DÜŞÜNCELER VE
MÜCADELELER 1789 - 1794**

CUMHURİYETİN SARSINTILARI

2

FRANSIZ DEVRİMİ'NDE SİYASAL DÜŞÜNCELER VE MÜCADELELER 1789-1794

© Mehmet Ali Ağaoğulları

© Dipnot Yayınları, 2020

Dipnot Yayınları: 338

ISBN: 978-605-2318-65-2 (Tk)

ISBN: 978-605-2318-67-6 (2.c)

SertifikaNo: 48147

1. Baskı: 2021/Ankara

Editör: Emir Ali Türkmen

Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer

Kapak Resmi: Jemmapes Savaşı

Düzeltili: Ümit Özger

Dizin: Alaz Can

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Ltd. Şti.

Baskı: Sözkese Matbaacılık (Sertifika No: : 46586)

İvedik O. S. B. 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40 Yenimahalle/ANKARA

Tel: (0312) 3952110

Dipnot Yayınları

Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay/Ankara

Tel: (0312) 4192932/Faks: (0312) 4192532

www.dipnotkitap.com ■ e-posta:dipnotkitabevi@yahoo.com

MEHMET ALİ AĞAOĞULLARI

FRANSIZ DEVRİMİ'NDE
SİYASAL DÜŞÜNCELER VE
MÜCADELELER 1789-1794

Cumhuriyetin Sarsıntıları

CİLT 2

*dipnot yayınları

Mehmet Ali Ağaoğulları: 1950 yılında Edirne’de doğdu. Saint-Joseph Erkek Lisesi’nden sonra Strasbourg’da Institut de l’Etude Politique’i (1973) bitirdi. Aynı yıl Paris I (Sorbonne) Üniversitesi’nde yüksek lisans çalışmalarına başladı. 1979’da aynı yerde Doctorat d’Etat derecesini alan Ağaoğulları, siyasal teoriler bilim dalında 1987’de doçent, 1993’te de profesör oldu. 1980’den beri Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde “Siyasal Düşünceler Tarihi” dersleri verdi. Nisan 2017 tarihinde emekli olmuştur. Kendisine yapılması planlanan emeklilik töreni rektör tarafından engellenmiş, tören fakülte yerine Mülkiyeliler Birliği’nde yapılmıştır.

Ağaoğulları’nın Eserleri ve Çevirileri:

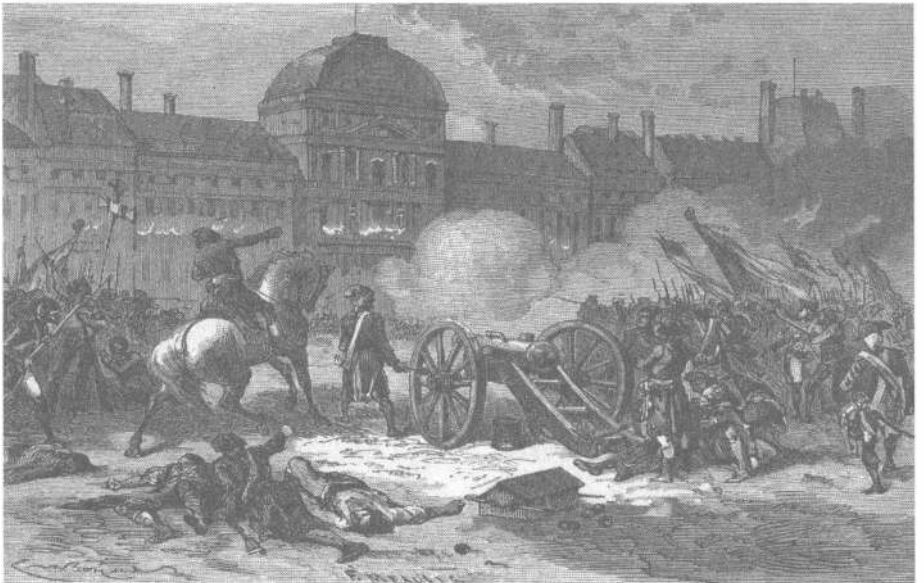
L’islam dans la vie politique de la Turquie (AÜ SBF Yayınları, 1983), *Kent Devletinden İmparatorluğa* (Eski Yunan’da Siyaset Felsefesi adıyla, V Yayınları, 1989; İmge 1994), *İmparatorluktan Tanrı Devletine* (Levent Köker ile birlikte, İmge, 1991), *Tanrı Devletinden Kral-Devlete* (Levent Köker ile birlikte, İmge, 1991), *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı* (Levent Köker ile birlikte, İmge 1994), *Kral-Devletten Ulus-Devlete* (Filiz Çulha Zabcı ve Reyda Ergün ile birlikte, İmge, 2005), *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği* (İmge, 2006), *Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler* (İletişim 2019), *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev* (Etienne de La Boétie’den çeviri, B/F/S, 1987; İmge, 1995, 2011), *Ahlaksız* (André Gide’ten çeviri, İmge, 1992), *Zor Şey Tanrı Olmak* (Arkadi Ştrugatski, İmge 1993), *Yeni Ortaçağ* (Alain Minc’ten çeviri, İmge, 1995), *Dünyaya Düşen Adam* (Walter Tevis’ten çeviri, Everest, 2016)

İÇİNDEKİLER

I KRALLIĞIN DÜŞÜŞÜ VE ŞİDDETİN YÜKSELİŞİ.....	6
A-Siyaset Arenasında Çatışmalar.....	7
B-Ayaklanma Hakkı ya da Egemenliğini Kullanan Halk.....	25
C-“Halkın Adaleti”: Hapishane Katliamları.....	43
II ÇOCUKLARINI YİYEN SATURNUS	67
A-Cumhuriyet ve Düşman Kardeşler	69
B-Bir İpte İki Cambaz.....	85
C-Tahtından Sonra Kellesini Kaybeden Kral	115
D-Polemiğin Alev Alması.....	155
E- Halkın Belirleyici Gücü.....	179
III JAKOBEN İKTİDARIN YERLEŞME ÇABALARI	201
A-Siyasal Yapının Düzenlenmesi.....	203
B-“Federalizm Canavarı”	222
C-“Vendée’nin Eşkıyaları”	234
D-Kudurmuşlar Hareketi	269
E-Devrimci Kadınlar	323
DİZİN.....	353

Marat

Tuileries Sarayı'na saldırı

I

KRALLIĞIN DÜŞÜŞÜ VE ŞİDDETİN YÜKSELİŞİ

1791 Anayasası gereğince aktif yurttaşların oylarıyla seçilen ve 1 Ekim 1791’de toplanan Yasama Meclisi, bir yıldan az süren ömrü boyunca Fransa’yı savaş belâsı içine sokmanın dışında, çeşitli çatışmalara ve Devrim sürecinde belirleyici olan önemli olaylara sahne oldu. Sağ kanadı oluşturan 264 Feuillant vekil ile sol kanatta yer alan Jakoben ve Cordelier kulüpleri üyesi 136 vekil, birbirlerinden çok farklı politik görüşlere sahiptiler. Ayrıca bu iki kanat da homojen bir nitelik taşımıyordu ve her biri belli konularda kendi içinde ciddi bölünmeler yaşıyordu. Örneğin (bir önceki bölümde görüldüğü üzere) sol grup içindeki Brissotcu (ya da Jironden) temsilciler ile “Robespierreci” temsilcilerin savaş konusundaki yaklaşımı tümüyle birbirine zıttı. Sağ ve sol grupların dışında kalan ve dağınık bir konumda bulunan 345 vekil, genelde anayasalcı ve ılımlı bir çizgide yer alıyor, ama bir kez kaçma girişiminde bulunmuş olan Kral’a ve Saray çevresine de güvenmiyordu. Meclis’teki oylamalarda ise, bu vekiller, ağırlıklı olarak, o anda en fazla ses getiren ve içinde bulunulan koşullara en uygun olduğu varsayılan görüşler doğrultusunda oy kullanıyorlardı.

Yasama Meclisi’nin bu yapısı nedeniyle tutarlı bir politika izlemesi mümkün değildi. Ayrıca çeşitli grupların hem birbirleriyle hem Kral ile çatışma içine girmeleri de kaçınılmazdı. Meclis, Kral’a karşı tavrını hemen ilk gün ortaya koydu. Meclis oturumuna katıldığında Kral’a karşı nasıl davranılacağı konusunda tartışmalar yaşandı ve sonuçta Kral oturduğu zaman vekillerin de otu-

racağı ve Kral'a Meclis Başkanı koltuğunun ayrısının tahsis edileceği kararlaştırıldı. Daha açıkçası Yasama Meclisi, XVI. Louis'yi *Ancien Régime*'in kralı değil ulusun temsilcisi olarak gördüğünü açıklamış oldu. Ancak Kral ve çevresi, karşı-devrim emellerini hiçbir zaman terk etmedi.

Dolayısıyla 1 Ekim'i izleyen günlerde ve aylarda, Devrim'i korumak amacıyla çıkarılan önemli yasaları Kral veto edecek ve Meclis'in Kral'a ilişkin kuşkuları daha da pekişecekti. Fakat Meclis, halk kitlelerinin yükselen sesine kulaklarını kapatarak XVI. Louis'yi tahttan indirecek radikal bir karara imza atmaktan da kaçınacaktı. Daha açıkçası Meclis, bazen kürsüsünden Kral'ı suçlayan hatipleri alkışlayacak, bazen de tehditler savurarak Kral'a koşulsuz destek veren bir generali övgüyle karşılayacaktı. Yine Meclis, bir yandan Devrim'in iç ve dış düşmanlara karşı savunulmasının ne denli önemli olduğuna vurgu yapacak, öte yandan bu savunma için ihtiyaç duyduğu halk kitlelerinin, özellikle *sans-culotte*'ların sosyo-ekonomik ve siyasal taleplerini genelde dikkate almayacaktı. İşte gerek Meclis'in bu ataleti gerek Kral ile Saray'ın savaşa birlikte iyice ayyuka çıkan Devrim karşıtlığı, Fransa'yı devrimcilerle kralcıların silahlı bir çatışma içine gireceği 10 Ağustos gününe taşıyacaktı. Silahlı halk güçlerinin Tuileries Sarayı'nı ele geçirip krallığı fiilen sonlandırmasını izlemekle yetinecek olan Yasama Meclisi, "halkın egemenliğini doğrudan kullanması" karşısında elinde kalan otoritesini de büyük ölçüde yitirecekti. Bunun ardından birkaç hafta sonra patlak verecek olan halkın cezalandırıcı şiddet eylemleri karşısında da yapabileceği hiçbir şey kalmayacaktı artık.

A-SİYASET ARENASINDA ÇATIŞMALAR

Yasama Meclisi'nin el attığı ilk önemli sorun göçmenler konusu oldu. Meclis'in ısrarıyla Kral, 31 Ekim 1791'de Provence Kontu'na ülkeye dönme çağrısında bulunmak zorunda kaldı. Buna göre büyük kardeş, kendisine verilen süre içinde ülkeye dönmediği takdirde naiplik hakkını kaybedecekti.¹ Ardından Meclis, tüm göçmenleri hedef alarak Fransa dışına kaçmış bütün Fransızların iki ay içinde ülkeye geri gelmemeleri durumunda suçlu sayılacaklarına ve gıyaplarında ölümle cezalandırılacaklarına ilişkin 9 Kasım tarihli bir yasa

¹ Yasama Meclisi, 16 Ocak 1792'de aldığı kararla Provence Kontu'nun naiplik hakkını yitirdiğini ilan etti.

çıkarttı. XVI. Louis bu yasaya karşı veto hakkını kullandı. Aynı yöntemle yirmi gün sonra yeniden başvurup bu kez yeminsiz papazlara karşı çeşitli yaptırımlar içeren yasayı² veto etti. Böylece Kral'ın, Fransa'nın üzerindeki tehditler ve Devrim'in çıkarları konusunda (kendisine yakın Feuillant vekillere rağmen) Meclis'le anlaşamayacağı açıkça ortaya çıktı. Ayrıca Kral, Feuillantlar Kulübü üyesi La Fayette'e karşı Pétion'un 14 Kasım'da Paris Belediye Başkanı seçilmesiyle Meclis dışındaki muhalefetle de işinin hiç kolay olmayacağını ilk işaretini aldı.

Zaten enflasyonun ve buna bağlı olarak fiyat artışlarının önüne geçilememesi ve çeşitli gıda maddelerinin –özellikle de sömürgelerden ithal edilen şeker ve kahvenin- tedarik edilmesinin giderek güçleşmesi, kış aylarından itibaren toplumsal huzursuzluklara, gösterilere, hatta yiyecek dükkanlarının ve tahıl konvoylarının yağmalanmasına yol açmaktaydı. Ayrıca çeşitli bölgelerde aristokratların ve yeminsiz papazların kıskırttığı çatışmalar da yaşanmaktaydı. Bu tür sorunların üstesinden gelinememesinin sorumluluğu ise, Meclis içindeki ve dışındaki devrimciler tarafından yürütme erkine ve Kral'a yakın olan Feuillant bakanlar ile vekillere yükleniyordu. Dolayısıyla vetolara öfkelenmiş olan halkın XVI. Louis'ye duyduğu kızgınlık her geçen gün artıyordu.

Mart 1792'de Paris'in 50 km. güneyinde yer alan Étampe kentinde meydana gelen bir olay, halkın yaşamını ilgilendiren sorunlar ve bu sorunların yol açtığı halkçı şiddet konusunda kralcılar (ve hatta ılımlı devrimciler) ile radikal devrimciler arasında ne kadar büyük bir görüş farklılığı bulunduğunu açığa çıkardı. 3 Mart'ta buğday ve ekmek fiyatına narh konmasını talep eden kalabalığı askerlerle dağıtmaya kalkışan Étampe Belediye Başkanı Simonneau, iki kurşunla öldürüldü. Bu olay daha sonraki günlerde kamuoyunda dallanıp budaklandı ve "tutucu" burjuvazi tarafından liberal ekonomik sistemi tehdit eden tipik bir halk eylemi olarak kabul gördü. Bunun üzerine Yasama Meclisi, ilk önce Simonneau'yu "özgürlük ve yasa şehidi" ilan etti ve ardından da onun anısına 3 Haziran'da Paris'te büyük bir "yasaya saygı" töreni düzenleyip narh öneren ya da uygulayan kişilerin ölümle cezalandırılacağını kararlaştırdı.

Radikal devrimciler, Étampe olayının Meclis'te tartışıldığı günlerde vekillerin büyük çoğunluğunun benimsediği görüşün karşısında yer aldılar. Ma-

² 29 Kasım 1791 tarihli bu yasa için bakınız: 1. cilt, III. bölüm, "Tepkiler ve Bölünme" başlıklı altbölüm. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

uchamps papazı Dolivier, Nisan ayı sonunda Jakobenler Kulübü ile Meclis'e sunduğu kırk imzalı bir dilekçede, Simonneau'nun karaborsacıları, istifçileri koruyup halkı açlığa mahkûm ettiği için öldürüldüğünü ileri sürdü. Dahası mülkiyet hakkını sorgularcasına toprağın ulusa ait olduğunu söyleyip (mülklerin paylaşımını içeren) "toprak yasasını" ima ederek burjuvaziye dehşete düşürdü. Tabii Marat da boş durmadı. *L'Ami du Peuple*'ün 28 Nisan sayısında, yine halkın, halk eylemlerinin savunuculuğuna soyunup vekilleri eleştiri yağmuruna tuttu: "Simonneau'yu yasalara saygısı gerekçesiyle şehit ilan etmek isteyen kabinenin oyununa gelerek, bakanlık dolaplarına izin vermiş, kıtlık yaratan kişileri yüreklendirmiş, halka zulmedenleri korumuş ve masum kanların akmasına yardım etmiş oluyorsunuz. [...] Halk, size olan bütün güvenini yitirecektir; yapmak isteyeceğiniz tüm iyilikler kuşkuyla karşılanacak ve böylece kendi kendinizi vatana hizmet etme imkanından yoksun bırakacaksınız." Aynı dönemde Robespierre de gazetesinde, hem Dolivier'nin dilekçesine yer veriyor, hem de suçlu olanın şiddet kullanmış olan halk değil, fakat Simonneau'nun ta kendisi olduğunu savunuyordu: "İlan ediyorum ki, Simonneau kesinlikle bir kahraman değildi; yurdunda çoğu kişi tarafından, kamusal yiyecek maddelerinin açgözlü bir spekülâtörü ve yurttaşlarına karşı korkunç bir güç kullanmanın ateşli bir uygulayıcısı olarak görülüyordu; kurban olmadan önce bir suçluydu o. Kentinde yurttaşlarına atfedilen kötülükler ve şiddet, büyük ölçüde onun eseri idi."

Meclis dışındaki radikal devrimcilerin bu "halkçı söylemi", vekiller arasında pek bir yankı bulamadı. Hatta sol grup içinde yer alan Jirondenler bile, karşı-devrim tehlikesini sürekli olarak işaret ediyorlarsa da, yasa (yani bu durumda liberal ekonomik sistem) karşıtı halk eylemlerini onaylamıyorlar ve mülkiyete saygıyı ön planda tutuyorlardı. Dolayısıyla gerek düzen kaygısı taşıyan bu tutumları gerek savaş politikalarıyla hem Meclis içinde hem ülke çapında elde ettikleri prestij, Kral'ı onlardan yararlanmaya yöneltti. 24 Mart'ta kurulan altı kişilik yeni kabinede Jironden olan ya da Jirondenlerle yakın ilişki içinde bulunan isimler yer alıyordu. Jironden vekillerin yoldaşları olan Roland, Clavière ve Servan'ın³ bakanlık koltuklarına oturmaları,⁴ Jirondenlerin hükümete ortak olması ve Kral'la bir tür işbirliği içine girmesi demekti. Tabii

³ Servan, 9 Mayıs'ta Savaş Bakanı oldu.

⁴ Altı bakandan biri de Dışişleri Bakanlığına getirilen General Dumouriez idi. Bu dönemde Dumouriez, Jirondenlere yakın bir kişi olarak bilinirdi.

ki XVI. Louis de, “devrimci” olarak bilinen bu bakanlar sayesinde halka bir sus payı vererek Meclis içi ve dışı muhalefeti törpülemek ve sallantıda olan iktidarına bir payanda sağlamak amacındaydı.

Fakat bu Kral-Jironden işbirliği fazla uzun sürmedi. Savaşın Fransa için gitgide bir felaket senaryosu haline gelmesi ve karşı-devrim tehlikesinin neredeyse kapıya dayanması, Yasama Meclisi’ni art arda radikal önlemler almaya itti. İlk önce 27 Mayıs’ta yeminsiz papazları sürgün etme yolunu açan bir yasa çıkarıldı. İki gün sonra, ağırlıklı olarak soylulardan oluşan ve tutumuyla karşı-devrimci bir görünüm çizen Kraliyet Muhafız Birliği’nin dağıtılmasına karar verildi. 8 Haziran’da da Meclis, Bakan Servan’ın önerisini benimseyerek, Paris’te 14 Temmuz Federasyon Bayramı’na katılacak ve ardından başkenti olası bir düşman saldırısına karşı korumak amacıyla bir ordugâh oluşturacak olan 20.000 ulusal muhafızın ya da onlara verilen isimle “Federeler”in taşradan çağrılmasını kararlaştırdı.⁵

XVI. Louis, yeminsiz papazlar ile Federeler ordusuna ilişkin yasaları onaylamayı reddetti. Bu yasaların Fransa’nın esenliği bakımından büyük önem arz ettiğini düşünen Jirondenler, vetolarını geri çekmesi için Kral’a baskı yapmaya yöneldiler. İçişleri Bakanı Roland, Kral’ın da yer aldığı 10 Haziran’daki kabine toplantısında, Kral’a yazmış olduğu mektubu okudu. Bu mektubunda Roland, bakan sıfatıyla XVI. Louis’ye saygılı bir şekilde “Haşmetmeap” diye hitap ediyor, ama aynı zamanda onu yasaları onaylamamakta direttiği takdirde bir halk ayaklanmasıyla tehdit etmekten de geri kalmıyordu.

ROLAND (10 Haziran 1792)⁶

Haklar Bildirisi siyasal bir incil ve Anayasa da halkın uğrunda ölmeye hazır olduğu bir din haline gelmiş bulunuyor. Gayretkeşlik bazı zamanlarda yasaların yerini tutma derecesine ulaşmıştır. Öyle ki yasalar bozguncuları engelleyebilecek katılıkta olmadığına, halk, bozguncuları doğrudan doğruya cezalandırmayı tercih etmiştir.

⁵ Jirondenlerin her türlü girişimine kuşkuyla yaklaşıp muhalefet eden Robespierre, Jironden bakan Servan’ın Federelere ilişkin bu yasa önerisine de ilk başta karşı çıktı. Ama Federelerin, Jirondenlerin düşündüklerinin aksine Jakobenlerle yakınlaşıp radikal bir tutum içine girmeleri sonucunda, (ilerleyen sayfalarda görüleceği üzere) bu görüşünü 180 derece değiştirecekti.

⁶ Thiers, II, s. 93-98. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

[...]İmparatorluğun her bölümü fukur fukur kaynıyor, sonunda da korkunç bir şekilde patlayacak; tabii eğer siz Haşmetmeapın niyetleri konusunda oluşacak bir güven duygusu kaynayan bu ortamı yatıştırmazsa. Fakat bu güven duygusu, sizin yakınmalarınızdan kaynaklanamaz, atacağınız somut adımlar üzerinde temellenebilir ancak.

[...]Örneğin, iki önemli yasa çıkarıldı; her ikisi de özellikle kamusal huzuru ve devletin esenliğini ilgilendiriyor. Bu yasaların onaylanmasının geciktirilmesi güvensizliği besliyor. Eğer bu gecikme daha da uzarsa kırıngılığa neden olacaktır ve şunu söylemem gerekiyor ki, zihinlerin köpürüp kaynadığı şu ortamda, kırıngılıklar her türlü sonuca yol açabilir.

Geri adım atmanın zamanı değildir, hatta oyalanma imkanı da yok artık. Devrim zihinlerde gerçekleşti ve eğer bilgelik şu anda hâlâ sakınılabilecek kötülükleri engelleyemezse, Devrim kan dökme pahasına tamamlanacak ve kanla pekiştirilecektir.

Tabii ki aşırı yöntemlerle her şeyin yönlendirilip her şeyin bastırılabilceği düşünülebilir. Fakat Meclis'i bastırmak için güç kullanıldığı, Paris'e dehşet saçıldığı, Paris'in çevresi de bölünme ve şaşkınlık içine sokulduğu takdirde, tüm Fransa öfkeyle ayaklanacak ve bir iç savaşın korkunçluğu içinde bölünecek, karanlık enerjiyi ortaya çıkaracaktır; bu enerji ki hem bütün erdemlerin ve cinayetlerin anasıdır hem de onu kışkırtanlar için her zaman ölümcül olmuştur.

[...]Demek ki zihinlerin eğilimi, olayların gelişimi, siyasetin gerekleri ve siz Haşmetmeapın çıkarı, yasama organıyla birleşmeniz ve ulusun dileğini yerine getirmeniz zorunluluğunu kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenler, ilkelerin bir görev olarak kabul ettiği bu davranışı bir zorunluluk haline getirmektedir. Üstelik sevgi dolu bu halkın doğal duyarlılığı, böyle davrandığınızı takdirde size minnet duymaya hazırdır. Haşmetmeap; etkilemesi kolay olan bu halktan kuşkulanıp uzaklaşmanızı telkin ederek sizi acımasızca aldattılar. Size sürekli tedirginlik aşılayarak halkın kendisinin kaygılanmasına yol açan bir tutum ve davranışı size benimsettiler. Yeter ki halk sadakatle bağlı olduğu Anayasa'yı uygulamakta kararlı olduğunuzu görsün, işte o an tüm minnet duygularını da size yöneltecektir.

Papazların birçok bölgedeki davranışları ve fanatizmin bu davranışlardan hareketle hoşnutsuzlar için türettiği bahaneler, bozgunculara karşı sağduyulu bir yasanın çıkarılmasını zorunlu kıldı. Siz Haşmetmeap, bu yasa'yı onayla-

malısınız. Bunu kamu huzuru talep ediyor, papazların esenliği de diliyor. Eğer bu yasa uygulamaya konmazsa, vilayetler bu yasanın yerine sert önlemler almak zorunda kalacaklar ve öfkelenmiş halk da hukuki boşluğu aşırı davranışlarla dolduracaktır.

Düşmanlarımızın girişimleri, başkentte meydana gelen karışıklıklar, muhafız alayınızın davranışının yol açtığı ve siz Haşmetmeapın bu koşullarda hiç de uygun olmayan bir bildiriyle bu davranışı tasvip ederek beslediğiniz tedirginlik, dahası Paris'in sınırlara yakın olan konumu, kısacası son günlerdeki tüm bu gelişmeler, Paris'in çevresinde bir ordugâh kurulmasının gerekliliğinin akıllarda yer etmesine neden oldu. Haşmetmeap; bütün sağduyulu insanların, bilgeliğinin ve ivediliğinin farkına vardığı bu önlem, yine sizin onayınızı bekliyor. Bu konuda elinizi çabuk tutarak size güven duyulmasını sağlayacakken, neden bunu geciktirerek sizden yakınılmasına yol açasınız ki? [...]Gecikme süresinin biraz daha uzaması durumunda, içi kararıp dertlenen halk, Kralının komplocuların dostu ve işbirlikçisi olduğu zannına kapılacaktır.

XVI. Louis'nin Roland'ın bu mektubuna tepkisi, 13 Haziran'da üç Jironden bakanı görevden almak oldu. İki gün sonra Dışişleri Bakanı Dumouriez, Yăsama Meclisi'nde Yüce Divan'a çıkarılıp hesap vereceğinden korkmasına yetecek kadar kötü karşılanması ve Kral'ın vetolarını geri almasını sağlayamaması üzerine istifasını verdi. Kabine yeniden Feullant bakanlardan oluşturuldu. Bu arada tüm Fransa Roland'ın mektubundan haberdar olmuştu. Çünkü Roland, bakanlığına son verilmesinin ardından mektubunu Meclis'te okumuş ve mektup Meclis'in kararıyla bastırılıp bütün vilayetlere dağıtılmıştı; ayrıca çeşitli gazeteler de mektubu yayımlamıştı. Böylece Kral, hem halkın kendisini "komplocuların dostu ve işbirlikçisi" olarak görmesinden çekinmediğini, hem de Feullantlar dışındaki diğer siyasal gruplarla arasındaki köprüleri attığını ilan etmiş oluyordu. Bunun nedeni XVI. Louis'nin tüm umudunu dış güçlerin silahlı müdahalesine bağlamış olmasıydı. Mayıs ayında kralcı bir gazeteci olan Mallet du Pan'ı Avusturya İmparatoru ile Prusya Kralı'na yazdığı bir mektubu Almanya'ya götürmekle görevlendirmişti. Bu mektubunda XVI. Louis, kendisini kurtaracaklarına inandığı İmparator ile Kral'dan Paris'e doğru ilerleyişlerinde Fransız halkına karşı ılımlı bir tutum takınmalarını ve barışçıl bir niyet taşıdıklarını da bir bildiriyle açıklamalarını istemişti.

Kral'ın vetolarında ısrar edip Jironen bakanların görevlerine son verme- siyle tırmanan siyasal gerginlik, halkın sahneye girmesiyle birlikte yeni bir boyut kazandı. Roland'ın mektubunda öngördüğü halk ayaklanması değilse de bir halk gösterisi 20 Haziran'da patlak verdi. Vilayet yönetiminin izin ver- memesine rağmen, *Jeu de Paume* yemininin yıl dönümünü kutlamak bahane- siyle ve bazı tarihçilere göre Kral'a gözdağı vermek isteyen Jironenlerin kış- kırtmasıyla 30-40 bin kişilik silahlı bir kalabalık toplandı. Büyük çoğunluğunu Paris varoşlarından kopup gelen *sans-culotte*'ların, Ulusal Muhafızların oluş- turduğu ve önderliğini Faubourg Saint-Antoine Ulusal Muhafız Birliği Komu- tanı Santerre, Cordelierler Kulübü kurucularından Legendre, devrimci mili- tanlar Saint-Huruge, Rossignol, Amerikalı Fournier gibi kişilerin yaptığı bu kalabalık, ilk önce Yasama Meclisi'ne yöneldi. Burada bir gösteri yapıp bir di- lekçe sundu⁷. Ardından Tuileries Sarayı'nı istila etti ve "Mösyö Veto" olarak adlandırdığı Kral'ı birkaç saat boyunca bir köşeye sıkıştırıp epey terletti. Yine de Kral, halkı yatıştırmak amacıyla kendisine sunulan kırmızı boneyi başına geçirip şarap şişesinden şarap içse de, vetolarını geri çekme ve vatansever ba- kanları geri çağırma isteğine soğukkanlı bir şekilde göğüs gerdi. Anayasa'nın gereğini yerine getirmek sözü vermekle yetindi. Nihayetinde Belediye Başka- rı Pétion'un epey gecikmeli olarak saraya gelip göstericileri ikna etmesiyle birlikte halk kalabalığı dağıldı.

20 Haziran gösterisi, amacına ulaşamadığından başka kralcıların başlarını dikleştirip seslerini yükseltmelerine neden oldu. Fransa'nın dört bir yanından bu olayı kınayan ve Kral'a bağlılıklarını belirten dilekçeler yağmaya, bildiriler yayımlanmaya başladı. Bazı taşra kentleri kralcı ayaklanmalarla sarsıldı. Tü- müyle Feuillantlardan oluşan Paris Vilayeti yönetimi, Pétion ile Komün tem- silci-vekili Manuel'i görevlerini savsakladıkları gerekçesiyle açığa aldı. Kralcı bir gazete olan *Le Journal général* (Genel Gazete) ise, iç savaşa (ve tabii Fran- sa'nın dış güçler tarafından işgaline) davetiye çıkarmakta ve pek yakında Devrim'e son verilerek Paris halkından intikam alınacağını haber vermektey- di: "Parisliler, aşağılık karakterlerini sergileyip bütün suçlarını ortaya döktü- ler. Bu cani kentte her şey suçla donanmıştır; bu hain kent için affedilme umudu kalmamıştır. [...]Rezil ve alçak Parisliler, 20 Haziran gününde suçla- rınız tavana vurdu. İntikam zamanı yaklaşıyor. O zaman gözyaşlarınız ve al-

⁷ Santerre'in okuduğu "Faubourg Saint-Antoine Dilekçesi" adıyla bilinen bu dilekçeye bir sonraki altbölümde yer verilmiştir.

tınlarnız pahasına bağışlanmayı talep edeceksiniz, ama iş işten geçmiş olacak. Yürekler sizin için taş kesecek ve korkunç bir cezaya çarptırılmanız diğer suçlu kentlere sürekli korku salan bir örnek oluşturacak.”

Bu suçlama kampanyasına La Fayette de katıldı. Artık 1789’un “devrimci-sinden” çok farklı bir çizgide bulunan La Fayette, Yasama Meclisi’ne başta Jakobener (ve tabii o dönemde kulüp üyesi olduklarından Jironender) olmak üzere tüm devrimci kulüpleri, dernekleri, *section*’ları suçlayan bir mektup yollamış ve bu mektup 18 Haziran’da Meclis’te okunmuştu. Bundan on gün sonra bu kez ordusunu izinsiz terk edip Paris’e geldi ve Meclis kürsüsüne çıktı. 20 Haziran gösterisini mahkûm edip mektubunda da dile getirmiş olduğu aynı suçlamalarda bulundu, aynı tehditleri savurdu. O günlerde kralcı bir rüzgar estiğinden, bu konuşması sol grup dışındaki vekillerce övgüyle karşılandı. Fakat La Fayette, Kral ve Kraliçe tarafından epey soğuk karşılandı. Böylece planlanmış olduğu darbe girişimini hayata geçiremeden ve Kral’ı kaçma konusunda ikna edemeden ordusuna geri dönmek zorunda kaldı.

La Fayette’in Saray’daki başarısızlığının ardındaki nedenlerden biri, Marie-Antoinette’in 1789 Devrimi’nin en büyük sorumlularından biri olarak kabul ettiği La Fayette’ten nefret etmesiydi. Ayrıca Saray, tıpkı göçmen prensler tarafından kurtarılmak istemediği gibi La Fayette tarafından da kurtarılmak istemiyordu. Çünkü böyle olduğu takdirde bu generalin hükmü altına girmekten korkuyordu. Daha önce de belirtildiği üzere, Saray tüm hesaplarını Brunswick Dükü komutasındaki Avusturya-Prusya ordusunun Fransa’yı işgal etmesi üzerine kurmuştu. Örneğin Kont Fersen Kraliçe’ye yazdığı 23 Haziran tarihli mektubunda, Paris’ten kaçmamalarını ve Brunswick Dükü’ne güvenmelerini salık veriyordu: “Aynı şekilde devam etmeniz ve özellikle de Paris’i terk etmemeniz gerekiyor. Bu durumda size ulaşmak daha kolay olacaktır ki Brunswick Dükü’nün de planı budur. Dük sınırlardan içeriye girmeden önce ittifak devletleri adına kaleme alınmış olan ve Fransa’nın tümünü, özellikle de Paris’i kraliyet kişilerine karşı yapılacak her türlü davranıştan sorumlu tutan çok sert bir ultimatomu açıklayacaktır. Ardından da doğrudan Paris’in üzerine yürüyecektir.” Marie-Antoinette ise, 24 Temmuz’da Fersen’e yolladığı mektubunda, Fransa’daki ortam iyice kızıştığı için Brunswick Dükü’nün elini çabuk tutmasını istiyor ve bir günlük bir gecikmenin bile büyük felaketlere yol açacağını belirtiyordu.

Gerçekten de La Fayette’in tehditlerinin ardından farklı devrimci gruplar kralcı dalgaya karşı birlik içine girmişti ve Temmuz ayı boyunca Kral ile Sa-

ray'a karşı her yönden sert eleştiriler yağmaya başlamıştı. Hükümetteki koltuklarını kaybetmiş olan Jirondenler bile, yeniden muhalif tutumlarını takındılar. Brissot ile Robespierre'in her ikisi de, 28 Haziran gecesinde kulüpte yaptıkları konuşmalarda Jakobenleri birlik içinde olmaya çağırdılar ve La Fayette'in bir an önce cezalandırılmasını istediler. 3 Temmuz'da Meclis kürsüsüne çıkan Vergniaud, hedef aldığı Kral'a, Anayasa ve halk için artık bir hiç olduğunu söyleyecek kadar ileri götürdü eleştirilerini⁸. Meclis'teki çoğunluk da, soldan esen bu rüzgara ayak uydurdu ve 2 Temmuz'da Federelerin Federasyon Bayramı için Paris'e gelmelerine izin verdi; ardından Brissot'un Feuilant bakanları ihanetle suçlayan konuşmasını destekleyerek, 10 Temmuz'da hükümetin istifa etmesine yol açtı. Bir gün sonra ise, savaşın kötü gidişatı nedeniyle "vatan tehlikede" yasasını çıkardı ve ayın 13'ünde de Pétion ile Manuel'in görevlerine iade edilmesini kararlaştırdı.

Siyasal aktörler ile Saray sürtüşme içine girmiş bulunuyordu. Ama devrimci halk kitleleri de, 20 Haziran gösterisinde karşılarına hiçbir otoritenin dikilmemiş olmasının verdiği cesaretle seslerini yükseltmeye koyulmuşlardı. Kral'a ve hatta krallığa karşı öne sürülen talepler gitgide daha sert bir tonla dile getiriliyordu. Taşra ve Paris belediyelerinin, *section*'larının, Paris'e ulaşmış olan Federelerin, halk derneklerinin aldığı kararlar ve Meclis'e yolladığı ya da delegasyonların Meclis'te okuduğu dilekçeler, tarihçi Wahnick'in de altını çizdiği gibi, "halkın sabrının" taşıdığını gösteriyordu. Daha açıkçası, temel talebin karşılanmaması yani Yasama Meclisi'nin ihanet içindeki Kral'a karşı Anayasa'nın öngördüğü yaptırımı uygulamaması durumunda, halkın ayaklanacağı anlaşıyordu. Fransa'daki siyasal ortam, *sans-culotte*'ların girişimiyle devrim sürecini daha da radikalleştirecek yeni bir "büyük güne" gebeydi.

Siyasal grupların, özellikle de Jakobenler ile Jirondenlerin bir ayaklanma tehdidi içeren bu halk tepkisi karşısındaki tutumlarının ikircikli olduğu ya da süreç içinde değişim geçirdiğini söylemek mümkündür. Jakobenler, Kral'a, Saray'a ve hükümete yönelttikleri eleştiriler ve suçlamalar bakımından *sans-culotte*'larla aynı çizgide yer alıyorlar, ama bıçak kemiğe dayanmadığı sürece Anayasa'nın tanıdığı olanaklar içinde davranılmasını savunuyorlardı. Ayrıca iyice örgütlenmeden kalkışılacak bir halk ayaklanmasının başarılı olamayıp Devrim'in sonunu hazırlamasından çekiniyorlardı. Örneğin Robespierre, *Le*

⁸ Vergniaud'nun bu konuşması için bakınız: 1. cilt, V. bölüm, "Yükselen Hamasetle Birlikte Fetih Savaşına Doğru" başlıklı bölüm.

Défenseur de la Constitution'un 14 Temmuz'daki Federasyon Bayramı'ndan sonra yayımlanan 10. sayısındaki yazısında, doğrudan doğruya Federelere (ve tabii Federeler dolayısıyla tüm *sans-culotte*'lara) sesleniyordu. Kral ve Saray'a karşı Federeler arasında ve halk *section*'larında yükselen tepkilerin haklılığını kabul etmekle birlikte, Federelerin başını çekeceği bir halk ayaklanmasının bir plan doğrultusunda hazırlanması gerektiğini vurguluyor, dolayısıyla fevri davranılmamasını, dahası temkinli olunup anayasal imkanlar tüketilinceye kadar yasallık içinde kalınmasını ve şiddete başvurulmamasını salık veriyordu.

ROBESPIERRE (Temmuz 1792)⁹

Paris'e en korkunç komplonun patlak vermek üzere olduğu anda ulaşan Federelerin bu komployu beşiğinde boğmaları mümkündür. Bu görevi yerine getirebilecek cesarete de, vatan sevgisine de sahipler. Fakat özgürlüğü kurtarmanın doğru araçlarını seçmeleri ve halkın alçak düşmanlarının onların dürüstlüklerinin karşısına dikecekleri bütün tuzaklardan kaçınmaları için zorunlu olan tüm bilgiye ve sakınma da gereksinimleri vardır.

Federe yurttaşlar; ortak düşmanlarımıza karşı sadece yasaların kılıcıyla mücadele edin. Vilayetlerinizdeki halkın dileklerini ve tehlike içindeki vatanın yardım çağrılarını Yasama Meclisi'ne yasallık çerçevesi içinde sunun. Bugüne dek Anayasa'ya yöneltilen saldırıları ve ikiye bölme ya da aleni özgürlük düşmanlarının özgürlüğe karşı işledikleri bütün suçları açıkça anlatın. Yurttaşlarınıza hainleri ve ihanetleri ihbar edin. Uzun bir süreden beri ulusu eski zalimlerin ve yeni tiranların ellerine teslim eden entrikalar hakkında, Paris'i merkez edindiği için vilayetlerinizde pek de bilinmeyen iğrenç entrikalar ve bu entrikaların ölümcül ağırları hakkında yurttaşlarınızın gözlerinin açılmasını sağlayın. Her şeyden önce, hükümet dizginlerinin kendilerine emaneten verildiği kişilerin kesinlikle ne devleti kurtarmak ne de Anayasa'yı korumak istemediklerini açıklayın; öyle ki tehlikelerin boyutu ve gerçek nedenleri hakkında aydınlanmış olan ulus, kendi esenliğini kendi sağlayabilsin.

⁹ Robespierre, 1793-1794, Cilt 1, s. 186-190 ve Robespierre, 1792 (2), s. 480-491.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

[...]Ancak ve ancak bu bilge ve kararlı tutumu sergileyerek ülkenizi kurtarabilirsiniz. Sabırsızlık ve öfke, görünüşte daha hızlı ve daha etkili olan önlemler almasını öğütleyebilir insana; kamu esenliği ve halkın hakları da bunları meşrulaştırabilir. Fakat sadece benim sözünü ettiğim önlemler, içinde bulunduğumuz koşullara uygundur ve sağlıklı bir politikanın gereğidir.

Üstelik meşru olan her şey her durumda yapılmamalıdır. Hiç kuşkusuz böyle alçakça zulmedilip iğrenç biçimde ihanete uğratılmış bir halk, çok geniş haklara sahip olabilir; ama onun arzulanması gereken intikam değil, kamu esenliğidir.

İmparatorluğun yazgısı, şu ya da bu kişinin aklına değil, yönetimin doğasına, siyasal kurumların yetkinliğine bağlıdır. Hiziplerin cirit attığı büyük bir ülkede, kamusal felaketler birkaç kötü insanın yok olmasıyla ortadan kalkmaz, tiranlık da tiranlarla birlikte yıkılmaz. Münferit ve şiddetli eylemler ise, çoğu kez ölümcül krizlerden başka bir şey değildir. Yola koyulmadan önce, hem ulaşılmak istenen hedefin hem de izlenecek olan güzergâhın belirlenmesi gerekir. Büyük bir girişimi uygulayabilmek için bir plana ve önderlere ihtiyaç vardır. Halkın altında ezildiği boyunduruktan kurtulmasını sağlayabilecek tek karışıklık ortamı, genelde zulüm karşısında hissedilen bıkkınlığın, ortak mutsuzluk duygusunun ve bunları yaratan nedenler hakkında bilgili olmanın yavaş yavaş yol açtığı ortamdır.

Jean-Jacques Rousseau'nun da belirttiği gibi, halk meclislerine tiranın bazı adamlarını yerleştirmesi ve bu kişilerin buralarda bağıra çağıra çılgınca söylevler çekmesi ya da çeşitli suçlar işlemesi, bütün tiranların başvurdukları bildik bir yöntemdir. Çünkü bu sayede tiranlar, adamlarının işledikleri suçları meclisin tümüne mal edip en saygın girişimleri lekeleme ve halkı her durumda isyankâr bir eşkiya sürüsü gibi gösterme imkanına kavuşurlar.

[...]Federe yurttaşlar; düşmanlarınızın kuracakları tuzaklardan kaçının. Vatanın yazgısını ne gözü kara bir acelecilikle ne de patavatsız bir gayretkeşlikle tehlike içine atın. Kararlı ve cesur olduğunuz kadar soğukkanlı ve akli başında olun. Bırakın düşmanlarınız bir süre daha kendi entrikaları içinde birbirlerine dolansın. Belirttiğimiz çarelerin uygulanmasına elverecek ve böylece özgürlük düşmanlarının saldırılarını aceleye getirecek ortamın oluşmasını bekleyin. Vatanın esenliği ve insanlığın mutluluğu için ödenmesi gereken bedel budur.

Federelere ilişkin yasanın çıkarılmasında ön ayak olmuş olan Jirondenler, içlerinde Barbaroux gibi bazı vekiller ayaklanma yanlısı Federelerle ve *sans-culotte*'larla dirsek temasında bulunuyorlarsa da, Feullant bakanların 10 Temmuz'daki istifasından sonra yeniden tavırlarını değiştirdiler. Kabinede yer alma konusunda önlerine yeni bir imkan çıktığını düşünüp Kral ile anlaşma çabası içine girdiler. XVI. Louis'nin hükümeti onlara teslim etmemesine karşın umutlarını beslemeyi sürdürdüler. Böylece Jirondenler, saldırı durumundan vazgeçtiler ve *sans-culotte*'ların taleplerinin karşısına dikilip bir anlamda taht savunuculuğuna soyundular. Hatta Vergniaud, henüz 3 Temmuz'da Kral'ı çok ağır bir dille itham ettiği konuşmasının sonunda, XVI. Louis için açık bir kapı bırakmış ve sallantılı monarşinin uçurumun kıyısından kurtarılmasını istemişti. Bu bakımdan Jirondenlerin asıl amacı, monarşiyi devirmek değil evcilleştirmekti.

Sonuçta Jirondenler, bir yandan Kral'ı kendileriyle işbirliği yapması için ikna etme, öte yandan çeşitli halk kesimlerinden yükselen ayaklanma isteğine karşı mücadele verme çabası içine girdiler. Guadet, 26 Temmuz'da Kral'a şöyle hitap ediyordu: "Koblentz asilerinin aileleri sarayınızı dolduruyor. [...] Vatanı ve onunla birlikte tacınızı kurtarabilirsiniz hâlâ. Yeter ki isteyin. Bakanlarınızın isimleri, çevrenizdeki insanların görünüşü, halka güven vermelidir." Aynı günlerde Lasource, Federelerin Paris'ten uzaklaştırılması konusunda Jakobenleri etkilemeye çalışıyor, Brissot da Kral'ın tahttan düşürülmesinin son çare olduğunu belirtip bu konuda acele edilmemesini salık veriyordu. Üstelik bir yıl önce savunmuş olduğu cumhuriyetçi düşüncelerin artık çok gerisine düştüğü görülen Brissot, XVI. Louis'nin devrilmesini talep eden kişileri cumhuriyetçiler olarak nitelendirip tehdit etmekten kaçınıyordu: "Eğer Anayasa'nın kalıntıları üzerinde şimdi cumhuriyet kurmaya eğilim gösteren insanlar varsa, yasanın kılıcı, iki meclis sisteminin aktif dostlarını¹⁰ ve Koblenzli karşı-devrimcileri vurduğu gibi onları da vurmalıdır." Vergniaud ise, Yasama Meclisi Başkanlığını yürüttüğü 4 Ağustos'ta, Mauconseil *section*'ünün Meclis'e sunduğu XVI. Louis'nin krallıktan düşürülmesine ilişkin bildirinin Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürüyor ve bu önerinin Meclis tarafından bir karar haline dönüştürülmesini engelliyordu.

¹⁰ Brissot, "iki meclis sisteminin aktif dostları" deyimiyle, 1789 *Monarchien*lerinin uzantıları olan ve sistemde soyluların da yer aldığı İngilizvari bir meşruti monarşiyi savunan aristokratları kastetmektedir. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Jirondenlerin bu çabaları boşunaydı, ok yaydan çıkmıştı bir kere. Gerginliğin her gün biraz daha tırmandığı bu ortamda, taleplerinin karşılanmadığını gören halkın tehdit sözleriyle yetinmeyip eyleme geçmesi kaçınılmazdı. Jirondenlerden farklı olarak halkın nabzını daha iyi tutan ve hep halkın savunucusu, sözcüsü olmakla övünen Jakobenler bu gerçeğin farkındaydılar. Kararsızlıklarını terk edip olası bir halk ayaklanmasını desteklemeye koyuldular. Hatta çeşitli *section* temsilcileri ve Federeler tarafından oluşturulan Ayaklanma Komitesi'nin hizmetine kulüp binalarındaki bir odayı tahsis ettiler. Kral'ın vetosunu hiçe sayıp Paris'e gelen ve daha sonra Meclis tarafından alınan Paris dışında bir karargâha yerleştirilmeleri kararına aldırış etmeyip Paris'te kalmayı sürdüren Federelere evlerini açık karınlarını doyurdular.

Bir Jakoben papaz olan Pierre Anastase Torné, henüz 5 Temmuz'da Meclis kürsüsünde, vekillerin büyük çoğunluğunun yasalara, Anayasa'ya körü körüne bağlılığını eleştiriyor ve "halkın esenliği en yüce yasa değil midir?"¹¹ diye soruyordu. Danton, 13 Temmuz'da kulüpte yaptığı konuşmasında, hem Federelerin yürütme gücünün geleceğini belirleyecek bir dilekçe sunmalarını istiyor, hem de bir halk ayaklanmasından söz ediyordu. "Halkın esenliği" kavramını dilinden düşürmeyecek olan Robespierre de, temkinli olmaktan vazgeçmişti artık. Gazetesinin 11. sayısında yayımladığı ve 29 Temmuz'da Jakobenler Kulübü'nde okuduğu metninde, halk ayaklanmasını önceden doğrulayıp meşrulaştırıyor, hatta zaferle sonuçlanacak ayaklanma sonrasında tutulacak yolun ne olması gerektiğini tartışıp yeni bir anayasa yapmak üzere bir Ulusal Konvansiyon'un toplanmasını öneriyordu.

ROBESPIERRE (29 Temmuz 1792)¹²

Ağır hastalıklar acı reçeteleri zorunlu kılar. Geçici önlemler, bu hastalıkları iyileştirilemez hale getirmekten başka bir işe yaramaz. Fransa çok hastadır. Bu hastalığın nedeni biliniyor mu? Bana göre, bugüne dek hiç kimse bu hastalığı ele alıp enine boyuna incelememiştir.

[...]Hastalığın kaynağına kadar uzanalım. Birçok kimse, kaynağın yürütme erki diye adlandırılan makamda bulunduğu inaniyor. Kral'ın ya tahttan indirilmesini ya da bir süreliğine görevden alınmasını talep ediyor ve devletin

¹¹ Latince olan ve özellikle Cicero tarafından kullanıldığı kabul edilen *salus populi suprema lex* (halkın esenliği en yüce yasadır) deyişine göndermede bulunmaktadır.

¹² Robespierre, 1973-1974, Cilt 1, s. 191-198 ve Robespierre, 1792 (3), s. 519-536 ve 547.

yazgısının bu düzenlemeye bağlı olduğunu düşünüyor. Oysa bu insanlar, içinde bulunduğumuz gerçek durum hakkında doğru bir fikre sahip olmanın çok uzağındalar.

Hastalığımızın temel nedeni, hem yürütme erkinin hem de yasamanın içinde bulunuyor; devleti yıkmak isteyen yürütme erkinde ve de devleti kurtarmayan ya da kurtarmak istemeyen yasamada. Kararlı, saf ve aydınlanmış bir yasama olduğunu varsayın; bu durumda yürütme erkinin devleti yok oluşun eşiğine getirecek bir güce sahip olması mümkün değildir. Şimdi de aciz ya da yozlaşmış bir yasama olduğunu varsayın; bu durumda da yasamanın bizatihi kendisi, ya yürütme erkinin başkanıyla işbirliğine girerek ya da yürütme erkine el koyarak bir kamusal belâ haline gelir. Yasama organının gücü kralinkiyle karşılaştırılamayacak ölçüde büyüktür; çünkü halkın gücünden yararlanabilir ve kendini kamuoyunun desteğiyle donatabilir. Kral'ın Meclis tarafından kendisine sunulan bir bütçesi ve toplumu yozlaştırmak için kullanabileceği birçok imkanı vardır. Fakat bu güç, hiç kuşkusuz, halkın vekillerine tanınan güç karşısında boyun eğmek zorundadır; tabii eğer vekillerin kötülüğü Kral'ın gücünü üstün bir konuma getirmediyse.

Fransa'nın mutluluğu temsilcilerinin elleri arasındaydı gerçekten. Bundan birkaç ay önce, henüz savaş ilan edilmemişken, devleti ve özgürlüğü tehdit eden hastalığı önlemeleri için ellerindeki Anayasa'nın yeterli olacağını kanıtlamıştım. Tabii, çoğunluğunun kendisini halkın davasına adanmış olduğunu varsaydığım Ulusal Meclis'e yöneltmişim bu sözlerimi. Meclis hastalığı önlemek için kılını bile kıpırdatmadı ve devletin krizi de doruk noktasına ulaştı. Artık devleti ne şekilde olursa olsun kurtarmak gerekiyor. Hangi tutum ve davranış Anayasa'yı yıkmaya yönelik ise, Anayasa'ya aykırı olan da odur işte. Üstelik Anayasa'nın korunması için gerekli olan bütün önlemler, Anayasa metni tarafından ortaya konmuştur zaten. Yeter ki bu metin doğru bir biçimde yorumlanmak ve iyi niyetle uygulanmak istensin. Yürütme erkinin başkanını istediğiniz kadar değiştirip durun; eğer sadece bununla yetinirseniz, vatan için hiçbir şey yapmamış olursunuz. Kaderini tek bir kişinin ya da ailenin ellerinin arasına bırakan bir halk köleden başka bir şey değildir. Kamusal özgürlük ve mutluluk, yönetimin doğasına ve siyasal kurumların sonuçlarına bağlıdır.

[...]Hükmeden XVI. Louis midir gerçekten? Hayır. Bugün, her zaman olduğu gibi ve hatta her zamankinden daha çok art arda gelen entrikacıların

elindeki bir oyuncaktır XVI. Louis. Kralların güçlü olmalarını sağlayan kamusal güveni yitirdiği için kendi başına bir hiçtir o. Günümüzde kraliyet, bütün ihtiraslı insanların etini, postunu paylaştıkları kurbanlık bir koyundan başka bir şey değildir. Sizin gerçek krallarınız, generallerinizdir; belki size karşı ittifak içindeki despotların generalleridir ve tabii Fransız halkını köleleştirmek için birleşmiş olan bütün düzenbazlardır.

Demek ki XVI. Louis'nin tahttan indirilmesi ya da bir süreliğine görevden alınması, hastalığımızın kaynağını kurutmak için yeterli bir önlem değildir. Despotizm sürüp gidecekse, kral diye adlandırılan bu hayaletin ortadan kalkmasının ne önemi olur? XVI. Louis tahttan düşürülünce kraliyet otoritesi kimlerin eline geçecektir? Krallık naibinin mi, bir başka kralın mı yoksa bir konseyin mi? Entriya ve hırs hükümetin dizginlerini tutmaya devam edecekse, özgürlüğün bundan bir kazancı mı olacaktır? Ve de yürütme erkinin kapsamı aynı kalacaksa, aksini düşünmem için bana hangi güvence verilebilir?

Yürütme erki, yasama erki tarafından mı kullanılacaktır? Bütün erklerin birbiriyle iç içe geçirildiği sistemi, tüm despotizmler arasındaki en katlanılmaz despotizm olarak kabul ediyorum.¹³ Despotizmin tek bir başı da olsa, yedi yüz başı da olsa,¹⁴ o yine de despotizmdir. Yasaların üstünde yer alan ve birçok kişiden hatta bilgelere oluşan bir meclisin eline teslim edilmiş sınırsız bir iktidar düşüncesinden daha korkunç başka bir şey tanımıyorum. Yürütme erkinin XVI. Louis'nin elinden yasamanın eline geçmesi, işlerin görülmesinde herhangi bir değişikliğe yol açacak mıdır? Ulusal Meclis'in hep aynı etki altında davranıp hareket ettiğini göreceksiniz. Bazı adamların daha önce Saray'dan aldıkları fikirlerin aynılarını şimdi bazı hiziplerden alıp Meclis'e dayattıklarını göreceksiniz. Neden böyle olmasın ki zaten? Bugüne dek Meclis'i çalkantılar içine sokan önyargılar, tutkular, çıkarlar birdenbire sönüp yok mu olacak sanki? Çok sayıdaki Avusturya yandaşı ve kendilerini Saray'ın ya da çeşitli hiziplerin hizmetine sunan bütün entrikacılar, aynı yoldan yürümeye devam edecekler. Şu ana kadar halkın zararına olmak üzere Kral'a hizmet et-

¹³ Ancak Jakobenler, ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere, Konvansiyon'da Jiron- denleri tasfiye edip iktidarı ele geçirdikten sonra, Devrimci Yönetimi kuracaklar ve yasama ile yürütmeyi iç içe geçiren bir sistemi, yani meclis hükümeti sistemini benimseyip uygulayacaklardır.

¹⁴ Yasama Meclisi'nin üye sayısı 745'tir.

tiğini varsayabileceğimiz Meclis'teki çoğunluk, belli bir süre için görevinden alınacak olan Kral'a daha da başarılı bir biçimde hizmet edecektir.

[...]Bu yasamanın tarafsız ve dürüst üyelerinin seslerine kulak verin; hepsi de umutsuz bir ses tonuyla, kürsüden ve her yerden, temsilcilerinin vurdumduymazlık içine düştüğü bir durumda ulusun kendi başına esenliğini sağlaması gerektiğini haykırıyorlar size. Meclis'in büyük bölümünün Meclis'in kendisini özgürlük düşmanlarına feda etmeye hazır olduğunu, diğer bölümlerin vatanın içine düştüğü felaketleri kendi hiziplerini devletin yıkıntıları üzerinde yükseltecek bir fırsat olarak değerlendirdiğini¹⁵ ve de halka sadık olan tüm vekillerin altında ezildikleri bu yükten bir an önce kurtarılmayı arzu ettiğini söylüyorlar size. Böylesine zor koşulların olduğu bir dönemde devlet dümenine geçmek için büyük bir karaktere ve iyi tasarlanmış bir birlik planına sahip olmanın gerekliliği tartışılmaz bir gerçektir. Oysa yasama organının oturumlarını izlemiş olan insanlar arasından acaba kim, Meclis'in kamu esenliği konusunda herhangi bir güvence sergileyebildiğini iddia edebilir? Kendi içinde iç savaşın hüküm sürdüğü bir Meclis, nasıl olur da ülkedeki iç savaşı söndürebilir?

[...]Bir ulusal konvansiyonun gerekli olup olmadığı sorusu, bir başka soruya, yani ulusun hem La Fayette'e hem de La Fayette gibi kendisine hakaret etmeye varacak denli gözü kara olan komploculara boyun eğmek isteyip istemediği sorusuna bağlıdır.

Tüm bu söylediklerimden sonra, belki de siz, bir ulusal konvansiyonun zorunlu olduğu sonucuna varacaksınız. Daha şimdiden zihinleri bu tasarının karşısında durmaya hazırlamak için her türlü imkan kullanılıyor. Ulusal konvansiyondan korkuluyor ya da özgürlük adına korkuluyormuş gibi davranılıyor. Bunlara yanıt vermek için, şimdiki durumun sürüp gitmesi halinde özgürlüğün kesinlikle yitirileceğini, özgürlüğü kurtarmak için ulusal konvansiyon uygulamasına başvurmamanın budalalık olacağını ve bu uygulamanın içerebileceği az çok gerçek olan sakıncaların karşısında apaçık ortada olan zorunluluğun çok daha ağır bastığını söylemek yeterli olur belki de.

[...]Vatan büyük bir tehlike içine düştüğünde, tüm yurttaşlara onu savunmak üzere çağrıda bulunmak gerekir. Dolayısıyla tüm yurttaşların, vata-

¹⁵ Jirondenler kastedilmektedir. PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

B-AYAKLANMA HAKKI YA DA EGEMENLİĞİNİ KULLANAN HALK

Halk, 20 Haziran'da Meclis'te ve Tuileries Sarayı'nda gerçekleştirdiği eylemleriyle salt bir seyirci olmadığını, olmak da istemediğini bir kez daha açıkça ortaya koymuştu. Bir bakıma siyasetin yalnızca siyasetçilerin ellerine bırakılamayacak kadar ciddi bir konu olduğunu, dolayısıyla kendisinin de şu ya da bu şekilde siyaset sahnesinde yer alacağını hem temsilcilerinin hem de yürütmenin başı olan Kral'ın yüzüne karşı ifade etmişti. Tuileries Sarayı'nı basmadan önce Yasama Meclisi binasını kuşatan, ardından da vekillerin şaşkın bakışları altında bina içinde bir gösteri düzenleyen büyük kalabalık, taleplerini bir dilekçeyle sunmuştu. Bu dilekçe, Meclis kürsüsünde Faubourg Saint-Antoine varoşunun Ulusal Muhafızlar Komutanı sıfatıyla Santerre tarafından okunduğu için "Faubourg Saint-Antoine Dilekçesi" adıyla biliniyor olsa da Fransız halkı adına kaleme alınmıştı. Halk böylece sesini duyurmuştu ve 10 Ağustos'a kadar da sesini duyurmaya devam edecekti. Fakat giderek yükselttiği sesiyle herhangi bir sonuç elde edemediğini görünce de harekete geçecekti.

FAUBOURG SAINT-ANTOİNE DİLEKÇESİ (20 Haziran 1792)¹⁷

Fransız halkı bugün size korkularını ve kaygılarını bildirmeye geldi. Alarm çanlarını bu çatı altında çalıyor ve uğradığı kötülöklere burada bir çare bulacağını umut ediyor. [...]Yasamacılar, size 2 bin değil, 20 milyon insan sunuyoruz. Tiranlara karşı, yani sizin ve halkın düşmanlarına karşı savaşmak için tüm ulusun silahlanması gerekiyor.

14 Temmuz insanları enerjilerinden hiçbir şey yitirmediler. Ölümsüz olan İnsan Hakları Bildirisi hepsinin yüreğine derin bir şekilde kazınmıştır. Bütün uluslar için geçerli olan bu değerli Bildiri'yi koruyacaklar ve ellerinden çekilip alınmasına izin vermeyeceklerdir.

İçinde bulunduğumuz şu gün, halka, acı çeken halk temsilcilerinin 20 Haziran'da¹⁸ Jeu de Paume'da toplanıp bütün dünyanın yüzüne karşı davamızı

¹⁷ Wahnich, 2008, s. 318-324; Wahnich, 2012, s. 148-149. <http://rantey.org>

kesinlikle terk etmeyeceklerine, onu savunmak için ölüme gideceklerine ant içtikleri o şanlı dönemi anımsatıyor. Siz de baylar bu kutsal yemini anımsayın ve yine acı çeken halkın bu yemini terk edip etmediğinizi sorgulamasından çekinin.

[...]Eğer özgürlüğün ilk savunucuları böyle oyalanmış olsalardı, bu yüce *areapagus*'un¹⁹ sıralarında bugün oturabilir miydiniz? Gücümüzün birlik olmamızdan geldiğini düşünmüşüzdür her zaman; bu birlik, bu bütünlük özellikle sizin aranızda hüküm sürmelidir. Birleşin, harekete geçin, zamanı geldi!

[...]Halk dimdik ayakta ve hakarete uğramış ulusal görkemin öcünü almaya hazırdır. Bu tür katı yöntemler, insan haklarının 2. maddesinde dile getirilen “baskıya karşı direnme” tarafından doğrulanmaktadır. Bununla birlikte, bütün erkleri size devretmiş olan özgür insanların ellerini komplocuların kanına bulaştırmak zorunda kalmaları ne kadar da yazık olur.

[...]Acaba halk, 13 Temmuz²⁰ gününe geri dönmeye, kılıcı kendi eline alıp ayaklar altında çiğnenen yasaların öcünü bir vuruşta almaya, suçluları ve yasaların ödleğ uygulayıcılarını cezalandırmaya mı zorlanacaktır? Hayır baylar! Bizim korku ve telâşımızı görüyorsunuz, bunları siz gidereceksiniz. Bugün halkın esenliği sizin ellerinizdedir. İyi düşünün baylar, hiçbir şey sizi durdurmamalıdır. Özgürlük askıya alınamaz. Yürütme gücü sizinle aynı fikirde değil. Vatansever bakanların görevden alınması bunun yeterli kanıtını sunuyor bize. Ne yani, bir halkın mutluluğu bir kralın kaprisine mi bağlı? Dahası bu kral, yasanın iradesinden başka bir iradeye sahip olabilir mi? Halk sahip olmamasını istiyor; halkın başı, taçlı despotların başlarının yerini tutar. Bu baş ulusun soyağacıdır ve bu sağlam çınar karşısında zayıf saz boyun eğmek zorundadır.

Vatan imgesi yasamacıya tapınma izni verilen tek kutsallıktır; bütün Fransızlar için çok değerli olan bu kutsallık, kendi tapınağında kültüne direnenlerin olduğunu mu görecektir? Böyle kişiler var mıdır? Keyfi iktidarın dostları ortaya çıksınlar, kendilerini tanıtsınlar; gerçek egemen olan halk onları yargılamak için buradadır.

¹⁸ 20 Haziran 1789.

¹⁹ Antik Atina demokrasisindeki meclislerden biri olan *areapagus* sözcüğü ile Yasama Meclisi kastediliyor.

²⁰ 13 Temmuz 1789; yani Bastille'in düşüşünün öncesi günü.

[...]Baylar, ordularımızın hareketsizliğinden şikayetçiyiz, bunun nedenini saptamanızı istiyoruz. Eğer bu durum yürütme gücünden kaynaklanıyorsa, bu güç yok edilmelidir! Vatanseverlerin kanı, kesinlikle, hain Tuileries Sarayı'nın kibrini ve tutkularını tatmin etmek için akıtılmamalıdır.

[...]Size yönelttiğimiz bu son haykırışın yüreklerinize dokunacağını umut ediyoruz. Halk ayağa dikilmiş, sessizlik içinde egemenliğine lâıyk bir yanıt bekliyor. Birlik olun ve harekete geçin.

Bu dilekçe, daha sonraki günlerde çeşitli *section*'lar, Federeler tarafından hazırlanacak olan dilekçelere, bildirilere bir bakıma örnek teşkil edecek bir prototipdi. Bu nedenle bu dilekçenin içerdiği görüşlerin üzerinde durup bunları irdelemek gerekir. Bu metinde göze çarpan ilk önemli husus, egemen halkın hâlâ temsilcilerine güven duyma isteğinin, ihtiyacının dile getirilmiş olmasıydı. Ancak bunun hemen ardından vekillerden, bu güvene lâıyk olabilmeleri için sorumluluklarının bilincinde olmaları ve görevlerinin gereğini yerine getirmeleri isteniyordu. Dilekçeyi kaleme alanlara göre bunun anlamı, Devrim'in iç ve dış düşmanlarına karşı zorunlu olan tüm önlemlerin alınması, dolayısıyla da bu düşmanlarla işbirliği içinde bulunan XVI. Louis'nin Anayasa'ya uygun olarak tahttan indirilmesi idi. Çünkü 1791 Anayasası'nda,²¹ başına geçtiği bir orduyu ulusa karşı yönlendiren ya da kendi adına başlatılan böyle bir girişime kesin bir şekilde karşı koymayan bir kralın krallığından feragat etmiş yani tahttan düşmüş olduğu kabul edilmekteydi. Dolayısıyla Yasama Meclisi'nden beklenen şey, Anayasa'nın bu maddesini işleme koyup uygulamasıydı. Açıkçası halk, özgürlüğünü tehdit eden sorunlara hukuksal bir çerçeve içinde çözüm bulunmasını talep ediyordu.

Fakat yine dilekçeye göre, Anayasa'nın gereğinin yerine getirilmemesi durumunda, halkın hiç de arzu etmediği bir çareye başvurulması, yani ayaklanmaya kalkışması da kaçınılmaz olacaktı. Eğer temsilciler egemenin, yani halkın sesine kulaklarını tıkıyorlarsa, bu tutumlarıyla ülkeyi bir felakete sürüklüyorlarsa, işte o zaman kendisinden başka güvenebileceği kimsesi kalmayan halk da, tabii ki direnecek, güce karşı güçle karşı koyacaktı. Bu dilekçeden bir gün önce Jakobenler Kulübü'nde yaptığı konuşmasında Jeanbon Saint-André, iki tür halk ayaklanması olduğunu söylemişti. Birincisini "bütün kötülüklerle bezenmiş bir köle halkın ayaklanması", ikincisini ise "Anayasa'nın bazı mad-

²¹ Anayasa'nın III. başlık II. bölüm, Kulübün 6. maddesi.

delerini değiştirmeye ya da yeniden düzenlemeye ilişkin genel iradenin ani ifadesi olan özgür bir halkın ayaklanması" olarak tanımlanmıştı. İşte içinde bulunulan koşullarda patlak verecek bir halk ayaklanması, Jeanbon Saint-André'nin onayladığı ikinci tür ayaklanma olacaktı.

Böyle bir ayaklanmanın genel iradenin ifadesi olarak nitelendirilmesi, aynı zamanda halk egemenliğiyle de ilişkilendirilmesi demekti. Bir başka deyişle halkın ayaklanması, egemenliğin doğrudan doğruya halk tarafından kullanılması olarak görülmeliydi. Demek ki dilekçe sahipleri, Kurucu Meclis tarafından 1791 Anayasası'na yerleştirilmiş olan mutlak temsil sistemini benimsemiyorlardı. Genel irade sadece temsilciler tarafından dile getirilmemekte, halk da egemen sıfatıyla istediği zaman bunu ortaya koyabilmekteydi. Öyleyse egemen olan halktan, seçmiş olduğu temsilcilerine, yöneticilerine ve veraset yoluyla yürütme erkini elinde bulunduran krala, her durumda sessiz kalıp körü körüne itaat etmesi beklenemezdi. Üstelik iktidar kademelerinde yer alan kişilerin her an yanlış kararlar almaları, adalet ilkelerine ve insan haklarına ters düşen yasalar yapmaları ya da adil yasalara aykırı tutum ve davranışlar içine girmeleri mümkündü.

Bu nedenle Devrim'in ilk günlerinden itibaren, radikal devrimci gruplar arasında, iktidar sahiplerinin sürekli bir biçimde gözetlenmesi gerektiği, çünkü halk için en büyük tehlikenin bunlardan geleceği düşüncesi yer etmiş bulunuyordu. Örneğin Marat, 28 Ekim 1789 tarihli gazetesinde şu satırlara yer vermektedir: "İnsanların öğrenmesinin önemli olduğu bir gerçek vardır. Bu gerçek, halkın korkması gereken en ölümcül düşmanın yönetim olduğudur. Yeryüzünün tüm prensleriyle bakanlarının ebedi utancı şudur ki, hemen her zaman bir ulusun özgürlüğü korumak için seçtiği önderler onu zincire vurmaktan, mutluluğunun bakımını emanet ettiği eller de onun felaketini hazırlamaktan başka bir şeyle uğraşmazlar. Hükmetme arzusunun ateşi öyledir ki, en ünlü kişiler bile onurlarını bu uğurda feda ederler." Aynı düşünce (ileriki bölümlerde değinileceği gibi) Jakobenler tarafından da paylaşıp dile getirilmekteydi. Dolayısıyla hükümetin ihanet içine girdiği ve Meclis'in bunu engellemek için kararlı bir tutum takınmadığı bir ortamda, halkın yasama ve yürütme organlarını "hükümsüz" olarak ilan edip egemenliğini kendi ellerine alması kaçınılmazdı.

Bu anlayışın kuramsal olarak açıklaması, egemenliğin ilkesini (*auctoritas*) kendinde saklı tutup egemenliğin kullanımını (*potestas*) temsilcilerine devret-

miş ya da emanet etmiş olan halkın, *potestas*'ı geri alıp kendisinin kullanmasıdır. Bu bağlamda halk ayaklanmasının yürürlükteki hukuksal yapıyla ters düştüğü şeklinde bir itirazda bulunmanın da hiçbir anlamı yoktur, çünkü pozitif hukuku belirleyen de zaten halkın iradesidir yani genel iradedir. Hobbes'tan Rousseau'ya dek tüm egemenlik kuramcılarının da vurguladığı gibi, yasalarla bağimli olmamak egemenliğin, dolayısıyla egemenin en önemli özelliklerinden biri değil midir?

Bununla birlikte Santerre, okuduğu dilekçede, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ne göndermede bulunarak, olası bir halk ayaklanmasını (halkın esenliğine yaptığı vurguyla) meşrulaştırmasının yanında yasallaştırıyor, yani hukuksal bir çerçeve içine de yerleştiriyordu. Görmüş olduğumuz üzere bu bildirinin 2. maddesi baskıya karşı direnme hakkını, insanın doğal ve zaman aşımına uğramaz haklarından birisi olarak tanımlamaktaydı. Modern dönemde direnme hakkını siyasal literatüre La Boétie ile Monarkomaklar sokmuş, John Locke da kuramında bu hakka önemli bir yer vermişti.²² Bu düşünlere göre halkın (ya da ağır basan bölümünün), yükümlülüklerini yerine getirmeyen, doğal ve pozitif hukuk ilkelerini, adaleti ayaklar altına alan, böylece tirana dönüşen bir krala karşı direnmesi bir hak, hatta bazen bir ödevdi. İşte Faubourg Saint-Antoine devrimcileri için de, halkın yasaları çiğneyip baskı uygulayan yürütme erkine karşı ayaklanmaya kalkışması, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin kendisine tanımış olduğu direnme hakkını kullanması demekti. Kısacası direnme hakkıyla ilişkilendirilip hukuki bir zemine oturtulan olası bir halk ayaklanması, zedelenen adaletin yeniden tesis edilmesi olarak kabul edilmeliydi.

Tabii bu çerçevede direnme hakkının, halkın silahlanıp zor kullanmayı içerecek bir şekilde ayaklanması olarak okunduğunu belirtmek gerekir. Oysa Danton'un 13 Temmuz'da önermiş olduğu gibi Meclis'e dilekçeler sunup XVI. Louis'nin kral olarak tanınmadığını dile getirmek, bu yönde barışçıl gösteriler düzenlemek, hatta Meclis'in Kral'ı ve La Fayette'i koruyan kararlarını "yok hükmünde" saymak, bir tür sivil itaatsizlik, barışçıl bir direnme olarak da

²² Bakınız: Étienne de La Boétie, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, çev. Mehmet Ali Ağaoğulları, Ankara, İmge Kitabevi, 5. baskı, 2016; Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*, Ankara, İmge Kitabevi, 6. baskı, 2013; John Locke, *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Balcı, Ankara, Rabi, 2004. <https://rantey.org>

pekâlâ okunabilirdi. Böyle okunduğu takdirde Faubourg Saint-Antoine Dilekçesi'nin ayaklanmadan söz ederken, barışçıl bir direnişten silahlı bir direnişe geçişi işaret ettiğini söylemek yerinde olacaktır.

Ancak bu dilekçe, 50 gün sonra patlak verecek olan ayaklanmayı öne sürdüğü saptamalarla önceden meşrulaştırıp doğruluyorsa da, kesinlikle bir "ayaklanma manifestosu" değildi. Tabii ki Yasama Meclisi'ni bir ayaklanmayla tehdit ediyor, ama halkın bu en son çareye başvurmak zorunda kalıp elini komplocuların kanyla kirlletmesindense vekillerin harekete geçip gerekli önlemleri almasını yeğliyordu. Demek ki dilekçe yazarlarının, egemenliğin temsili bir şekilde kullanılmasıyla herhangi bir sorunları yoktu, doğrudan demokrasiyi talep etmiyorlardı. İstedikleri asıl şey, ülkenin temel yönetim organı olarak gördükleri Meclis'in egemenin iradesine yani halkın sesine kulaklarını tıkamaması, daha açıkçası vekillerin müvekkillerinin (yani egemen halkın) arzularını ve dileklerini dikkate alıp gereğini yerine getirmesiydi. Bu bağlamda dilekçenin sonunda, son bir önlem olarak tüm halkın tüfek ya da mızrak gibi her türlü silahla donatılması da dile getirilen isteklerden biriydi. Bunun anlamı, aktif yurttaş-pasif yurttaş ayrımına son verilmesi, *section*'ların sürekliliğinin²³ sağlanması ve vatanın tehlikede olduğunun ilan edilmesiydi.

Yasama Meclisi, bu dilekçede getirilen önerilerden sadece sonuncusunu benimseyip vatanın tehlikede olduğunu resmen kabul etti, ama halkın sabrını test edencesine XVI. Louis'nin tahttan düşürülmesi talebine karşı sonuna dek direndi. Direndiği bir başka konu, La Fayette'in ordu komutanlığı görevinden alınıp hakkında dava açılmasıydı. Çünkü La Fayette, ilk önce Meclis'e yolladığı mektubunda ve ardından Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmasında, başta Jakobenler olmak üzere devrimcileri "hizipçi", "eşkıya" olmakla suçlamış ve kendisinin Kral'ın en önemli silahlı desteği olduğunu açıkça ilan etmişti. Bu nedenle Temmuz ayından itibaren yağmur gibi yağın devrimci bildiri-lerin, dilekçelerin Kral'dan sonraki en önemli hedefi haline gelmişti. 10 Temmuz'da Paris *section*'ları delegasyonunun sözcüsü olarak Meclis kürsüsüne çıkan Collot d'Herbois, La Fayette'i suçluyor ve Meclis'in onun hakkında gereken kararı almasını talep ediyordu.

²³ *Section*'ların sürekliliği, *section* meclislerinin istedikleri her gün ve her saatte toplanıp karar alma hakkının olması anlamına gelmektedir. <https://rantey.org>

COLLOT D'HERBOİS (10 Temmuz 1792)²⁴

Ne zamandan beri korkunç bir fırtına bu İmparatorluğu sarsıp duruyor? Size bunun cevabını vereceğiz. Bu fırtına, bir ordu generalinin kendisini bütün yasalardan üstün gördüğünden ve bizi askeri bir despotizmin altında ezme umudu taşıdığından beri; bir devlet memurunun sanki Anayasa sizin ellerinizde yok oluyormuşçasına kendisini Anayasa'nın birinci muhafızı ilan ettiğinden beri; hizipçi bir askerin size rezil bir dilekçe sunmaya gelip size karşı komplo kuran tiranların, özellikle de Avusturyalıların isteklerini dile getirdiğinden beri sürüp gidiyor. Bu tek bir kişidir ve bu kişi La Fayette'tir; biz onu ihbar ediyoruz. [...] Vatani kurtarmanın tek yolunun onun hakkında kovuşturma açmak olduğunu kanıtlama işini Meclis'in hatiplerine bırakıyoruz. [...] La Fayette'in iftira attığı bu insanlar, bu yararlı ve saygın esnaf, ordularınızdaki askerlerin çoğunluğudur; sizin övgülerinizi hak eden Paris taburunu oluşturanlar da onlardır. La Fayette Paris'e bir dilekçe vermek için gelirken, onlar düşmanı bozguna uğratmakla meşguldü.

Kral'ın durumu hakkında ülkede ses getiren ve Yasama Meclisi'nde tartışmalara yol açan ilk dilekçe, Marsilya Belediyesi Genel Konseyi'nin yolladığı dilekçeydi. 12 Temmuz'da Meclis'te okunan bu dilekçede, XVI. Louis'nin işlediği suçların bir dökümü verilip Anayasa'nın kendisine haksız bir şekilde tanıdığı yetkiler eleştiriliyor ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin lafzına uygun olarak Bourbon Hanedanlığı Krallığı'nın Meclis tarafından lağvedilmesi isteniyordu. Kaldırılan tahtın yerine halk tarafından seçilecek ve halka karşı sorumlu olup gerektiğinde halk tarafından görevden alınabilecek bir yürütme organı kurulacaktı. Açıkça söylenmemiş de olsa, talep edilen aslında Cumhuriyet'in ta kendisiydi.

Bundan dört gün sonra Meclis'e gelip dilekçesini okuyan Quatre Nations section'uydu. Dilekçe sahipleri, "Ulusun haykırışını duyun; egemen, birinci devlet görevlisini suçluyor" diyerek temsilcilere halk adına sesleniyorlar, ardından Meclis'in, almış olduğu "vatan tehlikede" kararını Kral'ı azlederek tamamlamasını beklediklerini bildiriyorlardı. Dilekçenin son cümlelerinde, temsilcilerin harekete geçmemesi durumunda halkın direneceği ve silahlanıp

²⁴ Wahnick, 2008, s. 376. cretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ayaklanacağı dile getiriliyordu: "Halkın gücüyle ve bütün otoritesiyle donanmışsınız; daha ne bekliyorsunuz? Vatanı kurtarın ya da vatana kendisini kurtarmasını söyleyin. 14 Temmuz insanları²⁵ hazırlar. Özgürlük ya da ölüm! Silah başına yurttaşlar!"

Jirondenlerin talebiyle Yasama Meclisi'nin 15 Temmuz'da Paris'ten çıkarılıp sınırlardaki ordulara yollanmaları kararı aldığı Federeler, bu karara aldırış etmeden Paris'te ikamet etmeye devam ettiler ve iki gün sonra Meclis'e gelip bir dilekçe verdiler. Birçok tarihçinin belirttiğine göre Robespierre'in kaleme aldığı ya da en azından yazımına katkıda bulunduğu bu dilekçe, yine kendisinden önceki ve sonraki dilekçeler gibi halk, ulus adına sunulmaktaydı. Federeler, askerlerin en duyarlı oldukları ordu konusuna ağırlık verip başta La Fayette olmak üzere ihanetle suçladıkları generalleri, soylu subayları hedef alıyorlardı. Ancak XVI. Louis'ye karşı doğrudan bir suçlama getirmiyorlar, sadece dilekçenin sonunda yürütme erkinin yani Kral'ın ihanet etmesinin kanıtlanması durumunda Meclis'in Anayasa'ya uygun olarak gereğini yapmasını istiyorlardı. Ayrıca dilekçede, talepler karşılanmadığı takdirde "vatanın kendi kendini kurtarmasından" ya da "Federelerin tek başlarına ilerleyip halkı kurtarmasından" söz edilerek ayaklanma tehdidi imasında bulunuluyordu.

FEDERELERİN BİRİNCİ DİLEKÇESİ (17 Temmuz)²⁶

Temsilciler; vatana ihanet edilmiştir. Bütün Fransızların artık bildiği bu gerçek, düşmanlara karşı ülkenin savunulması görevi, aslında düşmanları kendilerine yardım etsinler diye çağıran zorbalara teslim edildiği gün öngörülmuş olmalıydı. Bize karşı ittifak halindeki tiranlar, Fransızların Kralı adına bizi pek yakında köle yapmakla tehdit etme cüretinde bulunuyorlar. Şüpheli olma aşamasını geçmiş olan subaylar, ordularımızın başında bulunuyorlar ve müstahkem mevkileri yönetiyorlar. Vatanın cesur askerlerinin kanı özgürlük davası uğruna boşu boşuna akıtılıyor ve fethettiğimiz yerler terk ediliyor. Müttetiklerimiz²⁷ generallerimiz tarafından alçakça ihanete uğrayıp hakarete maruz kalıyorlar. Generallerimiz, ordularımızı zafere götürmek yerine yozlaştırmaya çalışıyorlar. Dahası saraya, başkente gelip komplolar çevirmek için, yasama tapınağına ayak basarak temsilcilerimizi aşağılayıp tehdit etmek

²⁵ 14 Temmuz 1789 devrimcilerine gönderme yapılıyor.

²⁶ Wahnick, 2008, s. 381-382; Buchez & Roux, Cilt 16, s. 14-18.

²⁷ Belçikalılar kastediliyor.

için, düşman karşısındaki karargâhlarını terk ediyorlar. Hain ittifaklarını saklamak gereği duymayan dış düşmanlarımız kentlerimizi işgal etmeye hazırlanırken, diğerleri²⁸ Fransız halkına açıkça savaş ilan edip eşkiya ya da hizipçi diye nitelendirdikleri halka hakaret etme cüretinde bulunuyorlar. Yasamacılar, şunu söylememiz gerekir ki, insanlığın hafızasına kazınmış en iğrenç tiranların suçlarıyla eşdeğerde olan bu saldırıların sorumluluğunu kendimizde aramalıyız. Çünkü yordakçılarının ve işbirlikçilerinin suçlarını alçakça sineye çekmiş olduğumuz eski tiranlarımızın ellerine kaderimizi bırakanlar da yine biziz.

Ulus, bu tiranları cezalandırmak ve devletin esenliğini gözetmek görevini, siz temsilcilerine vermiştir. Vatanın tehlikede olduğunu ilan ettiniz; bunun anlamı, size anımsattığımız tüm bu olaylar hakkında bizi uyarmaktı. Gerçekten de bütün tehlikelerin nedeni, Saray'ın, onun işbirlikçilerinin ve Saray tarafından yozlaştırılmış tüm kamu görevlilerinin ihaneti değil de nedir?

[...]Temsilciler; vatan tehlikede demek, kurtarılması gerek demektir, yardımına bizim çağrılmamız demektir. Eğer vatan, temsilcileri tarafından kurtarılamayacaksa, kendi kendini kurtarmalıdır.

[...]Özgür bir insan yüz köleye bedeldir ve de kötülüğün kaderi erdemin karşısında titremektir. Yasamacılar, vatanın babaları; Anayasamıza hanel getirmek değil niyetimiz, uygulanabilir olmasını ve uygulanmasını istiyoruz sadece. Bir krala itaat etmeyi reddetmiyoruz, fakat bir kral ile hem tanrısal hem insani yasaların cezalandırılmasını istediği komplocu ve suçlu bir Saray arasında büyük bir fark bulunduğunu düşünüyoruz. Halkların zulüm görmek ve komplocular tarafından zincire vurulmak için değil de, kendilerine iyi hizmet edilmesi için krallar yarattıklarını biliyoruz. Anayasa düşmanlarına Anayasa'yı hiçbir engelle karşılaşmadan yıkma imkanı sunmak için Anayasa'ya yönelik riyakâr bir saygı maskesi takınan her türlü Makyavelizm'den nefret ediyoruz. Uzun zamandan beri entrikacılar ve hainlere kanmıyor ve kesinlikle köleleştirilmek istemiyoruz. Zafere ulaşmayı ya da özgürlük uğruna ölmeyi arzuluyor, fakat tiranların yordakçılarının ve işbirlikçilerinin emrinde de savaşmak istemiyoruz.

Bize Avusturya ile savaşta olduğumuz söyleniyor, ama Avusturya ordugâhlarımızda ve kraliyet konseyinin içindedir, ordularımızın başındadır. Fransız ulusu, hainlere karşı savaşmak zorunda kalarak aşağılanması yetmiyormuş gibi, bir de bu hainlerin içerideki uzantıları tarafından yönetilip iha-

²⁸ İç düşmanlar, özellikle İrlandalı gizli polisler. <https://rantey.org>

nete uğruyor. Ordularımızın kurmay heyetini oluşturanlar bu hainlerin kardeşleri ve hısımlarıdır.

[...]Ulusal Kurucu Meclis'teki yasamacı karakterinin şerefini lekeleyen komplocu eski soylulara, hain yasamacılardan daha da hain ordu şeflerine dönüşme izni verilmesi ne büyük bir rezalet, ne büyük bir çılgınlık! Bunların başında, bütün halk düşmanlarının ve katillerinin en rezili ve en canisi olan La Fayette bulunuyor. La Fayette, bütün yasaları ayakları altında çiğnemiş ve Fransız halkına ve Ulusal Meclis'e savaş açmıştır, hâlâ da hayattadır. Öyleyse yasalar da, vatan da, özgürlük de yoktur artık! Temsilciler, vatanın tehlikede olduğunu ilan ettiniz, ama vatana karşı entrikalar çeviren hainleri her daim cezasız bırakarak, bizatihi siz vatani sürekli olarak tehlike içine atmıyor musunuz?

[...]Ey temsilciler; öfkeli vatan, sizden bu rezil adamı suçlamanızı talep ediyor. Vatanın savunucuları, yönetimleri altında düşmanlarını yok edebileceği önderler vermenizi istiyor sizden. Fakat önderlere sahip olabilmek için, işe hainleri ve komplocuları azletmekle başlamak lazım. Ne bu hainlerin komutası altında ilerleyebilir, ne de yıkıma ve köleliğe razı olabiliriz. Gerekirse tek başımıza ilerleyeceğiz ve hem halkı hem de sizi kurtaracağız. Vatanın tüm dostları ve halkın tümü de bizimle birlikte ileriye atılacak ve böylece Saray'ın, soyluların parayla tuttuğu şefler olmazsa ulusun tiranlarının hemen yıkılacağını dünyaya kanıtlayacağız. Erdemli insanların yüreklerinde cinayetler nedeniyle biriken öfkenin, entrikaların canice eserini bir anda yok edebileceğini kanıtlayacağız. Vatani ve Anayasa'yı seven "hizipçilerin", insanlığa ve erdemlere sahip olan "eşkıyaların", bütünüyle suça ve ihanete bulaşmış tüm "saygın kişileri" ve halka ihanet edip halkın kanıyla ellerini kirletmiş ve ganimetiyle zenginleşmiş tüm "kurulu düzen dostlarını" hiçliğe mahkûm etmeyi bildiklerini kanıtlayacağız.²⁹

Temsilciler, size kamu esenliğini gözetmeniz için haykıran tüm ulusun sesine kulak verin. Fransız halkına ve kendinize lâıyk olun. Halkın enerjisini kullanın ve bu enerjiye destek olun. Sizi kurtarmak isteyen ve kurtarabilecek olan yalnızca halktır. Bunun karşılığında da halk sizden, görevlerinizin zorunlu kıldığı bazı basit önlemler olarak kanını esirgemenizi talep ediyor. 1*Anayasa'nın ve kamu esenliğinin gerektirdiği üzere La Fayette ve tüm iş-

²⁹ Özellikle La Fayette'in mektuplarında ve konuşmalarında, Jakobenleri "hizipçiler", sans-culotte'ları "eşkıyalar" ve bunların karşısında olanları da "saygın kişiler" ya da "kurulu düzen dostları" olarak adlandırmasına gönderme de bulunmaktadır.
Görsel: D. P. K. A. S. M. - <https://www.merkezi.org>

birlikçileri hakkında tutuklama kararı çıkarın. 2*Ordunun kurmay heyetini görevden alın. 3* La Fayette ve Saray ile birlikte kamusal özgürlüğe karşı ittifak kurmuş olan yöneticileri Anayasa gereğince görevden alıp cezalandırın. Son olarak, ulusun yürütme erki tarafından ihanete uğraması durumunda, devletin esenliği ne gerektiriyorsa ve Anayasa ne buyuruyorsa yürütme erkine karşı onu yapın.

Federelerin bu dilekçesinin ardından yollanan çeşitli dilekçelerde, XVI. Louis karşıtı taleplerin açıkça dile getirildiği görülmüyordu. Örneğin Angers'den gönderilip 18 Temmuz'da Meclis'te okunan dilekçede şu satırlar yer almaktaydı: "Yasamacılar, XVI. Louis ulusa, yasaya ve yeminlerine ihanet etmiştir. Halk onun egemenidir, siz de halkın temsilcilerisiniz. Tahttan düşüğünü ilan edin ki Fransa kurtulsun!" Hiçbir taleplerinin karşılanmadığını gören Federeler de, 23 Temmuz'da Meclis'e ikinci bir dilekçe sundular. Bu yeni dilekçelerinde lafı eveleyip gevelemeden Kral'ın doğrudan doğruya suçlanıp azledilmesini ve yeni bir anayasa hazırlamak üzere bir konvansiyonun toplanmasını istiyorlar ve tabii ihanete bulaşmış temsilcilerin etkisiyle Meclis'in isteklerini karşılamaması durumunda da ayaklanmanın kaçınılmaz olacağını ileri sürüyorlardı. Böylece Yasama Meclisi de zan altına sokulmuş oluyordu.

FEDERELERİN İKİNCİ DİLEKÇESİ (23 Temmuz)³⁰

Yasamacılar, felaketlerimizin kaynağını hâlâ görmezden mi geliyorsunuz ya da bunlara karşı uygulanması gereken çareleri hiç mi bilmiyorsunuz? Müsade edin, özgürlük aşkıyla burada toplanmış olan biz, yani 83 vilayetin yurttaşları bu çareleri size açıklasınlar. Yurttaşların büyük çoğunluğunun ortak görüşünün bize verdiği güçle size şunu bildiriyoruz: Felaketlerimizin kaynağı, otoritesini suistimal eden yürütme erki başkanıdır,³¹ ordunun kurmay heyetidir, il ve ilçe yönetimlerinin bir bölümüdür ve de yargıçlardır; hatta her şeyi açıkça söylemek gerektiğine göre, sizin içindeki bazı kimselerdir.

Yasamacılar, tehlike kapımıza dayanmış bulunuyor; hakikatin hükmünün başlama zamanı geldi de geçiyor. Bunu size söyleyecek kadar cesuruz, siz de işitecek kadar cesur olun. Hemen bu oturumda, felaketlerimize çare olacak biricik kararı alın: Yürütme gücünün görevine son verin. Anayasa onu yargı-

³⁰ Wahrnich, 2012, s. 57-58; Buchez & Roux, Cilt 16, s. 133-134.

³¹ Kral XVI. Louis. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

lama hakkını veriyor size; ama bu hakkı yürütmeyi görevden almadan kullanamazsınız. Halkın arzusunu kesin bir biçimde hemen öğrenmek için birincil meclisleri toplayın. Sözde anayasal olduğu ileri sürülen bazı maddeler hakkında karar almak üzere ulusal bir konvansiyon oluşturun.

Kaybedecek hiç zaman kalmadı. Vatani korkunç çalkantılar içine atılmaktan kaçının; berbat bir sorumluluk altına girmekten çekinin. Eğer ulusa bir güçsüzlük örneği sunarsanız, ulusun tek bir çaresi kalır. Bu çare, bütün gücünü harekete geçirip düşmanlarını bizzat kendisinin ezmesidir.

Dilekçenin okunmasının ardından Meclis'te ateşli tartışmalar yaşandı. Ancak yine dilekçenin görüşülmek üzere olağanüstü komisyona havale edilmesine, yani sümen altına sürülmesine karar verildi. Bu arada Paris Komünü de devreye girmiş bulunuyordu. Komün Genel Konseyi, çeşitli devrimci grupların talebini dikkate alıp bundan böyle *section* toplantılarının sürekli olacağını ilan etti.³² Bunun üzerine *section*'lar arasında iletişimi sağlayacak bir Merkez Büro kuruldu ve belediye binasında çalışmaya başladı. Birkaç gün sonra yine Komün'ün aldığı bir kararla Ulusal Muhafızlar pasif yurttaşlara açıldı. 26 Temmuz'da Federeler için Bastille alanunda bir şölen düzenlendi ve dilekçelerde yer alan istekler yeniden dile getirildi. Şölene katılan devrimci militan Amerikalı Fournier, yanında sıkıyönetimin simgesi olan bir kırmızı bayrak getirdi. Ancak bayrağın üzerinde şu sözler yer alıyordu: "Yürütme gücüne karşı egemen halkın sıkıyönetim yasası." Böylece düzen simgesine devrimci güç sahip çıkmakta ve onu yerleşik otoritelere karşı dikmektiydi. Bir bakıma Fournier, bu davranışıyla, halkın ayaklanıp gücünü kullanarak kendi sıkıyönetimini ya da kendi devrimini var olan iktidara dayatacağını haber vermektedir.³³

1 Ağustos günü Avusturya-Prusya orduları başkomutanı Brunswick Dükü'nün bir ultimatom niteliğinde olan bildirisi Paris'in göbeğine bir bomba gibi düştü. Gerçekte bir Fransız göçmen olan Limon Markisi tarafından kaleme alınmış bu uzun bildiride, özellikle şu satırlar göze çarpıyordu: "İttifak kurmuş olan iki saray, fetihlerle zenginleşmeyi tasarlamamakta ve Fransa'nın mutluluğundan başka bir amaç taşımamaktadır. Fransa'nın iç yönetimine ka-

³² Bunun üzerine halk kitleleriyle ters düşmek istemeyen Yasama Meclisi de, birkaç gün sonra, daha açıkçası 25 Temmuz'da, Komün'ün bu kararını bir yasa olarak ilan etti.

³³ Bilindiği gibi daha sonraları devrimci proletaryanın simgesi haline gelecek kırmızı bayrak, ilk kez Fournier'in elinde devrimle, devrimcilerle ilişkilendirilmiş olmaktadır.

rişmak gibi bir niyetleri yoktur. Tek arzuları, Kral'ı, Kraliçe'yi ve kraliyet ailesini içine düştükleri esaretten kurtarmak ve Hristiyan Haşmetmeapa gerekli olan güvenliği sağlamaktır. [...]İmparatorun ve Kral'ın askeri birliklerine dinlenme cüretinde bulunacak ve onların üzerine kırsal alanda ya da evlerinin pencerelerinden, kapılarından ateş açacak olan kent, kasaba ve köy sakinleri, savaş hukuku gereğince anında cezalandırılacak ve evleri ya yıkılacak ya da yakılacaktır. [...]Paris kenti ve ahalisi, hiçbir ayırım olmaksızın ve şu andan itibaren Kral'a boyun eğmek, bu Prens'i [Kral'ı] tam ve mutlak özgürlüğüne kavuşturmak ve hem ona hem tüm kraliyet mensuplarına, doğal hukuk ile devletler hukuku gereğince uyrukların egemenlerine karşı yükümlü olduğu saygıda kusur etmemek ve onların dokunulmazlıklarını korumak zorundadır. [...]Eğer Tuileries Sarayı saldırıya ya da hakarete [*insulte*] uğrarsa, eğer Haşmetmeapları Kral, Kraliçe ve kraliyet ailesine karşı en küçük bir şiddet uygulanır ya da en küçük bir saygısızlıkta bulunulursa, eğer şu andan itibaren onların güvenliği, korunması ve özgürlüğü sağlanmazsa, Paris kenti askeri bir işgale ve toptan bir yıkıma uğratılacak ve suikastten suçlu olan isyancılar hak ettikleri cezalara çarptırılacak, böylece hiçbir zaman unutulmayacak örnek bir intikam alınacaktır."

İttifak güçleri, bir bakıma XVI. Louis'nin hamiliğine soyundukları ve çok sert tehditler savurdıkları bu bildiriyle, birilerini korkutup sindirmek, diğerlerini sakinleştirmek ve böylece Kral'ın, hatta karşı-devrimin elini güçlendirmek amacındaydılar. Ama hesapları tam anlamıyla ters tepti. Bildirinin kamuoyunda duyulmasıyla birlikte, başkentten başlayıp taşraya dalga dalga yayılan bir öfke patlaması yaşandı. Bunun ardından da tüm ülkeyi bir vatanseverlik coşkusu kapladı ve Kral'dan kurtulma arzusunun bir an önce hayata geçirilmesi düşüncesi iyice kafalarda yer etti. Ayrıca Kral'ın bu ultimatomun hazırlanmasında parmağının olmadığını ilan etmesine karşın, Paris'teki devrimci çevrelerin bildirilerinin, dilekçelerinin tonu da iyice sertleşti. Paris'e nihayet 28 Temmuz'da ulaşabilmiş olan Marsilyalı Federelerin 2 Ağustos'ta Meclis'e sundukları bildiri, bu doz artışının bir örneğini oluşturuyordu: "XVI. Louis adı, bize sadece ihaneti çağırıştırıyor. Ey temsilciler, tahttan düştüğünü bir an önce ilan edin."

3 Ağustos'ta bu kez Meclis kürsüsüne çıkan Pétion'du. Komün Başkanı, Paris'in 48 *section*'undan 47'sinin ortak kararı olarak kaleme alınmış olan dilekçeyi okudu. Bu dilekçede, ilk önce "küstah bir manifesto" olarak nitelendirilen Brunswick bildirisi erine boyuna eleştiriliyor, ardından XVI. Louis hede-

fe yerleştiriliyordu: "Yürütme gücünün başkanı, karşı-devrimci zincirin ilk halkasıdır. Kişisel çıkarlarını ulusun çıkarlarından ayırmıştır. Biz de kendi çıkarlarımızı onunkilerden ayırıyoruz. Kral hiçbir resmî kararla iç ve dış düşmanlara karşı koymadığı gibi, her eylemiyle Anayasa'ya sürekli bir biçimde resmen ayak diremektedir. Böyle bir kralımız olduğu sürece, özgürlük sağlam bir şekilde yerleşemez; oysa biz, özgürce yaşamak istiyoruz. [...] XVI. Louis hep Anayasa'ya göndermede bulunuyor; biz de Anayasa'ya gönderme yapıyor ve onun tahttan düşürülmesini talep ediyoruz."

Bir gün sonra hem Gravilliers hem de Mauconseil *section*'larının delegasyonları Meclis'teydiler. Gravilliers *section*'unun sunduğu dilekçede, Kral'ı suçlayacak jürinin Meclis olduğu belirtiliyor ve temsilcilere şöyle sesleniliyordu: "Sizden hemen şimdi XVI. Louis'ye karşı suçlamada bulunmanızı istiyoruz. Yasamacılar, size hâlâ vatani kurtarma onurunu bırakıyoruz. Fakat bunu yapmayı reddederseniz, vatani kendi başımıza kurtarmak zorunda kalınız." Mauconseil delegasyonu ise, okuduğu bildirisinde herhangi bir talepte bulunmayıp bir bakıma yasama organını devre dışı bırakarak aldığı kararı açıklıyordu: "Özgürlüğü Anayasa'yla kurtarmanın mümkün olmadığını, bu bakımdan Anayasa'nın genel iradenin ifadesi olarak kabul edilemeyeceğinin, XVI. Louis'nin ulusun güvenini yitirdiğinin, tesis edilmiş erklerin gücünün sadece kamuoyundan kaynaklandığının ve halk iradesini dile getirmenin bütün yurttaşların zorunlu ve kutsal ödevi olduğunun bilincinde olan *section*, bütün kardeşlerine, XVI. Louis'yi Fransızların Kralı olarak tanımadığını resmen ilan eder." Bu bildirinin okunmasının hemen ardından o dönemde Meclis Başkanlığı koltuğunda oturan Vergniaud müdahale etti. Bildirinin Anayasa'ya aykırı olduğunu, egemenliğin Parisli küçük bir azınlığa ait olmadığını söyledi ve böylece bildirinin bir öneri olarak kabul edilip hakkında oylama yapılmasını engelledi.

Meclis'e son olarak sunulan dilekçe, Pétion'un okuduğu dilekçenin çok ılımlı olduğunu düşünen Varlet tarafından kaleme alınıp 6 Ağustos'ta Champ-de-Mars Meydanı'nda halkın imzasına açılan dilekçeydi. Daha sonraları Kudurmuşlar³⁴ hareketinin önemli bir figürü haline gelecek olan devrimci militan Varlet, bazı üyelerini ihanetle suçlamasına rağmen Yasama Meclisi

³⁴ Fransızca "*enragés*" olan bu sözcük, Türkçeye "kudurmuşlar, kudurganlar ya da azgınlar" diye çevrilebilir. İsmi "Kudurmuşlar" olarak kullanmayı yeğlediğim bu hareket ya da grup, III. bölümde ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

si'nden hâlâ umudunu kesmemiştir. Bu nedenle temsilcilerden Kral'ı azledip bir ulusal konvansiyon kurmaları yönünde girişimde bulunmalarını bekliyordu. Ama sorunların yasallık çerçevesi içinde çözülmediği, yani yasama organının görevini yerine getirmediği bu durumun sürüp gitmesi sonucunda da, direnme hakkından ve halkın devrettiği egemenliğin kullanımını geri almasından söz ederek, bir anlamda ayaklanmanın kaçınılmaz hale geleceğini haber veriyordu.

VARLET'NİN DİLEKÇESİ (6 Ağustos 1792)³⁵

Baylar, size acı gerçeklerden söz edeceğiz; bunları duymanız gerekiyor, çünkü siz, özgür bir halkın temsilcilerisiniz. Vatan tehlikededir. Bu korkunç ifade, ihanete uğramış olduğumuzu gösteriyor. Despotizm sadece biçim değiştirdi, özgürlük hâlâ boş bir söz, yasalar suskun ve güçsüz, Haklar Bildirisi'nden kaynaklanan ilkeler ise ayaklar altında. En değerli çıkarlarımızı emanet ettiğimiz kişiler, bize, felaketlerimizin ne kaynağını, ne sorumlularını ne de gerekli çareleri gösteriyorlar. Güçlerin dengesi bozuldu. Karışıklık, düzensizlik, bencillik, vurdumduymazlık, suçluların cezasız bırakılması ve erdemlerin unutulması, toplumsal bedeni pek yakında darmadağın etmekle tehdit ediyor. Bu koşullar altında tek ve biricik umudumuz, sadece baskıya karşı direnmede bulunuyor.

[...]Sinsi bir Saray, çalışıp çabalayarak ve elinden geleni ardına koymayarak yurtsever olduğunu göstermeye uğraşüyor. Üç yıldır bizi böyle uyuttular, artık bu tuzağa düşmeyeceğiz. Tüm özgür Fransızların acımasız ve uzlaşmaz bir düşmanla bu kez herhangi bir anlaşma ya da işbirliği içine girmemekte kararlı olduklarını sezinliyoruz. Yürekler gönül yüceliği aldatmacalarına kapandı artık. Tam tersi bir tutum, suça bulaşmış bir zayıflık, hatta bir alçaklık olacak ve vilayetlerde bizim hakkımızda oluşturulmuş olan iyi düşüncelerle bağdaşmayacaktır. Her şeye muktedir olan ulusun özgür olmak için büyük bir çaba sarf etmesi gerekmiyor. Onu oluşturan tüm bireyler 14 Temmuz insanlarıdır; kalpleri o dönemdeki gibi adaletsizlik nedeniyle kırıngınlıkla dopdoldur. Despotizmin utanç verici yapılarını yeni bir Bastille'in yükselişine şahit olmak için yıkmamışlardı; Tuileries Sarayı olan bu yeni Bastille'i de yerle bir

³⁵ Wahnich, 2012, s. 59-65. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rante.org>

edeceklerdir. Üç yıldır süregelen alçaklık ve ihanet, onlara, yalancı, kötü niyetli ve cezalandırılmamış bir kralın özgür bir devletin başına gelebilecek en büyük belâ olduğunu öğretmiştir.

Baylar, sizin aranızda saray gözdesi olan kişiler bulunuyor, isimlerini söylemeyeceğiz, nasıl olsa halkın nefreti onları her gün açığa vuruyor. Cezalandırılma korkusu duymaksızın ulusal iradeyi engellemelerini sağlayan dokunulmazlıkları yerin dibine batsın! Dinleyin bizi baylar; yasalar tapınağına adım attığınız anda, vatan sevgisi dışındaki tüm duygulara karşı soğukkanlı olmanız gerektiğini anlayın. Vatani kurtaracak sert önlemlere karşı çıkmayın. Üç yıldır devrimi yaşıyoruz; bu süre boyunca ne kadar çok komplocu, alçak, hain, yalancı ve rüşvetçi adamla karşılaştık ve ulusal intikamın kılıcı hâlâ asılı duruyor. Suçluların kimler olduğunu bilen halk bıkkındır, kırgındır. Doğal intikamdan vazgeçtiyse eğer, bunun, zorunluluk durumunda kendisinin yapacağı şeyin yasal yollardan yapıldığını görmek için olduğunu bildiriyor size. Bu prensibin hatırlatılmak zorunda kalındığı bir ülkede özgürlük yoktur. Bizim ve gelecek kuşakların yazgısını ellerinde tutan siz, yarım yamalak önlemler almanın Fransızlara ne kadar pahalıya patladığını görün. Kurucu Meclis günlerinde kamuoyu paralize olmuştu. Özgürlüğü yok eden yaltaklanmalar Devrim'i geriye götürmüştü de, Kurucu Meclis'in alçaklıklarına rağmen ilkelerin izini yitirmemiş olan özgür insanlar, hakarete uğramış ulustan resmen özür dilenmesini talep ediyorlar.

Biz, yasaların düşmanı değiliz; yasaların Haklar Bildirisi'ne uygun olmasını istiyoruz sadece. Anayasa'nın, ancak terörün koruyuculuğu altında gerçekleştirilen berbat revizyonundan sonra Tuileries Sarayı tarafından kabul edildiğini biliyorsunuz.³⁶ Bu dönemde çıkarılan tüm yasalar, yürütme gücü başkanıyla yapılan utanç verici uzun pazarlıkların sonuçlarıdır. Gelecek kuşakların, bize Haklar Bildirisi'ni veren aynı adamların halk egemenliğini aşağılık bir şekilde tahrif ettiklerine inanmaları epey güç olacaktır.

³⁶ "Terör" ile kastedilen, Champ-de-Mars katliamından 14 Eylül'deki genel affın ilanına kadar olan sürede, halk kitlelerine ve radikal devrimcilere karşı işletilen kralcı devlet terörüdür ya da Meclis'e hakim olan ılımlı burjuvazinin terörüdür. "Berbat revizyon" dan kasıt ise, yine bu dönemde, bazı Anayasa maddelerinin yeniden gözden geçirilip değiştirilmesidir.

[...]Vatan tehlikededir, devrim içine giriyoruz. Bize ettiğimiz yeminler hatırlatılıyor. Fakat şunu bilin ki halk, egemenliğinin bir bölümünü devrettiyse de, bunu kendi çıkarı için yapmıştır. Anayasa, halkın yürütme gücü başkanıyla yapmayı gönüllü olarak kabul ettiği bir bağittir ve de halk keyfi istediği zaman bundan vazgeçebilir. Taraflardan biri yükümlülüklerini yerine getirmediği ve verdiği sözden vazgeçtiği zaman, diğeri çiğnenmiş olan bağita sadık kalmak zorunda değildir. Anayasa'nın değiştirilebilmesi için Anayasa'da belirlenmiş olan gerekli süreyi getirip önümüze koyuyorlar; bunun anlamı, içinde bulunduğumuz felaketlerin sona erdirilmesinin ileri bir tarihe ertelenmesidir. Ezilen yurttaşlar, haklarının devredilmez ve zaman aşımına uğramaz olduğunu biliyorlar. Olağanüstü durumların ortaya çıkması ulusal bir konvansiyonun toplanmasını zorunlu kılar; özellikle bizi çepeçevre saran kötülüklerin artık katlanılamaz hale gelmiş olması da tam anlamıyla olağanüstü bir durumdur. Kuşku ile korku, her yerde insanları kendilerini satacak kadar alçaltmıştır.

Ufuk kararıyor, gök gürültüyor, kasırga habercisi yıldırımlar çakıyor; biz ise bir dümencimiz olmaksızın ve fırtınaya yakalanıp her birinin kendi derdine düştüğü, gemiyi hafifletmek için eline geçen her şeyi denize fırlattığı ve "herkes kendini kurtarsın" diye bağırdığı yolculara öykünmeksizin gemiyi yürütmeye çalışıyoruz. Baylar, başımıza gelen bu kadar felaket karşısında duyulanmış olmanız lazım. Ah! Vatanın babaları olun, kurtarıcıları olun! Felaketlerimizin kaynağını kurutarak bizi içine düştüğümüz bu tehlikeli durumdan çekip çıkarabilirsiniz; bu kaynak Tuileries Sarayı'ndadır.

Ey Yüce Varlık! Sen ki, adaletin, mutluluğun, erdemlerin tümü senden kaynaklanır; İnsan Hakları Bildirisi senin izini taşır; sen ki, devletlerin yazgısına göz kulak olup muhtaç olanlara acılarını hafifletmek için özgürlükle eşitlik bahşedersin; öyleyse Fransızlara o ilk enerjilerini kazandır, temsilcilerimizin yüreğini vatan sevgisiyle doldur, nimetleriyle bezediğin bu topraklarda Romalı erdemlerin ihtişamını yani Devrim'in ilk dönemlerindeki şu güzel vatan-severlik eylemlerini yeniden canlandır, bütün ruhları coştur ve tiranların kökünü kazımak için yasamacılarımızın hepsini ellerinde yasanın yıldırımı bulunan Brutuslara³⁷ dönüştür.

³⁷ Marcus Junius Brutus (İ.Ö. 85-42), Pompeius'un yanında Sezar'a karşı savaşmış olmasına karşın Sezar tarafından affedilip Özgürlük Anayasası'nı hazırlaması, Romalı devlet adamıdır.

Size, büyük olanaklar sunacağız. Ortaya koyduğumuz dilekler kesinlikle boşa çıkmayacaktır. Tüm vilayetlerde birdenbire bütün Fransızların duygularıyla, akıllarıyla, ruhlarıyla bir bütün oluşturduklarını göreceksiniz. Artık Fransızlar, sadece gerçek egemenin ifadesi olan yasalar karşısında boyun eğeceklerdir.

Meclislerin 21 Haziran 1791'den³⁸ sonra yaptıkları bütün yasaların geçersiz olduklarını ilan ediyoruz. Bu nedenle İnsan Hakları Bildirisi'ne göndermede bulunuyoruz. Çünkü bu bildiri, vatan tehlike içine düştüğünden beri bizim tek birleşme noktamız haline gelmiştir.

Sizden şunları talep ediyoruz: [...]Anayasa gereğince XVI. Louis tahttan feragat etmiş olarak kabul edilmelidir. Koşulların ciddiyeti karşısında, XVI. Louis'nin tahttan düştüğünün onaylanması ve ardından da ulusal konvansiyonu oluşturacak uygun sayıda temsilcinin belirlenmesi amacıyla, birincil meclisler hemen toplanmaya çağrılmalıdır.

Yasama Meclisi, gördüğümüz tüm bu bildirilerin, dilekçelerin içerdiği görüşlerden ve taleplerden, *section* meclislerinde ve halk dernekleri toplantılarında yapılan konuşmalardan, sokaklarda düzenlenen gösterilerden, zaman zaman Federeler ile kralcı askerlerin sürtüşmelerinden ve bir Ayaklanma Komitesi'nin kurulup hazırlıklar yapmasından sanki bihabermiş gibi, sanki halk ayaklanmasının bir olasılık olmaktan çıkıp her an gerçekleşeceğini farkında değilmiş gibi davranmaya devam ediyordu. Oysa Merlin de Douai'nin 5 Ağustos'taki Jakobenler Kulübü toplantısındaki, "Artık bildirilere, dilekçelere yer yok! Fransızlar silahlarını, toplarını kullanmalı ve emredici gücü ellerine alıp yasanın yerine geçmelidirler" şeklindeki haykırışını duymaması mümkün müydü? Üstelik Meclis, 8 Ağustos'ta aldığı bir kararla yangının

Fakat Sezar'ın Senato'da öldürülmesiyle sonuçlanan komploda başrolü oynamış ve sonrasında patlak veren iç savaşı kaybedince intihar etmiştir.

Roma tarihinde Marcus Junius Brutus'tan başka "meşhur" olan bir diğer Brutus, Lucius Junius Brutus'tur. Devrimci aktörler, konuşmalarında ya da yazılarında sık sık Brutus'a gönderme yapmışlardır. Sözü edilen Brutus'un hangisi olduğunu belirtmek için, bazı tarihçilerin de yaptığı gibi bu adın önüne (orijinal metinlerde yer almamasına karşın) bundan böyle parantez içinde "yaşlı" ve "genç" sözcüklerini yerleştireceğim. Dolayısıyla (Yaşlı) Brutus, Lucius Junius Brutus; (Genç) Brutus da, Marcus Junius Brutus'tur.

³⁸ 20-21 Haziran 1791 gecesi: Kral'ın ailesiyle birlikte (sonuçta başarısız olan) Paris'ten kaçışı.

üzerine körükle gitmeyi tercih etti. General La Fayette, hakkındaki suçlamalar nedeniyle yapılan oylama sonucunda 224'e karşı 406 oyla aklandı. Artık hiç kimsenin Meclis'ten bir beklentisi kalmamıştı. Bu gerçeği, Jakoben vekil Cho-dieu ertesi gün Meclis'in yüzüne karşı söylemekten gocunmadı: "Vatanın tehlike içinde olması, sizin güçsüzlüğünüzden dolayıdır. Dün La Fayette ko-nusunda bu güçsüzlüğünüzün utanç verici bir örneğini sergilediniz. Bu çatı altında, bir kaniya bile sahip olma cesareti olmayan insanlar bulunuyor. Dün bir generalden, bir ordudan korkanlar, tahtın ayakları dibinde bulunan komp-locu yuvasına dokunma yürekliliğini hiçbir zaman gösteremezler. İsterseniz beni hapishaneye yollayın, ama siz de vatanı kurtarmakta yeteneksiz olduğunuzu ilan edin." Tabii ki Meclis böyle bir şeyi ilan etmedi, istese de ilan edemezdi. Çünkü ertesi gün halk ayaklandı, bir başka deyişle egemenliğinin kul-lanımını (*potestas*'ı) kendisi üstlendi ve krallığa fiilen son verdi.

C- "HALKIN ADALETİ": HAPİSHANE KATLİAMLARI

Yasama Meclisi'nin yürütme erkine karşı kararlı bir tutum sergileyememesin-den, hatta kurulu düzeni her ne pahasına olursa olsun sürdürmeye yönelik bir tavır takınmasından dolayı sabrı taşan halk, Saray'ın bir karşı-devrim ha-zırlığı içinde bulunduğu söylentilerinin yarattığı korkuyla da tetiklenerek 10 Ağustos'ta eyleme geçti. Bu kez ayaklanıp Devrim sürecinde yeni bir sayfa açanlar yalnızca Parisli *sans-culotte*'lar değil, aynı zamanda ülkenin dört bir yanından başkente gelmiş olan Federeler ile Ulusal Muhafızlardı. Bu bakımdan "10 Ağustos Devrimi", önceki büyük devrimci günlerden farklı olarak sadece Parislilerin değil, tüm Fransızların eseri idi.

9 Ağustos'u 10 Ağustos'a bağlayan uzun gece boyunca ayaklanma hazırlandı. Ayaklanma Komitesi zaten önceki günlerde çeşitli grupların eşgüdümünü sağlayacak belli hazırlıklar yapmıştı. 10 Ağustos'un erken saatlerinde hazırlık aşamasından eylem aşamasına geçme vakti gelip çatı. *Section*'ların komiserleri Belediye binasını bastılar ve var olan yönetimi azledip yerine Devrimci Komün'ü kurdular. Belediye Başkanı Pétion'a evinden çıkmaması buyruldu. Görevlerine devam edenler yalnızca Komün temsilci-vekili Manuel ile onun yardımcısı Danton'du. Kral'a sadık olan ve sarayı koruması beklenen Ulusal Muhafızların Komutanı Mandat Markisi, Belediye'ye çağrıldı ve tutuk-

lanıp hapis haneye götürülürken öldürüldü. Mandat'ın devre dışı bırakılması, hem sarayın savunmasını zayıflattı, hem de Ulusal Muhafız taburlarının yeni komutan Santerre'in önderliğinde ayaklanmaya katılmasına yol açtı. Kentin her yanından ayaklanmayı haber veren çanlar çalındı, varoşlar harekete geçirildi, Federeler örgütlendi. Böylece 10 Ağustos sabahı büyük bir silahlı kalabalık Tuileries Sarayı'nı sardı.

İki saatten daha kısa süren bir silahlı çatışma sonucunda ayaklanma zafere ulaştı ve Tuileries Sarayı ele geçirildi. Çatışma sırasında hayatını kaybedenlerin kesin sayısını vermek mümkün değildir. Sarayı koruyan 900-1000 civarındaki İsviçreli paralı askerlerin 600 ya da 700'ü öldürüldü. Ayaklananlar arasında da, çeşitli tarihçilerin verilerine göre 500'den 1.100'e değişen sayıda ölü vardı. Kral ailesiyle birlikte çatışma başlamadan önce Yasama Meclisi'ne sığınmış bulunuyordu. Meclis, çatışmanın sürdüğü ve sonucun henüz belirsiz olduğu saatlerde, XVI. Louis'ye hâlâ bir kralmış gibi davrandı. Hatta Meclis Başkanı Vergniaud, kendisinden sığınma talebinde bulunan Kral'a verdiği cevabında, Meclis'in görevinin yerleşik otoritelere saygı gösterip korumak olduğunu bildirdi. Fakat ayaklanmanın kesin başarıya ulaştığı haberinin gelmesi üzerine Meclis, tutumunu değiştirip Kral'ın azledilmesi değil de, bir süre için görevden uzaklaştırılması kararını aldı.

Fakat Yasama Meclisi'nin bu kararını uygulatacak ve iktidarın dizginlerini eline geçirip Devrim'in hedeflerini belirleyecek bir gücü kalmamıştı artık. Halkın gözünde itibarını yitirmiş ve ciddi bir otorite erozyonuna uğramıştı. Tarihçi Lefebvre'in deyişiyle "14 Temmuz Kurucu Meclis'i kurtarmıştı; 10 Ağustos Yasama Meclisi'nin yıkımı oldu." Daha açıkçası Konvansiyon'un toplanmasına kadar görevini sürdürecektir olan Yasama Meclisi, karşısında gücünü ve meşruluğunu halktan alan yeni bir otoritenin yükseldiğini görüyordu. Fiili bir biçimde yapılanıp ülkenin yönetiminde söz sahibi bir konuma yükselen ve meşruluğunu fiili olarak başarıya ulaşmış 10 Ağustos Devrimi'nden, teorik olarak da doğrudan doğruya halk egemenliğinden alan bu otorite Devrimci Paris Komünü'ydü. 10 Ağustos günü silahların susmasından sonra Meclis binasına gelen Devrimci Komün üyesi Huguenin, egemen halkın Meclis'e yeniden güven beslediğini, ama baskıya direnme zorunluluğu nedeniyle girişmiş olduğu olağanüstü eylemini yargılama hakkı tanımadığını ve killerin yüzüne karşı açıkça ifade etti. Böylece Devrimci Komün'ün salt belediye işleriyle değil, tüm ülkeyi ilgilendiren sorunlarla ilgileneceğini bir bakı-

ma haber veriyordu. Bu iki otoriteden başka, yeni bakanların oluşturduğu Geçici Yürütme Konseyi de üçüncü bir otorite olarak yerini aldı.

Başarılı ayaklanmanın yarattığı devrimci koşullar karşısında Feuillantlar grubu sus pus oldu ve Meclis'teki ağırlık, hem kendilerini bu yeni ortama uydurmaya hem de devrimci kimliklerini öne çıkarıp dizginleri ellerinde tutmaya çalışan Jirondenlerin tarafına geçti. Her *section*'dan seçimle belirlenmiş altışar üyenin yer aldığı Genel Konsey'ini oluşturmuş ve çeşitli yönetim komitelerini örgütlemiş olan Devrimci Komün ise, sol grubun elindeydi; dolayısıyla Jakobenler burada önemli bir etkiye sahipti. Örneğin Robespierre Genel Konsey'de,³⁹ Marat da Gözetim Komitesi'nde yer alıyordu. Yasama Meclisi'nin seçip atadığı yeni Yürütme Konseyi ise bir tür uzlaşmanın sonucuydu. Altı bakanan üçü Jirondendi, biri Jirondenlere yakındı, ikisi ise Jakobendi.⁴⁰ Bununla birlikte Danton, güçlü kişiliğiyle sivrilip Yürütme Konseyi'nin fiili lideri konumuna yükselecekti.

Siyasal iktidar bu üç otorite arasında bölünmüş durumdaydı. Özellikle Yasama Meclisi ile Devrimci Komün, birbirlerinin alanlarına müdahale ediyorlar, hatta birisinin aldığı herhangi bir karar diğersinin girişimiyle geçersiz kılınıbiliyordu. Bu iki otorite arasında arabuluculuğa soyunması beklenen Yürütme Konseyi ise, yapısı nedeniyle bu rolü üstlenebilecek bir durumda değildi, çünkü bakanlar arasında da rekabet vardı. Yine de bu rakip otoriteler, her ne kadar aralarındaki sürtüşmeler nedeniyle zaman zaman bir iktidar boşluğuna yol açmışlarsa da, hem içinde bulunulan koşulların hem de iç ve dış tehlikelerin meşrulaştırdığı çeşitli devrimci kararlara imza attılar.

³⁹ Robespierre, ayaklanmadan bir hafta sonra yaptığı konuşmada, Yasama Meclisi'ndeki vekillere, "egemen halkın yüce bir eylemle özgürlüğü ve sizi kazanmasından sonra, halk ile sizin aranızda bir aracı olamaz" diye sesleniyordu. Ancak halk ile ayaklanan halkı, hatta Komün'ü özdeşleştiriyor ve böylece Meclis'e bir tehdit savuruyordu. Daha açıkçası, Komün'ün isteklerinin yerine getirilmemesi durumunda, "halkın, egemenliğini yıkan bu güçten kurtulmak için, bir kez daha intikam almak adına silahlanması gerekecektir" diyordu.

⁴⁰ Roland, Clavière ve Servan Jirondendi; Danton ve Monge Jakobenler Kulübü üyesiydiler; Lebrun de Jirondenlere yakın bir isimdi. Danton'un bakan seçilmesinin bir diğer nedeni de, *sans-culotte*'lar arasında sevilen bir isim olduğundan halk şiddetini frenleyip kontrol altına alabilecek bir güce sahip olduğuna inanılmasıydı. Lawday'ın aktardığına göre Condorcet, Danton'a oy vermesinin gerekçesini daha sonraları şöyle açıklamıştı: "Kabine içinde, tahiti devirmiş olan bu halkın güven duyduğu bir adamın, yararlı, zorunlu ve şanlı bir devrimin iğrenç araçlarına nüfuzu sayesinde hakim olabilecek bir adamın bulunması gerekiyordu. [...]. Sadece Danton bu niteliklere sahipti. Bu yüzden onu seçtim ve bigişman değilim."

Meclis, ayaklanmanın başarıya ulaşmasının hemen ardından, Konvansiyon adını alacak ve yeni bir anayasa yapacak olan bir kurucu meclisin toplanmasını kararlaştırdı. Aktif yurttaş-pasif yurttaş ayrımına son verdi ve Konvansiyon seçimlerinin (kadınlar hariç) genel oy ilkesine göre yapılacağını ilan etti. Kral ve ailesi, Yasama Meclisi ikametleri için Lüksemburg Şatosu'nu uygun görmüş olsa da, Komün tarafından tutuklanıp Temple Kulesi'ne⁴¹ hapsedildiler. Vilayet yönetimini lağvedip onun yetkilerini de üzerine alan Komün, kralcı basını susturdu ve basımevlerine el koydu. Meclis ise (1. cildin III. bölümünde görüldüğü üzere) dinsel alanla ilgili kısıtlayıcı yasalar çıkarıp yeminsiz papazların tutuklanıp sürgün edilmesi kararını aldı. Dahası, belediye örgütlerinin şüphelileri tutuklamasına izin verdi. Ayrıca köylüler de unutulmadı: Bir yandan belgeleri bulunmayan feodal haklar tazminatsız olarak ilga edildi, öte yandan göçmenlerin el konulmuş olan toprakları küçük parçalara bölünüp kiraya verildi. Bunun yanında kıtlık sorununa bir çözüm olarak, istif edilmiş gıda maddelerinin piyasaya sürülme zorunluluğu getirildi.

Yargı alanında da devrimci bir karara imza atıldı, daha açıkçası 17 Ağustos'ta kabul edilen bir yasayla yeni bir mahkeme kuruldu. Komün ve *sans-culotte*'lar, 10 Ağustos'ta yakalanıp tutuklanan kralcıların en sert şekilde cezalandırılmasını, bu amaçla da yargılanmalarının olağanüstü bir mahkemede yapılmasını ısrarla talep ediyordu. Yasama Meclisi ise, davaların sıradan mahkemelerde görülmesi yönünde diretiyordu. Sonuçta Komün, baskısını artırdı ve 17 Ağustos'ta Meclis'e yolladığı bir üyesinin ağzından tehditler savurdu: "Bu akşam, gece yarısında, alarm çanları çalacak, alarm topları patlayacak. Halk, intikamı alınmadığı için rahatsızdır. Adaleti kendisinin yerine getirmesinden korkun. Bir ceza mahkemesi oluşturabilmek için her *section*'dan bir üyenin seçileceğini hiç vakit kaybetmeden kararlaştırmanızı istiyorum. Bu mahkemenin Tuileries Sarayı'nda görev yapmasını istiyorum. Halkın karuna susamış olan XVI. Louis ile Marie-Antoinette'in, alçak işbirlikçilerinin kanlarının akıtıldığını görerek kana doymalarını istiyorum." Bu sözler üzerine Meclis, Olağanüstü Mahkeme Yasası'nı kabul etmek zorunda kaldı

⁴¹ Tour du Temple (Tapınak Kulesi), XIII. yüzyıl başında Tapınak Şövalyeleri tarafından inşa edilmiş, daha sonraları da hapis haneye dönüştürülmüştür. XIX. yüzyıl başında kralcıların ziyaret etikleri bir hac mekânı haline gelmesi üzerine de 1811'de Napolyon'un emriyle yıktırılmıştır.

ve yargılarıyla jüri üyeleri Paris *section*'ları tarafından seçilen bu mahkeme 10 Ağustos sanıklarının yargılamaya başladı.⁴² 28 Ağustos'ta Adalet Bakanı Danton, Meclis'ten Paris'in kapılarının kapatılıp evlerin aranması kararını çıkarttı. Bu karar gereğince *section* örgütleri iki gün boyunca evlerde arama yaptı ve çok sayıda şüpheli tutuklanıp Paris hapishanelerine yollandı.

10 Ağustos'ta zafere ulaşmış olan halk, tüm bu gelişmeler yani Ağustos ayı boyunca alınan kararlar ve gerçekleştirilen uygulamalar sayesinde, üzerindeki karşı-devrim korkusundan silkinip kurtuldu mu? Kesinlikle hayır. İç ve dış kaynaklı tehditler ya da tehdit edici olarak algılanan olaylar ve söylentiler nedeniyle bu korku hep canlı kaldı. Üstelik kamuoyunun oluşumunda epey etkili olan bazı radikal devrimciler, bildirileriyle, konuşmalarıyla, yazılarıyla bu korkuyu beslediler, hatta daha da pekiştirdiler.

Bu kişilerden biri de Marat'ydı. Yazmış olduğu bir yazı nedeniyle hakkın-da kovuşturma açılmış olan, bu yüzden de saklanan Marat, 10 Ağustos günü piyasaya çıktı. Silahlı çatışmanın sona ermesiyle birlikte, alelacele kaleme almış olduğu yazısını bir afiş olarak Paris duvarlarına astırdı. Kendisinin nedenli öngörülü olduğunu belirttiği bu afiş yazısında Marat, halkın zafer sarhoşluğuna kapılmamasını salık veriyordu. Ona göre, Tuileries Sarayı'nın düşüşüne rağmen karşı-devrimin sonu gelmiş değildi. Halk düşmanları her yerdeydi, Meclis de dahil olmak üzere devletin çeşitli kademelerinde yuvalanmışlardı. Dolayısıyla halk, sakıncalı olmalı, korkmalı, hatta korkudan titremeliydi.

MARAT (10 Ağustos 1792)⁴³

Sevgili yurttaşlarım; sizin uğrunuza uzun süre saldırılara maruz kalmış bir adam,⁴⁴ zaferinize dört elle sarılısınız diye bugün yeraltındaki sığınağınızdan çıkıyor.

⁴² Kendi *section*'u tarafından (aldığı en yüksek oy nedeniyle) Olağanüstü Mahkeme'nin başkanlığına seçilen Robespierre, yazdığı mektupta, siyasal mahkûmların kendisinin kişisel düşmanları olduğunu, dolayısıyla onların davasında tarafsız bir yargıç olarak yer almasının mümkün olmadığını ileri sürerek bu görevi kabul etmedi. Olağanüstü Mahkeme, 29 Kasım 1792'de lağvedilene kadar işlevini sürdürdü.

⁴³ Vermorel, 1869, s. 216-219.

⁴⁴ Marat kendisinden üçüncü zafere kadar yaşamıyordu. <https://rantey.org>

Size lâîyk olduğunu kanıtlamaya can atan bu adamın, korkunç düşmanlarınızın rezil dalaverelerini ifşa ettiği için tiranlığın kılıcı altında bulunduğunu hatırlatmasına izin vermenizi rica ediyorum.

Bu adam, ordularınızın kalleş generaller tarafından katliama götürüleceğini çok önceden size haber vermişti ve de askeri harekât utanç verici üç bozgunla başladı. Krallığın siperlerinin düşmana terk edileceğini söylemişti ve de düşman şimdiden Bavay kentini ikinci kez işgal etti. Ulusal Meclis'in kokuşmuş çoğunluğunun sonsuza dek vatana ihanet edeceğini öngörmüştü ve de halkın öfkesini taşıran Meclis'in son iki kararının rezilliği, sonuçta bugünkü acımasız ama çok gerekli olayların patlak vermesine neden oldu.

Bu adam, vatani kurtarmak için kan akıtacağınız güne kadar sadakatsiz görevliler, memurlar tarafından hep ihanete uğrayacağınızı çok önceden size haber vermişti ve de şimdi bu üzücü gerçeğin farkına varmış bulunuyorsunuz.

Sevgili yurttaşlarım; bütün komploların dalaverelerini bilen ve üç yıl boyunca sizin esenliğinizi gözetmekten bir an bile vazgeçmemiş olan bu adama güvenin.

Eğer elde ettiğiniz avantajlardan yararlanmayı bilerseniz, şanlı 10 Ağustos 1792 günü özgürlüğün zaferi bakımından belirleyici olur. Despotun yordakçılarının büyük bir bölümü iki seksen yere serilmiş vaziyette, amansız düşmanlarınızın üzüntüye boğulmuş gibiler; fakat korkularını üzerlerinden atmakta ve çok daha korkunç bir şekilde ayağa dikilmekte gecikmeyeceklerdir. 5-6 Ekim olayları⁴⁵ nedeniyle Châtelet'de⁴⁶ görülen davaları anımsayın. Aldatıcı bir merhamet çağrısına kulak vermekten sakının. Vatani uçurumdan çekip çıkarmak uğruna döktüğünüz kanların ardından, bu adamların gizli kapaklı girişimlerinin kurbanı olmaktan sakının. Gecenin karanlığında vahşi bir asker tarafından yatağınızdan kaldırılıp darağacında can vereceğiniz ana kadar umutsuzluğa terk edileceğiniz bir hücreye atılmaktan sakının.

⁴⁵ 5-6 Ekim 1789'da kadınların Versailles Sarayı'nu basması.

⁴⁶ Paris'te mahkemelerin ve zindanların bulunduğu binadır. 5-6 Ekim olaylarında şiddet kullandıkları tespit edilen kişiler daha sonraki aylarda tutuklanıp Châtelet'de yargılanmışlar ve içlerinden birkaçı ölümüne mahkûm edilmiştir.

Tekrar ediyorum, reaksiyondan korkun. Şansları yaver gittiği takdirde düşmanlarınız size acımayacaklardır. Dolayısıyla siz de kimseye acımayın. Geri dönüşü olmayacak bir şekilde mahvolursunuz; tabii eğer belediyelerle vilayetlerin kokuşmuş görevlilerini, bütün vatan düşmanı yargıçları ve Ulusal Meclis'in kangrenli bölümünü oluşturan üyelerini katletmekte acele etmezseniz. Evet, Ulusal Meclis'in üyeleri diyorum; çünkü herhangi bir önyargıya ya da anlamsız bir saygıya kapılıp bu kişilerin canını bağışlamak niye? Size sürekli olarak ne kadar kötü olursa olsun yine de Meclis'in etrafında birleşilmesi gerektiği söyleniyor. Bunun anlamı, ayaklarınızın altındaki mayınlar üzerinde toplanmanız ve yazgınızı sizi yok etmeye kararlı alçakların ellerine terk etmeniz demektir. Meclis'in en korkunç düşmanınız olduğunu kabul edin; ayakları üzerinde olduğu sürece sizi mahvetmeye çalışacak ve ellerinizde silahlar olduğu zaman da sizi pohpohlayıp yalancı sözlerle uyutmaya uğraşacaktır. Gücünüzü zincire vurmak için gizlice entrikalar çevirecek ve bunu başardığı zaman da sizi, satın aldığı yordakçılarının kılıçlarına teslim edecektir; Champ-de-Mars'ı⁴⁷ anımsayın!

Hiç kimse kan dökülmesinden benim kadar nefret edemez. Fakat oluk oluk kan akıtılmasını önlemek için, sizin bir an önce birkaç damla kan dökmenizi istiyorum. İnsani ödevler ile kamu güvenliğini uzlaştıracak şekilde belediyeler, vilayetler, mahkemeler ve Ulusal Meclis'deki karşı-devrimci üyelerin kökünü kazımanızı öneriyorum. Eğer geri adım atarsanız, bugün dökülen kan heba olacak ve siz de özgürlük için hiçbir şey yapmamış sayılacaksınız. [...]Fransa'nın koruyucu meleğinin size sağlamış olduğu bu biricik fırsatı ellerinizin arasından kaçırmaktan korkup titreyin!

Marat korkuya çok olumlu bir anlam yüklüyordu; daha açıkçası, korkuya devindirici bir güç atfediyordu. Halk bu duygunun etkisinde bulunduğu için sürekli tetikte olacak, düşmanlarının peşini bırakmayacak, adaletin yerine gelmesini sağlayacak, kısacası 10 Ağustos zaferini tamamlayıp karşı-devrimi tümüyle yok edebilecekti. Bu anlamda Marat, Hobbes'u andırırçasına korku sayesinde devletin, ama bu kez özgürlük ve eşitliğin hüküm sürdüğü halk-devletinin kurulacağını varsayıyordu. Tabii ki bu amaca ulaşılması da, kor-

⁴⁷ 17 Temmuz 1791'de Champ-de-Mars Meydanı'nda gerçekleştirilen katliamı kastediyor.

kunun tetikleyeceği önlemlerin alınmasıyla mümkündü. *L'Ami du Peuple*'ü yeniden çıkarmaya başlayan Marat, beş gün sonraki yazısını bu önlemlerin neler olduğu konusuna ayırdı. Devrimci Komün'e övgüler düzmesinin yanı sıra isyancı prenslerin kökünün kazınmasını, halkın silahlandırılmasını ve tüm suçluların acımasızca cezalandırılmasını öneriyordu. Ayrıca bu son önlemin uygulanmaya konmaması durumunda, halk infazlarından söz ederek üç hafta sonra Paris hapishanelerinde gerçekleştirilecek katliamı ya da halk infazlarını sanki önceden haber veriyordu.

MARAT (15 Ağustos 1792)⁴⁸

Bir yasayla kaçak, hain ve isyankâr Capet'lerin⁴⁹ kellelerinden her birini getirene ALTI MİLYONLUK bir ödül vaat etmek; bu komploculardan kurtulmanın, düşman alaylarını silahları ve teçhizatlarıyla ricat etmeye zorlamanın, bütün dış savaşları sona erdirmenin, ulusal hazinenin çarçur edilmesini önlemenin ve vatanseverlerin kanının dökülmesini engellemenin en doğru yoludur.⁵⁰ Devletin özgürlüğe, barışa ve mutluluğa kavuşmasını sağlayacak bundan daha etkin bir önlem olamaz. İki yıldan beri önerdiğim bu önlemin ne denli doğru olduğunu aklı başında her insan kavrar, zaten bu yüzden Meclis tarafından da sürekli olarak reddedildi! Bu önlemin bir yasaya dönüştürülmesinin zamanı geldi nihayet. Vatanın dostları; avazınız çıktığı kadar bağırarak bu yasaı talep edin ve bu şekilde davranarak başarılı olacağınıza da emin olun. Çünkü bugünkü temsilcileriniz ancak iteklendikleri zaman ilerlemeyi biliyorlar.

Daha az acil olmayan bir diğer önlem, Devrim dostu yurttaşları hiç vakit kaybetmeden silahlandırmak için silah depoları kapılarının açılması yönünde bir karar almaktır. Bu konuda talepte bulunması gereken kurum Savaş Bakanlığı'dır. Bu bakanlığın vatansever olup olmadığını göreceğiz pek yakında.

⁴⁸ Vermorel, 1869, s. 220-222.

⁴⁹ Değişik tarihlerde Fransa'dan kaçmış olan hanedan üyeleri.

⁵⁰ "Bir kerede ödenecek olan otuz milyon [Kral'ın iki kardeşi ile üç prensin ölüsü için verecek ödül parası], ulusun savaş giderleri olarak harcamak zorunda kalacağı yedi ya da sekiz yüz milyondan tasarruf etmesini sağlayacaktır. Ayrıca beş yüz bin cesur yurttaş ölümünden, halkı da uzun yıllar sürecek ısraptan ve umutsuzluktan kurtaracak ve böylece adalet ile özgürlüğün hükümünü çabuklaştıracaktır." (Marat'ın dipnotu)

Çünkü krallığın⁵¹ dört bir yanında ve önümüzdeki şu bir ay içinde, hâlâ silahlanmamış olan bir tek ulusal muhafızın bile kalmaması gerekiyor.

Başkentin tüm iyi yurttaşlarını bir an önce silahlandırmak, silah talimleri düzenlemek ve böylece son kozunu oynayacak kadar cüretkâr olan düşmanların umutsuz saldırılarına karşı Paris'in savunmasını örgütlemek ise, Komün'ün görevidir. Yine Komün, Abbaye Hapishanesi'nde tutuklu bulunan hainleri hemen mahkemeye sevk etmeli ve İsviçreli esirlerin⁵² ülkelerine iade edilmemeleri durumunda on iki kantonla⁵³ aramızın bozulacağı bahanesi öne sürülerek İsviçreli askerlerin komutanlarını adaletin kılıcından kurtarma yönünde başlatılacak girişimlerin önüne geçmelidir.

[...]Vatan, Devrim düşmanlarının kanının dökülmesi sayesinde uçurumun dibinden çekilip çıkarıldı; zaten ben de bunun tek etkili yol olduğunu söyleyip durmuştum. Eğer adaletin kılıcı nihayet entrikacıların ve rüşvetçilerin tepesine inerse, sadece gereklilik yasaının umutsuzluğa itilmiş halka buyurduğu ve yasaların uyutulmasının her zaman meşrulaştırdığı acımasız yöntemden, yani halk infazlarından söz ettiğimi de bir daha duymazsınız.

Komün görevlileri, özgürlüğün zaferi için zorunlu olarak görüp önerdiğim birçok önlemi şimdiden uygulamaya koydular. Capet ailesinin⁵⁴ rehine olarak tutulması, karşı-devrimci gazetelerin kapatılması, halk düşmanlarının ciddi bir biçimde kovuşturulması, istifçilerin ve bankerlerin tutuklanması gibi önlemlerdi bunlar. Ayrıca bu görevliler, yurttaşlık ruhuna yakışır başka birçok güzel uygulamaya imza atarak kendilerini gösterdiler. Harika bir şekilde ilerliyorlar. Eğer Ulusal Konvansiyon'un Anayasa'yı yeniden düzenlemesine kadar aynı enerjiyle devam ederlerse, eğer bütün bakanlar vatansever bir tutum takınır ve halk da onları büyük bir dikkatle denetlerse, kamusal esenliğin sağlandığını kabul edip deliksiz bir uykuya dalarım ve kalemime sadece yeni anayasanın yapılışına katkıda bulunmak için sarılırım. Zaten yerine getirmem gereken başka ne işim kalmış olur ki? Halkı aldatan vekillere, vatan

⁵¹ 10 Ağustos gününde krallık fiili olarak ortadan kaldırılmış olmasına rağmen Marat'ın Fransa'yı hâlâ bir krallık olarak adlandırması, en radikal devrimcilerin bile belli alışkanlıklardan kolay kolay kurtulamadıklarını kanıtlamaktadır.

⁵² 10 Ağustos günü Tuileries Sarayı'nın ele geçirilmesinden sonra öldürülmeyip hapsedilen İsviçreli askerler.

⁵³ İsviçre'yi oluşturan on iki kanton.

⁵⁴ Kral ve ailesi.

hainlerine, rüşvetçi memurlara, entrikacılar ve bütün düzenbazlara karşı savaştım. Artık tüm bu alçaklar, görünmemek için saklanıyorlar ya da yasalara itaatkâr sessiz sedasız yurttaşlar görüntüsü altında gizleniyorlar. Arzu edebileceğim şey de bu işte!

Marat'nın bu yazılarında dillendirdiği "halkın intikamının alınması, dolayısıyla adaletin sağlanması" talebi, bir bakıma dönemin *leitmotiv*'iydi, herkesin ağzındaydı. Robespierre, Komün delegesi olarak Meclis kürsüsüne çıktığı 15 Ağustos günü, "10 Ağustos'tan bu yana halkın haklı intikamı henüz alınamamıştır" diye şikayette bulunuyordu. Danton da yeni bir mahkemenin kurulmasının gerekliliğini "Mahkemenin adaleti başladığında halkın adaleti son bulacaktır" diyerek ifade ediyordu. Olağanüstü Mahkeme'nin kurulması beklentileri karşılamadı, hatta adaleti halkın kendisinin yerine getirmesi yönündeki talepler daha da yoğunluk kazandı. Çünkü radikal devrimcilerin çok ağır çalıştığını düşündüğü Mahkeme, ay sonuna kadar ancak birkaç ölüm cezasına hükmetmiş, dahası halkın vicdanında çoktan mahkûm olmuş olan eski bakan Montmorin⁵⁵ gibi bazı tutuklular için beraat kararı vermişti.

Bu durum karşısında kamuoyunda yükselen tepkilerin daha da artıp iyice sertleşmesine tanık olundu. Dolayısıyla Jirondenler de, devrimci kimliklerini kanıtlamak istercesine bu kampanyanın dışında kalmamaya özen gösterdiler. Özellikle Jironden gazeteciler, iç ve dış tehditleri vurgulayarak ve hainler temasını işleyerek Paris'te beliren panik havasının daha da ağırlaşmasına katkıda bulundular, hatta *Ancien Régime* yandaşlarına karşı patlak verecek bir halk şiddetini önceden meşrulaştırmaya koyuldular. Örneğin Louvet, *Sentinelle* (Nöbetçi) adlı gazetesinin 29 Ağustos tarihli sayısında, halkı uyarıp düşmanlarına karşı ayağa kalkmaya davet ederken, *Chronique de Paris* gazetesini çıkaran Condorcet, 23 Ağustos'ta, hem yabancı ordulara karşı bütün güçlerin seferber edilmesini, hem de "devletin güvenliğine karşı ülke içinde örgütlenen tüm komplo odaklarının vurulmasını" istiyordu. *Courrier des quatre-vingt-trois départements* (Seksen Üç Vilayetin Postacısı) adlı gazeteyi yayımlayan Gorsas, çok daha açık bir şekilde "halkın intikamından" ya da "halk infazlarından" söz ediyordu. 17 Ağustos'ta, "Büyük suçluların cezalandırılmasıyla bir an önce ilgilenilmeli; yasanın baltası vurmazsa, halk vuracak" diye yazıyor ve bir gün sonraki gazetesinde şu satırlara yer veriyordu: "Yurttaşların boğazlandığı

⁵⁵ Montmorin Kontu (1745-1792), bakanlık yapmış, 10 Ağustos'tan sonra tutuklanmış ve Eylül 1792 hapishane katliamları sırasında katledilmiş olan bir soyludur.

o ölümcül günün üzerinden sekiz gün geçmiş bulunuyor ve yasa hâlâ suskun! Anlamsızca mevzuattan söz ediliyor ve suçlular hâlâ nefes alıp veriyor! Demek ki halkın aşırıya kaçması isteniyor! Zaferini kötüye kullanması isteniyor! Eh, istedikleri olacak işte. [...]Birkaç damla pis kanın akıtılması halkın haklı intikamı için yeterli olurdu, oysa şimdi oluk oluk kan akacak.” Tabii Jironden gazetecilerle, hatta radikal devrimci gazetecilerle kıyaslandığında, en şiddetli dili kullanan gazeteci yine Marat’ydı. Marat, 19 Ağustos tarihli makalesinde, hapishaneleri işaret ederek açıkça katliam çağrısında bulunuyordu.

MARAT (19 Ağustos 1792)⁵⁶

Halkın görevi nedir? Tutulacak iki yol vardır. Birinci yol, ağır ceza mahkemelerine ve Meclis’e baskı yaparak Abbaye Hapishanesi’nde tutuklu bulunan hainlerin bir an önce yargılanmasını sağlamaktır. Hainlerin aklanması durumunda da, yeni mahkemeye⁵⁷ ve ona ilişkin rezil yasağı yapan alçaklara aldırış etmeksizin tüm hainleri katletmektir. Daha akıllı ve daha doğru olan ikinci yol, silah kuşanıp Abbaye’e gidip başta İsviçreliler ile onların suç ortakları olmak üzere hainleri koğuşlarından çekip çıkarmak ve hepsini kılıçtan geçirmektir. Onların mahkeme önüne çıkarılmasını istemek ne büyük bir saçmalık! Davaları çoktan görülmüştür. Hepsini ellerinde silahlarıyla vatana karşı ayaklanmış bir halde yakaladınız, askerleri ise katlettiniz, öyleyse daha çok suçlu olan subayların hayatını neden bağışlayasınız ki? Onlara savaş esiri muamelesi yapılmasını öneren uyutucu adamların sözünü dinlemek tam bir budalalıktır. İsviçrelilerin hepsi derhal öldürülmesi gereken hainlerdir, zaten onları başka bir açıdan görmek de mümkün değildir.

[...]Siz, özgür yaşamak isteyen Fransızlar, ayağa kalkın! Haydi, hepiniz ayağa kalkın! Ve de hainlerin kanı akmaya başlasın! Vatani kurtarmanın tek yolu budur!

Marat’nın *L’Ami du Peuple* gazetesi, bu yazısından dolayı birkaç hafta kapatılma cezası aldı, ama diğer gazeteciler onun bıraktığı yerden devam ettiler. Üstüne üstlük aristokrat komplosu korkusunun yanına bir de dış düşman korkusu, işgal edilme korkusu eklenmişti. Çünkü Lefebvre’in de belirttiği gibi, 1792’nin Ağustos sonu-Eylül başı dönemi, halkın dış tehlikeyi en fazla hisset-

⁵⁶ Vermorel, 1869, s. 222-223.

⁵⁷ Olağanüstü Mahkeme.

tiği dönem oldu. Prenslerin göçmen ordusunu yanlarına alan Avusturya-Prusya ittifak güçleri, 19 Ağustos'ta Fransa sınırlarını aştılar ve ülke içinde hızla ilerlemeye başladılar. Olağanüstü Mahkeme'nin vermiş olduğu tartışmalı aklama kararları, yerleşik otoritelerin krallığın düşüşünün sonuçları konusunda tereddüt içinde bulunduğu algısının oluşmasına zaten yol açmıştı. Şimdi ise Thionville, Metz, Longwy gibi müstahkem kentlerin ciddi bir direniş göstermeden düşmana teslim olmaları, aristokratik komplo ve ihanet düşüncesinin tüm kafalarda yer etmesine neden oldu. İşgal güçlerinin Paris'e ilerleyişinin önünde artık sadece Verdun bulunuyordu ve bu kent de kuşatma altındaydı. Böylece başta Paris olmak üzere tüm ülkeyi bir panik havası kapladı. Dahası Jironenlerin Yasama Meclisi ile hükümeti başkentten ülkenin iç bölgelerine doğru taşıma önerisi, Paris'in savunulmasının imkansızlığı anlamına geldiğinden yüreklerde yer etmiş olan korkuyu daha da güçlendirdi.

Bu ortamda, "hapishane komplosu" olarak adlandırılabilir yeni bir söylenti Paris'te ortaya atılıp hızla yayıldı. Bu söylentiye göre, 10 Ağustos'tan sonra tutuklanıp hapsedilmiş olan karşı-devrimciler, vatanseverlerin ülkeyi korumak amacıyla Paris'i terk edip cepheye koşmalarının ardından silahlandıkları hapishanelerden çıkıp korumasız halkı katledeceklerdi. Demek ki hak etmiş oldukları cezaya çarptırılmamış olan bu kralcılar, dış güçlerin tehdit ettiği Devrim'e içeriden darbe indirmek için hazırlanmışlardı ve fırsat kolluyorlardı. Bu söylenti, doğru olup olmadığı araştırılmaksızın ve tartışılmaksızın kamuoyunda kabul gördü.

İşgal güçlerinin gerçekleştirdiği vahşetten uzun uzun söz ederek genel korkuyu körükleyen gazeteler de, hem bu söylentiye inandırıcılık kazandırıyorlar hem de hapishanelerdeki karşı-devrimcilerin yok edilmesini, böylece bu komplonun beşiğinde boğulmasını istiyorlardı. Örneğin Fréron'un *Orateur du Peuple* (Halkın Hatibi) gazetesi, Ağustos ayının son günlerinde, savaşın Paris'in dışında değil surlarının içinde olacağını yazıp halkı şiddet kullanmaya çağırıyordu: "Bütün vilayetlerin yurttaşları; göçmenlerin ailelerini rehin tutuyorsunuz, o zaman bırakın halkın öfkesinden paylarını alsınlar; şatolarını, saraylarını yakın, hainlerin iç savaş tohumu ektiği her yeri harabeye çevirin. [...]Hapishaneler hainlerle dolup taşıyor, toplumun bir an önce bunlardan anınması gerekir." Adalet Bakanı Danton'un Desmoulins ile birlikte genel sekreterliğini (yani bakan yardımcılığını) yapan Fabre d'Églantine de, 1 Eylül'de Paris duvarlarına astırdığı afişte, silahlanıp dış düşmanla savaşmadan önce iç düşmanların, dolayısıyla hapishanelerdeki karşı-devrimcilerin ortadan kaldı-

nlmasının gerekliliğini vurguluyordu: “Yurttaşlar, bir kez daha silah başına! Bütün Fransa mızraklarla, süngülerle, toprakla ve hançerlerle dolup taşsın; öyle ki herkes bir asker olmalı; bu alçak zorbalık kölelerinin saflarını dağıtalım. Kentlerde hainlerin akıtılacak kanı özgürlük için ilk kırım (*holocauste*) olsun, böylece ortak düşmanı karşılamaya giderken geride bizi tedirgin edecek hiçbir şey bırakmayalım.”

Sonuçta Robespierre’in Aralık 1791-Ocak 1792 döneminde savunmuş olduğu dış düşmanla savaştan önce iç düşmanın yok edilmesi düşüncesi,⁵⁸ nihayet yedi ay sonra genel bir kabul görmüş oluyordu. Ancak bu düşünce, 1792 Ağustos’una özgü koşullar tarafından dönüştürülmesi, yani “komplo-korku-şiddet” denkleminin yeniden işlemeye başlaması sonucunda, Fransız Devrimi tarihçileri tarafından en çok tartışılan ve yine birçoğu tarafından “en karanlık, en vahşi” olarak nitelendirilen olaylara yol açtı: Hapishane katliamları.

2 Eylül sabahı Meclis’te Danton’un vatanseverliği coşturan konuşmasıyla⁵⁹ bir tür genel seferberlik çağrısında bulunduğu saatlerde, Komün de benzer çağrını yapmakta, bu yöndeki bildirisini sokaklarda dağıtıp duvarlara astırmakta ve gönüllülerin silahlanıp cepheye koşmalarının sinyali olan alarm çanlarını çaldırmaktaydı. Böylece Paris sokaklarında, meydanlarında silahlanmış kalabalıklar oluştu ve “hapishane komplosu” kulaktan kulağa yayılmaya başladı. Aynı zamanda çeşitli radikal *section*’ların cepheye gidecek vatanseverlerin arkalarında karılarını ve çocuklarını boğazlayabilecek hiçbir haini sağ bırakmamaları yönündeki kışkırtıcı duyuruları ortaya çıktı. Örneğin Poissonnière *section*’u şöyle bir duyuruya imza atmıştı: “Vatanın karşı karşıya kaldığı yakın tehlikeleri ve papazların ölümcül dalaverelerini göz önünde bulunduran *section*, Paris, Orléans ve diğer kentlerin hapishanelerinde tutuklu bulunan bütün papazların ve şüpheli kişilerin öldürülmesi kararını almıştır.”

Böylece kışkırtılıp harekete geçirilen kalabalıklar, ilk önce Marat’ın hedef göstermiş olduğu Abbaye hapishanesine yöneldiler. İlk katliam, göstermelik halk mahkemesinin kurulduğu ve üstüncörü infazların yapıldığı burada gerçekleşti. Abbaye’den sonra katliamlar Paris’in diğer sekiz hapishanesine yayıldı ve ayın 6’sına dek sürdü. Paris’ten sonra taşrada da buna benzer birkaç girişim oldu, ama içlerinde eski bakan De Lessart’ın da bulunduğu 60’dan faz-

⁵⁸ Bakınız: 1. cilt, V. bölüm, “Barış Yandaşları” başlıklı altbölüm.

⁵⁹ Bu konuşma için bakınız: 1. cilt, V. bölüm, “Yükselen Hamasetle Birlikte Fetih Savaşı-na Doğru” başlıklı altbölüm.

la tutuklunun öldürüldüğü Versailles dışında hiçbir kentte ciddi bir katliam yaşanmadı. Paris'teki katliamlar süresince öldürülen mahkûmlara ilişkin kesin bir sayı vermek mümkün değildir. XIX. yüzyılın Devrim karşıtı tarihçilerinin verdiği çok abartılı rakamları bir köşeye bırakıp belgeler üzerinde çalışmış ciddi tarihçilerin verilerini dikkate alırsak, bu sayının 1000'den fazla ama 1400'den az olduğu söylenebilir.⁶⁰ Katliamlar öncesinde Paris'teki dokuz hapishanedeki toplam mahkûm sayısının 2600'den biraz az olduğu göz önünde bulundurulduğunda da, tüm mahkûmların yaklaşık yarısının öldürülmüş olduğu anlaşılır.

Büyük çoğunluğu erkekler olan katliam kurbanlarının sadece dörtte birini yeminsiz papazlar, tanınmış kral yandaşları ya da İsviçreli muhafızlar gibi "siyasi mahkûmlar" oluşturuyordu. Bunların içindeki en önemli şahsiyet, Kraliçe Marie-Antoinette'in yakın dostu olan Lamballe Prensesi'ydi. Öldürüldükten sonra kafası kesilip bir mızrağın ucunu takılmış ve Paris sokaklarında dolaştırılmıştı. Kurbanların dörtte üçü sıradan mahkûmlardı, hatta aralarında fahişeler ve çeşitli suçlardan dolayı hapishaneye düşmüş çocuklar bile vardı.

Ölenler gibi öldürenlerin de sayısını saptamak olanaksızdır. 2 Eylül'de hapishaneleri basanların yaklaşık on bin kişi olduğu, ama sayılanın her geçen gün ciddi bir biçimde azaldığı bilinmektedir. Tabii baltalar, kılıçlar, hançerler ya da sopalarla katletme işini gerçekleştirmiş olanlar çok daha küçük bir azınlıktı; çeşitli tarihçiler cellat görevini üstlenen bu kişilerin birkaç yüzden fazla olmadıklarında hemfikirdirler. Gerek seyirci gerek cellat olarak bu olaylara karışmış olanlar, genelde daha önce "büyük devrimci günleri" gerçekleştirmiş olan kişilerdi, yani esnaf, zanaatkâr, dükkan sahibi, ulusal muhafız vb. olan küçük ve orta burjuvalardı, bir başka deyişle *sans-culotte*'lardı.⁶¹ Yoğun bir biçimde yaşadıkları gerçek ya da "hapishane komplosu" gibi hayali korkularla, kızgınlıklarla güdülendiler ve öç alma arzusuyla eyleme geçtiler. İlk hedefleri, korkularının ve ekonomik sorunlarının asıl sorumluları olarak gördükleri yeminsiz papazlar, aristokratlar, karaborsacılar, hatta zenginlerdi. Ama para-

⁶⁰ Örneğin katledilen mahkûmların sayısı, Buchez ve Roux'a göre 1089, Michelet'e göre 966, Lefebvre'e göre 1090-1395 arası (ki birçok tarihçi bu veriyi benimser), Soboul'a göre 1300'den fazla, Furet'e göre 1100-1400 arası ve Schama'ya göre 1400'dür.

⁶¹ Örneğin, Abbaye'deki katliamda, halk mahkemesini kurup başkanlığını yaparak başrolü oynayan küçük burjuva Stanislas Maillard, 14 Temmuz 1789'daki Bastille saldırısında en ön sıralarda yer almış ve 5 Ekim 1789'da Versailles'a yürüyen kadınların başında bulunmuştu.

doksal olarak bir yanda yasal düzeni hiçe sayarken öte yanda küçük burjuvaziye özgü namussuzlardan, düzen karşıtlarından nefret etme duygusuyla da hareket ettiklerinden, şiddetlerini haydutların, hırsızların, kalpazanların ve fahişelerin üzerinde de uyguladılar. Ayrıca adi suçluların aristokratlar tarafından “hapishane komplosuna” dahil edilip karşı-devrimci vurucu bir güç olarak kullanılacağı algısı da, birçoğunun öldürülmesine neden oldu.

Katliamlar yüz yüze gerçekleştirildi. Cellat rolünü üstlenmiş olan kişiler, indirdikleri darbelerle hem halkın adaletini gerçekleştirdikleri hem de halkın intikamını aldıkları inancındaydılar. Ayrıca bu kanlı sahneleri izlemekle yetinen kalabalıklar bulunuyordu; hatta Meclis’ten ya da Komün’den halkı yatıştırmak amacıyla yollanan görevliler de, aciz kalıp birer izleyici haline dönüşüyorlardı. Dolayısıyla çeşitli izleyicilerin varlığı, bir yandan bu cinayetlere belli bir “meşruluk” sağlıyor, öte yandan izleyenlerin de bu eyleme, bu suça iştirak etmesi sonucunu doğuruyordu. Katliamların genelde hukuki bir çerçeve içinde gerçekleştirilmesine özen gösterilmekteydi. Saldırganların liderleri bir halk mahkemesi kurup mahkûmları alelacele yargılıyor, suçlu bulunanları ya da nedamet getirmemekte direnenleri cellatların ellerine teslim ediyor, diğerlerini ise serbest bırakıyorlardı. Dolayısıyla şu ya da bu şekilde hapishaneler boşaltılmaktaydı.

Hapishane katliamları, özellikle de ilk iki günde büyük halk kalabalıklarının izleyici olarak yer aldığı bu katliamlar, yönetime karşı açık bir tehdit anlamı taşıyordu. Böylece her türlü yasal otorite hiçe sayılıp aşağılanıyor, siyasal görüşler önemsizleştiriliyor ve halk gruplarının özerk gücü vurgulanıyordu. Gerek Yasama Meclisi’ndeki temsilciler gerek Yürütme Konseyi’ndeki bakanlar, bu olaylarda tümüyle marjinal bir konuma indirgenmiş bulunuyorlardı. Yerleşik otoriteler katliamcılara karşı yasanın dilini konuşmaya kalktıklarında, artık bu dilin hiçbir etkinliği yoktu. Çünkü temsilcilerin yasayı söyleme, yasayı dile getirme meşrulukları askıya alınmış, yürütme organının da yasaları uygulama yetkisi sıfırlanmıştı.

Carl Schmitt’in “egemen istisna haline karar verendir” saptamasından hareket edildiğinde, halkın hapishane katliamlarıyla tam anlamıyla egemen olduğunu, çünkü istisnaya yani yasaların askıya alındığı olağanüstü duruma kendisinin karar verdiğini ortaya koymuş olduğunu söylemek mümkündür. Demek ki bu değerlendirmeye göre halk, Sophie Wahnick’in de işaret ettiği gibi, hem iç ve dış tehlike hem de otoritelerin ataleti nedeniyle büyük bir krizle karşı karşıya olan devrimci Fransa’nın istisna hali içine girdiğine hükmetmiş ve bu olağanüstü durumun gerektirdiği infazları yerine getirmiştir. Bir

başka deyişle halk, istisna haline karar verip anayasayı ve yasaları işlevsiz kılmış ve egemenliğini kendi eline alıp doğrudan kullanarak “ne yapılması gerekiyorsa onu yapmıştır.” Dolayısıyla tümüyle devre dışı bırakılmış olan temsilcilerin, yasal otoritelerin egemen halkın bu istisnai eyleminin karşısına dikilmesi gibi bir şey kesinlikle söz konusu olamazdı. Ne de olsa müvekkilin iradesini ortaya koyduğu yerde vekilin hiçbir hükmü yoktu.

Gerçekten de yerleşik otoriteler, 2-6 Eylül günlerinde sürüp giden katliamlar boyunca, sanki bu teorik değerlendirmeyi benimsemişçesine hiçbir ciddi girişimde bulunmadılar. Jean Jaurès'e göre, “Devrim, hapishane katliamlarına hiç kuşkusuz göz yumdu”. Daha açıkçası yerleşik otoriteler, bağıra bağıra gelen bu olayları engellemek için herhangi bir önlem almadılar. Olaylardan önce Robespierre, Danton, Fauchet gibi kişiler itibarlarını ya da yetkilerini kullanarak tanıdıkları kişileri hapishanelerden çıkardılar. Komün yönetimi ise, Ulusal Muhafızları yollayarak Kral ve ailesinin bulunduğu Temple hapishanesini koruma altına almakla yetindi. Olaylar başladıktan sonra da hiçbir otorite ciddi bir müdahalede bulunmadı. Hem Yasama Meclisi'nin hem de Komün Genel Konseyi'nin tek çabası, borçlarını ödememek gibi adi suçlardan tutuklanmış kişileri korumak için kendi üyelerini hapishanelere yollamak oldu. Bunun anlamı, karşı-devrimci olarak bilinen tutukluların saldırganların insafına terk edilmesi idi. Yani otoriteler, tutuklular arasında boğazlanabilir olanlar ve olmayanlar şeklinde bir ayırım yapmış oluyorlardı.

Aslında birbirleriyle sürtüşme içinde bulunan Meclis ile Komün, kararlı bir biçimde harekete geçmektense, bu olaylara müdahale etme sorumluluğunu birbirlerinin üzerine atıp olayların dışında kalmayı tercih ettiler. Çünkü her biri için müdahalede bulunmak, 2 Eylül öncesindeki karşı-devrimi suçlayıcı söylemleriyle çelişkiye düşmek, ama daha da önemlisi devrimci halk kitlelerini karşılarına almak demektir. Aynı hesabı yapan Yürütme Konseyi'ndeki bakanlar da, tıpkı Meclis ve Komün gibi, pasif bir tutum takıp katliamları ya meşrulaştırıyorlar ya da hiç olmazsa mazur görüyorlardı. Örneğin Danton, bir halk eylemi olarak değerlendirdiği olayların haklılığını 3 Eylül'de popülist bir söylemle şöyle dile getiriyordu: “Bu infazlar Paris halkını yatıştırmak için gerekliydi. [...] Bu kurbanlar zorunluydu. Zaten halk yanılmaz. *Vox populi, vox dei*⁶² deyişi, bildiğim en doğru, en cumhuriyetçi deyiştir.” İçişleri Bakanı Roland ise, aynı gün Meclis'e yolladığı mektubunda, katliamların sorgulanma-

⁶² Halkın sesi, Hakkın sesidir.

masını istiyor, karşı-devrimcilerin öldürülmesini onaylıyor, ama artık olaylara bir son verilmesinin gerekliliğini de vurguluyordu: “Dün olan olayların üzerine belki bir şal örtmek gerek. İntikamında korkunç olan halkın yine de sakınlı davrandığını, öfkesini önüne çıkan herkese değil de, yasanın kılının uzun zamandır dokunmadığına inandığı kişilere yönelttiğini ve tehlikeli koşullar nedeniyle bu kişileri bir an önce kurban etmesi gerektiğine ikna olduğunu biliyorum. Ancak, hainlerin bu coşkuyu kolaylıkla kötüye kullanabileceklerini ve bunun durdurulması gerektiğini de biliyorum.”

Ülkedeki çeşitli yönetim organları içinde, olaylarla ilgili olarak en radikal dili kullanan ve kendisiyle katliamlar arasında neredeyse organik bir ilişki bulunduğunu ilan eden tek organ Paris Devrimci Komünü’nün Gözetim Komitesi’ydi. Bu komite, 3 Eylül akşamında, Komün adına tüm Fransa’ya yönelik olan ve büyük olasılıkla Marat tarafından kaleme alınan bir genelge yayımlayarak katliamların sorumluluğunu üstlendi. Bu genelge Komün’ü, hem ulusal iradenin organı olarak göstermekte, hem de Meclis’in ve yasaların üstüne yerleştirmekteydi. Bir bakıma komite, Komün’ün gerçek ulusal otorite olduğunu iddia etmekteydi. Ayrıca vilayetleri Paris’teki katliamlar gibi katliamlara teşvik ederek, Komün ile diğer belediyeler arasında sağlam bir “kan bağı” oluşturmayı amaçlamaktaydı.

PARİS KOMÜNÜ GÖZETİM KOMİTESİ’NİN GENELGESİ (3 Eylül 1792)⁶³

Kardeşlerimiz ve dostlarımız,

Saray tarafından tezgâhlanan, Fransız devletin tüm vatanseverlerinin boğazlanmasını amaçlayan ve Ulusal Meclis’in birçok üyesinin de karıştığı korkunç bir komplo, geçen ayın 9’unda, Paris Komünü’nü, vatani kurtarmak için halk gücünü yeniden harekete geçirmek anlamına gelen acımasız gerekçeliğe başvurmak zorunda bıraktı. Komün, vatana lâıyk olabilmek için elinden geleni ardına koymadı; öyle ki Ulusal Meclis’in kendisi bile onu onurlandırarak bunu kabul etti. Meclis’in böyle davranacağı akla hayale gelir miydi? Hemen ardından, en az ilki kadar acımasız olan yeni komplolar sessiz sedasız, gizlice hazırlandı. Paris Komünü’nün vatani kurtardığını ilan etmiş olduğunu unutan Ulusal Meclis, Komün’ü ateşli vatanseverliğinin bedeli olarak

⁶³ Vermorel, 1869, s. 227-228. Ayrıca bakınız: fr.wikisource.org/wiki/Circulaire_du_3_septembre_1792

feshetmeye kalktığı anda ise bu komplolar patlak verdi. Bu haber üzerine her yerden yükselen halkın sesi sayesinde, Ulusal Meclis, halkla birleşmenin ve fesih kararıyla Komün'den aldığı yetkileri geri vermenin aciliyet gerektiren bir zorunluluk olduğunu fark etti.⁶⁴

Hep daha fazla hak etmek için çalıştığı ulusal güvenden gurur duyan, bütün komploların hedefinde bulunan ve kendini kamu esenliği uğruna feda etmeye kararlı olan Komün, ancak tüm arzularının amacı olan sizin onayınızı aldığı ve devleti kurtarmaya yönelik önerileri bütün vilayetler tarafından kabul edildiği zaman, görevlerini hakkıyla yerine getirdiğini düşünüp övünebilecektir. En yetkin eşitlik ilkelerini savunan ve siperlere ilk giden olma dışında başka bir ayrıcalıkta gözü olmayan Komün, artık vatanın korkacağı hiçbir şey kalmadığı zaman, kendisini devletin en küçük belediyesinin düzeyine yerleştirmekte gecikmeyecektir.

Başkente doğru barbar sürülerinin ilerlediği haberini alan Paris Komünü, hapisanelerde tutuklu bulunan acımasız komploculardan bir bölümünün halk tarafından infaz edildiğini bütün vilayetlerdeki kardeşlerine bildirir. Bu adalet eylemi, düşmana karşı yürümeye hazırlanmış halka saldırmak üzere kent surları içinde saklanan hain tugayları terörle bastırmak için gerekli görülmüştür. Hiç kuşkusuz, uzun ihanetlerle uçurumun kenarına sürüklenmiş olan ulusun tümü, kamu esenliği için zorunlu olan bu yöntemi uygulamakta acele edecek ve bütün Fransızlar Parisliler gibi şöyle haykıracaklardır: "Düşmana karşı yürüyoruz, fakat arkamızda karılarımızı ve çocuklarımızı boğazlayacak eşkıyalar bırakmıyoruz".

Kardeşlerimiz ve dostlarımız; içinizden bir bölümünün yardımımıza koşmanızı ve Fransızların yıkımı amacıyla komplo kuran despotların çok sayıdaki lejyonlarını geri püskürtmekte bize yardım etmenizi bekliyoruz. Birlikte vatani kurtaracağız ve vatani uçurumdan çekip çıkardığınız için de size minnettar kalacağız.

Çeşitli siyasal gruplar, dernekler, kulüpler ve *section*'lar, Gözetim Komite-si'nin hapisane katliamlarını tüm ülkeye yaymaya yönelik yaklaşımını be-

⁶⁴ Yasal iktidarı temsil eden Yasama Meclisi, 30 Ağustos'ta Jirondenlerin girişimiyle devrimci iktidarı temsil eden Komün'ü lağvetme kararı aldı. Fakat Komün Genel Konseyi'nin bu kararı tanımadığını, gerekirse direneceğini ilan etmesinin ve dış düşman tehlikesinin kapıya dayanmasının ardından Meclis, 2 Eylül sabahı ulusal birliği zedeleyecek bu karardan vazgeçti.

nimsemeseler de, gerek katliamlar süresince gerek katliamlar sonrasındaki birkaç hafta boyunca, bir bakıma ağız birliği ederek bu olayların gerekli ve haklı olduğunu savundular. Komün Genel Konseyi üyelerinden birinin 2 Eylül gecesinde, “halk intikamını alarak aynı zamanda adaleti de gerçekleştirmiştir” şeklinde dile getirdiği görüş, farklı eğilimlerdeki devrimci kesimler tarafından kabul görüp kullanıldı. Konvansiyon için genel seçimlerin yapıldığı bu dönemde, hiçbir “siyasal parti”, yani Jakobenler ya da Jirondenler, katliamları eleştirerek halkla ters düşmeyi göze alamadı.

Jakobenler ile Cordelierler, zaten Komün’ün çeşitli kademelerinde yer aldıklarından, hapishane katliamlarını hiçbir çekince ileri sürmeden onayladılar. Üstelik Robespierre, 2 Eylül akşamı Komün Genel Konseyi’nde yaptığı konuşmasında, katliam olaylarından değil de Jirondenlerin bir komplosundan söz etmeyi yeğledi. Brissot ve Carra’nın başını çektiği bir komplo nun Brunswick’i Fransa tahtına oturtmayı amaçladığını ileri sürerek, saldırganlara yeni bir hedef gösterdi. Bunun üzerine Gözetim Komitesi, ertesi gün Brissot’nun evinde arama yaptı ve 5 Eylül’de de Roland’ın tutuklanması kararını aldı ama Danton’un direktmesi karşısında geri adım atmak zorunda kaldı. Demek ki Jakobenler, katliamları sadece onaylamakla kalmadılar, bu ortamdan yararlanarak halkın tepkisini Jirondenlerin üzerine de çekmeye çalıştılar.

Jakobenlere yakın bir gazeteci olan radikal devrimci Prudhomme, *Révolutions de Paris* gazetesinin 1-8 Eylül tarihli 165. sayısında, “Halkın Adaleti” başlığını taşıyan bir yazı yayımladı. Bu makalesinde “hapishane komplosunun” gerçek olduğunu ileri sürüp 2-3 Eylül günlerindeki katliamları uzun uzun anlatıyor ve insancıl olan halkın masumlara dokunmayıp tıpkı Kral Augias’ın ahırlarını temizleyen Herakles gibi⁶⁵ hapishaneleri suçlulardan temizlediğini belirtiyordu. Ayrıca bu olayların gerçek sorumlularının adaleti yerine getirmeyen yargıçlar olduklarının da altını çiziyordu: “Ey yargıçlar! 2-3 Eylül’de dökülen kanların sorumluları sizsiniz. Halkın aslında sadece sizin sorumlu tutulmanız gereken aşırılıklara meyletmesinin nedeni sizin kriminal yavaşlığıydı. Sabrı taşan halk, uzun zamandır işletilmeyen adalet kılıcını ellerinizin arasından çekip aldı ve sizin görevinizi yerine getirdi.”

Robespierre de olaylar sona erdikten sonra yayımladığı *Le Défenseur de la Constitution*’un son sayısında, “halkın adaleti, Fransız adını rezil eden birçok karşı-devrimci aristokratı cezalandırarak, insanlık zalimlerinin cezasız kalışına son vermiştir” diye yazarak katliamları, halkın adaleti uygulaması olarak de-

⁶⁵ Yunan mitologyasında Herakles’in (Herkül) yerine getirdiği on iki görevinden biri.

ğerlendiriyordu. Yazısının sonunda da halka öğüt veriyordu: "İnsan kanına susamış tiranların sadece kendileri için gösterilmesini istedikleri bu ödlele kayıfıktan ya da bu alçakça bağışlayıcılıktan uzak durun. Cezalandırmama, karşılaştığımız bütün cinayetlere ve bütün felaketlere neden olmuştur. Bütün suçlular yasaların kılıcı altında can versin. Onları affeden gönül yüceliği barbarlıktır, insanlığa karşı işlenmiş bir suçtur." Gözetim Komitesi'ndeki görevi nedeniyle gazetesini çıkarmaya ara vermiş olan ve herkesçe hapishane katliamlarının en ateşli savunucusu olduğu bilinen Marat ise, zaman zaman duvar afişleriyle kamuoyuna seslenmekteydi. 8 Eylül'de Paris duvarlarına astırdığı afişinde, hem devrimci halk şiddetinin sürdürölmesini savunuyor, hem de içinde bulunulan seçim ortamında "Meclis'in kangren olmuş çoğunluğu" diye nitelendirdiği Jironenleri suçluyordu.

MARAT (8 Eylül 1792)⁶⁶

Yurttaşlarım; halk, despotizmin işbirlikçilerini en sonuncusuna kadar, bir zamanlar ayrıcalıklı olan kişileri en sonuncusuna kadar yok etmezse, bahtsızlığınızın sonu gelmeyecek. [...] Saray'ın işbirlikçileri tarafından ihanete uğramış olan biz, Ulusal Meclis'in kangren olmuş çoğunluğu tarafından ihanete uğruyoruz hâlâ. Eğer bu çoğunluk, düşmanlarımızla işbirliği içinde değilse, düşman ordularının yaklaşması karşısında nasıl bu kadar sakin kalabiliyor? Halkın adaletinin akıtmış olduğu hainlerin kanlarına rağmen, hâlâ halkı kandırmaya mı çalışıyor?

Jakobenler, Konvansiyon dönemi boyunca bu olaylara ilişkin çizgilerini değıştirmediler ve bir zorunluluk olarak gördükleri katliamların arkasında durmaya devam ettiler. Oysa Jironenlerin Konvansiyon'daki tutumu, 1792'nin Eylül'ünde, hatta Ekim'in ilk günlerinde sergilemiş oldukları yaklaşımla çelişecekti. Çünkü Jironenlerin büyük çoğunluğu tıpkı Roland gibi, gerek katliamlar sırasında, gerek katliamları izleyen haftalar boyunca, devrimci kimliklerinin bir gereğı olduğuna inandıkları bir davranışı benimsediler, yani katliamları onaylayan bir dil kullandılar. Komün tarafından kişisel olarak tehdit edildiğini gören Brissot dışındaki tüm Jironen gazeteciler, hep birlikte katliamları doğrulamak amacıyla "halkın intikamı ve adaleti" temasına dört

⁶⁶ Marat, 2015.

elle sarıldılar. Hapishane olaylarının en ateşli savunucusu olan Gorsas, gazetesinin 3 Eylül'deki sayısında, mahkûmlara yönelik saldırıyı dış düşmana karşı verilen savaşla bir tutuyor ve katliamları halkın savunma hakkını kullanması olarak nitelendirerek meşrulaştırıyordu.

GORSAS (3 Eylül 1792)⁶⁷

“Korkunç an geldi. Kana ve yağmaya susamış yamyam sürüleri, özgürlük sığınağına tecavüz ettiler; içimizde güvendikleri işbirlikçilerinin bulunduğunu gizlemiyorlar. İstedikleri şey vatanseverlerin ölümüdür. [...] Bugün ölümüne savaş günüdür! Hepsi geberip gitsin! Hapishanelerin komplocularla dolup taşığını bilen öfkeli halk, korkunç ama zorunlu olan, zorunluluk haline gelmiş bulunan bir adaleti gerçekleştirdi. Çünkü görmezden gelemeyeceğimiz gerçek şu ki, özgürlüğümüzün düşmanlarına karşı açık bir savaş halindeyiz. Ya biz onların ellerinin altında ya da onlar bizim ellerimizin altında can verecek! Önümüzdeki korkunç alternatif budur işte!”

Gorsas, gazetesinin bir gün sonraki sayısında, “başkenti arındırmak ve yasaların suskunluğunu telafi etmek zorunlu hale gelmişti” dedikten sonra, tüm Paris halkının hapishanelere saldırıp sadece karşı-devrimcileri yok ettiğini ilave ediyordu. *Annales patriotiques et littéraires* (Vatansever ve Edebi Yıllık Olaylar) gazetesini çıkaran Carra ve Mercier, hem Komün’ün “hapishane komplosu” savını olduğu gibi benimsiyorlar, hem de katliamları yasaların etkisiz kaldığı bu ortamda adaletin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi olarak sunuyorlardı. Ayrıca Mercier’nin 6 Eylül’deki yazısına göre, katliamların gerçek sorumlusu Paris halkı ya da Paris Komünü değil, karşı-devrimdi: “Ey Koblenz’in canavarları! Ey sen hain XVI. Louis! Hayır, bu denli iftiraya uğramış olan bu halk kesinlikle barbar değildir, kesinlikle vahşi değildir. Erdemler ona aittir, aşırılıklar ise size!”

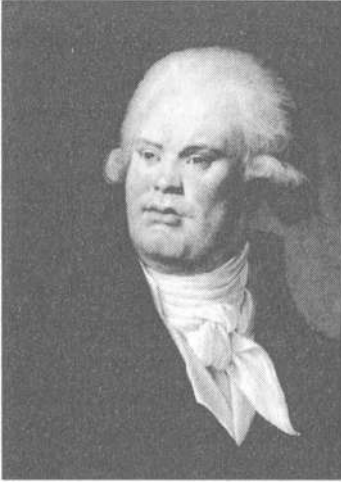
Çok insancıl olarak bilinen filozof Condorcet de gazetesi *Chronique de Paris*’de farklı bir dil kullanmıyordu. 4 ve 6 Eylül günleri yazdığı makalelerde, “hapishane komplosunun” tetiklediği olayların üzerine tıpkı Roland gibi bir şal örtmekten söz ediyor ve “iyi ve yüce gönüllü halkın” intikam almak zorunda kaldığını ileri sürüyordu. Dahası 13 Eylül tarihli makalesinde Gorsas’ın

⁶⁷ Dorigny, 2012, s. 106.

görüşünü yineleyerek katliamlar ile dış düşmana karşı kazanılacak zafer arasında doğrudan bir bağ kuruyordu: "Ulusun kendisini kurtarması için hem içerideki komploculara hem de dışarıdaki ordulara karşı ayağa kalkması gerekti. Bu atılım gerçekleşti ve komplocular yok edildi, şimdi düşman orduları da aynı şekilde yok edilecek." Olaylar sırasında 8 Eylül'e kadar gazetesini çıkarmayan Louvet de ilk yazısında, "yasaların suskunluğundan bıkmış olan halk, hızlı adaleti gerçekleştirmiştir" diyerek yine katliamları onaylıyordu.

İlerleyen günlerde intikam coşkusunun sona erip 2-6 Eylül olaylarının ayırtımlarından söz edilmesi, vahşet sahnelerinin kulaktan kulağa yayılması ve karşı-devrimcilikle ilgisi olmayan "masum" kişilerin de hapishanelerde can verdiklerinin anlaşılması üzerine, kamuoyunda insani duygular ağır basmaya ve katliamlar sorgulanıp tartışılmaya başlandı. İlk aşamada doğrudan doğruya katliamların kendisi değil ama bu ortamda gerçekleştirilmiş olan aşırılıklar mahkûm edildi. Örneğin Gorsas, 12 Eylül'deki makalesinde, daha önce yazdıklarıyla çelişkiye düşüp düşmediğini sorgulamaksızın şu satırlara yer veriyordu: "Kanlı sahneler bizi isyan ettiriyor. [...] Fakat büyük devrimlerde, bu gibi sahneleri içeren olayların gerçekleşmesi bir bakıma anlayışla karşılanabilir. Eğer insani duygularımız bize engel olmasa, ölümle son bulan bu sahnelerin zorunlu görülebileceğini söylerdik." Jirondenlerin en önemli hatibi olan Vergniaud ise, 25 Eylül'deki konuşmasında, her ne kadar aşırılıklardan yakınıyorsa da hâlâ katliamların gerekliliğinden söz edip halkı mazur görebiliyordu: "Sonu gelmez ihanetlerden bıkmış olan halkın en nihayetinde ayağa kalkıp bilinen düşmanlarından parlak bir intikam almış olmasını baskıya karşı direnme olarak değerlendiriyorum. Eğer adaletin sınırlarını aşan bazı aşırılıklara kaçmışsa da, ben bu aşırılıkları ihanetleriyle kıskırtmış olanların suçu olarak görüyorum."

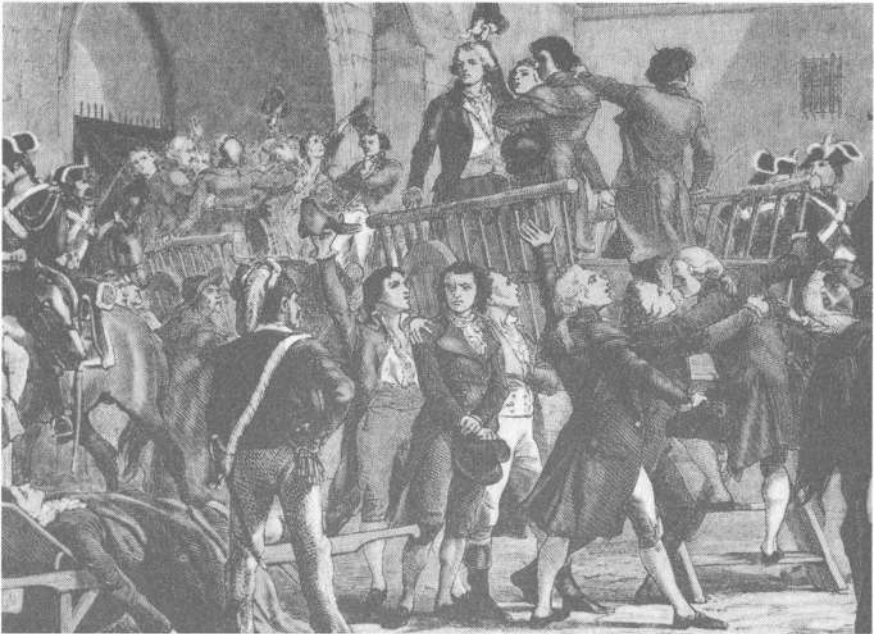
Fakat Jirondenlerin bu aşırılıklardan yakınıp katliamı mazur görme tutumu fazla uzun sürmeyecektir. Jirondenler, hapishane olaylarına ilişkin söylemlerini tümüyle değiştirip katliamlarla sonuçlanmış bu halk eylemini mahkûm edecekler ve sorumluluğu da Jakobenlerin üstüne yüklemeye çalışacaklardır. Jakobenler ise, sorumluluğu üstlenmemekle birlikte katliamların Devrim'in başarısı için gerekli olduğu tezinde ısrar edecekler ve spontane bir halk eylemi olarak nitelendirdikleri katliamların arkasında durmaya devam edeceklerdir. Dahası Konvansiyon sıralarını paylaşacak olan bu iki siyasal grup, yalnızca hapishane katliamları konusunda değil, ama her konuda birbirlerine ters düşecekler ve ölümcül bir iktidar mücadelesi içine gireceklerdir.

Danton

Vergniaud

Giyotine giden Jirondenler

II

ÇOCUKLARINI YİYEN SATURNUS

Yasama Meclisi'nin yerini alan ve Fransa için yeni bir anayasa yapma yetki-siyle donatılan Ulusal Konvansiyon'u oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen genel seçimler, 1792 Ağustos'unun son günlerinde başlayıp kabaca üç hafta boyunca sürdü. Oy verme işleminin bu denli uzun zaman alması, hem seçim-lerin iki dereceli ve karmaşık bir sistemle yapılmasından hem de vilayetlerin farklı seçim günleri saptamış olmasından kaynaklandı. Öyle ki son Paris vekili-nin belirlenmesi ancak Konvansiyon'un toplanmasından üç gün sonra, yani 23 Eylül'de mümkün olabildi. Seçimler, Yasama Meclisi'nin 10 Ağustos sonra-sında almış olduğu karar gereğince, kadınları kapsamayan "genel oy" ilkesine göre yapıldı. Daha açıkçası, artık aktif-pasif yurttaş ayrımı söz konusu olma-dığından, 21 yaşından büyük tüm erkekler (uşak ve hizmetkârlar hariç) oy verme hakkına sahipti; seçilebilmek için ise 25 yaşında olmak gerekiyordu. Bununla birlikte seçimlere katılım çok düşük oldu. Tüm seçmenlerin %10'u oy vermek için birincil meclislerin yolunu tuttu. Gerek seçimlerin uzun, karmaşık bir şekilde yürütülmesi ve oylamaların çoğu kez açık, hatta yüksek sesle ya-pılması, gerek ülkenin savaş ve bunun yarattığı panik ortamı içinde bulunma-sı, gerekse ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan köylü kitlelerinin politik bilince ve yurttaşlık sorumluluğuna yeterince sahip olmaması, katılı-mın bu denli düşük kalmasında etkili oldu.

Küçük bir azınlığın, daha doğrusu kadınların oy hakkından yoksun olduğunu göz önüne aldığımızda çok çok küçük bir azınlığın oylarıyla seçilen, ama tüm Fransız halkını temsil ettiği kabul edilen Konvansiyon'un ilk önemli icraatı cumhuriyeti¹ ilan etmek oldu. Böylece Fransız Devrimi'nde yeni bir sayfa açıldı. Fakat bu yeni sayfa, sadece monarşinin külleri üzerinde yükselen yeni bir rejimi içermiyordu. Aynı zamanda Fransa, cumhuriyetle birlikte, Konvansiyon'da yer alan iki devrimci siyasal grubun birbiriyle amansız bir iktidar mücadelesine tanık oldu. Sınıfsal kökenleri bakımından birbirlerine benzeyen, hatta kurmak istedikleri toplum modeli konusunda da pek bir farkları olmayan Jakobenler ile Jirondenler, çözüme kavuşturulması gereken her sorunda birbirleriyle ters düştüler. Bu grupların her biri, diğerine galebe çalabilmek için önüne çıkan her fırsatı değerlendirip diğerini karalayıp suçlamaya çalıştı.

Tabii aynı ip üzerinde oynamaya kalkışan iki cambazdan (en azından) birinin düşmemesi mümkün değildi. Sekiz ay boyunca süren bu iktidar mücadelesinin ilk döneminde Konvansiyon'a hakim olan ve yürütme erkini de elinde bulunduran grup Jirondenlerdi. Kral'ın davası onlara ilk ciddi darbeyi indirecek, ama savaş Fransa'nın lehine geliştiği sürece konumlarını korumayı sürdüreceklerdi. Fakat ülke içindeki ve dışındaki durumların giderek bozulması ve Jirondenlerin değişen koşullara ayak uyduramayıp özellikle radikal çevrelerden yükselen çeşitli talepleri karşılayamaması, hatta bu taleplere karşı olumsuz bir tavır takınması nedeniyle rakipleri olan Jakobenlerin elleri güçlenecekti. Sonuçta Konvansiyon üzerindeki etkilerini artıran Jakobenler, politikalarını rahatça uygulayabilmek amacıyla *sans-culotte*'ların yardımını alarak rakiplerini tasfiye edecekler ve böylece Devrim, çocuklarını yemeye başlayacaktı. Bunun anlamı, Konvansiyon'daki düşman kardeşlerin ölümüne mücadelesinin ardından Devrim'in bir kez daha yeni bir sayfaya geçeceğidir. Daha açıkçası Jirondenlerin düşüşü, Robespierre ve arkadaşlarının önünü açacak, bu sayede de bazı tarihçilerin deyişiyle "Jakoben diktatörlüğü" kurulacaktır.

¹ Bundan önce olduğu gibi ilerleyen sayfalarda da, tek başına kullanılan "cumhuriyet" sözcüğü, Fransız Cumhuriyeti'ni işaret ettiğinde büyük "C" ile, siyasal rejim anlamı taşıdığına ise küçük "c" ile yazılacaktır.

A-CUMHURİYET VE DÜŞMAN KARDEŞLER

Uzun süren bir seçim döneminden sonra toplanan Ulusal Konvansiyon'da farklı eğilimler taşıyan vekiller bulunuyor, bu vekiller de üç farklı grup içinde yer alıyordu.² Bu bölünmüşlüğe rağmen Konvansiyon, ilk birkaç gün boyunca olabildiğince bir birlik içinde hareket etti, bu birliktelikten de cumhuriyet doğdu. Ancak halk temsilcilerinin cumhuriyeti resmen ilan edebilmeleri için beş gün gerekti. Oysa 10 Ağustos sonrasında ülkenin dört bir yanından Yasama Meclisi'ne krallığı lanetleyen bildiriler yağmış, gazeteler krallığın ebediyen yıkıldığını yazmış, kulüp ve derneklerde de bu yönde söylevler verilmişti. Örneğin Jakobener Kulübü'nün 12 Ağustos'taki oturumunda Anthoine, Meclis'in (Jirondenlerin önerdiği) veliahta bir eğitmen ataması kararından geri dönmesini istemiş ve monarşiye son verilmesini -Lord Acton'ın XIX. yüzyıldaki "iktidar bozar, mutlak iktidar mutlaka bozar" şeklindeki meşhur sözünü akla getirircesine- şöyle savunmuştu: "Her türlü krallık fikrinden kurtulmak gerekir. Bugün beni kral seçseniz, yarın bir hain olurum. Demek ki yürütme erkinin doğasını değiştirmek lazım."

27 Ağustos'ta kulüp salonuna Mirabeau, Helvétius ve Rousseau'nun büstlerinin yanına (Genç) Brutus'un büstünün yerleştirilmesi seremonisinde Manuel, kürsüden kulüp üyelerine, "kralların düşüşü, sonuncu Louis'nin düşüşü, işte bu salonda hazırlanmıştır, dolayısıyla yeryüzünü krallardan temizlemek istemiş olan bu kişinin tasviri de burada olmalıdır" diye seslenmişti. Ardından önerdiği "hangi mevkide olursam olayım, bütün gayretimle yeryüzünü krallık felaketinden temizlemeye çalışacağım" şeklindeki yemini tüm Jakobenerler hep bir ağızdan söylemişlerdi. Çeşitli kurumlarda, resmî dairelerde, derneklerde bir ritüel haline gelen krallığa karşı yemin etme furyasına Yasama Meclisi de katılmakta gecikmemiş ve 4 Eylül'de vekiller, hep birlikte "ölünceye kadar krallarla ve krallıkla savaşmaya" ant içmişlerdi.

Yine de ülkeyi kaplayan krallık karşıtı bu dalgaya rağmen cumhuriyetten söz edildiği pek duyulmuyordu. Bu konuda ciddi bir araştırma yapmış olan tarihçi Aulard'a göre, cumhuriyet sözcüğünü kullanan ve cumhuriyet talebini dile getiren kişilerin ve gazetelerin sayısı çok azdı. Fakat yeni rejimin adının konmasına sıra gelmişti artık ve bunu yapacak olan da anayasayı hazırlama yetkisine sahip bulunan Konvansiyon'du. Konvansiyon, Fransızların düşman

² Farklı gruplar konusu biraz ileride ele alınmaktadır.

ordusunun ilerleyişini Valmy'de durduğu 20 Eylül 1792 gününde toplanıp örgütlenmesini gerçekleştirdi. 749 vekilden yalnızca 371'inin hazır bulunduğu bu ilk toplantıda, oyların büyük çoğunluğuyla Pétion Meclis Başkanlığına, diğer önemli Jironden isimler de sekreterlik görevlerine seçildiler. Çeşitli sorunların ele alınıp karara bağlandığı ilk oturum 21 Eylül'de yapıldı.

Bu ilk günde, seçim dönemi boyunca etrafa yayılmış olan "diktatörlük", "toprak yasası" gibi söylentilere set çekilmesi ve bir "burjuva meclisi" olan Konvansiyon'un temel konular hakkında izleyeceği yolun belirlenmesi gerekiyordu. Böylece hem Paris'e belli bir tedirginlikle gelen bazı vekillerin hem de monarşinin yerini alacak yeni anayasaya ilişkin kaygılar taşıyan halk kitlelerinin özellikle de burjuvazinin yüreğine su serpilecekti. Söz alıp kürsüye çıkan Danton, bakanlık koltuğunu terk ettiğini ve görevine Konvansiyon'un bir üyesi olarak devam edeceğini belirttikten sonra, vekillere seslenerek hepsinin benimseyebileceği bir konuşma yapıp artık normalleşme zamanının geldiğini ilan etti.

DANTON (21 Eylül 1792)³

Önünüzde uzanan görev dönemine başlarken, çalışmalarınıza rehberlik edecek duygularınızın ve ilkelerinizin neler olduğunu görkemli bir bildiriyle halka anlatmanız gerekir. Birincil meclislerin çoğunluğu tarafından her bakımdan açıkça belirtilerek kabul edilmiş anayasadan başka bir anayasa olamaz. İşte halka açıklamanız gereken husus budur. Böylece diktatörlüğün boş hayaleti, *triumvirat* hakkındaki uçuk kaçık fikirler, halkı korkutmak için uydurulmuş bütün bu saçmalıklar ortadan kalkacaktır; çünkü halk tarafından kabul edilecek ilkeler dışındaki hiçbir şey anayasal olmayacaktır.

Bu bildiriden sonra, hem özgürlük hem kamusal huzur bakımından en az onun kadar önemli olan bir duyuruda daha bulunmalıyız. Bugüne kadar halk kışkırtıldı, çünkü tiranlara karşı halkın uyandırılması gerekiyordu. Ama artık durum değişti; tiranlığı yıldırımlarla çarpıp yok eden halk ne denli korkunç idiyse, şimdi de yasalar onları çiğneyenlere karşı o kadar korkunç olmalı. Halkın herhangi bir tatminsizlik duygusuna kapılmaması için yasaların tüm suçluları cezalandırması gerekir. Ayrıca şu sıralarda, özgürlüğün coşkulu

³ Jaurès, tarihsiz, s. 172.

dostlarının ilkeleri abartarak toplumsal düzene zarar verebilecekleri konusunda iyi yurttaşların kaygılandıklarına inanılıyor gibi bir görüntü verilmektedir. Eh öyleyse, her türlü aşırılığı lanetleyelim, bireylere ait bütün toprak ve sanayi mülklerinin korunacağını ve vergilerin aynen devam ettirileceğini ilan edelim. Ardından da her şeyi yeniden gözden geçirmek, yeniden yaratmak zorunda olduğumuzu, Haklar Bildirisi'nin bile lekesiz olmadığını ve gerçekten özgür olan bir halk tarafından düzeltilmesi gerektiğini aklımızdan çıkarmayalım.

Halka lâyük temsilciler olarak bu büyük temelleri bugün atın ve bu temelleri attıktan sonra da oturuma son verin. Böylece halk için yeterince şey yapmış olacaksınız.

Danton'un bu kısa konuşması, Konvansiyon'a önerdiği bir yanda eylem ve atılım, öte yanda birlik ve düzen programı niteliğindedir. Böylece Danton, devrimci bir adaletin örgütlenmesi sayesinde, halkın şiddet içeren eylemlerini doğrulayan bahanelerin önüne geçileceğini ve Devrim düşmanlarının devlet tarafından cezalandırılacağını vurguluyor, ama aynı zamanda herkesin başta mülkiyete ilişkin yasalar olmak üzere tüm yasalara itaat etmesinden söz ediyor ve halk egemenliğine göndermede bulunarak anayasanın halkoylamasıyla kabul edileceğini belirtip diktatörlük gibi mesnetsiz iddiaların ne denli anlamsız olduğunun altını çiziyordu. Hiç kuşkusuz bu sözleriyle Jirondenleri ve ılımlı vekilleri içlerini rahatlatarak yatıştırmayı da amaçlıyordu. Ayrıca her şeyin yeniden yaratılmasından söz ederek yeni bir rejimi, bu rejimin gerekliliğini haber veriyordu. Danton'un bu konuşmasından sonra vekiller oybirliğiyle şu karara imza attılar: "Ulusal Konvansiyon, 1*halk tarafından kabul edilmiş Anayasa'dan başka bir Anayasa olamayacağını, 2*kişilerin ve mülkiyetlerin ulusun koruması altında bulunduğunu ilan eder."

Bu kararın ardından Danton'un önerdiği gibi oturum kapatılıyordu ki Collot d'Herbois yerinden fırlayıp krallık sorununu gündeme getirdi ve Konvansiyon'un bu ilk gününde krallığın ilga edildiğine ilişkin bir yasa çıkarılması gerektiğini savundu. Bunun üzerine müzakereler başladı. Bu sorunun başka bir oturumda ele alınması ya da bu konuya halkın karar vermesi gerektiği yönünde yükselen birkaç cılız sese karşı Collot d'Herbois'nın önerisini destekleyenler çok daha ağır bastı.

Jakoben Couthon, "Eğer Fransızlar 14 yüzyıldır cinayetle yoğrulmuş bir yönetim biçimini sürdürmeyi düşünüyorlarsa, fethettikleri özgürlüğe lâyık değiller demektir" diyerek düşüncesini açıklarken, Jakoben olmasına karşın daha sonraları Jirondenlerin safında yer alacak olan Manuel, "Halk egemenliğini kutsamış bulunuyorsunuz, ama halkı bir rakipten kurtarmak gerek. Ele almak zorunda olduğunuz ilk sorun krallık sorunudur; çünkü bir kralın varlığı karşısında anayasa işine başlamanız olanaksızdır" dedi. Grégoire ise, öneriyi şöyle destekledi: "Tabii ki, hiç kimse Fransa'da kralların ölümcül soyunun korunmasını önermeyecektir. Hepimiz şunu çok iyi biliyoruz ki, hanedanlar insan etiyile yaşamlarını sürdüren yırtıcı, parçalayıcı soylardır sadece. Öyleyse özgürlük dostlarının gönlünü ferah tutmak gerekir. Büyülü güçleriyle hâlâ birçok insanı cezbedebilecek bu tılsımı yok etmek gerekir. Dolayısıyla, görkemli bir yasayla krallığın ilgasını ilan etmenizi talep ediyorum." Bazı vekillerin hâlâ tereddüt içinde olduklarını görünce yeniden söz alıp dilini daha da sertleştirdi: "Krallığın ilgasını tartışmaya ne gerek var? Canavarlar fiziki düzende neyse, krallar da ahlaki düzende odur. Kralların tarihi, ulusların kurban edilmesinin tarihinden başka bir şey değildir. Tiranların ini olan saraylar cinayetlerin hazırlandığı atölyelerdir. Kralların tarihi ulusların kurbanlık listesidir."

Jironden Ducos ya da Jakoben Billaud-Varenne gibi vekillerin de aynı yöndeki konuşmalarından sonra Konvansiyon, coşkuyla ve yine oybirliğiyle krallığın ilga edildiğini bir yasayla ilan etti. Bu yasada cumhuriyet sözcüğüne yer verilmemiş olmasına rağmen, birçok kişi bunun cumhuriyet anlamına geldiğini ya da en azından cumhuriyete kapıyı açtığını düşünüyordu. Örneğin Denizcilik Bakanı Monge bu kararın alınmasının hemen ardından Konvansiyon'a gelip vekilleri Fransız Cumhuriyeti'ni ilan ettikleri için kutluyor, İçişleri Bakanı Roland ise taşra yönetimlerine yolladığı bir genelgede, "Cumhuriyet'i ilan etmekle kardeşliği ilan etmek aynı şeydir" şeklindeki bir cümleyle yer veriyordu.

Konvansiyon'un cumhuriyet sözcüğünü telaffuz etmesi, 22 Eylül günü mümkün olabildi. Ancak bu oturumda, yeni rejim ilan edilmedi, sadece Billaud-Varenne'in önerisi üzerine 21 Eylül 1792 günü "Fransız Cumhuriyeti'nin 1. yılı, 1. günü" olarak kabul edildi. Bu bağlamda, devlet mühürlerinde cumhuriyet sözcüğünün bulunacağı da karara bağlandı.⁴ Bir gün sonra Konvansi-

⁴ Aynı oturumda, bir vekilin krallık rengi olan beyazın üç renkli bayraktan çıkarılması önerisi ise benimsenmedi.

yon'a gelen Roland, hem cumhuriyet sözcüğünü kullandı hem de cumhuriyet rejiminin halk tarafından özümsemişliğini ileri sürdü: "Fransızlar iradelerini ortaya koydular. Özgürlük ile eşitlik en yüce değerleridir, onları korumak için her şeyi feda ederler. Soyluların cinayetlerinden, papazların ikiyüzlülüğünden, kralların tiranlığından iğrenirler. Kralları istemiyorlar. Cumhuriyetin dışında özgürlüğün olmadığını bilincindeler."

Nihayet 25 Eylül'de Couthon'un önerisi ve bunu izleyen uzun müzakereler sonucunda Konvansiyon, yine oybirliğiyle devrimci Fransa'nın yeni rejiminin adını ve özelliğini bir tek cümleyle ilan etti: "Fransız Cumhuriyeti bir ve bölünmezdir." Yasanın bu şekilde kaleme alınması, federal cumhuriyet anlayışına kapıyı kapatıyordu. Zaten 16 Aralık 1792'de kabul edilen bir yasa, "Fransız Cumhuriyeti'nin birliğini bozmaya" kalkışacak her kişinin ölümlle cezalandırılacağına öngörek 25 Eylül yasasını tamamlayacaktı.

"Bir ve bölünmez Cumhuriyet", neden Konvansiyon'un ilk toplantısından ancak beş gün sonra ilan edilebildi? Her ne kadar Cumhuriyet Yasası ve bir bakıma onu hazırlayan kararlar oybirliğiyle kabul edilmiş olsa da, birçok halk temsilcisi farklı nedenlerden ötürü cumhuriyete geçilmesi konusunda tereddüt içindeydiler. 1. cildin IV. bölümünde görmüş olduğumuz üzere, Kral'ın kaçıp Varennes'de yakalanışının ardından cumhuriyet konusu masaya yatırılmış ve epey tartışılmıştı. O dönemde cumhuriyetin Fransa'ya uygun olmadığına dair ileri sürülmüş olan gerekçeler, hem Konvansiyon üyeleri arasında hem de kamuoyunda hâlâ tazeliğini koruyordu. Ya antik cumhuriyetlere bakılıp büyük bir ülke olan Fransa'da cumhuriyetin uygulanmasının mümkün olmadığı düşünülüyor ya da Amerika kıtasındaki tek modern cumhuriyet örneğinden yola çıkılıp cumhuriyetin federalizme kapı açarak üniter devlet anlayışını yıkacağından ve böylece *Ancien Régime*'e özgü bölünmüşlüklerin hortlayacağından korkuluyordu. Kısacası, Fransızların önünde öykünebilecekleri, hiç olmazsa esinlenebilecekleri bir model bulunmuyordu. Dolayısıyla cumhuriyeti ilan etmenin bir bilinmeze doğru yelken açmaktan bir farkı yoktu; Devrim tehlike içine düşebilirdi.

Ayrıca vekillerin birçoğu, kral imgesine ve bu imgenin çağrıştırdığı bir lider anlayışına sıkı sıkıya bağlı olan (özellikle kırsal alandaki) muhafazakâr halk kitlelerinin cumhuriyet rejimine karşı olumsuz bir tepki göstereceklerinden çekiniyordu. Vekillerin kaygılarını besleyen bir diğer konu, radikal devrimci grupların cumhuriyet ile birlikte takınabilecekleri tavırdı. Daha açıkçası, *sans-culotte*'lerden oluşan bu grupların cumhuriyet sözcüğüne "halk cumhu-

riyeti" anlamı yükleyip 1789'dan beri elde edilmiş burjuva kazanımlarını ve tabii burjuva iktidarını tehdit edeceklerinden endişe ediliyordu. Bu şekilde al-
 gılanacak cumhuriyet, temsil sistemi yerine doğrudan demokrasiye geçilme-
 sine neden olabilir ve mülkiyet ilişkilerini yerle bir edip toprak yasasına, bir
 anlamda "sosyalist düzene" yol açabilirdi. Kısacası Konvansiyon sıralarını
 dolduran küçük-büyük burjuva kökenli vekillerin en büyük korkusu, aşağı
 sınıfların, *sans-culotte*'ların ülkeye halk cumhuriyeti anlayışını dayatmasıyla
 iktidarlarını yitirmeleriydi. Ama krallık yıkılmıştı bir kere; krallığın yerini ala-
 bilecek monarşinin karşıtı olarak bilinen tek rejim de cumhuriyetti. Konvansi-
 yon, cumhuriyete tek kelimeyle mecburdu.

Durum böyle olunca da Konvansiyon, "cumhuriyet kaçınılmazsa, cumhu-
 riyeti de biz kurup yönetiriz" mantığından hareket edip cumhuriyeti ilan etti.
 Aynı zamanda bu beş gün içinde çıkarılan yasalarla cumhuriyetten ne anla-
 şılması gerektiğini halka açıklamış oldu: Yeni rejimin temel yönetim organı,
 içinde halk temsilcilerini barındıran Konvansiyon'du. Egemen halka tanınmış
 olan siyasal yetki, (Anayasa'nın kaleme alınmadığı bu aşamada) temsilcilerini
 seçmek ve Anayasa'yı oylamaktan ibaretti; halkın temel görevi ise, Danton'un
 da işaret ettiği gibi Konvansiyon'un yaptığı ve yapacağı yasalara itaat etmekti.
 Ayrıca Cumhuriyet, mülkiyet ilişkilerinin aynen devam etmesi ve federaliz-
 min kesinlikle yadsınması üzerine oturtulmaktaydı. Tabii bu ilkelere karşı çı-
 kacak, hatta sorgulamaya kalkışacak her kişi, Cumhuriyet düşmanı olarak
 damgalanmaya da hazır olmalıydı.

Böylece cumhuriyet sözcüğünün ne anlama geldiği hakkında hiçbir fikri
 bulunmayanlar gibi Varennes döneminde cumhuriyeti lanetlemiş ya da en
 azından cumhuriyet hakkında çekinceler ileri sürmüş olan herkes, 25 Eylül'de
 birdenbire en ateşli cumhuriyetçi kesildi. Cumhuriyet konusunda tecrübeleri
 olmayan ve daha önce belirtildiği üzere önlerinde öykünebilecekleri bir model
 bulunmayan Fransızlar için cumhuriyet, her şeyden önce adı ister krallık ister
 diktatörlük olsun monarşi rejiminin yadsınması demekti. Ama bunun ötesin-
 de değişik toplumsal çevrelerde cumhuriyete farklı anlamlar yüklenmeye de
 devam edilmekteydi, her ne kadar cumhuriyet genel olarak Devrim'le ya da
 daha doğrusu Devrim'in kazanımlarıyla, simgeleriyle, yani özgürlük, eşitlik
 ve kardeşlik ilkeleriyle özdeşleştirilse de. Çünkü birileri cumhuriyet derken
 özellikle özgürlüğe vurgu yapıyor, diğerleri ise cumhuriyetin her şeyden önce
 eşitlik anlamına geldiğini ileri sürüyordu. Ya da cumhuriyetle ilişkilendirilen

özgürlüğe farklı anlamlar yükleniyordu. Philip Pettit'in kavramlarıyla ifade edersek, birileri bireysel özerkliği ön plana çıkaran "müdahalesizlik olarak özgürlüğü" savunuyor, diğerleri ise toplumcu dayanışmayı içeren "tahakkümsüzlük olarak özgürlüğe" ulaşmayı amaçlıyordu.

Ayrıca Konvansiyon'daki iki karşıt grup, her ne kadar cumhuriyeti oybirliğiyle kabul etmişlerse de, ilan edilen Fransız Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilişkin farklı görüşlere sahiptiler. Jirondenler Konvansiyon'un toplanmasıyla birlikte Devrim'in sona erdiğini ve anayasanın yapılmasıyla da Cumhuriyet'in tam anlamıyla yerli yerine oturup Fransa'nın yeni bir evreye gireceğini düşünüyorlardı. Devrim'in sürdüğüne inanan Jakobenler ise, Cumhuriyet'in kurulup rayına oturabilmesi için Devrim'in başarıyla tamamlanması gerektiği görüşünde ısrar ediyorlardı.

Çatışmalarıyla Konvansiyon'un ilk sekiz ayına damga vuracak olan bu iki grup, Devrim-Cumhuriyet ilişkisi dışında hangi konularda birbirlerine ters düşüyorlar ve hangi bakımlardan birbirleriyle benzeşiyorlardı? Jirondenler ve Jakobenler (ya da Konvansiyon'daki Montagnardlar) kimlerdi, eğilimleri, politikaları neydi? Şimdi bu konuyu ana hatlarıyla ele almak gerekiyor.

* * *

749 sandalyeden oluşan Konvansiyon'un işçi kökenli iki üyesi⁵ dışındaki diğer üyelerinin büyük çoğunluğu burjuvazinin değişik katmanlarından seçilmişlerdi. Önemli bir kısmı hukukçu-avukat olan burjuva kökenli vekillerin dışında, 55 din adamı ile Philippe-Égalité adını alan Orléans Dükü ve Lepeletier gibi birkaç soylu bulunuyordu. 180 civarında vekil daha önceki iki mecliste yer almıştı, dolayısıyla Konvansiyon çoğunlukla yeni isimlerden oluşuyordu. Ayrıca genç bir meclisti, çünkü vekillerin 2/3'si 40 yaşın altındaydı. Bu 749 vekil üç ana gruba dağılmıştı.

Vekillerin çoğunluğu, meclis salonunun alt sıralarında oturdukları için *Plaine* (Ova) ya da *Marais* (Bataklık)⁶ olarak adlandırılan merkez grup içinde yer

⁵ Noël Pointe (1755-1825) ve Jean-Baptiste Armonville (1756-1808) isimlerini taşıyan bu vekillerin her ikisi de Konvansiyon salonundaki Montagne sıralarında yer almış, hatta Armonville Marat'ın yanında oturmuştur.

⁶ Merkez grup için Bataklık adını kullanan ilk kişinin Marat olduğu kabul edilmektedir. Bu gruptaki vekiller, kendilerini aşağılamak isteyenler tarafından zaman zaman "Bataklıkçı"

alıyordu. İlmîliler olarak da nitelendirilebilecek olan bu gruptaki vekiller, birbirlerinden kopuk, ayrışık, bağımsız olduklarından aslında tam anlamıyla bir grup bile oluşturmuyorlardı. Belirgin bir siyasal çizgileri olmamakla birlikte Devrim'in burjuva kazanımlarına bağlıydılar ve diğer iki grubun iktidar mücadelesinin dışında kalmaya özen gösteriyorlardı. Yine de merkezdeki bu "kalabalık", özellikle Konvansiyon'daki kritik oylamalar sırasındaki tutumuyla bu mücadelede dengeleri değiştirebilecek, dolayısıyla kimin üstün geleceğini belirleyebilecek sayısal bir güce sahipti. Bu bakımdan sağ ve soldaki her iki grup da, Konvansiyon'da üstünlüğü ele geçirebilmek, yani ülke yönetiminde hakim konuma gelebilmek için *Plaine*'deki vekillerin oylarına ihtiyaç duyuyordu.

Konvansiyon salonunun sol tarafının üst sıralarında oturan grup bu konumundan ötürü Montagne⁷ (Dağ), üyeleri de Montagnardlar (Dağlılar) olarak adlandırılıyordu. Montagnard (Dağlı) vekillerin önemli bir bölümü, ya (üye olarak) doğrudan ya da (yakın ilişkiler içinde bulunarak) dolaylı bir biçimde Jakobenler Kulübü'yle bağlantı halindeydi. Bu nedenle Montagne, büyük ölçüde Jakoben bir kimliğe sahipti ve Meclis'te izleyeceği politikalar da büyük ölçüde Jakobenler Kulübü'nde belirleniyordu. Konvansiyon'un "sağ grubu" ise, salonun sağ bölümündeki sıralarda oturan Jirond (*Gironde*) grubuydu. Jirondenler (*Girondins*) olarak adlandırılan bu grup,⁸ Yasama Meclisi döneminde biçimlenmişti ve o dönemdeki Jironden vekillerin büyük çoğunluğu da Jakobenler Kulübü üyesiydiler. Ancak sayıları 40'a yakın olan bu ve-

kurbağaları" olarak adlandırılmışlardır. Elinizdeki kitapta genellikle *Marais* değil *Plaine* sözcüğü kullanılacaktır.

⁷ Bundan böyle sıkça kullanılacak "Montagne" ve "Montagnard" sözcükleri için, "*Plaine*" ya da "*Marais*" sözcüklerinden farklı olarak italik yazı tipini kullanmamayı tercih ettim.

⁸ Bu grubun Jirondenler (ya da Türkçe sözcük anlamıyla Jirondlular) olarak adlandırılmasının nedeni, Bordeaux kentinin bulunduğu Gironde vilayetinden Konvansiyon'a seçilen 12 vekilden 9'unun bu grubun içinde yer alması ve aralarında Vergniaud, Guadet, Gensonné gibi grubun ağır toplarının bulunmasıydı. Aslında Devrim dönemi boyunca, rakipleri tarafından bu grubu ifade etmek için Jirond ya da Jironden sözcükleri çok ender kullanılmış, genellikle grubun diğer önemli isimlerine atfen Brissotinler, Buzotinler ya da Rolandistler (Brissotcular, Buzotcular, Rolandcılar) sözcükleri tercih edilmiştir. Jironden sözcüğünün tarih yazımında yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanması, Alphonse de Lamartine'in 1847'de yayımladığı *Histoire des Girondins* (Jirondenlerin Tarihi) adlı kitabından sonra olmuştur.

killer, Konvansiyon'a seçilmeleriyle birlikte kulübe gidip gelmeyi kesecekler, daha sonraları da farklı tarihlerde kulüpten ihraç edileceklerdi. Jirondenler belli konuları kendi aralarında konuşup ortak bir tutum takınabilmek amacıyla hakkında çok az şey bilinen Birlik Kulübü'nde (*Club de la Réunion*) toplanıyorlardı. Bu kulübün kendisini 30 Eylül 1792'de lağvetmesinden sonra bile, bazı tarihçilerin ileri sürdükleri gibi bu çatı altında toplanmış olabilirlerdi. Kesin bir bilgi ise, Jirondenlerin önde gelen isimlerinin Madam Roland'ın, Madam Dodun'un ya da vekil Valazé'nin evlerinde düzenledikleri toplantılarda bir araya geldikleriydi.

Devrim'in aktörleri siyasal yapıdaki bölünmüşlüğü ifade etmek için zaman zaman "parti" sözcüğünü kullanmışlarsa da, hem Montagnardlar hem de Jirondenler modern anlamda siyasal parti değillerdi. Ne kaleme almış programları vardı, ne de parti içi disiplinleri. Konvansiyon'daki oylamalarda bile her zaman birlik sağlayamıyorlardı. Zaten Devrim'le birlikte yerleşen anlayışa göre, tüm halkı temsil ettiği varsayılan her vekil her bakımdan bağımsız olmalı, salt özgür iradesiyle hareket edip öyle karar vermeliydi. Dolayısıyla siyasal literatürdeki "hızip" ya da "parti" sözcüklerine genelde ulusun-halkın birlik ve bütünlüğünü bozucu siyasal yapılanma anlamı yüklenmişti⁹ ve siyasal gruplar birbirlerini suçlamak için bu sözcükleri sık sık kullanıyorlardı.

Konvansiyon'daki bu gruplar modern siyasal partilerden çok farklı oldukları için, bunların sahip oldukları vekil sayılarını tam olarak saptamak mümkün değildir. Tarihçiler değişik kriterleri göz önüne alarak çok farklı rakamlara ulaşmışlardır.¹⁰ Bununla birlikte kabaca Jirondenlerin 160-180 arası, Montagnardların da 200'e yakın vekile sahip oldukları söylenebilir. Dolayısıyla sıralarında Sieyès ya da Barère gibi isimlerin yer aldığı bir "kalabalık" görünümündeki *Plaine*, geri kalan çoğunluktaki vekilleri içermekteydi. 200 civarındaki Montagnard vekilin (yine tarihçilerin verdikleri farklı rakamlardan hareketle) 115-130'u Jakobenler Kulübü üyesiydi. Ayrıca 40'a yakın Jakoben vekil de, *Plaine* grubu içinde oturmayı tercih etmişti. Demek ki Konvansiyon'daki bölünme, çok karmaşık, girift bir görüntü sergiliyordu.

⁹ Bu nedenle (Devrim boyunca yürürlükte olan) 30 Eylül 1791 tarihli yasa, siyasal partilerin kurulmasını yasaklamıştı: "Hiçbir dernek, kulüp ya da yurttaş topluluğu, hangi biçim altında olursa olsun siyasal bir varlığa sahip olmamalıdır."

¹⁰ Örneğin Jirondenlerin sayısı olarak Alphonse Aulard 165, Georges Lefebvre 136, Michael Sydenham 200, Alison Patrick 178, Jacqueline Chaumié 137 ve Patrice Higonnet 47 rakamını vermektedirler.

Bu bağlamda, Montagne'ı büyük ölçüde yönlendiren Jakobenlerin de, modern anlamda bir siyasal partiye özgü niteliklere sahip olmadığını belirtmek gerekir. Tarihçi Patrice Gueniffey, bu kulüp hakkında şu değerlendirmede bulunmaktadır: "Jakobenizm, ne bir parti, ne de bir hizipti, meşruluğu ele geçirmeye çalışan partilerin ve hiziplerin çatıştığı bir mekândı. [...] Jakobenizm, devrimci siyasal satranç taşlarından biri değil, 1794'e kadar Devrim'in kaderinin oynandığı satranç tahtasının ta kendisiydi." Gerçekten de, İngiliz kulüplerinden esinlenerek oluşturulan Jakobenler Kulübü, her ne kadar birçok tarihçi ve siyaset bilimci tarafından Jakobenizm adı altında tarihsel boyutu aşan bir öğretiye ya da bir ideolojiye isim babalığı yaptığı kabul edilse de, kısa süren ömrü boyunca türdeş bir topluluk olamadı. Daha açıkçası kulüp, kendi içinde çatışmalar, genel arınmalar,¹¹ Temmuz 1791'deki gibi bölünmeler yaşadı ve farklı evrelerden geçip farklı yapılanmalara sahne oldu, hatta farklı dönemlerde karşıt politikalara imza attı.

Tabii kulüp, bir programı bulunmaması, genel arınma uygulamalarına rağmen üyelerine bir iç disiplini dayatmaması, kurumsallaşmış ve hiyerarşik bir şekilde örgütlenmemesi, belli sorunlara ilişkin politikasının belirlendiği toplantıların halka açık olması nedeniyle modern bir siyasal parti değildi; ama ülkenin dört bir yanında şubeler oluşturup kamuoyunun oluşumunda etkili olarak her siyasal partiye özgü temel amaca yöneliyor, yani iktidarı amaçlıyordu. Zaten Jirondenlerin saf dışı edilmesinin ardından devlet aygıtına büyük ölçüde hakim olacaktı. Ama bu bölümde bizi ilgilendiren Konvansiyon'un ilk sekiz ayı içindeki Jakobenler Kulübü'dür.

Bu dönemde de kulüp içinde kişisel düşmanlıklar, tartışmalar eksik olmamış ve her konuda birlik sağlanamamışsa da, Jirondenlerle ters düşüp çatışmaları söz konusu olduğunda Jakobenlerin neredeyse tek vücut gibi davrandığı görülmektedir. Öyle ki Marat'nın ne Robespierre'le ne de Danton'la pek iyi anlaştığı söylenebilir. Fakat Jirondenlere karşı her zaman dayanışma

¹¹ Genel arınma (*épuration*) ya da genel tasfiye uygulaması, zaman zaman şu ya da bu üyenin ihraç edilmesi ötesinde, kulübün aldığı bir karar sonucunda, düşünceleri, tutum ve davranışları kulüple bağdaşmadığı suçlamaları getirilen çok sayıda üye hakkında bir tür güven oylaması yapılması ve topluluğun güvenliğini alamayan üyelerin kulüple ilişkisinin kesilmesi idi. Paris'teki merkezde, 1791 Temmuz'undan sonraki üç yıl içinde, yani *Thermidor*'a kadar olan sürede bu uygulamaya birçok kez başvuruldu. Tabii taşradaki şubelerden de belli dönemlerde bu tür bir genel arınma gerçekleştirmeleri istenmişti.

içinde olmuşlar ve birbirlerine arka çıkmaktan hiçbir zaman kaçınmamışlardır. Örneğin 29 Ekim 1792’de Konvansiyon kürsüsünde “Marat denen bu adamı sevmediğimi ilan ediyorum” diyen Danton, beş buçuk ay sonra Jiron- denlerin Devrim Mahkemesi’ne yollamaya çalışacakları Marat’ı bu kez yine aynı kürsüde hararetle savunmuştu. Aynı Marat, Ocak 1792’de tanıştığı Ro- bespierre hakkında gazetesinde, onun dürüst ve vatansever bir insan olduğun- u, ancak “gerçek bir devlet adamının cesaretinden ve vizyonundan yoksun” bulunduğunu yazmış olmasına karşın, Jirondenleri yıpratma politikasını hep desteklemişti. Tabii bu durum Jirondenler için de geçerliydi. Daha açıkçası Ji- rondenler de tam anlamıyla türdeş bir grup değildi, kendi aralarında kişisel antipatiler, anlaşmazlıklar, sürtüşmeler yaşanmıştı. Örneğin evinin salonlarını Jirondenlerin toplantılarına açan ve zaman zaman onların akıl hocalığına so- yunduğu bilinen Madam Roland, daha sonraları hapisshanede kaleme aldığı hatıralarında, Vergniaud’yu “hiç sevmediğini” açıkça ifade etmişti.

Bununla birlikte, Konvansiyon’daki 400’e yakın vekil, gerek duygusal, dü- şünsel, entelektüel yakınlıkları gerekse çıkar ve tutku birliktelikleri sayesinde birbirine dış bileyen ve mücadeleleri ölümle sonuçlanacak olan iki gruba ay- rılmış bulunuyordu. Oysa bu iki gruba dahil olan birçok isim, Yasama Meclisi döneminde aynı kulübün sıralarında birlikte oturmuşlardı. Demek ki hem Montagnardlar hem de Jirondenler Devrim’in çocuklarıydılar, ama Devrim’in önlere çıkardığı tüm sorunlarda karşıt çözümlerde ısrar etmeleri, bir yandan gruplaşmalarının iyice kemikleşmesine, öte yandan birbirlerine tahammül edemeyecek denli bir düşmanlık içine girmelerine yol açıyordu. Bu bakımdan yanıtlanması gereken önemli sorun, Montagnard-Jironden çatışmasının teme- linde yatan nedenlerin neler olduğudur. Çeşitli tarihçiler, bu iki gruba yönelik antipatileri ya da sempatileri nedeniyle bu konuda çok farklı savlar ileri sür- müşlerdir. Dolayısıyla çatışma nedenlerini saptayabilmek için, bu farklı açık- lamaları göz önünde bulundurarak Montagnardlar (ve tabii Jakobenler) ile Ji- rondenleri değişik açılardan karşılaştırmak gerekir.

Bu karşılaştırmaya aralarındaki farklılıklardan önce, benzerliklerine dikka- ti çekerek başlayalım. Benzeştikleri noktaların başında, aynı sosyo-ekonomik kökenden olmaları gelir; daha açıkçası her iki grubun üyelerinin büyük ço-ğunluğu burjuvazinin orta kesimine dahildi. Ayrıca her iki grupta az sayıda da olsa eski soylu ve din adamı olan üyeler bulunuyordu ve yine her ikisinde kabaca aynı sayıda büyük zengin ile millileştirilen mülkleri satın alıp zengin-leşenler vardı. Üyelerinin sınıfsal kökenleri ve meslekleri bakımından epey

benzeşen Montagnardlar ve Jironenler, ekonomik sistem konusunda da farklı düşünmüyorlardı. Serbest ticaretten, "*laissez faire*" politikasından yanaydılar ve özel mülkiyet düzeninin aynen devam etmesini savunuyorlardı. Zaten Konvansiyon'un ilk oturumunda, özel mülkiyetlerin korunması ve toprak yasasının mahkûm edilmesi konusunda hep birlikte yemin etmemişler miydi? Siyasal amaçları bakımından da aralarında bir fark yoktu. Krallığı ve feodalizmi tümüyle tarihe gömmek, 1789'un ilkelerini yaşama geçirip kazanımlarını korumak ve düşmanları bozguna uğratıp Devrim'i başarıyla gerçekleştirmek istiyorlardı. Bu bakımdan hem Montagnardlar hem de Jironenler, devrimciydiler, cumhuriyetçiydiler.

Ancak bu iki grup arasında, görünürdeki bu benzerliklerin ötesinde çok ciddi farklılıklar bulunuyordu. İlk önce birçok tarihçinin göndermede bulunduğu Jacqueline Chaumié'nin araştırmasına değinmekte yarar var. Chaumié'ye göre, Jironen ve Montagnard vekiller her ne kadar benzer sınıfsal kökenlere sahip olsalar da, geldikleri bölgeler, aldıkları eğitim ve etkilendikleri düşünürler bakımından birbirlerinden ayrılıyorlardı. Genelde Jironenler kıyı kentlerinden, gelişmiş bölgelerden ve Güney'deki vilayetlerden, Montagnardlar ise Paris'ten, ülkenin Kuzey ve Doğu'sundan, ayrıca dağlık ya da yoksul bölgelerden geliyorlardı. Dolayısıyla doğup büyüdükları bölgelerden dolayı farklı karakterlere, eğilimlere sahiptiler. Daha açıkçası Jironenler, Montagnardlara göre daha iyimserdiler, şiddete daha mesafeli duruyorlar ve bireysel özgürlüğe daha fazla önem veriyorlardı. Ayrıca Jironenler, ortalama olarak Montagnardlardan on yaş daha büyüktüler. Dolayısıyla belli bir kısmı, antik kültüre ağırlık verilen Cizvit okullarında¹² okuma imkanı bulmuş ve Stoacı düşünce ile antik tragediyaların etkisi altında kalmıştı. Bu nedenle Jironenler, bir bölümü Oratoryen tarikatı okullarında okuyan Montagnardlara göre aşırılıktan uzak durmaya, "doğru orta"yı bulmaya daha eğilimliydiler. Etkilendikleri düşünürler de farklıydı: Montagnardlarda Rousseau, Jironenlerde ise başta Condorcet olmak üzere Aydınlanma filozofları öne çıkıyordu. Bundan ötürü Montagnardlar daha eşitlikçi ve toplumcu bir görüş sergilerlerken, Jironenler özgürlüğü ve hoşgörüyü ön plana alıyorlar ve her türlü dogmatizmin karşısında konumlanmaya yöneliyorlardı.

Chaumié'nin bu iki grubu oluşturan insanların karakterlerinin farklılığına ilişkin bu açıklamalarının tartışmaya açık birçok noktasının bulunmasına

¹² Bu okullar 1762 yılında kapatılmıştı.

rağmen yine de belli bir gerçeklik payı taşıdığı kabul edilebilir, ancak Chau-mié sınıfsal soruna neredeyse hiç değinmemektedir. Oysa birçok tarihçi, iki grubun arasındaki sınıfsal farkı çatışmaların temel nedeni olarak ele almaktadır. Örneğin Mathiez'e göre "iki grubun programları, aralarında temel çıkar karşıtlığının ve neredeyse bir sınıf savaşının bulunduğunu göstermektedir." Daha açıkçası, ticaret burjuvazisi ile emekçi halk sınıfları arasındaki savaştır bu. Tabii Mathiez'in bu savını da olduğu gibi benimsemek mümkün değildir. Çünkü yukarıda belirtildiği üzere hem Montagnard hem de Jironiden vekiller, büyük ölçüde orta burjuva kökenliyidiler. Ancak aynı sınıfsal kökenden olmaları, farklı sınıfları temsil etmelerine ya da bunların sözcülüğüne soyunmalarına engel teşkil etmiyordu.

Jironidenler, Chau-mié'nin işaret ettiği gibi ticaretin geliştiği bölgelerden, Bordeaux ya da Marsilya gibi büyük liman kentlerinden geliyorlardı ve buralarda yakın ilişki içinde bulundukları, avukatlıklarını üstlendikleri ticaret burjuvazisinin, büyük burjuvazinin çıkarlarını temsil ediyorlardı. Bouloiseau'nun deyişiyle "Jironidenler, doğrudan büyük ticaretin içinde yer almamakla birlikte, büyük tüccarların, armatörlerin, sanayicilerin, parayla oynayanların görüşlerini, siyasal açıdan değil (zaten tutarlı bir siyasetleri yoktu) ama tutuculukları ve belki de fizyokratlarla belli bir yakınlıkları nedeniyle destekliyorlardı." Bouloiseau'dan önce Lefebvre de benzer bir saptamada bulunmuştu: Jironidenler, "ticaret burjuvazisiyle, yani tüccar, armatör ve bankacılarla bağları olduğundan, ekonomik özgürlüğe, serbest girişime ve serbest kâra tutkuyla bağlıydılar." Montagnardlar ise içinden çıktıkları orta ve küçük burjuvaziyi temsil ediyorlardı, ama daha önemlisi yoksul halk kitlelerinin eğilimlerinin, tutkularının sözcülüğünü de üstleniyorlardı. Bu nedenle Lefebvre'in saptamasını kabul edip Jironid-Montagne anlaşmazlığının, salt siyasal olmayıp sınıfsal bir boyut taşıdığı da söylenmelidir.

Konvansiyon'daki bu iki grup, farklı sınıfları (ya da burjuvazinin farklı fraksiyonlarını) temsil ettiklerinden dolayı, gerek halka yaklaşımları gerek başta mülkiyet olmak üzere bireysel haklar konusundaki görüşleri bakımından birbirlerine ters düşüyorlardı. Bu durum da siyasal tutumlarının çelişmesine yol açıyor ve çatışmalarına sosyo-ekonomik bir görünüm kazandırıyor. Jironidenler genel olarak, gerek sınıfsal bağlantıları gerek Aydınlanma'dan esinlenmiş felsefi yaklaşımları nedeniyle halka güven duymuyorlar, hatta kaba ve cahil halk kesimlerinden iğreniyorlardı. Bu bakımdan cumhuriyetçilikleri elitist ve muhafazakâr bir çizgiye sahipti. Montagnardlar ise, halkla çok daha yakın ilişkiler içindeydiler. Hem halkın sorunlarına, taleplerine duyar-

lydılar, hem de aşağı sınıfların haksızlıklara, suistimallere, yozlaşmaya karşı duyduğu nefreti paylaşıyorlar, hatta bu nefreti körükleyen popülist bir söylemi başarıyla kullanıyorlardı.

Her iki grup da özel mülkiyet sisteminden yana olmakla birlikte, Jirondenler mülkiyet hakkına mutlak bir anlam yükleyip bu hakka hiçbir koşulda dokunulmaması gerektiğinde ısrar ederken, Montagnardlar mülkiyet hakkının mutlak bir hak olmadığını ve bazı koşullarda ortak yarara ters düşebileceğini düşünüyorlar ve bu durumda da bu hakkın sınırlandırılmasını ya da geçici olarak askıya alınmasını savunuyorlardı. Montagnardlar için burada söz konusu olan, teorik değil pratik yaklaşımdı. Bu bağlamda Montagnardların Jirondenlere nazaran daha gerçekçi oldukları, koşulları önemseyip dikkate aldıkları ve politikalarını belirlerken ilkelerini eğip bükebildikleri, hatta ödün vermekten kaçınmadıkları söylenebilir. Oysa Rudé'nin de belirttiği gibi, ekonomik liberalizme inanan ve iş dünyasının çıkarlarının sözcüsü olan Jirondenler, yiyecek temin etme, savaş sürdürme gibi ulusal ekonomiyi ilgilendiren tüm konularda, "*laissez faire*" çözümleri muhaliflerinden daha tutarlı ve daha dogmatik biçimde ısrarla sürdürüyorlardı. Dolayısıyla çiçeği burnunda Cumhuriyet'in üstesinden gelmesi gereken savaş, karşı-devrim, hayat pahalılığı, enflasyon gibi sorunlar karşısında Montagne ile Jirond gruplarının önerdikleri reçeteler birbirine zıttı.

Jirondenler, koşullar her ne olursa olsun devletin ekonomik alana, arz ve talep yasasının serbestçe işleyişine kesinlikle müdahale etmemesini savunuyorlardı. Aslında onlara göre yapılması gereken şey hiçbir şey yapmamaktır. Örneğin Roland, bu görüşü 16 Mart 1792'de veciz bir şekilde dile getirmekteydi: "Meclis'in temel ihtiyaç maddeleri konusunda yapabileceği tek şey, hiçbir şey yapamayacağını ilan etmesidir." Ayrıca Jirond grubu, siyasal konularda da her türlü devrimci önlemin karşısına dikiliyordu. Buna karşılık Montagne, Konvansiyon'un hem ekonomik hem politik konularda böylesine negatif bir tutum takınmaması gerektiğini ileri sürüyor ve ödevinin *sans-culotte*'ların aklıktan ölmelerine izin vermemek olduğunu vurguluyordu. Çünkü Devrim'in sona ermediğini düşünüyor ve içinde bulunulan koşullarda ancak halk kitleleriyle anlaşma yapılarak, halka ödünler verilerek, halkın desteğinin kazanılacağına ve böylece Devrim'in zafere ulaştırılacağına inanıyordu. Burjuva hassasiyetlerine saplanıp kalmış olan Jirond ise, Devrim'in hedeflerine ulaştığını ya da ulaşmak üzere olduğunu kabullenip artık devrim sözcüğünü duy-

mak istemiyor ve halk kitlelerinden gelen her türlü talebi sert bir şekilde geri çeviriyordu.

Fakat Jirondenler, halk ya da devrim konularında bu denli olumsuz bir yaklaşımı sadece Konvansiyon döneminde sergiliyorlardı. Yasama Meclisi döneminde ise çok farklı bir dil kullanmışlardı. Örneğin Pétion, Buzot'ya yol-
ladığı 6 Şubat 1792 tarihli mektubunda, devrim-halk ilişkisini doğru bir bi-
çimde çözümleyerek “burjuvazi ile halk Devrim'i birlikte yaptılar, Devrim'i
koruyacak olan da yalnızca onların birlikteliğidir” diye yazmış, ardından da
burjuvazinin kendisini bir tür aristokrasi gibi görmesinden ve halktan sürekli
olarak kuşkulanasından yakınmıştı. Brissot'nun dostu Carra, Anayasa'nın
ilan edilmesinden sonra gazetesinin 21 Eylül 1791 tarihli sayısında “Anaya-
samızın tamamlanması Devrim'in tamamlanması demek değildir” şeklinde
bir yargıda bulunmuş ve bunun Avrupa'da gerçekleşeceğini umduğu genel
devrimin başlangıcı anlamına geldiğini ileri sürmüştü. Isnard da, Yasama
Meclisi kürsüsünden açıkça “Fransa'da büyük bir devrim gerçekleşti, ama so-
na ermedi” diye haykırmıştı. Ayrıca başta Roland ve Vergniaud olmak üzere
çeşitli Jirondenler, (bir önceki bölümde görüldüğü gibi) 13 Haziran 1792'de Ji-
ronden bakanların görevden alınmasının ardından, yeniden yola getirmeye
çalıştıkları Kral'ı devrimle, halk ayaklanmasıyla tehdit etmişlerdi.

Oysa Konvansiyon dönemindeki Jirondenler, yukarıda da belirtildiği üze-
re, çok farklı bir söylem tutturup söz birliği etmişçesine (ki etmiş olmaları çok
mümkündü) aynı şekilde mantık yürüttüler. Bu mantığı şöyle özetlemek
mümkündür: “Tiranlığı yıkmak ve Cumhuriyet'i kurmak için Devrim gerek-
liydi, ama bunlar başarılıldığına göre artık Devrim'in sonu gelmiştir, dolayısıy-
la devrimci eylemlere, halk ayaklanmalarına gerek kalmamıştır, bundan böyle
herkes yasalara itaat etmelidir”. Şimdi içlerinden birkaçına kulak verelim.
Brissot'nun Ekim 1792 sonunda yayımladığı *Appel à tous les républicains de
France, sur la Société des Jacobins de Paris* (Paris Jakobenler Derneği Hakkında
Fransa'daki Tüm Cumhuriyetçilere Çağrı) başlığını taşıyan broşüründe dev-
rim konusuyla ilgili şu satırlar göze çarpıyordu: “Halk devrime hizmet etmek
için vardır, fakat devrim yapıldığı zaman evine dönmesi ve kendisinden daha
bilgili olan kişilere kendisini yönetme işini bırakması gerekir.” Pétion, Aralık
1792'de “Yıkmanız gereken bir tiranlık olduğunda kullanmanın yararlı oldu-
ğu halkın ayaklanma eğilimini artık yüreklendirmek şöyle dursun, tam tersi-
ne bastırmak gerekiyor; çünkü bu eğilim özgürlüğe zarardan başka bir şey ve-
remez” diyordu. Konvansiyon kürsüsünden seslenen Gensonné, 3 Ocak

1793'te sorgulayıcı bir üslupla devrim korkusunu açığa vuruyordu: "Sürekli olarak ayaklanmadan, yeni bir devrimden söz edilerek ne isteniyor? Bu devrim, ulusun kendisine karşı olmayacak da kime karşı olacak? Ulusun haklarından başka yıkılacak ne kaldı ki?" Son olarak Bailleur, 8 Şubat 1793'te, Devrim'e nokta konulmasının gerekliliğini, "devrimci hareketin sona ermesinin zamanı geldi; bütün yurttaşlar, yok olması gereken her şeyin ortadan kalktığını bilsinler artık; yasaların uygulanmasının zamanı geldi" diyerek savunuyordu.

Jirondenlerin Yasama Meclisi ile Konvansiyon dönemlerinde birbirinden bu denli farklı görüşler savunmuş olmalarının temel nedeni, siyaset sahnesinde işgal ettikleri yerin değişmiş olmasıdır. Daha açıkçası Yasama Meclisi'nde muhalefettedirler,¹³ Konvansiyon'da ise iktidarda. Devrimci-halkçı şiddet konusunda farklı yaklaşımlar sergilemiş olmalarının nedeni budur. Başta Soboul olmak üzere birçok tarihçi, Jirondenleri devrimci olağanüstü önlemlerden ve yasalarla bağdaşmayan şiddet eylemlerinden nefret eden "yasallık partisi" olarak nitelendirmişlerdir. Bu saptama gerçeği tam anlamıyla yansıtmamaktadır, çünkü sadece Konvansiyon'daki tutumları dikkate alarak yapılmış olan bir değerlendirmedir. Üstelik Konvansiyon döneminde bile Jirondenler, zaman zaman hasımlarına karşı şiddet çağrıştıran bir söylem kullanabilmişlerdi.

Fakat asıl vurgulanması gereken, Jirondenlerin iktidara doğru yürürlerken yasallığın dar sınırlarının dışına çıkılmasını savunmuş, hatta çıkmış olmalarıydı. Örneğin Yasama Meclisi'nde söz alan Isnard, 8 Ekim 1791'de, sanki iki yıl öncesinden terör politikasını haber verircesine "birkaç kelle uçurulsun, görün bakın bütün düşmanlarımız nasıl da korkudan bembeyaz kesilecek" demişti. Üç hafta sonra yine aynı kürsüden yaptığı konuşmasında, bu kez ulusun düşmanlarına karşı şiddet içeren araçları kullanmasının adaletin uygulanmasından başka bir şey olmadığını savunmuş ve "bedenin geri kalanını kurtarabilmek için kangren olan kısmı kesip atmak gerektiğini" ileri sürmüştü. Ya da Rabaut Saint-Etienne "devrimlerin kanla berkitildiğini" belirtirken,

¹³ Kendilerine yakın üç ismin 1792'nin Mart-Haziran ayları arasında bakanlık görevinde bulunmuş olmaları, Jirondenlerin bu muhalefet konumlarında çok ciddi bir değişiklik yaratmamıştı. Çünkü Yasama Meclisi'nde hep azınlıktaydılar, ağırlık Feuillantların elindeydi. Öte yanda bakanlar sayesinde iktidara ortak oldukları hissine kapılmış olsalar da aslında hükümetteki durumları, olayların da göstermiş olduğu gibi XVI. Louis'nin takdirine ve ağzından çıkacak söze bağlıydı.

10 Ağustos 1792'deki devrimci günün hazırlanmasına katkıda bulunmuş olan Barbaroux, "Halkı silahlandırmaktan korkuyorlar, çünkü ona zulmetmek istiyorlar. Kahrolsun tiranlar! Mızraklarla donanmış halkın ayaklanacağı gün çok yakın" diyerek yasallığın dışına çıkılıp devrim yapılacağını haber vermişti. Ayrıca Jirondenlerin önemli bir bölümünün Eylül katliamları sırasındaki yaklaşımı da, yine yasadışılığın ve şiddetin meşrulaştırılmasına yönelikti. Oysa Konvansiyon'da, yerleşik otoritelere ve yasalara itaati her şeyin üzerine yerleştiren bir Jirond grubu ortaya çıktı.

Jirondenlerin muhalefetten iktidara geçerken devrimci yönlerini büyük ölçüde yitirip daha muhafazakâr bir tutum içine girmiş olmaları, iktidarın farklı tarafında bulunmanın önemli ölçüde belirleyici olduğunun bir göstergesiydi. Dolayısıyla Dorigny ya da Ollivier gibi tarihçilerin de vurguladığı gibi, Jirondenler ile Montagnardların Konvansiyon'un önüne gelen her konuda, her sorunda zıtlaşmaları, daha önce sözü edilen nedenlerden başka, bu iki grubun ya da "partinin" siyasal alanda farklı konumda bulunmalarından, yani birinin iktidarda diğerinin muhalefette yer almasından kaynaklanıyordu. Birinin derdi elindeki iktidarı korumakken, diğerinin tüm hesabı iktidara gelmek üzerine kuruluydu. Sonuçta iktidar mücadelesi içinde bulunan bu iki partinin hemen hemen her konuda çatışmaması ve birbirlerine yönelik çeşitli suçlamalarda bulunmaması mümkün değildi. Dahası, gerek Jaurès'in deyişiyle "iktidarla bağlantılı hırs, kibir, gurur, bencillik" gibi insani tutkular, gerekse Robespierre ile Brissot gibi liderler arasında oluşan kişisel düşmanlıklar, bu çatışmayı daha da körükleyip ölümcül bir noktaya doğru sürükledi. Şimdi bu çatışmanın evrelerini, dönemin olaylarıyla, gelişmeleriyle ilişkilendirerek ele almaya sıra geldi.

B-BİR İPTE İKİ CAMBAZ

Montagne-Jirond çatışmasının kökeninde, Yasama Meclisi'nin önüne gelen savaş konusunda Robespierre ile Brissot'nun farklı tezleri savunmuş olmaları yatıyordu. Özellikle savaşın ilk aylarında Fransa'nın ardı ardına gelen askeri yenilgilerle sarsılması sonrasında Jakobenler Kulübü üyelerinin önemli bir kısmının Robespierre'in arkasında yer alması, devrimci kadroların Jakobenler ve (çoğunluğu aslında Jakobenler Kulübü'nde yer alan) Jirondenler şeklinde bölünmesini tetikledi. Yine aynı dönemde gündeme gelen farklı sorunlarda

bu iki grubun birbirine zıt bir tutum takınması, bölünmenin iyice belirginleşip kemikleşmesine yol açtı.

Belediye Başkanı Simonneau'nun öldürülmesi sonrasında tartışmaya açılan ekonomik sistem konusunda, iki grubun liderleri karşıt saflarda yer aldılar. Jirondenler "*laissez faire*" politikasının savunuculuğuna soyunurlarken, Jakobenler halkın yararının gerektirdiği durumlarda ekonomiye müdahale edilmesinden yana tavır koydular. Üstelik sadece ekonomik değil siyasal sorunlarda da anlaşılmadıkları görüldü. Jirondenlerin Kral ile işbirliği içine girip hükümete üç bakan vermeleri, Jakobenler tarafından çok olumsuz değerlendirildi. Örneğin Robespierre, 10 Şubat 1792'de kulüpte yaptığı konuşmasında, XVI. Louis'nin bazı bakanları Jakobenler Kulübü içinden atayacağını duyduğunu belirttiikten sonra bu uygulamaya, "Tanrı bizi bundan korusun! Eğer böyle bir şey gerçekleşirse, Saray'ın vatanseverliğine daha fazla güven duyamayacağım, ama seçtiği kişilerin erdemine daha az güveneceğim" diyerek tepki gösterdi. Böylece kulüp içindeki Robespierreciler (yani Jakobenler) ile Brissotcular (yani Jirondenler) arasındaki anlaşmazlıklar daha da dallanıp budaklandı.

Robespierre ve yandaşlarının Kral'ın yanı sıra kabineye, dolayısıyla tüm bakanlara sert bir şekilde muhalefet etmeleri, Jirondenleri epey rahatsız edip karşı saldırıya geçmelerine yol açtı. Örneğin Brissot, 25 Nisan 1792'de kulüp kürsüsünden Robespierrecileri dernek üyeleri arasına nifak sokmakla ve "iç savaş kışkırtıcılarıyla aynı tutum ve davranış içinde bulunmakla" suçladı. Ayrıca Robespierre'i "halkı boyunduruk altına almak amacıyla pohpohlayan, özgürlük adı altında düşüncelere baskı uygulayan ve erdeme kara çalan" bir *tribunus* olarak nitelendirdi. Bunun ardından 10 Ağustos devrimine giden süreçte bu iki grup yine farklı politikalar izlediler. Halk ayaklanması konusunda Jirondenler ikircikli bir yaklaşım sergilerken, Jakobenler Federelerin ve *sansculotte*'ların açtığı isyan bayrağının altında toplandılar. Krallığın düşüşü sonrasında da biri Devrimci Komün'ün içinde, diğeri karşısında yer alarak yine birbirlerine ters düştüler.

Konvansiyon seçimleri sırasında iki grup arasındaki rekabet ve sürtüşme iyice açığa çıktı. Her biri kendi adaylarını seçtirebilmek için dönemin imkanlarını kullandılar, özellikle gazeteler ve duvar afişleriyle propaganda yaptılar. Örneğin Marat, Paris sokaklarına astırdığı duvar afişlerinde, Jirondenlere karşı seçilmesini istediği adayların isimlerini tek tek sıraladı. Marat'nun bu çabala-

rı meyvelerini verdi, çünkü Paris'in 24 vekilinin hemen hepsi ya Robespierre, Danton gibi Jakobenler Kulübü üyesiydiler ya da Jakobenlere yakın kişilerdi. Ancak Jakobenler, başkentte elde ettikleri bu başarıyı taşrada tekrarlayamadılar, dolayısıyla umut ettikleri vekil sayısına da ulaşamadılar. Marat *L'Ami du peuple* gazetesinin 21 Eylül 1792 tarihli son sayısında, seçim başarısızlığını tespit ettikten sonra karamsar bir dil kullanarak yeni bir ayaklanmadan, hatta bir diktatörden medet umduğunu açıkça ifade etmekte, ama halktan da pek bir beklentisi olmadığını belirtmekteydi.

MARAT (21 Eylül 1792)¹⁴

Yeni bir ayaklanma olmadığı takdirde halkı kurtarmak için harcadığım tüm çabamın boşa gideceğini düşünerek bunalıyorum. Mebusların çoğunluğunun karakteri yüzünden kamu esenliği için umutsuzluğa düşüyorum. İlk sekiz oturumda Anayasa'nın temelleri ortaya konmazsa, temsilcilerinizden hiçbir şey beklemeyin; işiniz bitiktir; elli yıllık bir anarşi sizi bekliyor ve bu anarşiden ancak bir diktatör, yani gerçek bir vatansever ve devlet adamı sayesinde kurtulabilirsiniz. Ey geveze halk, bir de harekete geçmeyi bilseydin!

Marat'nun bu makalesi, Konvansiyon'da yer alan Jakobenler ile Jirondenler arasında bir uzlaşmaya kapı açmak şöyle dursun, tam tersine çatışmalarının kaçınılmaz olduğunu ima eden, hatta çatışmayı kışkırtan bir yazıydı. Ne de olsa Marat'nun, ayaklanma ve diktatörlük sözcüklerine Jirondenlerin tepki göstereceklerini bilmemesi mümkün değildi. Ama zaten Jirondenler, seçim dönemi boyunca, Komün'e hakim olan radikal devrimciler ile Jakobenlerin sıkı bir iş birliği içinde bulunduklarını ileri sürerek, hasımlarına saldırmayı sürdürmüşlerdi. Örneğin Vergniaud, Marat'nun bu makalesinden dört gün önce Yasama Meclisi kürsüsüne çıkmış ve doğrudan doğruya Jakobenlerin ismini vermese de, Komün'ü ve Komün'le bağlantılı olan herkesi ağır bir biçimde suçlamıştı. Böylece Komün'le, radikal devrimcilerle ilişki içinde oldukları ve hapisane katliamlarında rol oynadıkları çeşitli gazeteciler ve politikacılar tarafından ileri sürülen Jakobenleri hedef almış ve Jirondenlerin Jakoben-

¹⁴ Vermorel, 1869, s. 232.

lere (dolayısıyla Montagnardlara) karşı Konvansiyon'da suçlayıcı ve saldırgan bir politika izleyeceklerinin işaretini vermişti.

VERGNIAUD (17 Eylül 1792)¹⁵

Bu utanç verici zincirleri kırmanın, bu yeni tiranlığı ezmenin zamanı geldi. İyi insanları korkudan titreten kişilerin, şimdi kendilerinin titreme zamanı geldi. Bu kişilerin buyrukları altında hançerlerin olduğunu bilmiyor değilim. Ne yani! 2 Eylül gecesinde, bu katliam gecesinde, hançerler bana ve birçok mebusa karşı yönlendirilmek istenmedi mi? Bizi hain diye halka ihbar etmediler mi?

Ne mutlu ki orada olan halktı; katiller ise başka yerde meşguldüler. İftiranın sesi hiçbir sonuç vermedi; benim sesim ise hâlâ burada duyuluyor ve sizi temin ederim ki cinayetlere ve tiranlara karşı bütün gücüyle gümbürdemeye devam edecek. Hançerlerden ve paralı katillerden bana ne! Halkın esenliği söz konusu olduğunda, halkın temsilcileri için yaşamın ne önemi var! Guillaume Tell,¹⁶ oğlunun başının üzerine bir canavarın yerleştirdiği elmayı vurmak için okunu hazırladığında, şöyle haykırmıştı: Benim adım ve anım yok olsun, yeter ki İsviçre özgür olsun!

Ve biz de diyoruz ki: Ulusal Meclis ve onun anısı yok olsun, yeter ki Fransa özgür olsun! Eğer Ulusal Meclis'in ölümü Fransa'nın adına leke sürecek bir suçun işlenmesine engel olacaksa, eğer Fransa'yı zayıflatmaya çalışan iftiralara ve eşkiyanın bizi bir anlığına içine düşürdüğü anarşiye rağmen vatanımızda hâlâ birkaç kamusal erdemini bulunduğunu ve insanlığa saygı duyulduğunu Avrupa uluslarına öğretecekse, öyleyse yok olsun Ulusal Meclis ve de onun anısı! Eğer daha şanslı ardılarımız Fransa'nın mutluluğunu sağlayacak ve özgürlük ile eşitliğin hükmünü sağlamlaştıracak bir Anayasayı bizim küllerimizin üzerinde inşa edebileceklerse, yok olsun Ulusal Meclis ve de onun anısı! Komün üyelerinin bütün mahkûmların güvenliğinden yaşamları pahasına sorumlu olmalarını öneriyorum.

¹⁵ Aulard, 1914, s. 100-101.

¹⁶ Guillaume Tell ya da Wilhelm Tell: XIII. yüzyıl sonu-XIV. yüzyıl başı arasında yaşamış olduğu kabul edilen efsanevi İsviçreli bağımsızlık kahramanı.

Konvansiyon'un ilk birkaç gününde bir ateşkes havası estiği ve tüm vekillerin uzlaşmacı bir tutum takınarak monarşi ve cumhuriyet konusundaki kararları oybirliğiyle aldıkları görüldü. Ancak bu barış ortamı aldatıcıydı. Jirondenler 20 Eylül'den itibaren *Plaine'*deki ılımlı vekillerin desteğini kazanıp Konvansiyon'un idari teşkilatını ele geçirmişlerdi: Meclis Başkanlığına Pétion, yardımcılıklarına da Brissot, Vergniaud, Lasource gibi Jirondenler seçilmişti. Yasaların hem yapılmasında hem yürütülmesinde yetkileri olan Meclis komitelerinde ve komisyonlarında da ağırlık büyük ölçüde Jirondenlerdeydi. Ayrıca Geçici Yürütme Konseyi'ndeki tüm bakanlıklar da, Danton'un hükümetten ayrılması nedeniyle başta Roland olmak üzere Jirondenlerin ya da Jirondenlere yakın kişilerin elinde bulunuyordu. Bu yeni dönemde iktidara geldiğini gören ve bu konumundan güç alan Jirond grubu, Jakobenleri-Montagnardları iyice yıpratıp zayıflatmak amacıyla saldırıya geçmekte gecikmedi.

İlk olarak Brissot, 23 Eylül'de gazetesinde, yargıçların tüm yurttaşlar arasından seçileceği kararını Konvansiyon'dan çıkarmış olan Montagnardları halk dalkavukluğuna soyunup yerleşik otoriteleri yıkıma uğratmakla suçladı. Aynı gün Roland, Konvansiyon'a yolladığı raporunda, suçlamasını dolambaçlı bir şekilde dile getirdi; daha açıkçası, Konvansiyon'un görevini özgürce yerine getirebilmesi için bir muhafız birliğine sahip olması gerektiğini yazarak, *sans-culotte*'ları ve Paris vekillerini töhmet altında bırakmayı yeğledi. Ayrıca Roland, bu raporunda başkentini ve ülkenin anarşi içine gömüldüğünü de belirtmişti. Onun bu sözleri ertesi gün Jirond grubu tarafından olduğu gibi benimsenip Montagnardlara karşı kullanıldı. Kersaint, aşırılıklarla mücadele edilip düzenin yeniden tesis edilmesi gerektiğini savundu ve Marat'yı işaret edip "caniler için, cinayete teşvik edenler için darağaçları kurmanın zamanı geldi" diye haykırdı. Jirondenler bu görüşe arka çıktılar ve bunun üzerine yaşanan tartışmalar sonucunda Konvansiyon'a, hem cinayete teşvik eden provokatörlere karşı bir yasa yapılması, hem de Konvansiyon muhafız birliğinin 83 vilayetten seçilecek yurttaşlardan teşkil edilmesi kararını aldırıldılar. Böylece Jirond grubu, Konvansiyon'un Parislilerin insafına terk edilmeyeceğini ileri sürerek, Meclis'e bir tek Jironden vekil bile yollamamış olan Paris'e güvenmediğini açıklamış, ama aynı zamanda Montagne'a kendisini federalizmle suçlayabileceği gerekçeler sunmuş oluyordu.

Konvansiyon'daki Montagnard-Jirond çatışmasına bir "girizgâh" olan bu iki günün ardından, bir ve bölünmez Cumhuriyet'in ilan edildiği 25 Eylül

günü fırtınanın tam anlamıyla patlak verdiği gün oldu. Marat'ın *L'Ami du peuple*'ün yerine çıkardığı *Journal de la République française*'in (Fransız Cumhuriyeti'nin Gazetesi) ilk sayısı, sabahleyin Paris'te dağıtılmaya başlandı. Marat, dört gün önceki karamsarlığını üstünden atmış görünüyordu. Makalesinde "Guadet-Brissot hizbinin" Konvansiyon'daki idari makamları ele geçirmiş olmasından yakınıyor, ama vekillerin çoğunluğunun kısa sürede gözlerinin açılıp entrikacılara kanmayacağına ve özgürlük yolunda kararlı adımlarla yürüyeceğine inandığını yazıyordu. Önceki makalelerinde tıpkı Roma'da olduğu gibi sınırlı bir süre için seçilecek ve sadece komplocuları cezalandırmakla görevli olacak bir askeri *tribunus*, bir diktatör ya da bir *triumvirat* önermiş olduğunu belirtiyor, ama bu görüşünü en ateşli vatanseverlere bile kabul ettiremediğinden yakınıyordu. Çünkü ona göre tiranlığın yıkılmış olmasına karşın hâlâ entrikacılar, hainler, dalavereciler vatana karşı tezgâh kuruyorlar, hatta Konvansiyon'da bile komplolar hazırlıyorlardı. Fakat yazısının sonunda Marat, bir bakıma günah çıkarıp şiddete davetiye çıkaran tutumundan vazgeçtiğini de açıklıyordu. Daha açıkçası, özgürlük düşmanlarına karşı mücadele verirken yeni bir yol tutturacağı, yani daha soğukkanlı olup öfkeye kapılmaktan, öç peşinde koştırmaktan ya da hainlere karşı halk intikamını harekete geçirmekten kaçınacağı sözü veriyordu. Bu bağlamda, gazetesinin 8 Ekim sayısındaki yazısında, Paris *section*'larını dolayısıyla *sans-culotte*'leri Konvansiyon'a güvenmeye, her türlü provokasyondan kaçınmaya davet edecek ve böyle davranmalarının kendi çıkarlarına olacağını ileri sürecekti.¹⁷

Marat'ın 25 Eylül tarihli yazısında bir bakıma özeleştiri yapmasından etkilenmeyen ve kendilerini "Guadet-Brissot hizbi" diyerek entrikacılıkla suçlamış olmasından rahatsız olan Jirondenler, o gün Konvansiyon oturumuna

¹⁷ Tarihçi Lorenzo Giani, Konvansiyon'a seçilip Montagne sıralarında yer alan Marat'ın bundan sonra -her ne kadar zaman zaman yine halk şiddetini savunmuşsa da- halkı yatıştırmaya ve Konvansiyon'un otoritesini yüceltmeye yönelik daha ılımlı bir söylem kullanmasını, "gerçekçi bir politika"yı benimsemesi olarak değerlendirmektedir. Ona göre Marat'ın Konvansiyon döneminde sergilediği bu tutum değişikliği, taşradan seçilen vekilleri korkutmamak, dolayısıyla Jirondenlere yaklaşımlarını önlemek, Devrim'in halkçı kazanımlarını koruyabilmek için *sans-culotte*'ların Montagnard burjuvaziyle işbirliğine girip ona güvenmesini sağlamak, iç ve dış düşmanların Cumhuriyeti tehdit ettiği bir ortamda kıtlık, pahalılık gibi bahaneler ileri sürülerek devlet otoritesinin hırpalanmasını engellemek istemesinden kaynaklanıyordu.

geldiklerinde, daha önce başlattıkları Montagnardları hırpalama harekâtına daha ateşli bir şekilde devam etmekte kararlıydılar. Jironden saldırısını başlatan Lasource, yine federalizm suçlamasına malzeme sağlayan bir konuşma yaptı. “Entrikacılar tarafından yönetilen Paris’in Roma İmparatorluğu’ndaki Roma kenti gibi olmasını istemiyorum” dedikten sonra “Paris’in etkisinin tıpkı diğer vilayetlerinki gibi 1/83’e indirgenmesini” talep etti. Ayrıca Lasource, “anarşi yaratmak isteyen” ve bu sayede iktidar olmayı amaçlayan entrikacıların, Paris’teki katiller sürüsünü sürekli olarak özgürlük savunucusu vekillere (yani Jirondenlere) karşı kıskırtıklarını ileri sürdü, ama kendilerini mağdur eden bu entrikacıların isimlerini vermekten kaçındı. Bunun üzerine, bir başka Jironden vekil olan Rebecqui, “biraz önce ifşa edilen ve amacı diktatörlük kurmak olan parti Robespierre’in partisidir” diyerek Jakobenleri, hatta Montagnard grubunu hedef gösterdi. Barbaroux da Robespierre’in diktatör yapılmak istendiğini vurgulayarak Rebecqui’nin suçlamasını pekiştirdi.

Top ateşine tutulan Marat ve Robespierre’den sonra sıranın kendisine geleceğini düşünüp kaygılanan Danton, Jirondenlerin Montagnardlar üzerindeki baskısını hafifletmek için çareyi Marat’ı aslanlara atmakta buldu. Fakat Marat’ı kastederek “aşırıya kaçan birkaç kişi yüzünden bir vekiller grubunun tümünü suçlamayalım” demesi ve birlik çağrısında bulunup diktatörlük önerecek her kimsenin ölümle cezalandırılmasını önermesi, yine de Jirondenleri sakinleştirmede. Hatta tam tersine, Montagnardların yumuşak karnı olduğunu düşündükleri Marat’ya yönelik diktatörlük suçlamalarının dozu arttı.

Kürsüye yuhalamalar eşliğinde çıkan Marat konuşmasına¹⁸ “bu Meclis’te çok sayıda düşmanım var” diye başlayınca, Konvansiyon üyelerinin çoğunluğu ayağa kalkıp “hepimiz sana düşmanız, evet, hepimiz” diye haykırmaya başladı. Sakinliğini yitirmeyen Marat, “Düşmanlarımı edepli olmaya davet ediyorum. Bir sanığın suçlu olduğu, bağırış çağırışlarla, tehditlerle, hakaretlerle kanıtlanamaz; bir halk savunucusunun suçlu olduğu da onu yuhalayarak tanıtlanamaz” diyerek sessizliği sağladı ve diktatörlük ya da *tribunus*’luk düşüncelerinin sadece kendisine ait olduğunu kabul etti: “Paris vekillerinin bazıları diktatörlüğe, *triumvirat*’ya, *tribunus*’luğa meyletmekle suçlanıyor. Bu saçma sapan suçlama, sırf ben de Paris vekili olduğum için taraftar bulabilmiştir.

¹⁸ Marat, bu konuşmasının metnini gazetesinin 28 Eylül tarihli 4. sayısında yayımlayacaktı.

Pekâlâ baylar! Adaletle olan saygımdan ötürü, çalışma arkadaşlarımla, özellikle de Danton ile Robespierre'in, diktatörlük, *triumvirat* ve *tribunus*'luk düşüncelerini ne zaman ortaya attıysam kararlı bir biçimde reddettiklerini açıklamalıyım. Zaten bu yüzden sık sık aramız bozulmuştur. Devrim'den beri Fransa'da hainleri ve komplocuları ezmenin tek yolu olarak bir diktatör, bir askeri *tribunus*, bir *triumvirat* önermiş olan ilk ve belki de tek politika yazarının ben olduğumu düşünüyorum. Eğer bu düşünce kınanacak bir düşünceyse, tek suçlu benim; eğer bu düşünce bir suçsa, ulusun intikamı sadece bana yönel-sin."

Ama Marat, bu sözlerinin hemen ardından, üç yıldır açıkça yayımladığı bu düşüncelerinin bir suç oluşturmadığını, hatta Devrim için zararlı değil yararlı olduğunu ileri sürdü. Önerdiği diktatörlüğün tıpkı Roma'da olduğu gibi süre ve yetki bakımından sınırlı olacağını ve halkın denetimi altında bulunacağını belirtip bu sayede düzensiz halk eylemlerinin önüne geçileceğini, sadece komplocu elebaşlarının cezalandırılarak diğerlerinin kanunun esirgeneceğini ve özgürlük rejiminin sağlam bir şekilde tesis edileceğini savundu: "Eğer bu kurtarıcı önlem, Bastille'in ele geçirilişinden hemen sonra uygulanabilmiş olsaydı, ne kadar çok felaket önlenmiş olurdu! O dönemde beş yüz hain kelle uçurulmuş olsaydı, yüz bin vatansever boğazlanmaz, bir başka yüz bin vatansever boğazlanma tehlikesiyle karşılaşmaz ve devlet bu süre boyunca hiziple-re bölünüp ayaklanmalarla çalkalanmaz, kargaşaya, anarşiye, sefalete, kıtlığa, iç savaşa terk edilmez ve birleşmiş despotlarca harekete geçirilmiş barbar sürülerinin kurbanı olma tehdidiyle karşılaşmazdı." Marat düşüncelerine bu şekilde sahip çıktıktan sonra Jirondenleri ve yandaşlarını, "gün gelecek, kan deryaları hatalarınızı yüzünüze çarpacek ve siz de ölümcül güvenlikten medet ummuş olmanıza yanıp acıyla kıvranacaksınız" diyerek tehdit etti. Son olarak da sözlerini, Konvansiyon'u, vatan düşmanlarının yaydığı kuru gürtlütülere pabuç bırakmayıp haklar bildirisi ve anayasa üzerinde çalışmaya davet ederek tamamladı.

Ancak Marat, bu söyleviyle Jirondenleri ikna edemediği gibi suçlu olup olmadığına ilişkin bir oylama yapılması taleplerinin de önüne geçemedi. Marat'dan hemen sonra kürsüye çıkan Vergniaud, Marat'ya yönelik eleştirileri hakarete varan bir düzeye yükseltti. Ardından Paris Komünü Gözetim Komitesi'nin hapishane katliamlarıyla ilgili olarak 3 Eylül'de yayımladığı genelgesini okudu ve bu genelgenin imzacılarından biri olan Marat'ya hem yeni bir

suçlamada bulundu hem de diğer imzacılarla birlikte ibret verici bir cezaya çarptırılmasını istedi.

VERGNIAUD (25 Eylül 1792)¹⁹

Halkın bir temsilcisi için, benim yüreğim için en büyük bahtsızlık, hakkında tutuklama kararları olup da cezasını çekmemiş bir adamdan sonra bu kürsüye çıkmak zorunda kalmış olmaktır. [*Montagne sıralarından tepkiler yükseldi. Marat, "kararlardan gurur duyuyorum" diye haykırdı. Tallien ise, "bunlar, La Fayette'i yere serdiği için Marat'ı onurlandıran kararlar mı?" diye bağırdı.*] Bu bahtsızlık, hakkında suçlama kararı bulunan ve cüretkâr kafasını yasaların üzerine diken bu adamın hemen ardından bu kürsüde yer almış olmak zorunda kalışımın bahtsızlığıdır. Öyle bir adam ki, iftirayla, kinle ve kanla pislenip iğrençleşmiştir.

[...]Okuduğum bu genelgede²⁰ resmen dillendirilmiş olan suç ve cinayet daveti için ne diyebilirim? Uzun bir ihanet sürecinden bunalmış olan halkın en sonunda düşmanlarından göz kamaştırıcı bir biçimde öç almasında, sadece baskıya karşı direniş görüyorum. Fakat halkın adaletin sınırlarının dışına taşan aşırılıklarında, bu kez sadece ihanetleriyle bu aşırılıkları provoke etmiş kişilerin işledikleri cinayeti görüyorum. İyi yurttaş, bu tür münferit karışıklıkların üzerine bir şal örter;²¹ yalnızca halkın cesaretinden, yurttaşların ateşli kararlılığından ve zincirlerini kırmasını bilen bir halkın görkeminden söz eder; ayrıca, bu denli şanlı bir devrimin tarihini karartabilecek lekeleri elinden geldiğince silmeye çalışır. Fakat kamusal bir erkle donanmış bulunan ve görevlerinin doğası gereği halka yasanın diliyle hitap etmek ve halkı akıl doğrultusunda adalet sınırları içinde tutmak zorunda olan insanlar cinayete çağrıda bulunup cinayete övgüler düzüyorlarsa, bana göre bu durum, olsa olsa yüzünde her türlü ahlakın yasaklandığı bir dönemde kabul görececek korkunç bir ahlaksızlık örneğidir.

¹⁹ Aulard, 1914, s. 102-103.

²⁰ Paris Komünü Gözetim Komitesi'nin 3 Eylül 1792 tarihli bu genelgesinin metni bir önceki bölümün "Halkın Adaleti: Hapishane Katliamları" başlıklı altbölümünde yer almaktadır.

²¹ Roland'ın hapishane katliamlarının üzerini bir şalla örtmek önerisine gönderme.

Vergniaud'nun ardından söz alan Boileau, Marat'ya bir darbe daha indirdi. *L'Ami du peuple*'ün son sayısına göndermede bulunarak, Marat'ı geçmiş suçlarından sonra şimdi de Konvansiyon'a karşı bir ayaklanmayı kışkırtmakla itham etti. "Marat Abbaye Hapishanesi'ne!" bağırışları arasında hakkında oylamaya başlanacakken, Marat yeniden öne çıkıp "uzun süredir vatanın en tehlikeli düşmanları olarak ifşa ettiği soysuz adamlar, yani Brissot hizbinin üyeleri" tarafından kendine karşı bir komplo kurulduğunu iddia etti ve tabancasını çekip başına dayayarak hakkında tutuklama kararı çıkması durumunda beynini dağıtacağı tehdidinde bulundu. Bunun üzerine olayların bu noktaya varmasından rahatsızlık duyan ve Marat'nun tutuklanmasıyla sonuçlanacak bir kararın ardından Montagnard-Jironden çatışmasının iyice alevlenip Konvansiyon'u felç edeceğinden çekinen *Plaine*'deki ılımlı vekiller ile Montagnardlar, Marat hakkında bir oylama yapılmasına gerek olmadığına anlaşıp tartışmayı sonlandırdılar.

Jirond grubu, 25 Eylül oturumunda Marat'nın Konvansiyon tarafından suçlu bulunmasını sağlayamadı, ama *Plaine*'i etkisi altında bulundurmamak, böylece iktidarını pekiştirmek için bundan böyle Meclis sıralarında nasıl bir tutum takınacağını ilk işaretini vermiş oldu. Sonraki günlerde Jirondenler, Montagnardları gerek ılımlı vekillerin gerek burjuvazinin gözünde itibarsızlaştırmak için eleştirilerine, suçlamalarına devam ettiler, özellikle de Montagne'nun liderlerini ya da sivri kişilerini hedef alıp yıpratmayı amaçladılar. Tabii Montagnardlar da bu durum karşısında, salt savunma konumunda kalmayıp karşı saldırıya geçmekte gecikmediler. Böylece devrimci Fransa'nın gündemini, büyük ölçüde bu iki grubun ya da "partinin" iktidar mücadelesi belirlemeye başladı.

25 Eylül'ün hemen ertesi günü Buzot, Jakobenler, Komün ve *sans-culotte*'lar nedeniyle Paris'te güvende olmadığını ileri sürdüğü Konvansiyon'u korumak için taşradan toplanan saygın yurttaşlardan, yani belli bir ekonomik güce sahip burjuvalardan oluşacak Meclis Muhafız Birliği'nin teşkil edilmesi yönünde yeni öneriler getirdi. Montagnardların tepkisine ve federalizm suçlamasına rağmen Jirondenler geri adım atmadılar, hatta Barbaroux "800 Marsilyalı Paris'e doğru yürüyüşe geçti" diyerek bir tehdit savurdu. Üstelik bu sözü salt tehdit olarak kalmayıp uygulanmaya kondu. Buzot ile Barbaroux'nun ilk önce Jironden vilayetlerde örgütledikleri gönüllü Federeler Ekim

sonundan itibaren Paris'e geldiler. Çeşitli tarihçilere göre Kasım ortalarında Paris'te 15-16 bin civarında Federe bulunuyordu. Jirondenler, bu Federeler sayesinde eksikliğini hissettikleri silahlı bir insan gücüne sahip olacaklarını ve hasımları üzerinde baskı kurabileceklerini düşünüyorlardı. Ama evdeki hesap çarşıya uymadı. Parislilerle, *sans-culotte*'larla ilişki içine giren Federelerin büyük bir kısmı, zamanla Jirondenlerden uzaklaşıp Montagnardlara yaklaştılar, hatta Aralık sonunda Jakobenler Kulübü'nden esinlendikleri bir dernek bile kurdular.

Federeler projesi suya düşmeden önce Jirondenler, Konvansiyon'da kurulan yeni komiteleri ya da komisyonları ele geçirmeyi ve Montagnardları "bozguncular, anarşistler" olarak nitelendirip diktatörlüğe meyletmekle suçlamayı sürdürüyorlardı. Komün'e gözdağı vermek amacıyla Ekim'de kurulan Olağanüstü 24'ler Komisyonu, büyük ölçüde Jirondenlerden oluşuyordu. Bu komisyon, özellikle Paris Komünü Gözetim Komitesi'nin belgelerini ve eylemlerini incelemekle görevliydi ve tutuklama emri verme yetkisine sahipti. 10 Ekim'de Jirondenler tarafından suçlanma sırası Danton'a geldi. Bakanlığ dönemindeki gizli harcamalarına gerekçe gösteremeyen, makbuzlar ortaya koyamayan Danton, bu konunun gündemi oluşturduğu çeşitli oturumlarda hırsızlıkla suçlanıp yıpratıldı. Ancak Konvansiyon onu aklamayı reddetse de mahkûm etmedi. Böylece Jirondenler, Danton'a yönelik bu saldırgan tutumlarıyla hem Montagne grubunun *de facto* liderliği için Robespierre'i rakipsiz bıraktılar, hem de iki grup arasında arabuluculuk yapabilecek tek kişiyi küstürüp kesin bir şekilde karşılarına aldılar.

Ama zaten Jirondenlerin bir arabulucuya gereksinimleri yoktu, çünkü Montagnardlarla bir uzlaşmaya varmak gibi bir niyetleri bulunmuyordu. 11 Ekim'de kurulan dokuz kişilik Anayasa Komitesi'nde Montagnard üye olarak sadece Danton vardı.²² Dolayısıyla Komite'ye hükmeden Jirondenler, anayasa taslağını hazırlarken Montagnardlarla iş birliği yapmayı ya da en azından onların da görüşlerini dikkate almayı düşünmüyorlardı. Couthon, bir gün sonra Jakobenler Kulübü'nde yaptığı konuşmasında, Anayasa Komitesi'ndeki üye dağılımının gözlerini açtığını ve "Konvansiyon'da iki partinin" varlığını kanıtladığını belirtip Jirondenleri "kurnaz, becerikli, entrikacı ve özellikle çok

²² Anayasa Komitesi'nin Danton dışındaki üyelerinden Brissot, Pétion, Vergniaud, Gensonné ve Condorcet Jirondendi, Thomas Paine Jirondenlere yakındı, Barère ve Sieyès ise *Plainé*'de yer alıyorlardı.

hırslı kişiler" olarak nitelendirdi. Bu partinin cumhuriyetçi gibi görünüp aslında aristokrasiyi amaçladığını, zaten bu nedenle tüm mevkileri işgal ettiğini ileri sürüp sözlerini savaş bayrağı açarak tamamladı: "Yalnız kendisi için özgürlük isteyen bu hizbin üzerine var gücümüzle çullanmalıyız."

Couthon bu sözleriyle bir bakıma Jirondenlere karşı bir saldırı kampanyasının başladığını haber veriyordu. Ama zaten Robespierre çoktan saldırıya geçmişti bile. 10 Ağustos 1792'den sonra *Le Défenseur de la Constitution*'a son vermiş olan Robespierre, Konvansiyon'a seçilmesinin ardından 30 Eylül 1792'de çıkarmaya başladığı yeni gazetesi *Lettres à ses commettants*'ın²³ (Müvekkillerine Mektuplar) ilk sayısında, "Cumhuriyet'te sadece iki parti vardır, bir yanda iyi yurttaşların öte yanda da kötü yurttaşların partileri, yani Fransız halkının partisi ile hırslı ve açgözlü insanların partisi" diyerek Montagne-Jirond bölünmesini açıkça ortaya koyuyordu. Her ne kadar isim vermese de, "kötü yurttaşların partisi" olarak kastettiği Jironden grubunu yerden yere vuruyor ve bu iki grubun arasındaki anlaşmazlığın sadece siyasal değil sosyo-ekonomik bir boyutu olduğunu da ileri sürüyordu: "Cumhuriyeti birileri kendileri için, diğerleri devrimci gayretlerini coşturan güdülerinin doğası gereği halk için kurmak istiyorlar. Birinciler yönetim biçimini aristokratik prensiplere göre, yani zenginlerle kamu görevlilerinin çıkarları doğrultusunda dönüştürmeye çalışıyorlar; ikinciler ise yönetim biçimini eşitlik ve genel çıkar prensipleri üzerinde temellendirmeye çalışıyorlar. Birinci partinin saflarının krallık bayrağını çekmiş olanlarla ve bugüne kadar oynadıkları rol ne olursa olsun hepsi kötü yurttaş olan insanlarla doldurulduğunu; ikinci partinin sıralarının ise devrimle ülkelerinin özgürlüğünü ve insanlığın mutluluğunu amaçlayan iyi niyetli insanlarla sınırlı kaldığını göreceksiniz. Entrikacılar, bu insanlara karşı Saray ile aristokrasinin yürütmüş olduğu savaştan çok daha acımasız bir savaş ilan edeceklerdir." Ayrıca Robespierre, yazılarının dışında Ekim ayı boyunca gerek Konvansiyon'da gerek Jakobenler Kulübü'nde yaptığı konuşmalarında, "ılımlılar hizbi" olarak nitelendirdiği Jirondenleri iftialar atıp yalanlar savurmakla, eşitliğe ve özgürlüğe karşı entrikalar çevirmekle, federalizmi savunup Cumhuriyet'i bölmeye çalışmakla suçluyordu. Çizdiği

²³ Gazetenin tam adı *Lettres de Maximilien Robespierre, membre de la Convention Nationale de France, à ses commettants*'dı (Fransa Ulusal Konvansiyonu Üyesi Maximilien Robespierre'in Müvekkillerine Mektupları). Robespierre, gazetesinin ilk sayısında "müvekkiller" sözcüğüyle tüm Fransızları kastettiğini bir dipnot olarak belirtmekteydi.

bu tablo nedeniyle de “Cumhuriyet sözcüğü dışında hiçbir şeyin değişmediğini” ileri sürüyordu.

Bu dönemde Jakoben saldırısının hedefindeki isim, savaş konusundaki ayrışmalarından beri Robespierre’le arasında kişisel bir husumetin olduğu Brissot’ydu. Jakobenleri-Montagnardları bozgunculukla itham ettiği gazete yazıları nedeniyle Jakobenler Kulübü tarafından savunma yapmaya çağılmış, bu çağrıya uymayınca da 12 Ekim’de kulüpten ihraç edilmişti.²⁴ Bu karar nedeniyle daha da öfkelenip gözü dönen Brissot, Ekim sonunda piyasaya çıkardığı *Appel à tous les républicains de France, sur la Société des Jacobins de Paris* adlı broşürüyle Jakobenleri, dolayısıyla Montagnardların büyük bölümünü tam anlamıyla topa tutuyordu. “Her şeyi, mülkiyetleri, servetleri, yiyecek maddelerinin fiyatlarını, çeşitli hizmetleri”, hatta “nasiplenmedikleri yetenekleri, bilgileri, erdemleri eşitlemek isteyen kan içicilerden ve vurgunculardan” söz ediyor, ardından “bu bozguncuların kim olduklarını bilmek mi istiyorsunuz? Marat’yı okuyun, Robespierre’i dinleyin” diye yazıyordu. Ona göre “tüm Fransa’nın lanetlediği” bu kişiler, “devrimlerin en kutsal olanını kirletiyorlardı.”

Brissot’nun bu broşüründen birkaç gün sonra Louvet, Jakobenleri, özellikle de liderleri olan Robespierre’i suçlamak için Konvansiyon kürsüsüne çıktı. Konuşmasının başında, Ocak 1792’de, Jakobenler Kulübü içinde “sayıca zayıf, ama gözü peklik bakımından güçlü olup her türlü ahlaksızlıkla donanmış bir grubun belirdiğini” ve bu grubun, adından başka bir şeyi kalmamış, sefil bir hale gelmiş kulübü ele geçirip kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya başladığını belirtti. Ardından, doğrudan doğruya Robespierre’i hedef aldı.

LOUVET (29 Ekim 1792)²⁵

Bu dönemde,²⁶ her ne kadar hiç kimsenin ayrıcalığı olmaması gerekiyorsa da, hep konuşmak isteyen bir adam²⁷ çıktı karşımıza. Derneğin üyelerini aydınlatmak için değil, fakat üyeler arasına sürekli yeni nifaklar sokmak için ve özellikle birkaç yüz dinleyicinin alkışlarını her ne pahasına olursa olsun elde

²⁴ Aynı gün Marat Jakobenler Kulübü üyeliğine kabul edildi.

²⁵ Chaussinand-Nogaret, 2006, s. 159-165.

²⁶ Yasama Meclisi dönemi.

²⁷ Robespierre.

etmek için hep konuşmak, sadece konuşmak isteyen bir adamdı bu. Anlaşılan öyle bir anlaşma yapılmıştı ki, yarıdakları ayağa kalkıp şu ya da bu kararı öneriyorlar, Meclis'teki sol kesimin²⁸ şu ya da bu üyesinin üzerine saf dinleyicilerin nefretini çekiyorlar ya da tam tersine bir adama hayranlıklarını sunmak için aralarından en ateşli hatiplerine sürekli olarak bu adam için bıktırıcı övgüler düzdürüyorlardı; tabii bu adamın kendi kendini övmesini saymazsak. Bu arada, çevremizi saran nefret nedeniyle sayımız azalmıştı, ama sürekli baskıya maruz kalmamıza rağmen dikkatli bir biçimde olan biteni gözlemlemeye çalışıyorduk; böylece kaygıdan çok sıkıntı ve şaşkınlık altında ezilerek kulüp toplantılarından ayrıldık. Gözlerimiz henüz tam anlamıyla açılmamıştı ve bazı kişilerin kıskançlığa bağladığımız insani zayıflıklarından yakınmakla yetiniyorduk.

De Lessart'ın suçlandığı ve vatanseverlerin hükümetin dizginlerini ele geçirdiği meşhur 10 Mart gününden sonra, bu adamların komploculara yönelttikleri eleştirilerin yüz mislini, hem de daha güçlü bir biçimde Jakoben kabineye²⁹ karşı yönelttiklerini işittiğimde ne büyük bir şaşkınlık ve üzüntü duydum. Fakat tiranların devrildiği bu dönemden Ağustos sonu-Eylül başını kapsayan döneme geçelim. O günlerde Jakobenleri ve ardından seçmen topluluğunu da yöneten bu adamın şu filozofa, şu yazara ya da şu vatansever hatibe verip verdiğini gördük. Aynı zamanda, ikinci sınıf entrikacıların, Fransa'daki tek erdemli insanın Robespierre olduğunu ve birkaç yüz yurttaş ilk önce *Paris halkı*, sonra sadece *halk* ve en sonunda *egemen* olarak adlandırarak pohpohlayan bu kişiye vatanın esenliğinin emanet edilmesi gerektiğini dile getirmelerine şahit olduk. Bu adam sadece sayısız erdemlerinden, yetkinliklerinden ve yeteneklerinden söz ediyor, halkın gücünü, egemenliğini yücelttikten sonra bizatihi kendisinin halk olduğunu ilave etmeden duramıyordu ki böyle bir tutum, kaba olduğu kadar suç teşkil eden bir kurnazlıktır; öyle bir kurnazlıktır ki, Sezar'dan Cromwell'e, Sulla'dan³⁰ Masaniello'ya³¹

²⁸ Jironden olan ya da Jirondenlere yakın duran halk temsilcileri kastediliyor.

²⁹ Jakobenler Kulübü'yle bağlantıları olmalarına karşın aslında Jironden olan ya da Jirondenlere yakın duran Roland, Clavière, Servan ve Dumouriez'nin yer aldığı kabine.

³⁰ Lucius Cornelius Sulla (İ.Ö. 138-78), iç savaş sonunda kanlı bir şekilde iktidarı ele geçiren İ.Ö. 82-79 yılları arasında diktatör olarak Roma'ya hükmetmiş olan asker ve siyasetçidir.

kadar bütün zorbalar tarafından kullanılagelmiştir. [...]Bu adamlar arasında, gerçekleştirilen Devrim'i kendi kişisel tutkularının yararına kullanmayı amaçlayan gizli bir anlaşma vardı; çünkü ulusal temsili³² yıkmaya çalışıyorlar ve kralların devrilmesine katkıda bulunduktan sonra da kendileri kral olmak istiyorlardı.

[...]10 Ağustos gününe gelelim. Hepinizin bildiği gibi, Komün Genel Konseyi o günün onurunu üstleniyor. Dolayısıyla ben, kendilerine halkın koruyucuları diyen ve sürekli olarak halkın bilgeliği ile gücünü öven bu adamların, şimdilerde kalkıp da 10 Ağustos'taki zayıf destekleri olmasaydı halkın ezileceğini ileri sürmeleri karşısında şaşkına düşünüyorum. 10 Ağustos Devrimi herkesin eseridir; baştan aşağı ayaklanan varoşlara ve bazı insanların Paris'in kabul etmesini istemedikleri Federelere aittir. O günlerde Robespierre'in Federelerin Paris'te toplanmasına karşı çıktığını anımsarsınız. Bu devrim, top atışlarının gürültüsü içinde, XVI. Louis'nin askıya alınma kararını oylayan, hükümeti değiştiren ve daha önceden hazırlanmış birçok yasayı çıkaran bu cesur mebuslara aittir; Brest'in gözü pek savaşıclarına ve Marsilya'nın³³ gururlu çocuklarının korkusuzluğuna aittir. Fakat 2 Eylül'ün³⁴ onuru? Barbar komplocular, bu onur sizindir, yalnızca size aittir. Zaten kendileri de bunu üstleniyorlar.

O ölümcül döneme geldik işte. Halkın sözde dostları, ölümcül haftayı damgalayan iğrençlikleri halkın sırtına yüklemeye kalkıştılar; böylece halka, bulunabilecek en büyük hakarete bulundular. Paris halkını tanımım, içinde yaşadım. Bu halk büyüktür, cesur insanlar gibi iyi ve yüce gönüllüdür; haksızlığa katlanamaz pek, ama zaferden sonra da bağışlayıcıdır. Burada, halkın şu aldatılan bölümünden değil, fakat doğal yapıları içindeki Parisli yurttaşların büyük çoğunluğundan söz ediyorum. Bu halk savaşmayı bilir, yoksa cinayet işlemeyi değil.

³¹ Masaniello (Tomaso Aniello d'Amalfi) (1620-1647), 1647'de Napoli'de İspanyollara karşı ayaklanıp birkaç günlüğüne iktidarı ele geçirmiş ve soylularca öldürülmüş olan bir balıkçıdır.

³² Dönemin aktörleri, (ileri sayfalarındaki başka söylevlerde de görüleceği üzere) "ulusal temsil" sözcüğüyle genellikle Konvansiyon'u kastetmektedirler.

³³ Federelerin önemli bir bölümü, Brest'ten ve Marsilya'dan gelmişlerdi.

³⁴ Hapishane katliamları.

[...]Robespierre, halk temsilcilerini Fransa'yı Brunswick'e satmakla suçluyordu ve bu yalanlarını cinayetlerin işlenmeye başlamasından bir gün önce yaymaya koyuldu. Yasama Meclisi'nin aksi yöndeki kararına rağmen Paris kapılarını kapattırdı. Böylece bu despot, henüz o dönemde, ulusal temsili tümüyle yok etmeden önceki amacına yaklaşıyordu. Aynı zamanda komplocular, kentin şu fazla meşhur Gözetim Komitesi aracılığıyla Fransa'nın dört bir yanına o malum bildiriye³⁵ yollayıp Cumhuriyet'in bütün belediyelerini, insanları ve daha da kötüsü özgürlüğü katletmeye davet ediyorlardı. Bu daha kötüydü çünkü söz konusu olan şey, belediyeleri bir araya getirip Paris'e bağlamak ve böylece Paris'i ortak otorite merkezi haline getirmektir; bunun anlamı ise, var olan yönetim biçimini baştan aşağı değiştirmektir. Komplocuların kafalarındaki sistem, yani bir bölümünü gerçekleştirebildikleri plan buydu işte. Bu konuda hâlâ bir kuşkunuz varsa, aynı dönemde Paris duvarlarının içerdiği vahşet bakımından şimdiye dek ne görülmüş ne de işitilmiş afişlerle kirletildiğini ve de bu afişlerdeki kanlı yazılarda açıkça ölümle tehdit edilen en temiz vatanseverlere karşı ne iğrenç yalanların üretiltiğini anımsayın.

[...]Biz, bu cinayetleri nasıl önleyebilirdik ki? Biz de hançerlerin tehdidi altındaydık. Halkın çıkarlarını kararlılıkla, cesaretle ve özveriyle savunan herkes, iftiraya maruz kalıyor, kovuşturuluyor, tehdit ediliyordu. [...]Özgürlüğe düşman bu kadar çok canavarlık karşısında, o günlerde "10 Ağustos zaferini ben mi hayal ettim yoksa Brunswick ile karşı-devrimci alayları kentin içine mi girdiler?" diye kendi kendime sormuştum. Fakat hayır, bu kişiler, doğmakta olan otoritelerini kanla pekiştirmek isteyen vahşi komploculardı. Barbarların daha 28.000 kelleye ihtiyaçları vardı, bunu itiraf ettiler. Nefret edilen yurttaşları öldürtmekle işe başlayan, hemen ardından en saygın yurttaşların kellelerini Forum'da sergileten Sulla'yı anımsıyorum. Aynı şekilde, kan içici bir adamın³⁶ afişleriyle harekete geçen bu bozguncu hizip, terör eşliğinde amacına doğru ilerledi. Komplocular, yıktıkları otoritelerin enkazı üzerinden hareket ettiler; fakat yollarının üzerinde, onların bir günden daha fazla dikta-

³⁵ Paris Komünü Gözetim Komitesi'nin 3 Eylül 1792 tarihli genelgesi.

³⁶ Marat.

törlük yapmalarına izin vermeyeceklerine (Genç) Brutus adına yemin etmiş kararlı adamlar bulunuyordu.

Onları durduranlar kimdi? Birkaç cesur vatansever. Peki, onlara karşı ko-
yanlar neydi? Bir yanda Pétion'un eylemsizlik gücü, öte yanda hain bir kralı
ifşa etme yürekliliğinden daha fazlasına sahip olup tüm Fransa karşısında on-
ların ipliğini pazara çıkaran bakan Roland'ın eylem gücü. Ayrıca, Komün Gö-
zetim Komitesi mektubunun içerdiği kanlı davetiye'nin bütün belediyelerin
bilgeliği ve sağduyusu tarafından tiksınmayla reddi; Cumhuriyet'in her köşe-
sinden yükselip merkezde güçlü bir biçimde yankılanan ve komplocuları şaş-
kına düşüren şu öfke çılgılığı; Dumouriez'nin verdiği ilk askeri umutlar; özelli-
kle de üç yıllık sürekli devrimler dönemi boyunca, şiddetli sarsıntıların merke-
zi ve yuvası olan Paris kentini koruyan ve koşulların gerektirdiği kararlılığı
gösterdiğiniz sürece koruyacak olan ve de tüm ülkeyi gözetip himaye eden
Fransa'nın şu koruyucu dehası.

Robespierre, seni, en temiz yurttaşlara uzun zamandır iftira atmakla suç-
luyorum; suçluyorum çünkü bir yurttaşın ve özellikle bir halk temsilcisinin
onuruna sahip olmadığını düşünüyorum. Seni, Eylül ayının ilk haftasında, if-
tira atmanın cinayete davetiye çıkarmak olduğu o iğrenç günlerde, bu temiz
insanlara iftira atmakla suçluyorum. Seni, ulusun temsilcilerini hem tanı-
mamakla, aşağılamakla, ezmekle, hem de otoritelerinin tanınmamasına ve
aşağılanmasına yol açmakla suçluyorum. Seni, kendini sürekli olarak bir ta-
pınma nesnesi haline getirmekle ve hem kendini Fransa'nın "halkı kurtarabi-
lecek tek erdemli adamı" olarak nitelendirmekle, hem de bu nitelendirmeyi
-senin önünde- başkalarının yapmasına izin vermekle suçluyorum. Seni, Pa-
ris vilayeti seçmenleri üzerinde her türlü entrika ve korkutma aracını kulla-
narak tiranca baskı uygulamakla suçluyorum. Son olarak seni, en üst kişisel
iktidara doğru yürümekle suçluyorum, ki bu suçlama, belirttiğim olaylar ta-
rafından ve suçunu ifşa etmek için senden daha yüksek sesle konuşan bizzat
kendi tutum ve davranışların tarafından kanıtlanmıştır.

Fakat aranızda, ismini ağzım pisenmesin diye telaffuz etmeyeceğim bir
başka adam daha var.³⁷ Onu suçlamama gerek yok, zaten kendi kendini suç-
lamıştır; size kendi düşüncesine göre 260.000 kellenin daha uçurulması ge-

³⁷ Marat.

rektiğini söylemekten çekinmemiştir. Bu adamın hâlâ sizin aranızda bulunmasından Fransa utanç duyuyor, Avrupa ise bu uzun sürmüş zayıflığınız karşısında şaşkınlığa düşüyor. Marat'ya karşı bir suçlama kararı almanızı ve Genel Güvenlik Komitesi'nin Robespierre ile birlikte bazı kişilerin davranışlarını incelemekle yetkilendirilmesini talep ediyorum.

[...]Güçlüsünüz, dış düşmanlarınızın sizi bölmeyi ne çok istediklerini biliyorsunuz; öyleyse, anarşiyi ve anarşinin sonucu olan iç çatışmaları durdurmanız, ayrıca Paris *section*'ları ile Jakobenler Kulübü'nde yaygınlaşan ve kent meydanlarında ulusun temsili otoritesine karşı açıkça isyanı savunan bu hizipçilik ruhunu beşiğinde boğmanız gerekiyor.

Louvet'nin Jakobenleri, özellikle de Robespierre'i Yasama Meclisi dönemindeki tutum ve davranışlarını sıralayarak suçlamaya çalıştığı bu konuşması, retorik bakımından güçlüyse de içerdiği kanıtlar bakımından epey yetersiz kalıyordu. Louvet'ye bir hafta sonra Konvansiyon'da yanıt veren Robespierre için suçlamaları cürütüp karşı suçlamalarda bulunmak hiç de zor değildi. Görüşlerini "devrimsiz devrim olamayacağı" gerçeği üzerine inşa eden Robespierre'e göre, kendine, Jakobenlere, Komün'e, hatta halka isnat edilen suçlamaların konu edildiği olayların ve eylemlerin yasadışı olması ya da şiddet içermesi, bizatihi Devrim'in ve kamu esenliğinin gereği idi.³⁸ Bu tür olaylar sayesinde Devrim başarılı olmuştu. Dolayısıyla 10 Ağustos ya da 2 Eylül olaylarını bir suç olarak görüp bu olaylara karışanları suçlamaya kalkışmak, Cumhuriyet karşıtı, özgürlük karşıtı bir tutum takınmak ve karşı-devrim değirmenine su taşımak demektir.

ROBESPIERRE (5 Kasım 1792)³⁹

Size, kınadıkları ve kimilerine mal ettikleri bazı olayları sürekli olarak ihbar ediyorlar. Bu olayları bilmiyorum; bunları ne inkâr ediyorum, ne de gerçekten böyle olduklarına inanıyorum. Çünkü aynı kaynaktan çıkan ve hepsi de

³⁸ Amerika Birleşik Devletleri'nin üçüncü başkanı olan Thomas Jefferson da, tıpkı Robespierre gibi bir devrimin hukuka ya da yasalara bağlı olarak gerçekleştirilemeyeceğini bir mektubunda açıkça dile getirmişti: "Devrim'in bütün evreleri boyunca elimiz kolumuz hukuki şekillerle bağlı kalsaydı, Devrimimizi başarıya ulaştırabilir miydik?"

³⁹ Robespierre, 1973-1974, Cilt 2, s. 51-59.

abartının ya da öfkenin izlerini taşıyan bu ihbarlara inanmayacak kadar çok yalan işittim. Genel Konsey'in en çok lekelenmek istenen adamının⁴⁰ da tabii ki bu karalamalardan nasibini aldığını söylememe gerek yok. Hiçbir göreve atanmadığımı, hiçbir özel harekâta herhangi bir şekilde katılmadığımı, Komün'e bir kez bile başkanlık yapmadığımı ve çok iftira edilen Gözetim Komitesi'yle⁴¹ en küçük bir ilişkimin olmadığımı açıklayacak kadar kendimi küçük düşürmeyeceğim. Ama yine de, çoğu kez kişisel olarak beni suçlamak amacıyla saldırılan bu kuruma atfedilen bütün iyilik ve kötülüğü üstlenmeye hazırım.

Yeni belediyeyi, keyfi olarak nitelendirilen tutuklamalardan dolayı suçluyorlar; oysa bunların hiçbirisi sorgulama yapılmadan gerçekleştirilmedi. Roma konsülü Catilina'nın komplosunu yuvasında boğduğunda,⁴² Clodius⁴³ onu yasaları çiğnemekle suçlamıştı. O,⁴⁴ konsüllük yönetimi konusunda halka hesap verdiğinde, vatani kurtardığına yemin etmiş ve halk da onu alkışlamıştı. Bu kürsüde, 10 Ağustos devriminden kısa süre önce Rouen'a sığınma cingözlüğü gösterip şimdi de Paris Komünü Konseyi'nin davranışını tumturaklı sözlerle ihbar eden, ama Clodius kadar bile dürüst olamayan kimi yurttaşlar gördüm. Yasadışı tutuklamalarmış! Tam da yasaların güçsüzlüğünün yol açtığı kriz dönemlerinde, kamusal esenliğin gerektirdiği kurtarıcı önlemlerin ne olacağına elinizdeki suç ve ceza hukukuyla mı karar vereceksiniz? Öyleyse, işleri güçleri yalanlar yaymak ve özgürlüğe küfretmek olan satılmış kalemli neden yasadışı bir şekilde kırmakla⁴⁵ da suçlamıyorsunuz bizi? Aristokratik ve kralcı yazarların yakınmalarını dinlemek için neden bir komisyon oluşturmuyorsunuz? Neden bizi, bütün komplocuları bu kentin kapısının önüne

⁴⁰ Robespierre 10 Ağustos'ta kurulan Komün Genel Konseyi üyesiydi.

⁴¹ Görmüş olduğumuz üzere, Paris Komünü Gözetim Komitesi, hem Louvet hem diğer Jirondenler tarafından sürekli olarak, Eylül başındaki hapisane katliamlarında önemli bir rol oynamakla suçlanıyordu.

⁴² O dönemde konsül olan Cicero'nun Catilina'nın darbesini önleyişi.

⁴³ Publius Clodius Pulcher (İ.Ö. 92-52): Bir soylu (*patrici*) olmasına karşın adını (Claudius yerine Clodius şeklinde) değiştirip *pleb* (halk) saflarına geçmiş, bu sayede *tribunus plebis* seçilmiş ve bir suikast sonucu öldürülmüş olan Romalı siyasetçi.

⁴⁴ Cicero.

⁴⁵ 10 Ağustos 1792'nin ardından kralcı basın yasaklanıp kapatılmış olması.

koymakla suçlamıyorsunuz? Neden bizi, şüpheli yurttaşları silahsızlandırmakla ve kamusal esenlik konusunda kararlar aldığımız kurullarımızdan⁴⁶ Devrim'in malum düşmanlarını uzaklaştırmakla suçlamıyorsunuz? Hem belediye, seçmen topluluğuna, Paris *section*'larına ve kantonların birincil meclislerine, hem de bize öykünen herkese neden dava açmıyorsunuz? Çünkü bütün bu şeyler yasadışıdır, tıpkı Devrim'in, taht ile Bastille'in devrilisinin ve de özgürlüğün kendisinin yasadışı olması gibi.

[...]Yurttaşlar, devrimsiz bir devrim mi istiyorsunuz? Zincirlerimizi kıran devrimi, bir bakıma yeniden gözden geçirmeye yönelen bu zalim anlayış da nedir? Fakat bu büyük sarsıntıların yol açtığı sonuçları kesin bir biçimde yargılamak mümkün müdür? Her şey olup bittikten sonra, halk ayaklanması dalgalarının belli bir noktada duracağını kim saptayabilir? Bu şekilde hangi halk despotizmin boyunduruğunu söküp atabilir? Çünkü büyük bir ulusun ancak aynı anda ayaklanabileceği ve tiranlığın ancak kendine en yakın yurttaşlar bölümü tarafından yıkılabileceği doğrudur; dolayısıyla bu yurttaşlar, zaferden sonra ülkenin uzak yörelerinden gelen delegeler tarafından vatani kurtaran siyasal kargaşanın süresi ya da şiddeti nedeniyle sorumlu tutulacaklarsa, tiranlığa saldırmaya nasıl cesaret edebilirler?

Bu yurttaşlar, tüm toplum için zımni bir vekâletle donanmış olarak kabul edilmelidirler. Geçen Ağustos ayında Paris'te toplanmış olan özgürlük dostu Fransızlar, bu vasıfla bütün vilayetler adına hareket etmişlerdir; onları tümüyle ya tasvip etmek ya da etmemek gerekir. Bu yurttaşları büyük bir sarsıntıdan kaynaklanan birkaç yüzeysel ya da gerçek düzensizlikle suçlamak, onları fedakârlıklarından dolayı cezalandırmak demektir. O zaman yargıçlarına şunu söylemeye hakları olur: "Eğer kazanmak için kullandığımız araçları onaylamıyorsanız, hiç olmazsa bize zaferimizin meyvelerini bırakın. Anayasanızı ve bütün eski yasalarınızı buyurun alın, ama bize fedakârlıklarımızın ve çarpışmalarımızın bedelini ödeyin. Bize, ortak dava uğruna ölen yurttaşlarımızı, kardeşlerimizi, çocuklarımızı geri verin."

Yurttaşlar, sizi buraya yollayan halk her şeyi onaylamıştır. Bunun kanıtı sizin buradaki varlığınızdır. Halk, sizi, ayaklanmaya ilişkin olaylara engizisyonun katı gözüyle yaklaşmanız için değil, fakat bu ayaklanmanın ona sağladığı özgürlüğü adil yasalarla güçlendirmeniz için görevlendirmiştir. Yeryüzünün

⁴⁶ *Section* meclisleri.

gelecek kuşakları, bu olaylarda yalnızca onları doğuran kutsal nedeni ve onların yüce sonucunu göreceklerdir. Sizin de olayları böyle görmemiz gerekir. Olayları bir sulh yargıcı edasıyla değil, fakat bir devlet adamı ve dünyanın yasalama görevi olarak değerlendirmemiz gerekir.

[...]Size sık sık 2 Eylül olaylarından söz edildi. Benim de değinmek için sabırsızlandığım bu konuyu kesinlikle tarafsız bir şekilde ele alacağım.

Daha önceleri kişisel olarak bana karşı yöneltilmiş suçlamayı Bay Louvet'in kendisinin de, söylevinin bu bölümüne geldiğinde çok bulanık bir biçimde genelleştirdiğine dikkat ettim; bununla birlikte, iftiralarını imalar yoluyla dile getirmeye devam etti. Sözünü ettiğim bu olaylarda en küçük bir şekilde bile rol oynadığımı söyleyen insanlar, ya çok saftırlar ya da çok ahlaksız. Daha önceden kotardığı planla başarısını kara çalma üzerine kuran ve bu olayları yönettiğim iftirasını cezalandırılmadan yayacağını düşünen bu adamı sadece pişmanlığa davet ediyorum, tabii eğer pişmanlık bir ruhun varlığına gereksinim duymuyorsa. Yalanların kandırdığı kişilere de şunları söyleyeceğim: Bu olayların patlak verdiği dönemden önce Komün Genel Konseyi'ne gitmeyi bırakmıştım; üyesi olduğum seçim meclisi⁴⁷ oturumlarına başlamıştı; hapishanelerde neler olup bittiğini birçok yurttaştan daha sonra ve etrafta dolaşan söylentilerden öğrenebildim ancak; çünkü ya evdeydim ya da kamusal görevlerimin gerektirdiği yerlerdeydim. Komün Genel Konseyi ise, her tarafsız insanın da inandığı gibi, kesinlikle 2 Eylül olaylarını kışkırtmak şöyle dursun, tam tersine bunları engellemek için elinden geleni ardına koymadı. Engellemeyi neden başaramadığını soruyorsanız, size anlatacağım. Bu olaylar hakkında doğru bir fikre sahip olmak için gerçeği, bu olayları çarpıtan yalancı yazılarda ya da söylevlerde değil, fakat son devrimin⁴⁸ tarihinde aramak gerekir.

Eğer Ağustos ayaklanmasıyla kafalara kazınmış eylemin Eylül başında tümüyle sönmüş olduğunu düşünüyorsanız yanılız. Ayrıca sizi, bu iki dönem arasında hiçbir benzerlik olmadığına inandırmaya çalışanlar da, hem olayları hem de insan yüreğini hiç tanıımıyormuş gibi davranıyorlar.

10 Ağustos günü, çok sayıda vatanseverin ve İsviçreli askerin öldüğü bir çatışmaya sahne oldu. Muzaffer halkın yeni bir mahkemenin ellerine teslim

⁴⁷ Robespierre'in ikamet ettiği *section*'daki birincil meclis.

⁴⁸ 10 Ağustos 1792 devrimi.

etmeye razı olduğu en önemli komplocular halkın hiddetinden çekip kurtarıldı; fakat halk, bu kişilerin cezalandırılmasında kararlıydı. Ancak, üç dört küçük suçlunun mahkûm edilmesinin ardından mahkeme dinlenmeye çekildi. Montmorin aklandı; De Poix⁴⁹ ile onun çapındaki birçok suçlu haksız bir şekilde serbest bırakıldı. [...]Bütün yürekler öfkeyle dolmuştu.

Üstelik çok daha önemli yeni bir neden, toplumdaki kızışmayı doruk noktasına çıkardı. Çok sayıda yurttaşın 10 Ağustos günüyle birlikte kraliyet komplolarının bittiğini ve savaşın sona erdiğini düşündüğü bir anda, Longwy ile Verdun'un düşmana teslim edildiği ve Brunswick'in 100.000 kişilik bir orduyla Paris üzerine doğru yürüdüğü haberi birdenbire Paris'te yayılıverdi. [...]Yürütme Konseyi, ne korkularını ne de sıkıntılarını saklıyordu. Tehlike büyüktü, hatta her zamankinden daha büyük görünüyordu.

Danton Yasama Meclisi'ne geldi, hararetle tehlikeleri ve önlemleri anlattı, Meclisin birkaç katı önlem almasını sağladı ve halka büyük bir canlılık aşıladı; ardından Belediye binasına gidip Komün Genel Konseyi'ni alarm çanını çalmaya davet etti. [...]Genel Konsey, bütün yurttaşları silah başına koşturdu; konusunda uyarmak için alarm çanını çaldı; elindeki tüm imkanlarla yurttaşlara silah sağladı. [...]Bir anda 40.000 adam silahlanmış, donanmış ve toplanmış olarak Châlons'a doğru ilerlemeye koyuldu.

[...]Bu genel hareketlilik ortamında, yabancı düşmanların yaklaşımı, onları çağırmış olan hainlere karşı, yüreklerde uyuklamakta olan öfke ve intikam duygusunu uyandırdı. Yurttaşlar, Tuileries muzafferleri, evlerini, karılarını ve çocuklarını arkalarında bırakmadan önce, kendilerine sık sık söz verilmiş olduğu üzere, komplocuların cezalandırılmasını istediler; böylece hapishanelere koşuldu.

[...]Yöneticiler halkı durdurabilirler miydi? Çünkü bu bir halk hareketiydi, yoksa saçma sapan bir şekilde ileri sürüldüğü gibi, satılmış birkaç vicdansızın

⁴⁹ De Poix Dükü (1752-1819), *États Généraux*'da yer almış ve 10 Ağustos günü Tuileries Sarayı savunmasında Kral'ın yanında bulunmuş olan bir soyludur.

hemcinslerini katletmek için kalkıştıkları bir ayaklanma değildi. Bir halk hareketi olmasaydı, zaten halk onları engellemez miydi?

[...]Bazı kişiler, soğukkanlılıkla bana, Belediyenin sıkıyönetim ilan etmiş olması gerektiğini söylediler. Düşmanlar yaklaşırken sıkıyönetim! 10 Ağustos gününden sonra sıkıyönetim! Tahttan devrilmiş tiranın suç ortaklarına yaran ve halka karşı olan bir sıkıyönetim!

Politikacıların attıkları nutuklara karşı daha önceki zaferinin anısıyla Prusyalıların üzerine saldırırken göstereceği fedakârlığı dile getiren ve yurdunun bağrını deşen hainler uzun zamandır cezalandırılmadığı için yasaları eleştiren öfkeli bir halkın kararlı iradesi karşısında yöneticiler ne yapabilirlerdi ki?

[...]Yasaların uygulanması için gösterilen en ateşli çaba, ne abartıyı ne de yalanı haklı kılar. Üstelik bu konuda, Bay Louvet'nin tumturaklı sözlerinin dışında, kuşkulu olmayan bir tanıklığı, İçişleri Bakanı'nın⁵⁰ tanıklığını aktarabilirim. Bakan, genelde halkçı infazları kınarken, (kendi ifadesiyle) halkın bu koşullarda sergilediği ihtiyat ve adalet zihniyetini dile getirmekten kaçınmamıştı. Hatta Komün Genel Konseyi'nin lehine olmak üzere Bay Louvet'nin kendisinden de bir alıntı yapabilirim. Bay Louvet, gazetesi *Sentinelle*'in afişlerinden birine şu başlığı atmıştı: "Komün Genel Konseyi'ne selam olsun, alarm çanını çaldırdı, vatani kurtardı." Tabii o zaman seçim dönemiymiş!

Bir masumun öldürüldüğü belirtiliyor; bazıları ise sayıyı abartmaktan ke-yif alıyor; fakat tek bir masum bile, kuşkusuz fazladır. Yurttaşlar, bu korkunç hataya ağılayın, biz çok önceden ağladık. Onun iyi bir yurttaş olduğu söyleniyor, demek ki bizim dostlarımızdan biriymiş. Hatta yurttaşlar, yasaların intikamını hak etmiş ama halk adaletinin kılıcı altında düşmüş suçlu kurbanlara da ağılayın. Fakat tüm insani şeyler gibi kederinizin de bir sonu olsun.

Birkaç gözyaşını da daha dokunaklı büyük kıyımlar için saklayalım. Tiranlık tarafından kurban edilen yüz bin vatansever için ağılayın; yakılan çatılarının altında son nefeslerini veren yurttaşlarımız için, beşiklerinde ya da annelerinin kollarında katledilen yurttaş çocukları için ağılayın. Sizin de öcü alınması gereken kardeşleriniz, çocuklarınız, karılarınız yok mu? Fransız yasamalarının ailesi, vatanlarıdır, tiranlar ile suç ortaklarının dışındaki tüm insanlık-

⁵⁰ Roland.

tır. Öyleyse ağlayın, tiranların rezil boyunduruğu altında yerle bir edilen insanlığa ağlayın. Fakat aşağılık tutkuları susturup ülkenizin mutluluğunu sağlamak ve dünyanın mutluluğunu hazırlamak istiyorsanız teselli bulun. Eğer yeryüzünden sürgün edilmiş eşitlik ile adaleti geri çağırarak ve hemcinslerinizin suçlarının ve sefaletlerinin kaynağını adil yasalarla kurutmak istiyorsanız teselli bulun.

Neredeyse sadece özgürlük düşmanları için gözyaşı döken insancıl duyarlılık, bana göre şüphelidir. Gözlerimin önünde Kral'ın kanlı giysisini sallayıp durmayı kesin, yoksa Roma'yı yeniden zincirlere bağlamak istediğinizi düşüneneceğim. Lamballeların,⁵¹ Montmorinlerin yıkımlarına, kötü yurttaşların acılarına dizilen dokunaklı ağıtları ve bu kişilerin tümüyle karşı kutbunda yer aldıkları bilinen insanlara edilen öfkeli hakaretleri işittiğinizde, Brunswick'in ya da Condé'nin⁵² bir ultiatomunu okuduğunuz hissine kapılmıyor musunuz? Ey ebedi iftiracılar, yoksa despotizmin öcünü mü almak istiyorsunuz? Cumhuriyet'in beşiğini mi kirletmek istiyorsunuz? Cumhuriyet'i doğuran Devrim'i Avrupa'nın gözünde aşağılamak ve bütün özgürlük düşmanlarına silah sağlamak mı istiyorsunuz? Halkların sefaletini ve esaretini güçlendiren, vatan-severlerin kanında barbarca yıkanma arzusunu gözlerden saklayan insanlık sevgisi, ne kadar da hayranlık uyandıracak bir sevgi!

Louvet ile Robespierre arasındaki bu polemik, Konvansiyon'daki iki grubun birçok konudan başka Devrim'e, devrimci olaylara da farklı bir şekilde yaklaştıklarını, kısacası Devrim konusunda bile anlaşılmadıklarını gözler önüne serdi. Bu polemikğin bir diğer önemli sonucu, Robespierre'in söyleviyle Konvansiyon'un çoğunluğunu ikna edip kendi yanına çekebilmesiydi. Dolaşısıyla Meclis, geçmiş olaylar nedeniyle Robespierre, Marat ya da bir başka Montagnard hakkında soruşturma açılmasına gerek olmadığına hükmetti. Böylece 5 Kasım'ın ardından Jirondenlerin Konvansiyon üzerinde kurmuş oldukları iktidar sarsılmaya başladı. *Plaine'*deki birçok ılımlı vekilin artık Mon-

⁵¹ Lamballe Prensesi (1749-1792), Kraliçe Marie-Antoinette'in en yakın ve sadık dostlarından biri olmuş ve Eylül ayındaki hapishane katliamları sırasında öldürülmüş olan bir soy-ludur.

⁵² Bir göçmen ordusunun başında bulunan Condé Prensi.

tagne savlarını ya da görüşlerini daha fazla dikkate alacağı anlaşılmıştı. Bu nedenle Fabre d'Églantine henüz Ekim sonunda "ilk günlerde tüm Konvansiyon Paris vekillerine karşı cephe almıştı, ama şu anda bir tür denge sağlamış bulunuyoruz" demektedir. Bunun sonucu olarak da 15 Kasım'da yapılan Meclis Başkanlığı seçimini,⁵³ Montagnardların desteklediği Jakobenler Kulübü üyesi olan ama *Plaine*'de oturan Grégoire kazandı. Konvansiyon'un açılmasından bu yana Başkanlık koltuğunda ilk defa bir Jironden oturmayacaktı.

Robespierre'in 5 Kasım konuşmasıyla Konvansiyon'da başarılı olması, Jirondenleri susturmadı, hatta daha da hırçınlaşmalarına yol açtı. Jirondenler sahip oldukları çok sayıdaki gazete aracılığıyla Komün'e, Jakobenlere, özellikle de muhalefetin lideri konumunda bulunan Robespierre'e saldırmayı sürdürdüler. Bu saldırıların en ilginç olanı, 5 Kasım konuşmasını dinlemek için Konvansiyon'a kalabalık bir kadın izleyici grubunun gelmiş olmasından hareketle Robespierre'in bir tarikat lideri, bir tür papaz olmakla suçlanmasıydı. Jironden yazarlar, devrimci çevrelerde, *sans-culotte*'lar arasında papaz hatta din düşmanlığının epey rağbet gördüğü bir ortamda, böyle bir suçlamada bulunarak Robespierre'i itibarsızlaştırmak, dolayısıyla Jakobenleri töhmet altında bırakmak amacı güdüyorlardı. Örneğin Condorcet'nin gazetesindeki bir yazıda, Robespierre'in sürekli konuşup kendine tilmizler yaratan bir tarikat lideri olduğu ileri sürüldükten sonra şu satırlara yer veriliyordu: "Kadınları ve akıllı kıt kişileri peşine takıyor, ciddi ciddi onların hayranlıklarını ve saygılarını kabul ediyor. Herhangi bir tehlike arz ettiğinde ortadan kayboluyor ve ancak tehlike geçtiğinde yeniden beliriyor. Robespierre bir papazdır ve bir papazdan başka bir şey de olamaz." Gorsas da *Courrier des quatre-vingt-trois départements* adlı gazetesinin 12. sayısında, "küçük adam" olarak nitelendirdiği Robespierre'i İsa'yla karşılaştırıyor ve Condorcet'nin suçlamalarına benzer suçlamalar getiriyordu.

GORSAS (Kasım 1792)⁵⁴

Küçük adam, kendisinin bir *triumvir* olamayacak kadar küçük olduğunu kanıtlamak istercesine [Louvet'nin konuşmasından sonra] sekiz gün mühlet is-

⁵³ Kurucu Meclis ile Yasama Meclisi'nde olduğu gibi Konvansiyon'da da Başkanlık makamında oturacak olan üye, on beş günde bir yapılan seçimlerle belirlenmekteydi.

⁵⁴ Buchez & Roux, Cilt 21, s. 6-8.

tedi. Ancak herkes, küçük adamı büyütmek için 700-800 kadının Konvansiyon'a getirildiğini gördü. [...]Neden bu küçük adamın peşine takılmış olan ve orada, şurada, Konvansiyon'un dinleyici sıralarında onunla birlikte boy gösteren bu kadar çok kadın var? Neden? Çünkü bizim devrimimiz tıpkı İsa'nın devrimi gibi bir dindir. İsa kendi devriminde bir tarikat kurdu; kadınlardan oluşan ve ayaklarını öpen sofuları, azizeleri vardı.

[...]İsa, Farizilere ve rahiplerin liderlerine karşı vaaz veriyor ve tıpkı muhteşem Halkın Dostu gibi konuşuyordu, yani "*sans-culotte*"ları giydirmek için Kudüs'ün bütün namussuz burjuvalarını soymak gerek" diyordu. Sonra burjuvalara ateş püskürüyor ve *sans-culotte*'lara "sevgili kardeşlerim" diye sesleniyordu. Küçük adam da aynı taktiği kullanıyor. Küçük adam vaaz veriyor, küçük adam birilerini eleştirip duruyor, küçük adam kızgın, ciddi, melankolik, gözü dönmüş. Zenginlere verip veriştiyor, büyük insanlara karşı esip gürlüyor, çok az şeyle yetiniyor; biricik misyonu da konuşmak ve konuşuyor, sürekli konuşuyor, kendine tilmizler yaratıyor. [...]Bir tek tutkusu var, bu tutkusu da büyük bir kutsallık ününe sahip olmak. Öldüğü zaman ermişler gibi gömülmek istiyor, bu nedenle Tanrı'dan, Tanrısal İrade'den söz ediyor. Akıllı kitleleri peşine takıp onlara göklerin krallığını vaat ediyor.

Lamartine'in vurguladığı gibi "zenginlere dayanan ve ticaret dünyası ile burjuvazi tarafından desteklenen" Jironden basın karşısındaki Montagnard basın, hem ekonomik bakımdan zor durumdaydı hem de daha az gazeteye sahipti. Ayrıca Roland, İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurduğu Kamuoyu Oluşturma Bürosu sayesinde büyük paralar harcayarak taşrada Jironden propagandası yapıyordu. Montagnard gazetecilerden Marat ve Desmoulins, Jirondenlerin suçlamalarını çürütmeye ve karşı suçlamalarda bulunmaya çalışırken, basın dünyasının bu durumundan rahatsızlık duyan ve yandaş gazeteciler konusunu ele alan yazar-siyasetçi yine Robespierre'di. Anımsanacağı üzere Robespierre Ulusal Kurucu Meclis'te yer aldığı 1791 yılında basın özgürlüğünün mutlak olması gerektiğini savunmuş, ama Meclis yaptığı yasada basın özgürlüğünü çeşitli sınırlamalara tabi kılmıştı. Aradan bir buçuk yıl geçtikten sonra Robespierre, eski savında ısrar etmiyor, artık bunun yerine yürürlükteki sınırlı basın özgürlüğünün bile iktidarı elinde bulunduran insanlar tarafından kötüye kullanılmasından yakınıyordu. Her ne kadar kendisi açıkça

ifade etmemiş olsa da, büyük bir olasılıkla asıl sorunun, bir yasa metninin ne denli özgürlükçü bir şekilde kaleme alınıp alınmamasında değil, fakat bu yasanın kimler tarafından ve nasıl uygulandığında yattığının farkına varmış bulunuyordu. Bu nedenle gazetesi *Lettres à ses commettants*'ın 23 Kasım 1792 tarihli 6. sayısını, (koalisyon olarak adlandırdığı) Jironenlerin basın özgürlüğü bahanesi altına sığınıp yandaş gazetecileri kullanarak kamuoyunu aldatmalarını konusuna ayırdı.

ROBESPIERRE (23 Kasım 1792)⁵⁵

Yurttaşlar; kamuoyu dünyanın kraliçesidir, tüm kraliçeler gibi kendisine dalkavukluk edilir ve çoğu zaman aldatılır. Malum mebuslar, güçlerini pekiştirmek için bu görünmez egemene ihtiyaç duyarlar ve onun gönlünü kazanmak için ellerinden geleni yaparlar.

Nasıl tiranlığın gizi insanları cehalet içinde tutmaksa, özgürlüğün gizi de insanları aydınlatmaktır. Haklarının ve çıkarlarının bilincinde olan ve temsilcilerinin faaliyetleri hakkında doğru bir fikir edinen bir halk, her zaman iyi yönetilir, çünkü hiçbir zaman aldatılamaz. İşte bu nedenden ötürü her dönemde, halkı aldatmak isteyen yönetenlerin gazeteleri ve kamuoyunu belirleyebilecek tüm araçları ellerine geçirme çabası içinde oldukları görülür. İşte sadece bu nedenden ötürü gazete sözcüğü roman sözcüğünün eşanlamısı olmuştur ve bizatihi tarih de bir romandır. Kendisini aldatmakta çıkarı olanlar tarafından beyni yıkanan ve bu sayede efendilerine dönüşen görevlilerini bir de eğitimcileri olarak gören bir halk çok acınası bir haldedir. Bu durum, bir iş adamının hesaplarını denetlemesi gereken kişiye aritmetik öğretmesinden pek de farklı değildir.

Hükümet, halkı eğitime görevini sadece kendi üzerine almakla yetinmez, dahası bu görevi özel bir ayrıcalıklmış gibi kendi elinde tutar ve bu konuda kendisiyle rekabete girmeye cüret eden herkese baskı uygular. Böylece her zaman kamusal çıkar bahanesiyle meşrulaştırılan basın özgürlüğü karşıtı yasalar ortaya çıkar. Buradan da yalanın hakikate göre ne denli yarar sağladığını görmek mümkündür. Yalan, hükümet hesabına gezinir, rüzgarlarla kanatlanıp göz açıp kapayıncaya kadar en büyük imparatorluğun her yanını dola-

⁵⁵ Buchez & Roux, Cilt 21, s. 38-42.

şır, aynı anda kentlere, köylere, saraylara, kulübelere ulaşır; her yerde güzelce misafir edilip hizmetine koşulur ve sevgi, lütuf gösterilip *assignat*'lara boğulur. Hakikat ise, tam tersine yayandır ve yavaş adımlarla yürür; kendi hesabına bir kentten bir başka kente, bir kulübeden bir diğer kulübeye güç belâ sürünür. Hükümetin kiskanç bakışlarından gizlenmek zorundadır; aynı anda hem küçük devlet memurlarından, hem polislerden, hem de yargıçlardan kaçınması gerekir ve bütün hizipler tarafından iğrenç olarak algılanır. Tüm önyargılar ve tüm kötülükler çevresinde toplanıp ona hakaretler yağdırır, budalalık ise onu ya tanımaz ya da reddeder. Her ne kadar tanrısal bir güzellikle ışıldıyorsa da, nefret ve hırs onun korku salacak denli çirkin olduğunu ileri sürer. İkiyüzlü ılımlılık onu aşırı, bozguncu diye nitelendirir; yalancı bilgelik onu gözü karalık ve zıvalıkla bir tutar; kalles tiranlık da onu yasaları çiğneyip toplumu alt üst etmekle suçlar. Kurtarıcı derslerinin sıradan bedeli ya baldıran zehri ya da hançerlerdir. İnsanlığa hizmet etmek istemesinin kefarecini çoğu kez bir darağacında öder. Böylece hakikat, eğer bu zorlu uğraşında, sadık koruyucusu olan zamanın esaretine son verip uğradığı hakaretlerin öcünü alıncaya kadar, kendisine bir sığınak sağlayan erdemli ve aydın birkaç ölümlü bulabilirse kendini mutlu addeder!

Ödenecek böyle bir bedelden ötürü hakikatin çok az müridi olduğunu kabul edersiniz. Şu çok sayıda yazarın hakikat sevgisi nedeniyle mi kendilerini özgürlük havarisi ilan ettiklerini düşünüyorsunuz? Biricik tutkularının rahatlarını, servetlerini ve yaşamlarını insanlığın mutluluğu için feda etmek olduğunu mu zannediyorsunuz? Bakın ve her zaman en güçlü partinin bayrağı altında toplandıklarını görün. Bakın ve halkın eşitliği elde etmesinden çok daha çabuk bir şekilde iktidara ve servete kavuştuklarını görün. Bakın ve ilkeler dedikleri zaman aslında hizmet ettikleri hizbin sistemini kastettiklerini ve cumhuriyetçi bükülmezliği değil de ihaneti kolaylıkla affettiklerini görün. Bakın ve birlikteliklerinin biricik amacının, akıl ve adalet ilkelerini her türlü hırslı siyasal koalisyona tercih edenlere kara çalarak bu ilkeleri yavaş yavaş yok etmek olduğunu görün.

İlk önceleri Devrim'in davasını savunarak kamuoyunda etkili olmanın keyfini çıkaran bu yazarlar, şimdi Devrim'i iktidar sahiplerinin hırsına peşkeş çekip meyvelerini toplamaktan başka bir şey düşünmüyorlar. Bir de iktidarın

dizginlerini ellerinde tutuyor olsalardı ne olurdu acaba? Halkın kamusal olayları kendilerinin istedikleri yönde görmesini sağlayan bu yazarlar, kendilerini yaratan adamlarla sadece birleşmekle kalmayıp bir de özdeşleşmiş olsalardı ne olurdu acaba? İstedikleri takdirde, hangi yanlış doğru olarak tescil edemezlerdi? Hangi ahlaki ya da siyasal hakikati tahrif edemezlerdi? Hangi yurttaş iftira atamazlardı? Hangi masumu feda edemezlerdi? Eğer sıradan bir köylü ya da cahil veya saf bir kentli alışkanlık sonucunda körü körüne inandığı yazarların her gün aynı insanı kapkara resmettiğini görüyorsa, eğer her gün sabırsızca beklediği ve bir çırpıda okuduğu gazete yazıları yeni bir beceriyle hazırlanmış iftira zehrini ona düzenli olarak sunuyorsa, kendilerini ülkelerinin mutluluğuna adanmış olan yurttaşlar da en nihayetinde bu köylünün ya da bu kentlinin gözüne en iğrenç canavarlar gibi görünmezler mi?

Bu durumda, yalnız olan bir insan bu alçak baskıya karşı kendini nerede, nasıl koruyabilir? Çamur atan yazılara gerçeği dile getiren yazılarla mı karşı koyabilir? Fakat bu insan biraz önce sözünü ettiğim karaktere sahipse yoksul bir insandır; öyleyse hasımlarının tüm imkanlarıyla nasıl başa çıkabilir? Hatta kendini savunmak için kaleme aldığı yazısının dağıtım ve dolaşımının karşısına dikilecek tüm engelleri nasıl aşabilir? Mahkemeye mi başvuracak? Kendisine yaraşmayan bu yetersiz aklanma yöntemini benimseyecek kadar alçalsa bile, hükmeden hizbe karşı mahkemenin kendisine güvenilir bir koruma sağlayacağından nasıl emin olabilir? Bakanın desteğini mi talep edecek? Fakat kendisine zulmeden bakanın ta kendisidir. Senato kürsüsüne mi çıkacak? Fakat buradaki hasımları kürsüyü kendisine yasaklayacak kadar güçlülerse ya da söylevlerini toparlayıp çarpıtacak olan kişiler zaten buradaki hasımlarıysa, o zaman ne olacak?

Bu tür aşırılıkların olağan şeyler olarak kabul edildiği bir ülkede özgürlük denen şey, en aşağılık hizbin hükmetmesinden ve namuslu insanların keyfi bir şekilde cezalandırılmasından başka ne olabilir?

İşte içinde bulunduğumuz durum budur. Otuz kadar siyaset düzenbazı, “kamuoyunu ele geçirirsek hükmederiz” dedi. Böylece isimleri bilinen yeteksiz ve arsız yazarları kendi taraflarına aldılar, her tür yergi yazısının sayısını artırdılar ve dur durak bilmeksizin hem kendi kendilerine övgüler yağdırdılar hem de kamusal yarardan başka bir partiyi benimsemek istemeyen yurttaşlara iftira attılar. Hükümeti, İçişleri Bakanlığı’nı, vergi yönetimini, pos-

ta idaresini, kısacası aşağı yukarı tüm kraliyet gücünü ellerine geçirdiler. İçişleri Bakanı,⁵⁶ yönetim kararlarından çok yergi yazılarına imza attı ve astırdığı suçlayıcı afişler için yüz bin yoksul aileyi beslemeye yetecek bir servet harcadı. Ulusal Konvansiyon'a yolladığı raporları ve yayımladığı bildirimleri, itham edici yergi yazılarından başka bir şey değildi. İdari personel ve tüm belediye görevlileri, kişisel garezlerinin araçları ve yergi yazılarının dağıtıcıları haline geldiler. Her yerde ulusun hesabına dağıtılan iftiralarının pisletmediği tek bir vilayet, tek bir kent, tek bir kulübe bile yok. Hatta Bakan'ın gözdesi ve koruyucusu olduğu koalisyon tarafından aldatılan Ulusal Konvansiyon bile, onun iftiralar içeren yazılarını bazen farkında olmadan Meclis'in kutsal mührüyle birlikte bastırdı.

Herhangi bir hizip Feuillantizmin yanlış fikirlerini bu denli utanmaz bir ikiyüzlülükle yaymamıştı hiçbir zaman; herhangi bir tiran yurttaşların onuruyla, özgürlüğüyle bu denli küstahça oynamamış ve cumhuriyetçi erdemi bu denli öfkeyle cezalandırmamıştı hiçbir zaman.

Bu nedenle biz hem cumhuriyet sözcüğüne sahibiz hem de anarşik despotizmin tüm kötülüklerine. Askeri başarılarımızın gürültüsüyle başımızı döndürüyorlar, ama kraliyet ya da Kurucu Meclis dönemleri tiranlığının bize vermiş olduğu yasalardan başka bir yaşamız yok hâlâ. Uzak ülkelere özgürlüğü götürmüş olmakla övünüyoruz, ama özgürlüğü kendi ülkemizde sağlam bir şekilde yerleştirmeyi düşünmüyoruz bile.

Yurttaşlar, sizin için acil bir gereksinim, kutsal bir ödev varsa eğer, bu gereksinim, bu ödev, şu korkunç koalisyonun yanılmaya çalıştığı kamuoyunu aydınlatmaktır. Halkın temsilcileri, bu sorunu sizin bilgeliğinize sunuyorum. Hükümetin yetki aşımalarını frenlemeye yönelik olması gereken basın özgürlüğü, bizatihi hükümetin elinde yurttaşların özgürlüğünü bastırmaya ve kamuoyunu saptırmaya yarayan bir aygıtı mı dönüşmelidir? Basın özgürlüğünü uzun zamandan beri kepezelik denebilecek şekilde hiçbir cezaya maruz kalmadan kötüye kullanan suçlu bakanı hâlâ koruyabilir misiniz?

Görüldüğü üzere Robespierre bu yazısında, çok sayıda gazetecinin Jiron-
denlerin hizmetine girip yalan haberler üretmesine ve vatanseverlere iftira

⁵⁶ Roland.

atmasına tepki gösteriyordu. Otuz kadar vekilden oluştuğunu söylediği Jironden grubun, gerek bu gazeteciler vasıtasıyla gerek eline geçirdiği iktidar aygıtları ve imkanları sayesinde kamuoyunu istediği gibi biçimlendirmesinden şikayet ediyordu. Robespierre, 11 Mayıs 1791 tarihli basın özgürlüğüne ilişkin metninde, idealize ettiği kamuoyunun bir düşüncenin, bir yazının iyi mi kötü mü olduğunu tayin edecek tek yargıç olduğunu iddia etmişti. Oysa şimdi, gerçeğe (hakikate) aykırı, dolayısıyla kötü olarak nitelendirdiği yazıların kamuoyunu yanılgıya sürükleyip kötü yönde yapılandırıp belirlediğini ileri sürüyordu.

Robespierre'in kamuoyu hakkındaki fikrinin bu denli değişmesine ne sebep olmuştu? Bunun yanıtı, Robespierre için rüzgarın 1791 baharında arkasından eserken 1792 sonbaharında tam karşıdan hem de güçlü bir şekilde esmesiydi. Daha açıkçası, Devrim'in ivme kazandığını düşündüğü 1791'de aydınlanmış ya da aydınlanmakta olan bir kamuoyundan söz etmişti, oysa Jirondenlerin Devrim'i kösteklediklerine inandığı 1792'de aydınlanmanın çok gerisine düşüp iktidarın oyuncağı haline gelmiş bir kamuoyu algısına sahipti. Bununla birlikte bu durum, Robespierre'i ve onun arkasında sıralanmış Montagne grubunu yılgınlığa sürüklemiyor, tam tersine karşıdan esen güçlü rüzgara karşı yani Jironden iktidara karşı geliştirdikleri dirençlerini ve mücadele sevklerini daha da pekiştiriyordu. Zaten devrik kralın davası, Montagnardların sebat edip mücadeleyi sürdürmede ne kadar haklı olduklarını kanıtlıyacaktı.

C-TAHTINDAN SONRA KELLERİNİ KAYBEDEN KRAL

Montagne grubu Robespierre gibi liderlerinin gerek yazıları gerek söylevleri sayesinde kamuoyunda ses getirip Fabre d'Églantine'in dediği gibi Konvansiyon'da bir tür denge sağlamayı başarmış ise de, 6 Kasım'da Belçika'nın kapılarını Fransız ordusuna açan Jemmapes zaferi Jirond grubunun elini güçlendirmişti. Jirondenler, Paris Komünü'nün Genel Konseyi'ne ve temsilci-vekillik gibi çeşitli kurumlarına hakim olamadılarsa da⁵⁷ Belediye Başkanlığına kendi-

⁵⁷ Örneğin Komün temsilci-vekilliğine Chaumette, temsilci-vekil yardımcılıklarından birine de Hébert 5 Aralık'ta seçildiler.

lerine yakın bir isim olan Chambon'un seçilmesini sağladılar.⁵⁸ Ayrıca Konvansiyon'daki çoğunluk, dış politikada ve savaşın yürütülmesinde başarılı bulunduğu Jirondenlerin diğer konulardaki önerilerini ya da görüşlerini benimsemeye hazırdı. 10 Ağustos sonrasında kurulmuş olan Olağanüstü Mahkeme'yi lağveden yasa, Montagnardların muhalefetine rağmen kabul edildi. Bu konudaki yasa tasarısını 15 Kasım'da Meclis'in önüne getiren Buzot, "bu mahkeme devrimci bir aygıttır, Devrim'den sonra yok edilmesi gerekir" diyerek önerisini gerekçelendiriyor ve böylece bir kez daha Jirondenlerin Devrim hakkındaki görüşünü açıkça dile getiriyordu.

Kasım ayı sonlarından itibaren özellikle temel gıda maddelerinin fiyatlarındaki artış ve bu alanda baş gösteren kıtlık sorunu, ekonomik sistemin masaya yatırılmasını gerektirdi. Yoksul sınıfların, *sans-culotte*'ların dile getirdiği devletin ekonomiye müdahale edip tavan fiyat ya da narh uygulamasına geçmesi taleplerine Jirondenler kulaklarını tıkıyorlardı. Jakobenler-Montagnardlar ise, Jirondenlerin "*laissez faire, laissez passer*" politikasını eleştiriyorlar, ama burjuvazinin sıcak bakmadığı narh uygulamasını desteklemedikleri gibi bu ekonomik sorunları çözmeye yönelik somut öneriler de getirmiyorlar ya da getiremiyorlardı. Robespierre'in 2 Aralık'ta Konvansiyon'da yaptığı konuşması muhalefetin bu tutumunu çok iyi örneklemekteydi.

Robespierre, en temel insan hakkının var olma hakkı olduğunu, dolayısıyla diğer tüm hakların bu temel hakka bağımlı bulunduğunu vurgulayıp ekonomik özgürlüklerin, örneğin ticaret özgürlüğünün başkalarının yaşamlarına zarar vermediği sürece geçerli olabileceğinin altını çiziyordu. Bundan ötürü ona göre, "hiç kimse, yarı başında aklıktan ölen birisi bulunduğu, buğday yığınları biriktirme hakkına sahip değildi." Ancak Robespierre, her ne kadar toplumsal bir hak olduğunu ileri sürdüğü mülkiyet hakkını doğal haklara tâbi kularak Jirondenlerin (sınır tanımayan) liberal iktisat anlayışını mahkûm ediyor ve devletin ekonomik alana müdahalesinin gerekliliğini ima ediyorsa da, spekülasyonun, kıtlığın ve enflasyonun önüne geçebilmek için ne gibi düzenlemelere ve yasalara ihtiyaç olduğu konusunda tek bir söz söylemiyordu. Za-

⁵⁸ 1 Aralık 1792 ile istifasını verdiği 14 Şubat 1793 arasında Paris Belediye Başkanlığı koltuğunda oturan Nicolas Chambon (1748-1826), aradan yirmi yıl geçtikten sonra, bu görevi cumhuriyetçi bir maske takıp krallık davasına daha iyi hizmet etmek için kabullenmiş olduğunu açıklayacaktı.

ten bu nedenle Barbaroux, “halk ekmek istediği zaman ona Robespierre’in söylevini vereceğiz” diyerek alay ediyordu.

Böylece Jirondenler, bu konuda da Montagnardlara üstünlük kurup 8 Aralık’ta yiyecek maddelerinin mutlak serbest dolaşımına ya da ticaretine ilişkin bir yasa çıkarmayı başardılar. Zaten *Plaine*’deki ılımlı burjuva temsilciler de, bu aşamada böyle bir yasaya çoktan teşneydiler. Örneğin *Plaine* sıralarında yer alan Creuzé-Latouche, o günkü konuşmasında “buğday ticareti serbest olduğu ve yönetim buna karışmadığı zaman, ne karaborsacının ne de istifçinin olacağını”, dolayısıyla sorunların kendiliğinden çözüleceğini iddia ediyor ve sözlerini “Cumhuriyet’in sınırları içinde tahılları bırakınız geçsinler [*laissez passer*]” diye bitiriyordu. Ayrıca Konvansiyon, bu liberal yasayı sağlama almak için “yiyecek maddelerinin serbest dolaşımına doğrudan doğruya karşı koyan ya da bu amaçla sokakta gösteri düzenleyen ya da yöneten her kişiye ölüm cezası” verileceğini kararlaştırıyordu.

Kısacası Jirondenler, o güne dek isteklerini büyük ölçüde Konvansiyon’a dayatabilmeyi başarmışlar ve politikalarına uygun yasaların yapılmasını sağlamışlardı. Fakat Kasım ayından itibaren karşılarında üstesinden gelmeleri pek de kolay olmayan yeni bir sorun bulunmaktaydı: Devrik Kral’ın davası. Başat görevi yeni bir anayasa yapmak olan Konvansiyon, anayasa çalışmalarını çok ağırdan almasının yanında XVI. Louis’nin yargılanması konusunu da sürüncemede bırakmayı yeğlemişti. Oysa Konvansiyon’un toplanmasının hemen ardından bu konu kamuoyunda gündeme gelmiş ve taraflar sergiledikleri gerekçelerle birlikte belirginleşmeye başlamıştı. Örneğin *La Feuille vil-lageoise* (Köylü Gazetesi) adlı haftalık gazete, 27 Eylül 1792 tarihli sayısında, içinde bulunan koşullarda Kral’ın davasının görülmesinin uygun olmadığını savunmakta ve her halükarda XVI. Louis’nin ölüm cezasına çarptırılmasına karşı çıkmaktaydı. Bu görüşünü de İngiliz Kralı I. Charles’ın idamına göndermede bulunarak, yani XVI. Louis’nin öldürülmesinin kralcıların işine geleceğini öne sürerek gerekçelendirmekteydi: “Kovulan bir kralın hiçbir yandaşı yoktur; oysa öldürülen bir kral acıma uyandırır, bu merhamet duygusu da ailesine koruyucular sağlar. Tarquinus’un⁵⁹ hiçbir ardılı olmadı, oysa I. Charles’ın hâlâ ardılları var.” *Sans-culotte*’ların duygularına bir bakıma tercüman olan *Révolutions de Paris* gazetesi ise, iki gün sonrasındaki sayısında, yine XVI.

⁵⁹ Tarquinus Superbus: Roma’nın İ.Ö. 509’da kovulan son kralı.

Louis ile I. Charles'ı karşılaştırmakta ama tam tersi bir sonuca varmaktaydı. Daha açıkçası, Kral'ın bir an önce yargılanmasını ve "eşitlik ilkesinin bütün Fransızların ruhuna kazınması için mahkemenin hemen ardından Kral'ın idam edilmesini" talep etmekteydi.

Konvansiyon, Kral'ın yargılanması konusunu gündemden düşürüp unutulmasını sağlamak amacıyla 30 Eylül'de bir komisyon kurmuş ve konuyu hukuki açıdan incelemesi için bu komisyona havale etmişti. Daha sonra bu konunun komisyondan başka Yasama Komitesi tarafından da araştırılmasını kararlaştırmıştı. Böylece bu sorun bir süreliğine de olsa sümen altına sürülmüştü. Meclis'in böyle bir tutum almasındaki en büyük sorumluluk Jirondenlere aitti. Çünkü Jirondenler, ellerinden geldiğince XVI. Louis'nin yargılanmasını ertelemek, hatta hiçbir zaman yargılanmamasını sağlamak istiyorlardı. Bunun nedeni, Jirondenlerin, Kral'ın mahkeme önüne çıktığı takdirde sonunun da geleceğine inanmalarıydı.⁶⁰ Oysa siyasal hesaplarına göre Kral'ın hayatta tutulması gerekiyordu. Çünkü Jirondenler, *sans-culotte*'ların idam taleplerine duyarlı olan ve kendileri de Devrim'in başarıya ulaşması için *Ancien Régime*'in en önemli "kalıntısının" fiziki olarak ortadan kaldırılması gerektiğinde ısrar eden Montagnardlardan farklı olarak, herhangi bir barış olasılığının Kral'ın öldürülmemesine bağlı olduğunu düşünüyorlardı. Daha açıkçası, XVI. Louis'nin idam edilmeyip bir rehine, diplomasi masasında öne sürülecek bir tür "koz" olarak kullanılması sayesinde, Fransa'yla açık ya da zımni bir şekilde savaş içinde bulunan Avrupa krallıklarıyla barış yapılabileceğini, hatta içerideki ılımlı kralcılarla uzlaşma sağlanabileceğini hesaplıyorlardı.⁶¹

Jirondenlerin çabalarına rağmen Yasama Komitesi, tüm ülkenin hakkında bir karar alınmasını merakla beklediği bu konunun daha fazla sürüncemede kalamayacağına hükmedip raporunu 7 Kasım'da Konvansiyon'a sundu. Komite sözcüsü Mailhe'in okuduğu bu raporda, XVI. Louis'nin yargılanması önünde hukuki hiçbir engel bulunmadığı ve bu yargılamanın da ancak Kon-

⁶⁰ Yasama Meclisi üyeliğinde bulunmuş Théodore de Lameth, daha sonraları kaleme aldığı anılarında, Kral'ı kurtarmak için kendisine yardım etmesini istediği Danton'un yardım sözü verdiğini, ama davanın açılıp Kral'ın yargıçların önüne çıkarılması durumunda artık onun ölü bir adam olacağını ve hiçbir şey yapılamayacağını söylediğini yazacaktı.

⁶¹ Bu bağlamda Georges Lefebvre'e göre "Kral'ın davası, barış elde etmek için az çok bilimli bir biçimde karşı-devrimle uzlaşma eğilimi gösterenler ile ulusa zaferden başka kurtuluş imkanı bırakmayan uzlaşmazları birbirine düşürdü."

vansiyon tarafından yapılacağı belirtiliyordu. Buna göre Pétion'un 1791 Anayasası'na göndermede bulunarak dokunulmazlığa sahip Kral'ın yargılanması konusundaki itirazı da reddediliyordu. Çünkü Konvansiyon'un toplanmasıyla birlikte 1791 Anayasası kadük olmuş, yani geçerliliğini yitirmiş ve XVI. Louis de tıpkı diğer yurttaşlar gibi suçlarından ötürü yargılanabilecek basit bir yurttaş konumuna düşmüştü. Ancak anayasal dokunulmazlığı sadece ulus karşısında ortadan kalktığı için olağanüstü de olsa herhangi bir mahkemede değil, yalnızca ulusu temsil eden Konvansiyon'da yargılanmalıydı. Bu bağlamda Jirondenler tarafından dile getirilen vekillerin hem savcı hem yargıç konumunda bulunacağı için Konvansiyon'un bu yargılamayı yapamayacağı yönündeki itirazın da bir anlamı yoktu. Çünkü XVI. Louis'nin davası durumunda, her Fransız hem davacı hem de yargıçtı. Ayrıca bu istisnai durumda erkler ayrımı bir bakıma askıya alınmış, böylece anayasayı yapmakla görevli Konvansiyon yasama erkinin yanında yargı erkini de üstlenip bir mahkemeye dönüşmüş olacaktı.

7 Kasım raporunun Meclis'te tartışılması, ayın 13'ünde başladı ve günlerce sürdü. İlk gün kürsüye çıkan Jironden konuşmacılar, dokunulmazlık konusuna pek değinmeyip ya XVI. Louis'ye yönelik olarak vekillerde merhamet hissi uyandırmaya çalıştılar ya bu konuda yasal bir düzenleme bulunmadığından yargılamanın olanaksız olacağını iddia ettiler ya da Kral'ın idamının Fransa için olumsuz sonuçlar doğuracağını ileri sürdüler. Bunların ardından o güne dek adı sanı duyulmamış çok genç bir Jakoben vekil söz aldı. Robespierre'e yolladığı 19 Ağustos 1790 tarihli mektubunda bu Jakoben politikacıya övgüler düzmüş olan Saint-Just⁶² adındaki bu halk temsilcisi, tartışmaları siyasal alana çekti ve XVI. Louis'nin davasının hukuki anlamda bir yargılama olmayacağını açıkladı. Ona göre Konvansiyon, ulusa ihanet etmiş ve böylece bir düşmana dönüşmüş olan bu en yüksek devlet görevlisi hakkında bir yargı kararı verirken aslında bir siyasal eylemde, hatta ulus adına bir egemenlik eyleminde bulunmuş olacaktı.

⁶² Saint-Just'un cumhuriyet sözcüğünün pek de telaffuz edilmediği bir dönemde kaleme aldığı bu mektupta, özellikle şu satırlar göze çarpmaktaydı: "Siz ki sallantıdaki vatani despotizm ve entrika kasırgasına karşı koruyorsunuz, sizi gerçekleştirdiğiniz harikalardan ötürü Tanrı olarak addediyorum. [...] Büyük bir insansınız. Siz sadece bir vilayetin değil, tüm insanlığın ve cumhuriyetin mebususunuz."

SAİNT-JUST (13 Kasım 1792)⁶³

Yurttaşlar, konuşmama Kral'ın yargılanabileceğini kanıtlayarak başlayacağım. Hem dokunulmazlığı içeren Morisson'un⁶⁴ görüşü, hem de Kral'ın yurttaş olarak yargılanmasını talep eden Yasama Komitesi'nin görüşü yanlıştır. Kral, her iki görüşte de yer almayan ilkeler doğrultusunda yargılanmalıdır.

[...]Komite'nin tek amacı, sizi, Kral'ın basit bir yurttaş gibi yargılanması gerektiğine ikna etmektir. Ben de diyorum ki, Kral bir düşman olarak yargılanmalıdır; onu yargılamaktan çok onunla savaşmamız gerekir; Kral Fransızları birleştiren sözleşmede bir hiç olduğundan, yargılanması usulü yurttaşlık hukukunda değil, fakat doğal hukukta⁶⁵ bulunur.

[...]Belki bir gün, biz Vandalların önyargılarından ne kadar uzaksak bizim önyargılarımızdan da o kadar uzak olacak olan insanlar, bir tiranı yargılamanın ciddi hukuki bir işlem haline getirildiği, dahası yargılayacağı bir tiranı suçlarını incelemeyen önce yurttaş düzeyine yükselten bir halkın ne yapması gerektiğine değil de kendisi hakkında ne söyleneceğine önem verdiği ve böylece bu halkın insanlığın en son sırasında, daha açıkçası zorbalarda sırasında yer alan bir suçluyu kibri nedeniyle bir şehite dönüştürdüğü bu yüzyılın barbarlığı karşısında hayrete düşeceklerdir.

Gün gelecek, insanlar, XVIII. yüzyılın Sezar döneminden daha geri olduğunu görüp şaşıracaklardır. Hiç olmazsa o dönemde tiran, yirmi üç hançer darbesinden başka bir formalite ve Roma'nın özgürlüğünden başka bir yasa olmaksızın Senato'nun ortasında öldürülmüştü. Oysa bugün, elleri kana, cinayete bulanmış ve suçüstü yakalanmış bir halk katilinin saygıyla yargılanması yapılıyor!

⁶³ Saint-Just, 1968, s. 74-83.

⁶⁴ Charles Morisson (1751-1817), hem Yasama Meclisi'ne hem Konvansiyon'a seçilmiş olan bir hukukçudur. Kral'ın yargılanmasına karşı çıkıp ılımlı bir çizgide yer almıştır.

⁶⁵ Saint-Just, bu konuşmasının çeşitli yerlerinde "*droit naturel*" (doğal hukuk) değil "*droit des gens*" kavramını kullanmaktadır. Latince "*jus gentium*" den gelen bu kavram, kavimler-halklar hukuku ya da devletler hukuku anlamına gelmektedir. Ancak Saint-Just, bu kavramla, zorba, despot, düşman bir kişiye (ya da bir halka), yazılı hukuk kurallarına başvurmadan ama meşru bir şekilde çıplak güçle, şiddetle karşılık vermeyi kastetmektedir. Bu nedenle bu söylevde geçen "*droit des gens*" kavramını -Hobbes'un kuramındaki anlamıyla- "doğal hukuk" olarak çevirmeyi tercih ettim.

Louis'yi yargılayacak olan insanlar aynı zamanda Cumhuriyet'i de kurma derdindedirler; ama bir kralın adil bir şekilde cezalandırılmasına herhangi bir önem atfediyorlarsa, hiçbir zaman Cumhuriyet'i de kuramazlar.

[...]Yurttaşlar, eğer hem altı yüzyıllık erdemden ve krallara karşı nefretten sonra Roma halkı, hem de Cromwell'in ölümünden sonra enerjisine rağmen İngiliz halkı kralların yeniden doğduğunu görmüşse; içimizdeki özgürlük dostu iyi yurttaşların, elimizdeki baltanın titrediğini ve özgürlüğün ilk gününden itibaren halkın hâlâ zincirlerinin anısına saygı gösterdiğini gördüklerinde kaygılanmamaları mümkün müdür? Özel çatışmalarımızın ve ortak zayıflıklarımızın sürüp gittiği bir ortamda, nasıl oluyor da bir Cumhuriyet kurmayı düşünebiliyorsunuz?

[...]Sözleşme yurttaşların kendi aralarındadır, yoksa yurttaşlar ile hükümet arasında değil. Yükümlülük altına girmemiş bir kişi sözleşmeye göre bir hiçtir. Dolayısıyla, kesinlikle yükümlülük içinde olmayan Louis, toplumsal kurallara göre yargılanamaz.

[...]Sizi Louis'yi bir yurttaş olarak değil de bir asi olarak yargılamaya ikna edecek bu gerekçelerin dışında, şu soruyu da sormak gerekir: Louis, toplumsal kurallara göre yargılanabilmek için, hangi hakla karşılıklı olarak kabul ettiğimiz taahhüdü ileri sürebilir? Çünkü bize karşı kabul ettiği tek taahhüdü, yani bizi koruma taahhüdünü çiğnemiş olduğu açık seçik ortadadır. Yıktağı yasalarca yargılanmayı istemek, tiranlığın en son girişimi değil de nedir? Yurttaşlar, eğer ona toplumsal kurallara göre, yani yasalar uyarınca, yani yurttaş olarak yargılanma hakkını tanırsak, bu sıfatla o bizi yargılayacaktır, halkın kendisini yargılayacaktır. Ben, orta bir yol görmüyorum: Bu adam ya hükmetmeli ya da ölmelidir.

[...]Kral'ın girişimleri ve canice niyetleri hakkında ne gibi bir soruşturma ve yargılama usulü düşünüyorsunuz? Her şeyden önce şunların bilinmesi gerekiyor: Kral kesinlikle egemen için dokunulmaz değildir, cinayetleri halkın kanıyla yazılmıştır ve koruyucularınızın kanları ayaklarınızın dibine kadar akıtılmıştır; dolayısıyla Kral'a saygı gösterilmemelidir. Kral, özgür bir ulusa zulmetmiş, onun düşmanı olduğunu ilan etmiş ve yasaları kötüye kullanmıştır. Halkın rahatını sağlamak için ölmelidir; çünkü kendi rahatını halkı ezerek sağlamayı düşünmüştür. Çatışmadan⁶⁶ önce askeri birliklerini teftiş etmemiş

⁶⁶ 10 Ağustos 1792'deki Tuileries Sarayı çatışması.

midir? Askerlerinin ateş etmesini engellemek yerine kendisi kaçmayı tercih etmemiş midir? Askerlerinin ateşli öfkesini söndürmek için herhangi bir girişimde bulunmuş mudur? Size Kral'ın toplumsal kurallara göre yargılanmasını öneriyorlar; oysa siz, onun yurttaş olmadığını ve halkı korumak yerine kurban ettiğini biliyorsunuz.

Daha da fazlasını söyleyeceğim: Kral tarafından kabul edilmiş bir Anayasa, yurttaşları bağlamaz; hatta yurttaşların, kralın suç işlemesinden önce de onu mahkûm edip kovmaya hakları vardır. Kralı bir yurttaş olarak yargılamakmış! Bu deyim, Devrim'e tarafsız bir gözle bakacak olan gelecek kuşakları şaşkına çevirecektir. Yargılamak, yasaı uygulamak demektir. Bir yasa, adalet ilişkisi demektir; ama insanlık ile krallar arasında bir adalet ilişkisi var mıdır? Louis ile Fransız halkı arasında ortak olan ne vardır ki ihanetinden sonra kollarını korumak isteniyor?

Bir başka zamandaki yüce gönüllü bir insan şunları söyleyecektir: Bir kral, yönetiminde işlediği suçlar nedeniyle değil, fakat kral olma suçu nedeniyle cezalandırılmalıdır; çünkü yeryüzündeki hiçbir şey bu gaspı meşrulaştıramaz. Kraliyet, kendisini ne gibi yanılısamarlarla ve uzlaşımlarla sarıp sarmalasa da, her insanın silahlanıp karşı koyma hakkının bulunduğu evrensel bir suçtur; tüm bir halkın körleşmesinin bile haklı çıkaramayacağı bir cürümdür. Böylesine körleşmiş bir halk, başkalarına verdiği örnek nedeniyle doğanın nezdinde suçludur. Çünkü tüm insanlar, doğa tarafından, her ülkedeki hükümdarlığın kökünü kazımak olan gizil bir misyonla görevlendirilmişlerdir.

Kesinlikle hiç kimse masumane bir şekilde hükmetmez; bu mevkideki çilgınlık gözler önündedir. Her kral bir asi ve bir gaspçıdır. Kralların kendileri de otoritelerini gasp ettiklerine inandıkları kişilere farklı mı davranmışlardır? Cromwell'in ölüsüne bile dava açılmamış mıdır? Tabii ki Cromwell I. Charles'tan⁶⁷ daha gasp edici değildi. Çünkü bir halk tiranlar tarafından güdülecek kadar alçaksa, hükümdarlık ilk gelenin hakkıdır; ama hükümdarlık tacı, hangisinin başında olursa olsun ne kutsaldır, ne de meşru.

İşte, yüce gönüllü ve cumhuriyetçi bir halkın bir kralı yargılarken unutmaması gereken gerçekler bunlardır.

⁶⁷ I. Charles, 1625-1649 yılları arasında tahtta oturmuş olan İngiltere Kralı'dır. Parlamento'ya karşı giriştiği iç savaşı kaybetmiş ve yargılanıp idam edilmiştir.

Kral'ın diğer yurttaşlar gibi bir mahkeme tarafından yargılanması gerektiği söyleniyor. Fakat mahkemeler yalnızca toplumun üyeleri için oluşturulur ve ben, toplumun kurumsal ilkelerinin hiçe sayılarak bir mahkemenin Kral ile egemen arasında yargıç kılınmasını anlayamıyorum. Nasıl olur da bir mahkeme vatana bir efendi atayıp suçunu bağışlar ve nasıl olur da genel irade bir mahkemenin huzuruna çıkarılır?

Size, yargı kararının halk tarafından onaylanacağı söylenecektir. Fakat eğer halk onaylayabiliyorsa, neden onu kendi yargılamasın ki? Eğer bu görüşlerin zayıflığını fark edemiyorsak, ne tür bir yönetim biçimi kabul edersek edelim, köle olacağız demektir. Ne egemen ne de yönetici kendi yerlerinde olacaktır ve halk baskıya karşı güvencesiz kalacaktır.

Yurttaşlar, Louis'yi yargılaması gereken mahkeme, kesinlikle bir adli mahkeme değildir; bir konseydir, halktır, yani sizlersiniz. İzlememiz gereken yasalar da doğal hukukun yasalarıdır. Louis'yi yargılayacak olanlar sizlersiniz; fakat ona karşı bir adli mahkeme, bir jüri, bir savcı olamazsınız; böylesine sivil bir yargılama biçimi, yargılanmasını haksız hale getirir. Yurttaş olarak görülen Kral, kendisini suçlayan aynı kişiler tarafından yargılanamaz. Louis bizim aramızdaki bir yabancıdır; suçundan önce de bir yurttaş değildi; oy veremezdi, silah taşıyamazdı.

[...]Louis'yi yargılayacak zihniyet ile Cumhuriyet'i kuracak zihniyetin aynı olduğu gerçeğini hiçbir zaman aklımdan çıkarmayacağım. Yargılamanızdaki düşünce biçiminiz, yönetimdeki düşünce biçiminizin aynısı olacaktır. Bu yargılamadaki kavrayış dereceniz, Anayasa'daki özgürlük derecenizin aynısı olacaktır.

Tekrar ediyorum, bir kral kesinlikle ülkenin yasalarına ya da daha doğrusu toplumun yasalarına göre yargılanamaz. Tarquinius'u yargılamak için Numa'nın⁶⁸ yasalarında ve I. Charles'i yargılamak için de İngiltere'nin yasalarında hiçbir hüküm yoktu; onları doğal hukuka göre yargıladılar; gücü güçle alt ettiler, bir yabancıyı, bir düşmanı alt ettiler. İşte bu infazları meşrulaştıran buydu.

[...]Şu ana kadar söylediğim her şey, Louis'nin yabancı bir düşman olarak yargılanması gerektiğini size kanıtlamak içindi. Şunu da ilave edeceğim: Yargı kararının halkın oyuna sunulması zorunlu değildir. Çünkü halk, yasalar mutluluğunu ilgilendirdiği için yasalar koyabilir; ama halkın kendisi bile tiranlığın

⁶⁸ Numa: Roma'nın Romulus'tan sonra tahta çıkan ikinci kralı.

suçunu silemez. İnsanların tiranlığa karşı olan hakları kişiseldir ve hiçbir egemenlik işlemi tek bir yurttaş bile tiranlığı affetmeye zorlayamaz.

Demek ki Louis'nin bir yabancı olup olmadığına, Fransız halkının düşmanı olup olmadığına karar vermek size düşüyor. Eğer Meclis'teki çoğunluk Louis'nin suçunu bağışlamaya kalkarsa, bu durumda verilen karar halkın oyuna sunulmalıdır. Çünkü tek bir yurttaş bile bir egemenlik işlemi tarafından meşru olarak kralı affetmeye zorlanamayacağına göre, bu yönetim işlemi de egemen için kesinlikle zorunlu değildir.

Haydi, Kral'ı yargılamak için elinizi çabuk tutun. Çünkü her yurttaş, (Genç) Brutus'un Sezar üzerinde sahip olduğu hakkın aynısına sahiptir. Nasıl II. Leopold'un ve Gustaf'ın⁶⁹ ölümlerini kınayıp üzüntülerinizi bildirmediyseniz, bu yabancıya karşı girişilecek bir suikast eylemini de cezalandıramazsınız.

Louis bir başka Catilina'dır; onun katili de, tıpkı Roma konsülü⁷⁰ gibi vatanı kurtardığını düşünecektir. Louis halka savaş açtı ve kaybetti. Bir barbardır, savaş tutsağı olan bir yabancısıdır. Rezil niyetlerini biliyorsunuz, ordusunu gördünüz. Bu hain, Fransızların değil, birkaç komplocunun kralıydı. Kendine ait özel yöneticileri vardı ve gizli gizli asker topluyordu. Yurttaşları köleleymiş gibi görüyor ve bütün iyi ve cesur yurttaşları gizlice ortadan kaldırıyor. Bastille, Nancy, Champ-de-Mars, Tournay ve Tuileries⁷¹ katiliydi; herhangi bir yabancı, herhangi bir düşman bize ondan daha büyük bir kötülük yapmış mıdır acaba? Bir an önce yargılanmalıdır. Bu, bilgeliğin ve sağlıklı bir politikanın ögüdüdür. Louis düzenbazların ellerinde tuttıkları bir tür rehinedir. Merhamet duygusunu uyandırmaya çalışıyorlar; yakında insanların gözyaşlarını satın alacaklar. Bizi bu girişimlerle duyarlı kılmak, hatta bizi yozlaştırmak için ellerinden geleni yapacaklar. Ey halk, eğer olur da Kral suçlarından dolayı bağışlanırsa, artık senin güvenine lâyık olmadığımızı ve bizi hıyanetle suçlayabileceğini aklından çıkarma sakın.

Saint-Just'un yargı aşamasına gelinmeden XVI. Louis'yi ölüme mahkûm eden bu konuşmasının ardından Konvansiyon davanın açılması yönünde ka-

⁶⁹ Bir suikast sonucu ölen İsveç Kralı III. Gustaf (1746-1792).

⁷⁰ Cicero.

⁷¹ Bastille Hapishanesi, Nancy kenti, Champ-de-Mars Meydanı, Tournay kenti ve Tuileries Sarayı, 1789'dan beri ölümlerle sonuçlanmış ayaklanmaların, halk hareketlerinin yaşanmış olduğu bazı yerlerdir.

rar alacakken Jirond grubu, kafaları karıştırıp Kral'ın mahkeme önüne çıkarılmasını engellemek amacıyla Buzot'yu kürsüye sürdü. Buzot, sadece Kral'ı değil Bourbon Hanedanı'na mensup herkesi kapsayacak genel bir dava açılmasını istedi ve bu talebini Meclis'e kabul ettirdi. Ne kadar fazla sanık ve suçlama olursa, XVI. Louis'yi kurtarmak da o kadar kolay olabilirdi. Fakat Jiron- denlerin bu manevrası amacına ulaşamadı. 20 Kasım'da İçişleri Bakanı Roland, Tuileries Sarayı'nda Kral'ın gizli bir kasasının bulunduğunu Konvansiyon'a açıkladı. Kendisi ve karısından başka kimse olmadan kasanın içindeki belgelerin dökümünü yapmış olmasından ötürü Roland, Montagnardlar tarafından Jiron- denleri itham altında bırakacak belgeleri saklamakla suçlandı. Bununla birlikte Konvansiyon'a verdiği özellikle Kral'ın çeşitli kişilerle yapmış olduğu yazışmaları içeren belgeler, bazı kişilerin hâlâ kuşkuyla baktıkları ihanet tezini açıkça kanıtlıyordu.

Artık Kral'ın davasını bir genel Bourbon davası içine dahil edip sulandırmak mümkün değildi. *Section*'lardaki militanlar, *sans-culotte*'lar ve Komün yönetimi, davanın bir an önce görülmesi yönünde seslerini yükseltmeye başladılar. Gizli kasa olayı sayesinde elleri daha da güçlenen Montagnardlar da *Plaine* grubundaki ılımlıları kendi yanlarına çekebilmek için girişimlerini yoğunlaştırdılar. 3 Aralık 1792'de Meclis kürsüsüne çıkan Robespierre, Saint-Just'ün dava hakkındaki tezini ele alıp bunu daha da geliştirdi ve konunun hukuki değil tümüyle siyasal bir boyuta sahip olduğunun altını bir kez daha çizdi. Sonuçta, yine Saint-Just gibi, özgürlüğün, Cumhuriyet'in yaşatılabilmesi, kısacası halk esenliğinin sağlanabilmesi için XVI. Louis'nin ölmesinin ne denli gerekli olduğunu açıkladı. Böylece Robespierre, Saint-Just'ten sonra, tarih boyunca çeşitli düşünürlerin savunmuş oldukları (tiranın öldürülmesi ve tabii bu öldürme işleminin meşru kabul edilmesi anlamına gelen) *tyrannicide* savını XVI. Louis'nin durumuna uyarlamış oluyordu.

ROBESPIERRE (3 Aralık 1792)⁷²

Yurttaşlar;

Meclis, farkında olmaksızın gerçek sorundan uzaklaştırıldı. Burada görülecek bir dava yok. Louis kesinlikle bir sanık değildir; siz de yargıç değilsiniz.

⁷² Robespierre, 1973-1974, Cilt 2, s. 71-81. Ayrıca *Ayaklar Baş Olunca* [Jakoben Söylevler] adlı kitabın s. 26-39'daki İlhan Erman çevirisi göz önünde bulundurulmuştur.

Siz, sadece devlet adamları ve ulusun temsilcilerisiniz ve böyle de olmalısınız. Bir insanın lehinde ya da aleyhinde bir hüküm vermeyeceksiniz, ama bir kamu esenliği kararı alacaksınız, bir ulusal koruyuculuk işleminde bulunacaksınız. Cumhuriyet'te devrik bir kralın bulunması sadece iki işe yarar; ya devletin huzurunu bozmaya ve özgürlüğü çökertmeye ya da her ikisini birden güçlendirmeye. Oysa ben, şu ana kadarki görüşmelerinizin birinci işe hizmet eder şekilde yol aldığı kanısındayım. Gerçekten de, çiçeği burnundaki Cumhuriyet'i pekiştirmek için sağlıklı bir siyasetin izlemesi gereken yol nedir? Bu yol, krallıktan duyulan nefreti insanların yüreklerinin derinliklerine kazımak ve bütün krallık yandaşlarını şaşkına çevirmektir. Dolayısıyla, eğer bütün dünyanın yüzüne karşı Kral'ın suçu bir sorun olarak sunuluyorsa, eğer davası Fransız halkının temsilcilerini meşgul eden en önemli, en ciddi, en zor görüşmelerin konusu olarak gösteriliyorsa, eğer Kral'a bir zamanlar atfedilen yakıştırmaların⁷³ sadece anısı ile yurttaşların onuru arasına ölçülemez bir ayırım konuluyorsa, o zaman bu devrik Kral'ı özgürlük için hâlâ bir tehdit unsuru kılmanın da sırrına vakıf olunmuş demektir.

Louis kraldı ve Cumhuriyet kuruldu. Sizi meşgul eden ünlü sorun bu iki sözcükle⁷⁴ karara bağlandı. Louis işlediği suçlar nedeniyle tahttan düşürüldü. Bilindiği üzere Louis, Fransız halkını isyancı olmakla suçluyor ve halkı cezalandırmak için yandaş tiranların ordularını yardımına çağırıyordu. Halkın zaferi ise, onun isyancıdan başka bir şey olmadığına karar verdi. Dolayısıyla Louis, yargılanamaz; ya şimdiden mahkûm edilmiştir ya da Cumhuriyet masum değildir. Hangi biçimde olursa olsun XVI. Louis'nin yargılanmasını önermek, anayasalcı kraliyet despotizmine doğru gerilemektir; karşı-devrimci bir düşüncedir bu, çünkü bizatihi Devrim'in kendisinin sorgulanması demektir.

Gerçekte, eğer yine de Louis mahkemeye çıkarılırsa, aklanabilir, masum bulunulabilir; hatta yargılanacağı ana kadar masum kabul edilecektir! Fakat eğer Louis aklanırsa, masumiyetine karar verilirse, Devrim'in hali nice olur? Eğer Louis masumsa, tüm özgürlük savunucuları iftiracı olurlar; [Devrim karşıtı] isyancılar gerçeğin dostlarına ve ezilen masumiyetin koruyucularına dönüşürler; yabancı sarayların bildirileri hükmedici bir hizbe karşı dile getirilmiş meşru itirazlar haline gelirler. Louis'nin bugüne kadarki tutukluluk hali bile

⁷³ "Kutsal insan", "Tanrı'nın temsilcisi" gibi yakıştırmalar.

⁷⁴ Kral ve Cumhuriyet sözcükleri.

haksız bir eziyet olur. Federeler, Paris halkı, Fransız İmparatorluğunun tüm vatanseverleri suçlu durumuna düşerler. Böylece doğanın mahkemesinde görülen suç ile erdem arasındaki, özgürlük ile tiranlık arasındaki bu büyük dava, sonuçta suç ve tiranlık lehine karara bağlanmış olur.

[...]Bir ulus ayaklanma hakkını kullanmak zorunda kaldığı zaman, tirana karşı doğa durumuna geri döner. Böyle bir durumda tiran, nasıl olur da toplumsal sözleşmeyi ileri sürebilir? Zaten onu yok etmiştir.⁷⁵ Ulus, toplumsal sözleşmeyi yurttaşlar arasındaki ilişkileri düzenleme bakımından hâlâ işe yarar olduğunu düşünerek devam ettirebilir. Ama tiranlığın ve ayaklanmanın sonucu olarak sözleşmenin tirana ilişkin olan tarafı yırtılıp atılmıştır; böylece karşılıklı savaş durumuna geçilmiştir. Mahkemeler ve adli davalar, sadece devletin üyeleri için geçerlidir.

Anayasa'nın⁷⁶ bu yeni düzene yön verebileceğini varsaymak, kaba bir çelişkidir; onun hâlâ kendi kendine varlığını sürdürdüğünü varsaymak demektir. Anayasa'nın yerini hangi yasalar almıştır? Doğanın yasaları ile toplumun temel yasası, yani halkın esenliğine ilişkin yasa.⁷⁷ Tiranı tahttan indirme hakkı ile onu cezalandırma hakkı aynı şeydir; her ikisi de aynı biçime sahiptir. Tiranın yargılanması halkın ayaklanmasıdır, hakkındaki karar iktidardan düşürülmesidir, cezası ise halkın özgürlüğü neyi gerektiriyorsa odur.

Halklar, mahkemeler gibi yargılamazlar, hüküm vermezler, ama şimşekler yağdırırlar; kralları mahkûm etmezler, ama hiçliğin içine batırırlar. Onların bu adaleti de, mahkemelerinki kadar geçerlidir. Eğer halklar esenlikleri için zalimlere karşı ayaklanmışlarsa, kendileri için yeni bir tehlike oluşturacağını bildikleri zalimleri cezalandırma usulünü ne diye benimseyip uygulasınlar ki?

Kendimizi, bizimle hiç ilgisi olmayan yabancı örneklerle yanılgıya sürükledik. Gerek Cromwell'in hükmettiği bir adli komisyonda I. Charles'ı yargılatması, gerek Elizabeth'in⁷⁸ aynı şekilde İskoçya Kraliçesi Mary'i⁷⁹ mahkûm ettirmesi, benzerlerini halk için değil de kendi hırsları için ölüme gönderen ti-

⁷⁵ Robespierre, burada Rousseau'nun kuramının temelinde bulunan toplum sözleşmesinden değil, fakat yöneten(ler) ile yönetilenler arasındaki bir tür siyasal sözleşmeden söz etmektedir.

⁷⁶ 1791 Anayasası.

⁷⁷ *Salus populi suprema lex* (halkın esenliği en yüce yasadır) anlayışı.

⁷⁸ İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth.

⁷⁹ Mary Stuart (1542-1587).

ranların -yanıltıcı biçimler altında- kamuoyunu aldatma çabalarından başka bir şey değildir. Burada söz konusu olan, ne ilkelerdir ne de özgürlük, ama düzenbazlıktır, entrikadır. Peki ya halk! Mutlak gücüyle desteklediği akıldan ve adaletten başka hangi yasayı izleyebilir?

Hangi Cumhuriyet'te tiranı cezalandırma zorunluluğu tartışma konusu oldu ki? Tarquinius mahkemeye mi çıkarıldı? Romalılar kendilerini Tarquinius'un savunucusu olarak ilan etmeye cüret etselerdi, Roma'da kim bilir neler söylenirdi? Peki, biz ne yapıyoruz? XVI. Louis'nin davasını savunsunlar diye her taraftan avukatlar çağırıyoruz. Biz, her özgür halkın suçların en büyüğü olarak göreceği şeyi yasal bir kural haline getiriyoruz. Bizzat biz, yurttaşları alçaklığa ve yozlaşmışlığa teşvik ediyoruz. Böyle giderse günün birinde, kendimizi Louis'yi savunanları yurttaşlık tacıyla ödüllendirirken bulacağız!

[...]XVI. Louis'nin yargılanmasıymış! Fakat bu yargılama, bir mahkemede ya da herhangi bir mecliste bir ayaklanma çağrısından başka bir şey mi olacaktır? Bir kral halk tarafından yok edildiği zaman, kimin onu diriltip karışıklıklar ve isyan çıkarmak için yeni bir bahane haline getirmeye hakkı vardır ve zaten bu durum başka hangi sonuçlara yol açabilir? XVI. Louis'nin savunucularına bir arena tahsis ederek, hem özgürlüğe karşı despotizmin kavgasını yeniden başlatmış, hem de Cumhuriyet'e ve halka karşı hakaret etme hakkını tanımış oluyorsunuz. Çünkü eski despotu savunma hakkı, onun davasına yararlı olan her şeyi söyleme hakkını da içerir. Bütün hizipleri uyandırıyor sunuz. Uyuşmuş kralcılığı canlandırıp yüreklendiriyorsunuz. Böylece herkes istediği gibi onun yanında ya da karşısında yer alabilir. Bu durumda, Kral'ın savunucularının sizin mahkemenizde, hatta sizin kürsünüzde dile getirebildikleri görüşlerin her yerde tekrarlanmasından daha meşru, daha doğal ne olabilir ki! Bu nasıl bir Cumhuriyettir ki, kendi kurucuları tarafından beşiğinde ona saldırsın diye her taraftan düşmanlar yaratılıyor!

[...]Bugün Louis, halkın vekillerini ikiye bölüyor; birileri onun lehinde, diğerleri onun aleyhinde konuşuyor. İki ay önce acaba kim, bugün Louis'nin dokunulmaz olup olmadığı sorusunun tartışılacağını tahmin edebilirdi? Fakat Ulusal Konvansiyon'un bir üyesi⁸⁰ başka sorulara da yol açan bu soruyu ciddi bir görüşme konusu olarak ortaya attığından beri, Kurucu Meclis'teki komp-

⁸⁰ Jirondenler safında yer alan Pétion.

locular, ihanetlerini saklamak için başvurmuş oldukları kralın dokunulmazlığını⁸¹ bu kez de son saldırılarını gizlemek amacıyla kullanmaya koyuldular.

[...]Despotizmin tüm vahşi sürüleri, XVI. Louis adına vatanımızın bağrını yeniden parçalamaya hazırlanıyorlar. Louis hâlâ zindanının köşesinde bizimle savaşıyor ve birileri kalkıp onun suçlu olup olmadığını, ona bir düşman olarak davranılıp davranılmamasını sorguluyor! Cumhuriyet'in bizi oyalamak için kullanılan boş bir sözcük olduğuna yine de inanmak istemiyorum; ama kraliyet yeniden kurulmak istense, bu yöntemlerden başka bir yöntem mi kullanılır sanki?

Louis'yi desteklemek için Anayasa'ya göndermede bulunuluyor. Burada Anayasa'dan türetilen itiraza karşı mücadele etmeyi kabul edenlerin geliştirmiş oldukları bütün gerekçeleri tekrarlamaktan kaçınacağım. Sadece bu gerekçelerin ikna edemediği kişiler için tek bir şey söyleyeceğim: Anayasa yaptığınız her şeyi yasaklıyordu. Eğer Louis sadece tahttan düşürülerek cezalandırılabilirse, onun yargılamasını yapmadan tahttan düşmüş olduğuna da hükmedemezsiniz. Dolayısıyla onu hapiste tutmaya da hakkınız yoktur kesinlikle. Oysa onun sizden, serbest bırakılmasını ve kendisine tutsaklığı için faizleriyle birlikte tazminat ödenmesini talep etme hakkı vardır. O Anayasa sizi mahkûm ediyor; öyleyse XVI. Louis'nin ayaklarına kapanıp sizi bağışlaması için yalvarın!

Ben kendi hesabıma, bu yersiz anayasal incelikleri ciddiye alıp tartışmaktan utanırım. Bunlar, okul sıralarında ya da saraylarda ya da daha doğrusu Londra, Viyana ve Berlin hükümetlerinde tartışılacak şeylerdir. Görüşülüp tartışılmasının bir rezalet olduğuna inandığım bu konu üzerinde daha fazla durmayacağım.

"Bu büyük bir davadır, bilgece ve sakin bir ihtiyatla görülmesi gereken bir davadır" deniyor. Onu büyük bir dava yapan sizsiniz! Evet, siz onu büyük bir dava haline getiriyorsunuz! Onda büyük olabilecek ne buluyorsunuz? Zorluk mu? Hayır. Davalının kişiliği mi? Özgürlük açısından davalıdan daha aşağılık, insanlık açısından daha suçlu bir başkası yok. O, ancak kendisinden daha alçak olanları etkileyebilir hâlâ. Sonucunun yararı mı davayı büyük yapıyor yoksa? Eğer öyleyse, işte size davayı bir an önce bitirmeniz için bir neden

⁸¹ Bakınız: 1. cilt, IV. bölüm, "Kral'ın Kaçışı ve Dokunulmazlığı" başlıklı altbölümde yer alan Barnave'in kralın dokunulmazlığı hakkındaki 15 Temmuz 1791 tarihli konuşması.

daha. Büyük bir dava, halkçı bir yasa taslağıdır, despotizm tarafından ezilen yoksulların davasıdır.

Bize önerdiğiniz bu sonu gelmez ertelemelerin nedeni ne? Kamuoyunu incitmekten mi korkuyorsunuz? Sanki halk, vekillerinin zayıflığından ya da ihtirasından başka bir şeyden korkuyormuş gibi; sanki halk, her ne pahasına olursa olsun alçaklığın ve esaretin içine gırtlığına kadar gömülmek isteyen ve devirmiş olduğu budala tirana budalaca bağlı olan aşağılık bir köle sürüsüyümüş gibi. Kamuoyundan söz ediyorsunuz, oysa onu yönlendirmek, güçlendirmek sizin göreviniz değil mi? Eğer kamuoyu yolunu şaşırp sapıtırsa, bunun sorumlusu sizden başka kim olabilir? Size karşı birleşmiş olan yabancı krallardan mı korkuyorsunuz? Ah evet! Hiç kuşkusuz, onlardan korkuyormuş gibi görünerek onları yeneceğinizi düşünüyorsunuz! Despotları bozguna uğratmanın yolunun içerideki suç ortaklarını esirgemekten geçtiğini zannediyorsunuz! Yabancı halklardan mı korkuyorsunuz? Demek ki siz tiranlığın doğal şefkatine inanıyorsunuz! Acaba neden insan soyunu özgürleştirme onuruna erişmeye çabalamıyorsunuz? Nasıl bir çelişki içine giriyorsunuz ki, insan haklarının ilan edilmesini şaşkınlıkla karşılamamış olan ulusların, bu hakları en acımasız şekilde bastıran zalimlerden birinin cezalandırılması karşısında dehşete düşeceklerini öngörüyorsunuz? Sonuçta, birilerinin dediğine göre siz, gelecek kuşakların yargısından korkuyorsunuz. Evet, gelecek kuşaklar sizin kaypaklığınıza ve zayıflığınıza gerçekten şaşıracaktı; evlatlarınız da babalarının önkabullerine ve önyargılarına kahkahalarla güleceklerdir.

[...]Temsilciler; halk için, sizin için önemli olan şey, halkın size verdiği görevleri yerine getirmenizdir. Cumhuriyet ilan edildi, ama onu bize verdiniz mi? Henüz bu adı hak eden tek bir yasa yapmadınız, henüz despotizmin kötü yasalarının bir tekini bile düzeltmediniz. Sözcükleri bir tarafa bırakırsanız, elimizde hâlâ tam bir tiranlık, üstelik daha rezil hizipler ve daha namussuz şarlatanlar ile birlikte yepyeni kargaşa ve iç savaş girişimleri bulunuyor. Cumhuriyet! Ve Louis hâlâ hayatta! Ve siz kalkıp bizimle özgürlüğün arasına Kral'ın kişiliğini koyuyorsunuz! Vesveselere kapılarak kendimizi suçlu duruma düşüreceklerimizden korkalım, suçluya daha fazla müsamaha göstererek kendimizi onun yerine geçireceklerimizden korkalım.

Bir başka zorluk da şudur: Louis'yi hangi cezaya çarptıracağız? Ölüm cezası çok acımasızdır. "Hayır", der bir başkası, "yaşam daha da acımasızdır,

onun hayatta kalmasını talep ediyorum.” Ey Kral’ın avukatları!⁸² Merhamet gösterdiğiniz yoksa acımasız olduğunuz için mi onu işlediği suçların bedeli olan ölüm cezasından kurtarmak istiyorsunuz? Ben, sizin yasalarınızın bol bol dağıttığı ölüm cezasından iğreniyorum. Louis’ye karşı ne sevgi ne de nefret besliyorum, sadece işlemiş olduğu suçlardan nefret ediyorum. Sizin hâlâ Kurucu olarak adlandırdığınız Meclis’te ölüm cezasının kaldırılmasını önermiştim.⁸³ Aklın temel ilkelerini Meclis’in ahlaki ve siyasal sapkınlıklar olarak görmüş olması da benim hatam değildi. Fakat suçları kendilerinden çok hükümete ait olan bunca talihsizin lehine bu ilkelere hiç başvurmamış olmanıza karşın, nasıl oluyor da en büyük suçlunun davasını savunmak için şimdi bunları yeniden gündeme getiriyorsunuz? Louis’nin yararına olacak şekilde ölüm cezasına bir istisna getirmeyi talep ediyorsunuz, oysa sadece onun idamı bu cezayı meşrulaştırabilir. Evet, ölüm cezası, genelde bir cinayettir ve sırf bu nedenden ötürü de, doğanın değişmez ilkeleri gereğince sadece bireylerin ya da toplumun güvenliği için zorunlu olduğu durumlarda haklıdır. Kamu güvenliği sıradan suçlar için asla ölüm cezasına başvurmaz; çünkü toplum, bu suçları her zaman başka araçlarla önleyebilir ve suçluları kendisine zarar veremeyecekleri bir güçsüzlük içine hapsedebilir. Ama henüz adil yasalarla pekiştirilmemiş bir Devrim’in bağrındaki bu devrik Kral’ın varlığı, sadece adının anılmasıyla bile huzursuz ulusun üzerine iç savaş belâsını çökerten bu Kral’ın varlığı, ister hapiste ister sürgünde olsun, kamusal mutluluğun sağlanıp sağlanamaması bakımından ilgisiz değildir. Olağan yasalar bağlamında acımasız bir istisna olduğunu adaletin itiraf ettiği bu ceza,⁸⁴ sadece onun işlediği suçlar için geçerlidir.

Bu ölümcül gerçeği üzülererek dile getiriyorum: Louis ölmelidir, çünkü vatan yaşamalıdır. İçeride olduğu gibi dışarıda da saygı duyulan huzurlu, özgür bir halkın olduğu bir ülkede yaşıyor olsaydık, yüce gönüllü olunması yönünde size verilen öğütlerin bir anlamı olabilirdi. Ama bunca fedakârlıktan ve mücadeleden sonra hâlâ özgürlüğü tartışılan bir halk, yasaların sadece gari-

⁸² Kral’ın “avukatlığına soyunan” kişiler kastediliyor.

⁸³ Bakınız: 3. cilt, I. bölüm, “Devlet Terörü” başlıklı altbölümde yer alan Robespierre’in 30 Mayıs 1791 tarihli konuşması.

⁸⁴ Ölüm cezası.

banların gözünün yaşına bakmadığı bir ülkenin halkı, tiranlığın işlediği suçların hâlâ tartışma konusu yapıldığı bir ülkenin halkı, evet böyle bir halk, öcünün alınmasını istemek zorundadır. Yoksa birilerinin teşvik ettiği yüce gönüllülüğünüz, eşkiya sürüsünün ganimetleri paylaşırken gösterdiği yüce gönüllülüğe fazlasıyla benzeyecektir.

Şu anda Louis'nin kaderi hakkında karar vermenizi öneriyorum. Karısına gelince, onu, aynı suçları işlemiş tutuklularla birlikte mahkemeye göndermelisiniz. Oğlu, barış ve kamusal özgürlüğün sağlama alınmasına kadar Temple Kulesi'nde gözetim altında tutulmalı. Louis'ye gelince, şu anda Ulusal Konvansiyon'un onu Fransız ulusuna ihanet etmiş, insanlık suçu işlemiş bir kişi olarak ilan etmesini talep ediyorum. Louis'nin bu sıfatla, 10 Ağustos'ta özgürlük uğruna canlarını veren şehitlerin öldüğü yerde, [idam edilerek] tüm dünya için büyük bir örnek oluşturmamasını talep ediyorum. Bu tarih boyunca anılmaya geçecek olayın da, halkların yüreklerinde haklarına duydukları sevgiyi ve tiranlara karşı hissettikleri nefreti besleyecek ve halk adaletinin sağladığı ibret verici terörü tiranların ruhuna kazıyacak olan bir anıtlı yaşatılmasını talep ediyorum.

Robespierre'in konuşmasında dava konusunda geciktirici bir taktik uygulamakla eleştirdiği, hatta bu nedenle kralcı bir tutum takınmakla itham ettiği Jirondenler, üzerlerinde yoğunlaşan baskıya aldırmandan suyu bulandırmaya devam ettiler. Robespierre'den bir gün sonra yine söz alan Buzot, krallığın - hangi adlandırma altında olursa olsun- kurulmasını öneren ya da kurmaya kalkışan her kişinin ölümle cezalandırılmasını talep etti. Buzot'yu destekleyen Guadet de, yıkılan despotizmin yerine bir başka despotizmi yerleştirme projesinin bulunduğunu ileri sürdü. Böylece Jirondenler, dikkatleri Kral'ın davasından uzaklaştırıp bu yeni tehdit iddiası üzerinde yoğunlaştırmaya çalıştılar, hatta Montagnardları ve özellikle Robespierre'i diktatörlüğe meyletmekle itham ettiler. Ancak Buzot'nun önerisini yasalaştıran Konvansiyon, daha fazla oyalanmayı reddederek 6 Aralık'ta bir an önce iddianameyi hazırlamakla görevli 21'ler Komisyonu'nu kurdu ve davayı sonuçlandıracak oylamalarda her vekilin sözlü olarak görüş bildiriminde bulunacağını kararlaştırdı. Açıkçası, Konvansiyon'daki dinleyicilerin gözleri önünde oy kullanacak vekillerin hangi yönde oy kullandıkları herkes tarafından bilinecekti.

21'ler Komisyonu'nun hazırladığı iddianame, 11 Aralık'ta bir mahkeme olarak toplanan Konvansiyon'da Barère tarafından okundu. Bunun ardından, hakkında isnat edilmiş suçlamaları dinlemiş olan sanık konumundaki XVI. Louis'nin sorgulanmasına geçildi. Kral, vakur bir tavır takınmak yerine, kendisine yöneltilen soruları ya olayları hatırlamadığı bahanesi altına sığınarak ya da her türlü suçlama karutunu inkâr ederek yanıtlamayı yeğledi. Öyle ki demir kasanın varlığından haberdar olmadığını ve burada bulunan yazışmaların kendisiyle hiçbir ilgisinin bulunmadığını ileri sürdü. Bu tutumuyla da, ilk başta sergilemiş olduğu sakinliği ve işbirlikçiliği sayesinde bazı vekiller üzerinde yarattığı olumlu izlenimi yerle bir etti.

Bu arada radikal devrimci çevrelerde ve *sans-culotte*'lar arasında, Kral'ın idam edilmesini talep eden sesler yükseliyordu. Ayrıca bu yönde çeşitli yazılar kaleme alınıyor ve *section*'lar ile halk dernekleri bildiriler yayımlıyorlardı. Örneğin Kudurmuşlar hareketinin önemli ismi Jacques Roux, Observatoire *section*'ünün meclisinde 1 Aralık'ta yaptığı konuşmasını büyük ölçüde bu konuya ayırmıştı. Daha sonra bir broşür şeklinde basılıp Paris'teki *section*'lara, Komün'e, birincil meclislere ve başta Jakobenler olmak üzere tüm halk derneklerine yollanan bu söylevinde Roux, bir yandan Konvansiyon'un XVI. Louis'yi giyotine göndermek için elini çabuk tutmasını istiyor, öte yandan böyle bir kararın alınmasını engellemeye kalkışabilecek vekilleri, daha açıkçası isimlerini vermese de Jirondenleri bir halk ayaklanmasıyla tehdit ediyordu.

ROUX (1 Aralık 1792)⁸⁵

Cumhuriyetçi yurttaşlar;

Cesaretinize öylesine güveniyorum ki hiçbir şeyin ruhunuzu yumuşatmayacağına ve kutsal doktrininizin ilerleyişini durduramayacağına inanıyorum. Katillerin hançerlerinin ve eşkıyaların, alçakların bilinen silahlarının karşısına cumhuriyetçi erdemleri ve ebedi adaletin ilkelerini dikeceksiniz. Eğer kralların tahtlarının üzerine ateşten lavlar fırlatmış olan kutsal İnsan Hakları Bildirisi karşısında hainlerin beti benzi atmıyorsa, bu kişiler yasanın kılıcıyla, yani halkın esenliği olan bu yüce yasanın kılıcıyla vurulmalıdır.

Yurttaşlar, ancak acil ve katı önlemler olarak ve hep ayaklarınızın üzerinde durarak kaderinizin yüceliğine erişebilirsiniz. Ne yani! Fransız senatosu-

⁸⁵ Roux, 1792.

nun⁸⁶ bağrında erdemın pek de güvende bulunmadığı, kalles bir hizbin⁸⁷ kamusal özgürlüğe ölümcül darbeler indirmeye hazırlandığı, halkın yozlaştırılmaz [*incorruptible*⁸⁸] savunucularının suskunluğa gömülmek zorunda kaldığı, döneş yasamacıların hiç kuşkusuz cezalandırılma korkusu olmaksızın sözde bir mahkeme kurup XVI. Louis'yi aklamak için kendilerini silahlı bir güçle donattığı bu ortamda, özgürlüğün yıldırımını çakmakta tereddüt mü edeceksiniz?

Oysa devrim konusunda model aldığımız Romalılar, iktidarı gasp eden senatörlerini yok ederek korkunç bir örnek vermekte bir an bile tereddüt etmemişlerdi. Silahlı bir kuvvetle kamu gücüne meydan okuyan Maelius⁸⁹ katledilmişti. Krallığın yıkılışından sonra daha buyurgan, daha küstah olan halk önderleri ölümle cezalandırılmıştı. Atinalılar da, kendilerine zincirler hazırlayan otuz yöneticiye⁹⁰ acımamışlardı. Gerçekten birçok kişinin yönetimi altında oluşan despotizm ya da bir başka deyişle senatoryal despotizm, kraların asası kadar dehşet vericidir. Halkı zincirlemeye yönelir, halk da bunun farkında olmaz. Çünkü halk, kendinin kabul ettirdiği varsayılan yasalar tarafından küçük düşürölüp boyunduruk altına alınır.

Fakat yurttaşlar, siz, Bourbonların boyunduruğunu rüşvetçi kişilerin boyunduruğu altına girmek için söküş atmadınız, kendinizi kralların aşağılayıcı hükmünden bunun için kurtarmadınız. Köleden insana doğru giden yolu geri dönölmez bir biçimde katettikten sonra, vekillerin haklarınızın meşruluğuna en ufak şekilde halel getirmelerine, her zaman doğru ve mutlak güçlü olup tek başına yasaları dayatan kamuoyuna sırt çevirmelerine ve yasaların yapılmasında iyilikseverlik karakterinin gücünden başka bir gücü kullanmalarına izin veremezsiniz. Egemenliğin kullanımı onu bırakanın çıkarı doğrultu-

⁸⁶ Konvansiyon kastediliyor.

⁸⁷ Jironenler kastediliyor.

⁸⁸ Halkın Robespierre'e taknğı lākaba gönderme.

⁸⁹ İ.Ö. V. yüzyılda Roma'da yaşamış olan Spurius Maelius, zengin bir *pleb* olarak kıtlık döneminde bedava yiyecek dağıtarak halkın gözünde itibar kazanmış ve soylular tarafından krallığı yeniden tesis etmeye girişmekle suçlanıp öldürölümüştür. Bakınız: Titus Livius, *Roma Tarihi, Kitap: III-IV*, IV, bölüm 13-15, s. 166-170.

⁹⁰ Atina'da Peloponnesos Savaşları'nın sonunda İ.Ö. 404'te kurulan Otuzlar Tiranlığı yönetiminin oligark liderleridir. İktidarları bir yıldan kısa sürmüştür.

sunda devredilmiş olduğundan, iyice yozlaşmış vekillerin kamusal refahın temellerini ebedi felsefenin ilkelerinden başka bir yerden almalarını ve halkın arzularını önemseyip halka sadık olma ve halkı koruma ödevlerini bir an bile olsa unutmalarını kabul edemezsiniz. Yasa, ancak baskı araçlarını içermediği zaman bizim saygımızı hak eder. Yasa yapıcılara karşı duyulması beklenen sevgi ve minnet kuralı, yasamacılar kölelik mezarını kazıp hazırladıkları ve ulusu bir kötülük ve felaket uçurumuna attıkları zaman zorunlu olmaktan çıkar.

[...]Ey siz yurttaşlar, tüm halkların yüce kaderini belirleyecek olan tiranın yargılanmasının yaklaştığı şu günlerde, sadece istifçilere, spekülötlere ve para ticareti yoluyla *assignat*'nın değerini düşüren ve temel ihtiyaç maddelerinin fiyatını aşırı derecede yükselten herkese karşı amansız bir savaş açarak değil, dahası Fransızların katilinin kellesinin bir an önce yasanın kılıcıyla uçurulmasını talep ederek, ne denli yüce, gururlu, acımasız ve korkunç yurttaşlar olduğunuzu kanıtlayabilirsiniz. Yeryüzü halklarına, ulusların kralların mülkü olmadığını, sadece erdemin insanı dokunulmaz kıldığını ve suçun tiranları darağacına götürdüğünü öğretmenin zamanı geldi. Karşı-devrimcilerin birleşme noktası olan ve hapiste hâlâ kamusal özgürlüğe karşı entrikalar çeviren tahttan düşmüş bir canavara karşı eşitlik yıldırımını çakmazsanız eğer, özgürlük boş bir hayaletten başka bir şey olamaz. Krallar gözlerini dünyaya açtıkları zaman ölüme lâıktırlar. Nancy'de, Montauban'da, Nîmes'de, sömürgelerde, La Chapelle'de, Champ-de-Mars'ta işlenen katliamlar,⁹¹ II. Franz'ın silahlı yoldaşlarının akıttığı kanlar ve mezarlarının derinliklerinden ortak cellatlarının kellesini talep eden kurbanların çığlıkları göz önüne getirildiğinde, zalimlik bakımından Médicislerden⁹² ve Neronlardan üstün olan bu adam nasıl bir cezaya çarptırılmalıdır acaba?

Romalılarda, bir hainin öldürülmesi için Cumhuriyet'in özgürlüğünü tehlikeye atması yeterliydi. Yeniden canlanan [*régénérés*] Fransızlarda, tüm halkların en özgürü olan Fransızlarda, ölen tiranlıktan sonra tiran yaşamaya devam etmemelidir. Bizi parçalayan Hydra'yı acımasızca ezmek gerekiyor ki,

⁹¹ Devlet güçlerinin 14 Temmuz 1789'dan sonra herhangi bir yasaya ya da karara karşı gösteriler düzenleyen devrimci yurttaşlara ya da askerlere karşı gerçekleştirdiği katliamlar.

⁹² Saint-Barthélemy katliamını düzenleyenlerden biri olan Ana Kraliçe Catherine de Médicis.

bundan böyle krallar sadece katliamlarının anlatıldığı tarih kitaplarının içinde var olabilsinler.

Eğer vekillerimiz bir canavar kralın işlediği cinayetlerin budala hayranları, köleleri değilse, eğer bu canavarı aklamak için önceden rüşvet almamışlarsa, onlara, yeminlerini bozan hain Louis'yi bir an önce ölüme mahkûm etmekte ellerini çabuk tutmalarını söylemek için aklımızı başımıza toplayalım. Vekillerimizin selefleri olan Kurucu Meclis üyelerinin monarka duydukları aşağılık hayranlık nedeniyle onu dokunulmaz olarak ilan etmeye cüret etmiş olmalarına karşın, yozlaşmaz halkın erdemden başka hiçbir şeyi kutsal kabul etmediğini ve asa ile tahtın kesinlikle halkları katletme hakkı vermediğini vekillerimize anlatalım. Onlara, yalanla gerçeğin iç içe geçtiği ve ulusun kutsal haklarının bir tek adamın tutkularına kurban edildiği bir Anayasa'ya öne sürerek canavar kralı darağacından kurtarmaya kalkışmaları durumunda, gökyüzünün bu canavara ışık vermeyi reddettiğini, yeryüzünün de istemeyerek ona katlandığını açıklayalım. Onlara, halkın dimdik ayakta olduğunu ve cinayetlerinin içinde debelenen bu tirana darbe indirmedikleri takdirde egemen ulusun kendilerini yüce mahkemesine çağıracağını söyleyelim. Tabii ki halk, egemenliğinin kullanımını kralların cinayetlerinin üzerine sünger çekilmesi için devretmez. Ya Louis'nin kellesi düşecektir ya da biz Cumhuriyet'in enkazı altına gömüleceğiz. Krallar halkların kanını haksızca akıtarak despotizmi pekiştirirler; şimdi kralların pis kanını hakkıyla akıtarak halkların özgürlüğünü pekiştirmenin zamanı geldi. İngiltere, Charles Stuart'⁹³ darağacına yollamakta tereddüt etmemişti. Roma, (Yaşlı) Brutus'un oğullarına bile konsüllerin baltasıyla vurmuştu.⁹⁴

[...]Komploları beşiğinde boğmanın ve hainleri, küçük tiranları boyun eğmeye zorlamanın tek yolu, birinci kamu görevlisinin kafasına yasanın kılıcını indirerek karşı-devrimin temel dayanağını ortadan kaldırmaktır. Sertlik ve adalet, bir cumhuriyetçinin en önemli erdemleridir. Senatonun asası al-

⁹³ 1649'da idam edilen İngiltere Kralı I. Charles.

⁹⁴ Son kral Tarquinius'un kovulmasında başrolü oynayan ve Cumhuriyet'in ilk iki konsülünden biri olan Lucius Junius Brutus, iki oğlunun Cumhuriyet'i yıkmaya yönelik bir komploдан suçlu bulunup idam edilmeleri kararını vermişti. Bakınız: Titus Livius, *Roma Tarihi, Kitap II*, bölüm 5, s. 14.

tında inlememek, rüşvetçi vekiller tarafından hayvanlar gibi güdülmemek için, krallık kaftanı altındaki zalimleri kovuşturun, Marie-Antoinette'i mahkemeye çıkarın, bir yanda halka gülücükler atıp öte yanda Saray'dan *assignat*'lar alan yasamacıları, yargıçları, kumandanları, kamu görevlilerini tantanayla ölüme yollayın. Halkın esenliği en yüce yasadır, başkiya karşı direnme de ödevlerin en kutsalıdır. Ey yurttaşlar; ulusun bir yarısını boğazlamayı diğer yarısını da zincirlemeyi tasarlayan canavarları ayaklar altına alıp çiğnemezseniz eğer, özgürlüğe lâik değilsiniz demektir.

[...]İlimlilik devletın sonunu getirir, adım adım kölelik denen mezarı kazar. Hollanda, oyalandığı için özgürlüğünü yitirdi. Sonuçta, fazlasıyla yozlaşmış vekiller Cumhuriyet'i kurtarmak için ellerini çabuk tutmazlarsa, ulus kendi çabasıyla kendini kurtarmalıdır.

Kral'ı idamdan kurtarmak her gün biraz daha güçleşiyorsa da, Jirondenler bu yöndeki çabalarından vazgeçmediler. Jironden manevralarında başrolü oynayan Buzot, bu kez 16 Aralık'ta, Capet Hanedanı'na mensup herkesin, özellikle bu hanedana dahil Orléans ailesinin sürgüne gönderilmesini önerdi. Amaç, Jakobenleri-Montagnardları köşeyi sıkıştırmak, giderek artan prestijlerine darbe indirmektir. Çünkü Philippe-Égalité adını kullanmaya başlayan Orléans Dükü, Jakobenler Kulübü'ne üye olmuştu ve Konvansiyon'da Montagne sıralarında oturuyordu. Eğer Montagnardlar Buzot'nun önerisini reddederlerse, Jirondenlerin kendileri hakkında yaydıkları (Orléans ailesini Fransa tahtına çıkarmak olan) Orléancılık suçlamasını doğrulamış olacaktı. Tersine eğer bu öneriyi benimserlerse, bu kez XVI. Louis'nin Cumhuriyet için tek tehdit olmadığını, hatta Jirondenlerin Cumhuriyet'i kendilerinden daha iyi koruduğunu itiraf etmiş gibi görüneceklerdi. Bununla birlikte Montagnardlar oyuna gelmeyip bu manevrayı boşa çıkarmayı başardılar. Robespierre, çeşitli Jirondenlerin Orléans ailesiyle ilişkileri bulunduğunu ileri sürerek karşı saldırıya geçti. Chabot, bir halk temsilcisi olan Philippe-Égalité'nin sürgün edilmesinin halk egemenliğinin ihlali anlamına geleceğini belirtti. Saint-Just ise, bu önerinin bir art niyet taşıdığını açıkladı. Ona göre Kral ile Orléans Dükü'nün aynı kefeye konması, Kral'ı giyotinden kurtarma hesaplarının bir sonucuydu. Böylece Montagnardlar, vekillerin çoğunluğunu ikna edip Konvansiyon'un ilk önce kabul ettiği bu yasa teklifinden üç gün sonra vazgeçmesini sağladılar.

26 Aralık'ta XVI. Louis son kez Konvansiyon'un karşısına çıktı. Avukatları⁹⁵ savunma metnini hazırlamışlardı. Metni okuyan De Sèze, davanın yasal, suçlamaların tutarlı olmadığını savundu ve Kral'ın erdemlerinden söz edip Fransa'ya yaptığı iyilikleri sıraladı. De Sèze'den sonra konuşan Kral da yine, ileri sürülen hiçbir suçlamayı kabul etmediğini vurgulayıp masum olduğunda ısrar ederek sözlerini tamamladı. Bu savunma konuşmalarından sonra karar aşamasına gelmiş olmasına karşın tartışmalar yeniden alevlendi. Basire, Thuriot, Legendre, Billaud-Varenne gibi Montagnardlar, davayı sonlandırmak için hemen oylamaya geçilmesini istediler. Jirondenlerin ise geciktirme taktiklerinden vazgeçmeye niyetleri yoktu. Kürsüye çıkan Lanjuinais, dava hakkındaki ilk itirazı yeniden ısıtıp masaya sürdü. Konvansiyon'un mahkemeye, vekillerin de hem savcı, hem yargıç, hem jüri üyesine dönüştüğü bu davanın hiçbir hukuk kuralıyla bağdaşmadığını belirtip konunun en baştan yeniden ele alınıp müzakere edilmesini talep etti. Ayrıca diğer Jironden konuşmacılar, halkın esenliği için böyle bir yargılama yapılmamasının gerektiğini ileri sürdüler. Çünkü davanın sonucunda ülkede kargaşa çıkacak, bu da Cumhuriyet düşmanlarının işine gelecekti. Kral'ın idam cezasına çarptırılması ise, Avrupa monarşilerinin devrimci Fransa'ya karşı genel bir ittifak kurmalarına yol açacaktı.

Bu itirazlar karşısında Montagnardlar yine geri adım atmadılar. Couthon, vekillere seslenirken genel iradeyi işin içine soktu: "Capet'yi kim yargılayacak? Siz. Çünkü ulus, sizi yüce devlet mahkemesi olarak yapılandırmıştır. Kendi kendinizi yargıç olarak atayamazsınız, ama halkın yüce iradesi nedeniyle hepiniz yargıçsınız." Saint-Just, *tyrannicide*'in gerekliliğine bir kez daha değinip Devrim'in başarıya ulaşmasını, hatta gerçekten başlamasını Kral'ın idamına bağladı: "Eğer Kral masumsa, suçlu olan halktır! Yeryüzündeki tiranlara karşı sıkıyönetim ilan ettiniz, oysa şimdi kalkmış kendi tiranunuzun canını bağışlamak istiyorsunuz! Devrim, ancak tiran yok olduğu zaman başlar!"

Montagnard tezlerinin hem Konvansiyon'da hem de ülke çapında giderek artan bir taraftar kitlesi topladığını gören Jirondenler, son çare olarak halkoylaması düşüncesini gündeme taşıdılar. Daha açıkçası, idam cezasına karşı ar-

⁹⁵ Kral'ın seçtiği avukatlar, De Sèze, Tronchet ve Target'ydı. Ulusal Kurucu Meclis'te yer almış olan Target, bu görevi kabul etmedi; daha sonra Malesherbes, Kral'dan talepte bulunup avukatlar arasında yer aldı. Olympe de Gouges'un avukatlık talebi ise Konvansiyon tarafından reddedildi.

tık açık bir muhalefet yürütemeyeceklerini düşünüp Kral hakkında verilecek karar konusunda bir referandum ya da daha doğrusu bir plebisit düzenlenmesini teklif ettiler. Bu öneriyi getirenler, gerekçelerini halk egemenliğine dayandırıyorlar ve halkoylamasına başvurulmadığı takdirde halka ait olan yetkinin Konvansiyon'u bu işe alet eden Montagnardlar tarafından gasp edilmiş olacağını iddia ediyorlardı. Örneğin Gensonné, halkoylamasını savunurken doğrudan doğruya Robespierre'i hedef almaktaydı: "Robespierre, hayranlık verici bir saflıkla, halkın, egemenlik haklarını kendisi kullanmak yerine bu hakları iyi bir şekilde ilgilenecek kişilere emanet etmesinin daha uygun olduğunu söylemedi mi size? Despotizmin savunusu her zaman böyle başlamıştır işte!"

Gensonné'nin bu müdahalesinden önce Robespierre 28 Aralık'ta Konvansiyon kürsüsüne çıkmış ve halkoylaması tezine karşı bir konuşma yapmıştı.⁹⁶ Sözlerine XVI. Louis'nin çok önceden halk nezdinde mahkûm olduğunu söyleyerek başlayan Jakoben lider, artık onun dokunulmazlığından bahsedilme-yip cezasız bırakılmaya çalışıldığını ileri sürmekteydi. Tabii hedefinde de doğrudan doğruya Jironenler vardı. Ona göre Jironenler, şimdiye dek umurlarında olmayan halk egemenliğini bahane edip halkoylamasını savunarak, ülkeyi iç savaş içine sokmayı ve bu sayede XVI. Louis'yi yeniden tahta oturtmayı, hatta gerekiyorsa XVI. Louis'yi kurban edip krallığı yeniden kurmayı amaçlıyorlardı. "Tirana yönelik bağışlayıcılık barbarlıktır" diyen Robespierre, daha sonra, halkoylamasına ilişkin çekincelerini sıralamakta ve son olarak da Jironenlerin çoğunlukçuluğa bel bağlayıp kendilerini çoğunluk olarak ilan etmelerini eleştirmekteydi.

ROBESPIERRE (28 Aralık 1792)⁹⁷

[...]Ne yani? Savaşın içine gömüldüğümüz bir durumda, kralcıların toparlandığı ve Batı'da komplolar çevirdiği bir ortamda, birileri kalkıp birincil meclislere danışılmasını⁹⁸ istiyor! Halkın birincil meclislerine danışılması, tüm kralcılarının, tüm özgürlük düşmanlarının toplanıp birleşmelerine olanak sağlaya-

⁹⁶ Robespierre, bu konuşmasının metnini gazetesi *Lettres à ses commettants*'ın 12. sayısında yayımlamıştı.

⁹⁷ Robespierre, 1792-1793, s. 533-571.

⁹⁸ "Birincil meclislere danışılması" terimiyle halkoylaması kastediliyor.

caktır. [...]Entrikacılar, “saygın kişiler”, yani eski ve yeni düzenin tüm düzenbazları, [bu meclislerde] büyük bir beceriyle ilk önce Kral'ın aleyhine atıp tutacaklar, ardından da sözlerini onun lehine olacak şekilde sonlandıracaklardır. Krallığı ve aristokrasiyi geri getirmek için büyük bir belâgatle halk egemenliğinden ve insanlığın haklarından söz edeceklerdir. Fakat yurttaşlar, bu birincil meclislerde halk mı yer alacaktır? Köylü tarlasını terk mi edecektir? Esnaf, ceza hukuku kitaplarını karıştırmak ve gürültülü patırtılı bir mecliste gerek Louis Capet'ye verilecek ceza gerek kendisini hiç ilgilendirmeyen başka sorunlar hakkında tartışmak için varlığını sürdürmesini sağlayan gündelik işinden vaz mı geçecektir?

[...]Ben, bu sözde halkoylamasıyla, aslında halkın, gücünü sergileyip kendi iradesini dile getirdiği dönemde, yani 10 Ağustos ayaklanması döneminde, istediği ve yaptığı şeylerin oylanmasının amaçlandığını görüyorum. [...]Ey Tanrım! Bir adamın davasının, hatta davasının yarısının 44 bin ayrı mahkemenin⁹⁹ oluşan bir mahkeme tarafından görülmesini istemek ne büyük bir saçmalık. Eğer bir kralın insanlığın üzerinde yer aldığına tüm dünyayı ikna etmek ve utanç verici bir hastalık olan kralcılığı amansız hale getirmek istense, kralı yargılamak için 25 milyonluk bir ulusu oy vermeye çağırmaktan daha uygun bir yöntem tasarlanabilir miydi?

[...]Fransızlar ülkenin dört bir yanında tartışıp kavgaya ederlerken, düşmanlar da ilerlemeye devam edecekler. Karılarını ve çocuklarını terk edip yurdun yardımına koşan ve özgürlük uğruna savaşıyan yurttaşlar, yani tüm kardeşlerimiz, karargâhlarda ya da savaş meydanlarında bulundukları için meclislerdeki oylamalara katılabilirler mi? Üstelik tiranlık ve özgürlük davasında oy vermeye onlardan daha fazla kimin hakkı vardır ki?

[...]Seçim koşulları nasıl olursa olsun, bu kadar çok sayıdaki meclisin tümüyle aynı görüşü paylaşmasının mümkün olmadığını görmüyor musunuz? Sadece bu bölünme, düşmanların yaklaştığı bir dönemde, felaketlerin en büyüğüne neden olacaktır. Böylece iç savaşın vahşeti dış savaş belâsına eklemenecektir. Hırslı entrikacılar da, vatanın harabeleri ve vatan savunucularının kanlı cesetleri üzerinde, halk düşmanlarıyla anlaşacaklardır. İşte, kamu-

⁹⁹ “44 bin ayrı mahkeme” terimiyle sayılan 44 bin civarında olan birincil meclisler kastediliyor.

sal barış adına diyerek ve iç savaşı engelleme bahanesini öne sürerek size bu saçma sapan öneride bulunuyorlar.

[...]Halkın Kral'ın ölümünü istediğinden hiç kuşkusuz yok; tabii eğer halk sözcüğünden ulusun çoğunluğunu anlıyorsanız ve toplumun en kalabalık, en bahtsız ve en saf bölümünü, yani egoizmin ve tiranlığın suçlarının ağırlığı altında ezilen bölümünü ulus sözcüğünün dışında tutmuyorsanız. Bu çoğunluk, arzusunu, sizin devrik kralınızın halk için biçtiği boyunduruğu söküp attığı zaman ortaya koymuştu. Devrimi başlatan ve destekleyen bu çoğunluktu. Bu çoğunluk törelere sahiptir ve cesurdur, ama kibarlık ve dil uzluğu nedir bilmez. Tiranları yıldırımlarla çarpar, ama çoğu zaman düzenbazların oyununa gelir. Bu çoğunluk, genelde entrikacı bir azınlığın hükmettiği sık sık toplanan meclisler tarafından rahatsız edilmemelidir. Atölyelerinde olduğu zaman sizin politik meclislerinizde yer alamaz; vatana sunduğu gürbüz yurttaşları alın teriyle doyurduğu zaman XVI. Louis'yi yargılayamaz.

[...][Halkoylaması] tasarınızın, halkın eserini yıkma ve halkın yendiği düşmanları ona karşı birleştirme projesinden başka bir şey olmadığını düşünüyorum. Eğer halkın egemen iradesi için kılı kırk yararcasına bir saygı besliyorsanız, ona saygı göstermeyi öğrenin, size emaneten verdiği yetkinizi kullanın. Sizi bir an önce sonlandırmakla görevlendirdiği bir işi ona geri yollamanız, egemenin yüce gücüyle alay etmeniz demektir. Zaten halk davaları yargılamak için toplanacak boş zamana sahip olsaydı, çıkarlarının gözetilmesini kesinlikle size emanet etmezdi. Sadakatimizi halka kanıtlamanın tek yolu, adil yasalar yapmaktır, yoksa onu iç savaş içine atmak değil.

[...]Bu ölümcül öneri,¹⁰⁰ sonucu ne olursa olsun, kamusal iyilik düşmanlarının işine gelecektir. Hatta iç savaşın patlak vermesi için bu önerinin tam anlamıyla uygulanmaya konması da gerekmez. Bu insanlar, sonu gelmez fırtınalı tartışmaların kafalarda yaratacağı taşkınlıklara güveniyorlar. Louis'nin yasaların kılıcı altında son nefesini vermesini istemeyenler, onun bir halk hareketi tarafından kurban edilmesi karşısında pek de üzülmeyecekler, hatta böyle bir durumu kışkırtmak için hiçbir şeyden kaçınmayacaklar.

[...]Bir halk temsilcisi, halkın çıkarlarını savunma hakkının elinden alınmasını kabul edemez; hiçbir güç yaşamına son vermedikçe bu hakkı onun elin-

¹⁰⁰ Halkoylaması önerisi.

den çekip alamaz. [Konvansiyon'daki] anlaşmazlığın sonsuza dek sürüp gitmesini sağlamak ve müzakerelerde hakim konuma gelebilmek için, Meclis'i çoğunluk ve azınlık şeklinde ikiye bölme kurnazlığında bulundular. Azınlık olarak nitelendirdikleri vekilleri aşağılayıp suskunluğa mahkûm etmenin bir yoluyla bu. Ben, burada ne bir çoğunluk ne de bir azınlık olduğunu kabul ediyorum. Çoğunluk, iyi yurttaşların çoğunluğudur. Çoğunluk, süreklilik taşımaz, çünkü hiçbir partiye ait değildir; her özgür müzakerede yenilenir, çünkü halkın davasına ve ebedi akla aittir; ve bazen Meclis bir hata yaptığını kabul ettiğinde de, işte o zaman azınlık çoğunluk haline gelir.

Genel irade, ne karanlık gizli toplantılarda ne de bakanlık masalarında ortaya çıkar. Azınlık her yerde ebedi bir hakka, yani gerçeğin sesini ya da gerçeğin sesi olarak kabul ettiği görüşü dillendirme hakkına sahiptir. Erdem, her zaman yeryüzünde azınlık olmuştur. Zaten böyle olmasaydı, yeryüzü tiranlar ve kölelerle dolup taşar mıydı? Hampden¹⁰¹ ve Sidney¹⁰² azınlıklıydılar, çünkü darağacında can verdiler. Kritiaslar,¹⁰³ Antiuslar, Sezarlar, Clodiuslar çoğunluklardı; fakat Sokrates azınlıktı çünkü baldıran zehrini içti. Cato¹⁰⁴ da azınlıktı çünkü bağırsaklarını kendi deşti. Burada, eğer gerekiyorsa tıpkı Hampden ve Sidney gibi özgürlüğe hizmet etmeye hazır birçok adamın bulunduğunu biliyorum. [...]Ulusal Konvansiyon'un Louis'nin suçlu olduğunu ve ölüme lâayık bulunduğunu ilan etmesini talep ediyorum.

Jirondenlerin ne Robespierre'in bu ağır eleştirilerini sineye çekmeye ne de halkoylaması tasarlarından vazgeçmeye niyetleri vardı. 1792 yılının son gü-

¹⁰¹ John Hampden (1595-1643): İngiliz Kralı I. Charles'in otoriter yönetimine karşı Parlamento'da muhalefet bayrağını açmış ve iç savaş sırasındaki bir muharebe esnasında ölmüş olan İngiliz politikacı.

¹⁰² Algernon Sidney (1622-1683): İngiliz iç savaşında I. Charles'a karşı savaşmış, daha sonra II. Charles'a muhalefet eden Whig partisine katılmış ve Kral'a suikast düzenlemekle suçlanıp idam edilmiş olan İngiliz politikacı.

¹⁰³ Kritias (İ.Ö. V. yüzyıl): Peloponnesos Savaşları sonrasında İ.Ö. 404'te Atina'da kurulan Otuzlar Tiranlığı'nın önderleri arasında yer almış ve demokratların sekiz ay sonra tiranlığı devirmeleriyle öldürülmüş olan Platon'un akrabası, Atinalı Sofist düşünür ve politikacı.

¹⁰⁴ Tarih yazımında Genç Cato olarak bilinen Marcus Porcius Cato Uticensis (İ.Ö. 95-46): Sezar ile Pompeius arasındaki iç savaşta Pompeius'u desteklemiş ve savaşın yitirilmesi üzerine intihar etmiş olan cumhuriyetçi Romalı politikacı.

nünde Konvansiyon kürsüsüne çıkan Vergniaud, Robespierre'in konuşmasına yanıt vererek karşı saldırıya geçti. Halk egemenliğinin bir gereği olduğunu belirttiği halkoylamasına başvurulmaması durumunda, Konvansiyon'un (ya da daha doğrusu Konvansiyon'daki Montagne grubunun) despotizmine kapının açılacağını iddia etti. Böylece kendilerine yöneltilen iç savaşı kışkırtma suçlamasını Montagnardlara karşı çevirip onları despotizmi-diktatörlüğü amaçlamakla itham etti. Ayrıca Robespierre'in çoğunluk-azınlık ile ilgili pek de açık olmayan, hatta çelişki içeren sözlerini kullanarak Robespierre'e bu noktadan da vurmayı ihmal etmedi. Konuşmasının sonunda, XVI. Louis'nin idam edilmesinin Fransa'yı büyük felaketler içine sürükleyeceğini söyleyip vekillerin yüreklerine korku salmaya çalıştı.

VERGNIAUD (31 Aralık 1792)¹⁰⁵

Yurttaşlar; kamusal huzur ile ulusal gönenci yakından ilgilendiren böylesine önemli bir konuda, tutkuları ilkelermiş gibi ya da ruhsal salınımları genel güvenlik önlemleriymiş gibi algılamamak gerekir. Size lâyük bir sonuca ulaşmak için, halk egemenliği hakkında bazı düşüncelerimi açıklamama izin verin. Bu düşüncelere önem veriyorum, çünkü onların doğru olduğunu düşünüyorum.

[...]Halk egemenliği nedir? Halk egemenliği, yasaları, kararnameleri belirleme, kısacası toplumsal bedenin mutluluğunu ilgilendiren her türlü eylemde bulunma erkidir. Halk, bu erki ya doğrudan kendisi ya da temsilcileri aracılığıyla kullanır. Bizde olduğu gibi bu son durumda, halk temsilcilerinin kararları yasa olarak uygulanır. Ama neden? Çünkü bu kararların genel iradenin ifadesi olduğu varsayılır. Bu kararların saygın niteliği de yalnızca bu varsayımdan kaynaklanır.

Dolayısıyla halk, egemenliğine içkin bir hakkı, yani bu kararları onaylamak ya da onaylamamak hakkını kendi elinde bulundurur. Dolayısıyla, varsayılan irade genel iradeye uygun değilse, halk, arzusunu dile getirme hakkını egemenliğine içkin bir hak olarak muhafaza eder ve bunu dile getirdiği anda da, varsayılan irade, yani ulusal temsilin kararı ortadan kalkmak zorundadır. Halkın elinden bu hakkını almak, onu egemenliğinden yoksun bırakmak,

¹⁰⁵ Chaussinand-Nogaret, s. 167-178.

egemenliğini bir gasp yoluyla onun seçtiği temsilcilerin ellerine nakletmek ve böylece halk temsilcilerini krallara ve tiranlara dönüştürmek demektir.

Sizin davranışınız bu ilkelere uygundur. Ancak anayasal işlemler ile salt yasalara, düzenlemelere ya da genel güvenliğe ilişkin işlemler arasında bir ayrım gözetmiş bulunuyorsunuz. Anayasal işlem yurttaşları birleştiren bir bağit olup toplumsal düzenin temelini oluşturduğundan, haklı olarak, bu işlemin toplumun bütün üyelerinin açık onayına sunulması gerektiğini kabul ettiniz.

Oysa salt yasalara ya da düzenlemelere ilişkin işlemlerin yere, zamana ve koşullara göre değiştiğini ve zorunlu olarak büyük bir çeşitlilik gösterdiğini, dahası bu işlemleri -ülkenin büyüklüğünden ya da diğer nedenlerden ötürü egemenliği bizzat kendisi kullanamayıp temsilciler seçmek zorunda kalan halkın onayına sunmanın temsili yönetimin doğasına aykırı olduğunu kabul lendiniz. Böylece, yine haklı olarak, bu tür işlemleri zımni bir onaya tabi kılmanın yeterli olacağını düşündünüz. Zımni bir onay ise, böyle bir işlemin uygulanmaya konmadan önce, iradesini her an dile getirme hakkı bulunan halkın bu konuda karşı bir talepte bulunmamasıdır.

Bu farklı önermeleri tek bir önermeye indirgiyorum. Halk temsilcilerinden kaynaklanan her işlem, eğer halkın açık ya da zımni onayına tabi kılınmamışsa, bir tiranlık işlemidir, egemenliğin gasp edilmesidir. Dolayısıyla Louis hakkında vereceğiniz karar, bu iki onaydan birine tabi kılınmalıdır.

Kararınızın uygulandıktan sonra halkın zımni onayına tabi olacağı, ileri sürülebilir. Bu görüş, halka büyük bir küstahlıkla hakaret edilmesi anlamına gelir. Bu durumda zımni bir onay yoktur. Belli bir sonuç alabilecek şekilde sesi ni duyurabilme yeteneğine sahip olan bir kişi suskun kaldığı zaman, sessizlik bir onay olarak kabul edilemez. Sizin kararınızın uygulanmaya konması durumunda da, artık halk tümüyle boş ve kısır taleplerden başka bir talepte bulunamaz. Ayrıca sıradan mahkemeler ile Meclis bir tutulmak istendi. Mahkemelerin yargı kararlarının hiçbir halk onayına tabi olmadığından hareketle, ilkesel olarak sizin kararlarınızın da böyle bir onaya tabi olmadığı sonucuna varıldı. Oysa ikisi arasında hiçbir benzerlik yok! Nasıl olur da iyi niyetle böyle bir şey söylenebilir?

Mahkeme yargıçları tabii ki halkın vekilleridir, ama aldıkları vekâletin hiçbir temsili niteliği yoktur. Kesinlikle kişisel iradelerini dile getirmezler. Daha

önce yasalar tarafından ifade edilmiş bir genel iradenin organlarından başka bir şey değildir. Sadece yasaları uygulamakla yetinirler.

Yurttaşlar, siz ise, halkın hem vekilleri hem de temsilcilerisiniz. Sizin özel iradenizin, henüz dile gelmemiş olan genel iradenin ifadesi olduğu varsayılır. Bu varsayım, tam da bu nedenle, güç verdiği özel iradenizi halkın açık ya da zımnî onayına tabi olma zorunluluğu içine sokmaktadır.

Halkın temsilcileri olarak kendi kendinizi Louis'nin yargıçları ilan ettiniz. Halkın temsilcileri olarak, suçlama jürisinin, yargılama jürisinin, yargılama usulünü belirlemek için yasamacılar jürisinin ve yargıda beliren cezayı uygulamak için yargıçlar jürisinin işlevlerinin hepsini kendinizde topladınız. Erkeklerin tek bir yerdeki bu toplanmasının meşru olduğu söyleniyor; çünkü halktan aldığınız erkler sınırsızdır, diyor. Bu konudaki görüşüme göre, erkleriniz ne kadar geniş olursa olsun doğaları gereği despotizmin başladığı yerde sona erer. Halk, sizi temsilcileri olarak seçtiğinde kendisi için despotlar yaratmak niyetinde değildi. Erkeklerin bu tek elde toplanışı meşruymuş, peki öyle olsun! Ama öylesine korkutucudur ki, kamusal düzen bakımından öylesine bir garabettir ki, eğer tekrarlanırsa (ve erklerinizin sınırsızlığı ilkesi nedeniyle bunun tekrarlanmasına kim engel olabilir, denecekse), söylemekten çekinmiyorum, bu durum bizi hızla tiranlığa götürür. Oturumlarınız boyunca alacağınız her karar, tıpkı bu karar gibi, meşru olmak için halkın onayına ihtiyaç duyacaktır.

[...]Halka ihanet etmiş olan Louis'nin halka karşı dokunulmazlık zırhına sarılamayacağı ne kadar doğruysa, Louis'yi, kendisinin donattığı dokunulmazlığına hiç aldrış etmeksizin cezalandırabilecek tek kişinin halk olduğu da o kadar doğrudur. Açıklayayım: Louis'ye dokunulmazlık sözü vermiş olan sadece halk temsilcileri Meclisi değil, bizzat halkın kendisidir,¹⁰⁶ bireysel yeminleriyle Anayasa'yı korumaya ant içmiş olan yurttaşların tümüdür.

Siz, halkın Louis'ye vermiş olduğu dokunulmazlık sözünün artık bugün halkı bağlamadığını, evrensel bir gerçeklik ilkesi olarak ileri sürebilirsiniz. Fakat halkın vermiş olduğu bu sözden şimdi vazgeçtiğini bizzat halkın kendisinin açıklaması gerekir. Siz, halkın bir despotu cezalandırma hakkından vaz-

¹⁰⁶ Vergniaud, 1791 Anayasası'nın bir referandum şeklinde halkın onayına sunulmamış olduğunu unutmuş gibi görünüyor!

geçmesinin hiçbir zaman geçerli olmadığını, evrensel bir gerçeklik ilkesi olarak ileri sürebilirsiniz. Fakat halkın vazgeçmiş olduğu bu korkunç hakkı şimdi kullanmak istediğini bizzat halkın kendisinin açıklaması gerekir.

[...]Halkın arzusunun Konvansiyon'un arzusuna uygun olacağı konusunda kuşkuya düşmek, kışkırtıcıların ekmeğine yağ sürmekten, yabancı devletlerin eline Konvansiyon'a saldırmalarını sağlayacak imkanlar vermekten ve böylece ulusal temsille birlikte özgürlüğün yıkımını da hazırlamaktan başka bir işe yaramaz. Bu kuşku ortadan kalkmalı, ulusun arzusu her ne ise yüksek sesle dile gelmeli ve karışıklıklar bahanesiyle birlikte tüm korkular da dağılıp yok olmalıdır.

[...]Bize, anlaşmazlıklardan, entrikalardan, iç savaştan söz edildi; korkunç mu korkunç bir tablo çizildi. Anlaşmazlıklarmış! Demek ki kışkırtıcıların utanç verici bir zayıflık nedeniyle Paris'te ele geçirdikleri gücün aynısına taşrada da sahip oldukları zannediliyor! Çok büyük bir yanılgıdır bu. Bu ahlaksız insanların Cumhuriyet'in dört bir yanına dağılmış oldukları doğrudur. Üstlendikleri göreve sadık olarak karışıklıklar çıkarmak için ellerinden geleni ardına koymadılar, fakat her yerde aşağılanarak hüsrana uğratıldılar. Her yerde halk, bu kanı bozukların canını bağışlayarak yasalara duyduğu saygının en çarpıcı örneklerini sergiledi. Demek ki vilayetlerde genel iradeye itaat ediliyor. Siyasal ve bireysel özgürlüklerin bu itaat üzerinde temellendiği gerçeği, buralarda çok iyi biliniyor.

[...]Ulus'un çoğunluğunun entrikacılarından, aristokratlardan, Feuillantlardan, ılımlılardan ve La Fayette'in bu kürsüde sözünü ettiği karşı-devrimci "saygın kişilerden" oluştuğu ima edildi. Başka koşullarda adice yaltaklanan halk çoğunluğuna karşı ileri sürülmüş bu korkunç iftirayı inanılır kılmak için, insan soyunu lekelemek edepsizliğinde bulunuldu. "Erdem yeryüzünde her zaman bir azınlık olmuştur", diye haykırıldı. Fakat Catilina da Roma Senato-su'nda azınlıktı; eğer bu küstah azınlık üstün gelseydi, Roma'nın, Senato'nun ve özgürlüğün işi bitikti. Kurucu Meclis'te, yenilgiye uğrayıncaya kadar, Cazalès¹⁰⁷ ile Maury de azınlıktaydı; yarısı soylulardan yarısı papazlardan oluşan bu azınlık eğer kutsallık ve soylulukla donattığı isyanı sayesinde çoğunlu-

¹⁰⁷ Jacques Antoine Marie de Cazalès (1758-1805): Ulusal Kurucu Meclis'teki muhafazakâr-kralcı kanadın en ateşli önderlerinden biri olan soylu temsilci.

ğün coşkusunu boğabilseydi, Devrim'in işi bitikti ve siz şimdi Louis'nin ayakları altında sürünüyordunuz. Krallar yeryüzünde azınlıktır. Oysa o malum kişiler halkları zincirlemek için erdemin azınlık olduğunu söylerler; ayrıca halkın çoğunluğunun entrikacılaran oluştuğunu ve devleti genel bir yıkımdan korumak için halkı terörle suskunluk içine sokmak gerektiğini söylerler.

[...]Anlaşmazlıklarmış, entrikalarmış, iç savaşlarmış! Fakat siz, krallığa son verilmesinin ardından yapılacak yeni anayasanın halkın onayına sunulmasını kabul ettiniz. O zaman ne entrikadan ne de iç savaştan korkunuz vardı. Öyleyse neden bir durum güvenli, bir başka durum korkulara gebe olsun? [...]Ya korkularınızda tutarlı olun ya da korkularınızın samimi olduğu konusunda bizi ikna etmekten vazgeçin.

[...]Bizi özgürlüğe karşı komplocular gibi, krallığın dostları gibi gösteriyorlar. Bizi Lamethlerle, La Fayette'lerle ve devrilmelerine katkıda bulunduğumuz tüm bu taht dalkavuklarıyla bir tutuyorlar. Bizi suçluyorlar! Tabii ki şaşırılmış değilim. Öyle insanlar var ki, özleri gereği, ağızlarını açtıkları anda ağızlarından yalanlar dökülür, tıpkı yılanın doğasının zehir saçmak olduğu gibi. Bizi suçluyorlar! Ah, bizi suçlayanlar gibi küstahça kibirli ya da riyakârca hırslı olsaydık, tıpkı onlar gibi yaptığımız küçük iyiliklerden dolayı böbürlenmeyi sevseydik, hem kralların tiranlığına hem de bunlardan daha tehlikeli olup iktidarlarını geçen Eylül ayında¹⁰⁸ tahtın döküntüleri üzerinde kurmaya kalkışmış olan eşkiyaların tiranlığına karşı hiç ara vermeksizin ne büyük bir cesaretle mücadele ettiğimizi anlatırdık. Aktif ve pasif yurttaşlar arasındaki aristokratik ayrımı kaldıran yasaya en azından oylarımızla katkıda bulunduğumuzu ve böylece toplumun bütün üyelerini egemenliğe dahil ettiğimizi anlatırdık. Özellikle, 10 Ağustos'ta, bu koltuğu sadece kürsüye çıkıp Louis'nin askıya alınma yasasını önermek için terk ettiğimizi anlatırdık. Oysa Eylül ayında silahsızlandırılmış tiranları boğazlamaya hazır olan bu cesur "Brutuslar", 10 Ağustos gününde korkularını saklandıkları bir mahzenin içine gömmüşlerdi ve özgürlüğün despotizme karşı verdiği savaşın sonucunu bekliyorlardı.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Eylül 1792'deki hapishane katliamlarına gönderme.

¹⁰⁹ Vergniaud, 10 Ağustos 1792'deki halk ayaklanması sırasında Robespierre'in hiç ortaklıklarda görünmemiş olmasına "alaycı" ve "suçlayıcı" bir şekilde değinmektedir.

Bizi suçluyorlar, bizi itham ediyorlar, tıpkı 2 Eylül'de katillerin hançerleriyle yaptıkları gibi. Fakat biz, Tiberius Gracchus'un¹¹⁰ hep savunmuş olduğu aldatılan halk tarafından öldürüldüğünü biliyoruz. Onun akıbeti bizi kesinlikle korkutmuyor. Kanımız halkımıza feda olsun; kanımızı halkımız için akıtırken tek bir şeyden pişmanlık duyarız; o da, halkımıza sunacağımız daha fazla kanımızın olmamasıdır. Bizi, "özgürlüğün gerçek dostlarının" hoşuna gitmeyen bir düşünceyi savunup vilayetlerde iç savaş ateşini yakmakla ya da en azından Paris'te karışıklıkları kışkırtmakla suçluyorlar. Fakat bir düşünce neden karışıklıklara yol açsın ki? "Özgürlüğün bu gerçek dostları", kendileri gibi düşünmemek bahtsızlığına uğrayan yurttaşları ölümle tehdit ediyorlar. Ulusal Konvansiyon'un özgür olduğunu bize böyle mi kanıtlayacaklar? Paris'te karışıklıklar olacakmış! Bunu bize siz haber veriyorsunuz. Böyle bir kehanetin öngörüsüne hayranlık duyuyorum. Yurttaşlar; elindeki meşaleyle bir eve yaklaşan bir kişinin bu evin yanacağını öngörmesi durumunda, siz de bunun bir öngörüden çok bir niyet olduğunu düşünmez misiniz?

Evet, halkın temsilcilerine karşı silahlanmaya ve yasalara karşı ayaklanmaya davetiye çıkaran bu adamlar iç savaş istiyorlar. Yönetimin çökmesi ve Konvansiyon'un yıkılması talebinde bulunan bu adamlar iç savaş istiyorlar. Bu adamlar, hiç kimsenin karşı çıkmadığı bir görüşü, yani büyük bir mecliste bazen azınlığın gerçeğe ulaşip çoğunluğun da yanılığının içine düşebileceği görüşünü bir ilke haline getiriyorlar. Dolayısıyla onlara göre azınlık, çoğunluğun yanılıklarının yargıcı olma ve çoğunluğun arzusuna karşı ayaklanmaları meşrulaştırma hakkına sahiptir. Bunun anlamı, Senato'da kararları Catilinaların vermesidir; genel iradenin yerine özel iradenin, özgürlüğün yerine de tiranlığın geçmesidir.

[...]Sizi anlıyorum!¹¹¹ Hükmetmek istiyorsunuz. Champ-de-Mars gününde¹¹² tutkularınız çok daha sınırlıydı. O sıralarda, Varennes'den dönen Lo-

¹¹⁰ Tiberius Sempronius Gracchus (İ.Ö. 168 ya da 163-133): İ.Ö.133'te *pleb tribunu*'u seçilip bir toprak reformu yasası çıkarmayı başarmış, bu yüzden senatörlerin tepkisini çekmiş ve reformu gerçekleştirebilmek için yeniden *tribunu*'luğa aday olunca 300 civarındaki yandaşla birlikte soylular tarafından öldürülmüş Romalı politikacı.

¹¹¹ Vergniaud, bu paragrafta Montagnardlara seslenmektedir.

¹¹² 17 Temmuz 1791 gününde, Champ-de-Mars Meydanı'ndaki dilekçe ve katliam olayı.

uis'nin kaderini tayin etmek için halka danışılmasını talep eden bir dilekçeyi kaleme alıp imzaya açıyordunuz. Yüreklere anlaşılmazlıklar korkusu nede- niyle sıkıntı içinde değildi. Halk egemenliğini kabul etmekten gocunmuyor- dunuz. Halk egemenliği, o günlerde gizli amaçlarınıza hizmet ederken, bu- gün engel mi teşkil ediyor? Sizin için tutkularınızın egemenliğinden başka bir egemenlik yok mu? Düşüncesiz insanlar! Nasıl olur da, Fransa'nın, kralların esasını aynı derecede aşağılatıcı bir boyunduruğu kabul etmek için kırdığını düşünebilirsiniz?

Cesaretten, ruh yüceliğinden söz edildi. Kararınızı ancak halkın arzusunu öğrendikten sonra uygulamanızın bir zayıflık olacağı ileri sürüldü. Ben, bir yaşamacı için, ilkelerinden şaşmamak dışında bir başka ruh yüceliği tanı- mıyorum. Devrimlerde yasa heykelinin üzerine şal örtmek zorunda kalındığını biliyorum.¹¹³ Fakat bana öyle geliyor ki, bu ilke müthiş bir şekilde kötüye kul- lanılıyor. Tiranlığa karşı bir devrim yapmak istendiğinde, tiranlığı pekiştiren ya da koruyan yasa heykelinin üzerini örtmek gerekir. Halk egemenliğine adanmış yasanın üzerini örttüğünüzde ise, tiranların çıkarına dönüşecek bir devrime girmişsiniz demektir.

[...]Herkes biliyor ki Louis sıradan bir sanık değildir. Yaşamasının sürekli bir karışıklığa sebep olacağı söyleniyor hiç durmadan. Ama neden ölümünün daha büyük bir kargaşaya yol açıp açmayacağı incelenmiyor? [...]İngiltere'yi henüz tarafsızlıktan açıkça vazgeçmemeye ve İspanya'yı da tarafsızlık sözü vermeye iten nedenlerden biri, büyük bir olasılıkla, bize karşı kurulmuş itti- faka katılmakla Louis'nin ölümünü hızlandıracaklarından korkmalarıdır. Louis yaşasa da ölse de, bu devletlerin yine de bize savaş ilan etmeleri mümkün- dür. Ama Louis'nin ölümüne mahkûm olması bu ihtimali daha da güçlendire- cek ve savaş ilan edilirse bunun bahanesi de Louis'nin ölümü olacaktır.

¹¹³ Vergniaud, Montesquieu'nün Türkçeye *Kanunların Ruhu Üzerine* adıyla çevrilmiş ki- tabındaki bir cümleye göndermede bulunmaktadır. Montesquieu'nün bu meşhur cümlesi şöyledir: "...bazı durumlarda, tanrıların heykellerini gizlemek gibi, özgürlüğün üzerine de belli bir süre için bir şal örtmekten çekinilmemesi kanısındayım." Ayrıca Nihat Erim de, 30 Mayıs 1946 tarihli *Ulus* gazetesinde yayımlanan bir makalesinde şu cümleyi kullanmıştır: "Sosyal bünyede derin rahatsızlıklar müşahade edildiğinde bunu gidermenin yolu bir müd- det için hürriyet ilahının üzerine bir şal örtmek ve yukarıdan aşağı bir otorite tesis etmektir."

Bu yeni düşmanları da yeneceğinizden eminim; askerlerimizin cesareti ve davamızın haklılığı, benim bu görüşümü destekliyor. Bununla birlikte, ilk başarılarımızın sarhoşluğundan kurtulalım biraz. Bu yeni düşmanlar nedeniyle, harcamalarınız artacak, ordularınız için yeni asker alımları yapılacak, bir deniz gücü oluşturulacak ve sömürgelerin kaybedilmesiyle büyük darbe yemiş olan dış ticaretiniz yeni riskler içine atılacaktır. Burada kaygısızca yazgılarını belirlediğiniz askerleriniz ise, yeni tehlikelere atılıp zor doğa koşullarına, yorgunluklara, hastalıklara ve ölüme meydan okuyacaklardır. [...]Olayların doğal gelişimi bizim yararımıza olsa bile, harcayacağı çabalardan ötürü ülkenin gücü tükenecektir. Savaşın gerektirdiği devasa insan sayısı nedeniyle nüfus azalacak ve kısa süre içinde tarımdaki kol gücünde büyük bir düşüş yaşanacaktır. Tükenen hazineniz yeni vergilere gereksinim duyacaktır. Dışarıda güçlü düşmanların saldırılarıyla, içeride hiziplerin yarattığı çalkantılarla yorgun düşen toplum, ölümcül bir bitkinliğin içine yuvarlanacaktır.

Fransa'nın, zaferlerine rağmen, Mısır'daki şu meşhur, zamana boyun eğmemiş anıtsal yapılara benzemesinden korkun. Buradan geçen bir yabancı, bu anıtların yüceliği karşısında şaşkına döner; içlerine girmek istediğinde ne bulur dersiniz? Cansız külleri ve mezarların sessizliğini.

[...]Her kötülükten Louis'yi sorumlu tutan adamlar, her yerde, yeni bir devrimin gerekli olduğunu haykırıp şu ya da bu *section*'un sürekli bir ayaklanma durumunda olduğunu ilan ediyorlar. Louis'nin yerini Konvansiyon'un almasının bir tiran değişikliğinden başka bir sonuç doğurmadığını ve yeni bir 10 Ağustos gününe gereksinim olduğunu, bağıra çağıra Komün'de dile getiriyorlar. Yine aynı adamlar, Cumhuriyet için bir koruyucunun atanması gerektiğini, çünkü Cumhuriyet'i ancak bir şefin kurtarabileceğini, hem yazılarında hem de *section* meclislerinde ileri sürüyorlar. Bu adamların, Louis'nin ölümünden sonra büyük bir hiddetle, "Ekmek pahalıysa, sorumlu olan Konvansiyon'dur; dolaşımdaki kâğıt para çok azsa, ordularımız kötü ikmal ediliyorsa, sorumlu olan Konvansiyon'dur; yönetim aygıtı yerinde sayıyorsa, sorumlu olan onu yönetmesi gereken Konvansiyon'dur; İngiltere ile İspanya'nın bize savaş ilan etmeleriyle savaş yıkımları arttıysa, sorumlu olan bu savaş ilanlarını Louis'yi çarçabuk ölüme göndererek kıskırtmış olan Konvansiyon'dur" diye bağırmayacaklarını kim bana garanti edebilir? Anarşik taşkın-

lığın bu kışkırtıcı haykırışlarına, intikam peşindeki aristokrasinin, değişime susamış sefaletin ve hatta kökleşmiş önyargılarca Louis'nin akıbeti hakkında uyandırılan merhametin de katılmayacağını kim bana garanti edebilir? Bu yeni fırtına ortamında, inlerinden çıkan 2 Eylül katillerinin kurtarıcı olarak gösterecekleri kana bulanmış bu koruyucuyu, çok gerekli olduğu söylenen bu şefi karşınıza dikmeyeceklerini kim bana garanti edebilir?

[...]Erdemleriniz, ateşli vatanseverliğiniz ve iyi niyetinizle herkesin beğenisini toplamış siz üretici yurttaşlar, siz ki çalışmalarıyla ülkenin zenginliğini sağlayan ama iş olanaklarından yoksun bırakılacak olan yurttaşlar, Devrim için büyük özverilerde bulunan ama var olma imkanları ellerinden alınacak olan yurttaşlar, böyle bir durumda, sizin haliniz nice olacak? Nasıl gelir elde edeceksiniz? Hangi eller gözyaşlarınızı silecek ve çaresiz ailelerinize yardım edecek?

[...]Katiller korkaktır; bataklığın çirkeflerinden beslenen bizim küçük Mariuslarımız¹¹⁴ da korkaktır. En azından büyük yetenekleri nedeniyle meşhur olan bu tiran bile günün birinde kaçıp saklanmak zorunda kalmıştı. Bizim küçük Mariuslarımız da, Konvansiyon'un güvenliğine karşı tasarladıkları komp-lolardan birini uygulamaya cüret ettikleri zaman, Paris'in nihayet uyuşukluğunu üzerinden atacağını ve bütün vilayetlerin de devrimlerin en ünlüsünü kirleten cinayetlerinin kefaretinin onlara ödetmek amacıyla Paris'le birleşeceklerini çok iyi biliyorlar. Cumhuriyet'i, onların azgınlıklarından kurtaracak olan kendi korkaklıklarıdır.

[...]Konvansiyon'un alacağı karar ne olursa olsun, bu karara uymayan kişi-yi vatan haini sayarım. Düşünceler, çoğunluğun arzusunu dile getirdiği ana kadar özgürdür; hatta bundan sonra da özgürdür; fakat çoğunluğun kararına itaat etmek de bir görevdir.

Halkoylamasına ilişkin tartışmalar Ocak 1793'ün ilk günlerinde de devam etti. 4 Ocak'ta *Plaine*'in etkili ismi Barère'in halkoylamasına karşı bir konuşma yapması, Konvansiyon'daki dengelerin ne denli değiştiğini kanıtlıyordu. Barère bu konudaki görüşünü şöyle açıklıyordu: "Bir yasa halkın onayına su-

¹¹⁴ Gaius Marius (İ.Ö. 157-86): Anayasaya aykırı bir biçimde tüm güçleri kendi elinde toplamaya yönelmiş ve böylece Cumhuriyet'in kriz içine girmesine yol açmış olan Romalı general ve devlet adamı.

nulabilir, ama Kral'ın davası bir yasa değildir. [...]Bu dava, gerçekte bir kamu esenliği icraatı ya da bir genel güvenlik önlemidir; bir kamu esenliği icraatı da halkın onayına sunulmaz.”

Robespierre, gazetesinin 5 Ocak sayısını yine bu konuya ayırıyor ve çeşitli Jironen liderlere açık bir mektup şeklinde kaleme aldığı yazısında, onların halk egemenliği ve halkoylamasıyla ilgili savlarına bilinen gerekçelerle karşı çıkıyordu. Ona göre, halk egemenliği temsil sistemini içeriyordu. Dolayısıyla halkın vekilleri ile halk arasındaki ilişkinin ne olduğu iyice bilinirse, bu davayı bir plebisit konusu yapmanın ne kadar yersiz olduğu da o ölçüde daha iyi anlaşılırdı: “Halkın vekillerinin egemen ile olan ilişkisi, bir görevlinin müvekkiliyle ya da bir hizmetkârın aile babasıyla olan ilişkisi gibidir. Dolayısıyla baylar, işleri yürütme vekâleti alan birisinin, müvekkilinin onayını alma bahanesiyle, müvekkilinin iflası ya da zenginleşmesiyle sonuçlanacak bir işle ilgilenmeyip boş vermesi karşısında ne düşünürsünüz? Bir hizmetkârın, efendisinin mülkiyeti üzerindeki hakkını ihlal edeceği korkusuyla, efendisinin evini saran yangını söndürmeyi reddetmesi karşısında ne düşünürsünüz? Oysa baylar, Cumhuriyet'i büyük bir yangın tehdit ediyor; bu yangını söndürmek yerine alevlendirenler sizlersiniz. Egemenin evini, cezalandırılmadan talan edebilmek için ateşe veriyorsunuz.” Sonuçta Jironenler, “halka çağrıda” bulunma önerisiyle bir beceriksizlik örneği daha sergilemiş ve umdukları sonucu alamamış oldular. Çünkü bu çağrı, gerek vekillerin çoğu tarafından gerek kamuoyunda Konvansiyon'un otoritesinin çığnemesi olarak algılandı. Dahası yine birçok vekil, bu çağrının çekindikleri halk güçlerine kapıyı açmak anlamına geldiğini düşünüp tepki gösterdi.

Bu tartışma ortamı içinde Jironenlerin tezgâhladıkları son bir manevra daha sonuçsuz kaldı, hatta ters tepti. 28 Aralık 1792'de, Jironenlerle yakın ilişkiler içinde bulunan Dışişleri Bakanı Lebrun, Konvansiyon'a İspanya Büyükelçisinin bir notunu ilettili. Bu notta Kral'ın hayatına dokunulmadığı takdirde, İspanya'nın sınırda topladığı askeri gücü geri çekeceği, dolayısıyla Fransa'ya karşı savaş açmayacağı belirtiliyordu. İspanya'nın tam bir şantaj olan bu talebi karşısında, milliyetçilik damarları kabaran vekiller sert bir tepki gösterdiler. Böylece bu beceriksiz manevra, Kral'ın hiç de yararına olmadı. Çünkü XVI. Louis'nin hayatının bağışlanmasından yana olan bazı vekiller, almak niyetinde oldukları kararlarını bu şantaj nedeniyle yeniden gözden geçirme ihtiyacı hissettiler.

İki buçuk aydır Konvansiyon'u ve tüm Fransa'yı meşgul eden tartışmalara ve karşılıklı suçlamalara nihayet 14 Ocak 1793'te nokta konuldu ve Kral'ın davasını sonlandıracak olan oylamalara geçildi. Oylamalar birkaç gün boyunca sürdü. Çünkü vekillerin yanıtlamaları gereken üç ayrı soru saptanmıştı; üstelik her vekil, her soru aşamasında kürsüye çıkıp oyunun rengini açıklıyor, ardından da oyunun gerekçelerini istediği uzunlukta bir konuşmayla sıralıyordu. İlk soru XVI. Louis'nin suçlu olup olmadığına ilişkindi. Konvansiyon, Kral'ın suçlu olduğuna neredeyse oybirliğiyle hükmetti. Sadece on vekil, bu konuda görüş bildirme yetkisine sahip olmadığını ileri sürüp oy kullanmadı. İkinci olarak vekillerden, verilecek ceza kararının halkoylamasına sunulmasını isteyip istemediklerine cevap vermeleri istendi. Halka başvurulması önerisi 281'e karşı 423 oyla reddedildi.

Üçüncü oylama, verilen cevaplar nedeniyle en karmaşık ve yapılan konuşmalar nedeniyle de en uzun olan oylamaydı. XVI. Louis'ye verilecek cezanın belirlendiği bu oylamada, vekiller istedikleri cezayı önermekte serbesttiler. Hiçbir koşula bağlı olmaksızın ölüm cezası verilmesini talep eden vekillerin karşısında, hapis ve sürgün cezası önerenlerden başka ölüm cezasını kabul eden ama bunu (dış barışın sağlanması gibi) bir koşula bağlayıp ertelenmesini isteyen vekiller bulunuyordu. Aralarında Vergniaud gibi birkaç Jironden vekilin de bulunduğu kişilerden 26'sı kabul ettikleri ölüm cezasını, daha önce benimsedikleri erteleme konusundan bağımsız olarak verdiklerini beyan ettiler. Böylece ölüm cezası, 334 oya karşı 387 oyla kabul edilmiş oldu. Ancak başta Buzot, Brissot, Barbaroux olmak üzere birçok Jirondenin savaş koşulları içinde cezanın infaz edilemeyeceğinde ısrar edip erteleme talebinde bulunmaları üzerine, dördüncü bir oylama daha yapıldı. Erteleme önerisi 280'e karşı 310 oyla reddedildi.

Bu oylamalar boyunca Montagne grubu olabildiğince tek vücut şeklinde davranmış, Jirond grubu ise her defasında bölünmüştü. Bazı tarihçilerin belirttiği gibi Jirondenlerin ancak %71-75'i, halkoylaması ile erteleme yönünde oy kullanmış ve ölüm cezasına karşı açıkça cephe almıştı. Ayrıca bu oylamalar, *Plaine* grubundaki hatırı sayılır sayıdaki vekilin Jirondenlerden uzaklaşıp Montagnardlara yaklaşmış olduklarını da gözler önüne sermişti.

Konvansiyon, idam kararını Kral'a resmen 20 Ocak'ta tebliğ etti. Kral'ın infaz için üç günlük mühlet talebinin Meclis'te oylanıp 34 oy çoğunluğuyla red-

dedilmesi üzerine, XVI. Louis 21 Ocak 1793'te, Devrim Meydanı'nda¹¹⁵ giyotinle başı kesilerek idam edildi. Kral'ın öldürülmesi, hem Devrim'in daha radikal bir çizgiye doğru evrilmesine hem de Jirondenlerin Konvansiyon'da kan kaybetmelerine neden oldu. Gazeteci Prudhomme, "özgürlük, kendisine ancak büyük bir suçlunun kellesini kurban ederek hoşnut edilen Antik Dönemler'in tanrısına benzer" diye yazıyordu.

Montagnardlar ve çeşitli devrimci gruplar, dernekler, *section*'lar, kısacası *sans-culotte*'lar için bir kralın sıradan bir insan gibi infaz edilmesi, *Ancien Régime*'de doğaüstü bir nitelikte donanmış krallıktan sonra onun canlı simgesinin de fiziki olarak ortadan kaldırılması, dolayısıyla Cumhuriyet'i yaşatmak için geçmişle olan tüm bağların bir bıçakla, daha doğrusu giyotinle kesilmesi demekti. Böylece gemiler yakılmış ya da köprüler atılmıştı; artık iç ve dış düşmanlarla herhangi bir uzlaşma ya da anlaşma yapılamazdı. Jakoben vekil Lebas, babasına yolladığı 21 Ocak tarihli mektubunda, "İşte atağa geçtik, geri dönüş yolumuz kesildi, ister istemez ilerlemek lazım. Şimdi şunu söyleyebiliriz: Özgür yaşamak ya da ölüm" diye yazıyordu. Danton da 31 Ocak'ta Konvansiyon'da yaptığı konuşmada, halk temsilcilerinin Avrupa'nın suratına düello eldiveni olarak bir kralın kellesini çarptıklarını söyleyerek, Devrim'in Avrupa monarşilerine meydan okuduğunu dile getiriyordu. Hatta bu infaz, devrimci çevrelerde, Avrupa'nın köle halklarına gönderilen bir işaret, sunulan bir örnek olarak değerlendiriliyordu.

XVI. Louis'nin infazının -Lebas'nun da vurguladığı gibi- her türlü uzlaşma olanağını yok edip Devrim'e ilerlemekten başka bir seçenek bırakmamış olması, Jirondenlerin kapıyı uzlaşılara aralık tutan ve çeşitli sorunlar karşısında liberal ilkelerden ödün vermeye yanaşmayıp "bekle-gör" taktiğine bel bağlayan politikalarının iflası anlamına geliyordu. Başta Barère olmak üzere Kral'ın davasında Montagnard görüşler doğrultusunda oy kullanmış olan *Plaine*'in önemli isimleri, bu gelişmenin bilincindeydiler. Dolayısıyla bundan böyle, Ji-

¹¹⁵ *Ancien Régime*'de *Place Louis XV* (XV. Louis Meydanı) ismini taşıyan bu meydan, 10 Ağustos 1792'nin hemen ertesinde *Place de la Révolution* (Devrim Meydanı) olarak adlandırıldı. Konvansiyon'un son günü olan 25 Ekim 1795'te hükümet, bir bakıma ülkede Devrim'in sona erip barış ve uzlaşımın sağlandığı gerekçesiyle meydanın ismini bu kez *Place de la Concorde* (Uzlaşma Meydanı) olarak değiştirdi. Restorasyon döneminde 1826-1830 yılları arasında *Place Louis XVI* (XVI. Louis Meydanı) adını alan meydan için, 1830 Devrimi sonrasında yeniden *Place de la Concorde* ismi uygun görüldü ve bu isim günümüze kadar bir daha değiştirilmedi.

rondenlere güvenmektense Devrim'in başarısı için siyasi gerçeklerle bağdaşan reçeteler sunan Montagnardları desteklemeleri beklenebilirdi. Ayrıca Kral'ın ölümü için oy vermiş olan tüm vekiller (hatta oy vermemiş olsalar da kral katili bir Meclis'te yer alarak bu sorumluluğu paylaştıklarını düşünenler), kişisel kaderlerinin Devrim'in kaderine bağlı olduğunu biliyorlardı. Bu nedenle de, davranışlarının bedelini kendilerine ağır bir şekilde ödetecek bir restorasyonu her ne pahasına olursa olsun engellemeye hazır dılar. Daha açıkçası Devrim'in selameti için, Montagnardların Konvansiyon'a sunacağı burjuvazinin kısa vadeli çıkarlarıyla uyuşmayan radikal önlemlerine bile artık daha sık bakabilirlerdi.

Jirond grubunun *Plaine'*deki ılımlı vekillerin gözünde prestij yitirmesinde, davadan ve davanın sonuçlarından başka Kral'ın infazından bir gün önce Jakoben vekil Lepeletier'nin bir suikast sonucu öldürölmesi de etkili oldu. Bu cinayet, son birkaç aydır Jironde'nin Montagnardlara yönelmiş olduğu "caniler, katiller, kan içiciler" şeklindeki suçlamalarına verilen ve Jironde'nin inandırıcılığını zedeleyen trajik bir yanıt gibiydi. Ne de olsa katil Jironde'nin kralını kurtarmaya çalışan bir kralcı, kurban ise yine Jironde'nin tarafından cinayetle suçlanan Montagnard bir Jakobendi!

Lebas, yukarıda sözü edilen mektubunda, Jironde'nin hükmünün de son bulduğunu ileri sürüyordu. Doğru bir tespitti bu. Bununla birlikte Montagnardların hükmü de başlamış değildi. Olsa olsa Konvansiyon'daki bu iki grup arasında bir denge kurulmuş, belki de Montagnardlar bir adım öne geçmişlerdi. Bu nedenle Montagne ile Jirond arasındaki iktidar mücadelesi XVI. Louis'nin infazını izleyen dört ay boyunca daha da kızışıp sertleşecek ve karşılıklı suçlamaların dozu her gün biraz daha artacaktı, ta ki Jironde'nin elimine oluncaya dek.

D-POLEMİĞİN ALEV ALMASI

Kral'ı ölüme mahkûm ettirmeyi başaran ve böylece ellerinin güçlendiğini düşünen Jakobenler-Montagnardlar, Jironde'nin yıpratma politikalarını sürdürerek ilk önce İçişleri Bakanı Roland'ı hedef aldılar. XVI. Louis'nin giyotine gittiği günde, Roland'ın taşradaki propaganda aracı olan Kamuoyu Oluşturma Bürosu'nun kapatılmasına ve bu büronun faaliyetleri nedeniyle bakandan hesap sorulmasına ilişkin bir Konvansiyon kararı çıkarılmasını sağladılar. Bu oturumda söz alan Danton, hem Eylül 1792'deki hapishane katliamları konu-

sunda kendisine yöneltilmiş suçlamalara bir kez daha yanıt verdi, hem de Roland'ı (dolayısıyla Jirondenleri) federalist bir amaç gütmekle suçlayıp istifasını istedi.

DANTON (21 Ocak 1793)¹¹⁶

Hepimizin acı çektiği o saldırıları¹¹⁷ hiçbir gücün durdurmasının mümkün olmadığını size açıkça söylenmesi gerekirdi. Bu saldırılar, bütün zihinleri coşturan devrimci çılgınlığın bir sonucuydu. Bu korkunç olayları iyi anlamış olan insanlar, bu eylemlerin, tüm çabalarına karşın adalet elde edemeyen halkın iyice öfkelenmesinin zorunlu sonucu olduğuna ikna olmuşlardı. Beni tanıyan herkesten rica ediyorum, söyleyin bana, ben bir kan içici miyim? Yürütme Konseyi'nde barışı sağlamak için elimden geleni yapmadım mı?

Şahidim olarak Brissot'nun kendisine sesleniyorum. Huzuru sağlamak için her türlü yatıştırıcı önlemlere başvurması gerekirken inatçı bir karakter sergilemiş olan bir ihtiyara¹¹⁸ karşı saygıda hiç kusur ettim mi? Niyetleri hakkında bir suçlamada bulunmayacağım Roland, düşüncelerini paylaşmayan herkesi hain olarak nitelendirmeye devam ediyor. Cumhuriyet'in iyiliği için bu adamın bakanlıktan ayrılmasını talep ediyorum. Arzum kamusal esenliktir, benim niyetlerimden kuşkulanamazsınız. O malum günlerde bir tutuklama kararıyla karşı karşıya kalmaktan korkmuş olan Roland, şimdi her yerde komplolar görüyor ve Paris'in diğer belediyeler üzerinde bir tür otorite edinmeye çalıştığı zannına kapılıyor. En büyük hatası da budur işte.

Roland, Paris'e karşı, herkese ait olan bu kente karşı diğer vilayetleri harekete geçirmeye kalkıştı. Ardından Konvansiyon'un çevresine yerleştirilecek silahlı bir taşra gücü talep edildi. Pekâlâ, yerleştirsinler bakalım; bu muhafız gücü Paris'te ikamet etmeye başlar başlamaz halkın zihniyetini benimseyecektir. Bundan kuşku duyabilir misiniz şimdi? Roland'ın Paris'in Cumhuriyet'e hükmetmek istediğini bildiren yazılar yazıp taşraya yolladığı hakkında kesin bir inanca ulaştığımı hiçbir art niyet taşımadan söyleyebilirim.

¹¹⁶ Danton, s. 44.

¹¹⁷ 2-6 Eylül 1792'deki hapishane katliamları.

¹¹⁸ Roland.

Danton'un bu konuşmasından bir gün sonra Roland bakanlıktan istifa etti. İstifasında, Kral'ın infazı karşısında duyduğu hayal kırıklığının yanında Konvansiyon'un Kamuoyu Oluşturma Bürosu hakkında almış olduğu karar da etkili oldu. "Lider bakan" konumundaki Roland'ın Geçici Yürütme Konseyi'nden ayrılması, Jirondenlerin bakanlıklar üzerindeki hakimiyetinin sarsılmasına yol açtı. Çünkü bu tarihten sonra, bir yanda Roland'ın sahneden çekilmiş öte yanda iki grup arasında bir tür güç dengesinin kurulmuş olması nedeniyle, bazı bakanlıklara Montagnardlara yakın ya da en azından tarafsız isimlerin getirilmesi mümkün olabilecekti.

Kral'ın infazı sonrasında Konvansiyon'un karşısına gelen sorunlar giderek artıp çetrefil bir hal aldı. Montagne ile Jirond'un çeşitli sorunlara farklı yorumlar getirmeleri ve zıt çözümler önermeleri, çatışmalarının daha da alevlenmesine neden oldu. Sorunların ilki, Fransa'nun başta İngiltere olmak üzere yeni düşmanlarla savaşa tutuşmasıydı. Dolayısıyla orduların sayısının artırılması gerekiyordu. Bu durum da, silah altına alınacak yeni askerlerin donanımı ve beslenmesi sorununu beraberinde getiriyordu. Üstelik Konvansiyon'un üç yüz bin yurttaşı askere alma kararı Vendée bölgesinde tepkiyle karşılaşacak ve bir iç savaşın kıvılcımını çakacaktı. Mart ayından itibaren alınan askeri yenilgilerle de Fransa'nun sınırları tehdit altına girecekti. Ama daha vahimi, toplumsal gösterilere, ayaklanmalara gebe olan ekonomik sorunlardı. Sömürgelelerdeki köle ayaklanması ve İngiltere'nin denizlerde uyguladığı abluka nedeniyle ekonomik durum günden güne kötüye gidiyordu. Temel ihtiyaç maddelerinde baş gösteren kıtlık ciddi boyutlar alıyor, *assignat*'nın değeri sürekli düşüyor ve fiyat artışları baş döndürücü bir hızla ilerliyordu. Tabii hayat pahalılığıyla cebelleşen ve açlık sınırında yaşayan halk kitleleri her gün biraz daha huysuzlaşıyor ve onların sözcülüğüne soyunan Komün ve *section*'lar gibi kurumlar ile Kudurmuşlar gibi militan gruplar radikal çözümler öneriyorlardı.

Konvansiyon'un bunlardan başka üstesinden gelmesi gereken bir diğer sorun anayasa sorunuydu. Ancak içinde bulunduğu koşullardan ötürü bu sorunla ilgilenme fırsatı bulamıyor, bulduğu zaman da bir adım bile ilerleyemiyordu. Üyelerinin çoğunluğu Jirondenlerden oluşan Anayasa Komitesi'nin hazırladığı ve Condorce'tnin Meclis'te okuduğu Anayasa projesi 15-16 Şubat günlerinde tartışıldı. Montagnardların tepkisini çeken bu proje, Konvansiyon'un çoğunluğu tarafından da sıcak karşılanmayınca rafa kaldırıldı. Bun-

dan on gün sonra Konvansiyon, temel ihtiyaç maddelerinin kıtlığı nedeniyle patlak veren bir halk hareketi olayını ele almak durumunda kaldı.

25-27 Şubat günlerinde Paris'teki halk kitleleri, sabun, şeker, kahve gibi maddelerin hem kıtlığı hem de pahalılığı nedeniyle ayaklandılar. İlk önce kadınlardan sonrasında erkeklerden oluşan kalabalıklar, ya dükkanları yağmaladılar ya da bakkalları bu maddeleri belirledikleri fiyattan satmaya zorladılar. Bu olaylardan iki hafta önce, 48 *section*'u temsil eden bir delegasyon, Konvansiyon'a gelip halkın ekonomik kriz nedeniyle zor bir durum içinde bulunduğunu açıklamış ve fiyatlarda narh uygulanmasını önermişti. Cordelierler Kulübü'nde de buna benzer görüşler ortaya atılmış, hatta istifçilerin ölüm cezasına çarptırılması talebinde bulunulmuştu. Marat ise 23 Şubat tarihli gazetesinde yayımladığı zehir zemberek makalesinde, yine bir öngöründe bulunup bu tür olayların kaçınılmaz olduğunu iddia etmişti. İlk önce, patlak verecek bu olaylarda tüm sorumluluğun, "hayvanlar" olarak nitelendirdiği "kapitalistlere, spekülörlere, tekelcilere, lüks madde tüccarlarına, adliyeciler takımına, eski hukukçulara ve eski soylulara" ait olacağını belirtmişti. Daha sonra, çene çalmaktan başka bir şey yapmayan temsilcilerin pasif tutumu karşısında halkın "kendi kendini kurtarması gerektiğini anlayacağını" vurgulayarak, olası bir halk şiddetini baştan meşrulaştırmıştı: "Devletin huzur bulabilmesi için bu kahrolası hayvan soyunun tümüyle yok edilmesinden başka bir çare görmüyorum. Bu hayvanlar şimdi alçaklıklarını ikiye katlayıp temel gıda maddelerinin fiyatlarını olağanüstü bir şekilde artırarak ve böylece bir kıtlık ortamı yaratarak halkı açlığa mahkûm etmeye çalışıyorlar. Dükkanların yağmalanması ve kapılarının önünde birkaç karaborsacının sallandırılması, beş milyon insanı umutsuzluğa sürükleyen ve binlerce kişinin sefalet nedeniyle ölmesine yol açan bu namussuzlukların kısa sürede son bulmasını sağlayacaktır."

Yağmalama olaylarının Konvansiyon'da tartışılması, Montagne ile Jirond'un birbirlerini suçlamaları için yeni bir fırsat yarattı. Her iki grup da halkın kışkırtıldığında hemfikir idiler, ama kışkırtıcı olarak özellikle hasımlarını işaret ettiler. Jirondenler, olaylarda belli bir rol oynayan Kudurmuşlar gibi radikal devrimci grupları "anarşistler, mülkiyet düşmanları" olarak damgaladılar ve bunların Montagnardlar tarafından yönlendirildiklerini ileri sürdüler. Ayrıca Marat'ın makalesine göndermede bulunarak sorumluluğu Marat'ya ve onun içinde bulunduğu Montagne grubuna yüklediler. Örneğin Buzot, Meclis kürsüsünden "Asıl suçlular Marat'ın gazetesinde yazdığı korkunçlukları her gün Konvansiyon'da söyleyen vekillerdir. Marat onların bir ara-

cından başka bir şey değil" diye haykırmaktaydı. Bu saldırıları yanıtlamak için kürsüye çıkan Montagnard vekiller ise, bir yandan denetleyemedikleri için rahatsızlık duydukları militan grupları sorumlu tuttular, öte yandan özellikle Roland'a yüklenip halkı sefaletle mahkûm eden karşı-devrimcileri, Cumhuriyet düşmanlarını, Jironenleri suçladılar. Öyle ki Marat bile birkaç gün önceki yazısında yer alan görüşlerini unutmuş görünüyor ve dükkanların yağmalanmasının Jironenlerin bir tezgâhı olduğunu ileri sürüyordu. Ona göre "bu olaylar, tanrıları olan Roland'ı yeniden İçişleri Bakanı yapmayı amaçlayan karşı-devrimcilerin eseri idi."

25 Şubat'ta konuşan Robespierre'e göre de, hayat pahalılığı ve kıtlık nedeniyle öfke içinde bulunan halkı kıskırtıcıları vasıtasıyla manipüle edip böyle bir eylemde bulunmaya itenler Jironenlerdi. Böylece Jironenler, toplumda bir korku ortamı oluşturarak karşı-devrimin koşullarını yaratmayı amaçlıyorlardı. Söylemlerinde hep halkçı bir tınıya sahip olan Robespierre, aynı zamanda halkın tepki göstermekte haklı olduğunu söylüyor, ama halkın yine de düşmanlarının oyununa gelmeyip tepkisini şeker ya da sabun uğruna değil de doğrudan doğruya düşmanlarına karşı sergilemesini istiyordu.

ROBESPIERRE (25 Şubat 1793)¹¹⁹

Bu olaylar, vatanseverlere karşı tezgâhlanmış bir tuzaktır. Vatanseverlerin başına çorap örmek isteyen entrikacıların işidir bu. Halkın yüreğinde haklı bir öfke var. Halk acı çekiyor, çabalarının meyvelerini henüz toplayabilmiş değil, hâlâ zenginler tarafından zulme uğruyor; zenginler ise ne idilerse hâlâ öyleler, yani katı ve acımasız.

[...]Bu olayların iki nedeni bulunuyor. Birinci neden, halkın kendi sefaletini hafifletme imkanlarını arayıp bulmaya yönelik doğal ve meşru eğilimidir. Halk, koruyucu yasaların yokluğunda, ihtiyaçlarını kendi başına tedarik etme hakkının bulunduğu inaniyor. İkinci neden, bizi yabancı güçlere teslim etmenin ancak halkı gıda maddeleri konusunda telaşa düşürüp bunun sonucunda meydana gelecek aşırılıkların kurbanı haline getirmekle mümkün olacağına inanan özgürlük düşmanlarının, halk düşmanlarının haince emelleridir. Ben de bu olayların tanığı oldum. Namuslu yurttaşların yanı başındaki yabancıların ve zengin kişilerin saygın *sans-culotte* giysisine büründüklerini

¹¹⁹ Buchez & Roux, Cilt 24, s. 346-347.

gördük. “Kral’ın ölümünden sonra bize bolluk sözü verilmişti, oysa bu zavallı Kral yok olduğundan beri daha da sefil bir durumdayız” diye bağırıldığını duyduk. Kurucu Meclis’te aristokratların oturmuş olduğu sıraları şimdi Konvansiyon’da işgal eden entrikacı ve karşı-devrimci gruba karşı değil de, istifçiler olarak nitelendirilen Montagne’a, Paris vekillerine ve Jakobenlere karşı verip verştirildiğini duyduk.

Size halkın suçlu olduğunu söylemiyorum, eylemlerinin bir suç olduğunu söylemiyorum. Fakat halk ayaklandığı zaman, kendine yaraşır bir amacı olmak zorunda değil midir? Yoksa önemsiz mallar mı ilgisini çekmelidir? Üstelik bu eyleminden yararlanamamıştır, çünkü şeker kalıplarına aristokratların uşakları el koymuştur. Yararlanmış olduğunu varsaysak bile, bu minnacık çıkarının karşılığında ortaya çıkabilecek olan sakıncalar nelerdir? Hasımlarımız herhangi bir mülkiyeti olan herkesi korkutmak istiyorlar. İnsanları, özgürlük ve eşitlik sistemimizin her türlü düzeni, her türlü güvenlik ortamını bozduğuna ikna etmek istiyorlar. Halk ayaklanmalıdır, ama şeker toplamak için değil, eşkıyaları ezmek için.

Robespierre, bu sözleriyle halk için hayatî önemde olan yiyecek sıkıntısı, enflasyon, pahalılık gibi konulara duyarlı olduklarını belirtiyor, ama tavan fiyat uygulaması gibi ekonomiye ciddi şekilde müdahale edilmesinin yolunu açacak önlemlere başvurmak yerine ekonomik talepleri siyasal zemine kanaliz edeceklerini, daha açıkçası halkın öfkesini siyasallaştıracaklarını haber vermiş oluyordu. Çünkü Montagnardlar, henüz liberal ekonominin temel ilkelerinden vazgeçecek kadar çaresiz olmadıklarını düşünüyorlardı. Örneğin Marat, 12 Şubat günü *section*’lar tarafından talep edilen (ve ileri bir tarihte Maksimum [*Maximum*] Yasası ya da sadece Maksimum adını alacak olan) narh uygulamasına karşı “bu öneri açıkça tahılların serbest dolaşımını yok etmeye ve Cumhuriyet’te karışıklıklar çıkarmaya yöneliktir” diyerek tepki gösteriyor ve öneriyi “alçakça bir entrika” olarak niteliyordu. 25-27 Şubat olaylarından sonra Paris vekillerinin yayımladıkları bir bildiride ise siyasal kaygıları ekonomik sorunların önüne koyan şu cümleler göze çarpıyordu: “Despotların saldırılarını geri püskürtmemiz gereken bir dönemde, düşünce-siz ve uğursuz bir acelecilikle [yani Maksimum Yasası talebiyle] özgürlüğün davasını tehlikeye mi atmak gerekiyor? [...]Temsilcilerin görevi, çobanların

aşagılık hayvanlara ot sağlaması gibi halka yalnızca ekmek vermek değildir. [...]Özgürlüğe lâyık bir halk, büyük bir devrimin kaçınılmaz olumsuzluklarına katlanmayı bilen halktır.”

Böylece Jakobenler-Montagnardlar, ekonomik talepleri siyasal taleplere dönüştürerek halkın öfkesini tüm sorunlardan ve felaketlerden sorumlu tutukları Jirondenlere yöneltme taktiğini uygulamaya koyuldular. Bu taktik sayesinde kamuoyunun desteğini arkalarına alıp Jirondenleri iyice köşeye sıkıştırmaya ve Konvansiyon’dan devrimci önlemler çıkartmaya başladılar. Bu önlemlerin ilki, 10 Mart’ta kabul edilen Devrim Mahkemesi Yasası oldu. Bir gece önce bazı Jironden gazetelerin matbaalarına karşı radikal devrimci militan grupların gerçekleştirdiği bir saldırı yaşanmıştı. Bu saldırı olayının ele alınıp tartışıldığı ertesi günkü Konvansiyon oturumunda, Jirondenler sert bir protestoda bulunurken Montagnardlar olayı kınamakla yetindiler. Ama daha önemlisi, bir daha bu tür olayların yaşanmaması adına iki öneri sundular: Hükümetin yeniden yapılanması ve olağanüstü bir mahkemenin kurulması. Hükümetin yeniden yapılandırılması ile kastedilen düzenleme, yürütme erkinin Konvansiyon içinden seçilecek vekillerden oluşan bir komitenin eline verilmesi ve böylece bir Meclis hükümeti uygulamasına geçilmesiydi. Önerilen olağanüstü mahkeme ise, yargıçları, savcılar ve jürisi Konvansiyon tarafından atanan, dolayısıyla yasama organına bağlı bulunan bir yargı kurumu olacaktı. Ayrıca karşı-devrimcilik suçuyla itham edilen sanıklara temyiz hakkı tanınmayacaktı. Görüldüğü gibi her iki öneri de erkler ayrımı kuralıyla bağdaşmıyor, daha doğrusu bu kuralı açıkça çiğniyordu.

Başta Robespierre olmak üzere kürsüye çıkan Montagnard vekiller, olağanüstü koşullar içinde bulunan ülkenin bu olağanüstü reformlara ihtiyacı olduğunda ısrar ettiler. Çünkü onlara göre bu önerilerin hayata geçirilmesi, içte ve dışarıda barışın tesis edilip Cumhuriyet’in sağlam temeller üzerine oturulması, kısacası halkın esenliğinin sağlanması bakımından hayati bir önem taşıyordu. Montagnardların bu gerekçesi, *Plaine* grubundaki vekiller arasında da ses getirdi. Örneğin bu grubun önemli isimlerinden biri olan Cambacérés, sözlerine “sorun devleti kurtarma sorunudur, etkin ve genel önlemler gerekiyor” diye başlayıp her iki öneriye tam bir destek verdi. Dahası Jirondenlerin erkler ayrımının yok edileceğine ilişkin itirazına da değinip içinde bulunulan durumda bu itirazın hiçbir anlam ifade etmediğini vurguladı: “Tüm erkler size emanet edildi, hepsini sizin kullanmanız gerekiyor. Yasama organıyla ya-

saları yürüten organ arasında hiçbir ayrım bulunmamalıdır. Şu anda sıradan ilkeleri kesinlikle izlememek gerekiyor. Erkler ayrımı ilkesini anayasayı yapacağınız zaman tartışsınız.”

Her iki reform önerisine de sert bir şekilde muhalefet eden Jironden sözcüler, karşı gerekçelerini, Cambacérés'in devreden çıkarmaya çalıştığı erkler ayrımı sorununa odakladılar. Örneğin Buzot'ya göre, “bütün erklerin iç içe geçirilip hepsinin Meclis'in eline teslim edilmesi” durumunda Fransa'nın korkunç bir despotizmin içine sürüklenmesi kaçınılmaz olacaktı. Demek ki Jakobenler-Montagnardlar, önerilerini yasalaştırmaya çalışarak aslında kendi despotik iktidarlarını kurmayı amaçlamaktaydılar. Bir diğer Jironden konuşmacı Lanjuinais ise, olağanüstü mahkeme önerisinin insan haklarının ve en temel hukuk ilkelerinin çiğnenmesi anlamına geldiğine dikkat çekti. İki taraf arasındaki tartışmalar sürüp gitti ve oturuma tam son verilecekken Danton söz aldı. Halkın hem esenliğini sağlayabilmek hem şiddet yoluyla adalet arayışlarını engelleyebilmek için Konvansiyon'un hiç zaman kaybetmeden özellikle olağanüstü mahkemeye ilişkin yasayı çıkarmasını teklif etti.

DANTON (10 Mart 1793)¹²⁰

Yurttaşlar; devletin esenliğinin gerektirdiği büyük önlemleri almadan mı dağılacaksınız? Karşı-devrimcileri cezalandıracak adli önlemlerin alınmasının ne denli önemli olduğunu biliyorum. Bu kişiler için bir devrim mahkemesi gerekli; bu kişiler için bu mahkeme halk intikamının yüce mahkemesinin yerini almalıdır. Özgürlük düşmanları hayasızca başlarını kaldırıyorlar; her yerde eziliyorlar, ama yine de her yerde kışkırtıcılık yapıyorlar. Namuslu yurttaşın evinde, zanaatkârın atölyesinde meşgul olduğunu görerek aptalcasına çoğunluk olduklarını zannediyorlar. Öyleyse siz, özgürlük düşmanlarını halkın öcünden çekip almalısınız; insanlık bunu emrediyor size.

Bir siyasal suç tanımlamak kadar zor bir şey yoktur. Adi bir suç işleyen sıradan bir insan anında cezaya çarptırılıyorsa, ama bir siyasal suç belirleyip suçluyu yakalamak bu denli zorsa, asilere korku salacak ve siyasal suçlulara vuracak olağanüstü yasalar gerekmez mi? Bu noktada halkın esenliği, büyük araçları ve korkunç önlemleri zorunlu kılyor.

¹²⁰ Danton, s. 55-56; Buchez ve Roux, Cilt25, s. 55-57.

Adaletin olağan uygulamaları ile bir devrim mahkemesi arasında orta bir yol göremiyorum. Tarih de bu gerçeği doğrulamaktadır. Bu Meclis'te, her iyi yurttaşın hayıflandığı şu kanlı günlerden¹²¹ söz edilme utanmazlığı gösterildiğine göre, ben de diyorum ki, eğer o dönemde bir devrim mahkemesi olsaydı, bu olaylar nedeniyle çoğu zaman acımasızca suçlanan halk, o günleri kana bulamazdı. Bu korkunç olaylara tanıklık etmiş olan herkesin benimle aynı fikirde olacağını düşündüğüm bir şey daha söyleyeceğim: O dönemde hiçbir insani güç, ulusal intikamın taşkınlığını durdurabilecek bir durumda değildi.

Seleflerimizin hatalarından yararlanmayı bilelim. Yasama Meclisi'nin yapmadığını biz yapalım: Halkın korkunç olmaması için biz korkunç olalım. Bir devrim mahkemesi -iyi olan değil çünkü bu imkansızdır ama olabildiğince az kötü olan bir mahkeme- kuralım ki halk, yasanın kılıcının tüm düşmanlarının kafası üzerinde sallandığını bilsin.

[...]Sonuç olarak, devrim mahkemesinin bu oturumda kurulmasını ve yeniden yapılandırılacak yürütme erkinin kendisi için zorunlu olan eylem ve enerji imkanlarıyla donatılmasını talep ediyorum. Hiçbir şeyin bozulmasını istemiyorum, sadece her şeyi daha iyi duruma getirecek önlemler öneriyorum.

Danton'un ("biz korkunç olalım" diyerek bir bakıma terör döneminin gerekçesini oluşturacak) bu sözlerine karşı Vergniaud, "Venedik'teki Engizisyon Mahkemesi'nden bin kat daha korkunç bir mahkemenin kurulmasını kabul etmektense ölmeyi yeğleriz" diyerek, son bir engelleme çabasında bulundu. Ancak Konvansiyon'un çoğunluğu, Devrim Mahkemesi'nin¹²² kurulmasını bir yasayla kabul etti. Bununla birlikte Jironenler, 11 Mart'taki oylamada (1793 sonbaharında kurulacak Devrimci Yönetim'i bir bakıma haber veren) yürütme erki hakkındaki önerinin reddedilmesini sağladılar. Bu başarılarını

¹²¹ 2-6 Eylül 1792'deki hapishane katliamları.

¹²² Gerçekten bu yeni mahkeme Olağanüstü Suç Mahkemesi adı altında kuruldu. Resmen Devrim Mahkemesi adını alması ise, Billaud-Varenne'in önerisi üzerine 29 Ekim 1793'te gerçekleşti. Bundan sonra bu iki dönem arasında bir ayrım gözetmeden bu mahkemeden Devrim Mahkemesi olarak söz edilecektir.

büyük ölçüde, bir gece öncesinde bazı radikal devrimcilerin Konvansiyon'a karşı başlamadan biten bir ayaklanmaya kalkışmasının vekiller üzerinde yarattığı korku sayesinde elde etmişlerdi.

Görüşlerini Konvansiyon'a bir kez daha kabul ettirmenin verdiği özgüvenle moralleri yerine gelen Jirondenler, iki gün sonra sözcüleri Vergniaud'yu uzun bir konuşma yapması için kürsüye çıkarttılar. Vergniaud, Devrim'in çocuklarını yemesine ilişkin meşhur saptamasının yer aldığı bu söylevinde, çelişkiye düşmekten kaçınmadı. Çünkü bir yandan Konvansiyon'daki iki grubun birbiriyle çatışarak aristokratların, karşı-devrimcilerin ekmeğine yağ sürmesinden yakındı, öte yandan hasımlarını tiranlık emelleri taşımakla itham edip Montagne'a karşı mücadele etmeye devam edeceklerinin sinyalini verdi.

VERGNIAUD (13 Mart 1793)¹²³

Bir acayip özgürlük sisteminin olduğu görülüyor; bu sistem size şunu söylüyor: "Özgürsünüz; fakat şu ya da bu ekonomi politik sorunu hakkında bizim gibi düşünün, yoksa halkın hıncını sizin üzerinize çekeriz. Özgürsünüz; fakat göklere çıkardığımız ilahın¹²⁴ karşısında başınızı eğin, yoksa halkın hıncını sizin üzerinize çekeriz. Özgürsünüz; fakat dürüstlüğünden ve bilgisinden çekindiğimiz insanlara zulmetmek için bize katılın, yoksa size saçma sapan adlandırmalar yakıştırırız ve halkın hıncını sizin üzerinize çekeriz."

Bu durumda yurttaşlar, Devrim'in, tıpkı ardi ardına çocuklarını yiyip yutan Saturnus¹²⁵ gibi, en sonunda bütün felaketleriyle birlikte despotizmi doğurmasından korkulmalıdır.

[...]Konvansiyon'u oluşturan üyelerin bir kısmı, Fransa Cumhuriyet olarak yapılandığı anda Devrim'in bittiğini kabul etti. Bunun üzerine devrimci hareketi durdurmanın, halkı huzur içine sokmanın ve huzurun kalıcı olması için gerekli yasaları çarçabuk yapmanın yerinde olduğunu düşündü.

¹²³ Buchez & Roux, Cilt 25, s. 88-98.

¹²⁴ Robespierre kastediliyor.

¹²⁵ Roma tanrısı Saturnus, Yunan mitologyasındaki titanların yöneticisi olan Kronos'tur. Zeus'un babası olan Kronos, oğullarından birinin kendisini devireceğini öğrenmiş olduğundan, kaderin önüne geçmek için, ne zaman çocuğu olsa, onu doğar doğmaz yutardı.

Tam tersine, bizi tehdit eden tiranların ittifakı nedeniyle telaşa düşen diğer üyeler, savunmamızı güçlü tutmak için Devrim coşkusu sürdürmenin çok önemli olduğuna inandılar. Yabancıların propagandalarına ve beceriyle kotarılmış önyargılara kanıp ilk gruptaki üyeleri ilk önce Feuillantlar, daha sonra da aristokratlar diye nitelendirdiler. İlk gruptakiler ise, ikinci grubun üyelerini anarşistler olarak adlandırdılar.

Ulusal Konvansiyon'un yargılaması gereken büyük bir dava vardı. Birileri halkoyuna başvurulması ya da suçlunun ağır hapis cezasına çarptırılması önerisini, halk egemenliğine yönelik görkemli bir saygı belirtisi ve çok kan dökülmesine yol açacak bir savaşın engellenmesi olarak gördüler. Diğerleri ise, bu öneriyi iç savaş doğuracak bir tohum ve tirana gösterilen bir lütuf olarak algıladılar ve de bu öneriyi getiren kişilere kralcı yaftasını yapıştırdılar. Ancak bu kişiler de, diğerlerinin tacı yeni bir tiranın başına geçirmeyi amaçladıkları için Louis'nin kellesini uçurmakta bu denli istekli davrandıklarını söyleyip suçlamada bulundular.

Böylece bu Meclis'in bağrında büyük bir şiddet ve hiddetle tutkuların ateşi yakıldı ve umutlarına hiçbir sınır koymayan aristokrasi Konvansiyon'u Konvansiyon'la yıkmaya yönelik ölümcül planını oluşturdu. Kafaların coşkunluk derecesine bakıp yol yordamını belirledi ve şöyle dedi: "Nefretleri daha da alevlendirelim, öyle ki Ulusal Konvansiyon'un kendisi komplo, ihanet, karşı-devrim gibi şeytani deyişlerin içinden çıktığı kızgın bir kratere dönüşsün. Halkın öfkesinin Konvansiyon'daki bir grup tarafından diğer gruba karşı yönlendiriliyor gibi görünmesi için, fazla ateşli vatanseverliğin ihtiyatsızlığından yararlanalım. Gerisini kudurganlığımız halleder. Eğer kıskırtacağımız olaylar sırasında Konvansiyon'un birkaç üyesi hayatını kaybederse, bunun hemen ardından biz de meslektaşlarını onların katilleri ve cellatları olarak tüm Fransa'ya takdim ederiz. Sonuçta yaratacağımız kamusal öfke, tüm ulusal temsili yok edecek olan ikinci bir felakete kısa süre içinde yol açacaktır."

İşte Lahey bozgunu, vahşi bir düşmanın ellerine düşen Liège kentinin bahtsızlığı, bu yenilginin iyi Fransızlarda doğurduğu üzüntü ve bu yenilginin ardındaki ciddi hatalar ya da ihanetler nedeniyle ilk karşı-devrimci ayaklanmanın patlak vereceği bir dönem içine girildiğinin düşünüldüğü bu ortamda, aristokrasi böylesine gizliden gizliye hazırlanıyordu. İlk önce Dumouriez'nin, generallerinin ve tüm kurmay heyetinin suçlanması yönünde bir talepte bu-

lunulması kararlaştırıldı. Bu girişim, ordularımızı umutsuzluğun ve düzensizliğin ellerine teslim etmenin en emin yoluydu. [*Ardından Vergniaud, Jakobenlerle yakın ilişki içinde bulunduklarını iddia ettiği kişilerin tezgâhladıkları başarısız ayaklanma girişiminden uzun uzadıya söz edip konuşmasını sürdürdü.*]

[...]Yurttaşlar; ayaklarınızın altında kazdıkları derin çukur buydu işte. Maruz kalmış olduğunuz tehlike hakkında tüm bildiklerimi anlattım, tabii sizi telaşlandırmak için değil, zaten tehlike geçti, ama gelecekteki davranışlarınızı belirlemeniz bakımından bu bilgilerin önemli olduğunu düşündüğüm için. Gözlerinizi bağlayan bez parçasından kurtuldunuz mu nihayet? *Halkın dostu* unvanını kötüye kullananların kimler olduklarını anladınız mı şimdi?

Ya sen bahtsız halk, alkışlarına hak etmeden mazhar olmayı ve sana hiçbir hizmette bulunmadan tutkularını coşturarak lütfunu kazanmayı arzulayan bu ikiyüzlüler tarafından ne zamana kadar kandırılmaya devam edeceksin? Özgür bir devlette onurunu sadece sana borçlu olan ama yine de yanlış yola sokulduğunda sana karşı çıkmayı ve mutluluğunu sağlamak için öfkene bile meydan okumayı göze alan bir yurttaşın cesaretinin değerini hep anlamamazlıktan mı geleceksin?

Kralcılar, anayasa sözcüğünü kullanarak sana zulmetmeye çalıştılar. Anarşistler, egemenlik sözcüğünü çarpıtarak seni aldattılar. Her *section*'u egemenliğin kendi içinde bulunduğu inandırarak, neredeyse Cumhuriyet'i allak bullak edeceklerdi. Bugün de karşı-devrimciler, eşitlik ve özgürlük sözcükleri vasıtasıyla seni kandırıyorlar.

Antikitedeki bir tiran, kurbanlarını bir yatağın üzerine yatırmış ve onları aynı boy hizasına getirebilmek için yataktan daha uzun olanları keser, daha kısa olanları da acımasızca parçalarmış.¹²⁶ Bu tiran eşitliği severmiş! İşte ey halk, çılgınlıklarıyla seni bölüp parçalayan vicdansızların eşitliği de bu. Toplumsal insan için eşitlik, yalnızca hakların eşitliğidir. Bu eşitlik, boy posun, gü-

¹²⁶ Bu tiran Yunan mitolojyasında adı geçen Prokrustes'tir. Yargıtay eski başkanı Sami Selçuk, 1999-2000 Adli Yılı Açış Konuşması'nda şu cümleye yer vermişti: Jakobenlerin, Hitler'in, Stalin'in totaliter sistemleri, "yarattıkları ideolojik/yanlı Prokrustes devlet sayesinde insanların yataklarına uzun gelirse ayaklarını kestiler, kısa gelirse ayaklarını uzatmaya yeltendiler."

cün, aklın, etkinliğin, becerinin ve emeğin eşitliği olmadığı gibi, servetin de eşitliği değildir.

Eşitliği çoğu kez, sana, birbirini parçalayan iki kaplan sembolü altında gösteriyorlar. Oysa eşitliği, çok daha huzur verici olan birbirini kucaklamış iki kardeş sembolü altında görsene. Benimsemi istedikleri eşitlik, nefret ile kıskançlığın çocuğudur ve her zaman hançerlerle donanmıştır. Gerçek eşitlik, yani doğanın eseri olan eşitlik, insanları bölmek yerine evrensel kardeşlik bağlarıyla birleştirir. Senin ve tüm dünyanın mutluluğunu gerçekleştirecek tek eşitlik budur.

Ya senin özgürlüğün! Canavarlar özgürlüğünü boğuyorlar ve yoz eşitlik kültürünü düzensizliğe dönüştürüyorlar. Bütün yalancı tanrılar gibi düzensizliğin de, insanları kurban ederek onu beslemek isteyen şamanları vardır. Umut ederim ki bu acımasız rahipler de seleflerinin yazgısını paylaşırlar! Umut ederim ki küllerini örtecek iğrenç taşlar sonsuza dek lanetle damgalanır.

Ve siz, mesai arkadaşlarım, zaman geldi: Artık, kurtarıcı enerji ile yönetimleri yıkan zayıflık arasında, yasalar ile anarşi arasında, cumhuriyet ile tiranlık arasında seçim yapmanız gerek. Eğer erdem yerine suçun rağbet görmesini engellerseniz, eğer suça karşı büyük bir kararlılık içinde olursanız, her şey kurtulur. Ama eğer yumuşayıp bütün hiziplerin oynacağı ve bütün komplocuların kurbanı haline gelerseniz, çok kısa sürede kölelere dönüşürsünüz.

[...]Yurttaşlar; tecrübenin verdiği derslerden yararlanalım. İmparatorlukları askeri zaferlerle darmadağın edebiliriz, ama yabancı halklarda devrimi ancak onlara sunacağımız mutluluk manzaramızla gerçekleştirebiliriz. Tahtları devirmek istiyoruz, öyleyse Cumhuriyet'le birlikte mutlu olduğumuzu kanıtlayalım. Eğer ilkelerimiz yabancı uluslarda bu denli yavaş bir şekilde yayılıyorsa, bunun nedeni ilkelerimizin parlaklığının anarşik sofizmler, gürültülü patırtılı eylemler, özellikle de kanlı bir yas giysisi¹²⁷ tarafından silikleştirilmiş olmasıdır.

Halkların doğanın babası olarak adlandırdıkları güneşin karşısında ilk kez secdeye kapandıkları zaman, güneşin fırtınaları haber veren kara bulutlarla kaplanmış olduğunu mu düşünüyorsunuz? Hiç kuşkusuz hayır. O zaman tüm

¹²⁷ XVI. Louis'nin idamına gönderme.

haşmetiyle parlayan güneş, uçsuz bucaksız gökyüzünde ilerleyerek tüm dünyaya ışık ve bolluk saçmaktaydı.

Eh demek ki biz de, kararlı bir tutum takınıp politik ufkumuzu kaplayan bu bulutları dağıtalım, en az despotizm kadar özgürlüğün düşmanı olan anarşiyi yerle bir edelim, özgürlüğü bilge bir anayasanın ve yasaların üzerinde temellendirelim. Bu durumda, kısa bir süre sonra tahtların devrildiğini, taçların kırıldığını ve kollarını size doğru uzatan halkların sevinç çılgınlıkları içinde evrensel kardeşliği ilan ettiklerini görürsünüz.

Vergniaud'nun bu konuşması Konvansiyon'u kendi davalarına kazanmaya yetmedi. Montagnardlar, Jirondenlerin muhalefetine rağmen Mart ayı boyunca çeşitli devrimci yasaları Meclis'ten çıkarmayı başardılar. İlk olarak Meclis içinden seçilen ve geniş yetkilerle donatılan görevli temsilcilerin taşradaki sivil ve askeri otoritelerin yanına gönderilmesi kararı alındı. Jirondenler bu göreve ağırlıklı bir şekilde Montagnard vekillerin seçilmesine ses çıkarmadılar, hatta bunu desteklediler. Çünkü hatırı sayılır sayıda Montagnard vekilin bu şekilde Meclis'ten uzaklaşması sayesinde oylamalarda avantajlı duruma geçeceklerini umuyorlardı. Ama hesaba katmadıkları şey, bu vekillerin taşrada Jakoben-Montagnard politikaların etkili propagandacıları ve uygulayıcıları olmalarıydı.

Bu kararın ardından Konvansiyon, artan oranlı vergilendirme (müterakki vergi) sistemine geçilmesini kabul etti.¹²⁸ Aynı zamanda Paris, Lyon gibi kentlerin belediyeleri, "zorunlu istikraz-ödünç" (*emprunt forc *) adı altında zenginlerden "savaş vergisi" almaya başladı. 21 Mart'ta her belediyede ve her *section*'da şüphelileri araştırmakla görevli gözetim komitelerinin kurulması yasaya bağlandı.¹²⁹ Göçmenlerin yurttaşlıktan çıkarılıp mallarına el konulmasının kararlaştırılmasından sonra da sıra, karşı-devrimci yazıların engellenmesi adına basın özgürlüğünün ciddi bir şekilde sınırlandırılmasına geldi.

Bu arada Jirondenlerin bir kez daha Capet Hanedanı üyelerinin sürgün edilmesi teklifi 27 Mart'ta Konvansiyon tarafından onaylandı. Aslında Or-

¹²⁸ Bu vergi sisteminin kabul edildiği 18 Mart'ta Jirondenler, bir kez daha Montagnardların da oylarıyla "toprak yasasını ya da toprak, ticaret ve sanayi mülkiyetine yönelik her türlü bozguncu yasayı öneren kişilere karşı ölüm cezasını" öngören yasayı çıkarttılar.

¹²⁹ Daha sonraları devrimci komiteler adını alacak ve terör döneminin en önemli aygıtları haline gelecek olan gözetim komitelerinden bundan böyle devrimci komiteler olarak söz edilecektir.

léans ailesini hedef alan bu öneriye Montagnardlar da olumlu oy verdiler. Çünkü Orléans ailesiyle General Dumouriez arasında yakın bir ilişki olduğu ve Dumouriez'nin Neerwinden bozgunu sonrasında Cumhuriyet'e karşı bir komplo içinde bulunduğu herkes tarafından biliniyordu. Dolayısıyla Orléans Dükü'ne arka çıkmak, Dumouriez'nin ihanetini paylaşmak anlamına gelecekti. Dumouriez'nin karşı-devrimci bir tutum içine girmesi, Montagnardlar ile Jirondenlere birbirlerini suçlamaları için yeni bir malzeme sundu. Gerçekte her iki taraf da ihanetin ayyuka çıktığı döneme kadar Dumouriez ile arasını iyi tutmaya çalışmıştı. Belki de Konvansiyon'daki tüm vekiller arasında başından beri Dumouriez'ye güvenmeyen tek vekil Marat'ydı. Henüz 8 Ekim 1792 tarihli gazetesinde, "Dumouriez'nin gelecek Mart ayı bitmeden önce kaçacağına 1'e 100 bahse girerim" diye yazarak başarılı bir öngöründe daha bulunmuştu.

Konvansiyon'daki her iki grup, diğerini Dumouriez'nin Konvansiyon'a karşı oluşturduğu komplo ağının içinde yer almakla ve krallığı yeniden kurmayı amaçlamakla itham etmeye koyuldu. Örneğin Jakobenler Kulübü'nün 26 Mart'ta taşra örgütlerine yolladığı genelgede, Dumouriez ile işbirliği içinde bulundukları iddia edilen Jironden vekiller Brissot, Vergniaud, Gensonné ve Guadet'nin ve de "diğer bütün vatan haini devlet görevlilerinin adalet huzuruna çıkarılması" talebi yer alıyordu. Jirondenler ise, Jakobenler-Montagnardların bu konudaki yumuşak karnı olan Danton'a saldırarak hasımlarını yıpratmaya yöneldiler. Çünkü Danton, görevli temsilci sıfatıyla Mart ayında iki kez Dumouriez'yle görüşmek için Belçika'ya gitmiş ve generali uzlaşmacı bir tutum takınma yönünde ikna etmeye çalışmıştı. Lasource'un kendisine yönelik suçlamalarına yanıt vermek için 1 Nisan'da kürsüye çıkan Danton, suçlanandan suçlayıcıya dönüştü ve açıkça Jirondenlere savaş ilan etti.

DANTON (1 Nisan 1793)¹³⁰

Konvansiyon'u aşağılayıp küçük düşürmekle suçlanıyorum! Konvansiyon'u aşağılamakmış! Kim benden daha fazla Konvansiyon'un saygınlığını yükseltmeye, otoritesini güçlendirmeye çabalamıştır? [...]Biz bir kral istiyormuşuz! Tahtı yeniden tesis etmek istediklerinden kuşgulanılması gereken kişiler, bir kralı budalaca, alçakça bir şekilde korumak istemiş olanlardır; dur durak bil-meksizin Dumouriez'yi halk derneklerine ve Konvansiyon'un çoğunluğuna

¹³⁰ Danton, s. 84-90; Buchez ve Roux, Cilt 25, s. 224-234.

karşı azdırmaya çalışmış olanlardır; Paris'i yurttaşlık bilinci nedeniyle cezalandırmaya ve Paris'e karşı vilayetleri silahlandırmaya kalkışmış olanlardır; Paris'e geldiğinde Dumouriez ile gizlice yemek yemiş olanlardır. Evet, sadece onlar komplonun işbirlikçileridir. Bir de kalkmış beni suçluyorlar! Beni! Ne Dumouriez'den ne de ilişki içinde bulunduğum diğer insanlardan dolayı çekineceğim hiçbir şey yok. Dumouriez tutuklanmam şüphesi doğuracak tek bir satır gösterebilirse eğer, kellemi veririm.

[...]Öyle zannediyorum ki, Montagne ile yani tiranın ölümünü istemiş olan vatanseverler ile tiranı kurtarmak isteyip bize iftira atmış olan alçaklar arasında bir ateşkes olamaz.

[...]Şu anda bir komisyonun kurulup çalışmaya başlamasını ve bu komisyonun, Konvansiyon'un açılış tarihinden itibaren her mebusun davranışını incelemesini talep ediyorum. Bu komisyonun, özellikle Cumhuriyet'in bölünmezliği yasası öncesinde bu bölünmezliği yıkmak için dolaplar çeviren ve halkoyuna başvurulması önerilerinin¹³¹ reddinden sonra bize iftira atan kişilerin davranışlarını inceleyecek bir cesarete sahip olmasını talep ediyorum. Zannedersen, burada gerçekten cumhuriyetçi olan bir çoğunluk vardır ve adaleti yerine getirecektir.

Bu komisyonun bütün vilayetlerde kamuoyunu zehirleyen kişilerin davranışlarını incelemesini talep ediyorum. Böylece, taşra idarelerine Konvansiyon'un komiserlerini¹³² tutuklamaları yönünde bildiriler yollayacak denli gözü kara bu adamlar hakkında, yani kamuoyunu coşturmak ve asker toplanmasını hızlandırmak amacıyla vilayetlere yolladığınız mebusların karşısına engelleyici yöneticiler diken bu adamlar hakkında ne düşünülmesi gerektiği iyice anlaşılacaktır. Böylece, krallıkla uzlaşacak kadar cüretkâr olduktan ve kendi aralarında anlaşıp halkın enerjisinden umut kestikten sonra kraliyetin döküntülerini kurtarmak isteyen bu adamların kimler olduğu anlaşılacaktır. Ne kadar tekrarlansa azdır: O insanı kurtarmak isteyenler, aynı zamanda kralcılığa büyük umutlar açılama niyetinde de olan kişilerdir.

[*Medis'in sol bölümüne seslenerek*] [...]Sizlere soruyorum; korktuğunuz, bir krala sahip olmayı arzuladığınız için mi tiranı cezalandırdınız? Eğer ölüm

¹³¹ Jironenlerin Kral'ın yargılanmasında halkoyuna başvurulmasını talep eden önerileri.

¹³² Görevli temsilciler.

kararı almanıza derin görev duygunuz neden olduysa, eğer bunu yaparak halkın vekillerinden beklediği şeyi yerine getirdiğinizi ve halkı kurtardığınızı düşündüyseniz, birlik olun. Tiranı bağışlamak isteyen alçaklara karşı tirana ölüm cezası veren sizler, sıralarınızı sıklaştırın; halkı silahlanıp dış düşmanlara karşı birleşmeye ve iç düşmanları ezmeye çağırın; karakterinizin gücü ve kararlılığıyla bütün hainleri, bütün ılımlıları ve [eliyle Meclis'in sağ bölümünü işaret ederek] vilayetlerde size iftira atan bütün o kişileri yerle bir edin. Onlarla işbirliği yok artık!

Şu anda kararlı olmanızın ve kim olursa olsun bütün düşmanlarınıza savaş ilan etmeniz ne denli zorunlu olduğunu görün. Yenilmez bir falanj [phalange]¹³³ oluşturmak gerekiyor. Bir kral isteyenler sizler değilsiniz, çünkü halkı ve halk derneklerini seviyorsunuz. Eski tiranı yerinde tutmak için entrikalar çevirenlerin kafasından bir kral düşüncesini söküp atacak olanlar sizlersiniz. Ben, Cumhuriyet'e doğru yürüyorum; hep birlikte yürüelim ve görelim bakalım biz mi yoksa hasımlarımız mı amaçlarına ulaşacak. [...]Aklın kalesine sığınmış bulunuyorum; buradan hakikatin topu tüfeğiyle çıkacağım ve beni suçlayanları paramparça edeceğim.

Danton'dan sonra söz alan Marat, onun görüşlerini destekleyip kendilerini "her yerde ihbar ve itham eden Konvansiyon üyelerinin, generallerin, bakanların davranışlarının inceleme altına alınmasını" talep etti. Bunun üzerine Jirondenlere yakın bir vekil olan Birotteau, bu konuda herhangi bir korkuları olmadığını kanıtlamak amacıyla Marat'nın talebini daha ileri bir boyuta taşıyıp parlamenter dokunulmazlığın kaldırılmasını önerdi.¹³⁴ Konvansiyon da böyle bir düzenlemenin ne gibi sonuçlar doğurabileceğini hiç düşünmeden şu kararı aldı: "Halkın esenliğinin en yüce yasa olduğunu kabul eden Konvansiyon, Fransız ulusunun temsilcilerinin dokunulmazlığını dikkate almaksızın, özgürlüğün, eşitliğin ve cumhuriyetçi yönetimin düşmanlarıyla işbirliği içinde olduğuna dair hakkında güçlü karinelerin bulunduğu üyesinin ya da üyelerinin suçlanıp tutuklanmasına karar verecektir." Jirondenler, vekillerin do-

¹³³ Falanj: Antik Yunan'da uzun mızraklarla donanmış ağır piyade birliği.

¹³⁴ 1791 Anayasası (III. başlık, I. bölüm, V. altbölüm, 7. madde) parlamenter dokunulmazlığı şöyle düzenliyordu: "Ulus'un temsilcileri dokunulmazdır; temsilcilik görevlerini yerine getirirken söyledikleri, yazdıkları ya da yaptıkları herhangi bir şey için asla kovuşturulamazlar, suçlanamazlar ve yargılanamazlar."

kunulmazlık haklarını bu şekilde ortadan kaldıran bu kararı benimseyerek, farkında olmadan kendi kuyularını kendileri kazmış oldular!

Danton'un bu konuşmasıyla birlikte, savaş baltası toprağa gömülü idiyse bile artık gömülü olduğu yerden çıkarılmıştı. Bundan on gün önce, kâğıt üzerinde hâlâ Jakobenler üyesi olarak gözüken tüm Jironden vekiller, Kral'ın davasında halkoyuna başvurulmasını savundukları gerekçesiyle kulüpten ihraç edilmişlerdi. Dumouriez'nin oybirliğiyle vatan haini ilan edildiği Konvansiyon'un 3 Nisan tarihli oturumunda Robespierre, "Dumouriez gibi konuşanlarla birlikte olmak istemiyorum, Cumhuriyet'i yok etmeyi amaçlayanların işbirlikçisi olmak istemiyorum" diyerek, seçilmiş olduğu Genel Güvenlik Komitesi'nden istifa ettiğini açıkladı. Dahası, başta Brissot olmak üzere Dumouriez ile işbirliği içinde bulunan herkesin suçlanıp tutuklanmasını önerdi. Ama bu önerisi bir oylama konusu bile olmadı. Ne de olsa *Plaine*'in vekilleri, "parlamentar uzlaşma" umutlarını yitirmemişlerdi, ayrıca Konvansiyon'un meşruluğunun sorgulanmasına yol açacak böyle bir yola girilmesini kesinlikle istemiyorlardı.

Bununla birlikte Jakobenler-Montagnardlar, belediyeler, *section*'lar, halk dernekleri gibi Meclis dışı güçlere çağrıda bulunarak Jironden vekillerin tutuklanmalarına ya da en azından geri çağrılmalarına, yani halk temsilciliğinden düşürülmelerine ilişkin taleplerini her ortamda daha da yüksek sesle dile getirmeyi sürdürdüler. 5 Nisan'da Robespierre'in kardeşi olan Konvansiyon üyesi Augustin Robespierre, Jakobenler Kulübü'nde "bütün iyi yurttaşlar, Konvansiyon kürsüsüne gelip hain vekilleri tutuklamamız için bizi zorlasınlar" diye haykırıyordu. Aynı gün taşradaki şubelere yollanan bir kulüp bildirisinde, Jirondenler kastedilerek karşı-devrimcilerin, dolayısıyla en büyük düşmanların hükümetin ve Konvansiyon'un içinde yuvalandıkları belirtiliyordu. Ayrıca dönemin kulüp başkanı Marat'nın imzasını taşıyan bu bildiriyile halk kitlelerinin harekete geçmesi isteniyordu: "İl, ilçe, belediye yönetimleri ve tüm halk dernekleri anlaşıp birleşerek Konvansiyon'a yağmur gibi dilekçeler yağdırsınlar ve bu dilekçelerde, tiranın ölümünü istemeyerek görevlerine ihanet etmiş, özellikle de birçok meslektaşını yoldan çıkarmış olan sadakatsiz vekillerin resmen geri çağrılmasını talep etsinler." Tabii bu saldırılar karşısında Jirondenler de boş durmuyorlardı. Brissot, bu tarihlerde yayımladığı bir broşürde Jakobenler Kulübü'nün kapatılması ve yeni bir Konvansiyon seçilmesi çağrısında bulunuyordu.

6 Nisan'da Konvansiyon'daki farklı grupların bir bakıma anlaşarak içinde Danton'un da yer aldığı Kamu Esenlik Komitesi adı altında yeni bir komite kurmaları, iyice gerilmiş olan ortamı yumuşatmaya yetmedi. Hatta Konvansiyon'daki bu polemik ortamı, Robespierre'in dört gün sonraki söyleviyle daha da alevlendi. Robespierre konuşmasına, teker teker isimlerini sıraladığı Jironden liderlerin bir hizip oluşturduğunu ve bu hizbin Fransa'ya "bir tür aristokratik bir anayasa ve bir kral vermek için Avrupa tiranlarıyla beraber komplo çevirdiğini" söyleyerek başladı. Sonrasında Jirondenlere yönelik diğer suçlamalarını uzun uzadıya sergiledi. Suçlamalar listesi epey kabarıktı: Federalist bir amaç güderek Paris'e karşı taşrayı ayaklandırmak, tiranı kurtarmak için davasını dört ay geciktirmek, halkoylamasını önererek iç savaşı kışkırtmak, devrimci adaleti karalamak, vatanseverlere baskı uygulamak, ılımlılık ve düzen sevgisi maskesi ardına sığınıp özgürlük ilkelerini yıkmak, yurttaşları toprak yasası hayaletiyle korkutup sadece zenginlerin çıkarlarını savunmak, diktatörlük masalını uydurup tiranlığı yeniden kurmak, halkı iyice sefaletle mahkûm ederek Devrim'den ve Cumhuriyet'ten soğutmak, Dumouriez ile birlikte komplo çevirip krallığı yeniden tesis etmek, kısacası vatana ihanet etmek.

Konuşmasını tüm hizip üyelerinin Devrim Mahkemesi'ne gönderilmesini talep ederek sonlandıran Robespierre'e hemen yanıt vermek için Vergniaud kürsüye çıktı. Jirondenlerin sözcüsü, tıpkı Robespierre gibi uzun bir konuşma yaparak, hem kendilerine yöneltilen suçlamaları teker teker çürütme hem de bu suçlamaları hasımlarına yöneltip karşı suçlamalarda bulunma çabası içine girdi. Dahası, Jakobenler-Montagnardları bu tutumlarını sürdürdükleri takdirde taşradaki yandaşlarını Paris'e karşı ayaklandırmayla tehdit etti. Ama *Plaine*'in ılımlı vekillerini davalara kazanmak amacıyla, Konvansiyon'daki bölünmelere, tartışmalara son verilmesi umudunu dile getirmeyi de ihmal etmedi.

VERGNIAUD (10 Nisan 1793)¹³⁵

Kendi adıma konuşmayacağım. Vatanın siyasal varlığımıza her an gereksinim duyduğu bu dönemde, saçmalıkların alçaklıklara dönüştüğü ihbarlar nedeniyle Konvansiyon'un sadece zavallı kişisel çıkarlarla ilgilenmek zorunda bırakıldığını yüreğim büyük acılarla parçalanarak görüyorum. Vatan adına ko-

¹³⁵ Chaussinand-Nogaret, s. 197-202.

nuşacağım. Ama tabii ki, uçurumun kenarına getirilmiş olan vatanın yazgısı ile vatanına hizmet etmek isteyen ve hizmet edebilecek olan temsilcilerinden birinin yazgısı, birbirine yabancı değildir. Kendim için konuşmayacağım; devrimlerde ulusların ayak takımlarının kıpırdandığını ve siyasal yüzeye yükselip bir süre iyi insanlara hükmeder gibi görüldüğünü biliyorum. Kişisel çıkarlarım uyarınca, bu geçici iktidarın yok olup gitmesini sabırla bekleyebilirdim; ama ruhumdaki öfkeyi bastıran mekanizmayı kırdıkları için, aldatılan Fransa'yı aydınlatmak için konuşacağım.

Bu kürsüden birçok kez yükselerek bu saraya terör saçan ve onun yıkılmasına katkıda bulunan sesim, krallığın tiranlığı yerine kendi tiranlıklarını kurmak isteyen alçakların ruhunu da terörle dolduracaktır.

[...]Özgür bir insana lâayık olan bütün enerjimle konuşacağım, ama hepimizi coşturması gereken Cumhuriyet sevgisi ateşini söndürebilecek tutkulara kapılmaktan kaçınacağım. Beni boşuna hırçınlaştırmaya çalışıyorlar. Bize karşı birleşmiş devletlerin zaferini kolaylaştırmak amacıyla savunmamıza gerekli olan önlemler konusundaki dikkatimizi dağıtmaya çalışan ve Kadmos'un¹³⁶ askerleri gibi birbirimizi boğazlamamız yönünde uğraş vererek bizden boşalacak yeri sizin başınıza getirmek isteme cüretinde bulundukları o despota¹³⁷ vermeyi amaçlayan kişilerin rezil projelerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmayacağım.

[...]Robespierre, bizi birdenbire ılımlı, Feuillant olmakla suçluyor. Biz mi ılımlıyız? Ey Robespierre, sen 10 Ağustos'ta mahzeninde saklanırken, ben ılımlı değildim! İlimliyimışız! Hayır, ulusal enerjiyi söndürmek anlamında ılımlı değilim. Özgürlüğün alev gibi sürekli hareket halinde olduğunu ve sadece kölelere uygun düşen bu hareketsiz huzurla bağdaşmadığını çok iyi biliyorum. Karakterlerin coşkunluğundan söz eden kişilerin yüreğinde olduğu kadar benim yüreğimde de yanan bu kutsal ateşi beslemekle yetinilseydi, bu Meclis'te bu denli büyük zıtlasmalar yaşanmazdı. Devrim dönemlerinde, tıpkı rüzgarların dövdüğü denizdeki dalgalara sakinleşmelerini buyurmak gibi,

¹³⁶ Kadmos, Yunan mitologyasında, Thebai'yi kuran Fenikelidir. Mitosa göre, Thebai'de geleni geçeni parçalayan ejderi öldürüp dişlerini toprağa eker. Toprakta silahlı adamlar çıkıp birbirlerini öldürmeye başlarlar.

¹³⁷ Robespierre kastediliyor.

halkın çalkantılarını istenildiğinde dindirmenin mümkün olduğunu ileri sürmenin delilik olduğunu da çok iyi biliyorum. Fakat fırtınanın yol açacağı felaketleri bilgece öğütlerle elinden geldiğince önlemek yasamacının işidir. Dolayısıyla devrim bahanesi altında, eğer vatansever olmak için cinayetin ve eşkıyalığın savunuculuğuna soyunmak gerekiyorsa, öyleyse evet, ben ılımlıyım.

Krallığın yıkılışından beri hep devrimden söz edildiğini duyuyorum. Şunu anladım ki artık mümkün olan iki devrim vardır; biri mülkiyet sistemini değiştirecek ya da toprak yasasını gerçekleştirecek devrim, diğeri bizi despotizme götürecek devrim. Her iki devrime ve bizi bu sonuçlara ulaştırabilecek her türlü dolaylı girişime karşı mücadele etmeye kesin kararlıyım. Eğer ılımlı olmak buysa, hepimiz ılımlıyız; çünkü hepimiz, bu iki devrimden birini ya da diğerini önerecek her yurttaşla ölüm cezası verilmesi kararını oylarımızla kabul ettik. Dahası, sürekli olarak başkaldırmadan, halkın ayaklandırılmasından söz edildiğini duyuyorum ve itiraf etmeliyim ki bundan dolayı da acı çekiyorum. Bir ayaklanmanın ya belli bir amacı vardır ya da yoktur. Amacı olmayan ayaklanma, siyasal bedenin çarpıntılar içine düşmesidir ki, ona hiçbir iyilikte bulunmayıp kaçınılmaz olarak büyük bir kötülük yapar. Böyle bir ayaklanmayı başlatma isteği ancak kötü bir yurttaşın yüreğinde yer edinebilir. Eğer ayaklanmanın belli bir amacı varsa, bu amaç nedir? Cumhuriyet'teki egemenlik kullanımını başka bir yere taşımaktır. Oysa egemenliğin kullanımı, ulusal temsile teslim edilmiş bulunmaktadır.

Dolayısıyla, ayaklanmadan söz edenler, ulusal temsili yıkmak istiyorlar; demek ki egemenliğin kullanımını bir azınlığın ellerine bırakmak ya da tek bir yurttaşla vermek istiyorlar; demek ki ya aristokratik bir yönetim kurmak ya da krallığı yeniden tesis etmek istiyorlar. Her iki durumda da Cumhuriyet'e ve özgürlüğe karşı komplo kurmaktadırlar; eğer bu insanları onaylamakla vatansever ya da tam tersine onlarla mücadele etmekle ılımlı olunuyorsa, evet, ben ılımlıyım. Özgürlük heykeli tahtta oturduğu sürece, ayaklanma sadece krallık dostları tarafından kışkırtılabilir. Halka hiç durmaksızın bağırma çağırma yasaların diliyle değil de tutkuların diliyle seslenerek ayaklanması gerektiğinin söylenmesi, aristokrasinin işine yaramıştır.

[...]İlmliyimiyiz! Fakat kimlerin çıkarı için büyük bir ılımlılık göstermişiz? Göçmenlerin çıkarı için mi? Oysa göçmenlere karşı, hem adaletin hem de

ulusal çıkarın gerektirdiği en katı önlemleri aldık. İçerideki komplocuların çıkarı için mi? Oysa komplocuların tepesine yasanın kılıcının indirilmesi gerektiğinden söz edip durduk. Fakat suçlu kadar masumu da ölümle tehdit eden yasaya karşı oy kullandım. Sürekli olarak korkunç önlemlerden, devrimci önlemlerden söz ediliyor. Ben de bu korkunç önlemlerden yanayım, ama yalnızca vatan düşmanlarına karşı. Bu önlemlerin, bazı alçakların yok etmek istedikleri iyi yurttaşların güvenliğini tehlikeye atmasını istemiyorum. Cezalar olsun istiyorum, yoksa yargısız infazlar değil. Bazı insanlar, öyle görülüyor ki, vatanseverliklerini başkalarına acı çektirmekle, gözyaşı döktürmekle bir tutuyorlar. Oysa vatanseverliğin insanları mutlu kılmasını isterim. Konvansiyon, bütün yurttaşların etrafında toplanmaları gereken merkezdir. Belki yurttaşlar, Konvansiyon hakkında zaman zaman endişe ve kuşkuyla kapılıyorlar. Ama ben, Konvansiyon'un tüm sevgilerin ve umutların merkezi olmasını isterim. Devrimi terörle tamamlamaya çalışıyorlar, ben ise onu sevgiyle sonlandırmak isterim. Bağışlayıcı tanrılarından yalnızca insanları yakarken söz eden Engizisyon papazları gibi, bizim de özgürlükten ancak hançerler ve celatlar arasında söz edebileceğimizi aklıma getirmemiştim hiç.

İlimliyimışız! Bizi suçlamak için ileri sürdükleri bu ılımlılığa şükretsiner aslında. Bu kürsüden anlaşmazlık ateşini yaktıkları, halk temsilcilerinin çoğunluğuna küstah bir cüretkârlıkla hakaret ettikleri ve düşüncesiz bir hiddetle "aramızda ne ateşkes ne de barış olabilir" diye haykırdıkları zaman, eğer haklı bir öfkeyle davranmaya kalkışsaydık, eğer bize yolladıkları düello davetini kabul etseydik, bütün vilayetlerden hem anarşiye hem tiranlara korku saçan insanların 2 Eylül adamlarıyla savaşmak için koşa koşa Paris'e geldiklerini görürdük. Böylece suçlayıcılarımız ile biz, belki şimdiye dek iç savaşın ateşiyle yanıp yok olurduk çoktan. İlimliliğimiz Cumhuriyet'i bu korkunç felaketten kurtardı ve suskunluğumuzla da vatanımıza çok yararlı olduk.

[...]Söz konusu olan sizin kişisel esenliğiniz değil. Siz, halkın temsilcilerisiniz; söz konusu olan Cumhuriyet'in esenliğidir; Cumhuriyet'in özgürlüğü ve görkemi sizin ellerinize teslim edildi. Eğer dağıtırsanız, sizin yerinizi anarşi alır, anarşinin ardından da despotizm gelir. Size karşı komplo kuran her kişi Avusturya'nın yandaşıdır. Bunu söyleyen sizdiniz, çünkü böyle bir kişinin ölümle cezalandırılacağını karara bağlamıştınız. Kendinizle tutarlı olmak isti-

yor musunuz? Kararınızı uygulayın ya da tam tersine yürürlükten kaldırın; hatta Fransa'nın sınırlarının Avusturyalılara açılacağını emredin; böylece sizi zincire vurmak isteyen ilk eşkiyanın köleleri olursunuz. Dumouriez'nin yandaşlarını arıyorsunuz; işte oradalar. Bunlar, 10 Mart'ta Konvansiyon'a karşı komplo kuranlar ile onları koruyup suçsuz bulunmalarını sağlayanlardır.

[...]Küstahça bize yöneltilmiş olan Dumouriez ile işbirliği suçlamasını ele alacağım şimdi. Dumouriez kimin için çalışıyor? Kendisi için değil; kral olmayı isteyecek kadar deli değil. Büyük olasılıkla, ordusunda yer alan, Dumouriez tarafından kendisine birçok kez övgüler düzülen ve komplosuna belli ölçüde katıldığını kendisi açıklamış olan Orléans'ın¹³⁸ büyük oğlu¹³⁹ için. Ne! Biz, bir Bourbon'u tahta çıkarmak isteyen Dumouriez'nin suç ortaklarıymışız! Bütün Bourbon'ların sürgüne gönderilmesi isteğimiz unutulmuş demek ki. Dumouriez'nin suç ortaklarıymışız! Bu isteğimize kimlerin karşı çıktığı unutulmuş demek ki. Dumouriez'nin suç ortaklarıymışız! Orléans hizbini dur durak demeksizin suçlamamız unutulmuş demek ki. [...]Dumouriez bir Bourbon için komplo kuruyor; oysa biz, bütün Bourbon'ların Cumhuriyet'ten kovulmasını istedik. Bourbon'ları açıkça korumuş olan kişiler, şimdi kalkmış bize karşı yöneltilen suçlamayı utanç verici alkışlarla karşılıyorlar! Hayır, bu denli cüretkârlık, kötülük ve çılgınlık taşkınlığı, kamuoyunu gerçek suçlular hakkında yanılgıya sürükleyemeyecektir. Bütün ithamlara yanıt verip Robespierre'in ağzını kapadım. Şimdi sakın bir şekilde, ulusun benimle düşmanlarım arasındadır karar vermesini bekleyeceğim.

[...]Dumouriez'nin ihanetinin hayırlı bir krize yol açacağını, yani hepimizi ortak bir tehlike duygusu altında birleştireceğini düşünüyorum. Birbirimizi yok etmeyi tasarlamaktansa, sadece vatanın kurtuluşuyla uğraşacağımızı umuyorum. [...]Robespierre'in yalan dolanlarını ve aldatmalarını bütün açıklığıyla ortaya dökmekten kaçınsaydım, siz de biliyorsunuz ki, alçaklıkla, suçluluğumu itiraf etmekle itham edildirdim ve hâlâ yapabilmeyi umut ettiğim iyilikleri yapamayacak bir duruma düşerdim. İsterim ki bugün, utanç verici tartışmalarla yitirdiğimiz son gün olur!

¹³⁸ Orléans Dükü Louis-Philippe.

¹³⁹ Chartres Dükü.

Bu konuşmadan da anlaşıldığı üzere Jirondenler, Konvansiyon'daki etkilerini sürdürebilmek için yasama erkinin dokunulmazlığı düşüncesine dört elle sarılmışlardı. Siyasal temsile neredeyse kutsallık atfediyorlardı. Yasaların tapınağı olan Konvansiyon dokunulmazdı, çünkü tüm Fransız yurttaşların oylarıyla belirlenmişti ve tüm ulusu temsil ediyordu. İşte Vergniaud, ayaklanmadan söz edenlerin egemenliğin emanet edildiği Ulusal Konvansiyon'u yok etmekten başka bir amaçları bulunmadığını söylerken, bu argümanı dile getirmekteydi. Ona göre vekillere saldırmak ve bazı vekillerin tutuklanmasını ya da geri çağırılmasını talep etmek, temsil sistemini hiçe sayıp ulusal egemenliği çiğnemek ve toplum sözleşmesini yıkıp anarşiye ya da despotizme yönelmek demektir.

Jirondenler, her ne kadar bu argümanı ileri sürmekten hiç vazgeçmeyeceklerse de, kurulmasına karşı çıktıkları Devrim Mahkemesi'ni kullanarak Montagne'in bir vekili olan Marat'ya saldırıp ondan kurtulmaya çalıştılar. Böylece kutsallıkla donattıkları siyasal temsile, dolayısıyla Konvansiyon'a paradoksal bir şekilde ilk darbeyi kendileri vurdular; tabii 1 Nisan'da parlamenter dokunulmazlığı kaldırarak vurmuş oldukları o darbeyi saymazsak!

Konvansiyon'un 13 Nisan oturumunda Jirondenler, gazetesinde yayımladığı bazı makalelerini ve kulüp başkanı olarak imzaladığı 5 Nisan tarihli Jakobin bildirisini delil olarak göstererek, anarşistleri kıskırtan Marat'ın Konvansiyon'u yıkma girişimi içinde bulunduğunu iddia ettiler ve tutuklanmasını önerdiler. Saatler süren tartışmalardan sonra 14 Nisan günü sabaha karşı oylamaya geçildi. O anda Meclis'te sadece 367 vekil vardı. Çok sayıda Montagnard vekil görevli temsilci olarak Paris dışında bulunuyordu. Bu sayede Jirondenler, 92'ye karşı 220 oyla Marat'ın tutuklanıp Devrim Mahkemesi'ne gönderilmesi kararını çıkartmayı başardılar. Konvansiyon'un ilk defa bir üyesi hakkında böyle bir karar alması, bundan sonra başta Jirondenler olmak üzere Konvansiyon'daki birçok vekilin farklı tarihlerde tutuklanmasının hatta giyotine yollanmasının da önünü açmış oldu.¹⁴⁰

Bu kararın hemen ardından Marat ortadan kayboldu. Fakat yeni gazetesinin¹⁴¹ 16 Nisan sayısında, Konvansiyon'a hitaben açık bir mektup yayımla-

¹⁴⁰ Tarihçi Harder'in verdiği rakamlara göre, 26 Ekim 1795'e kadar görevde kalan Konvansiyon'un üyelerinden 232'si hakkında tutuklama kararı alınmış, bunlardan 86'sının sonu (idam, suikast, intihar gibi) doğal olmayan bir ölümle noktalanmıştır.

¹⁴¹ Konvansiyon 14 Mart 1793'te, Marat'yı hedef alan Jirondenlerin önerisiyle, gazete çıkaran vekillerin iki işi birden yapamayacaklarına, dolayısıyla ya gazeteciliği ya da vekilliği

maktan da geri kalmadı. Bu mektubunda Jirondenlere yönelik bilinen suçlamaları yineliyor ve “eğer benim hakkımdaki canice projelerini gerçekleştirmeyi başarırlarsa, hiç vakit kaybetmeden Robespierre’i, Danton’u ve cesaretlerini kanıtlamış olan tüm vatansever vekilleri yok etmeye girişeceklerdir” diye yazıyordu. Davasının görüleceği tarihten bir gün önce teslim olan Marat, 24 Nisan’da Devrim Mahkemesi tarafından aklandı ve büyük bir halk gösterisi eşliğinde omuzlarda taşınarak Konvansiyon’a getirildi. Jirondenlerin hasımlarını yıpratma amacıyla başvurdukları Marat’yı mahkûm ettirmeye yönelik bu taktik, böylece ters tepmiş oldu. Ayrıca bu davayla birlikte halk kitleleri, belirleyici olacak şekilde Montagne-Jirond çatışmasına dahil olmaya başladı.

E- HALKIN BELİRLEYİCİ GÜCÜ

Aslında Paris *section*’larının çoğunluğu, çeşitli belediyeler, vilayet yönetimleri ve halk dernekleri, Jirondenleri hedef alan dilekçelerini, Marat’ın davasından önce Konvansiyon’a yollamaya başlamışlardı. Örneğin 15 Nisan’da 35 *section*’un delegelerinden oluşan bir heyet, başlarında Komün Başkanı Pache¹⁴² olmak üzere Meclis’e sunduğu dilekçede isimleri verilen 22 vekilin geri çağrılmasını, yani Konvansiyon’dan ihraç edilmesini talep etmekteydi. Görüldüğü üzere bu dilekçeyi geri kalan 13 *section* benimsememişti. Çünkü Paris *section*’larının aralarında, hatta her *section*’un kendi içinde bölünmeler yaşanıyordu. Bu durum taşradaki *section*’lar, belediyeler, vilayet yönetimleri bakımından da geçerliydi. Daha açıkçası Montagne-Jirond mücadelesi, ülkede ciddi bir kutuplaşmaya yol açmış bulunuyordu.

Jironden vekiller Lasource ve Boyer-Fonfrède, 35 *section*’un dilekçesine karşı, en üstün otorite olarak kabul ettikleri Konvansiyon’u bu konuda devre-

seçmek zorunda olduklarına ilişkin bir yasa çıkardı. Bunun üzerine Marat, gazetesi *Journal de la République Française*’in adını *Publiciste de la République Française, ou Observations aux Français, par Marat l’ami du peuple* (Fransız Cumhuriyeti’nin Politika Yazarı ya da Halkın Dostu Marat’ın Fransızlara Sunduğu Gözlemleri) olarak değiştirdi. Bir vekilin gözlemlerini seçmenlerine ya da halka açıklaması engellenemeyeceği için de, bu yasanın kendisini sınırlayıp gazete çıkarmasını engellemesinden kurtulmuş oldu.

¹⁴² Jirondenlere yakın bir isim olan Chambon’un Paris Belediye Başkanlığı’ndan istifasının ardından bu göreve Jakobenlerin desteklediği Pache büyük bir oy çoğunluğuyla seçilmiş ve 14 Şubat 1793’te göreve başlamıştı.

den çıkarmakta mahzur görmeyerek, tüm vekiller hakkında birincil meclislerin karar vermesini talep ettiler. Daha açıkçası, tüm birincil meclislerde isimleri teker teker okunan vekillerin seçmenlerin güvenine lâyık olup olmadıkları sorulacak ve tüm seçmen çoğunluğunun güvenmediği vekiller de Konvansiyon üyeliğini yitirmiş olacaktı. Bir bakıma "halkın güvenoyuna" başvurulması anlamına gelen bu öneri, Vergniaud'nun da iç savaşa yol açacağı gerekçeyle karşı çıkması sonucunda oylamaya sunulmadı. Bununla birlikte Jiron- denler, Konvansiyon'dan dışlanmaları taleplerine karşı ülkenin dört bir yanında kendi yandaşlarını örgütleyip harekete geçirme çabası içine girdiler. Örneğin Vergniaud Mayıs ayı başında Bordeauxlu seçmenlerine yazdığı mektupta, "fırtınanın gürlemesi duyuluyor, düşmanlarımızın kudurganlığı azıyor, bizim katledilmemiz için bildiriler yağıyor ve yüksek sesle kellelerimiz isteniyor" dedikten sonra destek görmediklerinden yakınıyordu. Aynı gün Bordeaux'dan yüreğini ferahlatan bir mektup alınca da hemen 5 Mayıs tarihli ikinci mektubunu postaya veriyordu. İkircikli bir şekilde hem zafer umudunu hem de öldürülecekleri kaygısını dile getirdiği bu mektubuyla Bordeauxlu yandaşlarını Paris'e davet etmekteydi. Barbaroux da Marsilya'daki dostlarına Vergniaud'nun mektuplarına benzer mektuplar yazmaktaydı.

VERGNIAUD (5 Mayıs 1793)¹⁴³

Geçenlerde size yazmıştım, yüreğim kan ağlıyordu, göğsümü gerdiğim tehlikelerden dolayı değil de sizin suskunluğunuz nedeniyle. Ama mektubumu yolladıktan birkaç saat sonra sizin mektubunuz elime geçti ve sevinçten gözlerim yaşardı. Düşmanlarımın karşısında dimdik ayaktayım ve onları bozguna uğratacağımdan hâlâ eminim. Düşmanlarımızın Ulusal Konvansiyon'un kanını içmek için bugün ya da yarın saldırıya geçeceklerinden söz ediliyor. Böyle bir şeye cüret edeceklerinden kuşkuluyum. [...] Ama hazırlıklı olun; eğer bizi zorlarlarsa bizi korumanız, zamanı geldiyse de [bizi öldürürlerse de] tiranları en sonuncusuna kadar yok ederek özgürlüğün intikamını almanız için sizi Konvansiyon'a çağırıyorum. Gironde'un insanları, kaybedilecek tek bir saniyeniz bile yok! Ayağa kalkın! Mariuslarımıza dehşet saçın! Eğer kararlılıkla

¹⁴³ Buchez & Roux, Cilt 27, s. 91.

büyük bir güç sergilerseniz, iç savaşı kışkırtan adamları barışa zorlarsınız. Bu yüce gönüllülük örneğiniz başkaları tarafından da benimsenecektir.

Bu mektup üzerine Jirondenleri destekleyen Bordeaux Komünü'nün ve diğer kurumların katkısıyla 9 Mayıs'ta Bordeauxlu Yurttaşlar Bildirisi kaleme alınıp kentin duvarlarına asıldı. Beş gün sonra Bordeaux'dan Paris'e gelen bir delegasyon, bu bildiriye Konvansiyon'da okudu. Bu bildiride "komplocular, kana susamış kaplanlar, katiller" olarak adlandırılan Montagnardların Konvansiyon'dan 300 vekili kovmayı ve 22 vekili katletmeyi tasarladıkları belirtilip tehditler savruluyordu: "Eğer bu kana susamışlık kardeşlerimizi, temsilcilerimizi bizden çekip alırsa, cinayetin korkunçluğu bizi intikam almaya yönlendirecektir; adaletin ve insanlığın tüm yasalarını çiğnemiş olan yamyamlar da bizim darbelerimiz altında can verecektir." Bildiri, "temsilcilerimizi kurtarmaya ya da onların mezarlarının dibinde ölmeye ant içeriz" denerek noktalanıyordu. Bunun üzerine Guadet ayağa fırlayıp "eğer ulusal temsile karşı yeni cinayetler tezgâhlayan şu bir avuç katili darağacına yollamazsanız, evet, vilayetler Paris'in üzerine çullanacaktır" diyerek bildiriye katkıda bulundu. Bu tür girişimler, Montagnardların Jirondenler hakkında yaydığı Paris düşmanlığı ve federalizm suçlamalarının özellikle Parisli *sans-culotte* çevrelerde karşılık bulmasına yol açmaktaydı. Üstelik Parisli *sans-culotte*'ların baskısından bunalan Jirondenlerin Guadet ve Barbaroux vasıtasıyla 30 Nisan'da Konvansiyon'u Versailles'a taşıma önerisinde bulunmaları, bu algıyı daha da güçlendirmekteydi.

Öte yanda, kamuoyunu sürekli meşgul eden sosyo-ekonomik sorunlara ilişkin taleplerin, *sans-culotte*'lar, Cordelierler gibi dernekler ve bazı yerel otoriteler tarafından ısrarla dile getirilmesine devam ediliyordu. Tabii Montagne ile Jirond da, bu konuda sergiledikleri zıt yaklaşımlar nedeniyle düşmanlıklarını bir üst düzeye taşıyorlardı. 18 Nisan'da Paris vilayet yönetiminden bir delegasyon Konvansiyon'a gelip dilekçesini okudu. Bu dilekçede, tüm ülkede buğday için bir tavan fiyatının (Maksimum Yasası) belirlenmesi, tahılların serbest ticaretine son verilmesi, üretici ve tüketici arasındaki tüm aracılardan kaldırılması gibi istekler yer alıyordu. Ayrıca delegasyon sözcüsü, bu isteklerine karşı mülkiyet hakkının bir bahane olarak ileri sürülemeyeceğini vurgulayıp "Mülkiyet hakkı, yurttaşları aç bırakma hakkı olamaz. Hava gibi toprağın ürünleri de bütün insanlara aittir" diyordu.

Yoksulların sorunlarına zaten duyarlı olan Jakobenler-Montagnardlar, geniş halk kitlelerini Devrim'e ve bir bakıma Devrim'le özdeşleştirdikleri kendi davalarına kazanmak için bu taleplerle uyumlu bir söylem tutturmanın ve artık bazı sosyo-ekonomik düzenlemeler yapmanın gerekli olduğunu düşünmekteydiler. Henüz 26 Mart'ta, görevli temsilci sıfatıyla Lot vilayetinde bulunan Jakoben vekil Jeanbon Saint-André, Konvansiyon'a yolladığı raporunda, savaşın yükünü taşıyan halkın Devrim'den soğumaması için bir anlamda ekonomiye müdahale edilmesini salık vermişti: "Devrim hâlâ tamamlanmış değil. Devrim'in kaderine sıkı sıkıya bağlıyız. [...]Her yerde Devrim'den yorgun düşülmüş. Zenginler Devrim'den nefret ediyorlar, yoksullar ekmek bulamıyorlar ve onlara suçlunun biz olduğu telkin ediliyor. [...]Devrim'i tamamlamak için yoksulun size yardım etmesini istiyorsanız, kesinlikle onu iyi yaşatmak zorundasınız."

Ekonomiye müdahalenin önünü açabilmek için, yukarıda sözü edilen delegasyon sözcüsünün de belirttiği gibi mülkiyet hakkının bir bahane olarak kullanılmasını engellemek, daha açıkçası mülkiyet hakkının sınırsız ve dokunulmaz olduğuna ilişkin düşünceyi yadsımak gerekiyordu. Bu nedenle Montagnard vekil Harmand, 17 Nisan'daki konuşmasında, mülklere saygı gösterilmekle birlikte mülkiyet hakkının sınırlandırılmasını ve bu hakkın kullanımının mülk sahiplerinin keyfine bırakılmamasını önerdikten sonra Maksimum Yasası'nı savundu: "Halkın mutlu olmasını yürekten istiyor musunuz? Halkı sakinleştirmeyi ve Devrim'in başarısı için Cumhuriyet'in yapısı içine dahil etmeyi istiyor musunuz? İçerideki endişelere ve çalkantılara son vermek istiyor musunuz? Öyleyse, Fransızların anayasasının temelinde sınırlı mülkiyet hakkının ve buğday, et, odun gibi temel ihtiyaç maddelerine tavan fiyatı uygulamasının bulunduğunu bugün ilan ediniz."

Robespierre, anayasa konusunun tekrar gündeme alınıp tartışıldığı 24 Nisan tarihli Konvansiyon oturumunda, Harmand'dan farklı olarak Maksimum Yasası'ndan söz etmese de 2 Aralık 1792'deki konuşmasını andıran bir konuşma yaptı.¹⁴⁴ İlk önce ılımlı vekillerin kaygılarını gidermek için, "toprak yasasının budalaları korkutmak için düzenbazlar tarafından uydurulmuş bir hayalet olduğunu" belirtip "mal mülk eşitliğini boş bir düş" olarak nitelen-

¹⁴⁴ Ayrıca Robespierre, bu söylevin sonunda, dile getirmiş olduğu görüşlerini içeren bir İnsan ve Yurttaş Hakları önerisini de okudu.

dirdi.¹⁴⁵ Ardından doğal bir hak değil, toplumsal bir kurum olduğunu söylediği mülkiyeti, “her yurttaşın yasa tarafından güvence altına alınmış olan mal mülk bölümüne sahip olup kullanma hakkı” şeklinde tanımladı. Dolayısıyla mülkiyet hakkı, diğer insanların başta yaşam hakkı olmak üzere güvenlik, özgürlük gibi haklarına saygı gösterme yükümlülüğüyle sınırlıydı. Ayrıca Robespierre sosyal devlet ilkesini haber veren bazı düşüncelere yer verdi: Toplumun tüm üyelerine iş sağlanmalı ve çalışacak durumda olmayanlara yardım edilmeliydi; bu yardımların maliyeti de “ihtiyaç fazlasına sahip olanların” yani zenginlerin sırtına yüklenmeliydi. Gelirleri geçimleri için gerekli olanı aşmayan yurttaşlar vergiden muaf tutulmalıydı. Danton ise 27 Nisan’daki konuşmasında, zenginlerin yüksek vergi ödemelerinin kendi çıkarlarına olacağını iddia etti ve bu savını “fedakârlıkları ne kadar büyük olursa, mülkiyetlerinin temeli de o denli sağlam olur” diyerek doğruladı.

Jakobenler-Montagnardların *sans-culotte*’ları hoşnut tutmaya yönelik bu söylemlerine karşı Jirondenler, mülkiyet hakkındaki düşüncelerinde direndiler ve hasımlarına “mülkiyet düşmanı” damgası vurarak küçük-büyük tüm mülk sahiplerinin desteğini alma çabası içine girdiler. Örneğin Isnard, “*Sur la nécessité de passer un pacte social antérieur à toute loi constitutionnelle*” (Bir Anayasadan Önce Bir Toplumsal Bağıt Yapmanın Gerekliği Üzerine) adını taşıyan kitapçığında, mülkiyetin dokunulmaz bir doğal hak olduğunu ve özgürlüğün de mülkiyeti gerektirdiğini ileri sürüyordu: “Mülkiyet toplumdan kaynaklanan bir hak değildir, dolayısıyla toplum mülkiyeti istediği gibi yasalarla düzenleyemez. Mülkiyet, tıpkı özgürlük gibi bir doğal haktr; özgürlük ise, mülkiyete özgüdür ve mülkiyet olmadan var olamaz. Demek ki hem toprak hem de sanayi mülkiyeti, toplumun dokunamayacağı doğal haklardan birisidir; çünkü doğal haklar, hem toplumdan ve yasalardan öncedir, hem de yasalardan üstündür. Bu nedenle toplumsal bağıt, mülkiyetimi özgürlüğüm kadar güçlü bir biçimde korumalıdır.” 11 Nisan’da, “ne zaman Cumhuriyet’i yıkmak isteyen anarşistlerin kellelerini darağacında bıraktıklarını göreceğim, işte ancak o zaman mutlu olabileceğim” diyen Pétion ise, “*Lettres aux Parisiens*”

¹⁴⁵ Aslında burjuva Montagnard vekillerin tümünün sosyo-ekonomik eşitlik anlayışının karşısında yer aldıklarını belirtmek gerekir. Örneğin Montagnard Chabot, bu konudaki görüşünü 5 Mayıs 1793’te şöyle dile getirecekti: “Sosyal eşitliğin kurulmasını savunmak, mülk sahiplerini kaygılandırmayı amaçlayan insanların tasarladığı doğal bir saçmalaktır; zaten bu insanlar sürekli olarak *sans-culotte*’ları aldatmaktadır.”

(Parislilere Mektuplar) adı altında Nisan sonunda yayımladığı yazısında, Parisli mülk sahiplerini harekete geçirebilmek için yüreklerine korku salıyordu: "Namuslu Parisliler, şunu iyice anlayın, kötülerin ilerleyişini durdurmak için kaybedebileceğiniz tek bir dakikanız bile yok. [...] Mülkleriniz tehdit altında ve siz, bu tehlikeye gözlerinizi yumuyorsunuz. Mülk sahibi olanlar ile olmayanlar arasında savaş kışkırtıcılığı yapılıyor ve siz, bunu engellemek için hiçbir şey yapmıyorsunuz. Birkaç entrikacı, bir avuç hizipçi size hükmediyor, sizi şiddet içeren saçma sapan düzenlemeler içine sürüklüyor ve siz, onlara direnecek bir cesaret sergileyemiyorsunuz. Zengin ve sakın insanların Paris'i terk ettiğini görüyorsunuz, Paris'in yok oluşunu seyre diyorsunuz ve kılınızı kıpırdatmadan oturmaya devam ediyorsunuz. [...] Parisliler, bu uyuşukluktan kurtulun artık ve bu zehirli böcekleri inlerine geri yollayın!"

Jirondenlerin bu çabalarının *Plaine*'in ılımlı vekilleri üzerinde ciddi bir etkisi olmadı. Zaten *Plaine*'in önemli üyesi Barère, henüz 18 Mart'ta Konvansiyon'da yaptığı konuşmasında, Jakobenler-Montagnardların halk kitleleriyle bir "ittifak" oluşturma politikasına (burjuvazinin çıkarları adına) yeşil ışık yakmıştı: "Olağanüstü dönemlerde, olağan yöntemlerle devlet yönetilemez. Burjuvazi, halktan kopmamalı ve [bu sayede] Devrim'in yönetici ögesi olmaya devam etmelidir." Bu arada *sans-culotte*'ların Konvansiyon üzerinde kurdukları baskı gün be gün artıyordu. Örneğin 1 Mayıs'ta Faubourg Saint-Antoine'dan gelen bir delegasyon, fiyatların denetlenmesi, zenginlerden özel bir vergi alınması gibi isteklerini sıralıyor ve sonuçta "eğer bu isteklerimizi kabul etmezseniz, size bildiririz ki ayaklanma durumundayız ve on bin insan bu salonun kapısında bekliyor" diyerek Meclis'i tehdit ediyordu. Aynı gün Cordelierlerin vilayetlere yolladıkları bir kulüp bildirisinde, spekülâtorlerden, istifçilerden, karaborsacıardan yakınıyor, Jirondenler devrimcileri yok etmekte kararlı "canavarlar" olarak nitelendiriliyor ve halk ayaklanmasına davetiye çıkarılıyordu: "Felaketlerimizin kaynağı Ulusal Konvansiyon'un bağrındadır; bizi parçalayan canavarlar bizi kurtarmaları için yolladığımız insanlarla yan yana oturuyorlar. İntikam baltası bu canavarların kökünü kazımaya hazırdır. Bu kentte alarm topu patladığı anda vilayetlerde de patlıyor demektir. Bu alarm sesi duyulur duyulmaz tüm özgürlük dostları toplanıp ayaklanmalı, bütün şüpheli kişiler tutuklanmalı, düşmanlarımız her kimse ve her neredeyse tek bir darbeye imha edilmeli ve Fransa nihayet kurtarılmalıdır."

Sözün gücüne yürekten inanan Robespierre ise, Jakobenler Kulübü'nde yaptığı konuşmalarında, *section*'lara seslenerek, işlerini terk edip *section* top-

lantılarına katılan *sans-culotte*'lara bir ödenek verilmesini, yoksullardan oluşacak ve masrafları zenginler tarafından karşılanacak bir devrimci ordunun kurulmasını ve şüphelilerin tutuklanmasını öğütüyordu. Ama artık sözlerin yeterli olmadığı bir noktaya gelinmişti, somut adımların atılması gerekiyordu. Böylece Montagnardlar, Jirondenlerin itirazlarına rağmen Konvansiyon'un bir dizi olağanüstü ya da devrimci karar almasını sağladılar.

İlk olarak taşrada görevli temsilcilere bütün devlet memurlarını ve seçilmiş otoriteleri görevden alma yetkisi verildi. Ardından 4 Mayıs'ta, Vergniaud'nun "halkçı despotizm" diye nitelendirdiği tahl ve un için Maksimum Yasası kabul edildi. Bu yasanın kapsamında, tavan fiyatının belirlenmesinin yanı sıra esnafın stok bildiriminde bulunması, dükkanların denetime açık hale getirilmesi ve gerekiyorsa mallara zorla el konulması gibi düzenlemeler de yer alıyordu.¹⁴⁶ Üç gün sonra miras hukuku eşitlik ilkesine göre yeniden düzenlendi; artık evlilik dışı doğan çocuklar da mirastan eşit pay alacaklardı. 20 Mayıs'ta, zenginlerden bir milyar liralık zorunlu ödünç (istikraz) alınmasına ilişkin yasa çıkarıldı. Yasayı savunan *Plaine* üyesi Cambon, "böylece zenginler, servetlerini Cumhuriyet'e ödünç vermeye zorlanarak, her şeye rağmen Devrim'e bağlanacaklardı" diyerek, bu kararın sadece finansal değil politik gerekçelere de dayandığını açıkça dile getirmekteydi. Lyon Belediye Başkanı Jakobien Chaliier, henüz 3 Mayıs'ta harekete geçmişti bile. Zenginlerden beş milyon liralık bir vergi alınmasını kararlaştırmış ve bu para sayesinde yoksul *sans-culotte*'ların yer alacağı devrimci orduyu kurmaya girişmişti.

Jirondenlerin bu kararlardan duydukları rahatsızlık, yine Vergniaud tarafından ortaya kondu. 8 Mayıs'ta yaptığı konuşmasında, ekonomik liberalizme sırt çevrildiğinden yakındı ve Antik Yunan'daki Sparta gibi küçük cumhuriyetlere özgü ilkelerin katı bir şekilde Fransız Cumhuriyeti'ne uyarlanmaya çalışıldığını söyleyip bu durumun ülkeyi despotizme sürüklediğini ileri sürdü. Mücadeleye devam etmekte kararlı olan Jirondenler, uzun zamandan beri ilk kez 18 Mayıs'ta Konvansiyon'da bir zafer kazanmayı başardılar, hem de Barère'in katkısıyla. Paris'te çoğunlukla kadınların yer aldığı kalabalıkların yiyecek sıkıntısı nedeniyle yaptıkları gösterilerin tartışıldığı o günkü oturumda, ılımlı vekiller her yerde yaşanan karışıklıklardan, karışıklıkları kışkırtıp

¹⁴⁶ Ancak uygulanması vilayetlere bırakılan bu yasa, ciddi bir şekilde yürürlüğe konmadı. Yeni bir Maksimum Yasası'nın çıkarılıp uygulanmaya konulması, ancak beş ay sonra gerçekleşebilecekti.

Meclis'e karşı ayaklanma hazırlığı içinde bulunan Komün'den ve Piskoposluk binasında kurulmuş olan devrimci örgütten yakındılar.

Bunun üzerine Guadet, anarşistlere karşı sert önlemlerin alınmasından söz edip iki teklifte bulundu: İlk olarak Konvansiyon Paris'teki tüm otoriteleri görevden almalıydı; ikinci olarak Konvansiyon'un yedek üyeleri en kısa zamanda Bourges kentinde toplanmalı ve Meclis'in anarşistler tarafından dağıtıldığı haberini alır almaz göreve başlamalıydı. Ardından söz alan Barère, her ne kadar Guadet'nin önerisini benimsemese de Plaine'in huzursuzluğunu (dolayısıyla Meclis'teki güç dengesini) dikkate alarak, başta Komün temsilci-vekili Chaumette olmak üzere bazı Komün otoritelerini suçladı ve kendi önerisini sundu. Sonuçta, "siyasal durumu incelemek ve özgürlüğü ya da yasayı tehdit eden komploları araştırmakla", özellikle de Komün'ün son bir ayda aldığı kararları incelemekle görevli bir komisyonun kurulması önerisi, birçok vekili taşrada görevli olan Montagne'in karşı çıkmasına rağmen Konvansiyon tarafından kabul edildi. On iki vekilden oluştuğu için 12'ler Komisyonu adını alan bu komisyonun üyeleri arasında bir tek Montagnard bile yoktu, yedi üye ise Jirondendi.

Jirondenlerin elindeki 12'ler Komisyonu, bir "savaş aygıtına" dönüştürüldü. Böyle bir komisyonun oluşturulmasıyla yüreklenen az sayıdaki Jironden *section*, Konvansiyon'a yolladığı delegasyonlarla Komün'ü ve Montagnardları suçlayıp Jironden vekilleri sert önlemler almaya davet etti. 24 Mayıs'ta, 12'ler Komisyonu'nun Komün'ün bağrında (kendi deyişiyle, "anarşist militanların da katkısıyla") Konvansiyon'a karşı bir komplo tezgâhlandığına ilişkin raporunu açıklamasının ardından Vergniaud, kürsüye çıkıp tam anlamıyla savaş bayrağını açtı: "Yurttaşlar, sadık *section*'lardan birinin burada size 'korkunç olmaya cesaret edin, yoksa haliniz harap!' dediğini anımsayın. Evet, düşmanlarınıza cepheden saldırmaya cesaret edin, göreceksiniz ki hepsi toz duman olacak! Düşmanlarınızın gelip hançerléri bağrınıza saplamalarını alçakça beklemek mi istiyorsunuz? Ölen herkesin intikamının alınacağını yüksek sesle haykırın. Vilayetlerimiz ayağa dikildi!"

Aynı gün 12'ler Komisyonu'nun kararıyla Komün temsilci-vekil yardımcısı Hébert, Kudurmuşlar hareketinin önemli ismi Varlet ve *section*'lardaki bazı görevliler tutuklandılar. Bu kişilere isnat edilen suç ulusal temsili yıkmak amacıyla komplo kurmaktı. Ayrıca Hébert, birkaç gün önce yayımladığı gazetesini *Père Duchesne*'nin 239'uncu sayısındaki makalesiyle halkı isyana teşvik

etmekle suçlanıyordu. Yazılarında “Duchesne Baba”¹⁴⁷ kimliğini üstlenen Hébert, gazetesinin her sayısına makalesini özetleyen uzunca bir başlıkla¹⁴⁸ başlıyor, sonrasında küfürlerle¹⁴⁹ donattığı yazısını bir *sans-culotte* ağzıyla kalem alıyordu. Hébert’in bu makalesi, radikal devrimci bir siyasetçinin, son birkaç aydaki siyasal gelişmeleri ve mücadeleleri halka anlatırken nasıl değerlendirip yorumladığı hakkında iyi bir fikir vermektedir.

HÉBERT (Mayıs 1793¹⁵⁰)¹⁵¹

Père Duchesne’in Brissotinlerin, Jirondenlerin, Rolandinlerin, Buzotinlerin, Pétionistlerin ve hem Capet hem Dumouriez ile işbirliği yapmış berbat yarıdakçı takımının özgürlüğe ölümcül darbeyi indirmek ve krallığı yeniden kurmak amacıyla cesur Montagnardları, Jakobenleri ve Paris Komünü’nü katletmek için kurdukları komplolar hakkında tüm vilayetlerin sans-culotte’larına yönelik açıklaması. Cumhuriyet’i korumak yerine Paris ile vilayetler arasında iç savaş çıkarmaya çalışan ve her türlü dangalaklık yapan bütün budalaları etkisiz hale getirmeleri için varoşların yiğit ve neşeli adamlarına verdiği yararlı öğütleri.

Ordularımız her yerde Cumhuriyet’in düşmanlarını perişan ediyorlar. Taçlı eşkıyaların Fransa’ya karşı saldırttığı bu vahşi hayvan sürüleri, Dumouriez’nin ve Roland’ın ihanetine rağmen, topraklarımızın minnacık bir parçasını bile ele geçiremediler. “Allah aşkına” deyip Vendée, Deux-Sèvres ve Loire-Inférieure vilayetlerini kırıp geçiren, kadınları ve çocukları boğazlayan ve kentler ile köyleri yakıp yıkan budalalar ve hainler, yiğit gönüllülerimizin yaklaştıklarını görür görmez tavşanlar gibi kaçıyorlar. Birkaç gün içinde sözde

¹⁴⁷ Gazetenin adını oluşturan Père Duchesne (Duchesne Baba), XVIII. yüzyılda fuar tiyatrolarının sahnesinde canlandırılan kurgusal bir karakterdir. Bu kişi, ağızdan piposu eksik olmayan, posbıyıklı, küfürbaz, hiçbir haksızlığa tahammül edemeyen ve sözünü esirgeme-yeen bir mutfak fırını satıcısı olarak resmedilir.

¹⁴⁸ Hébert’in gerek aşağıda gerekse bundan sonraki bölümlerde yer verilecek yazılarının (birkaç cümleden oluşan) başlığı için italik yazı tipi kullanılacaktır.

¹⁴⁹ Hébert’in yazılarında kullandığı küfürler Türkçeye çevrilmeyecek, sadece köşeli bir ayraç içinde [küfür] şeklinde belirtilecektir.

¹⁵⁰ Père Duchesne gazetesinin hiçbir sayısında tarih belirtilmemiştir.

¹⁵¹ Buchez & Roux, Cilt 27, s. 208-212.

Hristiyan Ordusu darmadağın edilecek ve topları da Papa'ninkilerden daha tehlikeli olmayacak.¹⁵² Durumumuz her gün daha iyiye gidiyor. İçimizdeki düşmanlardan başka endişelenmemiz gereken bir başka düşmanımız yok, [küfür].

Evet [küfür], karşı-devrimin merkezi şimdi Konvansiyon'un içinde, halk temsilcilerinin arasında bulunuyor. Capet ile Dumouriez'nin işbirlikçileri, iç savaş ateşini yakmak ve taşra vilayetlerindeki yurttaşları Parislilere karşı silahlandırmak için debelenip duruyorlar. Uzun zamandan beri hazırlık yapıyordu zaten. Gironde'un [Jirond'un] Mandrinleri¹⁵³ ile Brissotcu Cartouchelar¹⁵⁴ bu ölümcül komployu hayata geçirmek için el ele vermişlerdi. Önceden gerekli hazırlıkları yapabilmek için, ilk önce yaşlı Roland'a gıda maddeleri satın almak bahanesi altında 24 milyon verilmesini sağladılar. Fakat [küfür] bu milyonları, tam tersine bizi açlığa mahkûm etmek, karşı-devrimcileri satın almak ve yalanlarla, iftiralarla, rezilliklerle dolu gazetelerin aşağılık patronları ile düzenbaz yazarlarına rüşvet vermek için kullandılar.

Aristokrasi, özellikle Capet'nin davası sırasında bu zehri tüm vilayetlerin üzerine kustu. Aldatılan kardeşlerimiz, Parisli yurttaşların yamyamlar olduklarına ve bizim de Konvansiyon'u yok etmek istediğimize inanarak, temsilcilerini savunmak için silahlandılar. Finistère, Gironde, Bouches-du-Rhône vilayetlerinde örgütlenen taburlar, hizipçilerle, anarşistlerle, bozguncularla mücadele etmek için surlarımızın önüne geldiler. Yuvalarını terk ettiklerinde bu kenti kuşatmaya gittiklerini zannediyorlardı, ama her şeyin huzur içinde olduğunu ve sevinçle karşılandıklarını görünce acayip şaşırdılar. Bunun üzerine, "Gorsas'ın, Gensonné'nin, Buzot'nun ve Barbaroux'nun bize söz ettikleri bu eşkıyalar nerede?" diye haykırdılar. Ardından, "Bize, meşaleler ve hançerlerle silahlanmış olarak vekillerimizi boğazlamaya hazır oldukları söylenen bu Jakobenler, bu Cordelierler, bu Komün, tam tersine en saf vatanseverlikle dopdolu. Bu insanların 14 Temmuz ve 10 Ağustos insanları olduklarını görüyoruz. Devrim tarafından sefalete sürüklenmişlerse de, Fransa'yı kurtarmak için kanlarını son damlasına kadar akıtmaya hazırlar hâlâ. Tıpkı bizim gibi düşünüyorlar. Hainler tarafından aldatıldık, Paris hiç değişmemiş. Fi-

¹⁵² Bir sonraki bölümde ele alınacak olan Vendée isyanından söz edilmekte.

¹⁵³ Louis Mandrin (1725-1755): Ünlü bir kaçakçı.

¹⁵⁴ Louis Dominique Cartouche (1693-1721): Ünlü bir haydut.

kirlerini tümüyle değiştirenler ve Parislilere kara çalanlar bizim mebuslarımız. Çünkü Parisliler, onların ne mal olduklarını iyi biliyorlar ve onların dala-verelerine ortak olmayı reddediyorlar. Evet, alçak vekillerimizin tiranı kurtarmak amacıyla bizleri birbirimize karşı silahlandırmak için parayla satın alındıklarını açıkça görüyoruz artık.” dediler.

Geçen Ocak ayında Konvansiyon’da olup biteni kendi gözleriyle gören yiğit Federeler böyle akıl yürüttüler işte. Kılıçlarını ve süngülerini bize karşı çevirmek yerine bizimle birleştiler ve tiranın kellesinin darağacının zemininde yuvarlandığını görünceye kadar bizi terk etmemeye -kardeşlerinin 10 Ağustos’ta katledildiği aynı meydanda- yemin ettiler. Buzotinler, Pétionistler, Rolandinler, Brissotinler ve Feuillantlar ile aristokratların tüm berbat yordakçıları, hedeflerini ıskaladıklarını görünce Cape’tnin [boyunun] kısaltılmasını¹⁵⁵ ister istemez kabul ettiler. Korku paradan daha etkili oldu. Fakat her ne olursa olsun Fransa’yı mahvetmekte kararlı olan Başbakan Pitt, oylarını satın aldığı namussuz heriflere, krallığı yeniden kurmayı başarırlarsa rüşvetlerini artıracığı sözü verdi.

Bunun hemen ardından Konvansiyon’da gürültü patırtı yeniden başladı. Korktukları için [Kral’ın ölümü yönünde] oy kullanmış olan ödle herifler, halkoylamasını savunmuş olanlarla birleştiler. Ovadaki [*Plaine*] yılanların ısıklıkları ve bataklıktaki [*Marais*] kurbağaların vıraklamaları, yiğit Montagnardların sesini bastırdı. Brissotinler, Dumouriez’yi diktatör yapma projesini hazırladılar ve bilinen ihanetlerine rağmen onu ordularımızın başkomutanlığına getirdiler. Komploculara karşı çıkan yiğit Pache bakanlıktan kovuldu. Her şeyi hayranlıkla seyreden budalaların gözlerini kamaştırmak için Belçika ile Hollanda’nın fethine girişildi, ama asıl amaç ordularımızı yıkıma uğratmaktı. Binlerce gizli polis, tozpembe afişleri asmak ve kamuoyunu yanıltmak için yaşlı Roland tarafından vilayetlere yollandı. Devlet adamları, Parisli yurttaşlara iftira atacakları bir bahane uydurmak için bakkalların dükkanlarını yağma ettirdiler. Kıtık yaratıp düzensizliğe yol açmak amacıyla da çoğu kez fırınlardaki ekmekleri ortadan kaldırttılar.

Sonunda her şey açığa çıktı. Alçak Dumouriez maskesini indirdi ve işbirlikçileri onu baş tacı edince de, kendi deyişiyle dostları Brissotinleri korumak

¹⁵⁵ Giyotinde başının kesilmesi.

ve Montagne'nın yiğit adamlarını öte tarafa yollamak için ordusunu ayaklandırıp Paris üzerine yürütmek istedi. Aynı zamanda ve mucizevi bir şekilde, sanki bakanların da hiç haberi yokmuş gibi, Vendée eşkıyaları ordusu toprağın altından yeryüzüne çıkıverdi.

Brissotinlerin cesareti ikiye katlandı; aşağılık herifler arzuladıkları karşı-devrim anının geldiğini düşündüler ve Montagnardları hakaretler yağdırarak tehdit ettiler. Paris'te *sans-culotte*'ları *section*'lardan kovmak için çıraklardan, ayak işlerine bakan kimselerden bir ordu oluşturdular. Rouen'in, Bordeaux'nun, Marsilya'nın şeker tüccarları, *sans-culotte*'ların Capet'nin tahttan düşürülmesini istediklerinde *sans-culotte*'ları tehdit etmek için yazmış oldukları dilekçelere benzer dilekçeler hazırladılar. Oysa bu hain yine de kısaltılmaktan kurtulamadı, her ne kadar binlerce aşağılık herif geçen Haziran ayında onu desteklemek için ellerinden geleni yaptılarsa da. Eh öyleyse [*küfür*], Cumhuriyet'e karşı komplo çeviren hainleri yok etmek de pek zor olmayacak. Bu hainlerin ölüm saati çalmak üzere. Pis kanları akıtıldığı zaman, aristokrasinin havlayan köpekleri de tıpkı 10 Ağustos'ta olduğu gibi inlerine kaçacaklar.

Yiğit *sans-culotte*'lar; eliniz kolunuz bağlı kaldığı için düşmanlarınız böylesine cesurlar; uyanın [*küfür*], dimdik ayağa kalkın, işte o zaman hepsinin ayaklarınızın altında ezildiğini göreceksiniz. Dangalaklık yapan ve Devrim'de yer almak istemeyen bütün budalaları etkisiz hale getirin. İlimlilerin zehri Avusturyalıların çeliğinden daha tehlikelidir. Muzaffer olduğunuzda tüm vilayetler sizi onaylayacaktır. Hiç vakit kaybetmeden demiri kızgın olduğu şu anda dövün. Eğer bir süre daha uyuklamaya devam ederseniz, köle olarak uyanmaktan korkun, [*küfür*].

25 Mayıs'ta hem Komün Genel Konseyi'nden bir heyet hem de çeşitli *section* delegasyonları, Konvansiyon'a gelip 12'ler Komisyonu'nun tutuklama kararlarını protesto ettiler ve gerçek komplocuların, yani Jirondenlerin maskelerinin indirilmesini istediler. Bunun üzerine Konvansiyon Başkanı Isnard, önce Konvansiyon'un masum yurttaşların hapiste olmasına izin vermeyeceğini belirttiikten sonra, Parisli *sans-culotte*'ların büyük bir öfkeye kapılmasına neden olan ve federalizm suçlamasına çanak tutan bir konuşma yaptı: "Fransa ulusal temsili Paris'e emanet etmiştir, Paris'in bu emanete ihanet etmemesi

gerekir. Paris'in yerleşik otoritelerinin, ulusal temsilin saygı görmesi için bütün güçlerini kullanmaları gerekir. Komün yöneticilerinin 10 Mart'tan beri Konvansiyon'u bir yenisiyle tehdit ettikleri sürekli tekrarlanan ayaklanmalarla eğer ulusal temsile bir saldırıda bulunulursa, eğer Konvansiyon küçük düşürülürse, tüm Fransa adına size yemin ederim: Paris öylesine yerle bir edilir ki, daha sonraları Seine Nehri kıyılarında bir zamanlar böyle bir kentin var olup olmadığı boşu boşuna araştırılır. Hâlâ ucundan tiranın kanunun damladığı yasa kılıcı, ulusal temsilin üzerine çıkmaya cüret edecek herhangi bir kimserin kafasına inmeye hazır ve nazırdır."

İsnard'ın bu sözleri, nihai hesaplaşma vaktinin gelip çatığını haber veriyordu. Bu ana kadar meşruluk kaygısıyla hareket eden Jakobenler-Montagnardlar, halk ayaklanması fikrini açıkça desteklememişlerdi. Çünkü böyle davrandıkları takdirde ulusal egemenlik ilkesiyle çelişkiye düşeceklerini biliyorlardı. Ayrıca radikal devrimci militanların önderliğinde ayaklanacak halk kitlelerini kontrol edememekten ve böylece doğrudan demokrasiye kapıyı açmaktan korkuyorlardı. Ama artık halk kitlelerinin aktif desteği olmadan Jirondenlerin üstesinden gelemeyeceklerini de görüyorlardı. Dolayısıyla söylemleri değişmeye başladı.

Birçok tarihçinin belirttiğine göre, son bir umutla iki grup arasında uzlaşma sağlamaya çalışmış, ama önerisini kabul etmeyip kendisine savaştan söz eden Jirondenlere "savaş mı istiyorsunuz, öyleyse ölümünüzü hazırlıyorsunuz" demiş olan Danton, İsnard'ın ardından ona cevap vermek için kürsüye çıktı. Paris'i savundu ve "halk şiddete yatkın olmasaydı Devrim de olmazdı" diyerek olası bir halk ayaklanmasını doğruladı. Fakat sorunun halk ayaklanmasına gerek kalmadan Konvansiyon tarafından çözülmesini, yani Konvansiyon'un Devrim'e karşı komplo çevirenleri Devrim Mahkemesi'ne yollamasını istedi. Sözlerini "ben de eğer suçlu bulunursam Devrim Mahkemesi'ne yollanacak ilk kişi olmayı talep ediyorum" diyerek tamamladı. Aynı gün Cordelierler Kulübü de bir bildiri yayımlamıştı. Cordelierler, halk ayaklanmasının Konvansiyon'la birlikte mi yoksa Konvansiyon'a karşı mı olacağı konusunda kesin bir karara ulaşamamış olmakla birlikte, ayaklanma zamanının gelip çatığını açıkça dile getiriyorlardı: "Ey halk! Ayaklanma vakti geldi! Silah başına! Silah başına! Hébert ve Varlet hakkında alınmış olan zalim karara karşı sahip olduğumuz her türlü şiddet aracıyla direneceğimize ant içeriz. Şu an baskıya karşı direnme zamanıdır ve biz direneceğimize yemin ettik."

12'ler Komisyonu'nun Cité *section*'u başkanı ve Devrim Mahkemesi yargıcı olan Dobsen'i 26 Mayıs'ta tutuklatması, yangına körükle gitmekten başka bir şey değildi. Haberin duyulması üzerine, Paris sokaklarında çeşitli gösteriler düzenlendi. Konvansiyon'da söz almak isteyen Robespierre başkan Isnard tarafından engellendi. Bunun üzerine yerinden fırlayan Danton, Isnard'a hitaben "eğer zindana tıklmış bir vatanseverin lehinde konuşmak isteyen bir halk temsilcisine söz hakkı vermemekteki ısrarınızı sürdürecekseniz, ben de sizin tiranlığınızı, despotizminizi protesto ettiğimi ilan ediyorum" diyerek tepkisini dile getirdi. Sonunda kürsüye adım atabilen Robespierre, çok sert bir konuşma yapıp Cordelierler Kulübü'nde ve çeşitli *section*'larda yakılmış olan ayaklanma ateşini, kendisi de bir odun atarak besleyip iyice alevlendirmekte bir an bile tereddüt etmedi.

ROBESPIERRE (26 Mayıs 1793)¹⁵⁶

Halkın kendi gücüne güvenmesi gerektiğini söylemiştim size. Fakat halk zulüm altında olduğu, kendisinden başka hiç kimsesi kalmadığı zaman, halka ayaklanmasını söylemeyen kişi bir alçaktır. Bütün yasalar çiğnendiğinde, despotizm doruk noktasına ulaştığında, iyi niyet ve edep ayaklar altına alındığında, halk isyan etmelidir. Bu an geldi çattı: Düşmanlarımız vatanseverlere açıkça zulmediyorlar, yasa adına deyip halkı yeniden sefalet ve kölelik içine sürüklemek istiyorlar. Bana ne kadar büyük bir servet sunsalar da, bu yozlaşmış adamların dostu olmayacağım hiçbir zaman. Bu vicdansız adamlarla birlikte galip gelmektense, cumhuriyetçilerle birlikte ölmeyi yeğlerim.

Bir halkın iki şekilde var olabileceğine inanıyorum. Halk ya kendi kendini yönetir ya da yönetme işini vekillerine emanet eder. Biz cumhuriyetçi mebuslar, sorumlu vekiller vasıtasıyla gerçekleştirilen halk yönetimini tesis etmek istiyoruz. Görüşümüz bu ilkelerin hayata geçirilmesine yöneliktir, ama çoğu kez bizi dinlemek bile istemiyorlar. Meclis Başkanı'nın verdiği bir işaretle, bizi oylamaya gitme hakkından yoksun bırakıyorlar. Halkın vekilleri halka ait olan mevkileri kendi adamlarına peşkeş çektiklerinde, halk egemenliğinin çiğnendiğine inanıyorum.

¹⁵⁶ Thiers, Cilt 4, s. 399-400.

[*Meclis sıralarından gelen bir müdahaleyle sözünün kesilmesinin ardından*] Konuşmaya devam edeceğim, sözümü kesenler için değil, ama cumhuriyetçiler için. Her yurttaş haklarının bilincine sahip olmaya çağırıyorum, onu kendi gücüne ve tüm ulusun gücüne inanmaya davet ediyorum. Halkı, Ulusal Konvansiyon'da, bütün yozlaşmış mebuslara karşı isyan durumu içine girmeye davet ediyorum. Halktan haklarını koruma yetkisini almış olmam nedeniyle, benim sözümü kesen ya da bana söz hakkı tanımayan herkesi zorba [*oppresseur*] olarak gördüğümü ilan ediyorum. Dahası Konvansiyon Başka'nı'na ve Konvansiyon'da yer alan bütün üyelerin yüzüne karşı tek başıma isyan bayrağını açtığımı ilan ediyorum. *Sans-culotte*'ların haksızca aşağılanması nedeniyle, yozlaşmış mebuslara karşı isyan ettiğimi ilan ediyorum. Tüm Montagnard mebusları birlik olup aristokraziyle mücadele etmeye davet ediyor ve önlerinde sadece iki seçenek bulunduğunu söylüyorum: Ya entrika girişimlerine karşı tüm güçleriyle ve ellerindeki her şeyle direnirler ya da istifa ederler. Aynı zamanda Fransız halkının da haklarının bilincinde olması gerekir, çünkü sadık mebuslar söz imkanları olmayınca hiçbir şey yapamazlar.

İhanet yabancı düşmanları Fransa'nın bağrına gelmeye çağırıyorsa eğer, tiranları ve silahlı yardımcılarını yok etmesi gereken yıldırımın topçularımızın ellerinde bulunmasına rağmen düşmanın surlarımıza yaklaştığı görülüyorsa eğer, ben de hainleri şahsen cezalandıracağımı ilan ediyorum ve her komplocuyu düşmanım olarak görüp ona o şekilde davranacağıma söz veriyorum.

Konvansiyon'un 27 Mayıs oturumu sert tartışmalara sahne oldu. Gece vakti çok sayıda Jironden vekilin Meclis'i terk etmesini fırsat bilen Montagne, 12'ler Komisyonu'nun lağvedilmesini ve başta Hébert, Varlet, Dobsen olmak üzere Komisyon'un tutuklattığı kişilerin serbest kalmasını sağladı. Ancak ertesi gün, bu karara tepki gösteren Jirondenler, 238'e karşı 279 oyla 12'ler Komisyonu'nun yeniden kurulmasını başardılar. Halkın ya da daha açıkçası Parisli *sans-culotte*'ların devreye girerek iki grup arasındaki bu karşılıklı güç gösterisine son vermelerine sıra gelmişti artık. Piskoposluk binasında toplanan devrimci *section* delegeleri, dokuz kişilik Ayaklanma Komitesi'ni oluşturdular. Üyeleri arasında Varlet ile Dobsen'in de bulunduğu bu komite, Komün ve Jakobenlerle işbirliği yaparak ayaklanmayı hazırlamaya koyuldu.

31 Mayıs'ta sabaha karşı çanların çalmaya başlamasıyla birlikte ayaklanma patlak verdi. Üye sayısı 21'e çıkarılan Ayaklanma Komitesi, Komün Genel

Konseyi'ni adırın başına Devrimci sıfatını ekleyerek yeniden örgütledi ve Paris Ulusal Muhafızlar komutanlığına Hanriot'yu getirdi. Alarm top atışları ortamında toplanan Konvansiyon'un çevresini, isyancıların harekete geçirdiği 40.000 kişilik bir kalabalık sardı. Komün'ü ve *section*'ları temsil eden bir heyet, Meclis'e gelip dilekçesini okudu. Bu dilekçede, 12'ler Komisyonu'nun lağvedilmesi, Jironden liderlerin tutuklanması, temel gıda maddeleri için yeniden Maksimum Yasası'nun çıkarılıp uygulanması, devrimci bir ordunun kurulması, soylu kökenli subayların ihraç edilmesi, *sans-culotte*'ların silahlandırılması, şüphelilerin tutuklanması, yoksul ve muhtaç durumundaki kişilere para yardımı yapılması gibi çok sayıda talep dile getiriliyordu. Ancak Konvansiyon, ateşli tartışmalar sonunda ve Robespierre'in sözlerini bağlamasını isteyen Vergniaud'ya "evet, sözlerimi bağlıyorum ve size karşı bağlıyorum" deyip bir kez daha Jironden vekillerin tutuklanmasını talep etmesine rağmen, sadece 12'ler Komisyonu'nu ilga etmekle yetindi. Bu kararın alınmasının ardından oturuma son verildi ve çevredeki kalabalık da dağılmaya başladı.

31 Mayıs'taki ayaklanma girişimi, birbirlerini suçlayan isyancıların da belirttiği gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Belirsizlik devam ediyordu. Ertesi gün epey sakin geçti. Ayaklanma Komitesi ile Komün'ün birlikte hazırladıkları yirmi yedi Jirondenin tutuklanmasına ilişkin bir başka dilekçe Konvansiyon'a sunuldu. Bu kez Barère'in katkısıyla, bu sorunun Kamu Esenlik Komitesi'ne havale edilmesine ve Komite'nin bu konu hakkında en geç üç gün içinde bir rapor hazırlamasına karar verildi. Açıkçası Konvansiyon'daki çoğunluk, Jirondenleri *sans-culotte*'ların öfkesine feda etmeye yanaşmıyor ve fırtınayı ola bildiğince az zararla atlatmaya çalışıyordu. Ancak o gece elini çabuk tutan Ayaklanma Komitesi, eski bakan Roland'ın tutuklanması kararını aldı. Her ne kadar Roland askerlerin dikkatsizliğinden yararlanıp kaçtıysa da karısı Madam Roland tutuklandı. Ayrıca Komite, Hanriot'yu, ertesi sabah Konvansiyon salonunun bulunduğu Tuileries Sarayı'nı kuşatmakla ve Jirondenler sorunu keskin bir çözüme kavuşturmakla görevlendirdi.

2 Haziran bir Pazar günüydü, dolayısıyla çok sayıda emekçi Hanriot'nun davetine icap etti. Çoğu silahlı Ulusal Muhafızlar ile militan *sans-culotte*'ların oluşturduğu 80.000 kişilik bir kalabalık tarafından kuşatılan Konvansiyon, tam anlamıyla bir panik havası içine girdi. Üstelik Paris, sabahın ilk saatlerinden beri, Lyon'da Jakoben Komün'e karşı bir Jironden-kralcı ayaklanma olduğu ve sekiz yüz kişinin öldürülüp Belediye Başkanı Chalier'nin hapsedildi-

ği haberiyle çalkalanıyordu. 29 Mayıs günü gerçekleşmiş olan bu olayın duyulması, Devrim'in belli dönemlerinde yaşanmış olan korku-şiddet mekanizmasını tetiklemekteydi. Bir karşı-devrim hareketinin taşrada yayılıp ülkeyi (dış savaş belâsından sonra) iç savaş içine de sürükleyeceğinden duyulan korku Parislilerin yüreğinde yer etmekte, bu durum da korkunun sorumluları olarak görülen Jirondenlere karşı isyancıların çok daha sert bir tepki göstermelerine yol açmaktaydı.

Bununla birlikte, fiili bir otorite olarak ortaya çıkmış Ayaklanma Komitesi'ne teslim olmak istemeyen çok sayıda vekil, tartışıp soruna hukuki bir çözüm bulmaya, hatta Konvansiyon'a gelip "bizi kurtarın, yoksa kendi kendimizi kurtaracağız" diyerek tehditte bulunan isyancılara direnmeye çalıştı. Barère, bir ara yol bulduğuna inanarak, Kamu Esenlik Komitesi'nin raporunda tutuklamalara gerek duyulmadığını, ama suçlanan temsilcilerden kendi iradeleriyle görevlerine belli bir süre için ara vermelerinin istendiğini açıkladı. Bunun üzerine oturumda hazır bulunan az sayıdaki Jironden vekilden bazıları hemen bu isteği yerine getirdiler. Fakat Lanjuinais ile Barbaroux, böyle davranarak seçmenlerine, dahası temsil ettikleri varsayılan ulusun iradesine ihanet etmiş olacaklarını ileri sürerek bu öneriyi kesin biçimde reddettiler. Zaten Jakobenler-Montagnardlar da Barère'in Kamu Esenlik Komitesi adına ortaya attığı bu çözüme karşıydılar. Örneğin Marat ile Billaud-Varenne'e göre, Konvansiyon'un herhangi bir üyesinin görevini askıya alma hakkı yoktu. Suçlu bulunan vekiller hemen tutuklanıp Devrim Mahkemesi'nin önüne yollanmalıydı.

Başta Robespierre olmak üzere Jakobenler, Jironden liderlerin suçlanıp tutuklanmasında ve bu tutuklamaların da Konvansiyon tarafından karara bağlanmasında ısrarcıydılar. Çünkü böyle yapılmadığı takdirde, isyancıların ipleri ellerine alıp tehditlerini hayata geçirmelerinden, böylece Konvansiyon'un otoritesini sıfırlamalarından ve tabii kendilerini de devre dışı bırakmalarından endişe ediyorlardı. Zaten Ayaklanma Komitesi üyesi Varlet, Konvansiyon'u bile dağıtma haklarının olduğunu söylememiş miydi? Demek ki isyancılar içindeki aşırı kanat iktidara el koyup her şeye sıfırdan başlamak niyeti taşıyordu. Dolayısıyla devletin kontrolüne sahip olmayı amaçlayan Jakobenler için ayaklanmanın kendi çıkarları doğrultusunda seyredip sonuçlanması gerekiyordu. Bu nedenle de Jirondenlerin tasfiyesi, içinde bulunulan olağanüstü

koşullarda Ulusal Konvansiyon tarafından alınacak olağanüstü, ama aynı zamanda (vekillerin dokunulmazlığına son veren yasa gereğince) hukuki ve meşru bir kararla gerçekleştirilmeliydi. O günkü konuşmasında Jeanbon Saint-André de, Devrim'e savaş açmış Jirondenlere karşı savaş yasaının uygulanmasından söz ederken aslında Konvansiyon'un alması gereken bu kararı kastediyor ve Barère'in önerisini eleştiriyordu: "Büyük devrimci önlemler gerekiyor. Sakin günlerde isyanı olağan yasalarla engellemek mümkündür; fakat büyük bir hareket söz konusuysa, aristokrasinin küstahlığı doruk noktasına varmışsa, savaş yasalarına başvurmak gerekir. Bu önlem, hiç kuşkusuz korkunçtur, ama zorunludur. Başka önlemler almak boşunadır."

Vekiller Konvansiyon Başkanı Hérault de Séchelles önderliğinde son bir girişimde bulundular. Binayı terk etmek için avluya çıktılar, ama Hanriot'nun askerlerine Tuileries Sarayı'nu hedef alan topları ateşlemeye hazır olmaları emri vermesi üzerine çaresizce salona geri döndüler. Artık Konvansiyon'un isyancılara herhangi bir direnç göstermesinin mümkün olmadığı bir aşamaya varılmıştı. Couthon hemen öne çıkıp Jironden liderlerin tutuklanmasını önerdi. Bazı isimlerin çıkarılıp bazı isimlerin ilave edilmesiyle bir liste hazırlandı ve sonuçta 27 vekil ile bakanlar Clavière ve Lebrun'ün tutuklanıp ev hapsinde tutulmalarına karar verildi. Böylece 2 Haziran 1793'te, bir bakıma 80.000 isyancıda somutlaşan halk, temsil sistemini kesintiye uğratarak egemenliğini ya da daha doğrusu egemenliğinin kullanımını doğrudan doğruya eline almış ve Konvansiyon'a yollamış olduğu vekillerine kendi iradesini dayatmış oldu.

Jirondenlerin Konvansiyon'dan tasfiye edilmesiyle ya da Vergniaud'nun dediği gibi Devrim'in çocuklarının bir kısmını yemesiyle birlikte, Yasama Meclis'inde başlayıp Konvansiyon'da alevlenerek devam eden iktidar mücadelesi de sona erdi. Jirondenlerin yenilgisine yol açan (ve birçoğu kendilerinden kaynaklanan) çeşitli nedenler bulunuyordu. Önceki sayfalarda zaman zaman değinilmiş olan bu nedenlerin başında, Jirondenlerin tutarlı, kararlı ve becerikli bir politika izleyememiş olmaları gelir. Jirondenlere sempatiyle yaklaşmış olan birçok tarihçi de bu konuda hemfikirdir. Örneğin Jeanne Grall, hayıflanarak "Jirondinler, ne yazık ki, amaçlarında ve kararlarında her zaman tereddütlü ve zayıf oldular" diye yazar. Jirondenlerin "içerideki çalkantıları sonlandırabilecek, ulusu dışarıda zafere götürebilecek ve düzenli bir Cumhuriyet kurabilecek özelliklere sahip olmadıklarını" söyleyen Lamartine'e göre

de, “onlarda gerekli olan düşünce, birlik, siyaset bilinci, kararlılık, kısacası hiçbir şey yoktu.” Dolayısıyla “Devrim onlara karşı ayaklanmak ve onlardan kurtulmak zorundaydı.” İşte çeşitli tarihçilerin Jirondenlere yükledikleri bu olumsuzluklar, yıkımlarını belirleyen diğer nedenlerin de en önemli tetikçisiydi aslında.

Savaşı başlatanlar Jirondenlerdi. Ama savaşla birlikte sükün eden sorunlara çare bulamadıkları gibi savaşın gerektirdiği radikal önlemleri de alamadılar. Açıkçası ne savaşı kazanmayı ne de barışı sağlamayı bildiler. XVI. Louis’in devrilmesini ve cumhuriyet düşüncesini ilk dile getirenler arasında olmalarına karşın, ne kraliyetin yok edilmesinde ne de Cumhuriyet’in kurulmasında kararlı bir tutum sergilediler. Cumhuriyet’i bir *res publica*, yani tüm toplumun iyiliğini sağlamaya yönelik bir yapı olarak değil, salt burjuvazinin çıkarını gözetten bir aygıt olarak gördüler. Üstelik Jirondenler, Kral’ın davasında öylesine beceriksizdiler ki, sonuçta insanları kendilerinin kralcı olduklarına inandırdılar ve böylece hasımlarına kendilerini kralcılıkla suçlamaları için yeterli malzeme sağladılar. Özellikle *sans-culotte* çevrelerden yükselen sosyo-ekonomik ve siyasal taleplere kulaklarını kapadılar ve ülkeyi düzlüğe çıkarabilecek her türlü devrimci radikal önleme muhalefet ettiler.

Jirondenlerin bu tutumu, böyle bir amaç gütmemelerine rağmen saflarına ılımlıların, karşı-devrimcilerin, kralcıların doluşmasına neden oldu. Michelet’in deyişiyle “Jirond, kabarıp genişleyerek zayıfladı,” çünkü “yavaş yavaş kralcıların sığınağı, daha açıkçası karşı-devrimin Devrim içinde yuvalanabilmesini sağlayan koruyucu maskesi haline geldi.” Ayrıca Jirondenler, Mathiez’in belirttiği gibi, hem Yasama Meclisi hem de Konvansiyon’daki davranışlarıyla sadece bakanlık, iktidar peşinde koşan egoist, aferist insanlar oldukları izlenimi verdiler. Son olarak da Paris’e karşı düşmanca bir tutum içine girerek hem kendilerinin federalizmle suçlanmalarına hem de bu suçlamanın haklı görülmesine çanak tuttular.

Gerçekten Jirondenler Paris’ten nefret ediyorlardı. Ancak bu nefretin nedeni, merkezi iktidarın yerel iktidarlara çeşitli yönetim yetkilerini paylaşması anlamında federalist bir yaklaşımı benimsemeleri değil, başkentin 10 Ağustos 1792’den itibaren ulusal meclisler üzerinde Montagne lehine sürekli bir baskı oluşturan *sans-culotte*’ların yuvası olmasıydı. Dolayısıyla Jirondenler, aslında Paris’ten değil, Parisli *sans-culotte*’lardan nefret ediyorlardı. Tabii bu nefret karşılıklıydı, yani *sans-culotte*’lar da onları tutum ve davranışları nedeniyle or-

tadan kaldırılması gereken düşmanları olarak görüyorlardı. Bir başka deyişle Jirondenler, halka, özellikle de Paris halkına hiçbir zaman güvenmedi, tabii halk da onlara.

Sonuçta bu düşmanlık, görmüş olduğumuz üzere, halkın (ya da Lamartine'in deyişiyle "tehlikenin en yakınında bulunduğu için tüm Fransız halkı adına müdahale etme hakkına sahip olan" Paris halkının) Jirond'un varlığını ortadan kaldırmasıyla noktalandı. Burada son sözü yine Lamartine'e bırakalım: "Jironden hükümetle bir ay daha devam edilmiş olsaydı, Fransa yabancı güçler tarafından yarı yarıya fethedilmiş, karşı-devrim tarafından yeniden ele geçirilmiş, anarşi tarafından teslim alınmış ve kendi kendini parçalayıp dağıtmış olarak ne bir Cumhuriyet ne de bir ulus olurdu artık. [...]Böyle giderse öleceğini açıkça gören halk, elini illegal bir şekilde dümene doğru uzattı ve dümeni yolundan saptıran güçsüz ellerden çekip aldı. Halk, bu şekilde davranarak yüce hakkını, yani var olma hakkını kullandığına inanıyordu." Halk, 2 Haziran ayaklanmasıyla ele geçirdiği dümeni çok kısa bir süre kullanıp hemen Konvansiyon'a iade etti, böylece de Jirondenlerin tasfiyesiyle Konvansiyon'da devlet politikasını belirleyip Devrim'e yön verebilecek tek grup haline gelen Jakoben-Montagnardların ya da bundan sonra sadece Jakobenlerin¹⁵⁷ dümenin başına geçmesini sağlamış oldu.

¹⁵⁷ Montagne grubu, Jirond grubu karşısında konumlanarak ortaya çıkmıştı. Jironden liderlerin tasfiye edilmesiyle birlikte Konvansiyon'da ve tabii ülke politikasında artık bir Jirondenler grubundan ya da "partisinden" söz etmek mümkün değildi. Açıkçası bir bakıma Montagnardların varlık nedeni olan rakipleri ortadan kalkmış bulunuyordu. Bundan böyle Montagne içinde ağırlıklı olarak yer alan Jakoben vekiller, dolayısıyla Jakobenler Kulübü, devlet yönetiminde gitgide daha etkili olacaktı. İşte bu nedenle, her ne kadar dönemin aktörleri zaman zaman Montagne'dan ya da Montagnardlardan söz etmeyi sürdüreceklerse de, kitabın sonraki bölümlerinde Montagnardlar sözcüğü yerine çoğu kez Jakobenler sözcüğü kullanılacaktır.

La Rochejaquelein

Charette

Vendée ordusu

III

JAKOBEN İKTİDARIN YERLEŞME ÇABALARI

Konvansiyon, Jironden liderleri bünyesinden dışlayıp haklarında ev hapsi kararı olarak 2 Haziran ayaklanmasına son noktayı koydu. Böylece ülkedeki en üstün karar makamı olduğunu ve iktidarın iplerini elinde bulundurduğunu cümle âleme ilan etmiş oldu. İsyanlılar da, 10 Ağustos ayaklanmasından farklı olarak Meclis'e rakip bir iktidar odağı oluşturmayıp Konvansiyon'un konumunun devam etmesini kabul ettiler. Daha açıkçası Piskoposluk binasındaki örgütlenme hemen dağıldı ve Ayaklanma Komitesi 6 Haziran'da kendisini lağvetti. Böylece olağanüstü bir durum olan ayaklanma sonrasında hiç vakit kaybetmeden "normalleşme" aşamasına geçildi ve egemenliği temsil edip kullanan Konvansiyon itibarını yeniden kazanıp olağan konumunu sürdürdü. Demek ki Konvansiyon "safra atmayı" kabul ederek, 2 Haziran badiresini ciddi bir yara almadan atlatabildi. Fakat bu olaydan asıl kazançlı çıkanlar, Montagnardlar ya da daha doğrusu hem sayıları hem de siyasal etkinlikleri nedeniyle Montagne grubunu yönlendiren Jakobenler oldu.

Devrim tarihinde yeni bir sayfa açan 2 Haziran ayaklanmasından itibaren Jakobenlerin iktidara doğru yürümelerine şahit olundu. Jakobenlerin Lamar-tine'in deyişiyle devlet gemisinin dümenini tam anlamıyla ele geçirebilmeleri için epey çaba harcamaları, yani *Plaine* grubunun önemli isimleriyle bir tür ittifak kurmaları, halk kitlelerinin desteğini kazanmaları ve çeşitli sorunların üstesinden gelmeleri gerekti. Jakobenler (ve içinde yer aldıkları Montagnardlar), Konvansiyon'da hep bir azınlık oldular. Dolayısıyla iktidarlarını kurabilmele-ri, *Plaine*'deki vekilleri ikna etmelerine ve Meclis'te oluşabilecek muhalefet girişimlerini politikalarının haklılığını kanıtlayarak susturmalarına ya da bas-

tırmalarına bağlıydı. Ne de olsa Konvansiyon sıralarında hâlâ oturmaya devam eden Jironden (ve Jirondenlere sempati besleyen) vekiller vardı. Ayrıca Jakobenlerin tam anlamıyla türdeş bir grup olmadığını da görmüştük. Robespierre'in temsil ettiği "radikal" kanat, Konvansiyon'dan önce kulüp içinde de hakim duruma gelme mücadelesi vermek zorundaydı. Dolayısıyla Jakobenler, her şeyden önce kendi içlerinde birlik sağlayarak devleti yönetecek bir güç olduklarını kanıtlamalıydılar.

Devrim'in başındaki en büyük problem savaştı. Başlattığı savaşı kazanamayan, bu nedenle de büyük kan kaybına uğrayan Jironden iktidar, Jakobenlere bu alanda kötü bir miras bırakmıştı. İngiltere ve İspanya'nın da savaşa dahil olmasıyla birlikte Fransa artık birkaç cephede birden savaşmak zorundaydı. Dumouriez'nin ihanetinden dolayı kazanılan topraklar yitirilmiş, üstüne üstlük Cumhuriyet'in sınırları tehdit altına girmişti. Bu dış sorun yanında içerideki çeşitli sorunlarla da ilgilenmek durumunda olan Jakobenlerin, zor koşullar altında doğru bir ulusal savunma politikası uygulamaları, bu amaçla da orduları yeniden düzenleyip donatmaları ve tüm halkı bu yönde mobilize etmeleri gerekiyordu. Dolayısıyla bu zor problemle baş edebilmeleri için zamana ihtiyaçları vardı. Düşman orduları, 2 Haziran'ı izleyen birkaç ay boyunca ortaklaşa bir saldırıda bulunmayarak, Jakobenlere bu fırsatı tanıyıp ellerini rahatlatmışlar. Avusturya ve Prusya, Rusya'nın Polonya'ya yönelik emelleriyle daha fazla ilgileniyordu, dolayısıyla Fransa birinci hedefleri değildi. Fransa'ya karşı yönelttikleri saldırıyı sınırlı tutuyorlar, büyük bir askeri güç kullanmıyorlardı. İngiltere ise, Fransa topraklarında Avusturya'nın işine yarayacak herhangi bir girişimde bulunmaktan kaçınıyordu. Başbakan Pitt, İngiliz ordusunun komutanı York Dükü'ne sadece Dunkerque kentini ele geçirmekle uğraşmasını öğütlemişti.¹ Bu sayede Jakobenler, dış düşmanlarının sergiledikleri bu pasif ya da gevşek tutumdan yararlanarak, içerideki sorunları çözmeye ve iktidarlarını kurmaya girişebilirlerdi.

İvedilikle ele alınması gereken iç sorunlardan ilki, Konvansiyon'un asli görevi olan anayasanın hazırlanması işini kotarıp siyasal düzeni yapılandırmak, özellikle de egemen ile temsilcileri arasındaki ilişkiyi doğru bir biçimde kurmaktır. Doğrudan doğruya "bir ve bölünmez Cumhuriyet"i tehdit ettiği için anayasa sorunundan daha fazla ivedilik gerektiren bir başka sorun, Jirondenlerin düşüşünün ardından ülkenin dört bir yanında patlak veren "federalist

¹ Savaş konusuna bu bölümde değil, 3. cildin III. bölümde yer verilmiştir.

isyanlar"dı. Ayrıca Mart ayından beri kralcı ve Katolik renklere bürünmüş olan Vendée isyanı sürüp gidiyor, hatta sürüp gitmenin ötesinde dallanıp budaklanarak bir iç savaşa dönüşüyordu. Dolayısıyla bu isyanlar bir an önce bastırılmalıydı. Bunlardan başka Kudurmuşlar hareketi ile Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği, Jakobenleri rahatsız eden diğer sorunlardı. Çünkü bu oluşumlar, halkın çıkarını savunan söylemlerde bulunuyorlar, *sans-culotte*'ları kışkırtan eylemler gerçekleştiriyorlar ve Jakobenlerin icraatlarına ağır eleştiriler yöneltiyorlardı. Bu nedenle, Jakobenlerin halkçı bir görünüm sergileyerek arkalarına halkın desteğini almalarına ciddi birer engel teşkil ediyorlardı. Dolayısıyla Devrim'in yararına olduğuna inandıkları politikaları uygulamak isteyen Jakobenlerin, kendilerine göre siyasal yelpazenin sağındaki Jirondenler gibi solundaki bu muhalif gruplardan da kurtulmaları şarttı.

A-SİYASAL YAPININ DÜZENLENMESİ

Jakobenler, (daha önceki bölümlerde görüldüğü üzere) Devrim'in ilk günlerinden itibaren çeşitli vesilelerle siyasal iktidarın temsili olarak yapılanması gerektiğini dile getirmişler, ama siyasal temsilin mutlak bir biçim almasına da karşı çıkmışlardı. Onlara göre ulus ya da halk egemenliği, özellikle içerdığı devredilemezlik ilkesi nedeniyle mutlak temsil anlayışıyla bağdaşmıyordu. Dolayısıyla halkın, egemenliğini yasama ve yürütme düzeyinde temsilcilerinin ellerine devredip tümüyle devre dışı kalması, gerçekte egemenliğin bir azınlık tarafından gasp edilmesi anlamına geliyordu. Üstelik temsilcilerin, halktan farklı olarak bozulma-yozlaşma içinde bulunmaları, özgürlüğün yıkılıp despotluğun yerleşmesi sonucunu doğurabilirdi. Hatta bu tehlike, bir olasılık olmaktan çıkıp Devrim'in çeşitli evrelerinde gerçeğe dönüşmüştü. Ulusal Kurucu Meclis ile Yasama Meclisi dönemlerinde, yasama organına hakim olan ilk önce Yurtseverler ve sonrasında Feuillantlar, temsilci konumunda bulunan Kral'la birlikte özgürlüğün içini boşaltmışlar ve despotizme yol açan kararlara imza atmışlardı. Jirondenler de Konvansiyon'un ilk aylarında, kendilerinden önceki bu meclis gruplarından (ya da partilerden) farklı bir tutum ve davranış sergilememişlerdi.

Robespierre 10 Ağustos 1792 ayaklanması öncesinde, 29 Temmuz'da Jakobenler Kulübü'nde yaptığı konuşmasında, hem bu tarihte Fransa'nın içine düştüğü krizin siyasal temsilin mutlak bir biçimde uygulanmasından kaynak-

landığını ileri sürüyor, hem de temsil sisteminin alması gereken biçimi açıklıyordu.² Jakobenlerin liderine göre karşı-devrime kapıyı açan büyük kriz, “halkın temsilcilerinin büyük çoğunluğunun halka karşı kurdukları komplo-dan başka bir şey değildi.” Bu ölümcül komplo, “temsilcilerin ulusun onayını almadan ona karşı kendilerini mutlak bir bağımsızlıkla donatmış olmaları”, yani mutlak temsil sistemini yerleştirip uygulamaları sayesinde gerçekleştirebilmişti. Böylece egemen olduğu varsayılan ulus ya da halk siyasal yapıdan tümüyle dışlanmıştı. Temsilciler ise gerçekte halkın temsilcileri olmaktan çıkıp egemenliği ellerine geçirmişler ve kölelere hükmeden despotlara dönüşmüşlerdi. Çünkü Robespierre’in deyişiyle, “egemenin [yani ulusun-halkın], temsilcilerinin hem egemen gücü gasp etmelerini engellemek hem de kamusal özgürlüğe ve devletin anayasasına yönelik saldırılarını durdurmak için hiçbir imkanı bulunmuyorsa, o devlette ulus bir köleydi.” Öyleyse bu yozlaşmış temsilcilerden kurtulduktan sonra özgürlüğü gelecekte güvence altına almak için yapılması gereken şey, halka anayasal düzenlemelerle bu imkanı sağlamak, daha açıkçası mutlak temsil uygulamasından vazgeçip temsilcileri halkın sürekli denetimi altına almaktır. Yoksa temsilcilerin genel iradedenden sapıp ortak iyiliği gözetmeleri yerine özel çıkarların peşinden koşmalarını engellemek mümkün olamazdı. Bu nedenle Robespierre, temsilcilerin denetimi için “halkın güvenoyuna” başvurulmasını salık veriyordu. Daha açıkçası, belli dönemlerde sık sık toplanacak olan birincil meclisler, temsilcilerin davranışlarını yargılama ve halkın güvenini kötüye kullandıkları belli ölçütlerle saptanan temsilcileri en azından azletme yetkisine sahip olmalıydılar.

Robespierre, Konvansiyon döneminde gerek Meclis'te gerek Jakobenler Kulübü'nde yaptığı çeşitli konuşmalarda ya da gazetesinde yayımladığı makalelerde, temsil konusuna değinmeyi sürdürdü. Vekillerin halk ile olan ilişkisinin bir hizmetkârın aile babası ile olan ilişkisi gibi olması gerektiğini ileri sürüyor, hatta temsilci kavramı yerine halkın vekâlet verdiği “vekil” ya da görevlendirdiği “hizmetkâr” kavramlarını kullanmanın daha doğru olacağını savunuyordu. Ancak bu sözleriyle temsil sistemini bir kalemde silip atmak gibi bir niyeti de yoktu. Gerçekte siyasal temsil sisteminin kaçınılmaz olduğunu kabul edip ona yeni bir biçim vermeyi amaçlıyordu.

² Robespierre'in *Défenseur de la Constitution* adlı gazetesinin 11. sayısında yayımlanmış olan bu konuşma metninin belli kısımları, I. bölümün “Siyaset Arenasında Çatışmalar” adlı altbölümünde bulunmaktadır. Bu kısımlarda yer almayan siyasal temsile ilişkin görüşlerine şimdi değinilmektedir.

Section'lardan ve halk derneklerinden Jironden vekillerin birincil meclisler tarafından azledilmesini isteyen seslerin yükseldiği bir ortamda Robespierre, 10 Mayıs'ta Konvansiyon kürsüsüne çıktı ve bu konuyu ele aldığı bir konuşma yaptı. Sözlerinin başında, halkın vekillerinin ve yürütme erkini üstlenen yöneticilerin (özellikle bakanların) egemen olan halka karşı mutlak bir bağımsızlık konumunda bulunup sorumsuz bir erkle donanmış olmalarından yakındı. Çünkü ona göre bu durum, yöneticilerin egemenliği gasp etmesine yol açarak kamusal ve bireysel özgürlüklerin altını oyuyordu. Dolayısıyla yapılacak yeni anayasada siyasal yapı yeniden düzenlenmeliydi. Konuşmasının ikinci bölümünü bu soruna ayıran Robespierre, başta vekiller olmak üzere tüm yöneticilerin halka karşı sorumluluk içine sokulmalarını talep etti ve bu amaçla ne gibi anayasal önlemlerin alınması gerektiğini açıkladı.

ROBESPIERRE (10 Mayıs 1793)³

İnsan mutluluk ve özgürlük için doğar, ama her yerde mutsuz ve köledir!⁴ Toplumun amacı insanın haklarını korumak ve kişiliğini yetkinleştirmektir, ama her yerde toplum insanı yozlaştırır ve ezer!⁵ Gerçek yazgısının ne olduğunu insana hatırlatma zamanı geldi artık. İnsan aklının ilerlemesi bu büyük devrimi hazırladı ve onu hızlandırma görevi de özellikle size düşüyor. Misyonunuzu gerçekleştirmek için, önceden yapılanların tam olarak tersini yapmanız gerekiyor.

Bugüne dek hükmetme sanatı, az sayıdaki insanın çıkarına olacak şekilde çok sayıdaki insanı soyup soğana çevirerek kul köle etmekte; yasama ise, bu saldırıları bir sistem haline dönüştüren araçtı. Krallar ile aristokratlar işlerini iyi yaptılar. Şimdi işinizi yapma, yani insanları mutlu ve özgür kılma sırası sizde.

³ Robespierre, 1793-1794, Cilt 2, s. 141-156.

⁴ Robespierre, bu söylevinde olduğu gibi diğer çeşitli konuşmalarında ve yazılarında da belli deyişleri Rousseau'dan esinlenerek kaleme almıştır. Bu cümleyle de, hayranlık duyduğu ve gençliğinde ziyaret ettiği Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* adlı kitabında yer alan şu meşhur "İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur" sözüne göndermede bulunmaktadır.

⁵ Tabii burada sözünü ettiği toplum, kendisinin ve Jakobenlerin gerçekleştirmeyi amaçladıkları toplum değil, tıpkı *Ancien Régime*'deki gibi bozuk toplumdur.

Yurttaşların her zaman yurttaşlık haklarının sınırları içinde kalmalarını sağlamak için yönetime⁶ gerekli gücü vermek ve aynı zamanda yönetimin bu hakları hiçbir zaman çiğnememesini sağlamak. Kanımca, yasamacının çözümü kavuşturması gereken çifte problem budur işte. İlk problem bana epey kolay görünüyor. İkincisi ise, eğer sadece şimdiki ve geçmiş olaylar göz önünde bulundurularak bu olayların nedenlerine kadar geriye gidilmezse, sanki çözülemezmiş gibi algılanabilir.

Tarihin sayfalarını şöyle bir karıştırırsanız, her yerde yöneticilerin insanlara baskı yaptığını ve yönetimin de egemenliği gasp ettiğini görürsünüz. Tiranlar ayaklanmalardan, halk ise tiranlıktan şikayet eder. Baskının artmasıyla enerjisini ve özgürlüğünü kazanan halk, yakınma cesaretini gösterir. Tanrı izin verse de, hep enerji ve özgür olabilse keşke! Ama halkın hükmü bir gün sürer, tiranları ise yüzyıllar boyunca.

14 Temmuz 1789 Devrimi'nden, özellikle de 10 Ağustos 1792 Devrimi'nden beri anarşiden söz edildiğini duyuyorum. Fakat açıkça ifade edeyim ki, siyasal bedenlerin hastalığı, kesinlikle anarşi değil, despotizm ile aristokrasidir. Ne denirse densin, sık sık haksız yere suçlanan bu dönemden itibaren, can çekişen krallığın son çırpınışlarından ve hain bir hükümetin eşitliğe karşı savaşından başka bir şey olmayan karışıklıklara rağmen yasalara ve bir yönetime sahip olmaya başladığımızı düşünüyorum.

Aslında anarşi, Clovis'ten⁷ sonuncu Capet'ye⁸ kadar Fransa'da hüküm sürmüştür. Anarşi denen şey, doğayı ve yasayı tahttan indirip onların yerine insanları yerleştiren tiranlıktan başka bir şey midir sanki?

Topluma yönelik kötülükler hiçbir zaman halktan değil, ama yönetimden gelir. Başka türlü de olabilir mi zaten? Halkın çıkarı kamusal yarardır, mevki sahibi insanın çıkarı ise kişisel yararadır. Halkın iyi olabilmesi için kendisini başka her şeye yeğlemesi yeterlidir. Kamu görevlisinin iyi olabilmesi için ise kendisini halka feda etmesi gerekir.

[...]Yönetim genel iradeye uyulmasını sağlamak için oluşturulur. Fakat yöneticilerin bireysel iradeleri vardır ve her irade hükmetmeye çalışır. Eğer

⁶ Yönetim (dolayısıyla yöneticiler) sözcüğüyle hem yasama hem de yürütme organları kastediliyor.

⁷ I. Clovis: 481-511 yılları arasında tahtta oturmuş olan Frank Kralı.

⁸ Sonuncu Capet: Kral XVI. Louis.

yöneticiler donanmış oldukları kamu gücünü bu amaç doğrultusunda kullanırlarsa, yönetim özgürlüğün başındaki belâdan başka bir şey olamaz. Öyleyse, her anayasanın birinci amacının, kamusal ve bireysel özgürlükleri yönetimin bizatihi kendisine karşı korumak olduğunu kabul edin.

Yasamacıların tam olarak unuttukları şey de bu amaçtı. Hepsi de hükümetin gücüyle ilgilendiler; içlerinden hiçbiri, hükümeti kuruluş ereğine yeniden yönlendirme araçları hakkında kafa yormadı. Halkın ayaklanmasına karşı sonu gelmez önlemler aldılar ve vekâlet verdikleri kişilerin⁹ yasadışı eylemlerini bütün güçleriyle yüreklendirdiler.

[...]Yasamacılar, debdebeyle halk egemenliğini ilan ettiler, sonra da onu zincire vurdular. Yöneticilerin kendi vekilleri olduğunu kabul etmelerine karşın, onlara efendileriymiş, idolleriymiş gibi davrandılar. Hepsi, halkın akılsız ve isyankâr, kamu görevlilerin ise bilge ve erdemli olduğu konusunda söz birliği ettiler. Bu konudaki örnekleri yabancı ulusların içinde aramaya gerek yok; bu örneklerin en çarpıcı olanlarını, bizim Devrimimizin bağrında ve bizden önceki yasamacıların davranışlarında bulabilirsiniz. Bakın ve görün; bu yasamacılar nasıl da krallığı alçakça göklere çıkarıyorlar, yozlaşmış kamu görevlilerine körü körüne güven duyulmasını ne denli utanmazca salık veriyorlar, halkı ne büyük bir küstahlıkla aşağılayıp barbarca katlediyorlardı! Oysa yurttaşlık erdemlerinin kimlerde bulunduğuna bakın. Yoksulların yüce gönüllü fedakârlıklarını ve zenginlerin utanç verici cimriliklerini anımsayın. Askerlerin göz kamaştırıcı sadakatlerini ve generallerin rezil ihanetlerini, halkın yenilmez cesareti ile yüce sabrını ve vekillerinin alçak egoizmi ile iğrenç kalışlığını anımsayın.

[...]Özgürlüğün, vatanın kimler için değerli olduğunu görün ve kendi başınıza vatani kurtarma işine girişin. Vatan savunmasının tüm dikkatinizi gerekli kıldığı ve ayrıca bu büyük halkın anayasasının bir an önce inşa edilmesinin istendiği bu dönemde, anayasayı en azından hakikatin ebedi temelleri üzerine kurun! Her şeyden önce şu tartışılmaz ilkeyi kabul edin: “Halk iyidir, vekilleri ise yozlaşabilir [*corruptibles*]; yönetimin kötülüklerine ve despotizmine karşı koruyucu önlemleri halkın erdeminin ve egemenliğinin içinde aramak gerekir.”

⁹ Yürütme gücünü kullanan kişiler, özellikle de kral ve bakanlar.

Bu tartışılmaz prensipten, her özgür anayasanın temelini oluşturan pratik sonuçlar çıkar: Yöneticilerin yozlaşması, aşırı bir iktidara sahip bulunmalarından ve egemene karşı bağımsız olmalarından kaynaklanır. Bu iki kötülüğü engelleyin. İşe, yöneticilerin gücünü sınırlamakla başlayın.

[...]Kamusal özgürlüğü yöneticilerin gücünün taşkınlıklarına karşı koruyacak bentler inşa etmeden önce bu gücü adil sınırlar içine çekelim.

Bu amaca ulaşmayı sağlayan ilk kural, yöneticilerin görev süresini kısa tutmaktır; bu ilke özellikle en geniş otoriteye sahip olanlara uygulanmalıdır.

2*Hiçbir yönetici birden fazla görev üstlenmemelidir.

3*İktidar bölünmelidir. Bazı kişilerin eline fazla korkutucu bir otorite emanet etmektense, kamu görevlilerinin sayısını arttırmak daha iyidir.

4*Yasama ile yürütme özenle birbirinden ayrılmalıdır.

5*Yürütmenin değişik dalları, işlerin doğasına uygun bir şekilde ve elden geldiğince birbirinden ayrı tutulmalı ve farklı kişilere emanet edilmelidir.

Şu andaki düzenlemenin en büyük kötülüklerinden biri, her bakanlık bölümünün çok geniş bir kapsama sahip olup doğaları gereği ayrı olan değişik yönetim dallarını bir yığın olarak içermesidir.

[...]Yöneticilerin gücünü, halkların özgürlüğünün ve mutluluğunun çıkarına olacak şekilde sınırlamanın hem genel hem yararlı bir yolu vardır. Bu yol, size önerdiğim Haklar Bildirisi'nde yer alan şu ilkeyi uygulamaktır: "Yasa, sadece topluma zararlı olan şeyi yasaklayabilir ve sadece topluma yararlı olanı buyurabilir."

Eski yöneticilerin aşırı yönetme saplantısından kaçının. Bırakın, bireyler, aileler başkalarına zarar vermeyen her şeyi yapma hakkını kullansın. Bırakın, belediyeler Cumhuriyet'in genel idaresini ilgilendirmeyen konularda, kendi işlerini kendileri görsün. Tek cümleyle, doğal olarak kamusal otoriteye ait olmayan her şeyi bireysel özgürlüğün ellerine bırakın; böylece tutkuya ve keyfiliğe olabildiğince az imkan tanımış olursunuz.

[...]Anayasa, kamu görevlilerini¹⁰ gerçek bir bağımlılık içine sokarak, yani bireylere değil egemene karşı bağımlı kılarak, ciddi bir sorumlulukla donatmaya özen göstermelidir.

¹⁰ Yasama organında yer alan vekiller de bu kategoriye dahildir. Dolayısıyla Robespierre konuşmasının bu bölümünde kamu görevlileri derken özellikle vekilleri kastetmektedir.

İnsanlardan bağımsız olan her kişi, kısa zamanda görevlerine karşı da bağımsız hale gelir. Cezasızlık, suçun kalkanı olduğu gibi anasıdır da. Ve halk, korkulmadığı her durumda köleleştirilir.

İki tür sorumluluk vardır, birini ahlaki [morale] diğerini fiziki sorumluluk olarak adlandırabiliriz.

Ahlaki sorumluluk, temelde şeffaflıktan ibarettir. Fakat Anayasa'nın, yönetimin icraatlarını ve görüşmelerini kamuya açık hale getirmesi yeterli olur mu? Tabii ki hayır. Demek ki şeffaflığın kapsamı olabildiğince geniş tutulmalıdır.

Ulusun tümü, vekillerinin davranışını bilme hakkına sahiptir. Halk temsilcileri meclisi, eğer mümkünse, görüşmelerini tüm halkın önünde gerçekleştirmelidir. 12.000 dinleyici alabilecek kadar geniş ve görkemli olan bir bina, yasama organının oturumlarına ev sahipliği yapmalıdır. Bu denli kalabalık tanıkların huzurunda, ne namussuzluk, ne entrika, ne de ihanet kafasını kaldırmaya cüret eder. İzlenen sadece genel irade, dinlenen de sadece aklın ve kamusal yararın sesi olur.

[...]Ahlaki sorumluluk ilkesi, kamu görevlilerinin kısa aralıklı belli dönemlerde icraatları hakkında doğru ve ayrıntılı raporlar hazırlamalarını da gerekli kılar. Bu raporlar, yayımlanarak kamunun erişimine açık hale getirilmeli ve tüm yurttaşların eleştiri ve onayına sunulmalıdır. Dolayısıyla da bütün vilayetlere, yerel idarelere ve belediyelere yollanmalıdır.

Ahlaki sorumluluğu desteklemek için, son tahlilde özgürlüğün en güvenilir koruyucusu olan fiziki sorumluluk ortaya konmalıdır. Fiziki sorumluluk, rüşvetçi kamu görevlilerinin cezalandırılmasıyla ilgilidir.

Vekillerinin kimseye hesap vermek zorunda olmadığı bir halkın bir anayasası yok demektir. Aynı şekilde, vekillerinin sadece dokunulmaz olan başka vekillere hesap verdiği bir halkın da bir anayasası yok demektir. Çünkü bu durumda vekiller, isterlerse cezalandırılmadan halka ihanet edebilirler ya da başkalarının ihanet etmesine izin verebilirler. Eğer temsili yönetim ile kastedilen buysa, Jean-Jacques Rousseau'nun bu yönetim biçimine yönelttiği tüm eleştirileri ben de benimsiyorum. Bununla birlikte, birçok sözcük gibi bu kavramın da açıklanmaya ihtiyacı vardır ya da daha doğrusu, asıl sorun Fransız yönetimini tanımlamaktan çok yapılandırmaktır.

Her özgür devlette, yöneticilerin kamusal suçları yurttaşların özel suçları kadar kolayca ve sert bir şekilde cezalandırılmalıdır. Yönetimin suistimallerini cezalandırma yetkisi de egemene aittir.

Halkın sürekli etkin bir yargıç olamayacağını biliyorum, zaten istediğim de bu değil. Fakat hiç istemediğim bir şey varsa, o da temsilcilerin yasaların üzerine çıkan despotlar haline gelmeleridir. Önerdiğim amaca basit önlemlerle ulaşmak mümkündür.

1*Halk tarafından seçilmiş tüm kamu görevlilerinin, belirlenecek hükümler gereğince ve halkın vekillerini görevden almasına ilişkin zaman aşımına uğramaz hakkının içerdiği nedenler doğrultusunda, halk tarafından azledilebilmelerini istiyorum.

2*Yasaları yapmakla yükümlü organın, yasaların yürütülmesiyle görevli organı denetimi altında bulundurması doğaldır. Dolayısıyla, yürütme organının üyeleri, faaliyetleri hakkında yasama meclisine hesap vermek zorunda olmalıdır.

[...]Belki bana, yöneticilere karşı önerdiğim bu denli katı önlemlerle yasalara ve yönetime itaat edilmesini nasıl sağlayabileceğim sorulacaktır. Tam da bu önlemlerle bunu sağladığımı söyleyerek yanıt vereceğim bu soruya. Bu sayede, yasaları yapan ve yasaları yürüten adamların olası kötülüklerinin önüne set çekerek tüm gücü yasalara ve yönetime vermekteyim.

Bir yöneticinin insanlarda uyandırdığı saygı, suistimal ettiği iktidarından çok kendisinin yasalara gösterdiği saygıdan kaynaklanır. Yasaların gücü ise, onları saran askeri kuvvetten çok adalet ilkelerine ve genel iradeye olan uyumlarına bağlıdır.

Yasa, kamu yararını ilke edindiği zaman desteğini bizzat halk oluşturur ve gücü de tüm yurttaşların gücü haline gelir; zaten bu durumda yasa yurttaşların eseri ve mülküdür. Genel irade ile kamusal gücün ortak bir kökeni vardır. İradenin zararlı gördüğü her şeyi reddeden ve buyurduğu her şeyi anında yerine getiren kol insan bedeni için neyse, kamu gücü de siyasal beden için odur.

Kamu gücü genel iradeye yardımcı olduğu zaman, devlet özgürdür ve huzur içindedir; ama kamu gücü genel iradenin karşısına dikildiği zaman, devlet de özgürlüğünü yitirir ve kargaşa içine düşer.

Kamu gücü iki durumda genel iradeyle çelişir: Yasanın genel irade olması ya da yöneticinin bu gücü yasayı çiğnemek için kullanması. Ezelden beri tiranların huzur, kamu düzeni, yasama ya da hükümet adı altında uyguladıkları korkunç anarşi budur işte. Yöntemleri, tüm yurttaşları güç kullanarak birbirlerinden koparıp bastırmak ve böylece hepsini, yasa adıyla donattıkları iğrenç kaprislerine kul köle kılmaktır.

Yasamacılar, adil yasalar yapın; yöneticiler, yasaları titizlikle uygulayın. Tüm politikanız bu olsun, bu sayede dünyaya şimdiye dek görülmemiş bir gösteri, özgür ve erdemli bir halkın gösterisini sunun.

Robespierre'in kurulmasını istediği yönetim, halkın denetimine açık, sorumlu ve halkçı bir yönetimdi; bu nedenle de onu güçlü bir yönetim olarak adlandırıyordu. Tabii önerdiği önlemlerle resmettiği bu yönetim, olağan dönemlere özgü anayasal bir yönetimdi. Bu bakımdan halkın, egemenliğini yöneticilerin ya da temsilcilerin yanında hatta üstünde kullanması yasal bir çerçeve içine yerleştirilmişti. Fakat olağanüstü bir durumda halk, gerekli gördüğü zaman yasaların dışına çıkabilir miydi? Bozulmuş, yozlaşmış baskıcı temsilcilerine karşı doğrudan bir egemenlik eylemine girişebilir, açıkçası bir ayaklanma gerçekleştirebilir miydi? Böyle bir eylem meşru muydu? Robespierre, konuşmasında bu sorunsala değinmemişti; sadece anayasal bir yapılanmadan söz ettiği için de değinmek gereği hissetmemişti. Bununla birlikte Robespierre ve Jakobenler, her ne kadar çoğu kez yasallık kaygısı sergilemişlerse de, başta 10 Ağustos 1792 ayaklanması olmak üzere halkın belli durumlarda doğrudan egemenliği kullanmasını savunmuşlar ve zaman zaman bu tür eylemleri yüreklendirmişler, hatta kışkırtmışlardı. Açıkçası Jakobenler yasallık ile yasadışılık ikilemi arasında gidip gelmişler ve siyasal konjonktüre göre kendileri için uygun buldukları iki seçenekten birine ağırlık vermişlerdi.

Görmüş olduğumuz üzere Konvansiyon'daki iktidar mücadelesinin gide-rek sertleştiği bahar ayları boyunca, Jakobenler yasadışılık yani halk ayaklanması seçeneğini benimsediler. Yozlaşmış temsilcilerin bir yasayla belirtilmemiş olsa da halk egemenliğinin gereği olarak halk tarafından bir ayaklanmayla azledilebileceği düşüncesini sürekli gündemde tuttular. Böylece 2 Haziran'daki Jironden liderlerin tasfiyesini, halkın yozlaşmış temsilcilere karşı egemenliğini doğrudan kullanması ve iradesini Konvansiyon'a dayatması olarak meşrulaştırdılar. Örneğin Jakobenler Kulübü, taşradaki şubelerine, vilayet yönetimlerine ve ordu komutanlıklarına 7 Haziran'da yolladığı bir ge-

nelgeyle 31 Mayıs-2 Haziran ayaklanmasının meşruluğunu vurguladı. Genelgede, Paris halkının sekiz ay sabrettikten sonra ihanetler karşısında herhangi bir vatansever kentin yapacağını yaptığı, yani Konvansiyon'daki "ihanet hızbine" karşı tüm Fransız halkı adına ayaklanarak Cumhuriyet'i kurtardığı belirtiliyordu. Ayrıca ayaklanmanın ne denli düzenli ve sakin bir şekilde gerçekleştirildiğine ve hiçbir hainin kanunun akıtılmadığına işaret ediliyordu. Konvansiyon ise, 13 Haziran'da Couthon'un önerisiyle, "31 Mayıs ve 2 Haziran'da, Komün'ün Devrimci Konseyi ve halk, elbirliğiyle özgürlüğü, birliği ve Cumhuriyet'in bölünmezliğini kurtarmayı başarmışlardır" şeklindeki bir karara imza atıyordu.¹¹

* * *

Jakobenler, söylem düzeyindeki bu meşrulaştırma girişimlerinden başka herkesin dört gözle beklediği anayasa sorununu bir an önce hallederek, 2 Haziran ayaklanmasına, dolayısıyla iktidarlarına eylem düzeyinde de bir meşruluk sağlamaya çalıştılar. Ayrıca hızlı bir şekilde hareket ederek, anayasa işinin o güne dek sürüncemede kalmasından sadece Jirondenlerin sorumlu olduğu izlenimini yaratmayı amaçladılar. Henüz 29 Mayıs'ta beş Montagnard vekil Anayasa Komitesi'ne dahil olmuştu. 2 Haziran'da Komite'nin Jironden üyelerinden bazılarının tutuklanması, diğerlerinin sus pus olmasıyla birlikte Komite, Couthon, Saint-Just, Héroult de Séchelles gibi Jakoben isimlerin yönetimine geçti. Elini çabuk tutan Anayasa Komitesi, başında bir İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin yer aldığı Anayasa metnini bir hafta içinde kaleme alıp 10 Haziran'da Konvansiyon'a sundu. Konvansiyon, iki hafta süren tartışmalardan sonra bazı küçük değişiklikler yaptığı Anayasa'yı 24 Haziran'da kabul etti, ayrıca 21 Eylül 1792 tarihli yasa gereğince Anayasa için bir halkoylaması kararı aldı.

Genellikle açık oylama şeklinde düzenlenen referandum ülkenin çeşitli yörelerinde farklı tarihlerde gerçekleştirildi. Ancak iç ve dış savaşın kasıp kavurduğu vilayetlerde birincil meclisleri toplamak mümkün olmadı. Bazı vilayetlerde ise seçmenler, ancak sonuçlar açıklandıktan sonra sandık başına gidebildiler. 3 Temmuz'da ilan edilen referandum sonuçlarına göre oy kullanan seçmenlerin 1.801.918'i Anayasa'ya evet demişti; hayır oylarının sayısı ise sa-

¹¹ Robespierre, 3 Ekim 1793'teki konuşmasında, Jirondenlerin tutuklanmasını Konvansiyon'un Cumhuriyet'e olan bağlılığından kaynaklanan bir fedakârlık olarak doğrulayacaktı: "Konvansiyon'un kendisini vatanın esenliğine adanmış olduğundan kim şüphe duyabilir? Çünkü Konvansiyon kendi üyelerini bile esirgememiştir!"

dece 11.610'du. Bununla birlikte seçmenlerin kabaca 4.300.000'i oy kullanmamayı tercih etmişti. Referanduma katılım düşüktü, ama yine de Konvansiyon seçimleriyle kıyaslandığında daha yüksek bir katılım oranına ulaşılmış olduğu görülmüyordu. Konvansiyon seçimlerindeki düşük katılım hakkında sıralamış olduğumuz nedenler Anayasa referandumu için de geçerliydi. Ayrıca seçmenlerin oylarının rengini genellikle sözlü olarak açıkça dile getirmek zorunda olması, Anayasa'ya hayır demek niyetinde olan bazı kişileri "sandıktan" uzak durmaya itmişti.

Montagnard Anayasası olarak da bilinen 1793 Anayasası'nın başında yer alan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi 35 maddeden oluşuyordu. Bu Bildiri'de dikkat çekici olan, 1789 Bildirisi'yle kıyaslandığında göze çarpan yeniliklerdi. İlk olarak, "önce eşitlik" şiarını benimseyen Bildiri, "toplumun amacının ortak mutluluk olduğunu" belirttikten sonra, temel doğal hakların başına eşitliği yerleştiriyordu. Özgürlük, güvenlik ve mülkiyet, eşitlikten sonra sıralanıyordu. Bildiri'yi kaleme alan Jakoben vekiller, Robespierre'in 24 Nisan 1792 tarihli Haklar Bildirisi önerisindeki mülkiyetin sınırlı bir toplumsal hak olduğuna ilişkin görüşünü benimsememişler ve mülkiyeti yine doğal bir hak olarak nitelendirmişlerdi. Çünkü mülkiyetin dokunulmaz bir hak olmaktan çıkıp herhangi bir dış müdahaleye açık hale getirilmesinin, Konvansiyon'daki (hatta Jakobenler-Montagnardlar grubundaki) burjuva vekillerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmeyeceğini çok iyi biliyorlardı. Zaten kendileri de pek farklı düşünmüyorlardı. Bununla birlikte mülkiyet hakkı, (tıpkı Robespierre'in 24 Nisan konuşmasında belirttiği gibi) mülk edinmeden çok malik olma ve kullanma hakkı olarak tanımlanmaktaydı.¹²

Bir diğer yenilik, çağın çok ilerisinde olan bir anlayış doğrultusunda ekonomik ve toplumsal haklara yer verilmiş olmasıydı. Toplanma, dernek kurma, dilekçe verme haklarından söz ediliyor ve tüm yurttaşların eğitim-öğrenim görme hakkına sahip olduğu vurgulanıyordu. Bu bağlamda çalışma hakkına da değiniliyor ve hiçbir yurttaşın herhangi bir alanda çalışmasının engellenemeyeceği belirtiliyordu. Ayrıca Bildiri'de, "kamusal yardım kutsal bir borçtur" denilerek, toplumun muhtaç durumda olan yurttaşlara hayatlarını sürdürebilmeleri için çalışma imkanı sağlamasının ve çalışamayacak durumda olanlara maddi yardımda bulunmasının bir hak olduğu ilan ediliyordu. 18. madde, doğrudan doğruya köle ya da kölelik sözcüğünü kullanmasa da "hiç-

¹² 16. madde şöyle düzenlenmişti: "Mülkiyet hakkı, her yurttaşın mal mülküne, gelirine, emeğinin ve çalışmasının ürününe sahip olma ve bunları istediği gibi kullanma hakkıdır."

bir insan ne kendisini satabilir ne de başkaları tarafından satılabilir" ibaresine yer vererek köleliği mahkûm ediyordu. Aynı maddede hizmetkârlık da yasaklanıyor ve çalışan kişi ile onu çalıştıran kişi arasında bir iş anlaşmasından başka bir şeyin bulunmadığının altı çiziliyordu. Bu hakların dışında, 1789 Bildirisi'nde olduğu gibi düşünce ve ifade özgürlüğü ile vicdan ve (yeni bir düzenlemeyle) ibadet özgürlüğü de yine garanti altına alınmış bulunuyordu.

Bir başka yenilik, "bir, bölünmez, devredilmez ve zaman aşımına uğramaz" egemenliğin, artık ulusta değil halkta olmasıydı. Egemenlik halkın herhangi bir parçası tarafından kullanılamazdı, ama halkın toplanmış bulunan her bölümü (*section*), iradesini özgürce açıklama hakkına sahipti. Bununla birlikte 27. maddeye göre, "egemenliği gasp eden her kişi, arında özgür insanlar tarafından öldürülmeli"ydi. Yine genel iradenin ifadesi olarak tanımlanan yasaların geriye yürütülmesi mümkün değildi. Bildiri'de sıralanan tüm hak ve özgürlükler devlet gücü tarafından korunup güvence altına alındığından, kamu görevlilerinin yetkileri ve sorumlulukları da yasa tarafından belirleniyordu. Fakat bu yetkiler aşılsa, yöneticiler baskıya başvurup despotizme kayarlarsa ne olacaktı? 1793 Bildirisi'nde bu durum öngörülerek son üç madde, aynı zamanda bir görev de olduğu vurgulanan direnme hakkına, bir başka deyişle halkın baskıya karşı ayaklanma hakkına ayrılıyor ve böylece 2 Haziran ayaklanması ve tabii ondan önceki 14 Temmuz, 10 Ağustos gibi diğer ayaklanmalar meşrulaştırılmış oluyordu.¹³

1791 Anayasası'ndan çok daha kısa olup 124 maddeden oluşan 1793 Anayasası, devrimci Fransa'nın en büyük düşmanı olan İngiltere'deki parlamenter rejimden farklı olarak tek bir meclisin büyük yetkilerle donatıldığı demokratik bir Cumhuriyet'i işaret ediyordu. Bu Cumhuriyet kâğıt üzerinde nasıl yapılıyor ya da Anayasa ne gibi düzenlemeler içeriyordu? 1793 Anayasası'nın göze çarpan ilk özelliği, 7. maddede "egemen halk, Fransız yurttaşlarının bütünüdür" şeklinde ifade edildiği üzere Cumhuriyet'in halk egemenliği üzerinde temellenmiş olmasıdır. Buna göre halk, egemenliğini temsilcileri

¹³ Robespierre'in 24 Nisan Haklar Bildirisi projesinde yer alan bir maddenin neredeyse kelime kelimesine tekrarı olan bu üç madde şöyle düzenlenmişti: "33. madde: Baskıya direnme, diğer insan haklarının sonucudur. 34. madde: Toplum üyelerinin herhangi biri baskıya uğradığında, toplumun tümü baskı altında demektir. Toplumun tümü baskıya uğradığında ise, toplum üyelerinin her biri baskı altında demektir. 35. madde: Yönetim halkın haklarını ihlal ettiği zaman, ayaklanma, halk için ve halkın her bölümü için hakların en kutsalı ve ödevlerin en zorunlu olanıdır."

aracılığıyla kullanır ve yurttaşlar, halk temsilcilerini ya da mebusları¹⁴ genel oy ilkesine göre seçerler. Her ne kadar aktif yurttaş-pasif yurttaş ayrımı ortadan kaldırılmışsa da, kadınlar yine yurttaş (ya da en azından siyasal haklara sahip yurttaş) olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla genel oy, sadece Fransa'da doğmuş ve 21 yaşını doldurmuş erkekleri kapsamaktadır. Ayrıca bir yıldır Fransa'da yaşayan ve belli koşulları yerine getiren yabancı erkekler de Fransız yurttaş olma hakkına sahiptir.

Robespierre'in 10 Mayıs konuşmasında ortaya attığı "yöneticilerin görev sürelerinin kısa tutulması" önerisi, 1793 Anayasası tarafından benimsenmiş bulunmaktadır. Çünkü Ulusal Meclis'in yenilenmesi için her yıl genel seçimler yapılır. Yasama organı seçimleri tek derecelidir, yani yurttaşlar (kendi istekleri doğrultusunda ya açıkça sözlü olarak ya da kapalı oy kullanarak) mebuslarını doğrudan seçerler. Dar seçim bölgelerinde gerçekleştiren oylamalarda birinci turda seçilebilmek için mutlak çoğunluk gereklidir; eğer adaylardan hiçbiri mutlak çoğunluğu elde edememişse en yüksek oyu almış olan iki adaylı ikinci tura geçilir ve en fazla oyu alan aday mebus seçilir. Yedek mebus uygulamasına (dolayısıyla seçimine) son verilmiştir. 1791 Anayasası'yla kıyaslandığında dikkat çeken bu eksiklik, birkaç ay önce Jirondenler tarafından dile getirilmiş olan Konvansiyon'a karşı yedek vekiller meclisini toplama tehdidi gibi bir durumla bir daha karşılaşılması içindi.

Ayrıca Anayasa'da, Cumhuriyet'in birliğini bozacak herhangi bir federalizm tehlikesinin yaşanmamasına da özel bir itina gösterilmektedir. Bu amaçla yerel otoritelerin prestiji en alt düzeye indirilmeye çalışılmıştır. Çünkü mebuslar halkın oyuyla doğrudan seçilirken, yarısı her yıl yenilenen yerel otoritelerin seçimi iki derecelidir. 82. madde, "kamu idarecilerinin ve belediye yöneticilerinin hiçbir temsil karakterine sahip olmadıklarını" açıkça ifade eder. Halkı dolayısıyla egemenliği temsil etme yetkisi sadece Ulusal Meclis'e aittir. Tüm yerel yöneticilerin görevlerini, sorumluluklarını ve aralarındaki hiyerarşik yapılanmayı düzenleyen ve bu kişilere uygulanacak cezaları belirleyen de yine yasama organıdır. Kısacası tüm yerel otoriteler merkeze ve merkezin de en üst otoritesi olan Ulusal Meclis'e bağlıdır.

Yasama gücü karşısında yer alan yürütme gücü de zayıftır. Yürütme gücünü kullanan hükümet ya da Anayasa'daki adlandırmayla Yürütme Konseyi 24 üyeden oluşur. Bu bakanların belirlenebilmesi için ilk önce ülke genelinde

¹⁴ Anayasa'da temsilci (*représentant*) ya da vekil (*mandataire*) yerine mebus (*député*) sözcüğü kullanılmaktadır.

seçimler yapılır ve her vilayet bir bakan adayı seçer. Ardından Ulusal Meclis, önüne getirilen adaylar listesinden Konsey'de yer alacak bakanları belirler. Görev sürelerinin kısa tutulması ilkesi uyarınca bundan sonraki her yasama döneminde Yürütme Konseyi'nin yarısı aynı yöntemle yenilenir. Hükümet Ulusal Meclis karşısında sorumludur, dolayısıyla Meclis Konsey'in tümünü ya da bazı bakanları huzuruna çağırıp hesap sorabilir ve (öyle anlaşıyor ki) suçlu bulduğu bakanları görevden alabilir. Tabii aynı şekilde, seçilmiş tüm yerel otoriteleri, hükümet tarafından atanmış müsteşar ya da elçi gibi yüksek kamu görevlilerini ve kendisinin atadığı ordu komutanlarını da azletme yetkisine sahiptir. Görüldüğü üzere yürütme gücünün bir başı ya da bir Cumhurbaşkanı bulunmamaktadır. Bunun nedeni, bir tek kişinin işgal ettiği yüce bir makama yer verildiği takdirde krallık gibi kişisel bir despotik iktidarın hortlayacağına dair duyulan endişedir.¹⁵ Zaten aynı nedenle 110. maddede başkomutanlık makamının olmadığı açıkça belirtilmektedir. Ayrıca Meclis'e bir rakip yaratmamak için Anayasa Mahkemesi gibi yüce bir mahkemeye de Anayasa metninde yer vermekten kaçınılmıştır.

Sonuçta 1793 Anayasası'nın öngördüğü siyasal yapı içinde Ulusal Meclis büyük bir iktidarla donatılmaktadır. Ancak bu iktidarın sınırlandırıldığı istisnai bir durum söz konusudur. Daha açıkçası yasaların yapılıp nihai kararın verilmesinde Meclis'in yanında, hatta bir bakıma üstünde halka da önemli bir rol biçilmektedir. Yasaların yapımında günümüzdeki adlandırmayla bir referandum ya da bir halkoylaması öngörülmektedir. Meclis'in kararlaştırdığı her yasa aslında bir yasa tasarısıdır ve "önerilen yasa" (*loi proposée*) adını taşır. 59. maddeye göre, her yasa önerisi ülkedeki tüm belediyelere yolların ve kırk gün içinde öneriye, vilayetlerin yarısından çoğunda birincil meclislerin en az onda biri itiraz etmiş ise, yasa önerisinin yasa haline gelmesi engellenmiş olur. Bu durumda Ulusal Meclis, birincil meclisleri toplanmaya çağırır, yani yasa önerisini referanduma sunar. Demek ki yasaların yapımında son söz halka tanınmaktadır. Fakat görüldüğü gibi halkın referandum yoluyla sözünü söyle-

¹⁵ Konvansiyon'un 21 Eylül 1792 günündeki ilk oturumunda, Manuel, yapılacak Anayasa'da tıpkı Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi Cumhurbaşkanlığına yer verilmesini önermiş, ama bu önerisi büyük bir tepkiyle karşılaşmıştı. Örneğin Couthon, Anayasa'nın sadece krallığı değil, dahası halkın haklarını sınırlamaya ve özgürlük ile eşitliği yok etmeye yönelebilecek her türlü kişisel iktidarın Anayasa'dan dışlanması gerektiğini savunmuş, Chabot ise "halkın bir vekilini, bir idol ya da bir sultan haline dönüştürmekten kaçının" diyerek tepkisini dile getirmişti.

yip iradesini ortaya koyabilmesi, 59. maddede belirtilen bu koşul nedeniyle hiç de kolay değildir. Dahası sadece yasa tasarılarının referanduma sunulma olasılığı vardır, Meclis'in çıkardığı kararnameler ise bunun dışında tutulmuştur.¹⁶ Ayrıca yurttaşlar, Anayasa'da herhangi bir değişiklik yapıp yapılmayacağına karar verecek bir Kurucu Meclis'in toplanması için girişimde bulunabilmekte, ama bu konuda da referanduma gidilebilmesi için yine aynı koşul aranmaktadır.

1793 Anayasası hakkında günümüze kadar çeşitli anayasa hukukçuları, siyasetçiler ve siyasal düşünürler tarafından çok farklı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bazıları bu Anayasa'nın içerdiği sık ve çok sayıda seçimden ötürü uygulanabilmesinin mümkün olmadığına ısrar etmişlerdir. Öte yanda kimileri 1793 Anayasası'nda otoriter bir sistemin yapı taşlarının bulunduğunu ileri sürmüşler, kimi diğerleri ise onun Fransa'nın gelmiş geçmiş en demokratik anayasası olduğunu savunmuşlardır. Özellikle Fransa'nın siyasal mücadele tarihi içinde sol eğilimli güçler, değişik dönemlerde 1793 Anayasası'na göndermede bulunup uygulanmaya konmasını talep etmişler ya da en azından içerdiği belli ilkelere ve düzenlemelere sahip çıkmışlardır. Hatta bu tutumun XXI. yüzyılda bile bir ölçüde devam ettiğini söylemek mümkündür.¹⁷ Bu Anayasa'nın 227 yıldır çok farklı şekillerde değerlendirilerek hâlâ tartışılıyor olmasının belki de en önemli nedeni, hiçbir zaman yürürlüğe konmamış olmasıdır.

1793 Anayasası'nın halkoylamasıyla kabul edilip ilan edilmesi, her şeyin normalleştiğine mi işaret ediyordu? Dolayısıyla seçimlerin yapılarak Anayasa'nın bir an önce uygulanmaya konacağı anlamına mı geliyordu? Tabii ki hayır. Anayasa'nın öngördüğü siyasal sistem-olağan dönemler içinde işleme konabilirdi; oysa bir devrimin çalkantılarıyla cebelleşmek durumunda olan

¹⁶ Anayasa'nın 54. ve 55. maddeleri, Ulusal Meclis'in hangi icraatların yasa (*loi*) hangilerinin kararname (*décret*) olduğunu açıklamaktadır. Buna göre yasalar, medeni ve ceza hukuku, devletin gelir ve harcamaları, vergiler, millî emlak, ülkenin idari yapısı, kamusal eğitim, savaş ve barış gibi konuları kapsamaktadır. Bunların dışındaki tüm yasama icraatları, referanduma götürülmesi mümkün olmayan kararnamelerdir. Bununla birlikte, elinizdeki kitapta yasa ile kararname arasındaki fark dikkate alınmayacak ve Konvansiyon'un aldığı kararlardan genellikle yasa (bazen de karar) olarak söz edilecektir.

¹⁷ Örneğin Sol Cephe'nin Cumhurbaşkanı adayı olan Jean-Luc Mélenchon, 18 Mart 2012'de Bastille Meydanı'nda düzenlediği seçim mitinginde, 1793 Anayasası'ndan övgüyle söz etmiş ve bazı maddelerini okumuştur.

Fransa, olağanüstü koşullar içinde bulunuyordu. İç ve dış tehditlerle başa çıkabilmek ve Devrim'i rayını oturtup başarıya ulaştırabilmek için, 1793 Anayasası'ndan çok farklı bir şekilde yapılanmak, yani güçlü bir yürütme erkiyle donanmış merkezi ve devrimci bir yönetime sahip olmak gerekiyordu.

Bu görüş, Anayasa'nın henüz ufukta bile görünmediği bir dönemde, dolayısıyla Jirondenlerin henüz tasfiye edilmediği bir tarihte, Robespierre tarafından dile getirilmişti bile. Konvansiyon'daki 10 Mart 1793 tarihli konuşmasında, "Bütün kötülükler, yeterince aktif olan bir yönetimimizin olmamasından kaynaklanıyor. Bu konuda birçok reform yapmak zorundasınız. Çünkü bu reformlar kamu esenliği için alabileceğiniz en büyük önlem olacaktır, bunu yapmadığınız takdirde ise bir devrimden bir başka devrime sürüklenecek, sonuçta da Cumhuriyet'i yıkıma götüreceksiniz" diyen Jakobenlerin lideri, var olan hükümet sisteminden yakınmaktaydı. Ona göre "Konvansiyon ile Geçici Yürütme Konseyi arasındaki bariyer", yönetimin güçlü olmasını sağlayan eylem birliğini engellediğinden ortadan kaldırılmalıydı. Bunun anlamı, yürütme erkinin Konvansiyon içinden kurulacak bir komiteye teslim edilerek meclis hükümeti sistemine geçilmesiydi. Böylece bu komite, Konvansiyon'la tam bir işbirliği içinde bulunarak gerekli tüm kararların alınıp hızla uygulanmasını sağlayacaktı.

Demek ki Robespierre, Anayasa'nın ilan edilmesinden aylar önce yaptığı bu konuşmasında, kurulmasını istediği yönetimin anayasal değil devrimci olmasını salık vermekte ve bu yönetimde yürütme erkini elinde bulunduracak olan komitenin insan hakları ve hukuk kurallarına göre değil salt kamu esenliği ilkesine göre hareket edeceğini ima etmekteydi. Robespierre'in siyasal yapılanmaya ilişkin bu görüşlerini, sadece Jakobenlerin dolayısıyla Montagnardların büyük çoğunluğu değil *Plaine* grubunun önemli isimleri de paylaşılmaktaydı.¹⁸

Jakobenlerin, Jirondenlerin düşüşünün hemen ardından Anayasa'nun hazırlanmasına girişmiş olmalarına karşın Anayasa'yı yürürlüğe koymak gibi bir niyetlerinin olmadığı anlaşılıyordu. Üstelik 2 Haziran ayaklanmasının taşrada duyulmasıyla birlikte birçok vilayette Paris'e karşı Jironden isyanların patlak vermesi, Jakobenlere devrimci yönetim konusunda ısrarcı olmaları için yeni bir gerekçe sağlıyordu. Örneğin Billaud-Varenne, 9 Haziran'da vekillere,

¹⁸ *Plaine* grubu vekillerinden Barère'in bu konudaki yaklaşımına, 3. ciltteki I. bölümün "Devrimci Yönetim" başlıklı altbölümünde yer verilmektedir.

“Yurttaşlar, özgürlüğü gerçekten istiyor musunuz? Aristokrasi ile vatanseverlik arasındaki bu savaşı bitirmek istiyor musunuz? Yurttaşlık haklarını aşağılayan ya da kötüye kullanan anti-sosyal insanlara yönelik olarak bu hakların kullanımını askıya alın” diye sesleniyordu. “Anti-sosyal insanlar” deyişiyle kastettiği toplumun, Cumhuriyet’in iyiliğini değil de özel çıkarlarını gözetip halkı aşağılayan aristokratlardı, kralcılardı, Jirondenlerdi. Dolayısıyla bu kişilere karşı mücadelede hukuk kuralları hiçe sayılmalıydı. Böyle bir politika, ancak eli kolu bir anayasayla bağlı olmayan devrimci bir yönetim tarafından gerçekleştirilebilirdi. Robespierre de, not defterine 2 Haziran’dan birkaç gün sonra yazdığı anlaşılan satırlarda, “burjuvalar” olarak nitelendirdiği Jirondenlere, Devrim ve Cumhuriyet düşmanlarına karşı verilecek savaşın, bir tek merkezden (halkın özellikle de *sans-culotte*’ların aktif desteğiyle) yürütülmesini savunuyor ve anayasal değil devrimci önlemlerin alınacağını haber veriyordu. Kısacası ona göre, olağanüstü koşullar olağanüstü düzenlemeleri, politikaları gerektiriyordu.

ROBESPIERRE (Haziran 1793)¹⁹

Bir tek irade olmalıdır. Bu irade ya cumhuriyetçi ya da kralcı olmalıdır. Cumhuriyetçi olması için cumhuriyetçi bakanların, cumhuriyetçi gazetelerin, cumhuriyetçi mebusların ve cumhuriyetçi bir yönetimin olması gerekir. Düşmanlarımız kimlerdir? Kötülükle donanmış insanlardır, zenginlerdir. [...]İçerideki tehlikeler burjuvalardan kaynaklanıyor, burjuvaları yenmek için halkı bir araya getirmek gerekir. Her şey, halkı burjuvaların boyunduruğu altına sokmak ve Cumhuriyet savunucularını darağacında katletmek üzere ayarlanmıştı. Marsilya’da, Bordeaux’da, Lyon’da başarılı oldular. Şu anki ayaklanma olmasaydı Paris’te de başarılı olacaklardı. Cumhuriyet’i kurtarmak için, zorunlu olan önlemlerin alınmasına kadar şimdiki ayaklanmanın sürdürülmesi gerekir. Halk Konvansiyon’a bağlanmalı ve Konvansiyon da halkı kullanmalıdır. Ayaklanmanın aynı plan doğrultusunda gitgide her yere yayılması, *sans-culotte*’ların da bu ayaklanmadan yararlanıp kentlerde kalması gerekir. *Sans-culotte*’lar silahla donatılmalı, öfkelenendirilmeli, aydınla-

¹⁹ Guillemin, s. 208; Mathiez, 1985, Cilt 3, s. 8.

tılmalı ve cumhuriyetçi heyecan mümkün olan her türlü imkanla coşturulmalıdır.

Böylece gözler 6 Nisan'da kurulmuş olan Kamu Esenlik Komitesi'ne çevrildi ve bu komitenin arzulan devrimci siyasal yapının en önemli organı olması yönünde girişimlere başlandı. İlk olarak, Danton'un yer aldığı ama üyelerinin büyük çoğunluğunun *Plaine* vekillerinden oluştuğu komiteye 13 Haziran'da hepsi Jakobeni olan Saint-Just, Couthon, Jeanbon Saint-André ve Hérault de Séchelles dahil edildi. Ancak bu değişiklik yeterli olmadı. Çünkü komitede hâlâ çok sayıda ılımlı vekil bulunuyor ve bunlar hakkında duyulan rahatsızlık Jakobeni Kulübü'nde bile radikal devrimciler tarafından dile getiriliyordu. Bunun üzerine 10 Temmuz'da Kamu Esenlik Komitesi'nin üye dağılımı yeni baştan düzenlendi. Konvansiyon tarafından seçilen dokuz üyenin Barère dışındaki hepsi ya Jakobeni ya da Montagnard. Danton komitenin dışında kalmıştı. 27 Temmuz'da istifa eden üye Gasparin'in yerini Robespierre aldı. Böylece Devrimci Yönetim döneminde iktidarı büyük ölçüde kendi ellerinde toplayacak olan (tarihçilerin "Büyük Komite" olarak da adlandırdıkları) Kamu Esenlik Komitesi'nin üye yapısı biçimlenmeye başladı.

Konvansiyon'un 1 Ağustos oturumunda kürsüye çıkan Danton, "Hükümet hiçbir siyasal imkana sahip değildir. Dolayısıyla, Anayasa'nın işler hale gelmesini beklerken, Kamu Esenlik Komitesi'nin geçici hükümet şeklinde örgütlenmesi gerekmektedir; bakanlar bu hükümet komitesinin birinci görevlileri olmalıdır" diyerek birçok kişinin düşünüp de bir türlü kamuoyuna açıklayamadığı bu görüşü yüksek sesle dile getirdi. Başta Couthon olmak üzere Jakobeni bu öneriye hemen arka çıktılar. Fakat Robespierre temkinliydi. Sözlerine, "eğer şu andaki hükümetin durumu değiştirilecek ve kesin ve duruşan bir yapılanma içine girilecekse, Danton'un önerisini desteklerim" diyerek başladı. Ardından da çekinceleri olduğunu belirterek, "Yürütme Konseyi artık olmayacak ve Kamu Esenlik Komitesi geçici bir hükümet olacak demek yeterli değildir; bu hükümeti örgütlemek gerekir. Şu ana kadar bunun nasıl yapılacağı ortaya konmamıştır" deyip önerinin ertelenmesini talep etti.

Robespierre'in bu öneriye karşı çıkmasının nedeni, bazı tarihçilerin dediğinin aksine halk egemenliği dogmasına (ve erkler ayrımı ilkesine) ters düşüleceğinden dolayı kaygılanması değil, önerinin Danton tarafından ortaya atılmış olmasıydı. Açıkçası Robespierre, Danton'un bir art niyeti olduğunu

düşünüyordu. Çünkü başta Delacroix olmak üzere Danton yandaşları (ya da Dantoncular), Anayasa'yı ilan ederek artık görevini tamamlamış olan Konvansiyon'un lağvedilmesini ve yeni seçimlerin yapılarak Anayasa'nın yürürlüğe konmasını talep etmekteydiler. Oysa Robespierre'e göre iç ve dış savaşın hüküm sürdüğü bir ortamda seçimlerin yapılması, ülkenin üstesinden gelemeyeceği bir kargaşanın içine atılması ve yeni Meclis'in "İngiliz ve Avusturya ajanlarının ellerine teslim edilmesi" demekti. Kısacası, "Konvansiyon'u lağvetmek önerisi kabul edildiği takdirde Cumhuriyet'i artık hiçbir şey kurtarmazdı."

Ayrıca Robespierre'in bu görüşünü benimseyen Jakobenlerin büyük çoğunluğu, "anmış ve yeniden canlanmış [*régénéré*] Konvansiyon'u" aynen devam ettirerek elde ettikleri iktidarı daha da pekiştirmek amacındaydılar. Tabii ki Danton'un Kamu Esenlik Komitesi'ni bir yürütme aygıtına dönüştürme önerisi ile Dantoncuların yeni bir Meclis seçme önerisi kesinlikle bağdaşmıyordu. Demek ki yandaşlarının önerisine açıkça karşı çıkmayan Danton, Robespierre'e göre başka hesaplar peşindeydi. Hesaplarını Kamu Esenlik Komitesi'nin şu anki haliyle başarılı olamayacağı üzerine kuran Danton, bu fırsatı değerlendirerek kendini yine Cumhuriyet'i kurtaracak tek kişi olarak ön plana çıkarabilecek ve bu sayede belki de Konvansiyon'u seçim kararı almaya ikna edebilecekti.

İşte bu nedenle Robespierre, Danton'un önerisini benimsemeyip Konvansiyon'da bu önerinin ertelenmesini sağladı. Görmüş olduğumuz üzere Robespierre, son birkaç aydır siyasal yapının devrimci bir şekilde düzenlenmesini talep etmekteydi. Ancak bu aşamada aceleyle hareket edildiği takdirde istenmeyen sonuçların ortaya çıkabileceğini düşünüyordu. Ona göre Kamu Esenlik Komitesi'nin bir hükümet aygıtı haline gelebilmesi için hazırlıkların yapılması, böylece komitenin bu işin üstesinden gelebilecek şekilde yapılandırılıp güçlendirilmesi ve çeşitli yetkilerle donatılması gerekiyordu.²⁰ Ayrıca bir koşul daha vardı: Anayasal ilkelerle eli kolu bağlanmamalıydı, bir başka deyişle 1793 Anayasası dondurulup rafa kaldırılmıyordu.

10 Ağustos gününde, hem 10 Ağustos 1792 ayaklanmasının yıldönümünü hem de Anayasa'nın halk tarafından onaylanmasını kutlamak için, Paris hal-

²⁰ Örneğin Kamu Esenlik Komitesi, ilk önemli yetkisine 28 Temmuz'da sahip olmuştu. Bu yetki, artık Genel Güvenlik Komitesi'nden talep etmek zorunda kalmadan kendi başına tutuklama müzekkeresi kesme yetkisiydi.

kırın ve taşradan gelen Federelerin katılımıyla görkemli bir bayram düzenlendi. Jakobenlerin kendilerine salonlarını açtığı ve Komün ile *section*'ların ağırladığı Federeler, Jakoben görüşlere kazanılmıştı. Sözcüleri olan Claude Royer, Konvansiyon'da yaptığı konuşmasında, federalizme "Paris Cumhuriyet'in içinde değil, ama tüm Cumhuriyet Paris'in içindedir" diyerek karşı çıktıktan sonra, seçimlerin yapıp Anayasa'nın yürürlüğe konmasını bir kalemde silip atıyordu. Kendi deyişle bu talep, aslında "Feuillantların, ılımlıların, federalistlerin, aristokratların ve her türden karşı-devrimcinin dileği idi."

Jakobenler Anayasa konusunda son bir adım atma zamanının geldiğini düşündüler. Bayramın sona ermesiyle birlikte, birincil meclislerin temsilcilerinin Konvansiyon'a getirdikleri Anayasa metni, Jakoben vekil ve ressam David tarafından tasarlanmış olan sandığa kondu ve sandık da Konvansiyon Başkanlığı divanına yerleştirildi; bir daha oradan çıkartılmayacaktı. Böylece siyasal yapının devrimci bir şekilde yapılanmasına doğru giden yolda önemli bir merhale daha aşılıyordu. Ancak Devrimci Yönetim'in resmen ilan edilmesi için iki ay daha beklemek gerekecekti. Çünkü bu aşamaya geçmeden önce siyasal iktidarın üstesinden gelmesi gereken başka sorunlar vardı.

B-“FEDERALİZM CANAVARI”

2 Haziran ayaklanması, Parisli *sans-culotte*'ları ve Jakobenleri tatmin edecek bir şekilde sonuçlanmıştı. Ancak ayaklanmanın ardından, bir yandan ev hapsinde tutulan Jironden liderlerle ilgili alınacak karar konusunda ciddi bir belirsizlik hüküm sürmekte, öte yandan gerek Paris'te gerek taşrada ayaklanmayı sorgulayan hatta mahkûm eden girişimler boy göstermekteydi. Haklarında tutuklama kararı çıkan Jironden vekillerin yirmisi, ilk günlerde evlerini terk edip Paris'ten kaçtı. Kaçmayıp Paris'te kalmayı tercih edenler ise, mücadelelerini hukuki bir zeminde sürdürmek niyetindeydiler. Örneğin Vergniaud, Konvansiyon'a yolladığı mektupta ayaklanmayı yasama organına karşı girişilmiş yasadışı bir hareket olarak nitelendiriyor ve Kamu Esenlik Komitesi'nin bu konuda bir rapor hazırlamasını talep ediyordu. Konvansiyon sıralarında oturmaya devam eden diğer Jironden vekiller de Vergniaud ile aynı fikirdeydiler. 6 Haziran'da 75 vekil, dört gün önceki ayaklanmayı mahkûm eden bir protesto bildirisini imzaladı. Bu vekillerin bir kısmı, sonradan ya Meclis'i terk etti ya da Paris'ten ayrıldı.

Jirondenlerin gerek Paris'te kalarak gerek taşraya sığınarak yasal ya da yasadışı bir direnişte kararlı olmaları, isyanların belki de bir iç savaşın habercisiydi. Örneğin Gensonné, 2 Haziran günü Bordeauxlu seçmenlerine yolladığı mektupta, "bir hizbin hazırlayıp uyguladığı sözde devrimci hareketin Ulusal Konvansiyon'u lağvedip iktidarı gasp etmekten başka bir amacı olmadığını" belirtiyor ve yandaşlarının bu harekete karşı kararlı bir tepki göstermelerini istiyordu. Zaten 2 Haziran öncesinde birçok kentte Jirondenler kıpırdanmaya başlamıştı; üstelik 29 Mayıs'ta Lyon'da Jakoben Belediye alaşağı edilmiş ve birçok Jakoben ya öldürülmüş ya da hapsedilmişti. Dolayısıyla Paris'teki otoriteler, özellikle Kamu Esenlik Komitesi, bu durumdan rahatsızdı ve Lyon isyanının tüm ülkeye yayılacağı endişesini taşıyordu.

Kamu Esenlik Komitesi içinde Danton'un desteğini sağlayan Barère, iç savaş olasılığının önüne geçmek için Jirondenlerle uzlaşarak, hatta tutuklanan Jirondenlere yeniden Konvansiyon'da yer alma imkanı tanıyarak normalleşmenin sağlanabileceğini düşünüyordu. 6 Haziran'da Meclis'e sunduğu raporunda, "anarşi ve intikam aygıtları" olarak nitelendirdiği vilayet yönetimlerinde kurulan Kamu Esenlik Komiteleri'nin lağvedilmesi, Paris Ulusal Muhafızlarının yeniden düzenlenip Hanriot'nun görevden alınması, tutuklanmış vekillerin seçilmiş oldukları vilayetlere bazı Konvansiyon üyelerinin rehine olarak gönderilmesi gibi öneriler getirdi. Bu önerileriyle isyan hazırlığı içinde olan taşradaki Jirondenleri yatıştırmayı amaçlıyordu. Ama Barère ile Danton'un tezgâhladıkları bu siyasal girişimin *sans-culotte*'lar ve Jakobenler tarafından kabul edilmesi mümkün değildi.

Barère'in raporundan iki gün sonra Meclis kürsüsüne çıkan Robespierre, bu önerileri çok sert bir şekilde eleştirip ihanet hizbiyle uzlaşmak şöyle dursun onunla acımasızca mücadele etmek gerektiğini ileri sürdü. Ona göre bu öneriler, 2 Haziran ayaklanmasının yadsınması anlamına gelmekte, hatta yeni 2 Haziranlara yol açma riskini içermekteydi. Üstelik bu önerilerle isyanları engellemek de söz konusu değildi. Çünkü şu anda karşı-devrim Lyon, Marsilya, Bordeaux gibi kentlerde başkaldırmış ve yönetimi ele geçirmiş bulunuyordu. Dolayısıyla Jeanbon Saint-André'nin dediği gibi özgürlük bahanesi ardına sığınıp özgürlüğü yok etmek isteyenlerin oyununa gelinmemeliydi. Robespierre, bu çıkışıyla Konvansiyon'un sağ kanadını susturup vekillerin büyük çoğunluğunu ikna etmeyi başardı. Barère ve Danton da yelkenleri suya indirip Robespierre'in yaklaşımını benimsemek zorunda kaldılar.

Karşı-devrim gerçekten de Robespierre henüz bu konuşmasını yapmadan ya da bu konuşması taşrada duyulmadan önce harekete geçmişti ve ülkenin çeşitli yörelerinde birbirini izleyen isyanlar patlak vermeye başlamıştı. Lyon'dan sonra "federalist isyanlar"²¹ denen isyanların ilki Normandiya bölgesinde gerçekleşti. Paris'ten kaçan Jironden vekiller, Haziran ayının ilk haftasında bölgenin önemli kenti Caen'da toplanıp isyan bayrağını açtılar ve Fransa'nın dört bir yanındaki yandaşlarına bildiriler yollayarak onları silahlı direnmeye çağırdılar. Böylece Normandiya, Brötanya, Korsika ve içinde Bordeaux, Lyon, Marsilya, Toulon gibi kentlerin yer aldığı ülkenin tüm Güney bölgesi Paris'e karşı ayaklandı.²² Haziran sonuna doğru açıktan açığa isyanda yer alan ya da isyancılarla bağlantı kurup bu yönde girişimde bulunan vilayetlerin sayısı 60'tan fazlaydı.²³

İlk bakışta "federalist isyanın" çok geniş bir toprak parçasını ve büyük bir nüfusu kapsadığı düşünülebilir, dolayısıyla Konvansiyon'un durumunun neredeyse umutsuz olduğu zannedilebilirdi. Ama gerçekler çok farklıydı. Zaten bu nedenle merkezi iktidara büyük ölçüde sahip olan Jakobenler isyanın üstesinden gelmekte çok da zorlanmadılar. İsyanın temel çıkış nedeni, taşra bur-

²¹ Jirondenler, görmüş olduğumuz üzere, 2 Haziran'dan önce olduğu gibi 2 Haziran'dan sonra da Amerika Birleşik Devletleri'ndekine benzer bir federal Cumhuriyet kurma amacında olmadılar. Daha açıkçası, özellikle Paris'teki Jakobenlerin hükmünden ve *sans-culotte*'ların gücünden duydukları rahatsızlık nedeniyle zaman zaman bölgeselci bir duyarlılık sergilemiş olmaları, onları kesinlikle federalist yapmaz. Ancak Jakobenler, Jirondenleri federalizmle suçladıkları ve bu suçlamayı sürdürmek, hatta pekiştirmek istedikleri için Jirondenler tarafından (ya da onların adına) girilen isyanları "federalist" olarak damgaladılar. Birçok tarihçi de bu adlandırmayı olduğu gibi benimseyip kullanmayı yeğledi. Jirondenlerin Bordeaux'da kurduğu Kamu Esenliği Halkçı Komisyonu adlı yönetim organının 30 Haziran'da yayımlanmış olduğu bildiri, onların federalizmle hiçbir ilgilerinin olmadığını açıkça kanıtlamaktaydı: "Hayır yurttaşlar, Parislilerle savaşmak için değil ama Parislilere yardım etmek için Paris'in üzerine doğru yürüyoruz. Paris'e yasalar dayatmak için değil ama temsilcilerinize yasalar dayatılmasının sürdürülmesini engellemek için, meşru otoritelere terörle hükmetmek için değil ama tüm otoritelerin birincisini [Konvansiyon'u] savunmak için Paris'e gidiyoruz. Kardeşlerimizle kucaklaşmak, zalimlerin onlara taktıkları boyunduruğu söküp atmalarına yardım etmek ve onlarla birlikte Cumhuriyet'in bir ve bölünmezliğini koruyacağımıza yemin etmek için Paris'e gidiyoruz."

²² İleride görüleceği üzere Vendée isyanı, "federalist isyanlardan" çok daha önce patlak vermiş ve dört vilayeti pençesi altına almıştı.

²³ Bu dönemde vilayetlerin sayısı 86'ydı.

juvazisinin, temsilcileri olan Jirondenlere haksızlık yapıldığını düşünmeleri ve Jakobenlerin halkçı eğilimlerinden rahatsızlık duymalarıydı. Ayrıca Lefebvre'in de vurguladığı gibi, taşra kentlerinin Paris'e duyduğu kışkırtıcı ve bölgesel özgürlükleri koruma isteği de kuşkusuz buna katkıda bulundu. Bununla birlikte isyanlar, çeşitli yörelerde çıkış nedenlerinin ötesinde bir boyut kazandılar. Çünkü Jirondenlerden ya da mülkleri için endişelenen burjuvalardan başka, genel oya düşman Feuillantlar, direnişçi papazları destekleyen Katolikler, *Ancien Régime* tutkunu aristokratlar ve kralcılar, bazı kentlerdeki isyanlarda yer aldılar, hatta isyanların yönetimini üstlendiler. Böylece bu isyanlar Jironden olma özelliğini yitirip Fransız Cumhuriyeti'ne karşı açık bir düşmanlığa dönüştüler. Öyle ki Lyon'daki isyancılar Piemonte-Sardinya Krallığını, Marsilya, Toulon ve Korsika isyancıları ise İngilizleri yardıma çağırdılar. Bu durum, hem isyan bayrağını açmış olan Jironden vekillerin bu tür girişimleri onaylamayıp uzak durmalarına yol açtı, hem de değişik bölgelerdeki farklı amaçlar güden isyan hareketlerinin birleştirilip eşgüdüm içinde yürütülmesini olanaksız kıldı. Tabii bu isyan bölgelerinin bir araya gelip örgütlenmesi, Konvansiyon'a sadık komşu vilayetlerdeki cumhuriyetçi güçler tarafından da engellendi.

Jironden ya da "federalist isyanların" başansız olmasının bir diğer nedeni, isyanların kentlerle, kasabalarla ve buralardaki (aristokratları dışarıda tutarsak) liberal ekonomi ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olan hali vakti yerinde burjuvalarla sınırlı kalmasıydı.²⁴ Daha açıkçası isyana kalkışan vilayetlerin kırsal alanındaki köylüler ve kentlerindeki yoksul sınıflar, isyancıların çağrılarına aldırış etmeyip uzak durdular, hatta tepki gösterdiler. Geniş halk kitlelerinin bu tutumu benimsemelerinde, vatansever duygularından çok Jakobenlerin onlara yönelik politikalarının etkili olduğu söylenebilir. Çünkü Robespierre'in önderliğindeki Jakobenler, 2 Haziran'ın hemen ertesi gününden başlayarak, ekonomik sorunlarla boğuşan kırsal ve kentsel sınıflara somut çıkarlar sağlayacak kararlar almaya koyuldular. Konvansiyon, köylülerin güvenini kazanmak amacıyla ilk olarak 3 Haziran'da, Fransa'dan kaçmış olan göçmenlerin mallarının (dolayısıyla özellikle köylüleri ilgilendiren toprakların, tarlaların)

²⁴ Sınır bölgelerindeki vilayetlerin isyana katılmamış olması, bazı tarihçiler tarafından Konvansiyon'un şansı olarak nitelendirilmektedir. Gerçekte, şans faktörünün ötesinde, buralarda Konvansiyon'a sadık ordu birliklerinin bulunması, herhangi bir isyan girişiminin yaşanmamasında önemli bir rol oynamıştı.

küçük parçalar halinde ve on yılda ödenecek şekilde satılacağını ilan etti. Bir hafta sonra, köylerdeki ortak toprakların isteyenler arasında kurayla - kadınlar, hizmetkârlar ve ortakçılar da dahil olmak üzere- paylaşılmasına hükmedildi. Son olarak 17 Temmuz'da feodal sistem tam anlamıyla tarihe gömüldü. Çünkü bu tarihte çıkarılan yasayla feodal haklardan geriye kalan her şey tazminatsız olarak ortadan kaldırıldı, aynı zamanda feodal hakları belirten belgelerin yakılıp yok edilmesi de zorunlu kılındı.

Konvansiyon, köylülerden başka kentlilerin, özellikle yoksul kentli sınıfların durumuyla da ilgilendi. 8 Haziran'da devlet memurları maaşlarının artırılmasından sonra, yüksek bir gelire sahip olmayan alt ve orta sınıflar Mayıs ayında kararlaştırılmış olan bir milyar liralık zorunlu istikraz uygulamasının dışında tutuldu. 28 Haziran'da muhtaç ailelere, dullara, yaşlılara, bekâr annelere ve terkedilmiş çocuklara devletin yardımıyla bulunmasına ilişkin bir yasa çıkarıldı. Aynı yasayla hem dilencililiği yok etmek hem de işsizlere iş bulabilmek amaçlı "yardım atölyelerinin" kurulması kararlaştırıldı. 27 Temmuz'da istifçilere ve karaborsacılar ölüm cezası verilmesinin kabul edilmesinin ardından kentlerin, özellikle Paris'in beslenmesi sorunu ele alındı. Böylece 9 Ağustos'ta, her vilayette ve ilçede halkın yiyecek ihtiyacını karşılayacak bir "bolluk ambarı" kurulmasını öngören yasaya imza atıldı.

Jakobenler aldıkları bu halkçı önlemler sayesinde "federalist isyanların" ciddi halk desteğinden yoksun kalmasını sağladılar. Tabii bazı yörelerdeki isyanların kralcı bir boyut kazanması da, yine cumhuriyetçi-vatansever kitlelerin isyancılara karşı soğuk bir tutum takınmalarına neden oldu. Bu durum en açık şekilde isyancıların askeri bir güç kurmaya kalkıştıkları zaman yaşandı. Örneğin Bordeaux'da isyancıların kuracakları ordu için askerlik çağrılarına sadece 400 kişi cevap verdi. Caen'da küçük bir askeri birlikle isyana katılan ve komutan olarak atanan General Wimpfen ise, sivillerden ancak 17 gönüllü toplayabildi.

Ayrıca Jakobenler, ilk başlarda ılımlı bir tutum takınarak bazı isyanları henüz beşiğindeyken boğmayı başardılar. Normandiya'ya görevli temsilci sıfatıyla gönderilen Lindet, 26 Haziran'da, isyan halindeki yerel otoritelerin üç gün içinde kararlarından geri dönmeleri durumunda haklarında herhangi bir kovuşturma açılmayacağını ilan etti. Bu önlem, isyancılar arasında kopmaların yaşanmasına ve bazılarının Konvansiyon'a itaat etmesine neden oldu. Kamu Esenlik Komitesi üyesi Saint-Just de, Konvansiyon'da okuduğu raporda haklarında tutuklama kararı alınan Jironden vekillerden bazılarının

hain değil aldatılmış kişiler olduklarını söyleyerek, yol yakinken geri dönmek niyetinde olan isyancıların yüreğine su serpti.

Buna karşılık isyanı sürdürmekte ısrarlı olan kentlere ve Jironden liderlere karşı çok sert davranılacağıının işareti de verilmeye başlanmıştı. Paris'ten kaçmamış ve ev hapsinde tutulan Jironden vekiller, 24 Haziran'da Conciergerie hapishanesine nakledildi. Ayrıca Konvansiyon, çeşitli tarihlerde, çoğu protesto metnini imzalamış olan bazı Jironden vekillerin daha tutuklanmasını kararlaştırdı.²⁵ Bu vekillerin bir kısmı diğer Jirondenlerin yanında hapsedilirlerken, Condorcet gibi bazıları kaçmayı başardı. 12 Temmuz'da tüm kaçak vekilleri yasadışı ilan eden yasa kabul edildi. Bu yasa, yakalanacak olan kaçak vekillerin kimlik kontrolünden sonra herhangi bir yargılama olmaksızın idam edilecekleri anlarına geliyordu.

13 Temmuz günü Paris bir suikast haberiyle çalkalandı: Kaçak Jironden vekillerin ilk toplanma yeri olan Caen'dan gelen ve bu vekillerden bazılarıyla görüşmüş olduğu bilinen Charlotte Corday adındaki genç bir kız, deri hastalığının tedavisi için evindeki banyo küvetinde oturan Marat'ı bıçak darbeyle öldürmüştü. Bu suikast, her ne kadar kişisel bir girişimin sonucu idiyse de, kamuoyunda Jakobenlerin de katkısıyla Jirondenlerin bir komplosu olarak algılandı. Böylece gerek iktidar katından gerek *sans-culotte* çevrelerden Jirondenlere, isyancılara karşı acımasız olunması ve intikam alınması yönünde sesler yükselmeye başladı.²⁶ Üstelik üç gün sonra Bordeauxlu isyancıların Belediye Başkanı Chalier ile yandaşlarını giyotinle idam etmesi, "dişe diş, kana kan" anlayışının iyice yayılıp pekişmesine yol açtı. İntikamcılar kervanına katılanlardan biri de Komün temsilci-vekil yardımcısı olan Hébert'ti. Hébert, Charlotte Corday'in suikastından birkaç gün sonra gazetesi *Père Duchesne*'de yayımladığı makalesinde, hem suikastı anlatıyor hem de Jirondenlerden kor-

²⁵ Protesto metnini imzalamış 75 Jironden (ya da Jirondenlere yakın) vekilin –gerek Paris'ten kaçmış gerek önceden tutuklanmış olanlardan geriye kalanların- hepsi, Ekim 1793'te tutuklanıp hapsedileceklerdir. Başta Hébertistler olmak üzere radikal devrimcilerin bu vekillerin Devrim Mahkemesi'ne çıkarılmaları, yani giyotine gönderilmeleri yönündeki ısrarlı taleplerine Robespierre göğüs gerecek ve böylece bu vekillerin hayatlarını kurtaracaktır. Sırf bu davranışı bile, Robespierre'in, bazı tarihçilerin iddia ettiklerinin aksine "gözü dönmüş bir terörist" olmadığını kanıtlamaktadır.

²⁶ Charlotte Corday'in suikastının kendileri için ne denli olumsuz sonuçlar doğuracağıının bilincinde olan Vergniaud, suikastın haberini hapiste alır almaz (bazı tarihçilerin aktardığına göre) "bu kız bizi öldürüyor, ama bize nasıl ölüneceğini de gösteriyor" demişti.

kunç bir intikam alınmasını talep ediyordu, öyle ki giyotinle idam edilmelerinin bile yeterli bir ceza olmayacağını ileri sürüyordu.

HÉBERT (17 Temmuz 1793²⁷)²⁸

Père Duchesne'in, Piskopos Fauchet'nin akıl hocalığı yaptığı Calvadoslu²⁹ bir fahişenin bıçak darbeleriyle cinayete kurban giden Marat'nın ölümü üzerine duyduğu büyük öfkesi. Paris'te bütün iyi yurttaşları boğazlamaları için satın alınmış binlerce Vendéeli bulunması nedeniyle yiğit sans-culotte'lara tetikte olmaları yönünde verdiği iyi öğütleri.

Marat artık yok, [küfür]. Ey halk, en iyi dostun için ağla, inle; özgürlük şehidi olarak öldü o. Calvados'un kustuğu bir canavarın darbeleri altında son nefesini verdi. Bir genç kız ya da daha doğrusu papazlar tarafından silahlandırılmış ve dendiğine göre hamam böceği Fauchet'ye günah çıkartmış olan kudurgan bir kadın, bu korkunç suikastı gerçekleştirmek için Caen'dan hareket edip Paris'e geldi.

[...]Marat'nın ölüm haberi kısa sürede bütün Paris'e yayıldı. Aristokratlar sevinçten çılgına döndüler. Umutsuzluk içindeki iyi yurttaşlar ise, gerçek dostlarının yatağının başucunda ağlaşmaktaydılar. Buraya ilk gelenlerden biri de bendim, [küfür] kahpenin sorgulanmasında yer aldım. Kahpe daha kolayca tırmalayabilmek için tırnaklarını saklamış bir kedinin yumuşaklığı içindeydi. Hiç heyecanlı görünmüyordu, sanki en doğru eylemi gerçekleştirmiş gibi davranıyordu. Komiser ona adını sordu; Charlotte Corday olduğunu söyledi, eski bir soylunun kızıydı. Sakin sakin tespihiyle oynayarak, vatan düşmanı olarak gördüğü Marat'ı öldürmek amacıyla Paris'e geldiğini itiraf etti ve onu katlettiği için de memnun olduğunu belirtti. "Ölmeyi kabullendim, kararımı çoktan vermiştim" dedi. "Bu planı kendi başıma yaptım, bana öylesine güzel göründü ki, onurun sadece bana ait olması için bu plandan kimseye söz etmedim" diye devam etti. Eğer içimdeki sesi dinleseydim bu vahşi

²⁷ Hébert'in 17 Temmuz 1793'ten sonraki yazılarının tarihlendirilmesinde, Jacques Guilhaumou'nun "Dater le Père Duchesne d'Hébert (juillet 1793-mars 1794)" adlı makalesinden yararlanılmıştır.

²⁸ Hébert, No. 260.

²⁹ Calvados: Caen kentinin idari merkezi olduğu vilayetin adı.

hayvanı paramparça ederdim ya, yine de ona, “sana ne yaptı Marat?” diye sordum. “Onu ülkenin düşmanı olarak gördüğünü ileri sürdüğünde aslında yalan söylüyordun. Sen de onu iyi bir yurttaş ve namuslu bir adam olarak kabul ediyordun, çünkü onu görebilmek için merhametine sığındın” dedim. Bu soruma cevap vermedi. Üzeri arandı, ceplerinin madeni paralarla ve sah-te *assignat*’larla dolu olduğu anlaşıldı. Diğer soruları kendinden emin bir şekilde yanıtladı ve sanki baloya gider gibi sakince hapishaneye gitti.

Bu darbe, düşmanlarımızın vatanseverlere indirecekleri son darbe değildir. Halkı birçok kez yağmalamaya kıskırtmış olan çapulcuların, Paris’i alt üst etmekten, iyi yurttaşları teker teker katletmekten başka çıkar yolu yoktur. Robespierre, Pache, Chaumette ve ben, onların listesinde yer alıyoruz. Her gün şipşirin eğlenceli notlar alıyorum; katledilmem, asılmam, parçalanmam, küçük ateşte kızartılmam gerektiği bildiriliyor bana; birileri kalbimi yiyeceklerini ya da kanımı emeceklerini, diğerleri de kafatasımı yarıp içinden kralın şerefine içeceklerini yazıyorlar. Ne bu tehditlere pabuç bırakırım, ne de bu tehditler gerçeği dile getirmemi engelleyebilir. Soluk aldığım sürece halkın haklarını ve Cumhuriyetimi savunacağım, [küfür]. Yaşamım bana değil vatanıma aittir; ölümümün katillere ve suikastçılara rağmen her zaman en güçlü olan *sans-culotte*’lara bir yararı dokunacaksa eğer, bundan kıvanç duyarım. Dahası, eğer ölürssem, bunun elimden geldiğince geç olmasını sağlayacağım ve bana saldıracak olanlara söyleyecek daha çok sözüm olacak.

İyi yurttaşları tetikte olmaya ve halkın gerçek dostlarını korumaya davet ediyorum. Ne yazık ki bu dostların sayısı çok az. *Sans-culotte*’lar şunu iyi bilin, eğer Marat ve Robespierre var olmasalardı, zerre kadar özgürlüğünüz olamazdı. Umut ederim ki, [küfür] Buzot tarafından aldatılmalarına çanak tutmuş olan taşradaki kardeşlerimiz yanılığlarından geri dönerler. Böylece hançerlerin kimin elinde olduğunu görürler. İşte şu ana kadar Brissotinler tarafından iki halk temsilcisi boğazlanmış bulunuyor;³⁰ oysa Brissotinler hâlâ hayatta! Hiçbirine tek bir fiske bile vurulmadı. Bununla birlikte, Calvados fahişesinin işbirlikçileri olan ve onunla birlikte dolaplar çeviren papaz Fauchet ile arkadaşları Duperret’nin suçlarının cezasını çecekleri anı bekliyorum.

³⁰ Marat’dan başka öldürülen diğer vekil, 20 Ocak 1793’ta bir kralcı tarafından suikasta uğrayan Lepeletier’dir.

Halkın dostuna bir anıt mezar dikilmeli; geride bıraktığı değerli şeyler halkın ziyaretine açılmalı; meydandaki anıt mezarın karşısına Brissot, Duperret, Fauchet ve Normandiyalı kız için bir idam sehпасı dikilmeli. Halkın bir yanda döktüğü gözyaşları Marat'ya duyduğu minnetin kanıtı, öte yanda okuduğu lanetler intikamın habercisi olacak. Fakat hainleri cezalandırmak için giyotin de yeterli olmaz; eğer mümkünse, cinayetle orantılı çok daha korkunç ve çok daha aşağılayıcı yeni bir ceza olmalı, [*küfür*].

"Federalist isyana" ilk darbe Caen kentinin yer aldığı Normandiya bölgesinde indirildi. 13 Temmuz'da Paris üzerine yürümeye kalkışan Normandiyalı isyancılar, Parisli gönüllülerden oluşan askeri bir güçle karşılaşınca dağıldılar ve bölgedeki isyan kısa sürede bastırıldı. Bunun ardından başta Brötanya olmak üzere diğer isyancı bölgeler de Konvansiyon'un otoritesine boyun eğmek zorunda kaldılar. Diğer isyancı kentlerin askeri direnişinin üstesinden gelmek daha uzun bir zaman aldı. Cumhuriyet ordusu Marsilya'ya 25 Ağustos'ta girebildi. Ciddi bir askeri güç oluşturmayı başaran Lyon, bombardımanlarla süren uzun bir kuşatmanın ardından 9 Ekim'de teslim oldu. Bundan bir hafta sonra sıra, yalnız kalan ve çevresi sarılan Bordeaux'daydı. Böylece Ekim ayının ortasına gelindiğinde, Konvansiyon'un kontrolü ele geçiremediği tek kent Toulon'du. Fransa'nın askeri donanmasının önemli bir bölümünün bulunduğu Toulon'un hâlâ başarıyla direnmesinin nedeni, kentin (dolayısıyla donanmanın) kralcı isyancılar tarafından Ağustos ayında İngilizlere teslim edilmiş olmasıydı. Buna rağmen kent, Fransız topçularının ateşine ancak iki ay daha direnebildi ve 19 Aralık'ta teslim bayrağını çekti.³¹

İsyancılar, ele geçirdikleri kentlerde Jakobenlere, vatanseverlere, *sans-culotte*'lara çok sert davranmışlardı. Şimdi bu davranışlarının ceremesini çekme sırası onlara gelmiş bulunuyordu. Konvansiyon'un hükmünü yeniden sağladığı kentlerde, buralara yollanan görevli temsilciler tarafından isyancılara karşı acımasız ve kanlı misillemeler yapıldı. Zaten Temmuz ayından itibaren Paris'in çeşitli devrimci çevrelerinde intikam almaktan söz edilmeye başlanmış ve Ağustos'ta intikam sözcüğünün yarına terör sözcüğü de eklenmişti. Robespierre, henüz 12 Ağustos'ta Konvansiyon'da yaptığı konuşmada,

³¹ Toulon'un Cumhuriyet ordusu tarafından ele geçirilmesinde, o güne dek ismi duyulmamış genç bir topçu subayı olan Napolyon'un (Napoléon Bonaparte) önemli bir katkısı olmuştur.

hem bu tür misillemeleri haber veriyor, hem de isyancılara ve tüm düşmanlara karşı terör uygulanmasını istiyordu.

Misillemelerin yoğun bir şekilde ve uzun bir süre uygulandığı kent Lyon oldu. Cumhuriyet ordusunun kente girmesinden üç gün sonra Konvansiyon, Lyon hakkında çok sert bir karar aldı. Bu kararın son üç maddesi şöyle düzenlenmişti: “*Madde 3: Lyon kenti yıkılacak, zenginlerin ikamet ettiği her bina yerle bir edilecek; yalnızca yoksulların evleri, boğazlanmış ya da sürülmüş vatanseverlerin ikametgâhları ve sadece sanayi için kullanılan kuruluşlar ile kamusal eğitime ayrılmış binalar ayakta kalacaktır. Madde 4: Lyon ismi, Cumhuriyet’in kentleri tablosundan silinecektir. Korunan evler topluluğu, bundan böyle Ville-Affranchie ismini taşıyacaktır.*³² *Madde 5: Lyon’un harabeleri üzerinde, bu kentin kralcılarının suçlarını ve cezalandırılmalarını gelecek kuşaklara hatırlatmak için üstünde şu ibareyi taşıyan bir dikilitaş yükselecektir: Lyon özgürlüğe savaş açtı; Lyon artık yok.*” Vekillerin sıcağı sıcağına ve pek üzerinde düşünüp taşınmadan aldıkları bu karar, daha sonra akıllarının başlarına gelmesiyle tam olarak uygulanmadı. Elli civarında evin yıktırılmasıyla yetinildi ve sözü edilen dikilitaş hiçbir zaman dikilmedi.

Bununla birlikte, Lyon’da görevli temsilci olarak bulunan Couthon’un Paris’e geri dönmesinden sonra Kasım ayında onun yerini alan Fouché ve Collot d’Herbois, (üçüncü cildin ilk bölümünde görüleceği gibi) Konvansiyon’un 5 Eylül’de terörü gündeme koymuş olmasından cesaret alarak, burada tam anlamıyla terör estirmeye koyuldular. Fouché daha önce Nièvre vilayetinde görevliyken, kendi deyişiyle “iç savaş ateşiyle özgürlüğü yok etmek isteyen federalizm canavarına” karşı ne denli sert bir tutum takınacağını, Lyon isyanına katıldığından kuşkulanan 32 kişiyi yargılamadan idam ettirerek göstermişti. Bu kez Collot d’Herbois ile birlikte Lyon’da, 1.700 kişiyi ya kurşuna dizdirerek ya giyotine göndererek infaz ettirmekten kaçınmadı. Zaten bu iki görevli temsilci, 16 Kasım’da yayımladıkları bir bildiride, şiddet ve terör politikası izleyeceklerini hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek şekilde açıklamışlardı.

³² Lyon adının “Ville-Affranchie” (Özgürlüğüne Kavuşturulmuş Kent) olarak değiştirilmesinin yanında diğer isyancı kentlere de yeni isimler verildi. Marsilya “Ville-sans-nom” (İsimsiz Kent), Toulon “Port-la-Montagne” (Dağ Limanı) ve Bordeaux “Franklin” (yani Benjamin Franklin) oldu. Bu kentler, *Thermidor* döneminde eski isimlerine kavuşacaklardır. Örneğin Ville-Affranchie isminin terk edilip yeniden Lyon isminin kabul edilmesi, Konvansiyon’un 7 Ekim 1794 tarihli kararıyla gerçekleşecektir.

FOUCHÉ ve COLLOT D'HERBOİS (16 Kasım 1793)³³

Devrim yönünde hareket edenler için her şey serbesttir. Cumhuriyet için tek tehlike, Cumhuriyet'in yasalarının gerisinde kalınmasıdır.

[...]Özgürlük coşkusuna yabancı olup halkın mutluluğundan başka hazlara yönelen; ruhunu kişisel çıkarın soğuk spekülasyonlarına açan; bir toprak parçası, bir mevki elde etmeyi düşünen ve bu düşüncesini bir an için bile olsa genel yarar düşüncesinden ayıran; tiranlık, kölelik ya da zenginlik sözcükleri karşısında hiddetten kanı kaynamayan; halk düşmanları için gözyaşı döküp tüm duyarlılığını despotizmin kurbanlarına ve özgürlük şehitlerine ayırmayan her insan; yani bu nitelikleri taşıyan ve cumhuriyetçiyim demek utanmazlığını göstererek doğaya ve kendi yüreklerine yalan söyleyen bütün insanlar, özgürlük toprağından kaçıp gitsinler; yoksa gerçek yüzlerinin açığa çıkarılması ve bu toprağı pis kanlarıyla sulamaları gecikmeyecektir. Cumhuriyet, bağrında yalnızca özgür insanların olmasını ister; sadece kendisini yüceltmek için yaşamayı, savaşmayı ve gerekirse uğrunda ölmeyi bilenleri evlatları olarak kabul etmeye ve diğerlerinin kökünü kazımaya karardır.

[...](*Devlet görevlilerine hitaben*) Bize vekâleten verilmiş her yetkiyi sert bir şekilde uygulayacağız ve başka koşullarda yavaşlık, zayıflık ya da ihmalkârlık diye niteleyebileceğiniz her tutumu hainlik olarak cezalandıracağız. Yarım önlemler ve ayak sürtmeler zamanı sona erdi. Büyük darbeler indirmemize yardım edin, yoksa bu darbelere maruz kalacak ilk kişiler sizler olacaksınız. Özgürlük ya da ölüm! Düşünün ve seçiminizi yapın!

Fouché ve Collot d'Herbois'dan başka 25 Kasım'da Lyon'a giren Devrimci Ordu da bu kentte terör estirdi. Jacques de Cock'un aktardığına göre, Devrimci Ordu'nun komutanı Ronsin, Aralık ayı ortasında Cordelierler Kulübü'ne yazdığı mektubunda, isyancıların 400'ünü giyotinle, 4.000'ini de kurşuna dizerek öldürdüklerinden gururla söz ediyor ve ardından şu satırlara yer veriyordu: "Cumhuriyetin büyük bir örneğe ihtiyacı var. Kana bulanmış Rhône Nehri'nin kardeşlerimizi katletmiş olan alçakların cesetlerini denize kadar sürükleyip götürmesi gerekiyor. Aynı zamanda bu alçakları bir anda yok edecek olan yıldırımlar, isyan tohumlarının ekildiği vilayetlere terörü taşıyacak ve bu

³³ Zweig, 1969, s. 39, 41-42.

alçakların ateşe verilmiş inleri de onlara öykünmeye kalkışacak kişileri bekleyen cezarın ne olacağını haber verecek. Bu önlemler acilen uygulanmalıdır, çünkü yüz yirmi bin nüfusa sahip olan bu kentte, değil 1.500 vatansever, isyana katılmamış 1.500 insan bile bulmak çok zor. [...]Bu nedenle en acil ve en korkunç adalet önlemlerini uygulamak gerekiyor.”

Fouché'nin, Collot d'Herbois'nun ve Ronsin'in tutuklanan isyancılara karşı uyguladıkları acımasız yöntemler, sadece ılımlı çevrelerde değil Jakobenler tarafından bile eleştirildi.³⁴ Ama bazen gereksiz yere kan dökülmüş olsa da, ilk haftalarda Devrim'i tehlike içine atan, hatta Konvansiyon'u umutsuzluğa sürükleyen bu isyanlar sonuçta çok fazla sorun yaratmadan bastırıldı. İsyancılara karşı elde edilen bu zafer, Jakoben iktidarın kendini kanıtlanmasını sağladı ve kamuoyunun Jakobenleri Devrim'i başarıyla sürdürüp Fransa'yı düzlüğe çıkaracak tek siyasal güç olarak görmesinde etkili oldu. Ayrıca 2 Haziran sonrasında ülkenin dört bir yanında “federalist isyanların” patlak vermiş, isyancıların zaman zaman Jakoben cumhuriyetçilere karşı şiddet uygulamış ve bu ortamda Marat'nın bir suikast sonucunda öldürülmüş olması, Jironden önderlerin kaderini de belirledi.

Conciergerie hapishanesinde bulunan ve içlerinde Vergniaud, Brissot, Fauchet, Gensonné gibi isimlerin yer aldığı 21 Jironden, başta federalizm, kralcılık, vatana ihanet olmak üzere çeşitli suçlardan hızlı bir şekilde yargılanıp 31 Ekim'de giyotinle idam edildi. Madam Roland 8 Kasım'da aynı sonla karşılaştı. Bu arada kaçak Jirondenlerin büyük kısmı, ilk toplantı yerleri olan Caen'dan ayrılıp ilk önce Brötanya'ya oradan da Bordeaux'ya gitmişti. Bordeaux'nun Cumhuriyet güçlerince ele geçirilmesinin ardından birçoğu bu yörede saklanmaya çalıştı. Yasadışı ilan edilmiş oldukları için yakalandıkları an hemen giyotine gönderildiler ya da yakalanmadan önce veya sonra intihar etmeyi tercih ettiler.³⁵ Sonuçta, Robespierre ve yandaşlarının iktidardan düş-

³⁴ Örneğin Collot d'Herbois, 21 Aralık'ta Jakobenler Kulübü'nde kendilerini suçlayanlara karşı asileri kurşuna dizdirmelerini çelişkiye düşmekten kaçınmadan şöyle savunmuştur: “Komplocular için hiç merhametim yoktur. Bunlardan 200 tanesini bir seferde yok ettik ve şimdi bunun için bizi suçluyorlar. Fakat bu yöntemin bir duyarlılık göstergesi olduğunu anlamıyorlar mı? 20 suçlu giyotine gönderildiğinde, son idam edilen yirmi kere ölür; oysa 200 komplocu aynı anda can vermiştir.”

³⁵ Örneğin yakalanan ilk vekil olan Gorsas 7 Ekim'de Paris'te, Rabaut Saint-Etienne 5 Aralık'ta Paris'te, Guadet ve Barbaroux sırasıyla 20 Haziran ve 25 Haziran 1794'te Bor-

tükleri 9 *Thermidor* (27 Temmuz 1794) gününden önce saklanmayı sürdüren ve böylece hayatta kalmayı başaran aranan Jironenlerin sayısı 10'u bulmuyordu.³⁶

Böylece hem Jironen liderlerin büyük çoğunluğu fiziki olarak ortadan kaldırılmış hem de onlar tarafından ya da onlar adına başlatılan isyanlara son verilmiş oldu. Ancak ateşi bu isyanlardan daha önce yakılan ve kralcı-Katolik bir nitelik taşıdığı için Jironenlerin bağlantı kurmaktan kaçındığı bir başka isyan daha vardı: Vendée isyanı. "Federalist isyanlarla" karşılaştırıldığında Vendée'deki isyan, Konvansiyon'un başını çok daha fazla ağrıatacak ve çok daha fazla sayıda insanın canına mal olacaktı.

C- "VENDÉE'NİN EŞKIYALARI"

Vendée isyanı ve iç savaşı, Fransız Devrimi'nin en trajik sayfalarını oluşturur. Belki de bu nedenden ötürü Fransız Devrimi üzerine çalışmış olan Aulard'dan Soboul'a, Lefebvre'den Mathiez'e kadar tüm "büyük tarihçiler", kitaplarında bu konuyu üstünkörü bir şekilde ele almışlar, özellikle de iktidarın asilere karşı politikasına ve Vendée'de işlenen katliamlara neredeyse hiç değinmemişlerdir. Ancak 1980'lerin sonlarından itibaren Vendée savaşı birçok tarihçinin en gözde araştırma konusu haline geldi. Vendée olaylarını farklı boyutları içinde anlamaya ve açıklamaya yönelen çok sayıda makale ve kitap yayımlanmaya başladı. Tabii bu kez de karşıt savlar ileri süren ve farklı yorumlar getiren tarihçiler arasında ciddi bir akademik tartışma yaşandı, yaşanmaya da devam ediyor. Öyle ki Vendée'deki katliamların nasıl adlandırılmaları gerektiği konusunda bile bir fikir birliğine ulaşılmış değil. Tam tersine bu konuda akademik çevrelerde bir polemik sürüp gidiyor, hatta bu polemik siyaset dünyası da dahil oluyor.

deaux'da idam edildiler. Condorcet 29 Mart 1794'te, Buzot ve Pétion ise 18 Haziran 1794'te intihar ettiler.

³⁶ Bazı tarihçilere göre, yasadışı ilan edildikleri için aranan Jironenlerden sadece 7'si hayatta kaldı. Bunların arasında Isnard, Lanjuinais ve Louvet gibi isimler bulunuyordu. "*Thermidor* Konvansiyonu", bu Jironenlerle birlikte hapiste bulunan protestocu vekilleri 8 Aralık 1794'te yeniden bünyesine aldı ve idam edilmiş (ya da intihar etmiş) olanlara da saygınlıklarını iade etti.

Vendée savaşına birçok tarihçinin (ardından da Fransız kamuoyunun) ilgi duymasında 1986'da yayımladığı *Vendée-Vengé* başlıklı kitabıyla önyak olan Reynald Secher'e göre, Vendée'de 1793-1794 yıllarında yaşanmış olan şey tam anlamıyla bir soykırımdır (*génocide*). Secher'in bu tezini benimseyenler hiç de az sayıda değildir, hatta 2007-2013 yılları arasında çoğu Vendée bölgesinden seçilmiş sağcı milletvekilleri tarafından Vendée'deki olayların bir soykırım olarak tanınması için üç kez yasa önerisi verilmiştir.³⁷ Bu tezin karşısında konumlanan ve başını Jean-Clément Martin'in çektiği tarihçiler ise, katliamları tanımakla birlikte soykırım yakıştırmasını reddetmekte ve bunun yerine kardeş katli (*fratricide*), halk kınımı (*populicide*³⁸) ya da savaş suçu gibi kavramları kullanmayı yeğlemektedirler. Dolayısıyla burada ele alacağımız Vendée isyanı, tarihçiler tarafından hâlâ yoğun şekilde araştırılan ve tartışılan bir konudur.

İlk önce Vendée sözcüğüne açıklık getirmek gerekiyor. Vendée, Devrim'le birlikte kurulan vilayetlerden birinin adıdır.³⁹ Fakat Fransız tarihçilerin zaman zaman "askeri Vendée" olarak nitelendirdikleri isyancı Vendée, Vendée vilayetinden başka bu vilayetin kuzeyinde ve doğusunda yer alan üç vilayeti de kapsamaktadır.⁴⁰ Açıkçası konumuz itibarıyla isyancı Vendée ya da kısaca Vendée denildiğinde, 4 vilayeti ve 770 beldeyi içeren, kabaca 10.000 km. karelik bir alanı kapsayan, içinden Loire Nehri geçen ve Fransa'nın batısında (Brütanya'nın hemen güneyinde) bulunan bir bölge kastedilmektedir. Tabii Vendéeliler (*Vendéens*) sözcüğü de bu bölge sakinlerini işaret etmektedir. Sonuçta büyük bir bölgeyi kan ve ateş içine atacak olan bu isyanın Konvansiyon tarafından Vendée isyanı olarak nitelendirilmesinin nedeni, büyük olasılıkla isyan hakkında Paris'e gönderilen ilk raporların önemli kısmının Vendée vilayetindeki yerel otoritelerce yollanmış olmasıdır.

³⁷ Son yasa önerisini veren ve içlerinde Ulusal Cephe lideri Marine Le Pen'in yeğeni olan Marion Maréchal-Le Pen'in de bulunduğu milletvekilleri, taleplerini güçlendirmek amacıyla Fransız Ulusal Meclisi'nin 2001'de "Ermeni soykırımını" tanımış olmasına göndermede bulunmuşlardır.

³⁸ "*Populicide*" sözcüğünü ilk kullanan kişi, Vendéeli asilere karşı hiç de sempati beslemeyen Gracchus Babeuf'dü.

³⁹ Vilayete bu ismin verilmesinin nedeni, içinden Vendée adını taşıyan bir ırmağın geçmesidir.

⁴⁰ Bu üç vilayet, Maine-et-Loire, Deux-Sèvres ve (adı 1957'de Loire-Atlantique olarak değiştirilmiş olan) Loire-Inférieure'dür.

Vendée isyanı, 1793 Mart'ının ikinci haftasında, bölgenin değişik yerleşim birimlerinde spontane şekilde patlak veren köylü ayaklanmaları olarak doğdu. *Jacqueries* olarak adlandırılan köylü ayaklanmaları Fransa Krallığı tarihinde sıkça rastlanan olaylardı. Fakat ilk başta birkaç köyde yaşanan bu isyan, bu kez olayların gelişimiyle köylü ayaklanmalarının çok ötesine geçip büyük bir nüfusu (dolayısıyla kentlileri de) kapsayan genel bir isyana, hatta bir iç savaşa dönüştü. Vendée isyanının doğmasında ve yayılıp Cumhuriyet'i tehdit edecek bir boyut almasında etkili olan nedenler nelerdi? "Neden" değil "nedenlerden" söz ediyorum, çünkü bazı tarihçilerin aksine bu isyanı tek bir nedene bağlayarak anlamaya çalışmak mümkün değildir. Gerçekten sosyolojik, siyasal, dinsel olarak nitelendirilebilecek birçok faktör bazen iç içe geçmiş bir şekilde bir arada bulunmuş ve hep birlikte belirleyici bir rol oynamışlardır.

Büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu Vendée halkı, ağırlıklı olarak geleneklerine bağlı, muhafazakâr ve dindar bir halktı. Dahası Devrim'deki bazı gelişmelerden dolayı rahatsızdı, huzursuzdu ve öfkeliydi. İlk olarak uzun zamandır Fransa'nın diğer kırsal alanlarında olduğu gibi Vendéeli köylüler de, liberal ekonomik gelişmelere tepki gösteriyorlar ve bu gelişmelerin sorumlusu olarak gördükleri ve "öteki, yabancı, kötülüklerin kaynağı" olarak algıladıkları kentlere karşı öfke duyuyorlardı. Michelet'nin deyişiyle, "diğer yerlerde olduğu gibi Vendée'deki köylüler de, kente üç özellik yüklediği, yani kenti yasaların geldiği otorite, parasını emen banka ve sanayi, son olarak da azamet gösterisi olarak gördüğü için kentten nefret ediyorlardı." Ayrıca bu öfkeye, yönetilenlerin yönetenlere, yoksulların ya da yoksul olduklarını düşünenlerin zenginlere yönelik öfkesi ekleniyordu. Devrim'le birlikte vergilerde bir indirim olacağı beklentisi içine girmiş olan köylüler, tam bir hayal kırıklığı yaşıyorlardı. Daha fazla vergi ödemek zorunda kalmalarından başka toprak sahibi olma umutları da boşa çıkmıştı. Millileştirilen mülklerin çok büyük bölümü burjuvalar tarafından satın alınmıştı. Ayrıca burjuvazi, yönetim mevkilerini de ele geçirmiş bulunuyordu; iktidarını bazen gayretkeşliği nedeniyle aşırıya kaçarak, bazen suistimal ederek kullandığından yine köylülerin tepkisini çekiyordu. Köylülerin kentlere ya da daha doğrusu kentlerdeki yönetici ve zengin burjuvalara duydukları öfke, müşterileri oldukları esnafa, zanaatkârlara yansıyor. Yöredeki dokuma işçileri de, gerek kırsal alanla olan

bağlantıları gerek ekonomik sıkıntıları nedeniyle köylülerin oluşturduğu hoşnutsuzlar cephesine katılıyorlardı.⁴¹

İsyanın bir diğer nedeni, bu sosyo-ekonomik rahatsızlıklarla ilişkili olan ve bir bakıma buradan kaynaklanan siyasal tepkilerdi. Çünkü köylüler yaşadıkları bu sorunlardan dolayı kent yönetimlerini, dolayısıyla onların simgelediği devlet yönetimini, kısacası Devrim'i ve Cumhuriyet'i sorumlu tutuyorlardı. XVI. Louis'nin idam edilmesi, ardından krallığa son verilip Cumhuriyet yönetimine geçilmesi, Vendée'de herhangi bir karışıklığa yol açmamıştı. Fakat içinde bulundukları durumdan hoşnut olmayan ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bulunan Vendée halkı, "nostalji refleksi" diyebileceğimiz bir tutumla idealleştirdiği krallık dönemine özlem duyuyordu. Dolayısıyla Vendée, karşı-devrimci ve kralcı ideolojinin kolayca serpiliş yayıldığı bir bölgeydi.

Toplumsal ve siyasal rahatsızlıklardan daha önemli olan bir başka rahatsızlık din sorunundan kaynaklanıyordu. Vendée'de din, gündelik yaşamın içindeydi, köylülerin kültürel alışkanlıklarıyla, davranışlarıyla ve geleneksel toplumsal-siyasal tutumlarıyla iç içe geçmiş durumdaydı. Zaten karşı-devrime meyletmelerinin en önemli nedeni, Devrim'in sergilemiş olduğu din politikasıydı. Bölgedeki dinsel rahatsızlık 1793 Mart'ından çok daha önce ortaya çıktı. 1790 yılının Temmuz'unda Ruhbanın Sivil Yapılanması Yasası'nın kabul edilmesi, ardından Kasım'da din adamlarına Anayasa'ya (dolayısıyla bu yasaya) yemin etme zorunluluğunun getirilmesi, Vendée'yi kargaşa içine sürükledi. Örneğin Vendée vilayetinde incelemelerde bulunan Gensonné, 9 Ekim 1791'de Meclis'e sunduğu raporunda şöyle bir değerlendirmede bulunmaktaydı: "Bu vilayette halkın tutkuyla dine bağlı olması ve papazlara mutlak biçimde güven duyması, yaşanmış ve yaşanabilecek karışıklıkların en önemli nedeni gibi görünüyor. Halkın bu tutumu, papazlar ve hizipçiler tarafından kendi çıkarları için kullanılabilir."

Ruhbanın Sivil Yapılanması Yasası'yla birlikte bu bölgede karışıklıkların yaşanmasının nedeni, bu yasanın papaz sayısını, dolayısıyla kiliseleri azaltması, ama daha da önemlisi köylüleri (Gensonné'nin "mutlak güven duyduklarını" söylediği) papazlarından yoksun bırakmasıydı. Çünkü bölgedeki papazların büyük çoğunluğu yasaya yemin etmeyi reddetmiş ve yeminsiz pa-

⁴¹ Örneğin Cholet kenti nüfusunun % 15'ini dokuma sanayinde çalışan ama işsiz kalma sorunuyla da karşı karşıya bulunan işçiler oluşturuyordu.

paz konumuna düşerek görevlerini yitirmişlerdi.⁴² Oysa köylüler papazlarına çok bağlıydılar, onları terk etmeyi kabullenmediler ve yeminsiz papazlarının yerine atanan yeminli papazları gasıp ya da gaspçı (*intrus*) olarak nitelendirip bu kişilere karşı zaman zaman şiddete başvuracak denli tepki gösterdiler. Bu bağlamda temel sorun, (Roger Dupuy'nin de belirttiği gibi) bölgedeki köylülerin dindarlığından çok, papazlarının ve kiliselerinin ellerinden çekilip alınmasıydı. Çünkü papazlar, "inanç önderleri" olmalarının ötesinde köylülerle yakın ilişki içinde bulunup birçok ihtiyaçlarını karşılayan toplumsal otorite konumundaydılar. Dağınık yerleşimlerin bulunduğu, köylerin ve mezraların birbirinden görece yalıtık olduğu ve kırsal bireyciliğin hüküm sürdüğü Vendée'de, kiliseler köylülerin toplanma merkezleriydi, ortak bir cemaat duygusu edindikleri tek yerlerdi. Bu kiliselerde de papazlar, tarihçi Schama'nın deyişiyle "vaftiz ediyor, evlendiriyor ve gömüyorlardı; çocuklara eğitim veriyorlardı; kimsesizlere ve muhtaçlara yardım ediyorlardı." Dolayısıyla Vendéeli köylüler, Ruhbanın Sivil Yapılanması Yasası'nı ve bunun sonuçlarını kolektif inançlarına ve yaşam tarzlarına, geleneklerine, alışkanlıklarına bir saldırı olarak algıladılar. Tabii Devrim'in din alanındaki dayatmaları, özellikle de yeminsiz papazlara yönelik aldığı sert, baskıcı kararlar, yöredeki huzursuzluğun daha da artmasına yol açıyordu.

Tüm bu rahatsızlıklar Vendée'yi her an patlamaya hazır bir barut fıçısına dönüştürmüştü. Ama patlamanın olması için bir kıvılcım gerekiyordu. Askere alma sorunu, bu kıvılcım ya da bir başka deyişle bardağı taşıran son damla oldu. Konvansiyon'un 24 Şubat 1793'te çıkardığı 300.000 kişiyi askere alma yasasının Mart ayında yörede uygulanmaya konması, büyük bir tepkiyle karşılandı. Köylüler, bu yasanın adil olmadığını düşünmelerinin⁴³ ötesinde top- raklarını terk edip hiç de sempati beslemedikleri, hatta öfke kustukları Cum- huriyet için savaşmak ve ölmek istemiyorlardı. Böylece Mart ayının ikinci haf- tası boyunca bölgenin çeşitli yerleşim yerlerinde köylü ayaklanmaları yaşandı

⁴² Örneğin Secher'in verdiği rakamlara göre, Loire-Inférieure vilayetine idari merkezi olan Nantes kentindeki Piskoposluğa bağlı olan 1.058 papazdan sadece 159'u, Vendée vila- yetinde bulunan 768 papazdan da yine sadece 207'si yemin etmeyi kabul etmiş ve daha son- ra bunların bir kısmı yeminlerini geri almıştı.

⁴³ Çünkü yasaya göre, gönüllülerden sonra askere alınacak kişiler ya kurayla ya (burju- vaların örgütleyeceği) seçimle belirlenecek, devlet memurları ve yerel yöneticiler yasanın dı- şında tutulacak, ayrıca zenginler para verdikleri kişileri kendi yerlerine askere gönderebile- ceklerdi.

ve bazı ayaklanmalar sırasında ciddi kan döküldü. Örneğin 11 Mart'ta 3.400 nüfuslu Machecoul kasabasını basan binlerce silahlı köylü, Ulusal Muhafızları, vatansever olarak bilinen kişileri ve yeminli papazı katletti.⁴⁴ Bunun ardından aralarında bağlantı kurulan köylü ayaklanmaları tüm bölgeye yayılan genel bir isyana, bu isyan da devlete, Cumhuriyet'e karşı yürütülen bir iç savaşa dönüştü.

Vendée isyanının kısa süre içinde üç aşamadan geçtiği söylenebilir. İlk olarak köylüler "çeteler" şeklinde ayaklanıp silaha sarıldılar ve Machecoul, Cholet, Montaigu, Savenay gibi küçük kentleri ya da kasabaları ele geçirdiler. Ayaklanmalar eş zamanlı bir biçimde patlak verdiği için önceden tasarlanıp tezgâhlanmış gibi görünüyordu, ama gerçekte spontane bir özellik taşıyordu. Zaten karşı-devrimci soylular, bu aşamada yer almadıkları gibi ayaklanmaların zamansız olduğunu düşünmüşlerdi. Bu silahlı girişimlere önderlik edenlerin hepsi, perukacı Gaston, arabacı Cathelineau, bir soylunun orman bekçisi eski asker Stofflet, eski vergi toplayıcısı Souchu ya da terzi ve ayakkabıcı Joly gibi halktan kişilerdi.

Kısa süre sonra eskiden orduda görev yapmış oldukları için askerlik tecrübesine sahip olan soylular devreye girdiler ve isyanın ikinci aşamasını başlattılar. Sapinaud de La Verrie, Bonchamps, Charette, D'Elbée, Dommaigné gibi soylular, başarı konusunda şüpheleri olmakla birlikte köylülerin ısrarıyla ayaklanmada yer almayı kabul ettiler. Nisan ortasında La Rochejaquelein ve Mayıs başında hapisten kurtarılan Lescure bunlara katıldılar. Bu soylular, askeri şefler olarak "çeteleri" daha düzenli askeri birimlere dönüştürdüler ve Vendée'nin farklı yerlerinde bulunan üç ordu oluşturdular.⁴⁵

Son aşama olarak askeri ve idari örgütlenmeye ağırlık verildi. Bu üç ordu Katolik Kraliyet Ordusu (*Armée Catholique et Royale*) adını taşıyan tek bir ordunun çatısı altında toplandı. İsyanın idari ve siyasi yönetim organı olan ve Châtillon'da bulunduğu için Châtillon Konseyi olarak da bilinen Yüksek Konsey kuruldu. Din adamları, soylular ve hukukçulardan oluşan bu konseyin başında yemin edip sonra yeminini geri almış bir papaz olan Guyot de Folleville bulunuyordu. Bu kişi kendisini Papa'nın yolladığı Agra Piskoposu olarak tanıtmış ve bu iddiası gerçeği yansıtmamasına karşın öyle kabul görmüş-

⁴⁴ Öldürülenlerin toplam sayısı, farklı tarihçilere göre 150 ile 300 arasında değişmektedir.

⁴⁵ Bonchamps'ın kumandasında Loire Ordusu, D'Elbée'nin kumandasında Merkez Ordusu ve Charette'in kumandasında Marais Ordusu.

tü. Yüksek Konsey'in yanında şeflerin yer aldığı bir Askeri Konsey vardı. Ayrıca isyancılar, ele geçirdikleri kentlerde ve kasabalarda yönetim konseyleri oluşturup kurumsallaşmaya çalışıyorlardı.

Furet'nin deyişiyle "Vendée isyanının temel motoru dindi." Tanrı ile Katolik geleneğe yapılan çağrının ardından (ve tabii soyluların katılımıyla birlikte) kralçılık da ikinci bir öge olarak ortaya çıktı. Böylece isyanın şiarı "Tanrı ve Kral adına" olarak belirlendi. Ama hem kırsal hem kentsel yörelerden çok sayıda insanın silaha sarılmasında ve isyanın yaygınlaştırılıp amansız bir şekilde sürdürülmesinde en önemli rolü din oynadı. Çeşitli tarihçilerin vurguladıkları gibi, "dinsel fanatizm ve cennet umudu sayesinde" coşkular ateşlendi, enerjiler kışkırtıldı, fedakârlık duygusu pekiştirildi ve "isyen bir haçlı seferine dönüştürüldü." Aynı zamanda, belli bir siyasal programı olmayan köylü rahatsızlığı, sonuçta *Ancien Régime*'i siyasal ve dinsel boyutuyla yeniden kurmayı amaçlayan karşı-devrimci projenin en tehlikeli girişimi haline geldi. "Tanrı ve Kral adına" hareket edilmesi, hem isyana ideolojisini veriyor hem de isyanı asilerin gözünde meşrulaştırıyordu. Bu bağlamda Yüksek Konsey, Mayıs ve Haziran aylarında yayımladığı bildirilerle isyanın amacının "Atalarımızın dinini korumak ve XVII. Louis'yi tüm iştiaamıyla tahta çıkarmak" olduğunu tüm ülkeye ilan etmekteydi.

İdari ve siyasi yetkilerle donanmış olan Yüksek Konsey, Devrim'i, Cumhuriyet yönetimini tanımıyor ve XVI. Louis'nin oğlu Louis-Charles'ı XVII. Louis olarak kabul ediyordu.⁴⁶ İsyancıların ellerinde tuttıkları bölge için düzenlemeler yapıyor ve XVII. Louis adına yasalar çıkarıp fermanlar yayımlıyordu. Açıkçası bu konseyin gözünde, 1789'dan itibaren yapılan hiçbir şey, çıkarılan hiçbir yasa geçerli değildi. Bu nedenle Yüksek Konsey, millileştirilmiş mülklerin satışını yasakladı ve daha önce satışı yapılmış olan mülklerin de başta Kilise olmak üzere eski sahiplerine iade edilmesini kararlaştırdı. Ancak köylülerin tepkisini çekmemek için feodalizmi geri getirmek yönünde

⁴⁶ Veliaht Louis-Charles, bu dönemde annesi Marie-Antoinette ve kız kardeşiyle birlikte Temple Kulesi'nde tutuluyordu. 3 Temmuz 1793'te annesinin yanından alınıp yine Temple'da bulunan Antoine Simon adlı bir ayakkabıcının gözetimine verilecek, bu kişinin altı ay sonra başka bir göreve atanmasının ardından Temple'daki bir hücrede hapis tutulacaktır. 9 *Thermidor* sonrasında Konvansiyon, sağlığı iyice bozulan veliahtın yaşam koşullarını düzeltecek ve tedavi edilmesine çalışacak, fakat verem hastalığına yakalanan Louis-Charles 8 Haziran 1795'te 10 yaşındayken ölecektir.

herhangi bir girişimde bulunmadı. Dahası, savaştığı Cumhuriyet yönetiminin bazı yöntemlerini benimseyip kullanmaktan kaçınmadı. Örneğin Konvansiyon karşı-devrimci olduklarından şüphelenilen kişilerle ilgili düzenlemelere imza atarken, Yüksek Konsey de 24 Temmuz'da "şüpheliler yasası" olarak nitelendirilebilecek bir yasa çıkardı. Ama şüpheliler tabii ki devrimcilerdi, cumhuriyetçilerdi. Yasanın birinci maddesi şöyle düzenlenmişti: "Bu yasanın yayımlanmasından sonraki üç gün içinde, gerek kamuoyu tarafından gerek kişisel davranışları nedeniyle cumhuriyet dostları ve sözde vatanseverler kategorisi içine yerleştirilmiş bulunan herkes ve her kişi, kilise bölgelerindeki konseylerin huzurunda, tek meşru egemenimiz olan Haşmetmeap XVII. Louis'ye kişisel olarak sadakat yemininde bulunmak zorundadır." Yasanın diğer maddelerine göre, yemin etmeyenler "fethedilen ülkeden" ayrılmak zorundaydılar. Geri dönerler ya da yemin edip ülkede kanışıklık çıkaranlar, asi olarak yargılanıp cezalandırılacaklardı. Yemin edip bölgede yaşamaya devam eden şüpheliler ise, silahsızlandırılacaklar, dolayısıyla Katolik Kraliyet Ordusu'nda yer alamayacaklar ve özel bir vergi vermek zorunda kalacaklardı.

Yüksek Konsey, bu faaliyetlerinden başka İngiltere hükümetiyle bağlantı kurmaya ve İngilizleri askeri ve malî yardımda bulunmaya ikna etmeye çalıştı. Ama İngilizler, büyük olasılıkla isyanı ciddiye almadıkları ve başarı şansını çok düşük gördükleri için buna yanaşmadılar. Ülkenin güneyindeki ve kuzeyindeki bazı liman kentlerini (yani Toulon'u ve Dunkerque'i) işgal etme planıyla daha fazla ilgileniyorlardı ve Vendéelilere yardım etmeyerek Devrim'e içeriden bir darbe indirme fırsatını kaçırdılar.

Para sıkıntısı çeken Yüksek Konsey, ilk başta Cumhuriyet parası olan *assignat*'nın kullanımını yasaklamış olmasına rağmen isyancı otoriteler tarafından imzalanıp geçerli kılınmış *assignat*'ları tedavüle sokmak sorunda kaldı. Hatta daha sonra bir para basım matbaasının ele geçirilmesi sayesinde, üzerinde XVII. Louis'nin resminin bulunduğu kendi *assignat*'larını basıp piyasaya sürdü. Fakat tüm bölge halkı davaya kazanmak amacıyla, isteyenlerin gönüllü olarak ödediği ondalık vergisi (*dîme*) dışında herhangi bir başka vergi toplamaya kalkışmadı. Ayrıca Vendéelilerin moralini yüksek tutmak amacıyla propagandaya önem verdi ve gerekli gördüğünde yanlış haberler yaymaktan kaçınmadı. Son olarak, Katolikliğin toplumdaki tek baskın din olduğunu ilan etti, ancak bölgede yaşayan az sayıdaki Protestanın hiç olmazsa tarafsız kalmasını sağlamak için diğer inançların hoşgörüyü karşılanacağını belirtti.

Yüksek Konsey bu faaliyetleri ve çabalarıyla örgütlenme bakımından önemli adımlar atmışsa da, isyanın kaderi aslında yürütülen savaşa bağlıydı. Kurulan Katolik Kraliyet Ordusu gerçekte teorik olmanın ötesine geçemedi. Farklı küçük ordular, askeri birimler varlıklarını sürdürdü. Her askeri şefin, yönettiği birliği sayesinde belli bir otonomisi, bağımsızlığı vardı. Özellikle Charette, tam anlamıyla kendi başına buyruk bir şekilde davranıyordu. Ayrıca soylu şefler arasında ciddi bir rekabet de yaşanıyordu. Yüksek Konsey'in Katolik Kraliyet Ordusu'nun başına arabacı Cathelineau'yu başkomutan olarak atamasının nedeni, büyük olasılıkla bu rekabetten dolayı hiçbir soyluyu küstürmek istememesiydi. Bu askeri birlikler, büyük bir harekâta girişileceği zaman bir araya geliyorlar ve harekât sonlanınca da dağılıp kendi bölgelerine çekiliyorlardı. Aynı durum askerler için de geçerliydi. Orduların ya da birliklerin değişmez, sürekli bir asker çekirdeği olmasına karşın, askerlerin çoğu çatışma sona erdiğinde toprağına, evine geri dönen köylülerden oluşuyordu. Askeri disiplinsizlik bir diğer sorundu; öyle ki asiler zaman zaman savaşmayı bırakıp yağmalamaya girişebiliyorlardı. Vendéelilerin bir başka ciddi sorunu, dışarıdan askeri yardım alamadıkları için yeterli silah ve cephaneye sahip olamalarıydı. Ayrıca çok az süvarileri vardı.

Ancak Vendéeliler, bu tür olumsuzluklara karşılık ciddi askeri avantajlara da sahiptiler. Vendée bölgesi, yer yer ormanlıklarla, koruluklarla, bataklıklarla kaplı, dağınık yerleşimlerin bulunduğu ve patikalar dışında nadir yolların olduğu bir araziye sahipti; dolayısıyla hem savunmaya hem de şaşırtmacalı saldırıya son derece elverişliydi. Araziyi iyi bilen Vendéeli asiler, buna uygun taktikler kullanıyorlar, çok hızlı ve esnek bir şekilde hareket ediyorlar ve pusu kuruyorlardı. Gerilla savaşıyla karşılarındaki Cumhuriyetçi birlikleri şaşırtıyorlar, yıpratıyorlar, hatta bozguna uğratabiliyorlardı; gerektiğinde de çok sayıda asiyi bir araya toplayarak (bir bakıma Katolik Kraliyet Ordusu haline gelerek) "Mavilere"⁴⁷ cepheden saldırıyorlardı. Kazandıkları her zafer, sıkıntı duydukları top tüfek ve cephane tedarik etmelerine imkan veriyordu. Kısacası Vendéeliler, askeri donanımlarını düşmanlarının sırtından sağlıyorlardı.

Vendéelilerin bir diğer avantajı, bu savaşı bir halk-savaşı olarak, yani tüm toplumu ve tüm kaynakları seferber eden topyekûn bir savaş şeklinde sür-

⁴⁷ Vendéeliler, giydikleri üniformanın renginden ötürü Cumhuriyet askerlerine "Maviler" diyorlardı. Cumhuriyetçiler de, Vendéelileri kralcı oldukları için Fransa Krallığının simgesi olan beyaz zambaktan ötürü "Beyazlar" olarak adlandırıyorlardı.

dürmeleri idi. Erkekler (ki aralarında az sayıda kadın da vardı) silah kuşanıp mermi sıkarken, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar lojistik güç olarak görev yapıyorlar, ayrıca istihbarat toplamada önemli bir rol oynuyorlardı. Vendée ordusunun olumsuz bir özelliği olarak nitelendirilen askerlerin her çatışma sonrasında evlerine geri dönmesi de bir avantaj haline dönüşebiliyordu. Çünkü Cumhuriyetçiler, karşılarna çıkan bir kişinin asker mi yoksa sıradan bir köylü mü olduğunu bilemiyorlardı. Bu noktada sözü (siyasetçi değil) tarihçi Adolphe Thiers'e bırakalım: "İsyanın gücü, askeri zaferlerle yok edilebilecek örgütlü askeri birliklerde değildi. Bu güç yöredeki nüfusun ta kendisiydi. Vendée halkı, ilk bakışta toprağında çalışan kendi halinde bir halk gibi görünüyor, ama bir işaret üzerine toplanıp harekete geçiyor, beklenmedik ani saldırılarla cumhuriyetçi güçlere darbe üzerine darbe indiriyordu; harekât başarıyla tamamlanınca ya da yenilgiye uğrayınca ormanlara, evlerine geri dönüyor ve belli bir süre ara verdiği işi gücüyle uğraşıyordu. Dolayısıyla kimin asi asker kimin toprağını terk etmemiş köylü olduğu anlaşılmıyordu. Kısacası isyancı ordu, hem hiçbir yerde hem de her yerdeydi." Vendéeli askerler, akrabalık-arkadaşlık bağlarıyla birbirlerine bağlıydılar. Bu yüzden tam bir dayanışma içinde ve dinsel ideolojiyle yoğrulmuş oldukları için de fanatik bir şekilde savaşıyorlardı.

Vendéelilerin askeri bakımdan son avantajı, kendilerinden kaynaklanmıyor, Cumhuriyetçi güçler tarafından sağlanıyordu. Daha açıkçası, köylü ayaklanmalarının patlak verdiği ve yayıldığı ilk günlerde, Cumhuriyet'in bu bölgedeki güvenliği sağlamakla yükümlü güçleri sayı bakımından çok azdı ve sadece kasabalarda ve kentlerde konuşlanmış bulunuyordu. Ayrıca bu sınırlı güçler, Ulusal Muhafızlardan ve tecrübesiz küçük gönüllü askeri birimlerinden oluşuyordu. Kısacası Vendée'de ayaklanmaların genel bir isyana dönüşmesini engelleyebilecek ciddi bir askeri güç yoktu. Örneğin, askere alınma nedeniyle Vendée'den başka ülkenin çeşitli yerlerinde, özellikle de Vendée'nin hemen kuzeyinde bulunan Brötanya'da da ayaklanmalar baş göstermişti. Ama bu ayaklanmalar, Cumhuriyet'in bu bölgelerde ciddi bir orduya sahip olması nedeniyle kısa sürede bastırılmıştı.⁴⁸ Oysa Vendéeli asiler, karşı-

⁴⁸ Aynı şekilde Vendée vilayetine liman kenti Les Sables d'Olonne'da önemli bir askeri güç bulunduğu için, Mart ayı başında bu kente yakın kasabalarda ya da köylerde ayaklanmaya kalkışan köylüler hemen ezilmişlerdi.

larındaki yetersiz askeri birliklerin bulunmasından yararlanarak hem ardı ardına askeri başarılar elde ettiler hem de ele geçirdikleri silahlar sayesinde daha güçlenip isyanın yayılmasını sağladılar.

Sonraki aylarda Cumhuriyet'in Vendée'ye sevk ettiği askeri birlikler de öncekilerden daha başarılı olamadı. Çünkü bu yeni birlikler, (dış savaşın sürmesi ve Dumouriez'nin ihaneti sonucunda dış cephelerde durumun Fransa'nın aleyhine dönmesi nedeniyle) yeterli donanuma ve yeterli sayıda tecrübeli, disiplinli askere sahip değildi. Üstelik birçok tarihçinin vurguladığı gibi komutanların çoğu beceriksizdi. Cumhuriyetçi ordular, ne Vendéelilerin savaş düzenine uyum sağlayabiliyorlar, ne de kendi düzenlerini onlara dayatabiliyorlardı. Yerel halka karşı çok sert bir tutum takınmaları da, kararsız bölge sakinlerinin asilere yaklaşp onlarla karşı-devrimci bir çizgide buluşmalarına neden oluyordu. Tabii asilerin ardı ardına gelen askeri başarıları karşısında, bölgedeki cumhuriyetçi nüfus iyice şaşkına uğrayıp demoralize oluyor ve Nantes gibi büyük kentlere sığınmaktan başka çare göremiyordu.

Bölgedeki cumhuriyetçi sivil ve askeri otoriteler, uzun süre Vendée savaşını doğru bir biçimde analiz edemediler, bu savaşın doğasının ne olduğunu kavrayamadılar ve bu isyanın tüm bir bölge halkının başkaldırışı halini aldığını anlayamadılar. Dolayısıyla gereken düzenlemeler yapılamadı, uygun önlemler alınamadı. Jean-Clément Martin'in deyişiyle, başansızlığın "asıl sorumluları, isyanı yerel koşullar bağlamında değil de ulusal ölçekte algılamak hatasına düşen generaller ile Konvansiyon'un yolladığı görevlilerdi." Tabii Konvansiyon da, Vendée hakkındaki bilgilerini salt bu kişilerin yolladığı raporlar sayesinde derlediğinden, bu konudaki hatalar zincirinin bir halkasından başka bir şey değildi.

Vendée'deki ayaklanmaların haberi Paris'e ancak bir hafta sonra ulaşabildi. Konvansiyon, 18 Mart'ta sorunu masaya yatırıp alınacak önlemler konusunda tartışmaya koyuldu. Barère, önlemleri saptamadan önce bu ayaklanmaların doğru bir biçimde analiz edilmesi gerektiğini belirtti. Ona göre ayaklanmalar, soylu göçmenlerin, papazların, düşman devletlerin, kısacası tüm karşı-devrimci güçlerin hep birlikte tezgâhladıkları bir komplonun sonucuydu. Ayaklanmaların farklı yerlerde aynı anda patlak vermiş olması bu analizin denli doğru olduğunu kanıtlıyordu. Meclis, Barère'in dile getirdiği bu görüşü olduğu gibi benimsedi; sonraki birkaç ay boyunca da bu görüşte ısrar etti. Hem Montagnardlar hem Jirondenler ne kadar cumhuriyetçi olduklarını ser-

gilemek istercesine sert önlemler alınmasından yana tavır takındılar. Örneğin Jironden Lanjuinais, askere alınmaya silahla karşı koyan ya da beyaz kokart taşıyan herkesin kurşuna dizilmesini öneriyordu. Montagnard Cambon “yarım önlemlerle ayak sürüme zamanı değil” derken Jakobenler Kulübü üyesi Garnier de Saintes “vatan tehlike içinde olduğu zaman yarım önlemler siyasal cinayetlerdir” diye haykırıyordu.

Konvansiyon’da soğukkanlılığını koruyan birkaç kişiden biri olan Marat’nun isyancı şefler ile bunların kandırıp peşlerine taktığı sıradan asiler arasında ayırım yapılması önerisi dikkate alınmadı. Konvansiyon, 19 Mart’ta çıkardığı bir yasayla, elinde silahla ya da üzerinde beyaz kokartla yakalanan, hatta elinde silahı olmasa da ayaklanmaya katılmış olduğu tespit edilen her asinin yasadışı ilan edileceğini ve 24 saat içinde ölüm cezasına çarptırılıp mal varlıklarına el konulacağını kararlaştırdı. Tarihçi Petitfrère’in vurguladığı gibi bu yasa, politik açıdan beceriksiz bir karardı. Belli kategoride insanı yasadışına çıkarıyor, bu insanlara ölüm ile direnme arasında bir başka seçenek bırakmıyor ve böylece ayaklanmayı yatıştırmak yerine daha da alevlendiriyordu. Daha sonraları Konvansiyon’un hatasını fark edip geri adım atması, yani yasaı yeniden düzenleyip sadece şeflerin idam edileceği kararı alması, iş işt en geçtiği için etkili olamadı.

Vendéelilerin üzerlerine doğru gönderilen (General Marcé komutasındaki 2.000-2.300 kişilik) bir askeri birliği ilk kez 19 Mart’ta bozguna uğratmalarına, ardından Nisan-Mayıs ayları boyunca askeri başarılarını sürdürmelerine, bir yenilgi alsalar bile hemen toparlanıp cumhuriyetçi güçlerin üstesinden gelmelerine ve Cholet, Savenay, Thouars, Fontenay-le-Comte gibi küçük kentleri işgal etmelerine rağmen Konvansiyon, Vendée’yi bir komplo olarak görmeye devam etti. İsyân, küçük sayıdaki saf, cahil köylünün yabancı güçlerin maşası konumundaki aristokratlar ve papazlar tarafından kandırılıp kışkırtılması ve manipüle edilmesi olarak algılanıyordu. Bu nedenle asi köylülere karşı ılımlı, anlayışlı bir şekilde davranarak onları Cumhuriyet’e kazandırmanın mümkün olduğu düşünülüyordu. Zaten bölgedeki cumhuriyetçi otoriteler de bu yönde bildiriler yayımlıyorlar ve Paris’e raporlar yolluyorlardı. Örneğin Deux-Sèvres ve Vendée vilayetlerinde bulunan görevli temsilciler Auguis ve Carra’ya göre köylülerin “eşkıyaya” (*brigand*) dönüşmesinin tek sorumlusu soylulardı.

Vendée’yi anlamak (ve tabii askeri yenilgilere bir neden bulmak) için komplo teorisine bel bağlanması, General Marcé’nin başını yedi. Çünkü

Marcé komponun bir parçası, bir hain olarak suçlanıp Devrim Mahkemesi'ne gönderildi ve suçlu bulunup idam edildi. Bu dönemde farklı düşünenlerin görüşlerine pek itibar edilmiyordu. Örneğin Vendée vilayeti vekili Goupilleau de Montaigu, 4 Mayıs'ta bir başka vekile yazdığı mektubunda, tüm uyarılarına rağmen Konvansiyon'un Vendée'yi yanlış değerlendirip "bu savaşı basit bir ayaklanma olarak" görmesinden yakınıyordu. Goupilleau de Montaigu'nun "yanlış değerlendirme" olarak nitelendirdiği görüş, Danton'un 8 ve 10 Mayıs'ta yaptığı konuşmalarda açıkça dile getirilmekteydi. Vendée'deki isyanın askeri bakımdan kolayca bastırılacağına inanan Danton, başta dinsel olmak üzere çeşitli nedenlerle değil de sırf kandırıldıkları için başkaldırdıklarını düşündüğü köylülerin Cumhuriyet'e kazandırılmasının hiç de zor olmadığını ileri sürüyordu.

DANTON (8 ve 10 Mayıs 1793)⁴⁹

Devrim hatta iç savaş içindeki büyük bir ulusun, düşmanları için yine de korkutucu olması, tarihten ve insan yüreğinden çekilip çıkartılabilecek bir gerçektir. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz durum karşısında endişe duymak yerine, bu durumu özgürlüğün yararına dönüştürebileceğimiz bir ulusal enerji yoğunlaşması olarak görmeliyiz.

Yakında bütün Fransa sarsılacaktır. Ordularınızın içinden seçilip alınacak ve yerleri yenileri tarafından doldurulacak olan on iki bin asker Vendée'ye doğru yola koyulacaktır. Bunlara Paris'ten derlenmiş birlikler de katılacaktır. Öyleyse bu askeri önlemler siyasal önlemlerle tamamlanmalıdır. Açıkçası, hainlerin kandırdığı insanlara, ulusun onların kanlarını dökmek değil, fakat onları aydınlatıp vatana iade etmek istediğini anlatmak gerekir.

Despotlar kullandıkları araçlar bakımından her zaman beceriksiz değillerdir. İmparator,⁵⁰ Belçika'da halka çok yumuşak bir biçimde davranıyor, hatta kendisine karşı olduklarını açıkça ilan eden kişileri pohpohluyormuş gibi görünüyor. İnsanları yeniden özgürlüğe kazandırmak için biz de neden böyle davranmayalım? Demek ki askeri harekât başlamadan önce kendi arzularıyla teslim olacak asileri affetme yetkisine sahip bir komisyon kurmak gerekir.

⁴⁹ Paraire, s. 152-154.

⁵⁰ Avusturya İmparatoru.

[...]Asilerin üzerine doğru yürümek hiç de büyütülecek bir şey değil; önemli olan, aralarındaki suçlular ile kandırılmış ya da zorla sürüklenmiş olanları ayırt edecek bir düzenleme yapmanızdır. Eğer bu yönde bir karar almazsanız, bu savaş sonu gelmez bir savaşa dönüşür ve bir dış savaştan çok daha fazla kan dökülmesine neden olur.

Asiler için verilecek ölüm cezasını sadece isyanın elebaşlarıyla ve kışkırtıcılarıyla sınırlı tutmanızı ve ordudaki komiserlere,⁵¹ kandırılmış gibi görünen esirleri evlerine geri gönderme yetkisi vermenizi talep ediyorum. Böylece bu esirler, vatanın, kendisini bilinçsizce parçalamaya kalkışan çocuklarını cezalandırmadığını anlayacaklar ve bunu gidip kardeşlerine anlatacaklardır.

Danton'un bu önerilerini benimseyen Konvansiyon, bölgede bulunan görevli temsilcilere yolladığı genelgede, ilk ve en önemli misyonlarının "aldatılmış yurttaşları aydınlatmak, isyancıları dağıtmak, eşkıyaları ve ayaklanma önderlerini cezalandırmak ve kandırmanın, cehaletin, önyargıların vatandan ayırdığı yurttaşları yeniden vatana kazandırmak" olduğunu açıkladı. Ayrıca askerlerin Vendée halkına kötü davranmamaları için gerekli önlemlerin alınmasını buyurdu. Dahası Konvansiyon, 23 Mayıs'ta Vendée halkına hitaben bir bildiri yayımladı. Bu bildiride yine komplo teorisine ağırlık veriliyor, Vendée-lilerin papazlar, soylular ve İngiliz hükümeti tarafından aldatıldığına vurgu yapılıyor ve isyana bulaşan herkesin hatalarından, yarılığlarından geri dönmesi ve Cumhuriyeti koruyacağına yemin etmesi durumunda affedileceği belirtiliyordu.

Ancak Konvansiyon, bu yaklaşımıyla Vendée isyanını bastırıp söndürmeye yönelik herhangi bir ilerleme kaydedemediğini görüyordu. Asiler gün geçtikçe daha iyi örgütleniyor, daha fazla kişiyi ordularına katıyor ve saldırılarını aralıksız bir şekilde başarıyla sürdürüyorlardı.⁵² Bununla birlikte, bölgedeki cumhuriyetçi otoriteler, gözlemledikleri ve yaşadıkları bu isyanın ve savaşın doğasını daha iyi kavramaya başlamışlardı. Paris'e yolladıkları raporlarda, hem Cumhuriyet ordularının uyguladığı savaş taktiklerinin Vendée için uygun olmadığına dikkati çekiyorlar, hem de komplo teorisiyle Vendée gerçeği-

⁵¹ Konvansiyon tarafından gönderilmiş görevli temsilciler.

⁵² Vendéeli asiler, 9 Haziran'da Saumur kentini, on gün sonra da Angers kentini işgal ettiler ve bu sayede çok sayıda silah ve mühimmat ele geçirdiler. Sadece Saumur savaşında 8.000 Cumhuriyet askerini esir aldılar.

nin anlaşılamayacağını altını çiziyorlardı. Örneğin La Rochelle Ordusu'nda görev yapan temsilciler Mazade ve Garnier de Saintes, Kamu Esenlik Komitesi'ne gönderdikleri 12 Haziran tarihli raporlarında, bu görüşleri açıkça dile getirmekteydiler. Onlara göre, Vendée halkı bir bütün olarak isyan etmişti ve topyekûn bir şekilde savaşmaktaydı. Bu nedenle Cumhuriyet ordularının buna uygun yöntemler geliştirip uygulaması ve bölgede kalıcı bir barışın sağlanabilmesi için de bir tehcir politikasının yürürlüğe konması gerekiyordu.

MAZADE ve GARNIER DE SAINTES (12 Haziran 1793)⁵³

Bu savaş sıradan bir savaş değil. Hilelerle dolu bir gerilla savaşı. Kurnazlık ve hayal gücüyle cesaret yönlendirilmeli. Tuzaklar kurmalıyız, manevralarımızı gizlemeliyiz. [...]Başarılarımızın kalıcı olabilmesi için, ayaklanmış bölgede ilerledikçe önümüze çıkan değirmenleri yakmamız, sonra da adamları, kadınları ve çocukları alıp Cumhuriyet'in iç bölgelerine yerleştirmemiz gerekiyor. Çünkü bize en büyük kötülüğü kadınlar, yaşlılar ve çocuklar yapıyorlar; bu insanlar ya düşman ordusunu besliyorlar ya da yiyeceklerini satma bahanesiyle içimize kadar sızıp askeri güçlerimiz ve girişimlerimiz hakkında bilgi topluyorlar. Sonuçta size şunu söylememiz şart: Bu bölgeye boyun eğdirebilmeniz ancak burada yaşayan insanları Fransa'nın başka yerlerine sürmenizle ve buraya başka vilayetlerden gelecek yeni insanlar yerleştirmenizle mümkün olabilir.

Asiler için "eşkiya" sözcüğünü kullanan General Salomon, Haziran ayı sonunda kaleme aldığı bir raporunda, tıpkı Mazade ve Garnier de Saintes gibi savaş yöntemlerinin değiştirilmesinin ne denli gerekli olduğundan söz ediyor ve çok daha sert bir tutum takınılmasını salık veriyordu: "Bu, bir eşkiya savaşıdır, bizim her birimizin de eşkiya olması gerekir. Bu durumda askeri kuralları bir köşeye bırakmamız, kitlesel olarak bu alçakların tepesine binmemiz ve onları aman vermeksizin kovalamamız gerekir. Bu alçakları, piyadeler sığındıkları korulardan ve ormanlardan çekip çıkarmalı ve süvariler de düz arazi de kılıçtan geçirmelidir. Kısacası, toplanmaları için onlara zaman tanınmama-

⁵³ Landeux, s. 6; Petitfrère, s. 146.

lıdır." Paris'e yollanan bu raporlar ve savaş alanındaki gelişmeler, Konvansiyon'u gitgide Vendée hakkındaki politikasını yeniden gözden geçirmeye yönlendirmekteydi. Daha açıkçası, "federalist ayaklanmalarla" boğuşan ve dış düşmanlarının saldırılarına göğüs germeye çalışan merkezi iktidar, bu tehditlere karşı elini güçlendirebilmek için Vendée sorununu her ne pahasına olursa olsun bir an önce sonlandırmaktan yana bir tavır takınmaktaydı.

Yaz aylarında Vendéelilerin bazı askeri girişimlerinde başarısız olmaları, bölgedeki güç dengesinde herhangi bir değişikliğe yol açmadı. Asiler 50-60 bin kişilik bir kuvvetle 10 binden biraz fazla askeri bulunan Nantes kentini kuşattılar, ama 29 Haziran'da yenilgiye uğrayıp geri çekilmek zorunda kaldılar. Üstelik savaş sırasında Katolik Kraliyet Ordusu Başkomutanı Cathelineau ölümcül bir şekilde yaralandı. Ayrıca asilerin denizden gelebilecek göçmenlerin ve İngilizlerin yardımlarını almak amacıyla bölgenin önemli bir liman kenti olan Les Sables-d'Olonne'ü Temmuz ayı içinde ele geçirme çabaları da boşa çıktı. Fakat yine de değişen bir şey olmadı. D'Elbée, Cathelineau'nun yerini aldı ve asiler, birkaç kent dışında tüm bölgeyi ellerinde tutmaya devam ettiler. Öyle ki General Westermann'ın 3 Temmuz'da Châtillon'u ele geçirmesinden iki gün sonra ani bir saldırıyla "Mavileri" bozguna uğrattılar; zafer "sarhoşu" Westermann ise canını zor kurtardı.

Vendéeli asilerin askeri başarıları sürdürmesinde cumhuriyetçilerin önemli bir payı vardı. Çünkü bölgeye takviye birliklerin sevk edilmesinden başka yeni generaller gönderilmiş ve Paris'teki her otorite, savaşı örgütleyip düzenlemek ve talimatlarını uygulatmak amacıyla kendi görevlilerini yollamıştı. Savaş Bakanlığı, daha sonraları Hébertistler olarak adlandırılacak siyasal grubun elindeydi. Savaş Bakanı Bouchotte'un müsteşarı olan Cordelierler Kulübü üyesi Vincent'in girişimiyle, askeri deneyimleri olmayan ama siyasal hırsla yanıp tutuşan *sans-culotte* militanlar, Temmuz ayında Vendée'ye gelmişlerdi. Devrim'in 14 Temmuz 1789 ya da 10 Ağustos 1792 gibi önemli günlerinde ön plana çıkıp popüler olmuş bu kişilerden biri olan Ronsin, hem bakan yardımcısı hem de general sıfatına sahipti. Rossignol ve Santerre de rütbeleri hızla yükseltirilip generalliğe terfi ettirilmişlerdi. Aynı şekilde Konvansiyon ve Kamu Esenlik Komitesi de, büyük yetkilerle donattıkları kendi görevlilerini yollamış bulunuyorlardı.

Böylece Paris'te farklı gruplar arasında sürüp giden iktidar mücadelesi, Vendée'deki üç cumhuriyetçi ordunun içine taşınmış oldu. Cumhuriyetçi sivil ve askeri otoriteler arasındaki siyasal çatışmaya, ayrıca "alaylı-mektepli su-

bay"⁵⁴ ile "*sans-culotte*-aristokrat kökenli general" çatışması ekleniyor ve ciddi bir yetki rekabeti ve sürtüşmesi yaşanıyordu. Örneğin Jirondenler ile Danton'a yakınlığıyla bilinen ve aristokrat kökenli olan General Biron, yıldızlarının hiç barışmadığı Ronsin ve Kamu Esenlik Komitesi üyesi Jeanbon Saint-André tarafından sürekli bir şekilde suçlanıyordu. Sonuçta Danton'un desteğini çekmesinin ardından Biron 16 Temmuz'da görevden alınıp tutuklandı⁵⁵ ve onun yerine Rossignol, La Rochelle Ordusu Komutanlığına getirildi. General Canclaux da, arkasına görevli temsilci Philippeaux'nun desteğini almış olmasına rağmen Ronsin ve Rossignol ile ters düştüğü için azledilmekten kurtulamadı.

Bölgedeki cumhuriyetçi otoriteler arasında yaşanan bu çok boyutlu kargaşa ve çatışma, asilerin işini daha da kolaylaştırıyordu. Bu durum karşısında iyice sabırsızlanmaya başlayan Konvansiyon, Vendéelilere karşı benimsemiş olduğu yaklaşımından vazgeçmek ve artık çok sert ve acımasız bir politika izlemek gerektiğini düşünmeye başladı. Vendée asilerine karşı daha radikal önlemlerin alınması ve iç savaşın bir an önce bitirilmesi için Kamu Esenlik Komitesi'nin bir rapor hazırlamasını istedi. Barère, 1 Ağustos'ta, (Robespierre'in birkaç gün önce dahil olduğu) Komite adına hem raporunu sundu hem de bir yasa önerisinde bulundu. Öneri Konvansiyon tarafından oybirliğiyle kabul edildi.

BARÈRE (1 Ağustos 1793)⁵⁶

Felaketlerimizi soğukkanlılıkla karşılayalım ve kendimizi cesaretle savunalım. Dışarıda Mainz, Condé ve Valenciennes kentleri nobran düşmanlarımıza teslim edildi.⁵⁷ İçeride kralcılar, Capetler, yabancı uyruklu kişiler ve de Vendée, düşmanlarımız için yeni zaferler hazırlamakla meşguller.

⁵⁴ Örneğin Jean-Clément Martin'in aktardığına göre, Vendée'ye Aralık ayında gelen "mektepli" General Turreau, hafif süvari demek olan ama aynı zamanda kaba saba adam anlamına da gelen "*hussard*" sözcüğünü kullanarak, "alaylı" General Santerre hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunmaktaydı: "*Hussard*'lara lâyık bir komutan olur. Çünkü iyi kavga ediyor, çok iyi içiyor ve artık imzasını atmaya bile biliyor."

⁵⁵ Daha sonra Biron, Devrim Mahkemesi'nde ihanet suçlamasıyla yargılanacak ve 31 Aralık 1793'te giyotinle idam edilecekti.

⁵⁶ Barère, 1793 (1).

⁵⁷ Avusturya ordusu tarafından uzun bir süre kuşatılmış olan Condé-sur-l'Escaut 10 Temmuz'da, Valenciennes de 28 Temmuz'da teslim olmuşlardı.

[...]Siyasal kangrenin özgürlüğü kemirip yok etmekle tehdit ettiği şu bahtsız vilayetleri ele alalım şimdi. Asiler teslim alındığı, eşkıyalar yok edildiği ve ülkede huzur sağlandığı zaman biz de barışa kavuşabileceğiz. Ne zaman Vendée vilayeti iğrenç ismini ve vatan katili canı halkını yitirecek, işte o zaman yabancı devletlerin kalleslikleri ve kazanımları da son bulacak. Vendée olmazsa krallık da olmaz; Vendée olmazsa aristokrasi de olmaz; Vendée olmazsa Cumhuriyet düşmanları da olmaz.

Mainz'daki olaylar, bize, uzun zamandır savaş sanatında tecrübe kazanmış olan garnizonu geri yolluyor.⁵⁸ Tiranlar bu tecrübeleri askeri birliklerin Vendée'de kullanılamayacağını düşünüyorlardı. Oysa şimdi bunları kullanmamızın tam zamanı. Hatta ihtiyaçlarımız gereğince sizin niyetlerinizi önceden sezip emirleri verdik bile. Fakat işleri hızlandırmak için bir irade bildiriminde bulunmanız gerekiyor. Emirlerin uygulanabilmesi için üç milyon liraya ihtiyaç var. Özgürlük uğruna gerçekleştirilen harcamalar nedir ki? Devasa bir faiz getiren paralardır bunlar. Özgürlük her zaman kendisine ödenenden çok daha fazlasını geri verir. Cesur ve enerjik mudilerin paralarını ve umutlarını emanet ettikleri eli bol bir banker gibidir özgürlük.

Bu garnizonun Vendée ormanlarında konuşlanması kararını alın. Bu askerleri Fransa'nın onuru çağırıyor, Cumhuriyet'in esenliği de onlara buyuruyor. Bu sayede Vendée yıkıma uğratılınca, Mainz'dan geri dönüşlerinin de onur kırıcı hiçbir yönü kalmayacaktır.

Disiplinsizlik ve rehavet nedeniyle başarısızlıklara uğramış orduyla birleşecek olan bu yeni ordu, hangi yöntemleri uygulayacaktır? Hedefi nedir? Yavaş bir biçimde yürütülen bir taktik savaşını mı benimseyecek yoksa gözü pek bir istilaya mı girişecektir? Bu ikinci tür savaş, vatan savunucularının askeri beceriden çok devrimci cesaret göstermelerini gerektiriyor. Burada zafer, daha bilge olanın değil daha cesur olanındır, taktik uzmanından çok cumhuriyetçi olanındır. Cumhuriyet'in askerleri şunu bilsinler ki, saldırdıkları

⁵⁸ Cumhuriyet ordusu, Ekim 1792'de, günümüzde Almanya sınırları içinde bulunan Mainz (Fransızcası Mayence) kentini işgal etmiş ve birkaç ay sonra burada bir Cumhuriyet kurmuştu. Fakat Prusya ordusu, uzun bir kuşatmanın ardından Mainz'ı 23 Temmuz 1793'te geri aldı ve iki ülke arasında yapılan anlaşma sonrasında burada konuşlanmış olan Fransız askeri birlikleri serbestçe Fransa'ya geri döndü. Bu anlaşmaya göre, Mainz'dan tahliye edilen Fransız askerleri bir daha Prusyalılara karşı silah kullanmayacaklardı.

kişiler kalles eşkıyalar ve aptal fanatiklerdir. Yalnızca Cumhuriyet'i düşünsünler, böylece zafer onlarındır.

Komite, onayınız üzerine, bu asi ırkın kökünü kazıyacak, asilerin inlerini ortadan kaldıracak, ormanlarını ateşe verecek, tarlalardaki ürünlerini kesip yok edecek ve onlara karşı askerler kadar işçilerle ve ırgatlarla mücadele edilmesini sağlayacak önlemler hazırlamış bulunuyor. Ateşte kızdırılmış çelik, tıp tarafından, kangren kapmış yaralara uygulanır. Siyasal tıp da aynı yöntemi ve ilaçları Mortagne, Cholet ve Chemillé kentlerinde⁵⁹ kullanmalıdır.

Bundan dolayı insanlık şikayet etmeyecektir. Kötülüğün kökünün kazınip temizlenmesi insanlığın iyiliğinedir; asilerin cezalandırılması vatanın yararıdır. Vatan katilleri için kim merhamet dileyebilir? Louvois, Palatinat'ı yakığı için tarih tarafından suçlandı,⁶⁰ suçlanması da gerekiyordu; çünkü despotizme hizmet ediyor, tiranlar için yakıp yıkıyordu. Cumhuriyet'in Palatinat'ı Vendée'dir. Bu kez tarihin kalemini yönlendirecek olan özgürlük, devrimci cesaretinizi övecektir. Çünkü insan haklarını korumak için sert davranmış ve ulusların iki büyük hastalığını, yani dinsel fanatizm ile kralcı hurafeyi kökünden söküp yok etmek için çabalamış olacaksınız.

Komite'nin Vendée asilerine karşı aldığı önlemleri yasalaştırmanızı öneriyoruz. Böylece ulusal otorite, şiddetli askeri önlemleri karara bağlayarak, eşkıya yuvalarına ve kralcı barınaklara dehşet saçacaktır.

Raporun ardından kabul edilen yasanın bazı maddeleri:

1. madde: Savaş Bakanı, Mainz garnizonunun konuşlanmak üzere Vendée'ye gönderilmesi konusunda gerekli emirleri derhal verecektir. Dolayısıyla bu kararın yürürlüğe konulması için Savaş Bakanı'nın emrine üç milyon sunulacaktır.

6. madde: Ormanların, korulukların ve fundalıkların ateşe verilmesi için Savaş Bakanı tarafından her türlü yanıcı madde yollanacaktır.

⁵⁹ Vendée bölgesinde yer alan kentlerden bazıları.

⁶⁰ Louvois Markisi (1641-1691), Kral XIV. Louis'nin bakanı olmuş ve 1689'da Fransız ordusunun ele geçirmiş olduğu (günümüzde Almanya toprakları içinde bulunan) Ren Pfalz (Fransızcası Palatinat) Kontluğu'nun yağmalanıp yakılıp yıkılmasında başrolü oynamıştı.

7. madde: Ormanlardaki ağaçlar kesilecek, asilerin inleri yerle bir edilecek, tarlalardaki ürünler cephenin gerisine taşınmak üzere işçi birlikleri tarafından kesilip toplanacak ve evcil hayvanlara el konulacaktır.

8. madde: Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar Vendée'den uzaklaştırılıp ülkenin iç bölgelerine götürülecektir. İnsanlık gereği olarak bu kişilerin geçimi ve güvenliği sağlanacaktır.

9. madde: Ordunun silah, cephane ve gıda gereçlerinin hazırlanmasına yönelik önlemler Savaş Bakanı tarafından alınacak ve ordu kısa süre içinde asilere karşı genel bir harekâta girişecektir.

10. madde: Gereçlerin sağlanmasının ve ordunun yeniden düzenlenip Vendée'ye karşı ilerlemeye hazır hale gelmesinin hemen ardından, halk temsilcileri, doğru ilkeleri benimseyen komşu vilayetlerin yönetimleriyle işbirliği içine girip bütün çevre belediyelerinde alarm çanını çaldırtacak ve on altı yaşından altmış yaşına kadar olan tüm yurttaşları asilere karşı yürüyüşe geçireceklerdir.

14. madde: Vendée asilerinin mal varlıklarının Cumhuriyet'e ait olduğu ilan edilmiştir; bunların bir kısmı, vatana sadık kalmış olan yurttaşlara başlarına gelecek zararın tazminatı olarak verilecektir.

Barère'in raporunda ve kabul edilen yasa projesinde yer alan kavramlara ve önerilere bakıldığında, merkezi siyasal iktidarın Vendée isyanına ilişkin görüşlerini 180 derece değiştirdiği görülmektedir. Artık Vendée isyanı az sayıda köylünün ayaklanması değil tüm bir halkın başkaldırışı olarak kabul edilmekte, Vendée halkı da "aldatılmış ama kazanılması gereken bir halk" değil kökü kazınacak "cani halk", "asi ırk" diye tanımlanmaktaydı. Dinsel fanatizme ve kralcı hurafeye karşı verilen bu savaş Vendée yakılıp yıkıluncaya kadar sürdürülmeliydi. Çünkü Devrim'in, Cumhuriyet'in korunup devam ettirilmesi bu savaşın tam anlamıyla zaferle sonlandırılmasına bağlıydı; bu nedenle de askerler her yenilgiyi bir ihanet olarak algılamalıydı. Dahası bu savaş, sadece Cumhuriyet değil insanlık adına da verilen bir savaştı. Daha açıkçası insan haklarını reddedip yok etmeyi amaçlayan Vendéeliler insanlığa cephe almışlardı; öyleyse insan bile olmayan bu eşkıyalar için merhamet söz konusu olamazdı.

İktidarın başvurduğu bu yeni söylemin ardından Vendée savaşının gaddar bir hal alacağını öngörmek zor değildi. Zaten bu zamana kadar -tarihte görülen tüm iç savaşlarda, kardeş savaşlarında olduğu gibi- her iki taraf birbirine karşı epey acımasız davranmışlardı. Esir almak ve bunlara insanca davranmak istisnaydı; genellikle esir alınmıyor, teslim olanlar anında kurşuna diziliyor, hatta işkenceyle öldürülüyordu. Artık istisnai durumlara da neredeyse hiç rastlanmayacaktı.⁶¹ Ayrıca iktidarın bu söylemi, yasanın 8. maddesiyle geliyor ve bu maddenin ne denli uygulanabilir olduğu konusunda kuşku uyandırıyor. Çünkü güvenliklerinin sağlanacağı belirtilen kadınlar, çocuklar ve yaşlılar da “kökünün kazınması” istenen halkın, “ırkın” içinde yer alıyorlardı. Bu durumda, yasayı uygulayacak olan sivil ve askeri otoritelerin bu insanlara eşkıya muamelesi yapmaması nasıl engellenecekti?

1 Ağustos Yasası cumhuriyetçi güçlere moral aşılarken Vendéelilerde rahatsızlık yarattı. Bunun üzerine Yüksek Konsey, yasanın bölgede duyulmasının hemen ardından isyancı halkı hem bilgilendirmek hem de yılgınlığa düşmesini önlemek ve intikam duygusunu körükleyerek sert bir tepki göstermesini sağlamak için bir bildiri yayımladı.

YÜKSEK KONSEY (Ağustos 1793)⁶²

Barbarlar! Evlerimizi ve hasatla kaldırdığımız ürünlerimizin bir kısmını yakmakla, ellerine düşmek bahtsızlığına uğrayan kardeşlerimizi katletmekle yetinmediler, bir de geçenlerde kalkıp “Vendée’ye darbe indirilmelidir; Cumhuriyet’i tehdit eden tehlike Vendée’dedir; Mainz garnizonu Vendée’ye karşı konuşlandırılacaktır; Vendée’nin ormanlarını, koruluklarını ve fundalıklarını ateşe vermek için buraya her türlü yanıcı madde yollanacaktır; Vendée’nin ormanları yok edilecek, evleri yıkılacak, tarlalardaki ürünleri toplanıp evcil hayvanlarına ele konulacak; on altı yaşından altmış yaşına kadar olan tüm yurttaşlar Vendée’ye karşı silahlandırılacaktır” şeklinde düzenlemeler içeren bir yasayı kabul ettiler.

⁶¹ Son istisnai durum, Cholet savaşı sırasında ölümcül bir şekilde yaralanan Bonchamps’ın teslim olan 4-5 bin civarındaki cumhuriyetçi askeri 18 Ekim’de kurşuna dizilmekten kurtarılıp serbest bıraktırmasıydı.

⁶² Petitfrère, s. 213.

[...]Sadık Kralcılar! Çekilen ve çekilecek olan bu acılar nedeniyle hiç kuşkusuz öfke içindesiniz. Ama öfke, bu denli acımasız ve kıyıcı olan düşmanlara karşı sizi canlandırıp harekete geçirecek tek duygu değildir. İntikam duygusu da vardır; bu duyguyu hiç zaman kaybetmeden hayata geçirin. Silahlanın ve ailelerinizi daha iyi koruyabilmek için onları arkanızda bırakın.

1 Ağustos Yasası'nın yürürlüğe konulması, özellikle Mainz garnizonunu oluşturan iyi donanımlı ve disiplinli 16.000 askerin savaş bölgesine sevk edilmesi, "Mavilerin" Ağustos ve Eylül ayları boyunca herhangi bir üstünlük kurmalarını sağlayamadı. Çünkü daha önce sözü edilen tüm askeri olumsuzluklar devam ediyordu. Yetki çatışmaları sürüp gidiyor, cumhuriyetçi ordular, hatta askeri birlikler arasında bir eşgüdüm sağlanamıyor ve her general çoğu zaman kendi başına buyruk bir şekilde davranıyordu. Bu koşullarda Kamu Esenlik Komitesi, orduları bir düzen içine sokmak için dizginleri kendi elinde toplamasının zorunlu olduğunu düşünüp harekete geçti. 1 Ekim'de Konvansiyon kürsüsüne çıkan Barère, Komite adına sunduğu raporunda, 1 Ağustos konuşmasından çok daha sert bir dil kullanarak Vendée'yi Fransa'nın başına gelen tüm felaketlerin sorumlusu olarak gösterdi, alınması gereken yeni önlemler önerdi ve Vendée'nin tümüyle yıkılıp yok edilmesinin şart olduğunu savundu.

BARÈRE (1 Ekim 1793)⁶³

Yurttaşlar; Vendée anlaşılmaz bir biçimde hâlâ ayakta; cumhuriyetçilerin, kralcıların bu eşkıyalıklarına ve komplolarına karşı gösterdikleri çabalar şu ana kadar yetersiz kalmıştır. Vendée, yani içinde ülke nüfusunun eridiği bu çözelti kabı, uzun zaman önce paramparça edilmeliydi; oysa hâlâ tehlikeli bir yanardağ olmakla tehdit ediyor bizi.

Bu karşı-devrimci yuvanın ortaya çıkmasından sonra halk temsilcileri, generaller, hatta Komite'nin kendisi, resmî haberlere dayanarak, bu fanatiklerin pek yakında yok edileceğini en az yirmi kez bildirdiler size. Generallerimizin elde ettikleri küçük başarıların ardından büyük bozgunlar geldi. Sınırlı bir bölgede üç kez zafere ulaşan her askeri birlik, güçlü bir saldırı karşısında yenilgiye uğradı.

⁶³ Barère, 1793 (2).

Vendée eşkıyalarının ne barutu, ne topu, ne de silahı vardı. Bir yanda deniz ulaşımını kullanan İngilizler, öte yanda bazen yenilgiler, bazen savaş meydanından ricatlar, bazen de birkaç askerin, arabacının ve Vendée yandaşının işbirliği sonucunda meydana gelen olaylar nedeniyle bizim kendi askeri birliklerimiz, bu eşkıyalara toplar, tüfekler ve cephane sağladı. Fanatizmin “Katolik ve Kralcı” olarak nitelendirdiği bu ordu, bir gün pek de büyük gibi görünmezken, ertesi gün muhteşemmiş gibi bir görünüm kazanıyor. Yenilgiye mi uğradı, neredeyse görünmez oluyor; başarı mı elde etti, devasa bir hale geliyor. Gerek panik haline dönüşen bir korku, gerek aşırı bir özgüven duygusu, hep birlikte düşmanlarımızı abarttıkça abartıyor. Budalaların ya da alçakların gözünde bu ordu bir tür mucizedir; bir askere göre, çok güçlü bir topluluktur ama yenilmez değildir. Bir siyasal yönetici için ise, bu durum bir iç savaş değil, bir eşkıya avıdır.

Bu Katolik Kraliyet Ordusu'ndaki eşkıya sayısı uzun süre boyunca on beş, yirmi beş ya da otuz bin olarak hesap edilmişti; oysa bu sayı, bugün, Brest kıyılarındaki halk temsilcilerinin raporuna göre yüz bin civarındadır. Tek bir ordunun, tek bir topluluğun olduğu zannediliyordu; oysa bugün, üç ordunun, üç topluluğun olduğu biliniyor.

[...]Ayaklanmayı kışkırtan ilk kentin, ilk kasabanın, ilk köyün hemen ateşi verilmesi gerekiyordu. Bir kentin yakılıp küle dönüştürülmesi, askerleri, çiftçileri, devlet hazinesini yiyip bitiren ve birçok vilayeti aynı anda yıkıma uğratan bir Vendée'den çok daha ucuza gelirdi. Vendée'nin hızla yayılıp genişlemesi, hem ayaklanmayı başlatan komplocular, bunlara yardım eden soylular, ayaklanmaya burunlarını sokan yeminsiz papazlar, fanatik köylüler, gevşek ve hain yerel yöneticiler, hem de buraya altın, barut, silah ve alçakları yığıp göçmenleri kusan yabancı güçler ve de bu korkunç gelişmeyi hesaplayıp paralarıyla destekleyen Pitt ile Grenville'in⁶⁴ adamları sayesinde mümkün oldu.

Ardından, hain ya da cahil generallerin seçip yolladığı askeri birliklerin yetersizliği ve aristokrasinin Paris sokaklarından parayla toplayıp bize hediye ettiği yabancılardan, Napolilerden, Almanlardan ve Cenevizlilerden kurul-

⁶⁴ William Wyndham Grenville (1759-1834): Bu tarihte, Pitt'in kabinesinde Dışişleri Bakanı olan İngiliz devlet adamı.

muş taburların kallesliği nedeniyle Vendée büyümesini sürdürdü. Hatta bu taburlarda yasa kılıcının cezaya çarptırdığı göçmenler bile vardı. Konvansiyon'un ve Yürütme Konseyi'nin çok sayıda görevliyi sık sık buraya yollaması da Vendée'nin büyüyüp serpilmesine katkıda bulundu.⁶⁵

Vendée büyümeye devam etti. İlk önce, savaşı bir borsa oyununa dönüştürüp kaybedilen muharebeler üzerinden vurgun yapan, kâr etmeyi vatanın felaket içine düşmesine bağlayan, savaş sürdükçe hazinelerine hazine katan, kazançlarını sürdürmek için askeri düzenlemelere karşı çıkan ve cését yığınları üzerinden zenginleşen ordu yöneticilerimizin dur durak bilmeyen para hırsı nedeniyle. Sonra, düşmanlarımızın, asi vilayetlerin, İngilizlerin ve aristokratların hem Paris'teki karanlık komplocularla hem de ordularımız içindeki hainlerle kurmuş oldukları bilinen gizli işbirliği sayesinde.

Vendée, son olarak, kurulmuş ordularımızın birbirlerinden farklı bir şekilde hareket etmesi, Nantes ordusu muzaffer bir harekâta kalkışmışken Saumur ordusunun yerinden kıpırdamaması, Niort ordusunun düzensizlik içinde bulunması ve bu ordunun generalinin askerlerine ilerlememe emri vermesi nedeniyle daha da fazla büyüme imkanı buldu.⁶⁶

Düşmanlarımızın tüm çabalarını, tüm tasarılarını Vendée'ye yöneltmelerini mümkün müydü? Vendée Cumhuriyet'in yüreğidir. Ama fanatizm oraya sığınmıştır; papazlar ve çeşitli nişan sahipleri⁶⁷ orada mihraplarını yükseltiyorlar; göçmenler ve ittifak içindeki yabancı güçler komplocu bir tahtın yıkıntılarını orada toparlamaya çalışıyorlar.

[...]Demek ki düşmanlarımızın bize darbe indirmeleri gereken yerdir Vendée.

Demek ki siz de, bütün dikkatinizi, bütün ilginizi Vendée'ye yöneltmelisiniz. Vendée'de Cumhuriyet'in sahip olduğu tüm gücü ve imkanı kullanıp ulusal coşkuyu sergilemelisiniz.

⁶⁵ Barère, daha önce belirtildiği üzere, Paris'ten farklı otoriteler tarafından çok sayıda görevlinin Vendée'ye gönderilmesini, bunlar arasında bir eşgüdüm sağlanamaması, her kafadan farklı bir ses çıkması, dolayısıyla yönetim kademesinde tam bir kaosun hüküm sürmesi nedeniyle olumsuz bir uygulama olarak nitelendirmektedir.

⁶⁶ Barère, bu kez, Cumhuriyet'in Vendée'deki askeri gücünün birçok orduya bölünmüş olmasını ve bu ordular arasında uyumun bulunmamasını eleştirmektedir.

⁶⁷ Kralcılar.

Vendée'yi yok edin! Böylece Valenciennes ile Condé artık Avusturyalıların hükmü altında olmaz.

Vendée'yi yok edin! Böylece İngilizler artık Dunkerque ile uğraşamaz.

Vendée'yi yok edin! Böylece Ren Nehri Prusyalılardan kurtarılır.

Vendée'yi yok edin! Böylece İspanya, Mortagne ve Cholet'nin⁶⁸ muzaffer askerleri tarafından hırpalanıp fethedilir.

Vendée'yi yok edin! Böylece çoğu zaman nifak sokulan ve ihanet edilen Kuzey Ordusu iç bölgelerdeki ordunun bir bölümüyle takviye edilip güçlendirilir.

Vendée'yi yok edin! Böylece Lyon artık direnemez, Toulon İspanyollara ve İngilizlere karşı ayaklanır ve Marsilya'nın ruhu cumhuriyetçi devrimin yüceliğine ulaşır.

Sonuçta Vendée'ye indireceğiniz her darbe, asi kentlerde, federalist vilayetlerde, işgal altındaki sınır boylarında yankılanacaktır. Vendée, hep Vendée; işte Fransız Cumhuriyeti'nin yüreğini dağlayan korlaşmış siyasal ateştir bu. Vurulması gereken yer de orasıdır.

[...]Bundan böyle adı Batı Ordusu olan tek bir ordu oluşturmalı ve başına yeni bir general atanmalıdır. Geçici Yürütme Konseyi, cesur ve vatansever olduğu bilinen bir generali hiç vakit kaybetmeden onayınıza sunmalıdır. Çünkü eşkıyalara, papazlara ve soylulara karşı sadece cesaret gerekir. Bu insanlar tıpkı suç gibi alçaktırlar; dinci ve kralcı fanatizmin kendilerine sağladığı güçten başka bir güce sahip değiller. Fanatizm yalnızca hurafeciliği ve yalancılığı içerdiğinden, onlara özgürlüğün fanatizmiyle değil, cumhuriyetçilerin enerjisiyle ve özgürlük ile eşitliğin bütün yozlaşmamış ruhlarla aşıladığı coşkuyla karşı koyalım.

[...]Komite, Vendée'nin yıkımını hızlandıracak önlemleri belirlemiş bulunuyor. Bu önlemler, cumhuriyetçilere özgü, kısa ve basit olan bir bildiriyle güçlü bir biçimde desteklenmelidir.

Vendée'de uygulanmaya konacak ve eşkıyanın inine doğru cesaretle ilerlenmesini kapsayacak olan askeri harekât planını, bu kez Konvansiyon yönetmelidir.⁶⁹

⁶⁸ Vendée bölgesinde bulunan iki kent.

Konvansiyon, devrimci Batı Ordusuna 20 Ekim'de Mortagne'da ve Cholet'de buluşmak üzere genel bir randevu vermelidir. Eşkiya, kendi yuvasında yenilgiye uğratılmalı ve yok edilmelidir.

Barère, tıpkı Danton'un 10 Mart 1793'teki konuşmasında yaptığı gibi Yaşlı Cato'nun "*Carthago delenda est*" deyişinden esinlenerek, "Vendée'yi yok edin!" cümlesini birkaç kez arka arkaya dillendiriyordu. Çünkü ona (ve tabii Kamu Esenlik Komitesi'ne) göre, tüm iç ve dış düşmanları bozguna uğratmanın ve Cumhuriyet'i tehdit eden tüm sorunların üstesinden gelmenin biricik yolu, Vendée isyanını bastırmak, "eşkiyaları" yeryüzünden silmek ve bölgeyi bir daha başını kaldıramayacak şekilde yıkıma uğratmaktı. Sonul amacını bu şekilde saptayan iktidarın nihayet gerçeklerin farkına vardığı ve Vendée isyanını ve savaşını epey doğru bir şekilde analiz ettiği görülüyordu. Daha açıkçası Barère, zaman zaman hamasete kaçsa da, olabildiğince objektif bir şekilde Vendéelilerin güçlerinden ve başarılarından söz ediyor ve cumhuriyetçilerin uğradığı yenilgilerin nedenlerini sıralıyordu. Ancak yine de komplo teorisi açıklamasından ya da en azından İngilizlerin asilere yardım etmesi savından vazgeçebilmiş değildi. Aslında iktidarın alınan yenilgileri bir nebze mazur gösterebilmek için komplo teorisine ihtiyacı vardı. Oysa günümüzde, Vendéelilerin ülke dışından, özellikle de İngilizlerden hemen hemen hiçbir yardım alamamış oldukları kanıtlanmış gibidir. Ülke içinden de herhangi bir yardım elde edemedikleri bilinmektedir. Örneğin "federalist isyancılar", kralcı ve dinçi olan Vendéeli asilere sempati beslememişler ve onlarla hiçbir bağlantı kurmamışlardı.

Barère'in Komite raporunu sunmasının ardından Konvansiyon, Vendée'deki orduların tek bir çatı altında toplanması, General Léchelle'in Batı Ordusu adını alan bu ordunun komutanlığına atanması gibi kararları içeren bir yasa çıkarttı ve Vendée'deki askerlere yönelik bir bildiri yayımladı. Bu bildiri şöyle kaleme alınmıştı: "Özgürlük askerleri; Ekim sonuna kadar Vendéeli eşkiyanın kökü kazınmalıdır. Vatanın selameti bunu gerekli kılıyor ve Fransız halkının sabırsızlığı bunu emrediyor; zaten sizin cesaretiniz de bunu gerçekleştirecek düzeydedir. Ulus, bu dönemde, yiğitlikleri ve vatanseverlikleriyle

⁶⁹ Aslında (ve pratik olarak) askeri harekât planını yönetecek olan, Konvansiyon değil ama Konvansiyon'un içinden çıkan ve teorik olarak ona karşı sorumlu olan Kamu Esenlik Komitesi'ydi.

özgürlüğün ve Cumhuriyet'in sağlamlığını pekiştirecek kişilere minnet duygularını sunmak için bekliyor.”

Böylece yeniden düzenlenen cumhuriyetçi ordu genel bir saldırıya girişti. Ayrıca sivil ve askeri otoriteler, 5 Eylül'de gündeme alınan “terör yöntemi” anlayışına uygun olarak 1 Ağustos Yasası'nın içerdiği önlemleri fazlasıyla uygulamaya ve şiddet estirmeye koyuldu. Asileri ya da “eşkıyaları” hızla yargılayıp cezalandırmak için çeşitli askeri komisyonlar ve devrimci mahkemeler kuruldu. Artık sadece Katolik Kraliyet Ordusu'nun askerleri yani silahlı asiler değil, bölgedeki sivil halk da namnlunun ucundaydı.

Bu durum bir bakıma iktidarın politikasını yansıtıyordu, ama cılız bir şekilde de olsa bazı tepkilere yol açtı. Örneğin Maine-et-Loire vilayeti vekili Menuau, 10 Ekim'de söz aldığı Konvansiyon'da, “eşkıyaların ininin yakılacağı” yasaya bağlandığını ama “eşkıyaların ini” kavramının ne anlama geldiğinin açıklanmadığını belirtip bu durumun kötü sonuçlar doğuracağını hatta şimdiden doğurduğunu ileri sürdü. Çünkü hiçbir aynın gözetilmeksizin kentlerden mezralara kadar her yerde evler ateşe verilmekteydi. Vekillere “ulusun Ağustos ayındaki dileği tüm evlerin yakılıp yıkılması mıydı?” diye soran Menuau, vilayetdeki henüz yıkıma uğratılmamış diğer bölgeleri kurtarmak için Meclis'in elini çabuk tutup “Vendée'deki eşkıya ini kavramından ne anlaşılması gerektiğini açık ve adil bir şekilde tanımlaması gerektiğini” talep etti. Aynı şekilde Vendée'deki yerel otoriteler de “eşkıya” sözcüğünün nasıl yorumlanması gerektiğini Paris'e soruyorlardı. Bu soru genellikle yanıtsız bırakılıyor, ama merkezdeki bazı otorite sahibi kişiler soruyu “Maviler ile Beyazlar arasında bir aynın gözetilmeksizin bölgede oturan herkes” şeklinde yanıtlıyorlardı.

Vendéeli asiler ordusu, cumhuriyetçilerin düzenli saldırısı karşısında 17-18 Ekim'de Cholet'de ağır bir yenilgi aldı. Çatışma sırasında Vendéeli komutanlardan Bonchamps ve Lescure öldü, D'Elbée ağır bir şekilde yaralanıp asilerin elinde bulunan bölgenin en büyük adası Noirmoutier'ye sığındı. Bunun üzerine Konvansiyon, yerel otoriteler ve onların raporları doğrultusunda, Vendée isyanının 1 Ekim bildirisinde öngörüldüğü gibi sona erdiğini ilan etti. Ayrıca Kamu Esenlik Komitesi, tüm Fransız ordularına, Vendée savaşının sona erdirildiğini ve ülke içindeki ve dışındaki diğer düşmanların da en kısa zamanda bozguna uğratılacağını duyuran bir bildiri yolladı.

KAMU ESENLIK KOMİTESİ (Ekim 1793)⁷⁰

Cumhuriyet askerleri! Tiranlığın alçak yordakçıları yaklaştığınızı gördükleri anda önünüzde duramayıp kaçtılar. Dunkerque’i ve oradaki topraklarını terk ettiler. Kendileri ile sizin muzaffer tugaylarınız arasına Sambre Nehri’ni koyarak tümüyle yok olmaktan kurtuldular. Federalizm Lyon’da darbe yedi. Cumhuriyet ordusu Bordeaux’ya girerek federalizme son darbesini indirdi. Piemonteliler ve İspanyollar topraklarımızdan kovuldu. Cumhuriyet koruyucuları, Vendée asilerini bozguna uğratmış bulunuyor; Vendéelilerin hain birliklerini son neferine kadar yok ettiler. Bu suçlu topraklar yarattıkları canavarları yiyip yuttu. Geri kalanlar da halkın baltası altında yok olacaklar. Tiranlık nerede ihanetin desteğini bulamıyorsa orada zafer özgürlük bayraklarının hemen ardından geliyor ve Fransız dehası muzaffer oluyor.

Fakat Konvansiyon’un ve Kamu Esenlik Komitesi’nin sergilediği bu iyimser tutum tam anlamıyla gerçeği yansıtmıyordu. Loire Nehri kıyısında toplanan ve erkekler, kadınlar, çocuklar ve yaşlılardan oluşan çok sayıda Vendéeli (farklı tarihçilerin verdikleri rakamlara göre 30-40 bini silahlı olan 80-100 bin kişi), 21 yaşındaki La Rochejaquelein komutasında, yurtlarını terk edip 400 km uzaktaki bir Normandiya liman kenti olan Granville’e doğru yürüyüşe geçti.⁷¹ Tarihte *Virée de Galerne* (Galerne’in Dolaşımı)⁷² olarak adlandırılan bu sıkıntılı ve riskli harekâtın amacı, hem Bröton isyancı çeteler olan Chouan’larla bağlantı kurmak hem de Granville’i işgal ederek İngilizlere bir liman kenti sunup kendilerine yardım etmelerini sağlamaktır.

Yürüyüşleri esnasında birkaç bin Chouan’ın saflarına katıldığı Vendéeliler, önlere çıkan küçük cumhuriyetçi birlikleri darmadağın edip Granville’e ulaştılar. Fakat kuşatma için gerekli donanımları ve topları yoktu; ama daha önemlisi, bağlantı kurdukları için geleceğini umut ettikleri İngiliz donanması ortalıkta görünmüyordu. 15 Kasım’da Granville surları önünde başarısız oldular ve geri dönmeye karar verdiler. Fakat bu kez büyük Batı Ordusu onları hazır bir şekilde bekliyordu. Bitap düşen ve soğuk havayla, hastalıklarla, açlıkla boğuşan moralsiz Vendéeliler, dönüş yolunda ilk önce Laval’da, sonra

⁷⁰ Landeux, s. 11.

⁷¹ Charette ve bazı küçük şefler, emirlerindeki birliklerle Vendée’de kalmayı tercih ettiler.

⁷² Galerne: Fransa’nın batı kıyı bölgelerinde, dolayısıyla Vendée’de kuzey-batıdan şiddetli bir şekilde esen rüzgarın adı.

Angers'de yenildiler. Le Mans'ı ele geçirdiler, ama cumhuriyetçilerin 12 Aralık'taki ani saldırısı karşısında aynı yerde tam anlamıyla bozguna uğradılar. Nantes'ta bulunan görevli temsilci Carrier, Konvansiyon'a yolladığı 20 Aralık tarihli raporunda, "Le Mans savaşı Vendéeliler için öylesine kanlı, öylesine ölümcül oldu ki, bu kentten Laval'a kadar uzanan topraklar onların cesetleriyle dolup taşı" diye yazıyordu.

Hayatta kalan Vendéeliler, Loire Nehri'ni aşip yurtlarına ulaşmaya çalıştılar. Ama Loire cumhuriyetçi güçlerin kontrolü altındaydı. Bu nedenle Vendéeliler, La Rochejaquelein'in ve Stofflet'nin başında bulunduğu bazı küçük gruplar dışında nehri geçmeyi başaramayıp bataklık bir bölge olan Savenay'e yöneldiler ve orada 23 Aralık günü son darbeyi yediler. Ya Cumhuriyet askerlerinin kılıçları altında can verdiler ya da Loire'da boğuldular. General Westermann, sıcağı sıcağına Konvansiyon'a yolladığı raporunda, kadın-çocuk herkesi katletmelerinden gururla söz ediyor ve bir zamanlar Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı yapmış birisinin "asmayalım da besleyelim mi" sözünü anımsatırcasına Vendéelileri esir alıp beslemek yerine hemen infaz ettiklerini belirtiyordu.

WESTERMANN (Aralık 1793)⁷³

Cumhuriyetçi yurttaşlar; artık Vendée yok, özgür kılıçlarımızın altında kadınları ve çocuklarıyla birlikte öldü. Vendée'yi Savenay'in bataklıklarına ve ormanlarına gömdüm. Bana verdiğiniz buyruklar doğrultusunda, çocukları atların nalları altında ezdim ve kadınları katlettim ki bundan böyle artık eşkiya doğuramasınlar. Kendimi eleştireceğim hiçbir esirim yok, hepsini son kişiye kadar yok ettim. [...]Yollar cesetlerle dolup taşıyor. Bazı yerlerde öyle çoklar ki, bir piramit oluşturuyorlar. Savenay'de sürekli olarak kurşuna diziyoruz, çünkü her an teslim olmak için gelen eşkiyalar var. Kimseyi esir almıyoruz; yoksa onları özgürlük ekmeğiyle beslemek gerekecek, ayrıca merhamet etmek devrimcilik değildir.

Vendéelilerin yaşadıkları "cehennem azabı" Savenay ile birlikte son bulmadı, hatta daha da arttı. Zaten Savenay'den önce, Kamu Esenlik Komitesi'nin önerisiyle büyük yetkilerle donatılan görevli temsilci Carrier, Ekim sonunda Nantes'a gelmiş ve burada terör estirmeye koyulmuştu. Askeri bir

⁷³ Escande, s. 231; Secher, s. 150.

mahkeme kurdurmuş ve (kendi deyişle) yiyecek sıkıntısı çeken kentte gereksiz boğazlardan kurtulmak için hapisanelerdeki Vendéeli mahkûmların infazına girişmişti. Çoluk-çocuk demeden 3.000'e yakın mahkûm ya Loire Nehri'nde boğularak öldürülmüş ya da kurşuna dizilmişti. Ayrıca Carrier, sadece Nantes'la sınırlı kalmayıp emrindeki askeri güçler sayesinde tüm bölgede terör uygulamayı amaçlamıştı. Konvansiyon'a yolladığı 11 Aralık tarihli raporunda hem bu niyetinden söz ediyor, hem de neden bu denli sert ve acımasız bir tutum takındığını açıklıyordu.

CARRIER (11 Aralık 1793)⁷⁴

Noirmoutier adasının ele geçirildiği haberi bana ulaşır ulaşmaz,⁷⁵ generaller Dutruy ve Haxo'ya, isyan etmiş topraklarda karşılarına çıkan kadın-erkek herkesi öldürme ve her şeyi yakıp yıkma emri vereceğim. Çünkü şunu bilmeniz gerekir ki, Vendée savaşını kıskırtıp destekleyenler, papazlar ile kadınlardır. Kadınlar, esir düşen askerlerimizi kurşuna dizmekte, çoğunu boğazlamakta, eşkıyalarla omuz omuza savaşım kasabaların dışında rastladıkları gönüllü askerlerimizi acımasızca öldürmektedirler.[...] On üç-on dört yaşlarındaki çocuklar bize karşı silah çekiyorlar ve daha küçük yaştakiler eşkıyalar için casusluk yapıyorlar. Bu küçük hergelelerin birçoğu, askeri komisyon tarafından yargılanıp cezalandırıldı. [...]Sizi temin ederim ki Vendée'de tek bir vatansever bile kalmamıştır. Bu yörede yaşayan herkes, bu savaşa az ya da çok aktif bir şekilde katılmıştır.

General Léchelle'den sonra Batı Ordusu Başkomutanlığına atanan ve "Vendée ulusal bir mezarlık olmalıdır" diyen General Turreau, Savenay'den bir hafta önce bölgeye ulaştı. Turreau, *Virée de Galerne*'e katılmış Vendéelilerin Savenay'de yok edilmesinin hemen ardından, daha sonraları "Cehennem Taburları" (*colonnes infernales*) olarak adlandırılacak seyyar askeri birlikler oluşturdu. Bu taburların görevi, bölgeyi baştan aşağı tarayarak hayatta kalan "eşkıyaları" yok etmek ve isyanın küllerinden doğup yeniden alevlenmesini engellemektir. Çünkü Vendée'de Charette'ten başka Loire Nehri'ni aşmayı ba-

⁷⁴ Marand-Fouquet, s. 395; Secher, s. 297; Petitfrère, s. 93.

⁷⁵ 12 Ekim'de Charette'in işgal ettiği Noirmoutier, 3 Ocak 1794'te yeniden cumhuriyetçilerin eline geçecek ve başta D'Elbée olmak üzere orada bulunan Vendéeliler idam edilecekti.

şarmış La Rochejaquelein ile Stofflet bulunuyor ve bu komutanlar, emirlerin-deki artık çete boyutunda olan küçük birliklerle direnmeyi sürdürüyorlardı.

Bu durumda hedef alınacak olanlar sadece silahlı asiler miydi? Tabii ki hayır. Çünkü kimin “eşkıya” olup olmadığı ya da “eşkıya” sayılıp sayılmayacağı konusundaki belirsizlik devam ediyordu. Öyleyse kimin ne olduğunu anlamaya çalışarak zaman yitirmemek gerekiyordu. Üstelik merkezi iktidar, bu isyanın tüm bir halkın isyanı olduğunu kabul etmiş ve sadece asiler değil ama “Vendée yok edilmelidir” diyerek Vendée halkının kaderini belirlemişti. Dolayısıyla Turreau da, bölgedeki Carrier ve diğer görevli temsilciler gibi, bölgenin yakılıp yıkılarak çöle dönüştürülmesi ve tüm nüfusun imha edilmesi ya da en azından masum oldukları düşünülen kişilerin bölge dışına sürülmesi gerektiğini düşünüyordu.

Demek ki Cehennem Taburları'nın görevi, misillemenin ya da cezalandırmanın ötesinde bir görevdi. Turreau, taburlarının harekâta girişebilmeleri için Aralık sonunda Kamu Esenlik Komitesi'ne bir mektup yazarak resmî bir görevlendirme belgesi göndermesini talep etti: “Vendée'de Devrim'in karşısında yer alan ve fanatizm ile krallığı sürekli olarak besleyen bütün kentleri, köyleri ve mezraları yakabilmem için sizden acele bir izin ya da bir karamame talep ediyorum.” Herhangi bir cevap gelmemesi üzerine 17 Ocak 1794'te bir mektup daha kaleme aldı: “Benim amacım her şeyi yakıp yıkmak ve yalnızca isyancıları yok etmeye yarayacak askeri konaklama yerlerini muhafaza etmektir; fakat bu büyük uygulama sizin tarafınızdan buyurulmalıdır. [...] Ayrıca kadın ve çocukların akıbeti hakkında da görüşünüzü bildirmeniz gerekir. Eğer hepsi kılıçtan geçirilecekse, böyle bir uygulamayı sorumluluğu benden alacak bir kararname olmadan yerine getiremem.”

Fakat Turreau, aynı gün cevap bekleme gereği duymayıp inisiyatif kullanmayı yeğledi ve Cehennem Taburları'nı yöneten komutanlara bir genelge yollayarak harekâtı başlattı. Bu genelgede şu satırlar göze çarpıyordu: “Elle-rinde silahla yakalanan ya da silah kullandıklarından emin olunan bütün eşkıyalar süngülenecektir. Kadınlara, kızlara ve çocuklara da aynı şekilde davranılacaktır. [...] Şüpheli olan kişiler de esirgenmeyecektir. Bütün köyler, mezralar, koruluklar ve yakılabilecek her şey alevlere terk edilecektir.” Ancak, isyana karışmamış oldukları komutanlar tarafından onaylanan kişiler, sığınmak için ordunun gerisindeki bölgelere gitmekte ya da yangınların dışında bırakılan bölgelerde ikamet etmekte serbest olacaklardı. Bu genelge, hem “eşkıyaların” yaşının ve cinsiyetinin olmadığını vurguluyor, hem de masum oldukları-

na inanılan Vendéelilerin güvenli bir yere gitmelerine izin veriyordu. Tabur komutanlarından biri olan General Grignon da, harekât öncesinde askerlerine şöyle sesleniyordu: “Arkadaşlar, isyankâr ülkeye giriyoruz. Size, yanabilecek her şeyi alevlere terk etmenizi ve yolunuzun üzerinde karşınıza çıkacak herkesi süngülemenizi emrediyorum. Bu ülkede birkaç vatansever bulunabileceğini biliyorum; ama fark etmez, herkesi kurban etmeliyiz.”

Cehennem Taburları, birkaç ay boyunca Vendée’yi ciddi bir yıkıma uğrattılar. Ayrıca askerlerin önemli bir kısmının disiplinsiz ve saldırgan davranışları nedeniyle, bölge yağmalandı, kadınlar tecavüze uğradı, yargısız infazlar gerçekleştirildi. Ayakta kalan asi gruplarla silahlı çarpışmalar yaşandı ve La Rochejaquelein Ocak sonundaki bir çatışma sırasında öldürüldü. General Turreau, Ocak ayı içinde Kamu Esenlik Komitesi ile Savaş Bakanlığı’na yolladığı raporlarda, taburlarının harekâtından övgüyle söz ediyor, ama hâlâ temizlenmesi gereken çok sayıda “eşkiyanın” bulunduğunu da belirtiyordu.

TURREAU (24 ve 31 Ocak 1794)⁷⁶

Tugaylarım harikalar yarattı; tek bir asi bile onların elinden kurtulamadı. [...]Hedefimi gerçekleştirmem için yeterli destek verilirse, on beş gün içinde Vendée’de, ne ev, ne yiyecek, ne silah, ne de insan kalacak. Vendée’de hâlâ dokunulmamış olan bütün orman ve koruların yok edilmesi gerekiyor.

[...]Taburlar, yeni bir başkaldırı sinyali bekleyen dağınık durumdaki isyancıların hepsini süngülediler. [...]Çiftlikleri, köyleri, mezraları ateşe verdik. Çiftliklerde ve ormanlarda gizlenmiş olarak bulduğumuz tahılların ve samanların miktarını tahmin bile edemezsiniz. Bu lanet ülkedeki her şeyin ele geçirilip Cumhuriyet depolarına yollanması için kesin emirler verdim. Bu sabah 6 km. uzunluğunda bir konvoy Saumur kentine doğru yola çıktı.

Turreau’nun başarılı bulduğu taburları hakkında şikayetlerin yükselmesi gecikmedi. Örneğin Brest’te bulunan ama Vendée’de de dolaşıp bilgi edinmiş olan görevli temsilci Laignelot, Kamu Esenlik Komitesi’ne yazdığı 22 Ocak 1794 tarihli mektubunda, Cehennem Taburları’ndan şikayet ediyor ve bunların uyguladığı şiddetten yakınıyordu: “Bu korkunç insanlar vatan adına deyip vatani boğazlıyorlar ve eşkiyalara karşı savaşıyoruz deyip eşkiyalardan

⁷⁶ Secher, s. 163.

çok daha fazla zarar ziyana yol açıyorlar." Ona göre Vendée'de görülen manzara, "disiplinsiz kan dökücü askeri birlikler; deneyimsiz, düzensiz ve açgözlü komutanlar; tehdit altında bulunan güçsüz sivil yöneticiler; hain yerine konan vatanseverler; sonuç olarak da matem, dehşet ve umutsuzluk"tan başka bir şey değildi. Aynı şekilde Nantes'ta bulunan görevli temsilci Carrier hakkında da gerek bölgede yaşayan cumhuriyetçiler gerek Paris'ten yollanan görevliler tarafından suçlamalarda bulunuluyordu. Bunun üzerine Kamu Esenlik Komitesi, 6 Şubat'ta Carrier'nin görevine son verip Konvansiyon'a geri dönmesini emretti.⁷⁷

Turreau ise, Kamu Esenlik Komitesi'nden talep ettiği resmî görevlendirilme yazısını alamamasına karşın görevini sürdürdü. Komite, Turreau'ya, savaş konusuyla ilgilenen üyesi Carnot tarafından yazılmış bir mektup göndermekle yetindi. 8 Şubat tarihli bu mektupta Carnot, "aldığı önlemlerin uygun ve yerinde göründüğünü, ama Komite'nin bu konuda kesin bir karar vermek için sonuçları beklediğini" belirtiyordu. Ayrıca görevinin "eşkıyaları en sonuncusuna kadar yok etmek" olduğunu da vurguluyordu. Bununla birlikte iktidar, bölgeden yükselen yakınmaları görmezden gelmek gibi bir tutum da benimsemedi. Barère, 12 Şubat'ta Konvansiyon'a sunduğu raporunda, Vendée'yle ilgili yasaların aşırı ve barbarca uygulanışından söz edip Turreau'nun ayrım gözetmeden vatansever köyleri de yaktığından şikayet etti. Bundan birkaç gün sonra Carnot, yazdığı bir başka mektupta, hizaya getirmek istediği Turreau'ya "eşkıyaları öldürmeli, fakat çiftlikleri yakmamalısın" diye seslenip savaşı en kısa zamanda tamamlamasını istedi.

Fakat Turreau'nun sürdürdüğü savaşa benzemeyen bu "savaş" hemen sonlandırılmadı ve Cehennem Taburları'nın görevine ancak Nisan ayında son verildi. Bu taburların şikayetlere rağmen bu kadar uzun bir süre aktif bir durumda bulunmalarında, Şubat ayı ortalarında bölgeye gönderilen görevli temsilciler Hentz, Francastel ve Garrau'nun Turreau'nun Vendée hakkındaki değerlendirmelerini ve uygulamalarını destekleyen raporlar yollaması etkili oldu. Bu temsilciler, çeşitli raporlarında "Vendée'de ikamet etmeye devam eden herkes azgın bir asidir", "Vendée'de yaşayan insanların soyu kötüdür" ya da "Vendée'de iyi olan hiçbir şey yoktur" gibi ifadeler kullanıyorlardı.

⁷⁷ Carrier, *Thermidor* sonrasında Konvansiyon tarafından tutuklanacak ve yargılandığı mahkemede Nantes'taki katliamlardan suçlu bulunup 16 Aralık 1794'te idam edilecektir. Carrier'nin yardımcıları Lamberty ve Fouquet de aynı suçtan dolayı Nisan 1795'te giyotine gideceklerdir.

Önerdikleri çözüm ise, Turreau'nun da savunduğu gibi, Vendée nüfusunun tehire tabi tutulması, bölgede kalmakta ısrar edecek olan kişilerin de asi muamelesi görüp tümüyle katledilmesi idi. Vendée bölgesinin güneyinde bulunan Charente ve Charente-Inférieure vilayetlerinde görevli temsilci Lequinio da onlardan farklı düşünmüyordu. 26 Şubat'ta Kamu Esenlik Komitesi'ne yazdığı raporda, Vendée'deki herkesin son kişiye kadar yok edilmesini ve başka bölgelerdeki insanların buraya yerleştirilmesini önermekteydi.

Bu korkunç öneriler uygulanmaya konmadı ya da tarihçi Secher'in iddia ettiği gibi imkanların yetersizliği nedeniyle uygulanamadı. Aslında siyasal iktidar, 1794 baharında Vendée'de amaca ulaşıldığını, Vendée'nin bir tehdit olmaktan çıkarıldığını düşünüyor, dolayısıyla kafasının artık bu konuyla meşgul edilmesini istemiyordu. İlgiilenilmesi gereken başka sorunlar vardı; üstelik Vendée'de görev yapan askeri güçlere dış cephelerde ihtiyaç duyuluyordu. Böylece ilk önce Cehennem Taburları dağıtıldı, ardından Turreau 13 Mayıs 1794'te Batı Ordusu Komutanlığından alınıp bir başka göreve atandı.⁷⁸ Kamu Esenlik Komitesi'nin yanı sıra Jakoben iktidarın gözünde Vendée savaşı tamamlanmıştı.⁷⁹ Bu zamana kadar iktidar, *sans-culotte*'lara, Hébertistlere yakın kişiler olan Ronsin, Rossignol, Santerre, Carrier, Turreau gibi coşkulu ve saldırgan kişileri -faaliyetlerine işine geldiği sürece göz yumarak- kullanmış, böylece bir yandan Vendée isyanın bastırılmasını ve estirilen terör sayesinde Vendéelilerin bir daha ayaklanmaya yeltenemeyecek şekilde ezilmelerini, öte yandan bu kişilerin zaman zaman insanlıkla bağdaşmayan uygulamalar içinde bulunmaları nedeniyle yıpranmalarını sağlamıştı. Bir bakıma iktidar bir taşla iki kuş vurmuştu.

⁷⁸ General Turreau, tıpkı Carrier gibi *Thermidor* sonrasında tutuklanacak ve bir yıldan uzun bir süre hapiste kalacaktır. Ama yargılandığı askeri mahkeme tarafından 19 Aralık 1795'te aklanacak ve ordudaki görevine iade edilecektir.

⁷⁹ Aslında bu saptama gerçeği tam olarak yansıtmıyordu. Barış henüz sağlanamamıştı. Çünkü Charette, Stofflet ve bazı yeni komutanların emrindeki çete şeklindeki küçük asi birlikler varlıklarını sürdürüyorlardı. Ama bu birlikler, yeni bir isyan ateşi yakmaktan çok saklanıp hayatta kalmak derdindeydi. Daha sonraları *Thermidor* yönetiminin daha ılımlı bir tutum sergilemesiyle birlikte 1795 yılının ilk aylarında barış anlaşmaları imzalandı. Ancak Haziran'da XVII. Louis'nin ölüm haberinin duyulmasının ardından Vendéeli asiler yeniden silaha sarıldılar. 1796'nın Şubat ayında Stofflet, Mart ayında da Charette yakalanıp kurşuna dizildiler. Vendée'de barışın tam anlamıyla tesis edilmesi için, iktidara el koyan Napolyon'un 28 Aralık 1799'da Vendée'ye din özgürlüğüyle birlikte af sözü vermesini beklemek gerekecekti.

Böylece Jakoben iktidar, her ne kadar Barère'in 1 Ekim konuşmasındaki "Vendée, hep Vendée" şeklindeki yakınmasından da anlaşıldığı üzere isyanın sürdüğü aylar boyunca büyük bir rahatsızlık duymuş ve çok fazla çaba harcamak zorunda kalmışsa da, sonuçta "Vendée sınavından" başarıyla çıkıp daha da güçlendi. Ama bu başarının bedeli çok ağırdı. Fransa'nın bir bölgesi yakılıp yıkılarak harap oldu. Daha da önemlisi yitirilen canların sayısının çok yüksek olmasıydı. Kesin bir rakam vermek imkansızdır. Bu konuda sonu gelmeyecek gibi görünen bir polemik sürüp gitmektedir. Ciddi tarihçilerin ve rilerine göre hayatlarını yitiren (cumhuriyetçiler de dahil) Vendéelilerin sayısı 117 ile 170 bin arasındadır. Buna göre bölge nüfusunun %15'i ile %20'si arasındaki bir kısmı yok olmuştur. Ayrıca bu sayıya savaşta ölen Cumhuriyet askerlerini de eklemek gerekir. Ancak bu konuda da hiçbir kesin veri bulunmadığından, bu askerlerin sayısının 30 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla dış savaşları dışarıda tutarsak, Fransız Devrimi'nde en fazla kan Vendée iç savaşı süresince dökülmüştür.

Vendée isyanının bu kadar çok kişinin hayatına mal olmasının nedeni, bunun bir iç savaş boyutuna ulaşması ve tarafların birbirlerine karşı genelde çok acımasız davranmalarının yanında iktidarın benimsemiş olduğu terör politikasının bölgede yoğun bir şekilde uygulanmış olmasıydı. Devrim düşmanlarının öldürülmesini şart koşan terör söylemine uygun olarak, Vendéeliler ötekileştirildiler ve karşı-devrimciler olarak damgalar ve en azılı Cumhuriyet düşmanları, halk düşmanları muamelesi gördüler; böylece katliamların önü açılmış oldu. Gerek alelacele yargılamalarla gerçekleştirilen idamlar gerekse hiçbir hukuksal prosedüre gerek duymadan yapılan yargısız infazlar, Devrim'in ve Cumhuriyet'in kurtarılmasına yönelik eylemler olarak kabul edilip meşrulaştırdı. Ayrıca iktidar, hem Vendée'de yeniden hükmünü kurduğunu kanıtlamak hem bu isyanı anılardan silmek amacıyla, tıpkı "federalist isyanlarda" olduğu gibi bazı yerleşim yerlerinin isimlerini kendisinin saptadığı yeni isimlerle değiştirdi. Örneğin Noirmoutier "Île de Montagne" (Dağ Adası), Bouin "Île Marat" (Marat Adası), Montbrison "Montbrisé" (Hakkından Geline Dağ) ya da Fontenay-le-Comte (içerdiği kont sözcüğü halk sözcüğüyle değiştirilerek) "Fontenay-le-Peuple" oldu. Daha ilginç, iktidarın sanki Vendée diye bir vilayet, Vendée isyanı diye bir isyan hiç var olmamış gibi ya da var olmadığı algısı yaratıp belki de bunu zihinlere kazımak için Vendée vilayetinin ismini "Vengé" (İntikam Alınmış) olarak yeniden düzenlemesiydi.

D-KUDURMUŞLAR HAREKETİ

Jakoben iktidarın solunda yer alan ve buradan yönelttikleri eleştirilerle Jakobenleri hırpalayan Kudurmuşlar, tarih yazımında genellikle bir hareket (*mouvement*) olarak adlandırılıyor ise de (ve bu kitapta da onlardan hareket diye söz ediliyorsa da), gerçekte düzenli, örgütlü bir siyasal hareket oluşturmuyorlardı; bu bakımdan bir demek, bir parti de değillerdi. Zaten çeşitli tarih kitaplarına bakıldığında Kudurmuşların sanki topu topu üç kişiden ibaret oldukları zannedilebilir. Ne de olsa farklı tarihçiler Kudurmuşlardan söz ettiklerinde genellikle sadece üç kişinin ismini zikretmekle yetinmektedirler: Jacques Roux, Jean-François Varlet ve Jean Théophile Leclerc.⁸⁰ Üstelik bu kişiler için kullanılan Kudurmuşlar (*Enragés*) ismi, Devrim döneminde ne kendileri ne de muhalifleri tarafından ortaya atılmış değildi. Siyasal düzlemde farklı grupların birbirlerini aşağılamak amacıyla bu sözcüğü -ender olarak- kullanmış oldukları görülmektedir. Söylevlerinde ve yazılarında bu sözcüğe en fazla yer verenlerden biri Jacques Roux'ydu. Roux, "kudurmuş" sözcüğüne ya karşıdevrimcileri, aristokratları karalamak için olumsuz ya da devrimcileri nitelendirmek için olumlu bir anlam yüklemişti; ama hiçbir zaman kendisinden ya da "arkadaşlarından" "kudurmuş" diye söz etmemişti. Bu isim çok daha sonraları bazı tarihçiler tarafından bu kişilere ve bu kişilerin oluşturduğu harekete yakıştırıldı. Ardından bu yakıştırma tarih yazımında genel bir kabul gördü. Bu nedenle elinizdeki kitapta da bu adlandırma kullanılmaktadır.

Karl Marx'ın komünizm fikrini filizlendirdiklerini söylediği Kudurmuşlar, yani Roux, Varlet ve Leclerc, farklı sosyal çevrelerden geliyorlarsa da aynı özelliklere sahiptiler. Hepsi eyleme önem veren militan devrimcilerdi, ama aynı zamanda entelektüel bir uğraş içinde de bulunuyorlardı. Zaten onların bir hareket olarak nitelendirilmesinin temel nedeni, ortaya koydukları entelektüel çalışmalar ve bu çalışmalar sayesinde bazı toplumsal kesimler üzerinde sağladıkları etkileriydi. Açıkçası Kudurmuşlar, *sans-culotte*'ların en yoksul ve en radikal kesimlerinin dertlerine tercüman oluyorlar ve taleplerini, özlemlerini dile getiriyorlardı. Fakat sadece "sözcülüğe" soyunmakla yetinmeyip *sans-culotte*'ların sorunları için çözüm önerileri getiriyorlar ve bu önerilerin hayata geçirilmesini sağlamaya yönelik stratejiler saptıyorlardı.

⁸⁰ Jacques Roux, gazetesinde Eylül 1793'te yazdığı makalelerden birisinde Bourgoin ve Gonchon isimlerini vererek bu kişileri de Kudurmuşlara dahil etmekteydi.

Bu nedenle Roux, Varlet ve Leclerc, *sans-culotte* çevrelerin “avangard” (öncü) bölümünün liderleri konumunda bulunuyorlardı. Demek ki Kudurmuşlar hareketi aslında bu üç kişiden oluşmuyordu, onların ardında *section*’larda etkin olup her an eyleme geçebilen *sans-culotte* kökenli yandaşları, yoldaşları, sempatizanları vardı. Örneğin Jacques Roux’nun içinde bulunduğu Graviillers *section*’unda ona yakın durup onunla birlikte hareket eden ve çoğu esnaf ya da zanaatkâr olan kişilere o dönemde bir sözcük oyunuyla “Jacquesrou-tins” (yani Jacques Rouxcular ya da Jacques’ın yoldaşları) deniyordu. Ayrıca bir sonraki alt bölümün konusunu oluşturan Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği, büyük ölçüde Kudurmuşların çizgisini izliyordu. Hatta bazı tarihçilere göre bu dernek, Kudurmuşlar hareketi içinde değerlendirilmeliydi.

Kudurmuş liderler birbirlerinden bağımsız bir şekilde hareket ediyorlardı ki bu durum onların yeterince güçlü bir hareket oluşturamayıp Jakobenler tarafından kolayca elimine olmalarına yol açacaktı. Bununla birlikte liderlerin kendi aralarında belli ilişkiler vardı; gerek stratejileri gerek sloganları benzerlikler taşıyordu. Tümü sosyo-ekonomik sorunlara dikkat çekiyorlar ve toplumdaki en yoksul sınıfların yararına olacak çeşitli önlemler öneriyorlardı. Bu amaçla devrimci şiddetin yoğun bir biçimde kullanılmasını ve karaborsacılar-dan aristokratlara kadar tüm Devrim düşmanlarının giyotine yollanmasını istiyorlardı. Ayrıca sadece hukuki eşitlik anlayışıyla yetinilmemesini talep ediyorlar ve artık “yönetilenlerin” daha etkili bir konuma geleceği halkçı bir demokrasinin kurulmasını savunuyorlardı. Dolayısıyla tüm Kudurmuş liderler, birazdan alıntılara yer verip daha geniş bir şekilde ele alacağımız bu görüşleri nedeniyle Jakoben iktidarın tepkisiyle karşılaşıyorlardı.

Kudurmuşların Jakobenlerin karşısında muhalif bir hareket olarak konumlanmış olmasından, onların bu dönemde ortaya çıktıkları zannına kapılmamalıdır; öncesinde de vardılar. Özellikle Roux ve Varlet, Jirondenlerin düşüşünden hatta krallığın devrilmesinden önce, devrimci faaliyetleri, konuşmaları ve yazıları sayesinde *sans-culotte* çevrelerde isim yapıp tanınmış kişiler haline gelmişlerdi. 1790 sonunda Paris’e yerleşen papaz Jacques Roux, hemen Cordelierler Kulübü’ne üye olmuş, Ocak 1791’de Ruhbanın Sivil Yapılanması Yasası’nı kabul edip yemin etmiş ve böylece radikal devrimci militan yaşamına başlamıştı. Devrimciler arasında sivrilmesinde, kaleme aldığı krallık karşıtı bir metni Mayıs 1792’den itibaren kiliselerde, *section* toplantılarında ve Cordelier-

ler Kulübü'nde okuması epey katkıda bulundu. Krallığın düşüşünden sonra gözden geçirip güncellediği bu metni Eylül 1792 yılında "Fransa'yı ve Özgürlüğü Kurtarmanın Çareleri Hakkında" (*Sur les moyens de sauver la France et la liberté*) başlığıyla bastırıp yayımladı.

Jacques Roux, aşağıda bazı bölümleri aktarılan ve Fransız halkını iç ve dış düşmanlarına karşı yüreklendirmeyi amaçlayan bu metinde, Kudurmuşların daha sonraları ısrarla üzerinde duracakları, hatta bir *leitmotiv* olarak ağızlarından düşürmeyecekleri terör politikasını ve yöntemlerini önceden haber vermektedir. Ona göre servet aristokrasisi en az soyluluk aristokrasisi kadar tehlikeliydi. Bu nedenle tıpkı hainler, komplocular gibi tefecilerin, istifçilerin ve spekülörlerin de gözünün yaşına bakılmamalıydı. Halkın yaşam koşullarının düzeltilmesi için temel ihtiyaç maddelerinin ihracatı yasaklanmalı ve bu maddelerin kamu mağazalarında satılması sağlanmalıydı. *Ancien Régime* sevdalılarına, şüphelilere, yeminsiz papazlara karşı radikal önlemler alınmalıydı. Son olarak Roux, krallığın ardından kurulacak siyasal düzen hakkında kendi görüşlerini açıkça dile getirmiyorsa da, halkın devlet görevlilerini ve vekilleri denetlemesi gerektiğini savunuyor ve ılımlı "şarlatan politikacıları" eleştirerek bir bakıma Jironenler karşısında yer aldığını ortaya koyuyordu.

ROUX (Eylül 1792)⁸¹

Ey yüce gönüllü, misafirperver ve yürekli halk, ey Fransızlar; canınızı özgürlük uğruna feda edeceğinize söz verdiniz. Kollarını size uzatan ve her şeyi sizin ona duyduğunuz sevgiden bekleyen vatanın sesini duyun ve uyanın, hep birlikte ayağa kalkın.

[...]Fanatizmin meşaleleri ve prenslerden, soylulardan, krallardan oluşan baskıcı soyun yani aristokrasinin hançerleri, özgür bir ülkenin üzerine savaş yıldırımlarını çekti. Kibirli ve zalim despotların cohors'ları⁸² sınırlarımızı işgal ediyorlar. Fesatlıkta birleşmiş olan tiranlar, imparatorluğumuzu parçalayıp yemek ve başkentimizi kül ve kemik yığınına çevirmek amacıyla üzerimize yürüyorlar.

[...]Louis, halkın zincirlerini ve felaketlerini daha da ağırlaştırmaktan başka bir şey yapmadı. [...] Öcünü almakta sabırsızlanan Louis, vatan mihrabının

⁸¹ Roux, 1967.

⁸² *Cohors*: Standart bir Roma lejyonunun onda birini oluşturan askeri birlik.

üzerindeki sessiz sakin yurttaşların bile katledilmesine⁸³ izin verdi. Bizi Avusturya hanedanlığının hakaretlerine ve silahlı saldırılarına maruz bıraktı. Gerçekleştirdikleri katliamların kan kokusunu henüz üzerlerinden atamamış ve yağmalayıp yıkmaya hırslı soluk soluğa kalmış olan düşman askerlerinin ellerine müstahkem mevkillerimizi terk etmek için, tahtın ihtişamına ayrılmış altınları kendisine bir hainler ordusu satın almak amacıyla kullandı. Ulusun güçlerini ulusa karşı çevirdi. Anayasa'nın kendisine devrettiği iktidarı, yasaların kılıcını suçluların kafasının üzerinden çekip yumruğunu erdemli yöneticilerin üzerine indirerek suistimal etti. IX. Charles'dan daha zalim olan Louis, her dinden ve her kùltten olan insanları katletti. Böylece sarayı, kölelerin, hainlerin, katillerin inine dönüştü. Halkın kanı, tahtın basamaklarını kızıl boyadı ve vatanın babalarının bile üzerlerine sıçradı. Fransızlar, taparcasına sevmeyi bildikleri gibi intikamlarını almayı da bilirler; dolayısıyla tahttan düşürülmüş Bourbonlar kibirlilik suçunun kefareti en sonunda utanç ve sefilik içinde ödeyecekler.

[...]Ey yurttaşlar; çürüyüp kokuşan despotlara son bir darbe indirmek istiyor musunuz? Mutlak bağımsızlık tahtında egemen olarak oturmak istiyor musunuz? Dinsel önyargılarla ölümüne savaşın; fanatizmin ve feodalizmin en küçük belirtisini taşıyan her şeyi yok edin; halkın zincirlerini perçinlemek için tiranlar tarafından icat edilmiş tüm toplumsal ayrımları ortadan kaldırın.

[...]Darağacından kaçmak ve halkın kanıyla banyo yapmak için saray gibi hapisanelerde iç savaşın patlak vermesini bekleyen bakanları ve komplocuları savaş mahkemesinde yargılayın; öyle ki halkın yüzüne gülücükler atıp Saray'dan assignat'lar alan vekiller alçaklıklarının ve ihanetlerinin bedelini kelleleriyle ödesinler. Kudurmuşlara ılımlılıkla, asilere hoşgörüyle yaklaşmak, onların suçlarını paylaşmak demektir.⁸⁴

Spekülatörleri ve istifçileri utanç verici bir şekilde cezalandırın. Tüm suçların en büyüğü, sefaletin içine itilen halkın sırtından zenginleşmek ve halkın gözyaşları ile yoksulluğunu tefecilik hesaplarının konusu yapmaktır. Tiranlığın boyunduruğunu sarsmış olan bir ulus, servet aristokrasisinin korkutucu

⁸³ Champ-de Mars katliamına gönderme.

⁸⁴ Roux, görüldüğü üzere "kudurmuşlar" sözcüğüyle *Ancien Régime* taraftarlarını kasdetmektedir.

darbelerine karşı kaskatı bir tutum takınmalıdır; iliklerine kadar yozlaşmış insanların, mülkleri, iş yerlerini, ticareti ve özgürlüğü yiyip yok etmesine izin vermemelidir.

[...]Özgürlük ancak bilgilerin ışığı sayesinde doğduğuna ve görevlerin unutulması hakların bilinmemesinden kaynaklandığına göre, insana saygınlığını, gücünü, erdemini ve özgürlüğün mucizelerini öğreten yapıtların yaygınlaşmasını sağlayın.

[...]Özgürlüğün zaferinin ve tüm halkların yüce kaderinin Ulusal Konvansiyon için yapacağınız temsilci seçimine bağlı olduğu bu dönemde, egemenliğin önemli ve dehşetengiz kullanımını, baskıcı güce karşı sürekli bir mücadele vermiş, hükmeden soyun cinayetlerini zulüm ortamında ifşa etmiş ve kralların düşüşünü yazılarıyla hazırlamış olan kişilerin ellerine emanet edin sadece.

Fakat vekillerinizi onlara duyduğunuz güvenle donattıktan sonra, (halkın kendi gücünü ve egemenliğini hiç kimseye aktarmadığından dolayı) vekillerinizin önemli görevlerinin ne olduğunu unutmalarına, ebedi adalet ilkelerini en küçük konuda bile çiğnemelerine ve hiziplerin entrikaları nedeniyle özgürlüğün yanı başına kölelik yasaları yerleştirmelerine hiçbir zaman izin vermeyin. Özellikle kendilerini Cumhuriyet için ölümcül olan silahlı bir güçle çepeçevre sarmalarına hiçbir şekilde ve hiçbir zaman müsaade etmeyin. Atina, Peisistratos'a⁸⁵ emrinde dört yüz silahlı adam bulundurma izni verdiği anda zincire vurulmuştu. Roma'da pretoryenleri oluşturan askerler de halkı katletmekte gecikmemişlerdi. Kendilerine korumaların eşlik ettiği kişiler tiranlardır, yoksa özgür insanlar değil.

[...]Halkın esenliği en yüce yasa olduğuna göre, uyuşuk ve şüpheli yurtaşları etkisizleştirin; özgürlüğümüze karşı silahlanmış olan komplocu göçmenlerin ve taçlı tiranların kellelerini getirecek olanlara ödül vereceğinizi ilan edin. Vatan hainlerinin karıları ile çocuklarını rehin alın; öyle ki soylular ile papazlar soyunun içeride ve dışarıda kıskırttığı savaş olaylarından sorumlu tutulsunlar; zincire vurulup düşman ateşine hatta parayla tutulmuş katillerin kılıç darbelerine maruz kalacak ilk sıraya yerleştirilsinler. Müstahkem

⁸⁵ Peisistratos: Atina'da İ.Ö. 546'da silah gücüyle yönetimi ele geçirip öldüğü 527 yılına dek tiran olarak iktidarda bulunmuş olan soylu politikacı.

mevkilerimizi düşmana teslim eden bu alçakların evleri yıkılıp yerle bir edil-
sin. Özellikle şunu unutmayın ki, İngiltere ancak darağacını nankör ve hain
kralların kaniyla kırmızıya boyayarak kendini kurtarmıştır; Roma kendisini
tepetaklak edebilecek bir canavardan şanlı bir idam sayesinde kurtulmuştur;
bizim Haklar Bildirimizi ise Bastille'i yakan alevler aydınlatmıştır. En acil ve en
katı önlemler, komploculara karşı her daim kullanılması gereken önlemler-
dir; çünkü bu kişiler ölümle cezalandırılmazlarsa, işleyecekleri en küçük suç-
lar bile şu andaki ve de gelecekteki kuşakların zincirlerini hazırlayacaktır. Do-
layısıyla eski ayrıcalıklı kastlara dahil olan bütün kişileri, özgürlüğün zaferine
değin hapishanelere tıkin; sözünü ettiğim bu kişiler, “vatanseverliklerinin”
kanıtını sadece entrika, alçaklık ve dalkavukluk yaparak ortaya koymuş olan
kişilerdir.

Diz çökerek hiçbir zaman kılıç ve özgürlük değil de her zaman altın ve kö-
lelik talep eden krallık şakşakçılarını, yeni rejimin bu kan emicilerini; tedavü-
le soktukları sahte paralar ve yalancı senetlerle ulusal banknotları, yiyecek
içecekleri ve her türlü besin maddesini ellerine geçiren vatansever görü-
nümlü bu spekülörleri; kısacası, iâşe yönetimiyle işbirliği içinde olarak ve-
rimli topraklar üzerindeki halkı zehirlemiş, yıkıma uğratmış ve açlığa sürük-
lemiş olan ve böylece sergiledikleri gösterişli ve lüks yaşamlarıyla hem krali-
yet arzularını açığa vuran hem de halkın sefaletiyle alay eden bu vampirleri,
pleb yöneticiliğinden ve her türlü görevden uzaklaştırın.

Gerek duyguları dudaklarının ucunda sönüp giden bu öfkeli hatipleri, ge-
rek ılımlılık savunucusu dernekler kuran, yalancı ihanet dilekçeleri imzalayıp
kapı kapı dolaştıran, halkın içinde sadece halkı isyana sürüklemek, halkın te-
veccühünü kazanmak ya da en zinde kişilere iftira atmak için boy gösteren
bu politikacı şarlatanları hiçbir önemli makama yükseltmeyin. Hem yönetim
makamlarını ve yargı görevlerini, hem belediye sorumluluklarını ve Cumhu-
riyet esasını, sadece, kararlı bir şekilde temiz bir yaşam sürdüren, devrim be-
şiğini bilgileri ve erdemleriyle süsleyen ve anlamaktan aciz olanların bile yü-
züne karşı gerçekleri haykırmak için hançerlere göğüs geren yurttaşların eli-
ne verin. Ancak her değerli insanı bulunduğu mevkide uzun süre tutmaktan
ve hayattayken onurlandırmaktan da kaçının. Sezar ile Sulla'nın uzatılan dik-
tatörlükleri, Romalıların özgürlüğüne indirilen öldürücü bir darbe olmuştu.
Hollanda, kalıtsal bir Stathouder'i kabul ettiği için zincire vurulmuş du-

rumdadır.⁸⁶ Fransa'yı yıkımına iki adım yaklaştıran ise, karşı-devrimci bir generale⁸⁷ başkentte düzülen övgüler ile krallara duyulan hayranlık olmuştur.

Açlığa, sefalete ve baskı araçlarını içeren yasalara karşı mücadele etmek zorunda olunca, özgürlüğün hazarından tat almak nasıl da olanaksız hale gelir; ticaret nasıl da insanların dörtte üçüne zarar vermekten başka bir şey olamaz artık. Gerek gıda maddeleri karaborsacıları için, gerek para ticareti yaparak ve doğal değerlerinin altında madeni para basarak *assignat*'larımızın değerini düşüren, yiyecek fiyatlarını yükselten ve böylece bizi koşar adım karşı-devrimin kapısına sürükleyen herkes için ölüm cezası talep edin. Bu amaçla, tüm imparatorluk içinde tek bir ağırlık ve uzunluk ölçüsü oluşturmak için acele edin. Tahılların denetimi için katı bir yönetmelik talep edin; temel gıda maddelerinin imparatorluk dışına ihracatının yasaklanmasını isteyin; büyük mülk sahiplerinin ürünlerinin sadece bölgelerinde belirtilmiş pazarlarda satılmasını zorunlu kılın; bütün kentlerde ve kasabalarda, malların fiyatlarının denetleneceği kamu mağazaları kurun. Zengin çiftçilerin ürünlerini ortak depolara getirmesi zorunlu olacağından, Fransa baştanbaşa devasa bir ambar görünümü ve imkanı sunacaktır. Böylece kılıç ile eşkıyalık döneminin, yani gıda maddelerinin ticaretini tekellerinde tutarak ve korku-umut oyunu üzerinden haksız bir kazanç sağlayarak yurttaşları bitap düşürüp bir belirsizlik içine iten besin maddeleri tüccarlarının döneminin yerini altın çağ dönemi alacaktır nihayet. Son olarak, bu imparatorluğa yerleştirilen eşitlik düzeninin iyice pekiştirilmesi için mızraklar imal edin, siperler kazın, surlar yükseltin, silahlarla donanın ve evlerinizi kaleler gibi güçlendirin ki böylece başkent ile kulübeler silahlarla donanmış tek bir ordugâh gibi olsun, tüm vatan evlâtları tek bir adam gibi ayağa kalkıp yürüsün, bronz şimşekler Fransa'nın her yerinde çakmaya hazır olsun ve de özgürlük düşmanları her yerde bozgun ve ölümle karşılaşsın.

Roma Cumhuriyeti'ni yenilmez kılan, kesinlikle ilk kralının⁸⁸ katledilmesi, Tarquiniusların sonuncusunun kovulması ya da her iki erki⁸⁹ gasp etmiş olan

⁸⁶ *Stathouder*: Birleşik Eyaletler (Hollanda) Cumhuriyeti'ndeki genel yönetici ya da baş yönetici. Roux, Orange Hanedanı'nın ülkedeki bu en üst yönetim kolтуğunu kalıtsal olarak ele geçirmiş olmasından söz etmektedir.

⁸⁷ General La Fayette.

⁸⁸ Romulus.

senatörlere karşı halkın haklı bir intikam almış olması değildir. Taht ile darğacı ya da Kapitol ile Tarpeium kayalığı⁹⁰ arasındaki kısa mesafe de, dünyadaki ilk özgür halk olan Romalılara bu özgürlüğü sağlamış değildir. Romalıların içerideki ve dışarıdaki düşmanlarına karşı sergiledikleri gururlu ve hükmedici duruş, silahlarının çeşitliliği ve çokluğu, gündelik askeri talimleri... İşte, aklın ve sanatların fethiyle büyümüş ve tiranları yüreklerine varıncaya dek yenilgiye uğratmayı bilmiş bir halkın görkeminin ve gönencinin kaynakları bunlardır.

Üstelik tarihin bize öğrettiğine göre lüks nedeniyle zayıflayan Antik Yunan, ihtişamını yitirmeye başlamış ve tiranlığın bütün felaketleriyle karşılaşmıştı. Bu durum, efemine yurttaşlar özgür bir devletin saf ilkelerinden uzaklaşıp surlarını ve özgürlüklerini savunma işini ve şanını tıpkı krallar gibi paralı bir orduya emanet ettikleri ve silah kuşanıp zaferi amaçlayan yurttaşların bayrağı altında yürümek yerine savaşın giderlerini karşılamakla yetindikleri için gerçekleşmişti.

Demek ki ordular, özgür bir halkın erdemi ve kalkanıdır, yönetimin yozlaşmasının önündeki engeldir, ne uyuklayan ne de can çekişen despotizme karşı dikilecek yegâne duvardır. Savunma durumundaki silahlı bir yurttaş, her türlü engeli aşacağından emin olarak düşmanı karşılamayı cesaretle bekler. Ne hırslı bir generalin ihanetinden, ne yozlaşmış bir ordunun tiranlığından, ne de krallar ittifakından korkar. Siyasal fırtınaların ve savaş çalkantılarının ortasında, ne cüretkârlığın ve öfkenin vatan mihrabının basamaklarını kana bulamasından ne de ölümün gölgesiyle çevrelenmiş modern Catilinaların kendisini köleliği kabul etmeye ve Neronların cinayetlerini benimsemeye zorlamasından dolayı endişeye kapılır. Silahlı bir yurttaş, vatanları olmayan ya da baba katili ellerini annelerine kaldıran bu isyankâr evlatları allak bullak edecektir. Silahlı bir yurttaş, krallara, halkın birinci yöneticisinden başka bir şey olmadıklarını ve canını, malını mülkünü har vurup harman savurarak kendisini açlığa mahkûm etme ve sessizce boğazlama haklarının bulunmadı-

⁸⁹ Yasama ve yürütme erkleri.

⁹⁰ Kapitol (*Capitolinus Mons*), Antik Roma'da Senato da dahil olmak üzere çeşitli devlet binalarının ve dinsel tapınakların yer aldığı tepeydi, dolayısıyla kentin dinsel ve siyasal merkeziydi. Tarpeium kayalığı ise, ölüm cezasına çarptırılan yurttaşların uçurumdan aşağıya atılarak idam edildiği yerdi.

ğını kanı ile öğretecektir. Silahlı bir yurttaş, özgürlük toprağına alışamayıp alçaklıklarını ve iğrençliklerini dünyanın dört bir yanında dolaştıran bu muhteşem dilencilere⁹¹ halkın kılıcına ve gücüne saygı duymaları gerektiğini söyleyecektir. Son olarak silahlı bir yurttaş, bir rakip olarak gördükleri özgürlüğe saldıran Avrupa *tetrark*'larına,⁹² yani kendilerini tanrı sanan ama insan bile olmayan bu siyasal pigmelere, Scipio'nun Hanibal'ın⁹³ casuslarına söylediğı şu sözü söyleyecektir: "Bakin pazılarımıza, mızraklarımıza, savunma silahlarımıza ve de efendiniz kimmiş anlayın."

Yurttaşlar; Fransa'yı ve özgürlüğü kurtarmak sadece size bağılı. Size iç ve dış düşmanları tanımayı öğrettim; size iç savaşı önlemenin ve dışarıya karşı başarıyla savaşmanın çarelerini sundum. Dolayısıyla, tehlikedeki vatan adına, kendi şanınız adına, tüm halkların özgürlüğü adına, halkların krallar, kraların da halklar tarafından öldürölmesine yol açan fanatizmin Hydra'sını ezin. Devlet düşmanlarını, özellikle de yurttaşların başlarını okşayan ve güllerin altında demir bir asa saklayan ikiyeüzlü insanları gözetleyip ihbar edin. Fakat özgür bir halkın kutsalı olan yasaya duyduğunuz saygıyı itaatkârlığınızla her durumda gösterin.

Zavallı vatanımızın içinde bulunduğu kriz ortamında herkesin esenliğı hepimizin birlik olmasını gerektirdiğinden, ilk işaretle hainlere ve komploculara darbeyi indirmeye hazır tek bir aile oluşturalım. Her türlü kötölüğü ifşa etmek ve insanlığı aydınlatıp mutlu kılmak için despotizmin hançerlerine meydan okuyacağımıza yemin edelim. Özgürlük aşkımızı evrene kanıtlamak için malımızı, mülkümüzü, canımızı, gerçekten kanımızın ve servetlerimizin sahibi olan vatana sunalım. Eğer savaşlardaki talihsizlik yenilgilere yol açarsa, eğer yeni ihanetler nedeniyle özgürlük davası yitirilirse, yeryüzünden silinip gitmeden önce tarihin yargısından medet umalım. Kendisine karşı hiç kimsenin direnemediğı bu yüce mahkeme, özgürlük katillerini hak ettikleri şekilde yargılayacaktır; aynı anda kardeşlerimiz de mezarlarımıza bakarak

⁹¹ Soylu göçmenler.

⁹² *Tetrark*: Bir ülkedeki dört yöneticiden biri. Burada, Avrupalı krallar kastediliyor.

⁹³ Publius Cornelius Scipio Africanus (İ.Ö. 235-183): Kartacalı komutan Hanibal'a (İ.Ö. 247-183) karşı savaşmış ve Kartaca'yı ağır bir yenilgiye uğratmış olan Romalı komutan ve devlet adamı.

üzelerine minnet gözyaşları dökcekler ve mezar taşlarımıza şu ilahi sözcükleri kazıyacaklardır: *Burada vatanın askerleri yatıyor.*

Fakat gözyaşlarına boğulmuş olan Fransa, insanları mutlu kılma onurunu gelecek kuşaklara bırakmayacaktır. Tiranları cezalandıracak ve hainlerin kılıcı tarafından dökülen kanın öcünü alacaktır. Vatanın askerlerinin katledilmesi, halkın uyanmasına ve despotların can çekişerek ölmesine yol açacaktır. Scaevolalar⁹⁴ ve (Yaşlı) Brutuslar öfkeyle toprağın derinliklerinden çıkacak ve Tarquinuslar yok olacaktır. Böylece dünya özgürlüğe kavuşacak ve köle olarak ölecek olanlar yalnızca krallar olacaktır.

Parisli olan Varlet, Jacques Roux'dan önce, daha doğrusu Devrim'in ilk günlerinden itibaren devrimci bir militan kimliğine bürünmüş bulunuyordu. Cordelierler Kulübü'nden başka Jakobenler Kulübü'ne de üye oldu ve Devrim'in büyük günlerinde boy gösterdi. Siyasal sistem konusunda Roux'dan daha fazla ilgilenen Varlet, 10 Ağustos 1792 öncesinde kaleme alıp halkın imzasına açtığı dilekçesinde XVI. Louis'nin azledilmesini talep etti, bu isteğinin yerine getirilmemesi durumunda halkın direnme hakkını kullanacağı tehdidinde bulundu.⁹⁵ Konvansiyon seçimlerinin ardından, yeni siyasal düzenin nasıl olması gerektiği konusunda kafa yordu. Bu konudaki düşüncelerini ve killere seslendiği bir metin haline getirdi ve bu metni kendi imkanlarıyla bastırıp yayımlattı. "Özel ve Emredici Bir Vekâlet Projesi" (*Projet d'un mandat spécial et impératif*) adını taşıyan bu broşüründe, halkın egemenliğini doğrudan ya da en azından yarı doğrudan bir şekilde kullandığı bir demokrasi anlayışını savunuyordu.

VARLET (Eylül 1792)⁹⁶

Halkın vekilleri; kaderimizin ağlarını örmek için sıradan yurttaşlar arasından çıktınız. Şimdi sizi vekil tayin edenlerin ağırbaşlı sözlerine kulak verin; belki

⁹⁴ Caius Mucius Scaevola: İ.Ö. 509'da kovulmuş olan son Roma Kralı Tarquinus'u tekrar tahta çıkarmak ve Cumhuriyet'i yıkmak için Roma'yı kuşatan Etrüsk Kralı Porsenna'yı öldürme girişiminde bulunmuş olan Romalı kahraman.

⁹⁵ Bu dilekçe için bakınız: I. bölüm, "Ayaklanma Hakkı ya da Egemenliğini Kullanan Halk" başlıklı altbölüm.

⁹⁶ Varlet, 1792.

bu sayede, nasıl biz haklarımıza dört elle sarılmışsak, siz de yasaların tapınığında ödevlerinize aynı şekilde sarılırsınız bu kez.

Halkın vekilleri; çok önemli olaylar nedeniyle vekillerin bizi birincil meclislerde toplanmaya çağırmak zorunda kalmasının hemen ardından halk egemenliği kaynağına geri döndü ve biz bağımsızlığımızın tümünü yeniden elimize aldık. Bununla birlikte, siz vekillerin yeniden düzenlemek amacıyla [Konvansiyon'a] çağırılmış olduğunuz yürürlükteki yasalara, biz aklın gereği olarak itaat etmeyi sürdürdük. Çünkü bu yasalar, her ne kadar kusurlu da olsalar, mutlak bir suskunluk içine itildikleri takdirde meydana gelmesi kaçınılmaz olan anarşiyi hâlâ engelleyebiliyorlardı. Demek ki itaat edişimiz koşuldur. Çıkarlarımızı emaneten kendilerinin korumasına bıraktığımız kişiler bu emaneti bize geri verdikleri anda, birincil meclislerde toplanmamızın asıl amacının kendi çıkarlarımızı kendimizin tartışması olduğunu kavradık. Toplumsal yapının örgütlenmesini, düzenlenmesini, uyumlu hale getirilmesini, hatta yeniden biçimlendirilmesini ilgilendiren her şey bizim yetkimiz dahilindeydi. Bu konuları düşünüp tartıştık ve vardığımız sonuçları kısa süre içinde size bildireceğiz.⁹⁷

Halkın vekilleri; haklarımızın kesinlikle en güzeli, irademizi dile getirme hakkıdır. Sadece Ulusal Konvansiyon mebuslarını belirleyen kişileri seçerek mi egemenliğimizi tam anlamıyla kullanmış olduğumuzu düşünüyorsunuz? Böyle bir seçim sistemi zaten haklarımıza indirilen ilk darbe değil midir?⁹⁸ Çünkü bu durumda mebusların seçimi doğrudan doğruya bizden kaynaklanmamaktadır. Yurttaşlarınız, bugüne kadar bir özgürlük hayalinden başka bir şeye sahip olmadıklarının farkındalar artık; bu nedenle de özgürlüğün anlamını kendileri belirleyeceklerdir. Yurttaşlarınızın belli bir süre için egemenliklerinin kullanımından vazgeçip siz vekillerine bundan yararlanma hakkı tanınması durumunda, bu hakkın bundan böyle belirlenmiş koşullar doğrultusunda kullanılması gerekmektedir. Mebuslarımız [*députés*], siz artık bizim temsilcilerimiz [*représentants*] değilsiniz,⁹⁹ vekillerimiz [*mandataires*], sözcü-

⁹⁷ Varlet, toplumsal yapıya ilişkin görüşlerini, ileride ele alacağımız "Sosyal Devlette İnsan Haklarının Görkemli Bildirisi" adlı metninde ortaya koyacaktır.

⁹⁸ İki dereceli seçim sistemi kastediliyor.

⁹⁹ "Temsil eden kişi, hemen hemen her zaman gerçekten temsil ettiğini zanneder; bu nedenle şöyle bir ilke vardır ki bizim devredilmez egemenliğimiz ne başkalarına aktarılabilir ne de temsil edilebilir." (Varlet'nin dipnotu.)

lerimiz [*organes*] olacaksınız. Önünüzde izleyip aşmamanız gereken bir çizginin çekilmiş olduğunu göreceksiniz. Çalışmalarınıza ciddi bir şekilde girişmeden önce, sizin için hazırlamış olduğumuz tutum ve davranış planını vereceğiz size.

Seleflerinizin yasaları bugüne dek saygın bir konuma kavuşmadıysa, bunun sorumlusu kimdi? Tabii ki kendilerinin yanılmaz olduğunu düşünen o dönemin yasamacılarıydı. Çünkü tartışıp yasalar yaparken egemenin iradesini dile getirdiklerini zannediyorlar, ama çoğu zaman bu iradenin var olduğunu bile kabul etmiyorlardı. Yasalar, genelde samimi olmaktan çok aldatıcı olan hatiplerin yarattığı etkilerin bir sonucu değil, fakat birincil meclisler tarafından tebliğ edilmiş buyrukların bir dökümü olmalıdır.

[...]Halkın her şey olduğu bir devlette, birinci egemenlik işlemi seçmektir; ikincisi ise, seçilmişlerin yetkilerinin, vekâletlerinin belirlenip kaleme alınmasıdır. Kurucu Meclis mebusları, zaman aşımına uğramaz haklarımızı göklere çıkarmak için ağızlarına ne geldiyse söylediler, ama çok önemli yetkileri olmasına rağmen vekâlet konusu gündeme geldiğinde tam bir suskunluk içine gömüldüler. Kendilerinin de kabul ettikleri ilkeler adına diyerek, iğrenç otoritesini sarstıkları Kral kadar despot oldular. Tiranlık üzerine tiranlık bindirildi ve böylece tam olarak yetkileri belirlenmeyen, vekâletleri bulunmayan mebusların sınırsız iktidarıyla karşı karşıya kalındı; öyle ki mebuslar, egemenin buyruklarının yerine kendi sistemlerini, özel iradelerini koydular. İşte siz vekiller, bu temel kötülüğü kökünden kazımalısınız.

Halkın vekilleri; tanığı olduğumuz anayasal ve yasal büyük haksızlıkların ardından, bağımsızlıklarını kaptırmak istemeyen yurttaşlarınızın sizden kuşku duyabileceklerini aklınıza getirmiyor musunuz hiç? Oysa kuşkularını yüzlerinize karşı açıkça dile getiriyorlar. İktidarla donanmış herkese, gelecekte de büyük bir kaygıyla yaklaşacaklar. Tecrübeyle sabittir ki, halkın, vekillerini dizginleyip doğru yolda tutacak gözetime ya da daha doğrusu güce sahip olmaması durumunda, vekiller bağlı bulundukları insanları hemen unutmaya meylederler.

Yetkileri belirlenmemiş ve vekâletleri bulunmayan mebuslar olamaz. Bizi yasama tiranlığının içine düşmekten koruyan bu ilke, öylesine değerlidir ki, İnsan Hakları Bildirisi içinde yer almayı hak etmektedir.

[...]Ulusal Konvansiyon'a seçilen mebusların büyük bir bölümünün güvenilir kişiler olduklarına inanmak istiyoruz. Fakat yapılan seçime ilişkin bu hayra alamet ilk belirtiler, yine de kaygı ve tasalarımızı gidermeye yetecek kadar güven verici değil. Her an yanıldığımız acı gerçeğiyle karşı karşıya kalabiliriz. Çünkü ilk iki Ulusal Meclis'te, vatan sevgisi yaygın bir duygu olmaktan çok uzaktı; bu meclislerde görmüş olduğumuz şeyler, birkaç erdem dışında ince entrikacılık, kralcılık, La Fayetteçilik, Feuillantizm, sahte yetenekler, kibir, uyuşukluk, vurdumduymazlık ve her türlü yıkıcı tutkuydu yalnızca.

10 Ağustos günü krallık despotizminin yerin dibine batması karşısında, özgürlük sevdalılarıyla birlikte büyük bir sevinç yaşayıp bayram yaptık, ama aynı zamanda cumhuriyet sözcüğünün sadece dile getirilmesiyle bile coşkuyla kapılan yurttaşlara şunları söyledik: "Kesinlikle her türlü despotizmden kurtulduğunuzu zannetmeyin; hayır, despotların mekânları sadece kralların sarayları değildir. Nefretinizi, tahtın yıkıntıları üzerinde hükmetmeyi tasarlayan ve bu ikinci devrim sayesinde entrikaları için önlerinde yeni imkanlar açıldığını düşünen ihtiraslı insanlara yöneltmeyi ihmal etmeyin."

Halkın vekilleri; selefleriniz de seçildikleri zaman tıpkı sizin gibi güvenimi-ze sahiptiler, ama bunu kötüye kullandılar; üstelik her insanın daha fazla yeteneğe sahip olabilmesi için yüreğinin binlerce zayıflıkla yoğrulmuş olmaması gerektiğini kanıtladılar. Bu nedenle yurttaşlarınız, çıkarlarını tartışıp belirleme yetkisini vekillerine verdikleri her durumda kaygılı ve karamsar olup kuşkuya kapıldılar. Önemli bir görev olan yaşamacılığın ne çok şey gerektirdiğinin farkındalar; insan sarrafı olmanın, yoğun ve pratik bir dehaya ve hazmedilmiş bir felsefeye sahip bulunmanın ancak küçük bir azınlığın harcı olduğunu iyi biliyorlar. Bu yüzden de sizin Ulusal Konvansiyon'da büyük bir enerji sergilemenizi, adil bir görüntü verip kötülüklerimizin baş sorumlusuna¹⁰⁰ karşı eğilip bükülmez katı yargıçlar olmanızı ve yumuşak ılımlıların, sahte vatanseverlerin, düzenbaz bilgiçlerin karşısına, tumturaklı sözlere başvurmaksızın doğal yeteneklerin sıcaklığını, içtenliğini dikmenizi buyurma hakkına sahipler. İçimizden her biri, bize sağlamanız gereken gönencin gerçekleşmesini bekliyor merakla. Şimdi kalkıp da müvekkillerinizin sizi coşkulu, yüce gönüllü yaşamacılar olarak görmekten büyük mutluluk duyduklarını söylemek, aslında içimizden geçenleri kesinlikle yansıtmayacaktır. Çünkü oy-

¹⁰⁰ Kral XVI. Louis.

larımızı almış kişilerden bile kuşku duymamamız mümkün değil. Bu kişileri değerlendirmek için Konvansiyon'daki görevlerinin sona ermesini bekleyeceğiz.

Halkın vekilleri; azledilebilir olduğunuzu ilan ettiniz; biz de azledilebileceğiniz durumları kolaylıkla saptayacağız. İrademizin ifade edilip bildirilmesi, sürekli olarak size görevlerinizin kapsamını gösterecek ve yasalar tapınağında [emredici] vekâlete bağımlı olarak düşüncelerimizi geliştirmekle yükümlü olmanın dışında bir başka yetkinizin bulunmadığını size hatırlatacaktır.

[...]Halkın vekilleri; doğanın incelenmesinin, tarihin derslerinin, eski Cumhuriyet örneklerinin, filozofların bilgeliğinin ve hukukçuların biliminin toplum içinde yaşamak zorunda olan insanları mutlu kılmak için sunduğu ne varsa hepsi tarafından biçimlendirilmiş bir anayasayı bize vermeniz amacıyla seçtik sizi. Fransızların anayasası öyle olsun ki, yeryüzünün tüm halkları bunu bir an önce benimseme ihtiyacı hissetsin. Toplumsal anlaşmayı iyiliksever yapılarla pekiştireceksiniz. Dilenciliğin kökünün kazınması, servetler arasındaki çok büyük eşitsizliğin aşamalı olarak yok edilmesi, törelerin yeniden canlanması [*régénération*], aydınlanmanın her yere yayılması, kamusal görevlerin belirgin biçimde birbirinden ayrılması, gaspçılara ya da talancılara karşı etkili sert önlemlerin alınması, ortak yarara yönelik yeteneklerin yüreklendirilmesi, kendilerini halkın haklarını korumaya adanmış yurttaşlara içtenlikle minnet duyulup saygı gösterilmesi, egoistler ile vurdumduymazların dışlanıp utanç, aşağılanma ve hiçlik içine itilmesi, bu iyiliksever yapıların açık belirtisi olacaktır. Sonuçta, toplum sözleşmesinin maddelerini kaleme alacağınız zaman, herkesin verdiği kadar pay alacağı bir toplum tasarlayacaksınız.

[...]Anayasa'da egemenliğimizin özgürce kullanımını engelleyen tüm maddeleri gözden geçirip yeniden yazacaksınız. Çünkü İnsan Hakları Bildirisi'nin yüreklice koşutu olan halkçı bir anayasa istiyoruz. Sadece kralın ve krallığın dışlandığı bir anayasa değil, ne diktatörlerin, senatörlerin, *triumvir*'lerin, *decemvir*'lerin, tribunus'ların ne de hangi adlandırma altında olursa olsun bunların sahip olduğu aynı iktidarla donanmış herhangi bir şefin bulunmadığı bir anayasa istiyoruz.

[...]İnsan Hakları Bildirisi'ne şu önemli maddeyi ilave edeceksiniz: Halk egemenliği, yurttaşların, doğal olarak [birincil] meclislerde tüm kamu görevlilerini doğrudan doğruya seçme, çıkarlarını kendi aralarında tartışma, yasa

yapmaları için yetkilendirdikleri mebusların vekâletlerini saptayıp kaleme alma, iktidarlarının sınırını çiğneyen ya da halkın çıkarlarına ihanet eden vekillerini azletme ve cezalandırma yetkisini elinde bulundurma, son olarak da özel durumlar dışında, birincil meclislerde egemenin onayına sunulmadığı takdirde yasa haline dönüşemeyecek olan kararnameleri inceleme haklarına sahip olması demektir.

Varlet, halk (ya da ulus) egemenliğinin kullanımına ilişkin bu düşüncelerini ortaya koyarken kendisinin de belirttiği gibi büyük ölçüde Rousseau'dan etkilenmişti. Dolayısıyla yepyeni düşünceler değildi bunlar; üstelik benzer düşünceler radikal devrimci çevrelerde zaman zaman dile getirilmekteydi. Örneğin 7 Haziran 1791'de Cordelierler Kulübü'nde konuşan kulüp üyesi René Girardin, yürürlükteki temsil sistemini eleştirmiş ve yasanın tam anlamıyla genel iradenin pratik ifadesi olabilmesi için yasa tasarılarının (belediye-lerde seçim meclisleri şeklinde toplanacak) ulus tarafından onaylanması gerektiğini savunmuştu. Ayrıca vekillerin ve devlet memurlarının ulusa bağımlı olmalarından ötürü kendilerine emanet edilen iktidarı kullanırlarken ulusa karşı sorumlu olduklarını ileri sürmüştü. Cordelierler Kulübü, Girardin'in görüşlerini benimsemiş, ama asıl derdinin temsili yadsımak değil düzenlemek olduğunu da açıkça göstermişti. Çünkü aldığı kararlar, temsilin uygulanmasının tüm yurttaşlara açık hale getirilmesini, yani pasif yurttaş yasasının kaldırılmasını ve bütün temsilcilerin sıkı bir şekilde denetlenmesini talep etmişti.

Varlet, bundan kabaca bir yıl sonra yayımladığı bu broşürde, temsil konusunda Sieyès'i tümüyle yadsıyıp Rousseaucu bir tutum benimsiyor ve Girardin'den ya da Cordelierlerden çok daha radikal bir yaklaşım sergiliyordu. Ona göre siyasal temsil sistemini mutlak ya da görelî diye ayırmanın ve buna göre bir siyasal yapılanmaya gitmenin hiçbir anlamı yoktu. Çünkü halk egemenliği kabul edildiğine göre, egemenliğin dolayısıyla egemen olan halkın ne şekilde olursa olsun temsil edilemeyeceğini de kabul etmek gerekiyordu. Temsil yetkisiyle donatılan delegelerin, genel oy sistemiyle seçilmiş olsalar bile, egemenin yani halkın iradesini dile getirmeleri mümkün değildi. Bu nedenle, temsilci sıfatını taşıyan delegeler halk adına konuşamazlardı, konuştuklarını iddia ettikleri takdirde de meşruluklarını yitirirlerdi. Kısacası egemenlik temsil edilemez olduğuna göre, nerede halk egemenliği varsa orada temsilin (dolayısıyla temsilcilerin) olmaması gerekiyordu. Halk egemenliğinde halkın aracıya gereksinimi yoktu.

Fransa'da ilk iki Meclis dönemi boyunca benimsenip uygulanan temsil sistemiyle birlikte, sözde var olan halk egemenliği pratikte yok edilmişti. Mebuslara temsilci payesinin verilmesi ve egemenliğin sadece temsil yoluyla kullanılması, egemenliğin ilkesine (*auctoritas*) sahip olduğu kabul edilen halkın egemenliğin kullanımından (*potestas*) yoksun bırakılması sonucunu doğurmuştu. Böylece, halkın siyasal iktidar alanının, hatta siyasetin dışına itilmesi olan temsil sisteminde, egemenlik, somut olarak temsil edilenden yani halktan temsil edenlerin yani mebusların eline geçmişti. Bunun anlamı, genel iradeyi dile getirdikleri varsayılan temsilcilerin aslında egemenliği gasp etmesi ve despotik bir yönetim kurmasıydı. Çünkü bu durumda hakim olan irade, egemen olduğu ileri sürülen halkın iradesi, yani genel irade değil, temsilcilerin özel iradesiydi.

Varlet'ye göre şimdiye dek yaşanmış bu olumsuzlukların giderilmesi, bir başka deyişle halkın gerçekten egemen olup egemenliğini kullanması, temsil sisteminin ortadan kaldırılmasına ve yasaların yapımında yer alacak mebuslar için "özel ve emredici" bir vekâlet mekanizmasının kurulup uygulanmasına bağlıydı. Varlet'nin tasarladığı doğrudan ya da hiç olmazsa yarı doğrudan demokrasi denebilecek bu sistemde, mebuslar temsilci değil vekildiler; müvekkiller ise yurttaşlardı ve tabii yurttaşların toplamı olan halktı. Yetkileri sınırlı olan vekiller, müvekkillerinin birincil meclislerde hazırladığı emredici vekâletler doğrultusunda etkinlikte bulunmak zorundaydılar. Bir başka deyişle vekiller, yurttaşların kendileri için saptadığı bir yol haritasını izlemekle yükümlüydüler.

Varlet'nin savunduğu egemenlik sisteminde emredici vekâletler genel iradenin dile getirilmesi olduğundan, Meclis'te alınan her karar ya da kabul edilen her yasa zorunlu olarak vekâletlerde belirlenen çerçeveye uygun olmalıydı. Üstelik vekiller gerçekte yasaları değil yasa tasarılarını hazırlamak yetkisine sahiptiler; bu tasarıların yasa haline dönüşmesi için halk tarafından onaylanması gerekmektedir. Ayrıca vekiller sürekli bir denetim altındaydılar ve halka karşı sorumluydular. Dolayısıyla sınırları aşan ya da genel iradeye karşı bir tutum içine giren vekiller müvekkilleri tarafından azledilip cezalandırılmalıydı. Dahası Varlet, broşürünün Konvansiyon vekillerinden talep ettiği isteklerin yer aldığı son bölümünde,¹⁰¹ yürütme erkini kullanan bir hükümet aygı-

¹⁰¹ Varlet, kimsenin halk adına konuşma hakkının bulunmadığını ileri sürmesine karşın bir paradoks içine düşmekten kaçınmayıp halk adına şu istekleri sıralıyordu: XVI. Louis'nin sıradan bir yurttaş gibi yargılanması; özgürlük ve eşitlik ilkeleri üzerine temellenmiş bir ulu-

tından da söz ediyordu. Buna göre bakanlar, (tıpkı vekiller gibi) kendilerini seçen halka karşı sorumluydular ve halk tarafından görevlerinden alınabilirlerdi. Sonuçta Varlet, Rousseau'yu izleyerek, halkın yasama erkini (vekilleriyle birlikte) doğrudan kullandığı, yürütme erkini ise kendine karşı sorumlu bir hükümete emanet ettiği bir siyasi sistem önerisinde bulunuyordu.

Varlet, bu konuya sekiz ay sonra bir kez daha eğildi. Ağır bir şekilde eleştirdiği Jirondenlerin düşüşünden önce kaleme aldığı anlaşılan metnini ilk önce 8 Haziran'da Komün'de okudu ve daha sonra "Sosyal Devlette İnsan Haklarının Görkemli Bildirisi" (*Déclaration solennelle des droits de l'homme dans l'État social*) başlığıyla yayımladı. Bu metninde Varlet, daha önce dile getirmiş olduğu halk egemenliği ve temsile ilişkin görüşlerini tekrarlıyor ve vekillerin varlığını (ve tabii yasa tasarıları hazırlamalarını) Fransa'nın büyük bir toprak parçasına ve kalabalık bir nüfusa sahip olmasına bağlıyordu. Vekillerin (ve tüm yöneticilerin) denetlenip yetkilerinin sınırlandırılmasının gerekliliğini, halk egemenliğine dayandırmaktan başka iktidar sahibi insanın psikolojisine, yani despotizme kayma eğilimine göndermede bulunarak açıklıyordu. Ayrıca Varlet, metnin başlığının da belirttiği gibi, Konvansiyon'un bir anayasa üzerinde çalıştığı bu dönemde, kendi haklar bildirisi önerisini kamuoyunun dikkatine sunuyordu. Bu bildiri önerisinde, özellikle de önerisinin 10. maddesinde, halkın egemenliğini doğrudan kullanmasına ilişkin olarak yurttaşların sahip oldukları çeşitli hakları sıralıyordu.

VARLET (8 Haziran 1793)¹⁰²

Giriş

Ey 85 vilayetin Fransızları, ey egemen halk;

14 Temmuz'da rezil Bastille'in yıkıntılarının arasından pırıl pırıl parlayan özgürlük ortaya çıktığında, 10 Ağustos'ta tiranın son yıldırımları karşısında taşranın kuvvetleri savaş düzenine girdiğinde ve Cumhuriyet en değerli yurttaşların mezarlarının üzerinde doğduğunda, biz egemen olduk, ortak düşmanlarımız ise yüce ulusal güce boyun eğdiler. O günlerde, bir elimizde yok

sal eğitim planının hazırlanması; İnsan Hakları Bildirisi'nin mükemmel hale getirilmesi; müvekkillerinin çıkarlarına ihanet eden vekillerin ve istifçilerin idam cezasına çarptırılması; muhtaç durumda olan herkese devlet yardımıyla bulunulması; kült özgürlüğünün tanınması ve hiçbir dine –devletten maaş almak gibi- herhangi bir ayrıcalık tanınmaması.

¹⁰² Varlet, 1793.

edici kılıcı, diğer elimizde de halkçı yasalar bütünü içindeki irade bildirimimizi tutmamız gerekiyordu. Egemenliğimiz sözde kalmamalıydı, hiçbir sınır olmaksızın özgür olmalıydık. Fakat kölelikten yeni kurtulmuş olanların, eski idollerin orasını burasını kırıp parçalamalarına rağmen, tiranlığın hem de kendi elleri tarafından yaratılıp yeniden oluşacağını o dönemde akıllarına getirmeleri mümkün müydü? (Ki daha sonra bu durumla karşılaşan bu insanlar kesinlikle şaşıracaktardı.) Özgürlük bakımından henüz çocuk olanlar, haklarını kullanamayacak kadar zayıf olduklarından, popülerlikleri ve bilgileri sayesinde oyları toplayan yurttaşlardan bazılarının desteğini almaya çalıştılar. Bunun ardından ne oldu? Bu büyük ulusun iktidarını emanet alan ve ulusun kaderini ellerinde tutan bu kişiler neler söylediler, neler yaptılar? 1789'da özgürlüğe doğru birkaç adım atıldı sadece. Ama o zamandan beri, itiraf etmemiz gerekir ki, halkın rahatlatılması ve gönencinin sağlanması için çok az şey gerçekleştirdiler. İyi niyetli bir tarihçi iyiyi ve kötüyü terazinin kefelerine koyup tartacak ve bizden daha doğru bir yargıda bulunacaktır.

Mebuslarımız üç kez¹⁰³ büyük misyonlarının ne olduğunu yeterince kavrayamadılar. Vurdumduymazlık, cingözlük, hükmetme tutkusu ve hepsinden öte para hırsı, vazgeçemedikleri saplantılar haline geldi. Görevlerine vatanseverler, kudurmuşlar olarak başladılar ve sonuçta halkın davasının düşmanı hainler oldular.¹⁰⁴ Bunların içinde bir avuç özgür adam,¹⁰⁵ kendisini bu salgından kurtarabildi. *Sans-culotte* halk, doğanın halkı, kararlı savunucularının kimler olduğunu biliyor, her *sans-culotte* küçük çocuklarına onları kolaylıkla teker teker sayıp gösteriyor ve onlara saygı duyup sadakat göstermelerini buyuruyor. Bu adamların anısını bizden sonraki kuşaklar yaşatacaktır. Hatta bu insanlık dostları, küller i ülkemizdeki büyük insanlar tapınağına¹⁰⁶ yerleştirildikten sonra, bütün uluslardaki duyarlı insanların anılarında var olmaya devam edeceklerdir.

¹⁰³ Varlet, "üç kez" sözcüğüyle, Ulusal Kurucu Meclis, Yasama Meclisi ve Ulusal Konvansiyon'a ilişkin üç yasama dönemini kastediyor.

¹⁰⁴ Varlet, kudurmuşlar (*enragés*) sözcüğüne olumlu bir anlam yüklemektedir.

¹⁰⁵ Başta Marat ve Robespierre olmak üzere bazı Jakoben vekiller kastediliyor.

¹⁰⁶ Panthéon.

Kanıtlanmış olan bir gerçektir ki, insan doğal olarak kibirle yoğrulmuştur ve yüksek mevkilere gelince de zorunlu olarak despotizme kayar. Yaratılan otoriteleri frenleyip dizginlemek gerektiğini, böyle yapılmazsa hepsinin bas-kıcı güçlere dönüşeceğini hissetmeye başladık artık. Onları kendi aralarında dengelemeye çalışmayalım; her karşı güç, eğer halkın kendisi değilse yalandır. Egemen, her daim toplumsal bedenin başı olmalıdır, temsil edilmeyi kesinlikle kabul etmez. Bir zamanlar monarşi döneminde, sınırsız erklerle yetkilendirilen ve özel görüşlerini, iradelerini yanılmaz genel iradenin yerine koyan temsilcilerin olması kabul görebilirdi. Bu durum şaşırtıcı değildir, çünkü bir kralın hükmü altında halk kuldur. Cumhuriyetle ise sistem değişir: Mebuslar [*députés*], yetkileri toplumdaki arzu ve dilekleri dile getirmekle sınırlı olan bağımlı delegelerden başka bir şey değildir. Ülke toprakları çok büyük ve nüfusu çok kalabalık olduğu zaman kendisini doğrudan ifade etme imkânından yoksun olan egemen, düşüncelerini vekillerine [*mandataires*] iletir. Müvekkillerinin görüşlerini işleyip geliştirmekle yetkilendirilmiş olan bu vekiller, bir araya gelip müvekkil dileklerinin sayımını yaparlar ve bu sayımdan da genel irade doğar.

Ey 85 vilayetin Fransızları! Egemenliğimiz hâlâ kalın bir örtünün altında yarı yarıya gizlenmiş haldedir ki, tanrısal Rousseau yaşamının her gününde bu örtünün küçük bir parçasını açığa çıkartmıştı. Bıktırıp usandıran bu örtüyü kaldırmalıyız artık, yırtıp parçalayalım onu. Vekillerimizin yapmadığı, yapmak istemediği şeyi, biz kendimiz yapalım; bu baylara cumhuriyetçilik dersi verelim. Egemen haklarının bilincindedir. Dolayısıyla acaba kim, açık, anlamlı ve tüm önyargıları yıkıcı bir bildiriye ilan ederek bu hakları egemenden daha iyi hayata geçirebilir ve nihayetinde egemenden başka kim, bu hakların içerdiği büyük gerçeklerle neredeyse çapılmışa dönüp bunları bir an önce benimsemeyerek bu haklara insanlığın tümünden daha büyük bir saygı gösterebilir?

Ey 85 vilayetin Fransızları, ey egemen halk! Hem kendi haklarını, hem egemen ulusların haklarını kabul etmek için görkemli bir şölene gel! Parisliler evlerinde oturmuş seni bekliyorlar. Parislileri öylesine çirkin bir şekilde resmettiler, onlara öyle çok iftira attılar ki, seninle konuşmaya, içlerini sana dökmeye ihtiyaçları var. Onları daha önce ne idilerse yine öyle bulacaksın, tiranlara duydukları nefretle alev alev yanan vatanseverlikleri nedeniyle hâlâ sana lââyık olduklarını göreceksin. Alçak Dumouriez'nin ihaneti devlet adam-

ları hizbinin¹⁰⁷ ne olduğunu gözlerinin önüne serdi, çünkü bu hain onların adamıydı. Haydi gel! Hainlerin rezil planları başarılı olsun diye Belçika ovalarını sulamış olan tertemiz kanların, özgürlük şehitlerinin intikamını alacağız hep birlikte.

Bin kere bastırılıp bin kere yeniden tezgâhlanan bir komplodan yorgun düşmüş 85 vilayetin Fransızları, yurttaşlarımız, kardeşlerimiz, dostlarımız; cesaretimiz vatan mihrabının üzerinde canlanacaktır. Gelin, yeminlerimiz bu kez hain bir kralın varlığıyla kirlenmeyecek. Gelin, gelin, gözyaşlarına boğulan vatan sizi çağırıyor. Komplocuları yargılayıp nihai kararı vermek için gelin. Gelin, içimizi kemiren karşı-devrim ateşini söndürmek için bir an önce gelin.

Vendée vilayetinde, papazların ve kralların fanatizmi son çırpınışları içinde kıpırdanmaya devam ediyor. Özgürlüğün beşiği olan Paris'te, bu kişilerin aşağılık suç ortakları boş durmuyorlar ve bir toplanma noktası oluşturmaya çalışıyorlar; bu kötülükleri de son tiranımızın Konvansiyon'daki savunucularının himayesinde yapıyorlar. Hainler sabrımızı taşırdı, egemenin intikam saati geldi çattı. Uzun süredir bastırılan öfke hızla coşup taşıyor, özgür halkların cini tüm Fransızları hareketlendirip canlarına can katıyor, bağımsızlık tutkusu ruhların içine işleyip canlanmalarını ve coşmalarını sağlıyor, elektriklenme her yana yayılıyor, ulusların yakın kurtuluşunun inancıyla yücelen ruhlar kızışıp alev alev yanıyor. Büyük adamlar tarafından öngörülen ve uzun zamandır hazırlanan törel bir ayaklanma, bütün kafalarda yer ediyor. İknanın kızı olan özgürlük, ilgisizleri heyecanlandırıyor, buz tutmuş yürekleri ısıtıyor ve içlerinde hâlâ insani bir şeyler bulunan aristokratları bile yumuşatıyor. Patlama gerçekleşiyor; devrimci yanardağ, püskürttüğü ateşten lavlarıyla hükmedici entrikacıların namussuz ortaklığını yakıp küle çeviriyor. İhanet ve yalanlar, ilkelere ağırlığı altında ezilip yerle bir oluyor. Egemen ulusların hakları kabul ediliyor, gerçeklik güneşi ışıltılı parlıyor, aristokrat baykuşlar karanlık inlerine çekiliyor. Fransız halkı tüm egemenliği içinde beliriyor. Ve on binlerce özgür insanın sesi, gökyüzünde birleşerek Tanrı'ya şu muhteşem yakarıшта bulunuyor: "Özgürlük Yaratıcısına şükürler olsun! Tiranlar kahrolsun! Yaşasın ulusların bağımsızlığı!"

¹⁰⁷ Jirondenler.

Bildirinin Önsözü:

Sosyal devlette insan haklarının korunup sürdürülmesi bakımından uygun tek yönetim biçimi olan bir ve bölünmez cumhuriyetçi yönetim şeklinde yapılmakta kararlı olan Fransız topraklarının egemen halkı, her şeyden önce cehaletin, yanılğın, boşınanların ulusların esaretinin birinci nedenleri olduğunu; hep bir ve değişmez olan doğadan türetilen ilkelerin günün birinde insanları yönetecek evrensel hukuku oluşturduğunu; son olarak da uygulamadaki farklılıklar ile acayipliklerin, yasaların yetersizliği ile uygunsuzluğunun ve devletlerdeki çeşitli devrimci değişikliklerin, sosyal devletteki insanın kurumlarını yerleştireceği değişmez bir temele henüz sahip olamamasından kaynaklandığını değerlendirerek, sosyal devlette insan haklarını, dünya kadar eski olan, kutsal, devredilmez ve zaman aşımına uğramaz bu hakları, görkemli bir bildiriyle gözler önüne serme kararı almıştır. Böylece özgür olmak için yaratılmış tüm halklara sunulan bu bildiri, tiranların boyunduruğunu silkip atmalarına yardım edecek; böylece toplumda bir araya gelen insanlar, haklarından ayrılmaz olan ödevlerini sürekli olarak anımsayacak; böylece egemen uluslar tarafından yaratılan otoritelerin bundan böyle yalın ve tartışmasız ilkeler üzerine inşa edecekleri faaliyetleri daha fazla saygı uyandıracak; böylece artık insanların bir bölümü diğer bölümü tarafından zulme uğramayacak, ama ilkel saygınlıklarına yeniden kavuşup haklarının bilgisine ulaşacak ve haklarıyla gurur duyacak olan tüm insanlar, her bireyin haklarını, dolayısıyla da kamusal mutluluğu güvence altına alan huzurlu, adil ve kalıcı yasalar sayesinde kendi aralarında bir denge kurup sürdürecektir.

Sonuç olarak, egemenliklerini bir bütün olarak kullanan Fransız yurttaşlar, tüm yaratıkların Yaratıcısı olduğunu kabul ettikleri Yüce Varlık'ın huzurunda ve himayesinde, aşağıdaki sosyal devlette insan haklarını tüm egemen uluslara bildirip ilan ederler.

Bildirinin içerdiği 30 maddenin bazıları:

1. madde: Özgürlük, kamusal düzene, toplumsal uyuma öncülük eden manevi bir varlıktır; insanlar arasındaki bütün erdemlerin, bütün yeteneklerin ve her türlü refahın ilkesidir. Özgürlük, tek başına olarak, hem tahtların üzerinde yönetmeli, hem tapınaklarda akli başında olan bilge insanlara Tan-

rı'yı öğretmeli ki bu insanlar da Tanrı'dan adalet, yetkinleşme ve iyilikseverlik düşüncelerini edinsinler.

3. madde: Ulusların birbirleriyle savaşı, krallar, despotlar, hırslı kişiler ve hükmedici entrikacılar tarafından insanlığa karşı işlenmiş bir suçtur. İnsanlara zulmeden bu kişiler ülkelerinde yasa dışıdırlar; yeryüzünü onlardan temizleyen insanlar ise tüm dünyaya yararlı bir iş yapmış olurlar.

4. madde: Her türlü iklimdeki bütün insanlar, hakları açısından özgür ve eşit olarak doğarlar ve öyle yaşamalıdır. Bu ilkenin kabul edilmediği ya da kötü yorumlandığı her yerde despotizm ve anarşi hüküm sürer.

5. madde: Yurttaşlara haklarını kullanmayı öğretebilecek olanlar, sadece, devletin tüm yurttaşları için yerine getirmesi gereken kutsal ödevleridir, yani eğitimidir, öğretimdir ve kamusal ahlak konusunu işleyen tiyatro oyunlarıdır.¹⁰⁸

6. madde: Eşitlik, özgürlüğün doğrudan sonucudur.

7. madde: Toplumun örgütlenmesinin biricik amacı, sosyal devlette insan haklarının korunmasıdır. Bu haklar şunlardır: Egemenliğin kullanımı; düşünme ve eyleme özgürlüğü; bireylerin özgürlüğü, güvenliği ve korunması; mülkiyetlerden yararlanma; baskıya karşı direnme.

8. madde: Egemenliğin kullanımı her bir ulusa aittir. Bütüncül güç temelde sadece ulusların elindedir. Bu güç, bir, bölünmez, devredilmez ve zaman aşımına uğramaz; sadece vekâleten verilebilir, ama kesinlikle hiçbir zaman temsil edilemez. Bütün devletlerde var olan tek bir iktidar bulunur; o da egemen ulusun iktidarındır. Yaratılmış otoriteler, egemen ulustan kaynaklanıp her zaman ona bağımlı kalır.

9. madde: Müvekkillerinin açık ve kesin vekâleti olmaksızın kamusal görevleri ifa eden kişiler, halkın egemenliğini ihlal eden gaspçılardır.

10. madde: Ulus egemenliğinin kullanımı, sosyal devletteki insanların sahip oldukları hakları işaret eder ve bu haklar birbirinden farklı 8 bölüme ayrılır: 1*Tüm kamu görevlerini hiçbir aracı olmaksızın seçme hakkı. 2*Toplumun çıkarlarını müzakere etme hakkı. 3*Yasaları önermekle görevlendirilmiş vekillere, bireysel olarak dileklerini ve arzularını, kolektif olarak

¹⁰⁸ Jakobenlerin de eğitim-öğretim ve tiyatroya ne denli önem verdiklerine, üçüncü cildin son bölümündeki "Halkı Yeniden Yaratmak" başlıklı altbölümünde değinilecektir.

iradelerini bildirme hakkı, dolayısıyla da yasaların yapımına kişisel olarak katkıda bulunma hakkı. 4*Müvekkillerinin çıkarlarına ihanet eden vekilleri azletme ve cezalandırma hakkı. 5*Vergilerin hem gerekliliğini saptayıp özgürce onaylama, hem alınan vergilerin nerelerde kullanıldığını izleme, hem de tüm vergilerin matrahını, kapsamını ve süresini belirleme hakkı. 6*Tüm kamu görevlilerinden, idarecilerden, devlet hazinesi sorumlularından faaliyetleri hakkında hesap sorma hakkı. 7*Vekillerin önerdikleri kararnamelere yasa gücü vermek ve uygulanabilir olmalarını sağlamak amacıyla bu karar-nameleri inceleyip ya reddetme ya da onaylama hakkı. 8*Bir devlette bir bütün olarak ele alınan yurttaşların, canları istediği zaman toplum sözleşmesini yeniden ele alıp baştanbaşa gözden geçirme ve değiştirip dönüştürme hakkı.

13. madde: Bireylerin özgürlüğü, hepsinin kuşkusuz olarak oy verme, seçme, tartışma ve [birincil] meclislerde her birine ait olan egemenlik payını kullanma hakkıdır. Toplum sözleşmesi, yurttaşlar için bu hakkın kullanımının askıya alınacağı ya da yasaklanacağı durumları önceden tespit etmelidir.

Bireylerin özgürlüğü, ayrıca her insanın çalışmasını ve zamanını kiraya vermede özgür olmasıdır, ama ne kendisini satabilir ne de satın alınabilir. Kişiliği devredilmezdir.

19. madde: Mülkiyet çiğnenemez bir hak olduğundan, her malik, mallarını ve gelirini, ne şekilde olursa olsun, istediği gibi kullanmakta özgürdür, tabii eğer bunların kullanımı toplumun yıkımına yol açmıyorsa.

22. madde: Baskıya direnme hakkı, çok değerli olan ayaklanma hakkıdır. Bu hak, zorunluluk yasası dışında başka bir yasa tanımaz.

Ne zaman bir ulusun egemenliği krallar, despotlar, diktatörler, hırslı kişiler, hükmedici entrikacılar, tiranlar tarafından her ne şekilde olursa olsun gasp edilip ele geçirilmişse, o zaman baskı var demektir.

Ne zaman askeri düzen ya da güç devlette hakim konuma gelmişse, o zaman baskı var demektir.

Ne zaman yaratılmış otoriteler toplum sözleşmesinin saptadığı sınırlarının ötesine taşmışsa, o zaman baskı var demektir.

Ne zaman gayrisafi milli hasıla har vurulup harman savrulmuşsa, ne zaman maliyenin iflasıyla kamusal sefalet doruk noktasına ulaşmışsa, o zaman baskı var demektir. Bu koşullarda, bağımsızlığın korunması için yapılan evrensel ayaklanma, hakların en meşrusu ve ödevlerin en kutsalı haline gelir.

23. madde: Egemen bir ulus sosyal devlet olarak yapılanmaya yöneldiği zaman, bütün *section*'lar açıklayıcı vekâletlerle donanmış mebuslar seçip [Meclis'e] gönderirler. Bir araya gelip toplanan bu yetkilendirilmiş delegeler, müvekkillerinin isteklerini geliştirip onlara yasa tasarıları sunarlar. Eğer *section*'ların çoğunluğu bunları kabul ederse, üzerinde anlaşmaya varılmış bu temel hükümler toplum sözleşmesi olarak adlandırılan bir bütün oluştururlar.

24. madde: Yasa genel iradenin ifadesidir. Bu iradenin ne olduğu, ancak, egemen meclisler şeklinde toplanan yurttaşların *section*'lar aracılığıyla dile getirdikleri kısmi dileklerinin birbirleriyle ilişkilendirilip karşılaştırılmasıyla ve sayılmasıyla anlaşılabilir.

Varlet'nin farklı yazılarında dile getirdiği (ve Kudurmuşların benimsediği) halk egemenliğini içi boş bir sözcük olmaktan kurtarmaya, bu amaçla da temsili yadsıyıp halkın egemenliğini doğrudan kullandığı bir siyasal sistemi savunmaya yönelik bu düşünceleri, Jirondenlerin düşüşüne kadar Jakobenlerin görüşleriyle epey bir paralellik taşıyordu. Görmüş olduğumuz üzere başta Robespierre olmak üzere Jakobenler, muhalefette oldukları sürece, her ne kadar temsili tümüyle dışlamamışlarsa da halkın vekillerini sürekli denetlemesi ve gerektiğinde azletmesi düşüncesini zaman zaman gündeme getirip iktidardaki rakiplerine karşı kullanmışlardı.¹⁰⁹ Bu bakımdan Kudurmuşlar ile Jakobenler, ulusal temsile mutlak ve kutsal bir anlam yükleyen Jirondenlere karşı aynı cephede yer alıyorlardı. Ayrıca *sans-culotte*'ların yaşam koşullarıyla yakından ve duyarlı bir şekilde ilgilenen Kudurmuşlar, halkın üstesinden gelmeye çalıştığı tüm sosyo-ekonomik sorunlardan Jirondenleri sorumlu tutuyorlardı. Tabii Kudurmuşların gerek yazıları ve söylevleriyle gerek (10 Mart 1793 gecesinde Varlet'nin örgütlemeye çalıştığı ayaklanma girişimi gibi) devrimci eylemleriyle Jirondenleri hırpalayıp yıpratmaları, Jakobenlerin ekmeğine yağ sürüyordu. Sonuçta Kudurmuşlar, *section*'larda, (Roux'nun Genel Konsey üyesi olduğu) Komün'de ve Cordelierler Kulübü'nde Jirondenlere karşı dilekçelerin, bildirilerin hazırlanmasında etkili olarak ve (Mayıs başında

¹⁰⁹ Robespierre'in 29 Temmuz 1792'de ve 10 Mayıs 1793'te yaptığı konuşmalar için bakınız: I. bölüm, "Siyaset Arenasında Çatışmalar" başlıklı altbölüm ve III. bölüm, "Siyasal Yaşının Düzenlenmesi" başlıklı altbölüm.

Lyon'dan Paris'e gelen Leclerc ile daha da güçlenip) 31 Mayıs-2 Haziran ayaklanmasının hazırlanıp yürütülmesinde aktif bir rol oynayarak Jakobenlere iktidar yolunun açılmasında katkıda bulundular.

Fakat bu tarihten sonra Kudurmuşlar ile Jakobenlerin yolları ayrıldı ya da daha doğrusu bu iki grup karşı karşıya geldi. Çünkü Kudurmuşlar, daha önce ortaya atmış oldukları düşüncelerini, isteklerini ve eleştirilerini dile getirmeye devam ettiler. Çünkü onlara göre 2 Haziran ile birlikte pek fazla bir şey değişmemişti. Oysa Jakobenler bakımından önemli bir değişim gerçekleşmişti: Yer değiştirip muhalefetten iktidar kanadına yerleşmişler ve iktidarın nimetleriyle tanışmaya başlamışlardı.

Kudurmuşlar, 2 Haziran ayaklanmasının tüm sorunları çözmediğini ve Devrim'i başarıyla tamamlayabilmek için yapılması gereken daha çok şeyin olduğunu düşünüyorlardı. Şüphelilerin özgürce hareket ettiklerini ve Devrim karşısındaki tehditlerin aynen devam ettiğini ileri süren Leclerc, 4 Haziran'da Komün'de yaptığı konuşmasında "Düşmanlarınızı yok etmek için neden bu kadar ağır davranıyorsunuz? Birkaç damla kan akıtmaktan neden bu kadar korkuyorsunuz?" diye sorarak, tutuklu Jirondenlere karşı sert davranılmasını ve bir bakıma terör uygulanmasını salık veriyordu. Varlet'nin 8 Haziran'da "Haklar Bildirisi"ni Komün'de okumuş olmasının gösterdiği gibi Kudurmuşlar, temsil sisteminin sonlandırılarak egemenliğin kullanımının (*potestas*) halkın ellerine verilmesi düşüncesinde ısrar etmeyi sürdürüyorlardı. Oysa iktidara yerleşme çabası içinde bulunan Jakobenlerin temsil üzerine kurulu bu siyasal düzenden vazgeçmek gibi bir niyetleri yoktu. Bu nedenle 2 Haziran'da Jirondenlerin Konvansiyon'dan dışlanmasıyla birlikte temsili yönetim organının arınıp halkla özdeşleştiğini, böylece temsilin meşru bir nitelik kazandığını iddia ediyorlardı.

Kudurmuşlar ile Jakobenler, siyasal konulardan başka sosyo-ekonomik sorunlara yaklaşımları bakımından da ters düşüyorlardı. *Sans-culotte*'ların sözcülüğüne soyunan Kudurmuşların 4 Mayıs tarihli Maksimum Yasası'nın uygulanmamasından, enflasyonun artışından ve istifçilerin, karaborsacıların, spekülörlerin cezalandırılmamasından sürekli şikayet etmeleri, liberal ekonomi ilkelerinden vazgeçilmesi ve devletin ekonomiye ciddi bir şekilde müdahale etmesi konusunda hâlâ tereddüt eden Jakobenleri rahatsız ediyordu. Ayrıca Jakobenler, bu tür sorunların gündemde tutulup eleştiri konusu haline getirilmesini, iktidara, dolayısıyla kendilerine ve tabii Devrim'e karşı yöneltilen bir saldırı olarak algılıyorlardı. Onlara göre Cumhuriyet'in iç ve dış düş-

manlarla bir ölüm-kalım savaşı içine girdiği bir ortamda, Kudurmuşların yaklaşımı halkı Devrim'den, devletten soğutmaktan, böylece iktidarın gücünü yıpratmaktan başka bir işe yaramıyordu. Dolayısıyla Jakobenler, Kudurmuşların karşı-devrimcilerin bir maşası olduklarını ve Cumhuriyet için ciddi bir tehdit oluşturduklarını düşünmeye başlamışlardı.

Oysa Kudurmuşların amacı, söylemleriyle ve bazı etkinlikleriyle halkın sorunlarına duyarlı olduklarını kanıtlamış ve artık Jironden engelinden kurtulmuş olan Jakobenleri, tam anlamıyla halkçı bir politikayı benimsemek yolunda ikna edip yüreklendirmekti. Jakobenlerin bu işi başarabileceklerini düşündükleri için de, Jakobenlerden ve onların hazırladığı Anayasa'dan beklentileri çok yüksekti. Demek ki Kudurmuşlar, Jakobenler hakkında kesin bir yargıda bulunabilmek için Anayasa'yı bekliyorlardı. Anayasa metni açıklanıp beklentiler "fos çıkınca", beklentileri gibi eleştirilerinin dozu da çok yüksek oldu.

Jacques Roux, 25 Haziran günü Konvansiyon kürsüsüne çıkıp Gravilliers ve Bonne-Nouvelle *section*'ları ile Cordelierler Kulübü adına bir dilekçe sundu. Mathiez'nin "Kudurmuşların Manifestosu" diye nitelendirdiği, daha sonraki tarihçilerin de bu şekilde adlandırdıkları bu metnin içeriği yenilir yutulur cinsten değildi. Bu özelliğinden ötürü de bu metin, Jakobenlere Kudurmuşlar hakkındaki kuşkularında ne denli haklı olduklarını düşündürtecek ve onlara karşı çok daha saldırgan bir tutum takınmalarına yol açacaktı.

ROUX (25 Haziran 1793)¹¹⁰

Fransız halkının delegeleri,

Bu kutsal salon egoistlerin ve alçakların cinayetleri nedeniyle en az yüz kez haykırışlarla çınladı; her zaman bize, halkın kanını emen kişileri cezalandırma sözü verdiniz. Anayasa pek yakında egemenin onayına sunulacak, ama Anayasa'da spekülasyonu yasakladınız mı? Hayır. Karaborsacılar için ölüm cezası öngördünüz mü? Hayır. Ticaret özgürlüğünün alanını belirlediniz mi? Hayır. Parayla oynanmasını yasakladınız mı? Hayır. Öyleyse, biz, halkın mutluluğu için her şeyi yapmadığınızı ilan ediyoruz.

¹¹⁰ Cock, 2002, s. 1219-1225. Ayrıca: <http://libertaire.free.fr/ManifesteEnrages.html>

Bir sınıf bir diğeri cezalandırılma korkusu olmaksızın açlığa mahkûm ediyorsa, özgürlük boş bir hayaldir ancak. Zenginler ellerindeki tekele dayanıp hemcinsleri üzerinde ölüm-kalım hakkını uyguluyorlarsa, eşitlik boş bir hayaldir ancak. Yurttaşların dörtte üçünün gözyaşı dökmeden ulaşmadığı gıda maddelerinin fiyatları üzerinde karşı-devrim her gün dalavereler çeviriyorsa, Cumhuriyet boş bir hayaldir ancak.

Oysa *sans-culotte*'ları Devrim'e bağlayıp Anayasa etrafında toplayabilmeniz için ticaretten ayırt edilmesi gereken alış-veriş hırsızlığını engellememiz ve gıda maddelerinin fiyatını onların satın alabileceği bir düzeye getirmemiz şarttır. Neden mi? Çünkü zavallı vatanımız sadakatsiz vekiller tarafından, devlet adamları¹¹¹ tarafından dış savaş belâsı içine sürüklendi diye bir de içeride zenginlerin bize daha korkunç bir savaş mı ilan etmesi gerekiyor? Çünkü haince feda edilmiş üç yüz bin Fransız yurttaşı kralların kölelerinin canice kılıçlarıyla can verdiler diye yuvalarını koruyan insanların taş yemeye mi mahkûm olması gerekiyor? Özgürlük davası uğruna hayatlarını kaybedenlerin arkalarında bıraktıkları dulların, gözyaşlarını silmek için ihtiyaç duydukları kumaş parçasını altın fiyatına mı satın alması gerekiyor? Çocuklarının yiyeceği olan bal ile süte altın fiyatı mı ödemesi gerekiyor?

Halkın vekilleri; Gravilliers *section*'u, kendi içinizde, Dumouriez'nin işbirlikçilerinin, Vendée'nin temsilcilerinin, tiranı kurtarmak isteyen kralcıların, iç savaşı tezgâhlayan iğrenç adamların, vatanseverliği ve erdemi birer suç haline sokan zorba senatörlerin bulunduğu gördüğü anda beklentisinden vazgeçmişti. Montagne'ın yüreğinde olan iyiliği yapmaya gücünün yetmediğini fark edip ayaklanmıştı.

Fakat bugün yasalar tapınağı, Gorsasların, Brissotların, Pétionların, Barbarouxların ve [Kral'ın davasında] halkoyuna başvurulmasını savunmuş diğer elebaşların varlığıyla kirletilmiş durumda değil artık; bugün bu hainler, darağacından kaçmak için bağnazlaştırdıkları vilayetlere alçaklıklarını ve iğrençliklerini gizlemeye gittiler. Bugün Konvansiyon saygınlığına, gücüne yeniden kavuştuğuna ve iyilik yapmak için sadece istemesi yeterli olduğuna göre, Cumhuriyet'in esenliği adına, spekülasyon ile karaborsayı Anayasa'da yasaklamanız ve ticaretin yurttaşları soyup soğana çevirip umutsuzluğa ve

¹¹¹ Jirondenler.

açlığa mahkûm etmek olmadığı genel ilkesini yasalaştırmanız için size yalvarıyoruz.

Dört yıldan beri Devrim'in avantajlarından yararlananlar yalnızca zenginlerdir. Soyluluk aristokrasisinden daha korkunç olan ticaret aristokrasisi, bireysel servetlere ve Cumhuriyet hazinesine el koymayı zalim bir oyuna çevirdi. Üstelik kötülüklerinin bir sonu olduğunu göremiyoruz, çünkü fiyatlar sabahtan akşama baş döndürücü bir hızla yükseliyor. Temsilci yurttaşlar; egoizmin en çalışkan sınıfa karşı yürüttüğü ölümüne savaşın sona erme zamanı geldi artık. Spekülatörlere ve istifçilere karşı yasalar çıkarın. Bu insanlar yasalarınıza ya uyacak ya da uymayacaklardır. Birinci durumda vatani kurtarmış olacaksınız; ikinci durumda da yine vatani kurtaracaksınız, çünkü halkın kanını emenlerin kimler olduğunu öğrenip onları cezalandırmak mümkün olacak.

Daha neler! Alçakların mülkiyeti, insanların yaşamından daha mı kutsal sanki? Silahlı kuvvetler yönetim aygıtının hizmetindedir; dolayısıyla temel ihtiyaç maddelerine yönetim neden el koyamasın ki? Yasamacının savaş ilan etme, yani insanları katliama götürme hakkı olduğuna göre, yuvalarını koruyan kişilerin sömürülmesini ve aç bırakılmasını engelleme hakkı neden olmasın ki?

Ticaret özgürlüğü, tüketme ve tükettirme hakkıdır, yoksa tüketmenin baskı yapıp engellenmesi değildir. Herkese gereken gıda maddeleri herkesin ulaşabileceği fiyattan satılmalıdır. Dolayısıyla, bir kez daha tekrarlıyorum, bu yönde kararlar alın, alın ki *sans-culotte*'lar mızraklarıyla yasalarınızı uygulamaya koysunlar.

Bir kral önermeye kalkışan kişilere karşı ölüm cezası kararını alırken tereddüt etmediniz, iyi de yaptınız. Marsilya'da darağacını vatanseverlerin kanıyla kırmızıya boyayan karşı-devrimcileri yasadışı ilan ettiniz, iyi de yaptınız. Fakat eğer soyluları ve mevkilerini saraya borçlu olan kişileri ordularımızdan kovmuş; göçmenlerin ve komplocuların çocukları ile karılarını rehin almış; bu eski soyluların gelirlerini savaş giderleri olarak elinizde tutmuş; Devrim'den beri bankerlerin ve istifçilerin topladıkları hazinelere gönüllü askerler ile dulhaların yararına el koymuş; [Kral'ın davasında] halkoyu yönünde oy kullanmış olan vekillerin tümünü Konvansiyon'dan kapı dışarı etmiş; federalizmi kışkır-

tan yöneticileri Devrim Mahkemelerine yollamış; Vendée'de bir karşı-devrim yuvasının oluşmasına göz yummuş olan bakanlar ile Yürütme Konseyi üyelerinin üzerine yasanın kılıcını indirmiş; nihayet yurttaşlık karşıtı dilekçeleri imzalamış olanları tutuklamış olsaydınız, tam anlamıyla vatana lâıyk kişiler olurdunuz. İstifçiler ile spekülâtörler bu insanlar kadar, hatta onlardan daha fazla suçlu değil mi? Tıpkı onlar gibi ulusun gerçek katilleri değil mi?

Öyleyse, bu vampirlerin üzerine adaletinizin yıldırımlarını yollamaktan çekinmeyin, halkı çok mutlu etmekten çekinmeyin. Tabii ki halk, sizin için elinden geleni yaparken hiçbir zaman sonuçları hesaplamamıştı. Özellikle 31 Mayıs ile 2 Haziran günlerinde, özgürlüğü bütününü istediğini size kanıtlamıştı. Bunun karşılığında ona ekmek ve bir yasa verin, yiyecek fiyatlarının aşırılığı nedeniyle halka işkence edilmesini engelleyin.

Bugüne dek, konumları gereği suç işleyenler ve alışkanlık nedeniyle kraların işbirlikçileri olan büyük tüccarlar, ticaret özgürlüğünü halkı ezmek için suistimal ettiler. Yasanın yasaklamadığı her şeyi yapma hakkının bulunduğu dile getiren İnsan Hakları Bildirisi maddesini yanlış bir şekilde yorumladılar. Madem öyle, spekülasyonun, para alım-satımının ve istifçiliğin topluma zararlı olduğu yönünde yasa çıkarın. Gerçek dostlarının kimler olduğunu bilen bu halk, uzun zamandır acı çeken bu halk, kaderinden dolayı yüreğinin yandığını ve kötü durumunu ciddi olarak iyileştirmek istediğinizi anlayacaktır. Anayasa'da spekülasyona ve istifçiliğe karşı açık ve kesin bir yasa bulunduğu, sizin yoksulun durumuyla zengin durumundan daha fazla ilgilendiğinizi görecektir; sizin aranızda bankerlerin, armatörlerin ve tekalcilerin oturmadığını görecektir; son olarak da sizin karşı-devrimi istemediğinizi görecektir.

Zenginden alınacak bir milyarlık zorunlu istikraz kararı çıkardığınız doğru; fakat istifçilik ağacını kökünden söküp atmazsanız, istifçilerin açgözlülüğüne ulusal bir fren getirmezseniz, hemen yarın kapitalistler ve tüccarlar, tekeller ve hırsızlıklar aracılığıyla bu miktarı *sans-culotte*'ların sırtından çıkaracaklardır. Demek ki egoiste değil *sans-culotte*'a vurmuş oldunuz. Yasanızdan önce bakkal ile banker, yurttaşları ezmekten geri durmuyorlardı. Şimdi onların üzerine böyle bir vergi salınca intikam almayacaklar mı, yoksulun gözyaşı ve kanı üzerinden yeni bir haraç kaldırmayacaklar mı sanıyorsunuz yoksa?

İşçinin yiyecek fiyatlarının artışına orantılı olarak ücret aldığıının ileri sürülmesi boşunadır. Gerçek şudur ki, bazı endüstri dallarında ücretler yüksek-

tir, ama birçoğunda işçiler Devrim'den beri daha az ücret alıyorlar. Üstelik yurttaşların hepsi işçi değil; dahası bütün işçilerin işi yok; bir işte çalışanlar arasında ise, henüz yaşamlarını kazanma yeteneğine ulaşamamış sekiz-on çocuğu olanlar var; kadınlar da genel olarak günde yirmi kuruştan fazla para kazanamıyorlar.

Montagne'ın vekilleri, bu devrimci kentin evlerinde üçüncü kattan doku-zuncu kata taşınmış olmanıza rağmen,¹¹² yine de bu büyük halkın gözyaşlarından ve hıçkırıklarından dolayı içinizin sızlaması gerekirdi. Bu halk ki ek-meksiz ve elbisesizdir, spekülasyon ile istifçilik tarafından bu yıkımın ve felaketin içine itilmiştir; çünkü yasalar yoksul için acımasızdır, çünkü yasalar zenginler tarafından ve zenginler için yapılmıştır.

Ey XVIII. yüzyılın utancı! Dışarıdaki tiranlara savaş ilan etmiş olan Fransız halkının temsilcilerinin içerideki tiranları ezemeyecek kadar alçak olduklarına kim inanabilir? Sartinelere¹¹³ ve Flesselleslerin¹¹⁴ yönetimi sırasında hükümet, temel ihtiyaç maddelerinin değerlerinden üç katı daha pahalıya satılmasına izin vermezdi. Hatta askerler için silahların ve etin fiyatını belirlemişti. Buna karşılık, yirmi beş milyon insanın gücünü arkasına almış olan Ulusal Konvansiyon, tüccarlar ile egoist zenginlerin yaşam için en gerekli olan şeylerin fiyatını keyfi olarak arttırarak bu insanlara hiç durmaksızın ölümcül darbeler indirmeleri karşısında sessiz mi kalacaktır? Louis Capet'nin karşı-devrimi tezgâhlamak için yabancı devletlerin yıldırımlarını kışkırtmasına gerek yoktu. Vatan düşmanlarının Batı vilayetlerini¹¹⁵ bir ateş yağmuruyla yığın yerine çevirmelerine gerek yoktu. Spekülasyon ile istifçilik, cumhuriyetçi yasalar yapısını yıkmak için yeterlidir.

“Fakat yiyeceklerin pahalılığının nedeni savaştır”, denecektir. Öyleyse, ey halkın temsilcileri, neden bu savaşa yol açtınız? Neden gaddar XIV. Louis zamanında Fransızlar tiranlar ittifakını geri püskürtürken, spekülasyon bu imparatorluğun üzerinde isyanın, açlığın ve yıkımın bayrağını yükseltmemiş-

¹¹² Apartmanların alt katlarından üst katlarına taşınmak zenginleşmenin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

¹¹³ Antoine de Sartine (1729-1801): Devrim patlak verdiğinde Paris Polis Genel Müdürü.

¹¹⁴ Jacques de Flesselles (1730-1789): 14 Temmuz'da halk tarafından linç edilmiş olan Paris Belediye Başkanı.

¹¹⁵ Vendée isyanında yer alan vilayetler kastediliyor.

ti? Oysa bugün, bu bahanenin arkasına sığınan tüccarın mumun kilosunu altı liraya, sabunun kilosunu altı liraya ve yağın kilosunu da yine altı liraya satması mümkün oluyor.

Demek ki savaş bahanesiyle bir *sans-culotte*, bir ayakkabı çiftine elli lira, bir gömleğe elli lira ve kötü bir şapkaya yine elli lira ödemek zorunda kalıyor. Bu bakımdan Cazalès ile Maury'nin öngörülerinin gerçekleşmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda da siz, onlarla birlikte vatana karşı komplo kuruyorsunuz, hatta ihanet bakımından onları kat be kat aşılıyorsunuz demektir. Bu yüzden Prusyalılar ile İspanyollar rahatlıkla şunu söyleyebilirler: "Biz Fransızları zincire vuracak efendileriz, çünkü onların kendilerini parçalayan canavarları zincirleyecek cesareti yok." Ayrıca şu da söylenebilir: "Cumhuriyet, milyonlarca parayı har vurup harman savurarak, burjuvaların ve büyük tüccarların karşı-devrim partisine katılmalarına yol açarak kendi sonunu kendisi getirmektedir."

"Fakat yiyeceklerin pahalılığının nedeni kâğıt paradır", denecektir. Ama *sans-culotte*'lar bu kadar çok paranın dolaşımında olduğunu fark etmiyorlar. Ancak çok miktarda kâğıt paranın basılması, bir kurunun olduğunun ve değerine inanıldığının bir kanıtıdır. Eğer *assignat*'nın teorik bir gerçekliği varsa ve Fransız ulusunun ona duyduğu güven üzerinde temellenmişse, milli mülklerin [az olan] parasal miktarı onun değerini kesinlikle düşürmez. Tedavülde çok miktarda paranın bulunması, kişinin kendisinin insan olduğunu unutup ticarete hırsızlığa soyunmasının, yurttaşların servetlerine ve yaşamlarına ambargo koymasının, açgözlülük ile tarafgirliğin yol açtığı her türlü baskıyı uygulamasının, halkı hem isyana kışkırtmasının hem de kıtlık nedeniyle insanlara gereksinimleri için işkence çektirip açlıktan birbirlerini yemeye zorlamasının bir gerekçesi olabilir mi?

"Fakat *assignat*'lar ticarete çok kaybettiriyor", denecektir. Eğer öyleyse, içeride ve dışarıda bankerler, tüccarlar ve karşı-devrimciler neden kasalarını *assignat*'larla dolduruyorlar? Neden bazı işçilerin ücretlerini indirme ve diğerlerine de tazminat ödememe acımasızlığı gösteriyorlar? Milli mülkleri satın aldıklarında neden mallarında indirim yapmıyorlar? Borçları ülkesinin değerini belki yirmi kat aşan ve bankasının kâğıt parası sayesinde zengin olan İngiltere, gıda maddelerini bizim ödediğimiz kadar pahalıya mı satın alıyor?

Tabii ya, Başbakan Pitt, George'un¹¹⁶ uyruklarının bunalmasına izin veremeyecek kadar beceriklidir. Ve siz temsilci yurttaşlar, siz Montagne'ın vekilleri; siz ki kendinizi *sans-culotte* addedip böbürleniyorsunuz, bulunduğunuz bu ölümsüz kayanın tepesinden kıpırdamadığınız sürece hep yeniden canlanan spekülasyon Hydra'sını yok edemeyeceksiniz.

"Fakat dahası, dışarıdan birçok mal ithal ediliyor ve bunların madeni para ile ödenmesi isteniyor", denecektir. Yanlıştır bu; ticaret hemen her zaman malların mallarla, kâğıt paraların kâğıt paralarla takası şeklinde olur; çoğu kez de madeni para yerine senetler tercih edilir. Avrupa'da dolaşımda bulunan çeşitli madeni paralar, tedavüldeki kâğıt paraların onda birini bile karşılamaz. Gün gibi aşikârdır ki spekülâtörler ile bankerler, madeni paralarını daha pahalıya satmak, cezalandırılmadan tekel oluşturmak ve dökmeye can attıkları yurttaşların kanları üzerinden pis ticari tezgâhlarını kurmak amacıyla *assignat*'nın değerini düşürüyorlar.

Ama bu işin sonunun ne olacağı bellidir. Eşitlik dostları, hiç kuşkusuz içerde ve dışarıda boğazlanmalarını ve açlığa mahkûm edilmelerini kabul etmeyeceklerdir hep. Hiç kuşkusuz bu kamusal veba tarafından, yani bizi kurtçuklar gibi kemiren şarlatanlar ve dükkanları hırsızlar yatağından başka bir şey olmayan istifçiler tarafından aldatılmayacaklardır hep.

Fakat krallığı yeniden kurmaya kalkışan her kişiye karşı ölüm cezası verilmesinin ve yurttaşların sayısız askeri bölükler halinde silahlarıyla çelikten bir kubbe oluşturup barbar sürülerinin üzerine her yönden ateş yağdırmasının ardından, bankerler ile istifçiler hâlâ bu işin sonunun nereye varacağını bilmediklerini söyleyebilecekler midir? Bilmiyorlarsa bile, biz onlara öğrettik işte. Halk özgürlük ve eşitlik istiyor. Cumhuriyet ya da ölüm!

Ey istifçiler, tiranlığın alçak yordakçıları; işte sizi umutsuzluğa sürükleyen de bu kesinlikle. Halkın yüreğini yozlaştırmayı ve onu terörle,¹¹⁷ iftirayla bo-yunduruk altına almayı başaramadığınızdan, özgürlük aşkını boğmak için köleciliğin son çaresine başvuruyorsunuz. Vatan evlatlarını aç, susuz, çıplak bırakıp yüreklerine ölüm korkusu salmak ve böylece despotizmin kollarına atılmalarını sağlamak amacıyla, yapımevlerine, limanlara, bütün ticaret kol-

¹¹⁶ İngiltere Kralı III. George.

¹¹⁷ Terör sözcüğü, korku anlamında kullanılmış.

larına ve toprağın bütün ürünlerine el koyuyorsunuz. Fakat bu düzenbazlar, kılıç ve özgürlükle, yoksulluk ve fedakârlıkla yaşamasını bilen bir halkı köleliğe indirgeyemeyeceklerdir. Antik zincirleri ve hazineleri Cumhuriyet'e ve ölümsüzlüğe tercih etmek, sadece monarşi yandaşlarına özgüdür.

Dolayısıyla, halkın vekilleri; sergileyeceğiniz uzun süreli aldırma ve rahavet, bir alçaklık eylemi, halka karşı işlenmiş bir suç olacaktır. Zenginlerin, yani kötü insanların nefretini kazanmaktan korkmayın. Siyasal ilkeleri, en yüce yasa olan halkın esenliğine feda etmekten korkmayın. Despotizmin bile barbarca gücünün son günlerinde utanç duyduğu suistimallere ve yolsuzluklara ödlelik nedeniyle göz yumarak kâğıt paranın değersizleşmesine izin verdiğiniz ve iflasa yol açtığınızı bizimle birlikte kabul edin.

Büyük bir devrime için kötülüklerin olduğunu, özgürlüğün zaferi için yapılması gereken fedakârlıkların bulunduğunu ve cumhuriyetçi olma kıvancının yüksek bir bedelle ödendiğini biliyoruz hiç kuşkusuz. Fakat şunu da biliyoruz ki, halka önceki iki Meclis tarafından ihanet edildi, 1791 Anayasası'nın kusurları kamusal felaketlere kaynaklık etti. Demek ki kralların esasını kırmış olan *sans-culotte*'ların, artık isyanların ve her türlü tiranlığın sonlandığını görmelerinin vakti gelmiş bulunuyor.

Eğer bu duruma acil bir çare bulamazsanız, eğer yasamacıların değiştiremeyeceği bir Anayasa maddesiyle spekülasyonun ve istifçiliğin önüne geçemezseniz, birkaç yüz liralık bir ranta sahip olan insanlar nasıl yaşamlarını sürdürebilirler? Barışa ancak yirmi yıl sonra kavuşmamız mümkündür. Savaş giderleri yeni kâğıt paraların basılmasına yol açıyor, dolayısıyla spekülasyona ve istifçiliğe göz yumarak tüm bu süre boyunca başımızdaki belâların devam etmesini mi istiyorsunuz? Bunun sonucu, ne yazık ki bütün vatansever yabancılar¹¹⁸ sınır dışı etmek ve köle halkların Fransa'ya gelip özgürlüğün temiz havasını solumalarını engellemek olacaktır.

Çoğunun iğrenç bir şekilde anıldığı seleflerinizin bize monarşiyi, spekülasyonu ve savaş miras bırakması yetmedi mi ki, siz de perişanlığı, açlığı ve umutsuzluğu miras bırakasınız? Kralcılar ile ilımlıların ticaret özgürlüğü bahanesine sığınarak işyerlerini, mülkleri kendilerine peşkeş çekmeleri, tarlalardaki buğdaylara, ormanlara ve bağlara, hatta hayvanların postlarına el

¹¹⁸ "Vatansever yabancılar", "Fransa'yı seven yabancılar" diye okunmalıdır.

koymaları ve de yasaların koruması altında yurttaşların kanlarıyla gözyaşlarını altın kadehlerde içmeleri mi gerekiyor hâlâ?

Hayır, Montagne'ın vekilleri, hayır! Eserinizi yarım bırakmayacaksınız. Kamusal gönencin temelini atacaksınız. Spekülatörlere ve istifçilere karşı genel ve baskıcı ilkeleri hayata geçireceksiniz. Haleflerinize, güçlünün zayıf, zenginin yoksul üzerindeki barbarlığının korkunç örneğini bırakmayacaksınız. Bu sayede kariyerinizi iğrenç bir şekilde tamamlamayacaksınız.

Bu tam güven ortamında, özgürlüğü, eşitliği, Cumhuriyet'in bir ve bölünmezliğini ve vilayetlerin ezilen *sans-culotte*'lerini mezara kadar koruyacağınıza yemin edin şimdi.

Vilayetlerin ezilen *sans-culotte*'ları, bir an önce Paris'e gelip kardeşlik bağlarını düğümlesinler! İşte o zaman onlara Bastille'i deviren bu ölümsüz mızrakları göstereceğiz. 12'ler Komisyonu'nu ve devlet adamları hizbini¹¹⁹ yerle bir etmiş olan bu mızraklar, şimdi hangi maskeyi takmış olurlarsa olsunlar ve hangi ülkede ikamet ederlerse etsinler bütün komploculara ve hainlere hak ettikleri cezayı verecektir. İşte o zaman onları, Marsilyalıların ve taşra *sans-culotte*'lerinin hatalarından geri dönüp tahtı devirmeye yemin ettikleri o genç meşe ağacının altına götüreceğiz.¹²⁰ İşte o zaman nihayet onlara yasalar tapınağına kadar eşlik edeceğiz ve burada bir yanda tiranı kurtarmak istemiş olan tarafı, öte yanda ise tiranın ölümüne karar vermiş olan Montagne'ı cumhuriyetçi bir parmakla göstereceğiz.

Yaşasın gerçek, yaşasın Ulusal Konvansiyon, yaşasın Fransız Cumhuriyeti!

Roux'nun bu konuşmasında, eski üretim ve mübadele sistemine özgü fiyatların düzenlenmesini ve narh uygulanmasını savunmasından çok, istifçilere ve karaborsacılara idam cezasını da içeren radikal talepleri tehditkâr bir tarzda dile getirmesi ve temsilcileri töhmet altında bırakan ifadelere yer vermesi, Konvansiyon'da büyük bir infiale neden oldu. Özellikle de "Sartinelerin ve Flesselleslerin yönetimi" diyerek *Ancien Régime*'e göndermede bulunması ve buradan hareketle bir karşılaştırma yaparak Devrim'den sonra halkın çok

¹¹⁹ Jirondenler.

¹²⁰ Devrim'in simgelerinden biri olan özgürlük ağaçları için genellikle meşe tercih ediliyordu. Bu konuya 3. cildin III. bölümündeki "Halkı Yeniden Yaratmak" altbölümünde değinilmektedir.

daha büyük bir sefalet içine düştüğünü ileri sürmesi, Montagne vekillerini çileden çıkardı.

Vekillerin gösterdiği tepki karşısında, Roux ile birlikte Meclis'e gelen heyetten bazı kişiler korkup Roux'nun okuduğu dilekçenin Gravilliers *section*'ünün onay verdiği metin olmadığını ileri sürdüler. Konvansiyon'un dört bir yanından Roux'nun tutuklanmasını isteyen sesler yükselirken, konuşması hakkında söz alan vekiller, çözümler önerdiği sosyo-ekonomik sorunlara hiç değinmediler ve Roux'ya sadece siyasal açıdan vurup suçlamaya çalıştılar. Örneğin Jakoben Thuriot, Roux'nun "anarşinin korkunç ilkelerini savunup" Konvansiyon'a hakaretler yağdırdığını söyledi. Billaud-Varenne, Roux'nun Anayasa'yı okumadığını ama buna rağmen bu metni her yerde karalamaya yönelik konuşmalar yaptığını ileri sürdü. Bu girizgâh niteliğindeki suçlamalardan sonra Robespierre, "Konuşmacının hain amacının ne olduğunu kolaylıkla fark etmişsinizdir. Vatanseverlerin üzerine ıımlılık suçlaması atarak halkın artık onlara güvenmemesini sağlamaya çalışıyor" deyip Roux'ya hain etiketini yapıştırdı.

Bu hararetili oturum sonrasındaki üç gün boyunca, ilk önce kadınların Paris'e sabun kalıpları getiren mavnalara saldırıp sabunları yağmalamaları ya da düşük bir fiyata satılmasını sağlamaları, ardından çeşitli maddelerin kıtlığı nedeniyle gösterilerin yapılması, Jakobenlerin eline başta Roux olmak üzere Kudurmuşları bu olaylardan sorumlu tutup eleştirmek için yeni bir koz verdi. Ayrıca Jakobenler, Kudurmuşları iyice zayıflatmak için üye oldukları Cordelierler Kulübü'nü ve bu kulüpte yer alan Hébertistleri Kudurmuşlara karşı kendi saflarına kazanma çabası içine girdiler. 28 Haziran günü Roux'nun Konvansiyon'da okumuş olduğu dilekçeyi Komün'de de okumak istemesi tepkiyle karşılandı. Komün temsilci-vekili ve Cordelierler Kulübü üyesi Chamette onun bu isteğini, dilekçesinin mülkiyet hakkının çiğnenmesine ve mülklerin talan edilmesine davetiye çıkardığını söyleyerek reddetti. Aynı şekilde Hébert de, Belediye binası önünde toplanan göstericilerin Roux ve onun gibi kişiler tarafından kışkırtıldığını iddia etti ve göstericilere "Mülkiyetleri koruyacağımıza yemin ettik. Mülkiyetlerin saldırıya uğramasına izin vermek-tense görev başında ölmeyi yeğleriz" diye seslendi. Böylece Roux ve arkadaşları, iki önemli Hébertist tarafından özel mülkiyet düşmanı olarak da damgalandılar.

Aynı günün akşamı Robespierre, Jakobenler Kulübü'nde yine Roux'yu hedef aldı. Sözlerine Roux'nun vatanseverlere, yani Jakobenlere, Montagnard-

lara ve Cordelierlere iftira attığını söyleyerek başladı, ardından Jirondenlerin katledilmesini isteyen Roux'yu iç savaşı körüklemekle, Konvansiyon'a hakaretler yağdırmakla ve her sınıftan yurttaşı Anayasa'ya karşı ayaklandırmaya çalışmakla suçladı. Bu suçlamalarla yetinmeyip "halkın tek düşmanı Konvansiyon'un Montagne'ına karşı vaaz verenlerdir" diyerek Roux'yu bu kez de halk düşmanları kategorisi içine dahil etti. Son olarak, söylemleri ve eylemleriyle kamusal barışı, toplumsal birliği, kısacası Cumhuriyet'i tehdit eden Roux'nun bir Avusturya ajanı olduğundan şüphelenilmesi gerektiğini belirtti.

Robespierre, bu konuşmasını iki gün sonra 30 Haziran'da, Cordelierler ile yakın ilişkiler içinde bulunan Collot d'Herbois'nun da yer aldığı bir Jakoben heyetle Cordelierler Kulübü'ne gittiğinde tekrarladı. Bu yolla, Kudurmuşlara iyi bir darbe indirmeyi ve Roux yüzünden araları açılan iki kulübü yeniden sıkı bir ittifak içine sokmayı planlamıştı. Cordelierlerin bu oturumunda, aynı zamanda Jakobenler Kulübü üyesi de olan Legendre ve Hébert, bu heyetin yanında yer alıp Roux'ya saldırmaya koyuldular. Henüz üç gün önce Roux'nun dilekçesini onaylamış ve bastırılıp dağıtılmasını kabul etmiş olan Cordelierler, Jakobenlerin kararlı tutumu, Marat'nun hasta döşeginden yolladığı suçlayıcı mektubu ve Legendre, Hébert, Momoro gibi önde gelen üyelerinin ısrarı karşısında tam anlamıyla çark ettiler. Bağırışlar arasında Roux "fanatik, canavar, hain" damgasını yerken, onu savunan Leclerc'e "Koblentz kaçkını, Pitt'in parayla satın aldığı ajan" gibi suçlamalar yöneltildi. Sonuçta her ikisi de kulüpten ihraç edildi.¹²¹ Varlet hakkında ise üyeliğinin şimdilik askıya alınmasına ve kesin bir sonuç için ileri bir tarihte oylama yapılmasına karar verildi.

Jakobenler, Cordelierler Kulübü'nde elde ettikleri bu başarıdan sonra Kudurmuşların *sans-culotte*'ların gözündeki itibarını iyice sarsmak için Marat'ı devreye soktular. Bir zamanlar yazdıklarıyla Kudurmuşları etkilemiş olan, ama Konvansiyon'a seçildiğinden beri halkı kıskırtan düşüncelerin devleti yıpratma amacı güttüğünü, bu nedenle de karşı-devrimcilerin işine geldiğini (hatta onlar tarafından ortaya atıldığını) ileri süren Marat, gazetesi *Le Publiciste*

¹²¹ Cordelierler Kulübü, 11 Temmuz'da Konvansiyon'a yolladığı bir bildiriyle maskesini indirdiği Roux'yu ve dilekçesini kınayıp mahkûm ettiğini resmen ilan edecekti. Kulüp üyeleri, ayrıca mülkiyet hakkına saygı duyduklarını, herkesin saygı duyması için ölümü göze alarak ellerinden geleni yaptıklarını ve Konvansiyon'a sadık olduklarını bir kez daha ifade etme gereği duyacaklardı.

de la République Française'in 4 Temmuz 1793 tarihli sayısında, Kudurmuşlar hakkında kaleme aldığı bir makaleye yer verdi.¹²² Bu yazısında, Roux, Varlet ve Leclerc'in Devrim bakımından büyük bir tehdit oluşturduklarını belirtiyor ve daha iyi tanıdığı Roux'nun kişiliğinden uzun uzadıya söz edip ne denli karaktersiz dolayısıyla tehlikeli bir insan olduğunu ileri sürüyordu.

MARAT (4 Temmuz 1793)¹²³

Özgürlüğü zafere ulaştırmak için üstesinden gelmemiz gereken en korkunç belâ, aristokratlar, kralcılar, karşı-devrimciler değil, yurttaşlık maskesinin arkasına sığınarak iyi yurttaşları aldatıp şiddet içeren tehlikeli, cüretkâr ve yıkıcı eylemlere sürükleyen gözü dönmüş yalancı vatanseverlerdir.

Bu entrikacılar, *section'*lerinin hizmetinde olmakla yetinmezler, bütün halk derneklerinin içine sızmak ve onları etkileyip en önemli liderlerinden biri olmak için sabahtan akşama kadar uğraşıp didinirler. Gravilliers *section'*unu, Kardeşlik Derneği'ni¹²⁴ ve Cordelierler Kulübü'nü ele geçiren üç adam böyle kişilerdir işte. Sözünü ettiğim bu adamlar, genç Leclerc, Varlet ve Jacques Roux denen papaz Renaudi'dir.

Varlet beyinsiz bir entrikacı olabilir, ama genç Leclerc çok becerikli bir düzenbaz gibi görünüyor. Onun farklı rollere soyunup kendini kabul ettirebilmek için bir hafta içinde üç kez kılık değiştirdiğini kendi gözlerimle gördüm. Ayrıca, halk derneklerini yoldan çıkarmak için Paris'e gelip kazık çakmadan önce birkaç ay boyunca Koblentz'de eğitim gördüğü ve birkaç ay önce Lyon'da patlak veren karışıklıkların önde gelen failerinden biri olduğu hakkında bilgiler bulunduğu da ileri sürülüyor.

Papaz Renaudi hakkında çok daha kesin bir şekilde konuşabilirim. Onunla ilgili olarak uzun süre ağzımı açmadım. Çünkü bir vatansever olarak kabul

¹²² Zaten Marat, 23 Haziran tarihli gazetesinde de Kudurmuşları, özellikle Roux'yu, hedef almıştı. Çünkü bu yazısında, daha önceleri düşünce ve basın özgürlüğünün sınırsız olmasını savunmuş olmasına karşın, "despotizm ile Cumhuriyet dönemlerindeki gıda maddelerinin fiyatlarını karşılaştırarak *Ancien Régime*'e geri dönülmesini kolaylaştırmayı amaçlayan", "Devrim'e iftira atan" ve "vatana sadık olan otoritelere kara çalan" kişilerin susturulması için düşünce ve basın özgürlüğünün sınırlandırılmasını salık vermektedir.

¹²³ Vermorel, 1869, s. 312-315.

¹²⁴ Asıl adıyla "İki Cinsiyetten Vatanseverlerin Kardeşlik Derneği".

görüyor ve çoğu kez doğru yoldan ayrılmıyordu. Dahası, vatanseverlerin hataları üzerine yardımsever bir şal örtmeyi hep bir ilke olarak kabul etmişimdir. Şunu da ilave etmeliyim ki, La Fayette yandaşlarının kudurmuşçasına bana saldırdıkları dönemde, birkaç günümü onun apartman dairesinde geçirdim. Her ne kadar bana geçici bir sığınak sağlamasının asıl amacı beni misafir ederek böbürlenmekse de, minnettarlığım yüzünden kusurları hakkın-da hep suskun kaldım. Fakat çılgınlığı -belki de hainliği- devleti tehlike içine attığı zaman, onu İnsan ve Yurttaş Hakları Dostları Derneği'ne¹²⁵ ihbar edip kendisiyle birlikte hempalarının da ihraç edilmelerini talep etmekte bir an bile duraksamadım.

Şimdi kusurlarının bir özetini veriyorum, üstelik bunları kendi ağzından duyduğum.

Meşhur olma hırsıyla birleşen açgözlülüğü, Devrim yaşamına bir yalanla başlangıç yapmasına yol açmıştı. Çünkü (doğru hatırlıyorsam, İssy papazı olan) Jacques Roux'nun öldürülmesi haberinden yararlanarak onun ismini çalmış ve bu iyi papaza karşı girişilen suikastın hikayesini kendi çıkarı doğrultusunda yayımlayarak ilgi çekip para kazanmaya çalışmıştı. Bundan sonra bu ismi kullanmayı sürdürdü. Oysa insanın kendi ismini terk etmesi tam anlamıyla bir alçaklıktır, belki de lekelenmiş ismini bu sayede gizleyerek tedbirli davrandığını düşünmüştü.

Evinde kaldığım üçüncü günde, onu papaz giysisi içinde gördüm. Böyle görünmekten utanmış mıydı, bilmiyorum; ama utanmasına gerek yoktu, çünkü zayıf ruhları hiçbir zaman incitmemeyi kendime ilke edinmişimdir. Fakat bana, "Dine inandığımı zannetmeyin. Bunun bir düzenbazlık kumaşı olduğunu biliyorum ve ben de onu ekmek param olarak kullanıyorum. Kutsal komediye hiç kimse benim kadar iyi oynayamaz" dedi.

Bu sözler beni dehşete düşürmüştü. Ona, onurlu bir insan için böyle bir aşırılığın içine düşmenin en acınası durum olduğunu söylemekle yetindim.

Aynı gün bana, koşullar gereği vatansever olduğunu, ses getirebilmek için dur durak bilmeksizin uğraştığını ve bu sayede de bir gün papaz Fauchet gibi piskopos olmayı umut ettiğini itiraf etti.

¹²⁵ Cordelierler Kulübü.

Bu sözlerinin ardından bu adam hakkındaki yargım kesinleşmişti ve kendimi çatısı altında güvende hissetmediğimden ertesi gün oradan ayrıldım.

Marat, Kudurmuşlara özellikle de Roux'ya yönelttiği ağır eleştirilerden sonra yazısının sonunda bir ihbarda bulunurcasına Roux'yu Paris'e gelmeden önce bir cinayet işlemiş ya da bir cinayete karışmış olmakla da suçluyor ve Cordelierler Kulübü'nden kovulmasını onaylıyordu. Roux, 13 Temmuz'da Marat'ya açık mektup şeklinde bir cevap verdi. Marat'yla köprüleri atmak istemediğinden kendisine yöneltilmiş olduğu suçlamalara cevap vermeyeceğini belirtiyor ve kulüpten kovulmasının ipliklerini pazara çıkardığı istifçilerin, spekülörlerin ve yalancı vatanseverlerin bir entrikası olduğunu ileri sürüyordu. Üstelik Roux'ya göre bu kişiler Cordelierlerin yozlaşmış ilkelerinden uzaklaşmasına da neden olmuşlardı. Böylece mektubunu "kulüpten ihraç edilmiş olmam benim için bir utanç nedeni değil, tam tersine bir onur payesidir" diyerek bitiriyordu.

Roux'nun Marat'nın Kudurmuşları suçlayıcı makalesine cevaben kaleme aldığı açık mektubun şanssız bir rastlantı sonucunda Marat'nın öldürüldüğü gün yayımlanması, *sans-culotte* çevrelerde ona duyulan güvenin sarsılmasına yol açtı. Ancak Kudurmuşlar, yine de Marat'ı sahiplenmeye kalkıştılar. Hatta "mirasına" konma konusunda, Marat'nun cenazesini düzenleyen Cordelierlerle ve gazetesinde Marat'nın ardılı olduğunu iddia eden Hébert'le rekabet içine girmekten kaçınmadılar. Bu nedenle Roux, Marat'nın ölümünün üzerinden henüz üç gün geçmişken 16 Temmuz'da, *Le Publiciste de la République Française par l'Ombre de Marat, l'Ami du Peuple* (Halkın Dostu Marat'nın Hayaleti Tarafından Fransız Cumhuriyetinin Politika Yazarı) adını verdiği gazetesinin ilk sayısını yayımladı.¹²⁶ Leclerc de hemen harekete geçip dört gün sonra *L'Ami du Peuple, par Leclerc* (Leclerc Tarafından Halkın Dostu) adını taşıyan gazetesini yayımlamaya koyuldu.

Cordelierler Kulübü üyeliği gibi Jakobenler Kulübü üyeliği de askıya alınan Varlet'nin Eylül ayı başlarına kadar ortalıkta gözükmemesine karşın Roux ve Leclerc, gazeteleri sayesinde Kudurmuşların görüşlerini ve eleştirilerini kamuoyuna yaymaya koyuldular. Öncesinde olduğu gibi yazılarında sosyo-ekonomik sorunlara ağırlık verdiler. Her ne kadar Jakobenler (daha önce

¹²⁶ Marat'nın ölmeden önce çıkardığı gazetesinin son sayısının numarası 242ydi. Bu nedenle Roux, gazetesini 243 sayı numarasıyla başlattı.

görmüş olduğumuz üzere) Haziran sonundan itibaren işsizlik ve pahalılıkla mücadele etmek amacıyla Konvansiyon'a "yardım atölyeleri" ya da "bolluk ambarları" kurulmasını ve istifçilerle karaborsacılara idam cezasının verilmesini kabul ettirdilerse ve böylece Kudurmuşların kozunu bir ölçüde ellerinden aldılarsa da, Roux ve Leclerc yine de bu alanda sorunların çözüme kavuşturulmamasından şikayet edip iktidarın canını sıkın görüşlere yer vermeyi sürdürdüler. Onlara göre hem alınan önlemler yeterli değildi hem de bu önlemler ciddi bir şekilde uygulanmıyordu. Bundan ötürü de halkın yaşam koşullarını konusunda en ufak bir iyileştirme gerçekleştirilememiştir. Öyle ki, Roux'nun deyişiyle "halk, kralların esasını sanki servet aristokrasisinin taktığı ezici boyunduruk altında inlemek için kırmıştı." Öyleyse ne yapılmalıydı?

Bu soruya yanıt getirmek isteyen Kudurmuşlar, "aşırı yoksullukla aşırı zenginliğin yan yana olduğu bir devlet yıkılmanın eşiğine gelmiştir" diyerek ve devleti korumak için her alanda eşitliği sağlamanın gerekli olduğunu belirterek, sosyalizmin nüvesini oluşturan bazı düşünceler ortaya atıldılar. Örneğin, bu konuda epey kalem oynatan Leclerc, gazetesinin 10 Ağustos tarihli sayısında "bütün insanlar, yaşamlarını sürdürebilmek için zorunlu olan ihtiyaç maddeleri ile toprağın ürünleri üzerinde eşit hakka sahiptir" diye yazıyordu. Dört gün sonraki bir başka makalesinde ise, çiftçiye harcadığı terin ve emeğin karşılığı olarak ödenecek adil bir ödemenin dışında "tahılların ve genel olarak temel ihtiyaç maddelerinin Cumhuriyet'e, dolayısıyla herkese ait olduğunu" vurguluyordu. Demek ki Leclerc, üretimde olmasa da tüketimde ortaklaşacı (kolektivist) bir düzenin kurulmasını savunmaktaydı.

Tabii bu düzenin kurulması, siyasal alanın tam anlamıyla halk egemenliğine göre (yani egemenliğin halk tarafından doğrudan kullanılması şeklinde) yapılandırılıp işletilmesiyle mümkündü. Çünkü Kudurmuşlar, Aydınlanma filozoflarınca benimsenen ve Devrim'in farklı aktörlerince kabul gören siyasal belirleyicilik (ya da üstyapısal belirleyicilik) anlayışı doğrultusunda akıl yürütüyorlardı. Daha açıkçası onlara göre, gerçekten özgürlükçü ve eşitlikçi bir toplumun kurulabilmesi için her şeyden önce doğru bir siyasal rejime sahip olunması gerekiyordu. Bu rejimin ne olduğunu Varlet daha önceki yazılarında açıklamıştı: Temsil sistemini dışlayıp yöneticileri emredici vekâletle sınırlandıran ve halkın sürekli denetimi altına sokan halkçı demokrasi.

Leclerc, Varlet'nin bıraktığı yerden devam ediyor ve başta yasamacılar olmak üzere tüm yöneticilerin halkın temsilcileri değil vekilleri olduğunu ısrarla

dile getiriyordu. Örneğin 21 Ağustos tarihli gazetesinde halka hitaben, “Şunu unutma ki, temsil edilen bir halk özgür değildir, dolayısıyla temsilci unvanını bol keseden dağıtma. İrade temsil edilemez, görevlendirdiğin kişiler ancak senin iradene göre yasa yapabilirler. Hükümetin işlemleri de, senin iraden olan yasalardan kaynaklanan sonuçlardan başka bir şey değildir. Demek ki her türlü yöneticin sadece vekilindir” diye yazıyordu. Ardından bu kez vekillere “Halkın eylemlerinize bakarak sizin tutum ve davranışlarınız hakkında edineceği fikre göre kalkacağı kolu, ya ödüllendirici ya da intikam alıcı olacaktır” diye sesleniyordu. Yine Leclerc, Varlet’deki emredici vekâlet düşüncesini halk ile vekilleri arasında yapılmış zımni bir anlaşma olarak tanımlıyor ve bundan ötürü de vekillerin birincil meclislerde ve *section*’larda dile getirilen halk iradesini uygulamakla yükümlü olduklarını belirtiyordu. Dahası iktidarın insanların üzerinde bozucu, yozlaştırıcı bir etkisi olduğunu kabul edip vekillerin sürekli bir denetim altında tutulmasını istiyordu.¹²⁷ Leclerc’le aynı düşüncede olan Roux da, gazetesinin 25 Temmuz tarihli sayısında şu satırlara yer veriyordu: “Ey halk! Özgürlük yönetimi altında, gözlerin sürekli olarak yöneticilerin üzerinde olmalı. Ahlsız belediyeler, erdemsiz komutanlar tarafından ihanete uğramadın mı? Eğer vekillerini gerçekten cumhuriyetçi bir gözle denetlemezsen, eğer seni çepeçevre saran riyakârlara ve düzenbazlara yasaların yıldırımıyla vurmazsan, daha çok ihanete uğrarsın.”

Böylece Kudurmuşlar, tıpkı Devrim’in ilk yıllarındaki Marat gibi şiddet çağrısında bulunuyorlardı. Roux “vatanın ve özgürlüğün ancak hainlerin ruhuna terör salınarak korunabileceğini” söylerken, Leclerc şiddet talep etmesini 31 Temmuz’daki makalesinde şöyle savunuyordu: “Bana ‘kan içici adam’ dediler; çünkü bir devrimcinin gerekiyorsa soğukkanlılıkla yüz bin alçağı Devrim’e kurban etmesi gerektiğini açıkça ilan etmiştim. Pekâlâ Fransızlar, benim ruhumu tanırırsınız, düşmanlarınızın ölümü ile kendi ölümünüz arasında kararsız kalamayacağınız bir duruma sürükleneceği-

¹²⁷ Örneğin Leclerc, 6 Eylül tarihli gazetesinde bu konuya ilişkin olarak şöyle yazıyordu: “Yönetme alışkanlığı insanları baştan çıkarır. Bu insanlar, kendilerinin farklı bir hamurdan yapılmış olduğu kanısına kapılırlar, yurttaşlarına karşı küstahlaşırlar ve kendileriyle bir işleri olanlara karşı da, despotik rejimlerde bir yerlere gelmiş uşaklar gibi komik bir böbürlenmeyle ve dayanılmaz bir kibirle davranırlar. [...]Göreneklerimiz, Mariusların, Sullaların, Sezarların ve Pompeiusların yaşadığı dönemdeki Roma göreneklerinden daha fazla bozulup yozlaşmış durumda. Kendimize bile güvenmeyelim, iktidardaki kişileri tanrılar gibi görme-yip denetleyelim ve özellikle de koltuklarına yapışıp kalmalarına izin vermeyelim.”

nizi haber veriyorum size.” Onlara göre, ülkenin içinde bulunduğu koşullardan dolayı sadece hainlikleri açığa çıkan kralcılara, aristokratlara, Jirondenlere karşı değil, ama yönetimin çeşitli kademelerinde yer alıp iktidarlarını kötüye kullanan ve halkı sefaletle mahkûm ederek zenginleşen, dolayısıyla Devrim’e ihanet eden tüm vekillere, tüm yöneticilere karşı da şiddete başvurulmalı yani terör uygulanmalıydı.

2 Haziran sonrasındaki yönetim anlayışından ve işleyişinden hiç memnun olmayan Kudurmuşlar, gazetelerinde kaleme aldıkları siyasal yapıya ilişkin eleştirilerini daha da yoğunlaştırdılar. Leclerc, gazetesinin 6 Ağustos sayısında, Danton’un Kamu Esenlik Komitesi’ni geçici hükümet olarak örgütlemeye önerisini yerden yere vurdu. Çünkü kendi değerlendirmesiyle, bu önerinin yasalaşması durumunda egemenlik halkın elinden alınıp az sayıda temsilcinin eline verilecek ve böylece Cumhuriyet yıkılıp korkutucu bir diktatörlük kurulacaktı. Hatta “Komite’de yer alan kişilerin hepsi temiz ve yozlaşmaz olsalar” bile, yine de böyle bir mutlak iktidar yapılması nedeniyle “artık var olmayan Capet’nin yerine dokuz başlı bir Capet yaratılacaktı.” Olası bir Jakoben diktatörlüğü endişesi yanında ya da daha doğrusu bu endişeye bağlı olarak Kudurmuşların önem verdikleri bir diğer konu, yozlaşmış vekiller konusuydu.

Jacques Roux, 6 Ağustos tarihli makalesinde, Devrim’in başlangıcından itibaren tiranlar tarafından satın alınmış olan tüm vekillerin giyotine yollanmasını talep ediyor ve özellikle daha sonraları Dantoncular olarak adlandırılacak Danton, Legendre, Delacroix, Hérault de Séchelles gibi vekilleri hedef gösteriyordu: “Dört yıl içinde büyük malikânelere sahip olmuş bütün kötü yurttaşların, zenginleşmek için kamunun felaketlerinden yararlanmış bu egoistlerin ve *aeropagus*’a¹²⁸ beklenmeyen ani yükselişlerinden önce harcayacaklarını bir eküleri¹²⁹ bile olmayan ama bugün büyük mülklerin üstünde oturan bu mebusların boğazlanmaları gerekir. Bu mebuslar ki, dün pis sokaklarda kasaplık yaparlarken bugün lambrili apartmanlarda oturuyorlar; dün yemeklerini küçük aşevlerinde yerlerken bugün açık büfelere sahipler, tiyatrolara gidip fahişelerle yatıp kalkıyorlar ve kendilerine övgüler düzen dalkavuklarını besliyorlar.” Yozlaşmış vekillerin suçu, sadece maddi çıkar karşılığında karşı-

¹²⁸ *Aeropagus*, Atina’da hem demokrasi öncesinde hem demokrasi döneminde var olan bir meclistir; burada, Konvansiyon’u ifade etmek için kullanılmaktadır.

¹²⁹ Ekü (*écu*): Eski bir Fransız para birimi.

devrimcilerle işbirliğine girmeleri ve halkın sırtından zenginleşmeleri değildi. Daha önemlisi, bunların halkın egemenliğini gasp etmeye ve *Ancien Régime*'i geri getirmeye ya da kendi diktatörlüklerini kurmaya yönelmiş olmalarıydı. Zaten bu yüzden Leclerc, 25 Ağustos tarihli gazetesinde, "Konvansiyon'un bağrında, hatta Montagnardlar arasında bulunan bir parti var. Bu parti, yönetimin dizginlerini elinden bırakmayarak bizi eski zincirlerimize vurmak ya da yeni zincirlerle bağlamak istiyor" diye yazıyordu.

Devlet aygıtını ele geçirmeye çalışan bu hırslı insanlara karşı halk sürekli tetikte olmalı ve gerekirse ayaklanma hakkını kullanmalıydı. Ama Leclerc, Ağustos ayı içinde, "artık vatan, selametini yalnızca, bir uçtan öteki uca birçok kimseyi elektrik sarsıntısına uğratacak devrimci bir depremden beklemek zorunda" ya da "Bu aşamada ayaklanma görevlerin en kutsalı haline geliyor. Tereddüt edilerek zaman yitirilmemeli. Devrim düşmanları ister yasal ister gayri yasal bir şekilde olsun hemen yok edilmeli" diye yazarken, halkı ayaklanmaya davet etmekten çok "hâlâ temiz olduklarını" söylediği bazı vekilleri ve yöneticileri halk ayaklanmasıyla tehdit ederek harekete geçmeye davet ediyordu.

Demek ki Kudurmuşlar, kendilerini eleştirmekten bir an bile vazgeçmeyen Robespierre ve Hébert gibi kişilerden yine de umutlarını kesmemişlerdi. Halkçı bir söylem tutturan ve bazı girişimleriyle halkçı bir görünüm sergileyen bu politikacılara saldırmaktan kaçınıyorlar ve özgürlükçü ve eşitlikçi bir yönetimin kurulması için onlara güveniyorlar ya da güvenmek istiyorlardı. Çünkü iktidarı ele geçirebilecek bir güce sahip olmadıklarını çok iyi biliyorlardı. Jacques Roux, 1 Eylül'de yayımladığı gazetesinde, neredeyse herkesi eleştiri yağmuruna tutuyor, ama isimlerini sıraladığı Robespierre, Collot d'Herbois, Hébert, Chaumette gibi temiz ve vatansever olduklarına inandığı Jakobenler ve Cordelierlerden vatanın kurtarılması için medet umuyordu.

ROUX (1 Eylül 1793)¹³⁰

Devlet adamları, Ulusal Konvansiyon'un bağrında tiranın suçunu başışlatmak için ne rezil numaralar çektiler! Bu hain hizbin elebaşları, Luxembourg Hapishanesi'nde tutuklu bulunan Brissotları, Guadetleri, Vergniaudları, Fa-

¹³⁰ Roux, 1793.

uchetleri ve federalizmin diğer havarilerini idam cezasından kurtarmak için ne sinsi, ne kurnaz politikalar yürüttüler!

Oysa bu adamların cinayetleri kanla yazılmıştı bile. Hain generaller onların sayesinde sınır kapılarımızı düşmanlara açtı; onların sayesinde beş yüz bin adam haince kurban edildi; batı ve güney vilayetlerimizdeki iç savaş onların sayesinde alevlendi; vatani uçurumun kenarına sürükleyen ihanet, savurganlık, yıkım planları onların sayesinde uygulanmaya kondu.

Fransa'nın tüm bu cinayetlerin öcünü almak arzusuyla tek bir vücut gibi ayaklandığı bu dönemde, nasıl oluyor da Devrim Mahkemesi iki aydan beri, tarihin ancak yüzü kızarak adlarını anabileceği bu iğrenç adamların kellelerinin üzerindeki adalet kılıcını askıda tutabiliyor? Nasıl oluyor da kötülük bakımından Médicislerden¹³¹ ve Neronlardan kat be kat üstün olan zalim Antoinette,¹³² halk tarafından şiddetle nefret edilen ve varlığıyla bile bir siyasal felaket olan zalim Antoinette, yeniden canlanan ulusun bağrında hâlâ nefes alıp verebiliyor?

Ey halk, nasıl olduğunu anlatacağım sana. Büyük suçluların akıbeti hakkında karar vermekle görevlendirilmiş kişiler arasında, karşı-devrim ipine dört elle sarılmış olan çok sayıda adam var. Yargıçların çoğu, yasaların boşluklarını ve dolambaçlı kıvrımlarını kullanarak komplocuları kurtarma sanatında uzmanlaşmış olan hukukçulardır. Devlet makamlarını işgal edenlerin büyük bir bölümü, Devrim'e sadece servetlerinin üzerine servetler eklemek için hizmet etmektedir. Herkes gerçek suçluların soylular ile eski ayrıcalıklılar olduğunu biliyor, ama darağacına sadece gariban hizmetkârların çıktığını da görüyor. Büyük düzenbazların hepsi yasanın kılıcından kaçıp paçayı kurtarıyor. İddia ediyorum ki, bana, hırsızlıklarının, çalıp çırpmalarının bedelini kellesiyle ödemiş bir tek karaborsacı bile gösterilemez. Yine iddia ediyorum ki, vatana ihanet edenlere karşı yasanın öngördüğü cezaya çarptırılmış bir tek vekil, bir tek bakan da gösterilemez. Montané'nin başkanı olduğu Devrim Mahkemesi'nin tutanaklarını tahrif ettiği kanıtlanmıştı. Bu yolsuzluğundan dolayı cezaya çarptırıldı mı? Hayır.¹³³ Nedeni apaçık ortadadır. Çünkü kurtlar

¹³¹ Catherine de Médicis.

¹³² Marie-Antoinette.

¹³³ Jacques Montané (1751-?), Charlotte Corday'ın yargılanmasının ardından görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle Devrim Mahkemesi başkanlığından alınmış, daha sonra da tu-

birbirlerini yemezler; çünkü düzenbazlar birbirlerine destek olurlar ve hiç kimse altının ve *assignat*'nın büyüü gücüne karşı direnemez.

[...]Halk ayağa kalkmıştır. Kamuoyu, yani bu amansız yargıç, hainlere hak ettikleri cezayı verecektir. Yasanın hizmetkârları, eğer görevlerini yerine getirmezlerse, Kapitol ile Tarpeium kayalığı arasında bir adımlık mesafe bulunduğunu anlayacaklardır. Tiranın kanı yeni doğan Cumhuriyet'i pekiştirdi. Artık, zalim karısının kellesi, yani cinayetler içinde dünyaya getirilmiş, cinayetler okulunda yetiştirilmiş ve cinayetlerle beslenmiş olan iğrenç Antoinette'in kellesi yasanın bıçağıyla uçurulmalıdır. Luxembourg Hapishanesi'nde tutuklu bulunan sadakatsiz temsilcilerin idamı, özgürlüğün gelişimini engelleyen hainlerin, esaret savunucularının ve federalizm yandaşlarının yüreğine korku salmalıdır. Halkın haklarını gasp eden ve halkı aç bırakıp boğazlayan üç yasa döneminin vekilleri, hiç vakit kaybetmeden yargılanmalıdır.

Burada söz konusu olan büyük bir adalet eylemidir, yani iki yıldan beri devasa bir servet edinmiş olan vekillerin ağzından burnundan getirmektir. Günde 15 lira harcamasına ancak yetecek küçük bir malvarlığına sahip olan bir kimsenin, kendini aristokrasiye peşkeş çekmeden ya da Cumhuriyet hazinesinin içini boşaltmadan mükellef bir sofraya, uşaklara, fiyakalı bir arabaya, kır evlerine sahip olması mümkün değildir. Dolayısıyla şatafatlarını küstahça sergileyen, eski kraliyet saraylarının mobilyalarını ve ulusal mülkleri satın alan kişilerin, devlet hazinesini talan ettiklerinden, kalelerimizi düşmana teslim etmek için komplolar çevirdiklerinden ve krallığın gizli dostları olduklarından emin olabiliriz.

İçlerinde birçok entrikacının bulunduğu Jakobenlerde ve Cordelierlerde bana lanet okunuyor. Çünkü ben, halkın gözlerini, çevresindeki çok sayıdaki düzenbazın, *section*'larda cirit atan karaborsacıların, ikiyüzlülerin, hainlerin ve de krallığı sırf yönetimin dizginlerini ellerine geçirmek, gerçek vatanseverlere zulmetmek ve halkın kanını tıka basa içmek için devirmiş olan kibirli temsilcilerin üzerine çeviriyorum.

Entrika ile suç perdesini yırtıp atma cesaretine sahip olduğum içindir ki hainler, beni ışığın sızamadığı bir hücreye kapatma barbarlığında bulundu-

lar.¹³⁴ Gerek Cordelierler Kulübü'nde gerek Komün'de, çoğu kez "bütün papazlar Roux gibi olsalardı tehlikeli olmazlardı" demiş ya da yurttaşlık erdemlerimi birçok defa övmüş olan Hébert'in, şimdi kalkıp beni *sans-culotte*'ların gözünde küçük düşürmek için iftiracılarımla işbirliği yaptığına kim inanır acaba? Ey Hébert, Chaumette, Robespierre, Collot d'Herbois ve diğerleri, yeteneklerinize ve erdemlerinize saygı duyuyorum, ama şunu da söylemek zorundayım size: Kalemimden çıkan acı gerçeklerden bu denli korkuyor olmasaydınız eğer, Devrim'e bazı hizmetlerde bulunmuş olan bir papaza karşı bu kadar sık öfke kuzmazdınız. Düşmanlarımla bir tanesi bile benim aristokrat olduğumu düşünmüyor, ılımlı olduğuma inanan tek bir insan bile yok. O halde benim suçum ne? Azgın olduğumu, yurttaşlık tutkusunu sınırlarının ötesine taşıdığımı, coşkun bir düş gücüyle devleti tehlike içine attığımı söylüyorsunuz.

Ah! Beni suçlayan kalles heriflerin çoğu, eğer ilkelerini değiştirmemiş, yasa dönemi boyuncu yönetimlerinde herhangi bir suç işlememiş ve bütün erkleri ele geçirerek özgürlüğe haince zulmetme amacı gütmemiş olsalardı, tüm içtenliğiyle halkın mutluluğunu ve Cumhuriyet'in birliği ile bölünmezliğini arzu eden bir insana her an lanetler yağdırmazlardı. Ey siz vatanseverlere öykünen insanlar, ey siz sırf cesareti sayesinde saygın olan yurttaşlar, boş işlerle uğraşmayı bırakıp devleti kurtarmaya bakın! İhbar üzerine ihbarda bulunarak Avusturyalıları ülkemizden kovamazsınız. Gıda maddeleri aşırı pahalandı, fiyatların düşmesi için çabalayın. Katiller, karaborsacılar, ulusal mülk hırsızları her yerdeler; onları Devrim Mahkemesi'ne teslim edin. Spekülasyona ve tekelliliğe karşı oluşturulan acımasız yasayı uygulayın. Üç yıl içinde dolandırıcılık bakımından *Ancien Régime*'in bakanları ile kan emicilerini fersah fersah geride bırakan düzenbazların burunlarından fitil fitil getirin. Yurttaş çocuklarının gelip özgürlük ekmeğiyle beslenecekleri ilkokullar kurun. Her çeşit silah yapımını gerçekleştirecek atölyeleri hayata geçirin. Düşmana karşı yürüyüşe geçecek ilk kişiler siz olun! Bu yüce gönüllü eylemlerinizi, bu cesur atılımlarınızı, vatani size sağladığı yararlardan ötürü değil de sırf kendisi için sevdiğinizi kanıtlayacaktır. Bana gelince, ülkenin özgürlüğü uğ-

¹³⁴ Göreceğimiz üzere Jacques Roux, 22 Ağustos'ta tutuklanmış ve beş gün hapiste kalmıştı.

runa ölmekten başka bir tutkum olmadığını ilan ediyorum. Bana sürekli iftira atan namussuzlara beni sınamaları için çağrıda bulunuyorum; çünkü o zaman hayatıma beş paralık bile bir değer biçmediğimi ve tek entrikamın hançerlere göğüs gerip hainlerin maskelerini indirmek olduğunu göreceklerdir.

Roux'nun bu makalesi bardağı taşıran son damla oldu. Çünkü burada Roux, her ne kadar Robespierre ve Hébert gibi yöneticileri kollar gibi görüyorsa da, bu kişilerin kendisine yöneltilen saldırıların baş sorumlusu olduğunu bildiğinden kullandığı sözcüklere fazla özen göstermiyor ve bu kişileri "beni suçlayan kalles herifler" diye nitelendirip vatanı kurtaracak önlemleri şu ana kadar almadıklarını ima ediyordu. Dolayısıyla Jakobenler ve Hébertistler, kendi içlerine nifak sokmayı amaçladıklarına ve yönetimi eleştirerek karşı-devrimin ekmeğine yağ sürdüklerine inandıkları Kudurmuşlardan kesin bir şekilde kurtulma zamanının çoktan geldiğini düşündüler. Ama zaten Temmuz-Ağustos ayları boyunca Kudurmuşları yıpratıp zayıflatmak için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardı.

Bu girişimlerin başında, Roux'nun Cordelierler Kulübü'nden sonra Gravieliers *section'u* ile Komün'deki görevlerinden kovdurulması ve böylece düşüncelerini açıkladığı kürsülerden yoksun bırakılması vardı. Ardından Robespierre, 5 Ağustos'ta Jakobenler Kulübü kürsüsüne çıktı ve (ortalıklarda gözükmeyen Varlet'den söz etmeyip) Roux ile Leclerc'e karşı çok ağır suçlamalarda bulundu. Kudurmuşların topun ağzına koydukları Danton'u savunan Robespierre'e göre, "halkın düşmanları tarafından satın alınan ve Marat tarafından ifşa edilen" Roux ve Leclerc, Marat'nun adını kullanarak entrika çevirmekte, vatanseverlere iftira atmakta ve halkı kandırıp baştan çıkarmaya çalışmaktaydılar. Kendi deyişiyle, "bu iki adamın iftira zehrini canla başla damıtıp dağıtmaları, düşmanlarla ve karşı-devrimcilerle işbirliği içinde olduklarının bir kanıtıydı." İki gün sonra Robespierre, yine kulüpte Roux'yu bu kez hainlere yoksul giysileri giydirip dükkanları talan ettirmekle suçladı. 8 Ağustos'ta da Marat'nun dul eşi Simone Evrard'ı Kudurmuşlara karşı sürdürülen kampanyaya dahil edip Konvansiyon kürsüsüne çıkardı.

Simone Evrard, eline tutuşturulan ve büyük olasılıkla Robespierre tarafından kaleme alınan bir metni okudu. Metin, "Marat'nun anısını karalamak ve halkı kandırmak için, onun gazetesini sürdürdüklerini ve hayaletini konuşturduklarını iddia eden iki adamı, Jacques Roux ile Leclerc'i size ihbar ediyorum" diyerek başlıyordu. Ardından Kudurmuşların düzensizliği ve anarşiyi

savunan bozguncu ve hainler oldukları ileri sürülüyor ve bu kişilerin en ağır şekilde cezalandırılması isteniyordu. Simone Evrard'dan sonra söz alan Robespierre, bu suçlamaların dikkate alınmasını, dolayısıyla Genel Güvenlik Komitesi'nin Roux ile Leclerc hakkında inceleme başlatmasını talep etti ve bu önerisi Konvansiyon tarafından kabul gördü.

19 Ağustos'ta Roux'nun "Jacquesroutins" diye adlandırılan yandaşları sayesinde Gravilliers *section*'unu yeniden ele geçirip başkan seçilmesi, tutuklanması için bir bahane oluşturdu. Çünkü Jakobenler ve Cordelierler, hemen harekete geçip Roux'nun *section*'da halkın iradesini hiçe sayıp bir darbe gerçekleştirdiğini iddia ettiler. Bunun üzerine Komün temsilci-vekili Chaumette, 22 Ağustos'ta "Jacques Roux halk egemenliğini ihlal etmiştir. Bu suçu işleyen her kimse bir karşı-devrimcidir ve her karşı-devrimci ölümle cezalandırılmalıdır" diyerek tutuklanmasına karar verdi. Roux, her ne kadar ayın 27'sinde kefaletle serbest bırakıldıysa da, 1 Eylül tarihli yazısının ardından bu kez Jakobenlerin talebiyle 5 Eylül'de yeniden tutuklanıp bir daha çıkmayacağı hapishaneye kondu.

Böylece Kudurmuşlara ciddi bir darbe indirilmiş oldu. Üstelik Konvansiyon, 5 Eylül'de ve onu izleyen günlerde, (üçüncü cildin ilk bölümünde görüleceği üzere) Devrimci Yönetim'in temelini oluşturan ve birçoğu Kudurmuşlar tarafından dile getirilen terörün gündeme alınması, devrimci ordunun kurulması, şüphelilerin tutuklanması, yeni bir Maksimum Yasası'nın kabul edilmesi gibi önlemlere imza attı. Alınan bu kararlardan sonra Kudurmuşların muhalefet yapmaları için zeminin kalmayacağı düşünülüyordu. Fakat Kudurmuşlar, buna rağmen iktidara yönelik eleştirilerini daha da sertleştirerek sürdürdüler. Hem Leclerc hem de makalelerini hapisteki hücrelerinden yazıp yayımlatan Roux gazetelerini devam ettirirken Varlet de yeniden devreye girip onlara katıldı. Bu aşamada Kudurmuşlar, doğrudan doğruya Jakoben iktidarı hedef alıyorlar ve "devrimci yönetim" adı¹³⁵ altında diktatörlüğün kurulduğunu ileri sürüp terörün yanlış bir şekilde ya da daha doğrusu halka, güçsüzlere, masum kişilere karşı işletildiğinden yakınıyorlardı.

Varlet, 6 Eylül'de yayımladığı broşüründe, "Beni karşı-devrimci olmakla suçluyorlar. Eğer karşı-devrimci sözcüğüyle devrimci yönetime muhalif olmak anlaşılıyorsa, bana yüklenen bu sıfatı kabul ediyorum" diye yazıyordu.

¹³⁵ Her ne kadar Devrimci Yönetim 10 Ekim'de ilan edilecekse de, bu kavram iktidar çevreleri tarafından daha önceleri kullanılmaya başlanmıştı.

Çünkü ona göre Jakoben iktidar anlamına gelen devrimci yönetim, bir baskı rejimiydi, bir diktatörlüktü ve Cumhuriyet'e darbe üzerine darbe indirmekti. Kendi deyişiyle "sosyal bir canavar", "Makyavelist bir şaheser" olan bu diktatörlük, kamu esenliği bahanesi ardına sığınarak kurulmuştu. Leclerc ise, özellikle terör politikasının kötü uygulanışına dikkat çekmekteydi. Örneğin 15 Eylül tarihli gazetesinde şöyle yazıyordu: "Terörün gündeme konulması istenmişti; bunun yerine ölümcül kişisel nefret ve intikam anlayışı getirildi. Güçlü zayıfı eziyor ve onu demir parmaklıkların arkasına atıyor."

Son olarak Varlet, 17 Eylül'de Konvansiyon'un yolunu tuttu ve sunduğu dilekçeyle 5 Eylül'de kabul edilmiş olan ve *section* meclis toplantılarını haftanın¹³⁶ iki günüyle sınırlandırıp katılan yoksullara kırk kuruş ödenek verilmesini içeren yasa'yı yerden yere vurdu. Çünkü bu düzenlemeyle *section*'ların sürekliliği ilkesi ortadan kaldırılıyor, halkın etkin bir şekilde siyasal yaşam içinde yer alması engelleniyor ve ödenek de bir sus payı olarak veriliyordu. Kısacası "bu yasa, Anayasa'ya ve Haklar Bildirisi'ne aykırıydı" ve halk egemenliğini çiğnemekteydi. Tabii gerek Varlet'nin gerek Leclerc'in bu yazıları nedeniyle şimşekleri üzerlerine çekmemeleri mümkün değildi. Gösterilen tepkilerin sonucu olarak, Eylül ayının ortalarına gelindiğinde Leclerc ve Varlet suskunluğa gömüldü ya da daha doğrusu gömülmek zorunda bırakıldı. Baskılardan bunalan Leclerc, Roux ile hiçbir ilişkisi olmadığını iddia etmek zorunda kalıp gazetesine 15 Eylül'de nokta koydu ve kendi köşesine çekildi. Dilekçesi Robespierre tarafından karşı-devrimcilikle suçlanan Varlet ise 18 Eylül'de tutuklandı. İki ay sonra serbest bırakılacaksa da, o da tıpkı Leclerc gibi sesini çıkarmamayı yeğleyecekti.

Demek ki Eylül ortasından Kasım'a kadar Kudurmuşlar hareketinin tek temsilcisi ve sözcüsü Jacques Roux'ydü. Bu süre boyunca Roux, yandaşları sayesinde çıkarılan gazetesinde yayımladığı yazılarla iktidarı hırpalamayı sürdürdü. Bu yazılarına örnek olarak, (Eylül ayının sonlarına doğru satışa sunulan¹³⁷) 265 sayılı gazetesinde yer alan makalesi verilebilir. Roux, bu makalesinde, terör politikasının yanlış uygulandığını vurgulayıp 17 Eylül'de kabul edilen Şüpheliler Yasası'nın yol açtığı olumsuz sonuçlara dikkat çekiyordu. İnsanların sırf zengin oldukları ya da soylu bir aileden geldikleri için baskı

¹³⁶ Bir ay sonra devrimci takvimin kabul edilmesiyle birlikte bir haftadaki gün sayısı yediden ona çıkarılacaktı.

¹³⁷ Roux hapisteyken çıkan gazete sayılarında tarih belirtilmemiştir.

görmelerini eleştiriyor, iktidardaki eliti “yıpranmışlar”, “pigmeler” diye nitelendirerek aşağılıyor ve salt baskı uygulayan yönetimin Fransa’yı devasa bir hapis haneye dönüştürmesinden yakınıyordu.

ROUX (Eylül 1793)¹³⁸

Neden halkın mutluluğu bir düş oldu? Neden bunca masum insan kuşku ve açgözlülüğe kurban ediliyor? Neden dış düşmanlarımızın sayısı, onları yok etmek için alınan tüm önlemlere rağmen her geçen gün artıyor?

Bu sorunu çözmek hiç de zor değil aslında. Çünkü yönetimin dizginlerini ellerinde tutan insanların bir bölümü çok yıpranmıştır, diğer bölümü de çok cahildir. Birileri eski cinayetler nedeniyle çaptan düşmüştür, diğerleri ise altın ve iktidar hırsıyla yanıp tutuşuyor; birileri sırf kendi keyifleri için yaşıyor, diğerleri ise sadece hemcinslerinin felaketinden keyif alıyor.

Bu sorunu çözmek hiç de zor değil aslında. Çünkü yozlaştırılmaz [*incorruptibles*] dürüst insanların erdemi, tıpkı cılız bir ırmağın büyük bir nehre karışıp yok olması gibi hainler güruhu içinde eriyip yok oluyor. Çünkü özgürlüğün egemenliğini kurmadan önce törelerin egemenliğini kurmak lazım. Çünkü alçaklar, iyi insanları soyup soğana çevirmek için onları uyduruk suçlarla itham ediyorlar.

Bu sorunu çözmek hiç de zor değil aslında. Çünkü insanlara terörle hükmederek bir yönetimin sevip sayılması sağlanamaz. Çünkü birliğin olmadığı yerde akıl, güç ve cesaret de olmaz. Çünkü ulusal yıldırımlara hükmedenler, vatani sattılar ve yıldırımların hem kendilerinin hem de komplocuların kafalarında patlamasından korkup yıldırımları fırlatıp atmamayı tercih ettiler.

Ey zavallı halk, kralların boyunduruğu altında inleyip durduğun dönemde, seni ezip bunaltan çok sayıdaki felaketin sorumluluğunu iktidarın suistimallerine, kötü yasaların baskısına, despotun kaprislerine, Saray’ın kallesliğine, hükümetin yozlaşmışlığına atfetmek çok doğaldı. Oysa aristokrasinin kılıcını, krallığın esasını ve buhurdanlığı kırıp attığından beri, bak da gör bugün neler olup bittiğine: Ünlü olmuş birkaç demagog, zulmetmek amacıyla krallık kalıntılarını kendi aralarında paylaşıyor ve senin için yavaş yavaş yeni zincirler hazırlıyor.

¹³⁸ Roux, 1793.

Ne yani, baskı ve barbarlıkla dopdolu on yedi yüzyıllık önyargıların boyunduruğunu, eski esaretimize geri dönmek için mi sarsıp kırdık? Pigmelerin ellerine yaşam ve ölüm hakkını vermek için mi tiranı tahtından devirdik? Bu pigmeler ki, kendilerini yeryüzünün tanrıları zannediyorlar, ama aslında insan bile değiller. Ey siz, hırslı ve acımasız prokonsüller;¹³⁹ halkın kanına susamış kaplanlar olmaktan vazgeçin! Özgürlük başımızın üzerinde boşuna yükselmedi. Şimdi de, mezara kadar savunmaya yemin ettiğimiz yasalara karşı işlenen suçların aşağılayıcı gösterisi bizim için boşu boşuna sergilenmiyor. “Toplumun bir tek üyesine zulmedildiğinde, toplumun tümüne zulmediliyor demektir”¹⁴⁰ diyeceksiniz, sonra da kalkıp yüz bin yurttaşın, çoğu silahlarını evlerinde tutan, devlet uğruna büyük fedakârlıklarda bulunmuş olan, nefret ettikleri ayrıcalıklı bir tabaka içinde doğmaktan ve atalarından miras kalmış malikanelerde oturmaktan başka bir suçu kendilerine yakıştıramayan bu yurttaşların tutuklanma emirlerinin altına imzanızı atacaksınız, öyle mi?

Bu kadar aileyi üzüntüye boğan tutuklamalara bir göz attığım zaman; şüpheli şahısların kendilerinden daha da şüpheli olan kişilerin buyrukları üzerine tutuklandıklarını düşündüğüm zaman; bu korkunç yasanın¹⁴¹ uygulanması işinin, halkın davasına özveriyle sadık olup dolandırıcılıkları ve ihanetleri açığa çıkarma cesaretinde bulunan insanlara karşı nefretlerini ve hınçlarını kusup bu yasayı kötüye kullanan entrikacıların ve halk düşmanlarının ellerine emanet edildiğini gördüğüm zaman; tamtakır kalan devlet hazinesini doldurmak için zorallara ve cinayetlere başvurulduğu, ihtiyaçların zorbalıkla giderilmeye çalışıldığı ve insanları mahkûm etmek için zengin ya da erdemli olmalarının yeterli görüldüğü o barbar ülkelerden birinde yaşayıp yaşamadığımızı sormadan edemiyorum. Bir adamın rüyasını anlattığı, bir başkasının sıcak su sattığı, şunun bir heykel önünde soyunduğu,¹⁴² bunun

¹³⁹ Prokonsül: Antik Roma’da, genellikle bir eyaleti yöneten ve *imperium* yetkisine sahip olan yüksek devlet görevlisi. Roux, burada iktidar sahiplerini kastediyor.

¹⁴⁰ 1793 Anayasası’nın başında yer alan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 34. maddesi.

¹⁴¹ 8. maddesinde “özgürlük için hiçbir şey yapmayan insanların da şüpheli sayılmasını” kabul eden 17 Eylül 1793 tarihli Şüpheliler Yasası.

¹⁴² Robespierre’in 30 Mayıs 1791’de ölüm cezasına karşı yaptığı konuşmada verdiği Caigula örneğine gönderme. Bu konuşma için bakınız: 3. cilt, I. bölüm, “Devlet Terörü ya da Giyotin İş Başında” başlıklı altbölüm.

imparatorun resminin bulunduğu bir yüzükle helaya gittiği için ulusa ihanet suçuyla suçlandığı o aşağılık çağlarda yaşayıp yaşamadığımızı sormadan edemiyorum. Doğanın yumuşak başlılıkla ve merhametle biçimlendirdiği Fransızların artık kan ve ateşle yoğrulmuş bir karaktere sahip olup olmadıklarını, adalet ile gerçeğin yeryüzünü ebediyen terk edip etmediğini, gürültülerinden rahatsızlık duydukları mahkûmları katlettiren ve ancak ulusu tümüyle yok ederek huzura kavuşabileceklerini düşünen Caiusların, Neronların, Julius Sezarların, Germanicusların¹⁴³ aramızda bulunup bulunmadıklarını sormadan edemiyorum.

[...]Ey bizimle savaşan tiranların yordakçıları yakıştırmasını hak eden sizler, ey özgürlüğün sahte havarileri! Oğlu babasına, ulusu ulusa karşı silahlandırarak, her şeyi karmakarışık hale getirip yıkarak, yakarak, kan dökerek ve Fransa'yı devasa bir Bastille'e dönüştürerek Devrimimiz dünyayı fethedemez. Dış düşmanlarımıza karşı soğuk ruhları ateşleyip silahların gücüyle zafer kazanmak gerekiyorsa da, hem zayıf ruhların güçlendirilmesi hem de yolunu şaşırmış ruhların gerçeğin patikasına yönlendirilmesi, sadece ve sadece bağışlayıcılıkla, hoşgörülle, yasaların yumuşaklığıyla ve gözleri yaşartan erdemlerin uygulanmasıyla mümkün olur.

[...]Bir insanı belli bir soyun içinde doğmuş olduğu için suçlu saymak, fanatizmi yeniden canlandırmak demektir. Bir *section* görevlisini, bir polis muhbirini, bir devlet dairesi hizmetlisini, bir maliye sekreterini, bir Ulusal Konvansiyon odacısını, bir kapıcıyı, bir halk derneği başkanını ya da bir devlet adamının orospusunu [*catin*] kızdırma bahtsızlığına uğrayan insanları Cumhuriyet'e karşı şüpheli addedip hapse tıkmak, zalimliğin doruk noktasıdır. Ey özgürlük! Senin tanrısal güzelliklerini tadabilmenin çok uzağındayız henüz. Çünkü yasalara rağmen kişilere ve mülkiyetlere saldırılıyor; çünkü şu anda engizisyonndan, ihanetten ve ilkelerin ihlalinden başka yerleşmiş olan hiçbir şey yok; çünkü temsilcilerimizin yorulmak bilmeyen çabalarına karşın Cumhuriyet rejiminin bize vaat ettiği avantajların hiçbirinden yararlanamıyoruz. Dahası, tutuklamalar nedeniyle çok sayıda aile evlerinde açlık ve umut-

¹⁴³ Caius, büyük bir olasılıkla İmparator Caius Caligula'dır. Germanicus ise, İmparator Tiberius'un evlatlığı ve veliahtıdır. Dolayısıyla sözü edilen Romalıların tümü, tarihte acımasızlıklarıyla bilinen imparatorlar ve devlet adamlarıdır.

suzluk içinde son nefeslerini vermek durumunda kalırken, ateşli vatanseverler ile şanssız aile babaları da hapishanelerde her an gelebilecek ölümü bekliyorlar.

İçinde bulunduğumuz koşullarda şiddetli önlemlere başvurmak zorunda olduğunu biliyorum. İçinde bu kadar çok karşı-devrimci barındıran bir kentte, her türlü kötülüğe karşı ne kadar tetikte olursa azdır.

Fakat tutuklanan kişilerin aslında hainler, halkın kanını içenler, istifçiler, spekülâtörler ve karaborsacılar olmadıklarını da biliyorum. Hapse atılmış insanlar arasında suçludan çok masum var. Böylesine korkunç bir yasanın uygulanışını, mevki edinmiş bir namussuzun, kin güden bir komiserin keyfine bırakmak kadar tehlikeli bir şey olamaz. Eğer Devrim tarihini kirleten ve en az uygarlaşmış halkların tarihinde bile bir örneği bulunmayan bu tutuklamalara bir fren getirilmezse, iç savaşın patlak vermesi gecikmeyecektir.

Ey bu büyük kentin yöneticileri! Siz ki etkin farkındalığınız ve babacan ilginiz sayesinde vatani birçok kez tehlikelerden kurtardınız! Ey Montagne'ın vekilleri! Siz ki bilgelerin bakışlarını ve erdemli insanların onayını üzerine çeken bir Anayasa'yla mutluluğumuzun temellerini kurdunuz! Sizlerin federalistlere, karşı-devrimcilere, asker toplanmasına ve vergilerin ödenmesine muhalefet edenlere, cumhuriyetçi yasaların kutsal kitabını karalayanlara ya da iç savaşı körükleyenlere karşı katı olmanız gerekir. Ama insanlar arasında masumiyet ile suçluluğun, kaygısızlık ile vatan sevgisinin yol açtığı şeyler dışında bir ayrım olmadığına göre, bütün insanlara cumhuriyetçi Anayasa'ya hayranlık duydukları sürece aynı gözle bakın. Özgürlük dehası ayrıcalıkları ve korporasyonları yasakladı; dolayısıyla bir insana, -kendi tercihi olmamasına rağmen- ait olduğu toplumsal tabakaya özgü kötülükleri atfetmeyin. Doğa bütün insanlara devrimci organlar vermemiştir, ama hepsini erdemin güzelliklerini tatmaları için, insanlık için yaratmıştır. Suçu yanlıştan, zayıflık anını ihanetten iyice ayırt etmeniz gerekir.

Bu makalede, Roux'nun daha önceleri savunageldiği bazı düşüncelerini terk ettiği, hatta tam tersini dile getirdiği görülüyordu. Örneğin hapse girmeden önce yönetimin sert önlemler almasını, şiddete başvurup terör uygulamasını istemişken şimdi tam da istediği gibi terörü gündeme alıp sert bir çizgide konumlanan Jakobenlere karşı (daha sonraki Dantoncular gibi) bağışlayıcılıktan, hoşgöründen söz ediyordu. Aynı şekilde, 25 Haziran'da Konvansiyon'a

sunmuş olduğu dilekçesinde Anayasa'yı karaborsacılar, spekülörlere karşı hiçbir yaptırım içermemesi nedeniyle eleştirmişti; oysa artık, bir sandığın içine konulup yürürlükten kaldırılan Anayasa'yı savunuyor ve yönetimin Anayasa'ya uygun bir şekilde davranmasını talep ediyordu. Yönetimin anayasal bir boyuta kavuşturulmaması durumunda ise ülkenin iç savaşa sürüklenmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak iktidarı tehdit ediyordu. Bununla birlikte Roux, kendisini hapse atmış olan Cordelierlerden, Montagnardlardan, Jakobenlerden (ya da daha doğrusu bu grupların içinde bulunduğu inandığı hâlâ temiz olan vatansever yöneticilerden) her şeye rağmen umudunu kesmemiş olarak yazısının sonunda onlara sesleniyor ve iyimser bir tavrıyla Fransa'yı düzlüğe çıkaracağını düşündüğü öğütler veriyordu.

Ancak beklentilerinin boşa çıktığını gören ve hapisten çıkma umudu kalmayan Roux, kısa süre sonra bu iyimser tutumundan vazgeçti. 268 sayılı gazetesinde yer alan makalesinde, mutat eleştirilerinin yanında, iktidarın Kudurmuşları ve Devrimci Kadınları kullanıp bir köşeye atmasından yakınıyor ve haftanın iki günüyle sınırlanan *section* toplantılarına katılanlara kırk kuruşluk bir ödenek verilmesinin "halkın vekiller üzerinde bugüne dek uyguladığı denetimi ortadan kaldırmak" amacı taşıdığını belirtiyordu. İktidar elitinde yer alanları "eşkıyalıkla zenginleşen adamlar, entrikacılar, vicdansız herifler, sahtekârlar" diye nitelendiriyor ve onları "Konvansiyon'da Anayasa'ya ölümcül darbeler indirmekle", "halk egemenliğini gasp etmekle", "özgürlük ilkeleri hakkında kendileri gibi düşünmeyen insanlar üzerinde diktatörce bir engizisyon uygulamasına başvurmakla" ve "Devrim'in eserlerini ayaklarının altına alıp bir cam parçası gibi kırmakla" suçluyordu. Makalesinin son satırlarında ise, bazı yöneticilerden medet ummaktansa halka seslenmeyi yeğliyordu. Halk yasalara itaat etmeli, dolayısıyla yasaları çiğneyen iktidara karşı yasal (daha doğrusu Anayasa'da yer alan) direnme hakkını kullanıp ayaklanmalıydı: "Ey halk! Devlet adamları tarafından Anayasa'ya karşı tezgâhlanan bu kadar tuzak ve egemenliğine karşı girilen bu kadar saldırı, senin doğmakta olan bir tiranlığa karşı mücadele etmek zorunda olduğunu gösteriyor. Ey halk! Yasalara itaat et, ama kendini erdemle ve cesaretle donatıp silahlandır. *Decemvir*'ler gibi tüm erkekleri gasp edip özgürlüğün mezarını kazın bu hizbi de sen alt edeceksin."

Jakoben iktidar, Roux'nun bu sert eleştirilerine ve halka ayaklanması için davetiye çıkarmasına daha fazla tahammül edemedi. Roux'nun susturulması

için gazetesi, birkaç sayı sonra Kasım ayında kapatıldı. Sıra, Roux'nun sesinden sonra soluğunun da kesilmesine gelmişti. Davasının bir ceza mahkemesi yerine Devrim Mahkemesi'nde görülmesi yönünde bir karar verilmesi, Kudurmuşların liderine giyotin yolunun açılması anlamına geliyordu. Bunun bilincinde olan Roux, davasının ilk oturumunda intihar girişiminde bulundu ama başarısız oldu. 10 Şubat 1794'teki ikinci girişimi ise başarıyla sonuçlandı.

Böylece Jakobenler, iktidarlarını kurup Devrimci Yönetimi oluşturma çabalarında başlarını epey ağrıtmış olan bir muhalif gruptan kurtulmuş oldular. Tabii Kudurmuşlar ile yakın ilişki içinde bulunan Devrimci Kadınların da iktidarın hışmına uğramaları kaçınılmazdı.

E-DEVİRİMCİ KADINLAR

Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği (*La Société des Citoyennes Républicaines Révolutionnaires*) ya da kısaca Devrimci Kadınlar dendiği zaman akla gelen ilk iki isim Rose lakabıyla bilinen Claire Lacombe ile Pauline Léon'dur. Devrimci Kadınlar Derneği'nin başkanlığında bulunmuş bu iki kadın gibi dernek üyesi olan diğer kadınlar da, 1793 Mayıs'ında birdenbire Devrim sahnesine çıkma kararı almış kişiler değillerdi. Daha önceleri ya Paris *section*'larındaki Kardeşlik Dernekleri'nde faal bir yaşam sürmüşler ya da bağımsız feminist devrimci militanlar olarak çeşitli etkinliklerde bulunmuşlardı. Özellikle ülkede savaş rüzgarlarının esmeye başlamasıyla birlikte, (birinci cildin II. bölümünde görmüş olduğumuz üzere) Théroigne de Méricourt ile Olympe de Gouges tarafından başlatılan kadınların silahlanması kampanyasına katılmışlardı.

Pauline Léon, devrimci Fransa'nın savaşa girmesinden bir buçuk ay önce 6 Mart 1792'de, üyesi olduğu Kardeşlik Derneği'nin kadınlarından oluşan bir heyete önderlik edip Yasama Meclisi'ne gelmiş ve Ulusal Muhafızlar bünyesi içinde bir kadın birliği kurulması isteğini dile getiren bir dilekçeyi Meclis kürsüsünden okumuştur. Üç yüzden fazla kadının imzasını taşıyan ve Léon tarafından kaleme alınan bu dilekçede, kadınların da erkekler gibi ellerinde silahlarla tiranlara karşı savaşıacak yurttaşlık bilincine, vatan sevgisine ve cesarete sahip oldukları dile getiriliyordu. Ayrıca vekilleri kadınların silahlandırılmasına ikna edebilmek için, silahlı birliklerde yer alacak kadınların, erkeklerin kendilerine biçtikleri (ev işlerini yerine getirme, çocuk yapma, çocuk büyütme

gibi) görevleri kesinlikle savsaklamayacaklarına dair güvence verilmesi de ihmal edilmemişti.

LÉON (6 Mart 1792)¹⁴⁴

Yasamacılar;

Vatansever kadınlar, her bireyin yaşamını ve özgürlüğünü koruma hakkını¹⁴⁵ kendileri için talep etmek amacıyla huzurunuzda geldiler.

Olup biten her şey pek yakında şiddetli bir çatışmayı bize haber verir gibi görünüyor. Babalarımız, kocalarımız ve erkek kardeşlerimiz belki de düşmanlarımızın öfkesinin kurbanları olacaklar. Onların öcünü alma ya da onların yanında ölme keyfini bize yasaklayabilir misiniz? Yurttaşlarız biz ve vatanımızın yazgısı karşısında ilgisiz kalamayız.

Selefleriniz Anayasa'yı size olduğu kadar bize de emanet ettiler. Eh öyleyse, Anayasa'yı düşmanlarımızın saldırılarından silahlarımız olmadan nasıl koruyabiliriz ve bu emanete nasıl sadık kalabiliriz?

Evet, baylar, bize silah lazım ve sizden silah edinmemize izin vermenizi talep etmeye geldik. Fiziki güçsüzlüğümüz bir engel teşkil etmez, sahip olduğumuz cesaret ve gözü peklik bu eksikliğimizi telafi eder, vatan sevgimiz ve tiranlara duyduğumuz nefret de her türlü tehlikeye karşı kolaylıkla göğüs germemizi sağlar. Bununla birlikte niyetimizin, düşmana karşı koyarken bizim için her zaman çok önemli olan ailemizin ve evimizin bakımını ihmal etmek olacağını sakın düşünmeyin.

Hayır, baylar, böyle yapmayacağız; biz sadece kendimizi savunma imkânına sahip olmak istiyoruz. Bu isteğimizi reddedemezsiniz, toplum da doğanın bize bahsettiği bu hakkı elimizden çekip alamaz; tabii eğer Haklar Bildirisi'nin kadınları kapsamadığı ve kadınların kendilerini koruma hakkı olmaksızın koyunlar gibi boğazlanmaya rıza göstermeleri gerektiği kabul edilmeyorsa. Yoksa tiranların yaşamlarımızı bağışlayacakları mı zannediliyor? Hayır, tabii ki hayır! Çünkü 5-6 Ekim 1789 günleri tiranların aklından hiç çıkmayacaktır.

¹⁴⁴ Cerati, s. 41-43; Guillon, 2013, s. 4-7.

¹⁴⁵ Silah taşıma hakkı kastediliyor.

Fakat erkekler sizi korumak için silahlanmışlardır, denecektir bize. Biz de onlara şöyle cevap veririz: Pekâlâ, ama yine de bu savunmaya katkıda bulunma hakkından ve yaşamlarımız pahasına erkeklerin yeryüzünde geçirecekleri günlerin sayısını arttırma hazzından bizi neden yoksun bırakıyorsunuz ki? Erkekler gizli düşmanlarımızın sayısını ve gücünü iyi biliyorlar mı? Savaşın bir kerede olup biteceğini mi düşünüyorlar? Bizim yaşamımız onlarınkinden daha mı değerli? Ve de çocuklarımız, anneleri ölünce öksüz kaldıkları gibi babaları ölünce de yetim kalmazlar mı? Aristokrasiyi ve despotizmi yerle bir etmek için, yurttaşlık bilincinin ve en saf gayretkeşliğin -yani duyarsız kişilerin fanatizm ve aşırılık olarak nitelendirebileceği, ama aslında kamusal iyilik aşkıyla yanan bir yüreğin doğal sonucu olan gayretkeşliğin- sağladığı tüm imkanları neden kullanmayalım?

Baylar, hiç kuşkusuz, en büyük başarılar davamızın haklılığını taçlandıracaktır. Eh bu durumda, zafere katkıda bulunduğumuz için biz de mutlu olacağız. Fakat düşmanlarımızın hilesi ya da içimizden bazılarının ihaneti nedeniyle zafer kötülerin olursa eğer, bizim evlerimizde onursuz bir ölümü ve ondan önce de her türlü zulmü beklemeye mahkûm edilmemiz ya da daha büyük bir felakete katlanmak, yani bizim için en değerli olan her şeyi, ailemizi ve özgürlüğümüzü yitirdikten sonra yaşamaya devam etmek zorunda bırakılmamız, büyük bir acımasızlık olmaz mı?

Hayır, baylar, böyle olacağını düşünmeyin. Eğer anlayamayacağımız nedenlerden ötürü haklı talebimizi reddederseniz, kocalarına yurttaş sıfatı vererek yurttaşlık düzeyine yükselttiğiniz kadınlar, özgürlüğün ilk ürünlerini tatmış, dünyaya özgür insanlar getirmeyi umut etmiş ve “ya özgürlük ya da ölüm” diye yemin etmiş olan kadınlar, evet bu tür kadınlar, hiçbir zaman köleler doğurmayı kabul etmeyeceklerdir; onun yerine yeminlerine sadık kalıp ölmeyi tercih edeceklerdir! Ve de göğüslerine yöneltilmiş bir hançer, onları köle olma felaketinden kurtaracaktır! Yaşamı yitirdikleri için değil ama ölümlerinin yararsızlığına üzülererek öleceklerdir; öncesinde ellerini vatan düşmanlarının pis kanlarına bulayamadıklarına ve içimizden bazılarının öcünü alamadıklarına üzülererek öleceklerdir!

Fakat baylar, şimdi, bu acıklı uç olasılıkları bir köşeye bırakalım. Aristokratlar, ne denli kudurgan olsalar ve ne kadar çok komplo çevirseler de, haklarının korunması için silahlanmış ve birleşmiş olan tüm bu erkek kardeşler

halkını yenmeyi başaramayacaklardır. Dolayısıyla sizden, erkek kardeşlerin şanlı uğraşlarını ve yorgunluklarını paylaşmak ve tiranlara kadınların da tehlike içindeki vatanları uğruna dökcekleri kanları olduğunu göstermek onunun bize bahşetmenizi talep ediyoruz sadece.

Baylar;

İşte adaletiniz ve hakkaniyetiniz sayesinde elde etmeyi umduğumuz düzenlemeler şunlardır:

1*Polis yönetmeliğine uygun olarak, kendimizi mızraklar, tabancalar ve kılıçlarla (hatta kullanabilecek gücü olanlar için tüfeklerle) donatmamıza,

2*Bayramlarda ve pazar günlerinde, sözü edilen silahlarla talim yapmak için Champ de la Fédération'da ya da uygun herhangi bir yerde toplanmamıza,

3*Belediye Başkanının bilgeliğinin kamusal huzur ve düzen amacıyla hazırlayacağı yönetmeliğe yine uygun olarak, bize komuta etmek için eski Fransız Muhafızlarından [yani Ulusal Muhafızlardan] subayların atanmasına izin verilmesi.

Vekillerin, kadın-erkek eşitliğine kapıyı aralayacak, dolayısıyla kadınların siyasal haklara sahip olması ve kamusal alanda etkin bir şekilde yer alması düşüncesinin haklılığını tescil edecek bu isteğe olumlu bir yanıt vermeleri mümkün değildi. Böylece Yasama Meclisi, kadınların silahlı olması talebinin doğal düzene, günümüzde birilerinin deyişiyle "fıtrata" aykırı olduğu gerekçesiyle dilekçenin gündeme alınıp tartışılmasına bile gerek olmadığına hükmetti. Zaten bu konuda bir karşı-kampanya da harekete geçirilmişti. Örneğin, cinsiyetçi düşüncenin basın alanındaki en önemli temsilcisi konumunda bulunan *Révolutions de Paris* gazetesi, 16 Haziran 1792 sayısında, kadınlara "yıllardır kullandığınız kadın giysileri içinde kalın" diye seslendikten sonra "Amazonların ve Jeanne d'Arcların şanlı zamanı sona erdi. Bize söz ettiğiniz Romalılar da kadınları lejyonlarına kabul etmezlerdi" diyerek bu tartışmaya son noktayı koyduğunu düşünüyordu.

Fakat militan devrimci kadınların hemen teslim bayrağını çekmek gibi bir niyetleri yoktu. Pauline Léon'dan sonra bayrağı, mesleği tiyatro oyunculuğu olan Claire Lacombe devraldı. Nisan ayı başında Marsilya'dan Paris'e gelen Lacombe, daha önce Jakobenler Kulübü'nde sunmuş olduğu bir metni 25 Temmuz 1792'de Yasama Meclisi kürsüsünden okudu. Bu kısa konuşmasının-

da, silahlanıp düşmanla savaşma hakkını, Léon'dan farklı olarak tüm kadınlar için değil sadece kendisi (ve bir bakıma kendisi gibi bekâr kadınlar) için talep ediyordu. Annelerin askerliğe özenmeyip ev işleriyle, çocuklarıyla ilgilenmelerine ilişkin sözleri vekillerin hoşuna gidecek yöndeydi. Bununla birlikte vekillere öğüt vermekten de kaçınımıyordu. Çünkü başta La Fayette olmak üzere orduda yuvalanmış aristokratları, karşı-devrimcileri suçluyor ve vekillerin bir an önce harekete geçip orduyu hainlerden temizlemeleri gerektiğini vurguluyordu.

LACOMBE (25 Temmuz 1792)¹⁴⁶

Fransız, oyuncu [*artiste*] ve işsiz, işte ben buyum. Yasamacılar, beni umutsuzluğa sürüklemesi gereken şey, aslında ruhumu saf bir neşeyle dolduruyor. Tehlikede olduğunu ilan ettiğiniz vatanıma, parasal fedakârlıkla yardım edemeyeceğim için varlığımı sunuyorum. Doğduğum anda Romalı bir kadının cesaretine sahip olduğumdan ve tiranlardan nefret ettiğimden, tiranların yıkılışına katkıda bulunabilirsem kendimi mutlu sayarım. En son despota kadar Neronlar ile Caligulaların alçak köleleri ve tabii komplocuların hepsi gersin! Hepinizi yok edebileyim! Ve siz, beni örnek almak için çocuklarınızı terk etmenizi kinayacağım anneler, ben vatanımın düşmanlarıyla savaşarak görevimi yaparken, siz de çocuklarınıza her Fransızın doğarken sahip olması gereken duyguları, yani özgürlük aşkı ile despotlardan öğrenme duygularını aşilayarak görevinizi yerine getirin. Şunu unutmayın ki, Veturia'nın erdemleri olmasaydı, Roma büyük Coriolanus'tan yoksun kalırdı.¹⁴⁷

Yasamacılar, vatanın tehlikede olduğunu ilan ettiniz, ama bu yeterli değil. Kendi başlarına bu tehlikeyi yaratanları ve Fransa'yı yok etmeye yemin etmiş olanları görevlerinden alınız. Sadece hain projelerine hizmet ettiği kişilerin gözünde mazur görülen bu kalleş Catilina'yı¹⁴⁸ hâlâ ordularımızın başında tutabilir misiniz? Ona karşı suçlamada bulunmak için hâlâ ne bekliyorsunuz?

¹⁴⁶ Lacombe.

¹⁴⁷ İ.Ö. 490'larda, annesi Veturia tarafından büyütölmüş soylu Coriolanus, *pleb*'lerin *tribunus*'lara sahip olmasına kızarak birçok kez yendiğı Volklara sığınıp Roma'ya karşı savaşmaya başladı. Romalılara karşı başarılı savaşlardan sonra, ayağına gelip yalvaran annesinin ısrarıyla Roma üzerine yürümekten vazgeçti.

¹⁴⁸ La Fayette kastediliyor.

Bu adamın her gün kentlerimizi teslim ettiği düşmanlarımızın buraya kadar gelip Senato'yu¹⁴⁹ ateşle ve baltalarla yakıp yıkmasını mı bekliyorsunuz? Ancak birkaç gün boyunca suçlu bir suskunluğa bürünebilir ve çok yakında da düşmanları Senato'nun bağrında görürsünüz. Hâlâ zamanınız var Yasamacılar, size lâıyk olan yüceliği gösterin: Bize güven verebilecek komutanlar atayın; bir şey söyleyin, tek bir şey ve böylece bütün düşmanlar yok olsun.

Meclis Başkanı, konuşmasının ardından Lacombe'u kadının doğasına göndermede bulunarak şöyle yanıtladı: "Madam, tiranlarla savaşmaktan çok onları yumuşatmak için yaratılmış olan siz, özgürlük için silah taşımayı öneriyorsunuz. Ulusal Meclis vatanseverliğinizi alkışlıyor ve sizi saygıyla selamlıyor." Dahası konuşması çok vatansever bulunduğu için konuşma metninin Meclis tarafından bastırılıp dağıtılmasına karar verildi. Ama Lacombe'un askerlik yapma talebi tabii ki dikkate alınmadı.

Yasama Meclisi ve daha sonra Konvansiyon, kadınların askerliği konusunda hiçbir resmî karar almamış olmasına karşın, yine de üniforma giyip Fransız ordusunda *de facto* görev yapan az sayıda kadın vardı. Bunların arasında en iyi bilinenler, sınır kenti Valenciennes'den olan ve babalarının komuta ettiği alayda askerlik yapıp savaşlara katılan Fernig soyadlı iki kız kardeşti. Gösterdikleri cesareten dolayı 19 Kasım 1792'de Konvansiyon, onlara ödül olarak düşmanın yıkmış olduğu evlerinin devlet tarafından yeniden inşa edilmesini kararlaştırmıştı. Topçu olarak görev yapan kadın askerler Pochelat ile Dulière de, Jemmapes zaferinde gösterdikleri kahramanlıklarıyla ön plana çıkmışlardı. Bu kadın askerlerden başka, eş, sevgili ya da fahişe olan çok sayıda kadın askeri birliklerin peşine takılmış bulunuyordu. Bu kadınlardan şikayetlerin artması ve bu konuda Carnot'nun bir rapor hazırlaması sonucunda,¹⁵⁰ 30 Nisan 1793'te Konvansiyon'un aldığı bir kararla, sadece bu kadınların

¹⁴⁹ Ulusal Meclis.

¹⁵⁰ Carnot'nun 18 Nisan 1793 tarihli raporunda şu satırlar göze çarpıyordu: "Korkunç bir belâ ordularımızı yiyip bitiriyor. Bu belâ, orduların peşi sıra gelen kadın ve kız sürüleridir, sayıları neredeyse askerlere eşittir. Kışlalar ve askeri kamplar bunlarla dolup taşıyor. [...] Ahlaksızlık en yüksek noktasına varmıştır. Bu kadınlar ve kızlar, askeri birliklerimizin gücünü zayıflatıyorlar ve bulaştırdıkları hastalıklarla düşmanın öldürdüğünden daha fazla askerimizin ölümüne sebep oluyolar."

uzaklaştırılmasıyla yetinilmeyecek, asker olarak görev yapan kadınların da orduyla olan tüm ilişkileri kesilecekti.

Paris'teki devrimci militan kadınlar, orduda askerlik yapma imkânına kavuşamadılarsa da 10 Ağustos 1792'deki halk ayaklanmasına katılarak silah kuşanma fırsatı buldular. Örneğin, Tuileries Sarayı'na yapılan saldırı sırasında Pauline Léon elindeki mızrağı kullanmayıp bir *sans-culotte*'a vermekle yetindi, ama Claire Lacombe sıcak çatışma içinde yer aldı ve göstermiş olduğu cesareten ötürü, tıpkı Théroigne de Méricourt gibi Federeler tarafından "yurttaşlık tacı" ile onurlandırıldı.

Bu devrimci kadınlar, kadınların kamusal alanda yer almamaları ve siyasete bulaşmamaları gerektiğine ilişkin toplumdaki yaygın kaniya rağmen, Konvansiyon'un ilk döneminde siyasetle ilgilenmeye devam ettiler. Bu kaniya örnek olarak Demoustier'nin yazdığı *Les Femmes politiques* (Siyasi Kadınlar) adlı tiyatro eserinden söz edilebilir. İlk kez 19 Nisan 1793'te sahnelenen bu oyunda, kadınların siyasete karışmamaları savunuluyor ve siyasete bulaşan kadınların cinsiyetlerinden vazgeçip yozlaştıkları ileri sürülüyordu. Yazar, oyunun erkek karakterlerinden birini şöyle konuşturmaktaydı: "Kadere rağmen kendini kadınlığından ayırmak isteyen bir kadından daha anlamsız başka bir şey olamaz! Bir cinsiyeti terk edip bir başka cinsiyeti gasp eden bu karışık (*hétéroclite*), ne idüğü belirsiz yaratık, gerçeğe boş verip sahteyi kabullenerek bütün iyi nitelikleri terk eder ve bütün yanlışları benimser. Bu tür yaratıklar, hiçbir cinsiyete dahil değildir. Kadınlar bu hanımları [*dames*]¹⁵¹ kendi aralarına almaya cüret edemezler." Aynı dönemlerde Prudhomme, gazetesi *Révolutions de Paris*'de zaman zaman bu konuya el atıyor ve "kadın dernekleri, sefahata yol açtığından ailevi göreneklerin başındaki en büyük belâdır" diye yazıyordu. Dahası Lyon ve Dijon'daki Kardeşlik Dernekleri'ndeki kadınların kız çocuklara Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi*'ni okuyup öğretmelerini eleştiriyor ve "kadın yurttaşlar, evlerinden dışarıya adım atmadan, böylece başkalarının dikkatini çekmeden ya da komik duruma düşmeden Cumhuriyet'e çok daha iyi hizmet ederler" deyip annelerin çocuklarını yetiştirmek için kiplara ihtiyaçları olmadığını ileri sürüyordu.

¹⁵¹ Kadına *citoyenne* (kadın yurttaş) denildiği bu dönemde, ondan *dame* (hanım ya da bayan) diye söz etmek ya da ona *madame* (hanımefendi ya da bayan) diye hitap etmek onu aşağılamak demekti.

Militan kadınlar, Demoustier ya da Prudhomme gibi kişilerin dile getirdiği bu ve buna benzer görüşleri hiçe sayıp seslerini duyurmayı sürdürdüler ve 10 Mayıs 1793'te sadece kadınların üye olabildiği kendi derneklerini kurdular: Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği.¹⁵² Pauline Léon, Costance Evrard, Félicité Colombe ve Claire Lacombe'un önderliğinde kurulan bu dernek, kısa süre içinde iki yüz üyeye ulaştı ve büyümeye devam etti. Üyeleri arasında ev kadınlarından başka hizmetçi, garson, tezgâhtar olarak çalışan ve esnaf, dükkan sahibi olan kadınlar da vardı. Marie Cerati'nin aktardığına göre Pauline Léon babasından kalan çikolata dükkanını çalıştırıyor, Colombe bir matbaa işletiyor, Justine Thibaut ile Monic de tuhafiyecilik yapıyorlardı. Üyelerin çoğu okuma-yazma biliyordu.

Dönemin yarı resmî gazetesi *Le Moniteur* (Öğretici), 13 Mayıs tarihli sayısında, derneğin amacının "Cumhuriyet düşmanlarının planlarını başarısızlığa uğratacak önlemleri belirlemek" olduğunu yazıyordu. Derneğin kendisi ise, geç bir tarihte, 9 Temmuz'da yayımladığı tüzüğü'nün giriş kısmında kuruluş amacını şu uzun cümleyle açıklıyordu: "Töreler ve ilkeler olmaksızın özgürlüğün olamayacağına inanan ve ev içi görevlerin iyi bir şekilde yerine getirilmesi için toplumsal görevlerin bilinmesi gerektiğini düşünen Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar, üyelerini eğitip bilgilendirmek, Cumhuriyet Anayasası'nı ve yasalarını iyice öğrenmek, kamusal işlerle ilgilenmek, eziyet çeken insanlığı rahat ettirmek, keyfiliğin kurbanı olan tüm bireyleri korumak ve egoizmi, kıskançlığı, rekabeti ortadan kaldırmak için bir dernek kurmuşlardır." Bu programda, Devrimci Kadınların daha önce dile getirmiş oldukları hainlerle mücadele edip onları yok etmek ya da Amazon lejyonları kurmak gibi radikal istekleri derneğin amaçları arasında sayılmıyordu. Her ne kadar 27 maddeden oluşan tüzüğü'nün ilk maddesinde, "derneğin amacı, vatanın korunmasına katkıda bulunmak için silahlanmaktır" deyişi yer alıyorsa da, kadın yurttaşların silahlanıp silahlanmamakta özgür oldukları belirtilmekteydi.

Devrimci Kadınlar Derneği'nin tüzüğü'nde üye yaşı on sekiz olarak saptanmıştı. Ancak üyeler, küçük çocuklarını da dernek oturumlarına getirebiliyorlardı. Derneğin yönetim, iletişim ve yardımseverlik konularıyla ilgilenen 12 kişilik üç komitesi bulunuyordu. Üye olanların etmesi gereken yemin, tüzüğü'nün 15. maddesinde "Devrim için yaşayacağıma ya da onun uğruna ölece-

¹⁵² Bundan sonra bu dernekten kısaca Devrimci Kadınlar Derneği, üyelerinden de (büyük harfle) Devrimci Kadınlar olarak söz edilecektir.

ğime ant içerim; var olduğu sürece derneğin tüzüğüne sadık olacağıma söz veririm” şeklinde düzenlenmişti. Ayrıca tüzükte, derneğe sadece ahlaklı kadınların kabul edildiği vurgulanmaktaydı. Böylece Devrimci Kadınlar, kendilerinin erkekler tarafından ahlaksızlıkla, hatta fahişelikle suçlanmalarının önüne geçmeyi amaçlıyorlardı.¹⁵³

Başkanın ve başkan yardımcısının her ay seçimle yenilendiği derneğin lokali ya da daha doğrusu oturumlarını gerçekleştirdiği mekân, Jakobenler Kulübü’nün kütüphanesiydi. Jakobenlerin derneğe toplanabilmesi için bu salonu tahsis etmesi, Devrimci Kadınların örgütlendikleri ilk dönemde Jakobenlere yakın bir çizgide bulunduklarının bir göstergesiydi. Daha açıkçası bu dönemde Jirondenlerle ölümüne bir mücadele içinde bulunan Jakobenler, Devrimci Kadınları bu mücadeleye dahil edip onlardan yararlanabileceklerini düşünmüşler, dolayısıyla bir dernek oluşturmalarını onaylayıp desteklemişlerdi. Çünkü Devrimci Kadınlar, söylemlerinde açıkça Jirondenlere karşı bir tutum sergilemişler ve onları “hain” ya da “Devrim düşmanı” olarak damgalamışlardı.

Devrimci Kadınlar Derneği’nin dikkat çeken bir başka özelliği, tüzüğünde de görüldüğü üzere feminist bir yaklaşım sergilememeleri, dolayısıyla siyasal haklar düzeyinde kadın-erkek eşitliğini açıkça dillendirmemeleriydi. Tarihçi Louis Devance’ın deyişiyle “siyasal bilince ulaşmış küçük sayıda bir grup kadın, arka arkaya gelen anayasalarla siyasal haklardan dışlandıklarını görüp feminist propagandayı dondurmışlar ve bunun yerine bir kadın derneği içinde örgütlenip belli toplumsal grupların siyasal çıkarlarını savunmaya girişmişlerdi.” Ancak Derneğin kamusal alanda açıkça cinsiyet eşitliğini amaçlayan bir tutum takınmamasına karşın, yine de kendi içinde bunu benimsemiş ve oturumları sırasında üyelerince bu yönde konuşmalar yapılmış olması olasıdır. Olasıdır diyorum çünkü derneğin oturum tutanakları günümüze ulaşabilmiş değildir. Eğer 1802’de yayımladığı *Le Château des Tuileries* (Tuileries Şatosu) adlı kitabında derneğin bir oturumuna dinleyici olarak katıldığını yazan ve bu oturumda konuşulanları aktaran Proussinale’a inanmak gerekirse, dernek üyesi Monic sunduğu bildirisinde erkek egemenliğini reddedip “kadınlar yönetmeye lâyıktır, hatta erkeklerden daha lâyık olduklarını söyleyebilirim” demişti. Ayrıca başka üyeler tarafından otuz bin kişilik bir kadınlar ordusunun kurulması ve kadınların idarenin her kademesinde yer alması talebinde bulunulmuştu. Zaten Devrimci Kadınların, toplumdaki egemen karının aksi-

¹⁵³ Buna rağmen daha sonraları bu tür suçlamalarla karşılaşacaklardı.

ne evlerine kaparmayıp kamusal alanda boy göstermeleri ve siyasetle ilgilermeleri, cinsiyet eşitliği düşüncesini benimseyip bu doğrultuda hareket ettiklerinin de bir kanıtıydı.

Böylece Devrimci Kadınlar Derneği, yapılanmasının hemen ardından *section*'larla ve Jakobenler, Cordelierler gibi kulüplerle bağlantı kurdular ve *sans-culotte*'ların taleplerine ne denli duyarlı olduklarını gösteren etkinliklerde bulunmaya koyuldular. 12 Mayıs'ta Jakobenler Kulübü'ne giden bir Devrimci Kadınlar heyeti, hem Jakobenlerle sürekli bir iletişim içinde olmayı talep etti hem de kadınların silahlanmasını savunan bir bildiri okudu. Bu metinde şu satırlar göze çarpıyordu: "Kocalar sınır boylarında meşgul oldukları zaman, iç düşmanlar onların karılarını ve çocuklarını katledecekler. Sevgili anneler, çocuklarınızın kucaklarınızda boğazlanmalarını mı istiyorsunuz? İstemediğinize göre ayağa kalkın ve çocuklarınızı kurtarmak için tüm hainlerin yok edilmesini talep edin. [...] İç düşmanlarla savaşmak için Amazon birlikleri kurulmalıdır. [...] On sekiz yaşından elli yaşına kadar bütün kadınların askeri birlikler oluşturması kararının alınmasını istiyoruz. [...] Silah tedarik edemeyecek durumda olan *sans-culotte* kadınlar için para toplayacağız."

19 Mayıs'ta Devrimci Kadınlar yine Jakobenler Kulübü'ndeydi, ama bu kez Cordelierlerle ortak hareket ediyorlardı. Birlikte oluşturdukları heyet, Konvansiyon'a hitaben kaleme aldığı dilekçeyi sundu. "Halkın vekilleri; vatan her an felaketiyle sonuçlanacak bir tehlikeyle karşı karşıya bulunuyor; eğer vatanı kurtarmak istiyorsanız en sert önlemleri almanız gerekir, yoksa halk kendi kendini kurtaracaktır" diye başlayan bu dilekçede, şüpheli kişilerin tutuklanması, her kentte *sans-culotte*'lardan oluşan devrimci orduların kurulması, silah yapımına hız verilmesi ve tüm vilayetlerde ve tüm Paris *section*'larında Devrim Mahkemeleri'nin oluşturulması talep ediliyordu. Ayrıca iç düşman olarak nitelendirilen Jironden vekillerin isimleri teker teker sayılarak bunların tutuklanmasının, spekülötlere ve istifçilere aman verilmemesinin, zenginlerden özel bir vergi alınmasının ve tüm tüketim maddelerine tavan fiyatı uygulanmasının ne denli gerekli olduğu vurgulanıyordu. Jakobenlerin destekledikleri bu dilekçe, daha sonraki günlerde hem Konvansiyon'da hem de Komün'de okundu. Komün Başkanı, Devrimci Kadınları, isteklerini "erkeksi[!] ve cumhuriyetçi bir enerjiyle dile getirdikleri" için kutlarken onları takdir ettiğini açıklıyor, ama aynı zamanda onlar için "erkeksi" sözcüğünü kullanarak cinsiyetçi zihniyetten bir örnek de sunuyordu.

Jironden vekiller Brissot ve Gorsas'ın gazetelerinde topa tutup "çılğınlar" diye karaladıkları Devrimci Kadınlar, Konvansiyon'daki iktidar mücadelesi-nin doruğa ulaştığı bu dönemde olabildiğince aktif, hatta bazen saldırgan bir rol oynadılar. Örneğin 25 Mayıs'ta, Jirondenlerle yakın ilişkiler içinde bulunan Théroigne de Méricourt'u kamçılarla dövüp ruh sağlığının bozulmasına ne-den oldular. Ayrıca Konvansiyon'un kadın dinleyiciler bölümünde sürekli olarak yer alıp Jirondenlere yakın dinleyicilere karşı şiddet kullanmaktan kaçınmadılar. 26 Mayıs günü Devrimci Kadınlar, Paris sokaklarına çıktılar ve 12'ler Komisyonu'nun tutuklattığı Hébert ve Varlet'nin serbest bırakılması için bir gösteri düzenlediler. Ertesi gün Jakobenler Kulübü'ne yine bir heyet yolladılar. Heyetin başındaki Pauline Léon, Jirondenlere karşı verilecek nihai savaşta kadınların da aktif bir rol oynamalarının gerekliliğinden söz etti: "Artık bizi köleler ya da işe koşulan hayvanlar gibi görmekten vazgeçmenizin zamanı geldi. Şu an, savunduğunuz şanlı davaya bizim de lâıyk olduğumuzu kanıtlayacağımız andır. Kendimizi gösterelim, hançerleri yataklanmızda beklemeyelim, falanşlar oluşturalım, aristokrasiyi ve hainleri ortadan kaldıralım."

Gerçekten de Jakoben-Jironden çatışmasında sona yaklaşılmıştı. 30-31 Mayıs gecesinde, Pauline Léon'un arzu ettiği gibi çok sayıda Devrimci Kadın, ayaklanmanın hazırlandığı Piskoposluk binasındaydı ve toplantılara katılmaktaydı. Tarihçi Michelet'e göre Maillard, Fournier, Varlet gibi militan devrimciler ve en ateşli Cordelierler sabah saatlerinde gerçekleştirilecek ayaklanma hakkında kara kara düşünürlerken Claire Lacombe öne çıktı, onların bu tutumuyla alay ederek kadınlara muzraklar ve hançerler dağıtılmasını istedi ve erkeklerin işini kadınların yapacağını söyledi. Ayrıca Devrimci Kadınlar, Ayaklanma Komitesi'ndeki oylamalarda erkeklerle birlikte kendi temsilcilerinin de oy kullanmasını talep ettiler. Ancak bu istekleri, erkekler tarafından "biz bir kulüp değil, 48 *section*'un temsilcileri topluluğuyuz" denilerek reddedildi. Bununla birlikte gerek 31 Mayıs gerek 2 Haziran günlerinde Konvansiyon'u kuşatan kalabalıklar arasında Devrimci Kadınlar da yer aldı. Zaten daha sonra Jacques Roux, 21 Haziran'da Komün'de yaptığı konuşmasında "31 Mayıs ve 2 Haziran günlerinde Cumhuriyet'i kurtarmış olmamızı bir ölçüde Devrim'in sadık havarileri olan Devrimci Kadınlara borçluyuz" diyecekti.

Jirondenlerin düşüşünü izleyen günlerde Devrimci Kadınlar, Jakobenlere yakın bir çizgide olmayı sürdürdüler. Halkın onayına sunulan 1793 Anayasası'nın kadınlara siyasal haklar tanımamasından dolayı düş kırıklığına uğradılar, ama yine de feminist bir tepki göstermeyip Anayasa'yı kutlamak için Pa-

ris'te hazırlanan kortejde yer almayı yeğlediler. Roux'nun Anayasa'yı içerdiği eksiklikler nedeniyle sert bir şekilde eleştirdiği 25 Haziran konuşmasına da arka çıkmadılar. Zaten Billaud-Varenne de, 1 Temmuz'da Jakobenler Kulübü'nde, Devrimci Kadınları bu konuşmayı onaylamadıkları, hatta ona karşı bir tutum takındıkları için övdü. Devrimci Kadınlar, Roux'nun 25 Haziran konuşması ardından kadın gruplarının sabun mavnalarını yağmalama olaylarına katılmadıkları gibi sakinleştirici bir rol oynadılar. Dahası Komün'e bir heyet yollayıp olayları önlemek için harcadıkları çabalardan söz ettiler. Paris Vilayeti yönetimi de, ilk önce 30 Haziran'da bir bildiriyle Devrimci Kadınları bu tutumlarından ötürü tebrik etti, ardından onlara yolladığı bir mektupta Devrimci Kadınların vatana lâıyk olduklarını belirtip düşmanların (dolayısıyla bu olayları kışkırttığı ileri sürülen başta Roux olmak üzere Kudurmuşların) oyununa gelmediklerini vurguladı.

Devrimci Kadınların Jakobenler arasında en fazla değer verdikleri kişi Marat'ydı. Marat'nun öldürülmesi üzerine Devrimci Kadınlar, çocuklarını Marat'nun savunageldiği ilkeler doğrultusunda yetiştireceklerine ve böylece Fransa'yı küçük Maratlar ile dolduracaklarına dair yemin ettiler. Ayrıca Komün'e bir heyet yollayıp Marat'nun anısına bir dikilitaş yapılmasını talep edip bu isteklerini kabul ettirdiler.¹⁵⁴ Bununla birlikte Marat'nun suikaste uğrayıp sahneyi terk etmesi, Devrimci Kadınlar bakımından bir milat anlamına geldi. Çünkü bu tarihten sonra Devrimci Kadınlar Derneği, Jakoben çizgiden uzaklaşıp Kudurmuşlar hareketine yaklaşmaya başladı. Derneğin politikasını değiştirip gitgide muhalefette konumlanmasında en büyük rolü, Claire Lacombe, Pauline Léon gibi radikal üyeler oynadı. Derneğin yönetiminde söz sahibi olan bu kadınlarla Kudurmuşlar arasında sadece düşünsel, eylemsel değil duygusal bağlar da kurulmuştu. Örneğin Lacombe ile Leclerc sevgiliydiler.¹⁵⁵ Böylece Devrimci Kadınlar bakımından Marat'nun yerini Roux alırken demek de, Roux ve Leclerc'in gazetelerinde sergiledikleri görüşleri ve talepleri benimseyerek bir bakıma Kudurmuşların "kadın şubesi"ne dönüştü.

Devrimci Kadınlar, Kudurmuşlar ile yakın ilişki içine girdikleri ve halkın duyarlı olduğu sorunlara eğildikleri için *sans-culotte*'ların kendilerini desteklediklerini zannediyorlardı. Dolayısıyla da çok ciddi bir şekilde yanılıyorlardı. Çünkü *sans-culotte*'ların büyük çoğunluğu, yüzyıllardır beslenen önyargılara,

¹⁵⁴ Ne var ki bu dikilitaş hiçbir zaman yapılmadı.

¹⁵⁵ Gerçi Leclerc, 18 Kasım 1793'te Claire Lacombe ile değil Pauline Léon ile evlenecektir.

alışkanlıklara ve tabii erkek egemen aile anlayışına sıkı sıkıya bağlıydılar. Örneğin *sans-culotte*'ların sözcülüğüne soyunan Hébert, gazetesinde yazdığı bir makalede, ideal bir *sans-culotte* portresi çizerken "akşam barakasına döndüğünde karısı boynuna atlar" diye yazmakta ve böylece kadının tam bir ev kadını olması gerektiğini vurgulamaktaydı. Açıkçası *sans-culotte*'lar, evliliğe kutsal bir anlam yüklüyorlardı. Oysa Devrimci Kadınlar, bir bakıma evlerinden uzakta, kamusal alanda bir yaşam sürdürdüklerinden, dahası içlerinden bazıları (Lacombe'un Leclerc'in sevgilisi olması gibi) kutsal aile anlayışını hiçe sayan bir özel yaşam biçimini benimsemiş olduğundan, *sans-culotte*'lar tarafından hiç de olumlu bir gözle görülüyordu. *Sans-culotte*'lara en yakın politikacılarından biri olan Chaumette'in, hem Devrimci Kadınlara hem de genel olarak kadınlara karşı saldırgan bir tutum takınmış olması hiç de şaşırtıcı değildi.

Devrimci Kadınların Kudurmuşlarla yakın ilişki içine girmesi, daha önceki kendilerine methiyeler düzmüş olan Komün gibi otoritelerin, Jakobenlerin ve Kudurmuşlarla rekabet içinde bulunan Cordelierlerin bu durumdan rahatsız olup onlara sırt çevirmelerine neden oldu. Artık Devrimci Kadınlardan övgüyle söz edenler, onlara arka çıkanlar, yalnızca Kudurmuşlardı. Örneğin Leclerc, 4 Ağustos tarihli gazetesinde, epey feminist bir dil kullanarak Devrimci Kadınların cinsiyetlerinden ötürü Devrim düşmanlarına karşı erkeklerle göre çok daha güçlü ve kararlı bir mücadele verebileceklerini belirtiyordu: "Sergilediğiniz cesaret ve enerji nedeniyle hiçbir övgünün sizin için yeterli olmadığı Devrimci Kadınlar; insanları uyarıp harekete geçirecek olanlar sizsiniz. [...] Cinsiyetiniz bizimkinden daha fazla duyarlılıkla bezenmiş olduğu için, vatarun başına gelen felaketler karşısında çok daha fazla acı çekiyorsunuz. Kocalarınızın, erkek kardeşlerinizin ve çocuklarınızın yazgısı konusunda duyduğunuz sevgi dolu kaygı, sizi kamu esenliğinin gerektirdiği yanılmaz önlemleri benimsemeye yöneltiyor." Bu övgü dolu sözlerden sonra Leclerc, Devrimci Kadınları doğrudan doğruya harekete geçmeye davet ediyordu: "Söylemlerinize ve eylemlerinize örnek olup cumhuriyetçi enerjiyi uyandırın ve gevşemiş yüreklerdeki vatanseverliği canlandırın! Özgürlük çaruru çalacak olanlar sizsiniz! Tehlike kapıya dayandı, zamanımız kalmadı artık. Önde olmayı hak ettiniz, atılın! Zafer sizi bekliyor!" Aynı dönemde Roux da, yazdığı bir mektupta, Devrim'in başarısı için tüm kadınların bir bakıma Devrimci Kadınlar gibi bir tutum içine girmesi gerektiğini savunuyordu: "Kadınlar *sans-culotte*'ların arasına karışınca zafer kaçınılmaz olacaktır. Kadınların hem cazibelerinin parlaklığıyla hem de korkusuzluklarıyla erkekleri alt etme avantajları vardır."

Devrimci Kadınlar, Ağustos ayından itibaren Leclerc'in kendilerinden beklediği gibi devrimci mücadelenin ön saflarında yer aldılar. Gerek *section*'lara heyetler yollayarak, gerek Komün'e ve Konvansiyon'a dilekçeler sunarak, gerekse sokaklarda gösteriler düzenleyerek zaman zaman iktidarın başını ağrıtan somut talepler dile getirmeye koyuldular. Bu talepler arasında, aristokrasie aman verilmemesi, zenginlerden özel bir verginin alınması, vatan savunucularının eşlerine devlet yardımı yapılması, kız çocuklarını da kapsayacak bir ulusal eğitim programının hayata geçirilmesi, şüphelilerin tutuklanması ve başta Jirondenler olmak üzere tüm Devrim düşmanlarının bir an önce en ağır cezaya çarptırılması vardı. Ama Devrimci Kadınların en önem verdikleri konu, temel ihtiyaç maddelerinin kıtlığı ve pahalılığı sorunuydu. Bu sorunun çözüme kavuşturulması için Maksimum Yasası'nın çıkarılmasını ve istifçilere, karaborsacılara, spekülatörlere karşı idam cezasının uygulanmasını ısrarla öneriyorlardı.

Leclerc, 27 Temmuz tarihli gazetesinde halka hitaben "Kalabalık bir şekilde Ulusal Konvansiyon'a gidin. Ondan hâlâ ordularımızın başında bulunan bütün soyluların kesinlikle azledilmesini isteyin. Ondan bütün soyluların ve papazların her türlü sivil ve askeri görevlerden kovulmalarını isteyin" diye yazmıştı. Bundan bir ay sonra, Leclerc'in bu isteğine yanıt veren Devrimci Kadınlar, 28 Ağustos'ta bir dilekçe vermek için Konvansiyon'daydılar. Heyetin başındaki Lacombe, Konvansiyon başkanının engellemesine rağmen sonuçta dilekçeyi okumayı başardı.¹⁵⁶ Bu dilekçeyle Devrimci Kadınlar, hem vatanın kurtarılması, hem de Konvansiyon'un kendini ispatlaması için soyluların işgal ettikleri tüm makamlardan alınmasının gerekli olduğunu vurguluyorlardı.

LACOMBE (28 Ağustos 1793)¹⁵⁷

Yasamacı yurttaşlar;

İdarenin her alanında, özellikle de İçişleri Bakanlığı'nda gerçekleşmiş olan çok sayıdaki rüşvet olayından haklı olarak tiksiniş olduğumuzdan, buraya

¹⁵⁶ Leclerc, gazetesinin 30 Ağustos tarihli sayısında, Konvansiyon başkanının bu engelliyici tutumunu eleştirecek ve Jirondenlere karşı dilekçe verdiklerinde el üstünde tutulan Devrimci Kadınlara şimdi haksızlık yapıldığını belirtecekti.

¹⁵⁷ Cerati, s. 83-84.

sizden sert önlemler almanızı ve Anayasa'yı uygulamanızı talep etmeye geldik. Anayasa'yı, birileri cezai bir yaptırımla karşılaşmadan çiğnesinler diye bağıra çağıra arzulamamıştık! Soyluları tüm görevlerden alarak vatani kurtarmak istediğinizi cümle âleme gösterin. Halka yasalar vermek yeterli olmaz, halkın bunların iyi sonuçlarını da hissetmesi lazımdır. Halkın, kendisi sefalet içinde can çekişirken birilerinin kendi kanıyla beslenip semirdiğini gördüğü anda öfkesini de göstermesi gerekir.

Haksızlıkları ve hırsızlıkları cezaya çarptırılmadan yapabilmek için vatan-severlik giysisini üstlerine geçiren bu adamların erdemli olduklarına inanmıyoruz artık. Sizin aranızda soyluların savunucularının bulunmadığına inanmamızı mı istiyorsunuz? Öyleyse onları işgal ettikleri bütün makamlardan alın.

“Ordularımızı deneyimli şeflerden yoksun bırakarak düzeni bozarız” bahanesini ileri sürmeyin. Şefler ne kadar yetenekliyseler, o ölçüde de tehlikelidirler. Onların yerine, bugüne kadar entrikanın engellediği cesur askerleri koyun. Eğer despotizmin hükmü altında cürümün önceliği varsa, özgürlüğün hükmü altında da yalnızca liyakat önde gelmelidir. Şüphelilerin tutuklanacağını karara bağladınız; fakat bu yasayı uygulamakla yükümlü olanlar şüpheli insanlar olduklarından, bu saçma sapan bir yasa olmuyor mu? Halk ile böyle mi alay ediliyor? Halkın, özgürlük uğruna çektiği acıların ödülü bu işte! Hayır, halkın kendisi adaleti uygulamak zorunda kalacak demeye getirmiyorum sözümü. Görevlerine ihanet eden bütün yöneticileri azledin, eski soyluların makamlarından alınmasını ve genel seferberliğin ilan edilmesini kararlaştırın, böylece vatani kurtarırsınız.

Bu dilekçenin içerdiği bazı görüşlerin Jakobenler tarafından olumlu bir şekilde karşılanması mümkün değildi. Çünkü Lacombe, iktidarın çeşitli kademelerinde şüpheli, hatta karşı-devrimci kişiler bulunduğunu söyleyerek iktidar kadrolarını töhmet altında bırakıyordu. Bu kişilerin tasfiye edilmemesi durumunda halkın adaleti kendisinin uygulaması olasılığından söz ediyor, ama şimşekleri derneğin üzerine çekmemek için de herhangi bir halk ayaklanması çağrısında bulunmadıklarını, tersine Konvansiyon'un, dolayısıyla Jakoben iktidarın tüm sorunların üstesinden geleceğine inanmak istediklerini belirtiyordu. Bununla birlikte Lacombe'un dile getirdiği talepler arasında Ja-

kobenleri en rahatsız edeni Anayasa'nın uygulanmasıydı. Anayasa'yı dondurup rafa kaldıran ve Devrimci Yönetimi kurma yolunda hızla ilerleyen Jakobenlerin gözünde bu talep, Devrim'e ihanetten başka bir şey değildi. Üstelik Devrimci Kadınlar sadece Anayasa'nın yürürlüğe konulmasıyla yetinmeyip seçimlerin yapıp yeni bir Ulusal Meclis'in toplanmasını da istiyorlardı. Bu bağlamda Pauline Léon, "Halkın temsilcileri uzun zamandır koltuklarında sürünüp duruyorlar. J.J. Rousseau'nun da dediği gibi iktidarın uzayıp gitmesi çoğu zaman özgürlüğün mezara girmesi demektir" diyerek, Paris'teki 48 *section*'u Konvansiyon'un (ve tabii hükümetin) yenilenmesi çağrısında bulunmaya davet ediyordu.

Devrimci Kadınlar, bir yandan terör dönemi uygulamalarını haber veren radikal önlemlerden söz edip öte yandan Anayasa'nın uygulanmasını ve seçime gidilmesini isteyerek bir çelişkiye düştüklerinin farkında değildiler. Oysa Jakobenler, bu iki farklı yaklaşımın kesinlikle bağdaşmadığının bilincindeydiler. Terörün gündeme alınmasını da içeren 5 Eylül kararlarıyla devrimci Fransa'nın tutturacağı yolu belirlemiş bulunuyorlardı. Onlara göre, iç ve dış düşmanlara karşı amansız bir savaş içinde bulunan Devrim'in başarıya ulaştırılıp düzlüğe çıkarılması, ancak Devrimci Yönetim'in kurulmasıyla, yani tüm erkeklerin tek bir elde toplanmasıyla mümkündü. Bu bakımdan iktidara yöneltilen her türlü eleştiri, özellikle de devrimci çevrelerden yükselen eleştiriler, kamu esenliği politikasını yıpratmaya yarıyor ve karşı-devrimci güçlerin işine geliyordu. Dolayısıyla Kudurmuşlar gibi Devrimci Kadınlar Derneği de, Jakobenler bakımından izledikleri yolun üzerindeki bir engelden başka bir şey değildi; ortadan kaldırılmaları gerekiyordu.

Jakobenlerin Devrimci Kadınlara karşı ilk ciddi saldırısı, Roux'nun hapse atıldığı, Varlet ile Leclerc'in ise susturulduğu dönemde gerçekleşti. Bu saldırıyı tetikleyen olay, dernek üyesi Gobin'in Leclerc'e hakaret ettiği gerekçesiyle dernekten atılması ve bunun üzerine de bu durumu Jakobenlere şikayet etmesiydi. Konu Jakobenler Kulübü'nün 16 Eylül oturumunda ele alındı ve Devrimci Kadınlar başta Chabot ve Basire¹⁵⁸ olmak üzere çeşitli konuşmacılar tarafından eleştiri yağmuruna tutuldu. Kürsüye çıkan Chabot, "sözde devrimci olan kadınlar hakkındaki tüm gerçekleri dile getireceğini" ve "entrikala-

¹⁵⁸ Jakobenler Kulübü üyesi olan ve Konvansiyon'da Montagnardlar sırasında oturan Chabot ve Basire, yabancılar komplosu içinde yer almakla suçlanıp 17 Kasım 1793'te tutuklanacaklar ve 5 Nisan 1794'te Dantoncular ile birlikte gilyotine gideceklerdir.

rını açıklayacağını” belirterek sözlerine başladı. Ancak tüm derneği itham etmektense dönemin dernek başkanı olan Claire Lacombe’u top ateşine tutmayı yeğledi. Lacombe’dan “madam” diye söz edeceğini, çünkü yurttaş sözcüğüne lâıyk olmadığını belirtti. Kendisinden eski bir soylu olan bir mahkûmun kurtarılmasını istediğini ileri sürdüğü Lacombe’un, tutukluların 24 saat içinde sorgularının yapılmasını ve masum olanların serbest bırakılmasını dile getirdiği için bir Feillant, bir karşı-devrimci zihniyetine sahip olduğunu vurguladı. Ardından “bu kadınlar Robespierre’e saldırmaya, hatta ona Mösyö (*Monsieur*) Robespierre demeye cüret etmişlerdir” diyerek, Devrimci Kadınlara altından kalkamayacakları bir darbe indirdiğini düşündü.

Chabot’dan sonra söz alan Basire de, Devrimci Kadınları suçlamak amacıyla bu kadınların hapisanelere gidip tutuklama nedenlerini incelemek ve haksız yere tutuklu bulunanları serbest bıraktırmak istediklerini iddia etti. Ayrıca Devrimci Kadınları Paris’te yaşanmış tüm karışıklıklardan, hatta (henüz derneğin kurulmadığı) Şubat 1793’teki dükkanların talan edilmesi olayından sorumlu tuttu. Bu suçlaması üzerine kadın dinleyiciler bölümünden homurtular yükselince o da, tıpkı Chabot gibi Lacombe’u hedef alıp onu evinde suçluları saklamakla itham etti. Basire’in ardından konuşan Renaudin’in eleştirilerinin odağında da Lacombe vardı. Ona göre “soyluları çok seven” Lacombe’un evinde “eski bir soylu ve kanıtlanmış bir karşı-devrimci olan Leclerc bulunuyordu.”¹⁵⁹ Başka bir Jakoben üye ise, Lacombe’u karşı-devrimcilikle suçlarken erkeklerin ağzı iyi laf yapan zeki kadınlara karşı duydukları korkuyu dile getirmekteydi: “Bu kadın her yere burnunu sokuyor. İlk önce Anayasa’yı, tüm Anayasa’yı talep etmekle işe başlıyor, ardından yerleşik otoritelere iftira atarak sözlerini tamamlıyor. Tüm Anayasa’yımsı! İşte suç buradadır, bu dil Feillantların ikiyüzlü dilidir ve tabii Leclerc’in kullandığı dildir. Size ihbar edilen bu kadın etkileyici ve ikna edici bir şekilde konuştuğu için tehlikelidir. Her şeyden önce kendini iyi ifade ediyor ve dahası size söylendiği üzere yerleşik otoritelere saldırıyor. Yaptığı bir konuşmada hem Jakobenlere hem de Konvansiyon’a hakaretler yağdırdığını kulaklarımla duydum.”

¹⁵⁹ Jakobenler genellikle, Kudurmuşlara karşı yürüttükleri mücadelede hasımlarını iyice itibarsızlaştırmak için, aslında soylu bir aileden gelmeyen Leclerc’in eski bir soylu olduğunu iddia ediyorlardı. Robespierre de, 5 Ağustos 1793’ta Jakobenler Kulübü’nde yaptığı Kudurmuşlarla ilgili konuşmasında Leclerc’ten eski bir soylu diye söz edecekti.

Tekrar söz alan Chabot, sözlerini bir savcı edasıyla noktaladı: "Bu Devrimci Kadınlara karşı şiddetli önlemler almanızı istiyorum ki böylece içine düştükleri çılgın taşkınlığı bastırabilelim. Devrimci Kadınları kendi bağışlarında bulunan tüm entrikacıları kovmaya davet eden bir mektup yazılmasını talep ediyorum." Ancak tüm bu konuşmalar sonrasında galeyana gelen Jakoben üyeler, Devrimci Kadınlar Derneği'nden kendi içinde bir temizlik yapıp Kudurluşlara yakın isimlerden kurtulması talebinde bulunmakla yetinmediler. Lacombe'a yönelik "yeni Corday" bağışları arasında, Desfieux'nün ortaya attığı Lacombe'un Genel Güvenlik Komitesi tarafından gözüaltına alınması önerisi oybirliğiyle kabul edildi.

Claire Lacombe, tüm oturum boyunca Jakobenler Kulübü'nün dinleyici locasında bulunuyordu. Bu suçlamalara karşı hem kendisini hem derneğini savunmak için söz alma girişimlerinde bulundu, ama her seferinde engellendi. Gözüaltına alınca gecenin ilerleyen saatlerinde iki polisin eşliğinde Genel Güvenlik Komitesi'ne götürüldü. Ancak Komite'de kimserin bulunmaması nedeniyle polisler tarafından serbest bırakıldı. Ertesi gün evinde arama yapıldı, ama şüpheli herhangi bir dokümana rastlanmadı. Lacombe, daha sonraları bu olaylar hakkında demek üyeleri için yazdığı raporda, hem kendisine ve derneğe yöneltilen suçlamaları reddetti, hem de bu suçlamalarda bulunan kişileri yalancı olmakla itham etti. Ancak tüm Jakobenlerle köprüleri atmamak için özellikle Robespierre'i saldırganlardan ayrı tutmaya özen gösterdi, ama Robespierre'i uyarmaktan da kaçınmadı: "Yurttaş Robespierre'i dönemin Basireleri ile aynı kefeye koymaktan çok uzağız. Robespierre kendine dikkat et; rüşvet almakla suçlananlar, kendilerini itham edenleri senin hakkında kötü konuşmuş olmakla itham ederek haklarındaki bu suçlamalardan paçayı kurtarabileceklerini düşünüyorlar; dikkat et de, kendilerini korumak için senin erdemlerine ihtiyaç duyan bu kişiler, uçuruma yuvarlanırken seni de beraberlerinde götürmesinler!"

Fakat Robespierre, Devrimci Kadınlar hakkında Basire'den ya da Chabot'dan farklı düşünmüyordu. Jakobenler, 16 Eylül'de sahneye koydukları bu senaryo ile Devrimci Kadınlar Derneği'nin gözünü korkutmak istemişlerdi, ama bu amaçlarına ulaşamadılar. Devrimci Kadınlar, daha sonraki günlerde yine çeşitli etkinliklerde bulundular. 18 Eylül'de Konvansiyon'a yolladıkları bir dilekçede, "genelde yürekleri iyi olan ve yalnızca sefalet nedeniyle acınacak duruma düşmüş bulunan kötü yaşam kadınlarının ulusal evlere nakle-

dilmesinin ve buralarda yararlı işlere ve ahlaklı bir yaşama yönlendirilmesinin” ne denli önemli olduğunu belirtip fahişeliğe karşı savaş açtılar.¹⁶⁰ Bunun dışında yayımladıkları bildirilerle ve çeşitli otoritelere sundukları dilekçelerle iktidarı hırpalamaya devam ettiler. Bir yandan aristokratların 24 saat içinde yargılanması, hapisteki Marie-Antoinette, Brissot gibi kişilerin bir hafta içinde idam edilmesi, Maksimum Yasası’nın tüm tüketim maddelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi gibi radikal önlemler talep ediyorlar, öte yandan (tıpkı Kudurmuşlar gibi) terör politikasının yanlış uygulamalarından şikayet ediyorlardı. Tabii iktidar da, Devrimci Kadınlar Derneği’nin defterini dürmek için fırsat kolluyor ve bu arada Devrimci Kadınları kamuoyu gözünde küçük düşürecek girişimlerde bulunup suçlamalarını sürdürüyordu.

Bu girişimlerden biri, Jakobenlerin yarı-resmi gazetesi *La Feuille de Salut Public*’in (Kamu Esenlik Gazetesi) 24 Eylül sayısında Lacombe’un tutuklandığına dair yanlış bir haber yapıp onu hem karşı-devrimcilikle hem de ahlaksızlıkla suçlamasıydı: “Kadın ya da kız Lacombe nihayet zarar veremeyeceği hapistele! Karşı-devrimci bu çılgın kadın artık sadece su içebiliyor; oysa onun şarabı çok sevdiği, ziyafetlere ve erkeklere de bayıldığı biliniyor. Bu kadınlar ile Jacques Roux, Leclerc ve şürekâsı arasındaki ‘kardeşlik’ ilişkisi, onun hakkında söylediklerimizin kanıtıdır.”

Bunu izleyen günlerde Jakobenler, kendilerine yakın dernekleri harekete geçirdiler. İlk olarak Jakobenler Kulübü binasında bulunun Kardeşlik Derneği’nin kadınları, bir bildiriyle Devrimci Kadınları suçlayıp iki derneğin birbirine karıştırılmasından duydukları kaygıyı dile getirdiler. Daha sonra Eşitlik ve Özgürlük Dostları Derneği (*Société des Amis de la Liberté et de l’Égalité*), yine bir bildiriyle Devrimci Kadınları eleştiri yağmuruna tuttu. 6 Ekim’de ise, bu kez 10 Ağustos İnsanları Derneği (*Société des Hommes du 10 Août*), Konvansiyon’a sunduğu dilekçeyle karşı-devrimcilikle suçladığı Devrimci Kadınlar Derneği’nin lâğvedilmesini istedi. Bunun üzerine Lacombe, ertesi gün bir he-

¹⁶⁰ Devrimci Kadınlar, tepki çekmemek için bu dilekçede de feminist bir dil kullanmaya özen gösteriyorlardı: “Yasamacılar; bizim cinsiyetimiz iki aşırı uca da meyillidir: Eğer iyiye çok iyilik yapar, eğer kötüye çok büyük kötülüklere yol açabilir. Maraf’yı öldüren kimdi? Kendisine kadın sıfatını lâıyk bulamayacağımız bir canavardı. Pitt, uyguladığı korkunç politikasında casuslar kadar kadınlara da güvenmektedir. Yasamacılar; size, cinsiyetimiz hakkındaki gerçekleri açıkça anlatmak Cumhuriyetçi Kadınların görevidir. Kadınların kendilerine zarar verirken Cumhuriyet’e de zarar vermelerini önlemek için gerekli önlemleri alıp uygulamak bize düşer.”

yetin başına geçip Konvansiyon'a geldi ve söz alıp bu girişime karşı sert bir tepki gösterdi. Konuşmasını tamamlarken direnme hakkına vurgu yapıp Meclis'i ayaklanmayla tehdit etmekten de kaçınmadı.

LACOMBE (7 Ekim 1793)¹⁶¹

Yasamacılar, dün kutsal görevinizi kötüye kullandılar. Entrikacılar ile iftiracılar, bize bir suç yükleyemediklerinden, bizi Medicilere, İngiltere Kraliçesi Elizabeth'e, Marie-Antoinette'e, Charlotte Corday'ye benzetme cüretinde bulundular. Hiç kuşku yok ki doğa, bizi Halkın Dostu'ndan¹⁶² yoksun bırakan bir canavar yarattı. Fakat biz, bu cinayetten dolayı sorumlu mu tutulmalıyız? Corday bizim dernekten miydi? Ah evet, biz erkeklerden daha yüce gönüllüyüz. Bizim cinsiyetimiz tek bir canavar yarattı; oysa dört yıldan beri, erkek cinsiyetinin yarattığı sayısız canavarlar tarafından ihanete uğradık ve katledildik. Bizim haklarımız halkın haklarıdır ve eğer bize baskı uygulanırsa, baskıya karşı direnmeyi biliriz.

Artık Devrimci Kadınlara sadık olup arka çıkan sadece Jacques Roux vardı. Hücrelerinden kaleme alıp yolladığı yazılarıyla gazetesini çıkarmayı sürdüren Roux, 267 sayılı gazetesinde iktidara sert bir dille çatıyor ve 16 Eylül'de Jakobenler Kulübü'nde yaşanmış olan olaylara göndermede bulunarak Devrimci Kadınların maruz kaldığı saldırılardan ve suçlamalardan yakınıyordu: "Özgürlüğe birçok hizmette bulunmuş olan Devrimci Kadınlar Derneği'ndeki kadınların, cesaretlerinden ve erdemlerinden sayısız kez yararlanmış adamlar tarafından Jakobenler Kulübü'nde suçlanmaları; en ateşli Cumhuriyetçi Kadınların entrikacı olarak nitelendirilmeleri ve hem insan haklarını savundukları hem de halk düşmanlarının öfkesine kurban edilen birkaç masumun serbest bırakılmasını talep ettikleri için acımasızca saldırıya uğramaları; Cumhuriyet'in sarsılmaz dayanakları olan bu kadınların görüşlerini özgürce ortaya koydukları için hapsedilmek istenmeleri... Tüm bu gelişmeler, 2 Haziran ayaklanmasından sonra yok olan hain hizbin küllerinden yeniden doğup iğrenç kafasını kaldırdığını kanıtlamaktadır."

¹⁶¹ Cerati, s. 140-141; Duhet, s. 145.

¹⁶² Marat.

Roux, gazetesinin bir sonraki sayısında yine Devrimci Kadınlar konusuna değiniyordu. Kudurmuşlar gibi “Devrimci Kadınları, Lacombeları, Colombeları, Championları, Ardoinları” kullanmış olan iktidarın şimdi kendi despotizmini kurma çabası içinde olduğundan kuşkulandığını yazıp ardından Devrimci Kadınları destekleyen şu satırlara yer veriyordu: “Bu kuşkulanımı karutlayan olaylardan biri, (ki burada Montagne vekillerinin birçoğunun hakkını teslim ediyorum) zenginliğe ve şöhrete susamış olan ikiyüzlü heriflerin, bir yurttaşlar meclisinde Cumhuriyetçi Kadınların yozlaştırılmaz dürüst derneğinin lağvedilmesini isteme yüzüstülüğünde bulunmuş olmalarıdır. Bu kahr-aman kadınlar ki, Bastille’in zapt edilmesinde ellerinden geleni yapmışlar, Versailles’da tiranın yordakçılarını yerlerde sürükleyip toz öptürmüşler ve tahtı devirmek için her türlü tehlikeye göğüs germişlerdir. Bu kadınlar ki, bütün devrimlerin başını çekmişler, 29 Mayıs ayaklanmasını¹⁶³ başarıyla örgütlemişler ve erkeklerden daha yüce gönüllü olarak çabalarının ödülünü vatana hizmet etme onurunda bulmuşlardır. Bu kadınlar ki, özgürlüğün nöbetçileri, yeni tiranların korkusu ve Cumhuriyet’in siperleridir; belki Cumhuriyet’i kurtaracak olanlar da bu kadınlardır.”

Jakoben iktidar tarafından karşı-devrimcilikle damgalanıp hapse atılmış olan Roux’nun Devrimci Kadınlar hakkındaki bu övgü dolu sözleri, hiç de onların yararına değildi, hatta onları töhmet altında bırakıyordu. Ama zaten iktidar, daha önce de belirtildiği üzere derneği kapatmak için bir bahane arıyordu. Bu bahaneyi onlara, 28 Ekim günü Devrimci Kadınlar ile pazarcı kadınlar arasında kırmızı bone sorunu nedeniyle yaşanan kavga sağladı. Konvansiyon, 21 Eylül’de giysilerde üç renkli kokartın bulunmasını erkekler gibi kadınlar için de zorunlu kılmuştu.¹⁶⁴ Bunun ardından Devrimci Kadınlar, genellikle kadınlar arasında pek de hoş karşılanmayan bu düzenlemenin katı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için seferber olmuşlar, hatta buna kendileri bir de kırmızı boneyi eklemişlerdi. İşte 28 Ekim günü Paris’teki büyük pazar alanına giden bir Devrimci Kadınlar heyeti, kırmızı bone takmak istemeyen pazarcı kadınlar tarafından tepkiyle karşılanıp epey ciddi bir şekilde hurpalandı.

¹⁶³ Burada bir yazım hatası vardır. Roux’nun sözünü ettiği ayaklanma, Jironden vekillere karşı gerçekleştirilmiş olan 31 Mayıs 1793 ayaklanmasıdır.

¹⁶⁴ Yasaya göre kokart kullanmayanlar karşı-devrimci kabul edilecek ve bu şekilde yakalananlar ilk seferde 8 gün, ikinci seferde ise barışa kadar hapisle cezalandırılacaktı.

Bu olayın duyulması üzerine Komün, hiç vakit kaybetmeden Devrimci Kadınlar Derneği oturumlarının geçici olarak askıya alındığını ilan etti. Ertesi gün konu Konvansiyon'a taşındı. Meclis oturumuna gelen bir pazarcı kadın delegasyonu, sopa yiyenler değil de sopa atanların mağdur olduklarını ileri sürüp Devrimci Kadınlardan şikayetçi oldu ve derneğin kapatılmasını talep etti. Ayrıca kadınlar için önerdiği giyim serbestliği hemen Konvansiyon tarafından karara bağlandı.

Bu gelişmelerin ardından söz alan Fabre d'Églantine, Devrimci Kadınlara karşı suçlayıcı bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında şu satırlar göze çarpıyordu: "Paris'te ulusal kokart nedeniyle karışıklıklar çıkarmak istenmesinden sonra, bugün yeniden karışıklıklara yol açılıyor ve bahane olarak da kırmızı bone kullanılıyor. Dikkat edin, bu konu hakkında bir yasa elde ettiklerinden sonra bununla yetinmeyecekler, bir de gelip sizden ilk önce kemer, sonra da kemerde iki tabanca isteyecekler. Kadınların siperlere gider gibi ekmek kuyruklarına gittiklerini göreceksiniz. [...]Düşmanlarımız, kadınların en güçlü tutkusunu, yani takıp takıştırma tutkusunu kullanmakta çok becerikliler. Bu bahane altında onların ellerine kullanmayı bilmedikleri, ama kötü kişilerin çok iyi kullanabilecekleri silahlar vereceklerdir. [...]Bu kadın derneklerinin annelerden, aile kızlarından, kardeşleriyle ilgilenen ablalardan değil de, ipsiz sapsız dolaşan maceracı kızlar ile şirret kadınlardan oluştuğunu gözlemledim." Bu konuşmasından sonra Fabre d'Églantine, Genel Güvenlik Komitesi'nin genel olarak kadın dernekleri hakkında bir rapor hazırlamasını istedi ve isteği Konvansiyon tarafından kabul edildi.

Zaten Genel Güvenlik Komitesi, 28-29 Ekim gecesi toplanıp bu konuyu ele almış ve ertesi sabah da henüz Konvansiyon toplanmadan önce Paris sokaklarını duvar afişleriyle donatmıştı bile. Bu afişlerde yer alan metinde, kadınlar arasındaki kavga'nın nedeninin kırmızı bone olduğunun söylenmiş olmasına karşın, Devrimci Kadınların tetiklediği bu kavga'nın aslında davaları görülen Brissotcuların yandaşlarının dikkatleri başka yöne çekmek için tezgâhladıkları bir manevra olduğu belirtiliyordu. Böylece Devrimci Kadınlar, bir de Jironden olmakla ya da en azından Jirondenler tarafından kullanılmakla suçlanıyorlardı. Ayrıca Genel Güvenlik Komitesi, sadece bu afişlerle yetinmemiş, Konvansiyon'un aldığı karardan önce üyesi Amar'ı bu konuda bir rapor hazırlayıp bir gün sonra sunmakla görevlendirmişti.

Amar, Genel Güvenlik Komitesi adına kaleme aldığı raporunu 30 Ekim'de Konvansiyon'da okudu. Raporunun başında, olayları iktidarın bakış açısı doğrultusunda anlatıp değerlendirdi. Ona göre 28 Ekim'de Paris'te yaşanan bu olaylar karşı-devrimcilerin bir komplosundan başka bir şey değildi. Her ne kadar Devrimci Kadınların azımsanmayacak bir bölümü kandırıldıkları için bu kavgaya dahil olmuşlarsa da, (Amar'ın isimlerini vermediği, ama Claire Lacombe, Pauline Léon gibi üyeleri kastettiği) liderleri doğrudan bu komplo-nun içinde yer almışlardı. Ardından Amar, sorular sorup bunları yanıtlayarak, sadece Devrimci Kadınların değil, tüm kadınların siyasal haklardan ve dernekler yoluyla örgütlenip siyasal yaşamda söz sahibi olmaktan men edilmelerini savundu. Bu görüşünü de, doğaya, cinsiyete dayalı doğal işbölümüne göndermede bulunarak ve kadınların doğaları gereği siyasal konularla ilgilenemeyecek denli güçsüz, yetersiz, bilgisiz olduklarını ileri sürerek gerekçelendirdi. Bununla birlikte Amar, hemen hemen tüm devrimciler gibi Aydınlanma düşüncesine özgü eğitimin belirleyiciliği anlayışını benimsemiş olduğundan, kadınların bu durumunun doğal yapılarından başka eğitimsizliklerinin de bir sonucu olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Ama yine de düştüğü çelişkiye aldırmaksızın tüm kadın derneklerinin kapatılmasını önererek sözlerini tamamladı.

AMAR (30 Ekim 1793)¹⁶⁵

Yurttaşlar; Komiteniz, iki gün önce Paris'te, Sainte-Eustache Kilisesi yakınındaki Les Innocents pazarında meydana gelen karışıklıkların sürmesini engellemek için dur durak bilmeksizin çalışmalarını sürdürmüştür. Bütün geceyi delegasyonları kabul ederek, kendisine sunulan çeşitli raporları dinleyerek ve kamusal huzuru sağlayacak önlemleri alarak geçirmiştir. Sözde devrimci bir dernekteki sözüm ona Jakoben olan birçok kadın, sabah saatlerinde pantolon ve kırmızı boneyle pazarda ve kilisenin çevresindeki galeride dolaşıp etraftaki diğer kadınları aynı giysiyi benimsemeye zorlamışlardır. Daha sonra çok sayıda pazarıcı kadın, bu sözüm ona Jakoben kadınlar tarafından hakarete uğradıkları yönünde beyanda bulunmuşlardır.

¹⁶⁵ Amar.

Kısa sürede 6.000'e yakın bir pazarcı kadın topluluğu oluşmuştur.¹⁶⁶ Bu kadınların hepsi de, saygı duydukları ama sadece erkeklere özgü olduğunu düşündükleri bir giysiyi giymeye şiddet ve tehditle zorlanamayacakları, yasamacıların yasalarına ve halk yöneticilerinin kararlarına itaat edecekleri, ama aylak aylak dolaşan şüpheli 100 kadının iradesine ve kaprislerine boyun eğmeyecekleri konusunda söz birliği etmişlerdir. Hep birden '*Yaşasın bir ve bölünmez Cumhuriyet*' diye haykırmışlardır.

Belediye görevlileri ile Contrat Social *section*'unun devrimci komite üyeleri, kadınları sakinleştirmiş ve kalabalığı dağıtmıştır. Akşam, aynı olaylar daha şiddetli bir biçimde patlak vermiş, bir arbede yaşanmıştır. Sözde devrimci olan birçok kadın hırpalanmıştır. Bazılarına karşı edebin izin vermemesi gereken hareketlerde bulunulmuştur. Komitenize bildirilmiş birçok beyan, bu olayların devlet düşmanlarının bir komplosundan başka bir şey olmadığını kanıtlamaktadır. Kendilerine devrimci diyen bu kadınlardan birçoğu, vatanseverlik taşkınlığı nedeniyle yanılığa düşmüş olabilirler; fakat diğerleri, hiç kuşkusuz, sadece kötü niyetle hareket etmişlerdir.

Brissot ile suç ortaklarının yargılandığı şu dönemde, Paris'te bazı olaylara zemin oluşturmaya çalışılmıştır, tıpkı sizin önemli bir karara imza atacağınız ve vatana yararlı önlemler alacağınız her dönemde olduğu gibi.

Bu olaylar hakkında bilgilendirilmiş olan Marchés *section*'u [devrimci komitesi], aldığı bir kararla, bazı kötü niyetli kişilerin Paris'te bir semt hareketine ve bir tür karşı-devrime yol açmak amacıyla aşırı bir vatanseverlik maskesine büründüklerine inandığını Komitenize bildirmiştir. Bu *section* [komitesi], giysi özgürlüğü konusunda herhangi bir kimseye rahatsızlık verilmesinin engellenmesini ve kadın halk derneklerinin hiç olmazsa Devrim boyunca kesinlikle yasaklanmasını talep etmektedir.

Komite, incelemesini ileri bir düzeye taşıması gerektiğini düşünmüş ve aşağıdaki soruları dile getirmiştir: 1* Yurttaşların ya da herhangi bir derneğin yasanın buyurmadığı bir şeyi diğer yurttaşlara zorla kabul ettirme hakkı var mıdır? 2* Paris'te kadınların halk dernekleri altında toplanmalarına izin verilmeli midir? Bu derneklerin daha önce neden oldukları karışıklıklar göz önüne alındığında, bunların varlıklarına uzun bir süre daha müsamaha gös-

¹⁶⁶ Metinde gerçekten 600 değil 6.000 pazarcı kadından söz ediliyor!

terilmesi gerekli midir? Doğal olarak bu sorunlar karmaşıktır ve çözüme kavuşturulmaları için öncesinde daha genel olan şu iki soru sorulmalıdır:

1* Kadınlar siyasal hakları kullanabilir ve yönetim işlerine etkin bir biçimde katılabilirler mi? 2* Kadınlar siyasal örgütler ya da halk dernekleri şeklinde toplanıp karar alabilirler mi? Komitenin bu iki soruya ilişkin görüşü olumsuzdur. Zaman yetersizliği, Komitenin bu iki önemli soruyu, özellikle de üzerinde hassasiyetle durulması gereken birinci soruyu enine boyuna ele almasını engellemiştir. Yine de bu soruları aydınlatmak için birkaç düşünce ileri süreceğiz. Sizin bilgeliğiniz bunları daha da derinleştirecektir.

İlk olarak, kadınlar siyasal hakları kullanmalı ve yönetim işlerine karışmalı mıdır? Yönetmek, devleti, yapımı derin bilgiler gerektiren yasalarla, özenli bir uygulamayla, sınırsız bir sadakatle, kararlı bir soğukkanlılıkla ve de büyük bir özveriyle idare etmektir. Yönetmek, kurulu otoritelerin eylemlerini sürekli olarak yönlendirmek ve düzeltmektir. Kadınlar bu gerekli sorumluluklara ve niteliklere sahip olmaya elverişli midir? Bu soruya genel olarak hayır diye yanıt verilebilir. Bu görüşü yalanlayabilecek çok az örnek vardır.

Yurttaşların siyasal hakları, toplanıp müzakere ederek devletin çıkarları yönünde benzer görüşmelerle kararlar alınmasını sağlamak ve baskıya karşı direnmektir. Kadınlar, bu iki hakkı kullanmanın gerektirdiği maddi ve manevi güce sahip midir? Evrensel görüş, sahip olmadıkları yönündedir.

İkinci olarak, kadınlar siyasal dernekler şeklinde toplanmalı mıdır? Halk derneklerinin amacı şudur: Devlet düşmanlarının dalaverelerini açığa çıkarmak, hem bireysel olarak yurttaşları hem genel olarak kamu görevlilerini, hatta yasama organını gözetim altında tutmak; cumhuriyetçi erdemlere örnek teşkil ederek herkesi gayrete getirmek, siyasal yasaların eksiklikleri ya da düzeltilmeleri konusunda derin siyasal tartışmalar gerçekleştirerek insanları aydınlatmak. Kadınlar, kendilerini bu yararlı ve meşakkatli görevlere adanabilirler mi? Hayır, çünkü doğanın onlara yüklediği daha önemli sorumluluklardan fedakârlık etmek zorunda kalacaklardır. Kadınların bizatihi doğa tarafından belirlendiği özel yaşam görevleri, toplumun genel düzenine ilişkindir; bu toplumsal düzen, erkek ile kadın arasındaki farklılıktan kaynaklanır. Her cinsiyet kendine özgü bir uğraş türüne yönlendirilmiştir; hareketleri, dışına çıkamayacağı bu çemberin çeperi tarafından belirlenmiştir. Çünkü insanın önüne bu sınırları çeken doğa, zorlayıcı bir şekilde buyurur ve hiçbir yasayı da kabul etmez.

Erkek güçlü kuvvetlidir, doğuştan büyük bir enerjiye, gözü peklige ve cesarete sahiptir. Yapısı gereği fırtınaların, tehlikelerin üzerine gider; her afete karşı direnir; zanaatlara, güç işlere yatkındır. Neredeyse yalnızca tarıma, ticarete, gemiciliğe, seyyahlığa ve savaşa, yani güç, akıl ve yetenek gerektiren işlere yönelik olduğundan, sadece erkeğin, kadınların yatkın olmadığı uzun çalışmalar ve akıl yürütmeler gerektiren derin ve ciddi düşünme yetisine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kadına özgü karakter nedir? Törelere ile doğanın kendisi, kadına belli görevler yüklemiştir: İnsanların eğitimi doğrultusunda çocukların ruhlarını ve yüreklerini kamusal erdemlere hazırlamak, onları küçük yaştan itibaren iyiliğe yönlendirmek, özgürlüğün siyasal kültürü içinde bilgilendirmek ve ruhlarını yüceltmek. İşte ev bakımının ardından gelen görevleri bunlardır, dolayısıyla kadın doğal olarak erdemi sevdirmeye yöneliktir. Kadınlar bu görevlerini yerine getirdikleri zaman vatanlarına yararlı hizmetlerde bulunmuş olurlar. Kadınların, çocuklarına özgürlük ilkelerini sevdirmeleri için kendilerini bu ilkeler doğrultusunda bilgilendirmeleri gerekir hiç kuşkusuz. Bu nedenle, *section* meclisi oturumlarına, halk dernekleri tartışmalarına katılabilirler.¹⁶⁷ Fakat erkeğin törelerini yumuşatmak için var olduklarından, cinsiyetlerinin cazibesini oluşturan yumuşaklık ve ılımlılık ile bağdaşmayan ateşli tartışmalarda aktif bir şekilde yer almaları mı gerekir?

Bu sorunun, temelde törelere ilişkin olduğunu ve töreler olmadan Cumhuriyet'in de olamayacağını belirtmek gerekir. Bir kadının namusu, onun kamusal alanda boy göstermesine ve Cumhuriyet'in esenliğini ilgilendiren konularda erkeklerle birlikte mücadele edip halkın karşısında tartışmaya girmesine izin verir mi? Genelde kadınlar, yüce kavramlara ve ciddi düşüncelere çok az yatkındırlar. Eski halklarda, doğal çekingenliklerinin ve edeplerinin ev dışında görünmelerine izin vermediği kadınların, bugün Fransız Cumhuriyeti'nde, ailelerinin bakımını ve cinsiyetlerine özgü tüm erdemlerin kaynağını oluşturan ağırbaşlılığı hiçe sayıp erkekler gibi mahkemelerde, kürsülerde, siyasal toplantılarda boy göstermelerini mi istiyorsunuz?

¹⁶⁷ Fakat Amar'ın da içinde yer aldığı Jakoben iktidar, (birinci cildin II. bölümünün "Kadının Adı Yok!" başlıklı altbölümünde görüldüğü üzere) Nisan 1794'te, kadınların her türlü dernek ve *section* meclisi oturumlarına katılmalarını engelleyen bir yasa çıkarmakta duraksamayacaktı!

Ayrıca kadınların vatanlarına hizmet etmek için bir başka imkanları daha vardır: Kocalarını evcil bir yaşamın rahatlığına ilişkin değerli düşüncelerle aydınlatabilirler ve özel yaşamdaki aşk duygusunun onlara sağladığı üstünlük sayesinde kocalarının vatan sevgisini pekiştirebilirler. Böylece erkek de, aile içindeki huzurlu sohbetlerle aydınlanmış olarak, namuslu bir kadının kendisine verdiği yararlı düşünceleri topluma taşıyabilir. Demek ki biz, bir kadının yönetim işlerine burnunu sokmak için ailesinin dışına çıkmaması gerektiğine inanıyoruz.

Kadın örgütlerinin tehlikeli görüldüğü bir başka boyut daha vardır. İnsanların siyasal eğitiminin emekleme evresinde olduğunu, tüm ilkelerin oluşturulmadığını ve özgürlük sözcüğünü henüz telaffuz etmeye başladığımızı düşünürseniz, ahlaki öğrenimleri neredeyse sıfır olan kadınların ilkeler bakımından çok az aydınlanmış olduklarını da kabul edersiniz. Dolayısıyla halk derneklerindeki varlıkları, yanılgıya ve aldatılmaya yatkın kişiler olan kadınların yönetimde aktif olarak yer almalarına da yol açacaktır. Şunu da eklemek gerekir ki, kadınlar, örgütleri nedeniyle kamusal işler için çok zararlı olacak abartıya meyillidirler; bu nedenle de, devletin çıkarları, kısa süre içinde, tutkuların ateşinin körüklediği düzensizliğe ve kargaşaya feda edilecektir. Ayrıca kendilerini kamusal tartışmaların alevine kaptıran kadınlar, çocuklarına vatan sevgisini değil, önyargıyı ve nefreti aşılayacaklardır.

Şu halde, kadınların siyasal hakları kullanmalarının mümkün olmadığına inanıyoruz ve kuşkusuz siz de bizim gibi düşüneceksiniz. Eminim ki, aristokrasinin kadınları erkeklerle kavgaya tutuşturmak, erkekleri bu tartışma içinde bir taraf tutmaya yönelterek bölmek ve toplumda kargaşa yaratmak amacıyla oluşturmak istediği bu sözde kadın halk derneklerini yok edeceksiniz.

Amar'ın önerisini Konvansiyon'da çekinceyle karşılayan tek bir ses duyuldu. Halk temsilcisi Montagnard Charlier, haklı olarak, hiçbir ilkenin önerilen bu önlemi doğrulamadığına dikkati çekti: "Biraz önce söz edilen sakıncalara rağmen, sakince toplanma hakkının kadınların elinden geri alınması için hangi ilkenin öne sürülebileceğini anlayamıyorum. Tabii eğer kadınların insan türünün bir parçası olduğunu kabul etmiyorsanız, her düşünen yaratığa ortak olarak ait olan bu hakkı kadınlara tanımayabilirsiniz. Bir halk derneği

genel düzeni ve yasaları çiğnerse eğer, sanık konumunda olan üyeleri ya da suçlu durumuna düşen topluluğun tümü polis tarafından kovuşturulur." Dolayısıyla Charlier'ye göre, Devrimci Kadınlar Derneği yasalar gereğince suçlu bulunduğu takdirde ona karşı olumsuz yaptırımlar uygulanması kaçınılmaz olacak, ama tüm kadın derneklerinin kapatılması yönünde verilecek bir karar hiçbir ilkeyle, hiçbir yasayla bağdaşmayacaktı.

Charlier'nin Konvansiyon'u keyfi bir uygulamaya imza atmaktan kaçınması için uyarması tepkiyle karşılaştı. 16 Eylül'deki Jakobenler Kulübü oturumunda Devrimci Kadınlara ağır eleştirilerde bulunmuş olan Basire, yine söz alıp içinde bulunulan devrimci koşullarda ilkelerin üzerine bir şal atılmasının gerekli olduğunu belirtti. Ardından "şu son günlerde kadın derneklerinin kamusal huzur bakımından ne denli zararlı oldukları kanıtlanmıştır, dolayısıyla bana artık ilkelerden söz edilmesin" dedi. Bunun üzerine Konvansiyon, Amar'ın önerdiği "Kadın kulüp ve halk dernekleri, hangi isim altında olurlarsa olsunlar, yasaklanmışlardır" şeklindeki yasa maddesini kabul etti.

Devrimci Kadınlar, bu oldubitti karşısında hemen teslim bayrağını çekmediler, direnmeye çalıştılar, ama tüm girişimleri sonuçsuz kaldı. 5 Kasım'da bu kararı protesto etmek için Konvansiyon'a gelen bir Devrimci kadınlar heyeti yuhalamalarla dışarıya atıldı. 17 Kasım'da bu kez Lacombe'un başkanlığında bir başka heyet, şansını Komün'de denemeye kalkıştı, ama destek yerine suçlamalarla karşılaştı. Devrimci Kadınlara seslenen Chaumette, tıpkı Amar gibi cinsiyetçi bir dil kullanıp kadın-erkek eşitsizliğini doğa düzeninin ve törelerin bir gereği olarak gösterdi. Kadınların ağzına bir parmak bal çalmak amacıyla, kadınların cazibelerini kullanarak ve erkekleri kendilerine aşık ederek erkekler üzerinde hüküm sürdüklerini dile getirdi, ama bu saptamasının uzantısı olarak da kadınların erkeklere özenip kamusal alanda boy göstermemeleri gerektiğini, yoksa doğal yapılarını, kadınlıklarını yadsıyacaklarını ileri sürdü.¹⁶⁸ Chaumette'in bu konuşmasının ardından Komün yönetimi,

¹⁶⁸ Chaumette'in konuşmasında şu satırlar dikkat çekiciydi: "Yasa, törelere saygı gösterilmesini ve saygı gösterilmesinin sağlanmasını buyurur. Oysa ben, törelerin aşağılandığını görüyorum. [...] Eh! Kadınların, kamusal alanlara çıkmak için, ev işlerine gösterilen sevgi dolu titizliği ve çocuklarının beşiğini terk etmeleri ne zamandan beri uygun olarak kabul edilmeye başlandı? Doğa, ev işlerini erkeklere mi vermiştir? Hayır, doğa, erkeğe, erkek ol; avcılık, tarım, siyasal uğraşlar, işte sana özgü alanlar, demistir. Doğa, kadına ise, kadın ol; çocuğun için sevecen bakım, ev işlerinin ayrıntıları, anneliğin hoş kaygıları, işte senin görevlerin, demistir. [...] Doğa, sana kadın, erdeminin ve zerafetinin alt edilemez cazibesi sayesinde çev-

Devrimci Kadınları bir daha Komün'e gelmemeleri yönünde uyarmakla yetinmedi, dahası Chaumette'in önerisi üzerine bundan böyle hiçbir kadın heyetini Belediye binasına sokmama kararı aldı.

Demek ki kadınların yapacağı tek şey, eve kapanıp ev işleriyle uğraşmak olmalıydı. Bunu yapmayan, kamusal alanda var olmaya çabalayan, hatta artık çabalamayıp kendi köşesine çekilen Devrimci Kadınları bekleyen tek şey ise hapisti. Çünkü girişimleriyle hiçbir yere varamayacaklarını görüp derneklerinin kapatılmasını sineye çeken Claire Lacombe 2 Nisan 1794'te, Pauline Léon da kocası Leclerc ile birlikte bir gün sonra tutuklanacak ve ancak Jakobenlerin düşüşünden sonra serbest kalacaklardı.

Tarihçi Mathiez'e göre Konvansiyon, 30 Ekim yasasıyla, Devrimci Kadınların defterini dürmek için tüm ülkede hayranlık uyandıracak şekilde vatansever etkinliklerde bulunmuş olan bütün kadın derneklerini yok etmekten kaçınmadı. Mathiez'in bu saptamasını ters açıdan da okumak mümkündür: Yani Konvansiyon, bir taşla iki kuş vurmayı amaçlayarak, her ne kadar asıl hedefi Devrimci Kadınlar Derneği idiyse de, bu fırsattan yararlanıp başını ağrıtan ve tabii devrimci erkeklerin büyük çoğunluğunu rahatsız eden tüm kadın derneklerinden kurtulma yolunu seçmiş oldu. Böylece devrimci Fransa'da kadınlar, siyasal haklardan sonra örgütlenme hakkından ve onunla ilişkili olan gösteri yapma hakkından yoksun bırakıldılar.¹⁶⁹

Sonuçta Jakoben iktidar, Kudurmuşlardan sonra kontrol edemediği Devrimci Kadınlar Derneği'nin kapısına kilit vurarak "sol"dan yükselen eleştirileri susturmuş ve bir engeli daha aşmış oldu. Artık Devrimci Yönetimi ya da bir başka deyişle "Özgürlüğün Despotizmi"ni kurup yerleştirme yolunda rahatça ilerleyebilirdi.

rendeki her şey üzerinde hükmedeceksin, diye seslenmiştir. Erkek olmak isteyen küstah kadınlar, size iyi bir pay verilmemiş mi? Daha fazla ne istiyorsunuz? Bizim gücümüzün alt edemeyeceği tek despotizm sizinki; çünkü bu, aşkın despotizmdir."

¹⁶⁹ Bu bağlamda şunu da belirtmek gerekir: Kudurmuşlar bile, aralarında yakın siyasal ilişkilerin, hatta aşk ilişkilerinin bulunduğu Devrimci Kadınları kendilerine yardımcı paralel bir güç olarak görmüşler ve onlardan görüşlerini yayacak bir propaganda aracı olarak yararlanmışlarsa da, Fransa'da kadınlara siyasal hakların tanınması yönünde herhangi bir girişimde, hatta girişimi bırakın herhangi bir söylemde bulunmak zahmetine girmemişlerdi. Ancak Kudurmuşların bu tutumunda, Devrimci Kadınların daha ilk başta devrimci erkekler tarafından "kendilerinden biri" olarak görülüp kabul edilmek istedikleri için feminist bir yaklaşımı benimsememiş olmalarının da bir payı vardı.

DİZİN

A

Amar, 344, 345, 348, 349, 350
Anthoine, 69
Ardoin, 343
Armonville, 75
Augias, 61
Auguis, 245

B

Babeuf, 235
Bailleul, 84
Barbaroux, 19, 85, 91, 95, 117, 153, 180,
181, 188, 195, 233, 295
Barère, 77, 96, 133, 152, 155, 184, 186,
194, 195, 196, 218, 220, 223, 244, 250,
253, 255, 257, 259, 266, 268
Barnave, 129
Basire, 138, 338, 339, 340, 350
Billaud-Varenne, 72, 138, 164, 195, 218,
303, 334
Biron, 250
Birotteau, 171
Boileau, 94
Bonchamps, 239, 254, 260
Bouchotte, 249
Bourgoin, 269
Boyer-Fonfrède, 180
Brisot, 16, 19, 24, 61, 62, 83, 85, 86, 89,
90, 96, 97, 153, 156, 169, 172, 173, 230,
233, 295, 311, 333, 341, 346

Brunswick Düktü, 15, 37, 61, 100, 106, 108
Brutus, Lucius Junius, 42, 137, 278
Brutus, Marcus Junius, 42, 69, 101, 124
Buzot, 83, 94, 95, 116, 125, 133, 137, 138,
153, 159, 162, 188, 229, 234

C

Caligula, 319, 320, 327
Cambacères, 162
Cambon, 185, 245
Canclaux, 250
Carnot, 266, 328
Carra, 61, 63, 83, 245
Carrier, 262, 263, 264, 266, 267
Cartouche, 188
Cathelineau, 239, 242, 249
Catherine de Médicis, 136, 312, 342
Catilina, 103, 124, 147, 149, 276, 327
Cazalès, 147, 299
Chabot, 138, 183, 216, 338, 339, 340
Chalier, 185, 195, 227
Chambon, 116, 179
Champion, 343
Charette, 239, 242, 261, 263, 267
Charles I, 118, 123, 124, 128, 137, 142
Charles II, 142
Charles IX, 272
Charlier, 349, 350
Chartres Düktü, 177

Chaumette, 116, 186, 229, 303, 311, 314,
316, 335, 350, 351
Choudieu, 43
Cicero, 20, 103, 124
Claudius, 103
Clavière, 10, 45, 98, 196
Clodius, 103
Clovis I, 206
Collot d'Herbois, 31, 71, 231, 232, 233,
304, 311, 314
Colombe, Félicité, 330, 343
Condé Prensî, 108
Condorcet, 45, 52, 63, 80, 96, 109, 110,
158, 227, 234
Corday, Charlotte, 227, 228, 312, 340, 342
Coriolanus, 327
Couthon, 72, 73, 96, 139, 196, 212, 216,
220, 231
Creuzé-Latouche, 117
Cromwell, 99, 121, 123, 128

D

D'Elbée, 239, 249, 260, 263
Danton, 20, 24, 30, 44, 45, 47, 52, 54, 55,
58, 61, 70, 71, 74, 79, 87, 89, 91, 92, 95,
96, 106, 118, 154, 156, 157, 162, 163,
169, 170, 171, 172, 173, 179, 183, 191,
192, 220, 221, 223, 246, 247, 250, 259,
310, 315
David, 222
De Lessart, 55, 98
De Poix, 106
De Sèze, 138
Delacroix, 221, 310
Demoustier, 329, 330
Desfieux, 340
Desmoulins, 54, 111
Dobsen, 192, 193, 194
Dolivier, 10
Dommaigné, 239
Ducos, 72
Dulière, 328

Dumouriez, 10, 13, 98, 101, 166, 169, 170,
172, 173, 177, 178, 187, 188, 189, 190,
202, 244, 287, 295
Duperret, 229, 230
Dutruy, 263

E

Elizabeth I, 128, 342
Erim, Nihat, 149
Evrard, Constance, 330
Evrard, Simone, 315, 316

F

Fabre d'Églantine, 54, 109, 116, 344
Fauchet, 58, 228, 229, 230, 233, 306, 312
Fernig, 328
Fersen, 15
Flesselles, 298
Fouché, 231, 232, 233
Fouquet, 266
Fournier, 14, 36, 333
Francastel, 266
Franklin, Benjamin, 231
Franz II, 136
Fréron, 54

G

Garnier de Saintes, 245, 248
Garrau, 266
Gasparin, 220
Gaston, 239
Genç Cato, 143
Gensonné, 76, 84, 96, 139, 169, 188, 223,
233, 237
George III, 300
Germanicus, 320
Girardin, 283
Gobin, 338
Gonchon, 269
Gorsas, 52, 63, 64, 110, 188, 233, 295, 333
Goupilleau de Montaigu, 246
Grégoire, 72, 109
Grenville, 256

Grignon, 265
 Guadet, 19, 76, 90, 91, 133, 169, 181, 186,
 233, 311
 Guillaume Tell, 88
 Gustaf III, 124
 Guyot de Folleville, 239

H

Hampden, John, 142, 143
 Hanibal, 277
 Hanriot, 194, 196, 223
 Harmand, 182
 Haxo, 263
 Hébert, 116, 186, 187, 191, 193, 227, 228,
 303, 304, 307, 311, 314, 315, 333, 335
 Helvétius, 69
 Hentz, 266
 Herakles (Herkül), 61
 Hérault de Séchelles, 196, 212, 220, 310
 Hitler, 167
 Hobbes, Thomas, 29, 49, 120
 Huguenin, 44
 Hydra, 136, 277, 300

I

Îsa, 110
 Isnard, 83, 84, 183, 190, 191, 192, 234

J

Jeanbon Saint-André, 28, 182, 196, 220,
 223, 250
 Jeanne d'Arc, 326
 Jefferson, Thomas, 102
 Joly, 239

K

Kadmos, 174
 Kersaint, 89
 Kritias, 143
 Kronos, 165

L

La Boétie, Étienne de, 29
 La Fayette, 9, 15, 16, 23, 30, 31, 32, 33, 34,
 35, 43, 93, 147, 275, 306, 327
 La Rochejaquelein, 239, 261, 262, 264, 265
 Lacombe, 343
 Lacombe, Claire, 323, 326, 327, 328, 329,
 330, 333, 334, 335, 336, 337, 339, 340,
 341, 342, 345, 350, 351
 Laignelot, 265
 Lamartine, 76, 110, 197, 198, 201
 Lamballe Prensens, 56, 108
 Lamberty, 266
 Lameth, Théodore, 118
 Lanjuinais, 138, 162, 195, 234, 245
 Lasource, 19, 89, 91, 169, 180
 Le Pen, Marine, 235
 Lebas, 154, 155
 Lebrun, 45, 153, 196
 Léchelle, 259, 263
 Leclerc, 269, 270, 293, 304, 305, 307, 308,
 309, 310, 311, 315, 316, 317, 334, 335,
 336, 338, 339, 341, 351
 Legendre, 14, 138, 304, 310
 Léon, Pauline, 323, 324, 326, 327, 329,
 330, 333, 334, 338, 345, 351
 Leopold II, 124
 Lepeletier, 75, 155, 229
 Lequinio, 267
 Lescure, 239, 260
 Limon Markisi, 37
 Lindet, 226
 Locke, John, 29
 Lord Acton, 69
 Louis XIV, 252, 298
 Louis XV, 154
 Louis XVI, 8, 9, 11, 13, 19, 20, 22, 27, 30,
 31, 32, 35, 37, 38, 42, 44, 46, 63, 84, 86,
 99, 117, 118, 119, 120, 125, 126, 127,
 128, 129, 130, 133, 134, 138, 139, 140,
 141, 143, 153, 154, 155, 156, 168, 197,
 206, 237, 240, 278, 281, 284
 Louis XVII, 240, 241, 267

Louis, Antoine, 69, 121, 122, 123, 124,
125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 136,
137, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 148,
149, 150, 151, 165, 271, 272, 298, 331
Louvét, 52, 64, 97, 98, 102, 103, 105, 107,
109, 110, 234
Louvois Markisi, 252

M

Madam Dodun, 77
Madam Roland, 77, 79, 194, 233
Maelius, 134
Mailhe, 119
Maillard, 56, 333
Malesherbes, 138
Mallet du Pan, 13
Mandat Markisi, 44
Mandrin, 188
Manuel, 14, 16, 44, 69, 72, 216
Marat, 6, 10, 24, 28, 45, 47, 49, 50, 51, 52,
53, 55, 59, 62, 75, 76, 79, 87, 89, 90, 91,
92, 93, 94, 97, 101, 102, 109, 111, 158,
159, 160, 169, 171, 173, 178, 179, 195,
227, 228, 229, 230, 233, 245, 268, 286,
304, 305, 307, 309, 315, 334, 341, 342
Marcé, 245, 246
Maréchal-Le Pen, Marion, 235
Marie-Antoinette, 15, 46, 56, 108, 137,
240, 312, 341, 342
Marius, 151, 181, 309
Marx, Karl, 269
Mary Stuart, 128
Masaniello, 99
Maury, 147, 299
Mazade, 248
Mélenchon, Jean-Luc, 217
Menuau, 260
Mercier, 63
Merlin de Douai, 43
Mirabeau, 69
Momoro, 304
Monge, 45, 72
Monic, 330, 331
Montané, 312

Montesquieu, 149
Montmorin, 52, 106, 108
Morisson, 120

N

Napolyon, 46, 230, 267
Neron, 136, 276, 312, 320, 327
Numa, 124

O

Olympe de Gouges, 138, 323
Orléans Dükü (Philippe-Égalité), 75, 138,
169, 177

P

Pache, 179, 189, 229
Paine, Thomas, 96
Peisistratos, 273
Pétion, 9, 14, 16, 38, 44, 70, 83, 84, 89, 96,
101, 119, 129, 184, 234, 295
Philippeaux, 250
Pitt, William, 189, 202, 256, 300, 304, 341
Platon, 143
Pochelat, 328
Pointe, 75
Pompeius, 42, 143, 309
Porsenna, 278
Prokrustes, 167
Proussinal, 331
Provence Kontu, 8
Prudhomme, 61, 154, 329, 330

R

Rabaut Saint-Etienne, 85, 233
Rebecqui, 91
Renaudin, 339
Robespierre, Augustin, 172
Robespierre, Maximilien, 10, 11, 16, 17, 20,
24, 32, 45, 47, 52, 55, 58, 61, 68, 79, 85,
86, 87, 91, 92, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 105, 109, 110, 111, 115,
116, 117, 119, 125, 126, 127, 131, 133,

134, 138, 139, 140, 143, 148, 152, 159,
160, 161, 164, 172, 173, 174, 175, 177,
178, 179, 182, 183, 185, 192, 194, 195,
202, 203, 204, 205, 208, 211, 212, 213,
214, 215, 218, 219, 220, 221, 223, 224,
225, 227, 229, 230, 233, 250, 286, 292,
303, 304, 311, 313, 314, 315, 316, 317,
319, 339, 340
Roland, 10, 11, 13, 14, 45, 58, 61, 62, 63,
72, 73, 82, 83, 89, 93, 98, 101, 107, 111,
114, 125, 156, 157, 159, 187, 188, 189,
194
Romulus, 124, 275
Ronsin, 232, 233, 249, 250, 267
Rossignol, 14, 249, 250, 267
Rousseau, Jean-Jacques, 18, 29, 69, 80, 127,
205, 209, 283, 285, 287, 329, 338
Roux, Jacques, 133, 134, 269, 270, 271,
278, 292, 294, 302, 303, 304, 305, 306,
307, 308, 309, 310, 311, 314, 315, 316,
317, 318, 321, 322, 323, 333, 334, 335,
338, 341, 342, 343
Royer, 222

S

Saint-Huruge, 14
Saint-Just, 120, 125, 126, 138, 139, 212,
220, 226
Salomon, 248
Santerre, 14, 25, 29, 44, 249, 250, 267
Sapinaud de La Verrie, 239
Sartine, 298
Saturnus, 165
Scaevola, 278
Schmitt, Carl, 57
Scipio Africanus, 277
Selçuk, Sami, 167
Servan, 10, 11, 45, 98
Sezar, 42, 99, 121, 124, 143, 274, 309, 320
Sidney, Algernon, 142, 143
Sieyès, 77, 96, 283
Simon, Antoine, 240
Simonneau, 9, 10, 86
Sokrates, 143

Souchu, 239
Stalin, 167
Stofflet, 239, 262, 264, 267
Sulla, 99, 101, 274, 309

T

Tallien, 93
Target, 138
Tarquinius, 118, 124, 128, 137, 278
Théroigne de Méricourt, 323, 329, 333
Thibaut, Justine, 330
Thuriot, 138, 303
Tiberius, 320
Tiberius Gracchus, 148
Torné, 20
Tronchet, 138
Turreau, 250, 263, 264, 265, 266, 267

V

Valazé, 77
Varlet, 38, 39, 186, 191, 193, 194, 195,
269, 270, 278, 279, 283, 284, 285, 286,
292, 293, 304, 305, 307, 308, 309, 315,
316, 317, 333, 338
Vergniaud, 16, 19, 38, 44, 64, 66, 76, 79,
83, 87, 89, 93, 94, 96, 143, 146, 148,
149, 153, 163, 164, 166, 168, 169, 173,
178, 180, 185, 186, 194, 196, 222, 227,
233, 311
Veturia, 327
Vincent, 249

W

Westermann, 249, 262
Wimpfen, 226

Y

Yaşlı Cato, 259
York Dükü, 202

Z

Zeus, 165

“Halk zulüm altında olduğu, kendisinden başka hiç kimsesi kalmadığı zaman, halka ayaklanmasını söylemeyen kişi bir alçaktır. Bütün yasalar çiğnendiğinde, despotizm doruk noktasına ulaştığında, iyi niyet ve edep ayaklar altına alındığında, halk isyan etmelidir.”

Maximilien ROBESPIERRE

“Bir sınıf bir diğerini cezalandırılma korkusu olmaksızın açlığa mahkûm ediyorsa, özgürlük boş bir hayaldir ancak. Zenginler ellerindeki tekele dayanıp hemcinsleri üzerinde ölüm-kalım hakkını uyguluyorlarsa, eşitlik boş bir hayaldir ancak. Yurttaşların dörtte üçünün gözyaşı dökmeden ulaşamadığı gıda maddelerinin fiyatları üzerinde karşı-devrim her gün dalavereler çeviriyorsa, Cumhuriyet boş bir hayaldir ancak.”

Jacques ROUX

“Kendilerine korumaların eşlik ettiği kişiler tiranlardır, yoksa özgür insanlar değil.”

Jacques ROUX

“Topluma yönelik kötülükler hiçbir zaman halktan değil, ama yönetimden gelir. Başka türlü de olabilir mi zaten? Halkın çıkarı kamusal yararadır, mevki sahibi insanın çıkarı ise kişisel yararadır.”

Maximilien ROBESPIERRE

“Devrim’in, tıpkı ardı ardına çocuklarını yiyip yutan Saturnus gibi, en sonunda bütün felaketleriyle birlikte despotizmi doğurmasından korkulmalıdır.”

Pierre Victurnien VERGNIAUD

